

ARKIV
FÖR
NORDISK FILOLOGI

UTGIVET MED UNDERSTÖD AV AXEL KOCKS FOND FÖR
NORDISK FILOLOGI SAMT AV STATS BIDRAG FRÅN
SVERIGE, DANMARK OCH NORGE

GENOM

EMIL OLSON

UNDER MEDVÄRKAN AV

JOHS. BRØNDUM-NIELSEN VERNER DAHLERUP OTTO VON FRIESEN
JÓN HELGASON AXEL KOCK EVALD LIDÉN
MAGNUS OLSEN DIDRIK ARUP SEIP

FEMTIONDE BANDET.

TREDJE FÖLJDEN.

SJÄTTE BANDET.

C. W. K. GLEERUP.
LUND.

OTTO HARRASSOWITZ.
LEIPZIG.

LUND 1934

INNEHÅLL.

J. de Vries, Om Eddaens Visdomsdigtning	1
Evald Lidén, Om Hälsingelagens <i>kulfski</i>	60
Dens., Fornsvenska <i>stughu-gaft</i>	68
Per Wieselgren, Volsungasaga und Liederlücke	70
Ingerid Gjöstein, Uregelmessige genitivformer i norske diplomer fra det 14. århundre	90
Fritz Mezger, Das Neutrum der altnordischen Part. Pass. der Verben der dritten schwachen Klasse	130
Stefán Einarsson, The value of initial <i>h</i> in Primitive Norse Runic inscriptions	134
Walter Berendsohn, Hælfdenes Vater	148
Sixten Belfrage, Anm. av »Anker Jensen, Studier over H. C. Andersens Sprog»	157
Nat. Beckman, Anm. av »Norsk Riksmålsordbok, utar- beided av Tryggve Knudsen og Alf Sommerfelt under medvirkning av K. E. Bödtker, Ulrik Mörk, J. Mör- land, R. Ullman, h. 1—12»	159
Karl Gustav Ljunggren, Anm. av »Lis Jacobsen, Nye Runeforskninger. Søborg, Tornby. Ravnkilde, Glavn- drup»	163
Gustav Neckel, Anm. av »Edda Snorra Sturlusonar ud- givet efter håndskrifterne af kommissionen for det Arnarnagneyske Legat ved Finnur Jónsson»	167
Dens., Anm. av »De gamle Eddadigte udgivne og tolkede av Finnur Jónsson»	169
Emil Olson, Anm. av »Birger Nerman, The poetic Edda in the light of archæology»	173
Dens., Anm. av »Wolfgang Krause, Beiträge zur Runen- forschung»	175
Dens., Anm. av »Gustav Neckel, Liebe und Ehe bei den vorchristlichen Germanen»	176

P. M. den Hoed, Anm. av »J. van Ham, Beschouwingen
over de literaire betekenis der Laxdœla saga» 177

Finnur Jónsson, Til belysning af Snorri Sturlusons be- handling af hans kilder	181
Nat. Beckman, Ytterligere om Sigvats Austrfararvísur ..	197
A. G. van Hamel, The game of the Gods	218
Willy Krogmann, Die Edda	243
Walter Berendsohn, Zauberunterweisung in der Edda ..	250
Nat. Beckman, Eine Handschrift des schwedischen Stadt- rechtes (Stadslagen)	260
Birger Bjerre, <i>tärffwa höffwe mees</i> PM 192, 21	265
Fritz Mezger, <i>muntu i qngan ormgarð lagiðr</i>	269
Dens., <i>á aldinn mar</i>	271
Jöran Sahlgren, Nekrolog över Elof Hellquist	273
D. A. Seip, Anm. av »E. H. Lind, Norsk-isländska Dop- namn och fingerade Namn från Medeltiden. Supple- mentband.....	290
K. G. Ljunggren, Anm. av »Lis Jacobsen, Eggjumstenen, Forsøg paa en filologisk Tolkning»	296
Dens., Anm. av »Hans Brix, Systematiske Beregninger i de danske Runeindskrifter»	302

Gunnar Leijström, Delabialisation i isländska	307
E. A. Kock, Till Hemingsrímur.....	335
W. H. Vogt, Anm. av »Heinrich Hempel, Atlamál und germanischer Stil».....	344
Ingerid Dal, Anm. av »Didrik Arup Seip, Norsk Språk- historie til omkring 1370»	348
S. Belfrage, Anm. av »Margit Abenius, Stilstudier i Kell- grens prosa»	351
Ole Widding, Anm. av »Harald Spehr, Der Ursprung der isländischen Schrift und ihre Weiterbildung bis zur Mitte des 13. Jahrhunderts»	357
Wilh. Norlind, Bibliografi för 1933	364

Om Eddaens Visdomsdigtning.

Der er i den poetiske Edda et Antal Kvad der meddeler guddommelige eller ogsaa rent menneskelige Kundskaber som et Slags Lærestof. Den dertil valgte Form er sædvanligvis Samtalens, hvor Spørgsmaal og Svar afløser hinanden. Saaledes er det i Vafprúðnismál og Alvissmál. Ved siden af disse findes der andre Kvad hvori der gives en Opramsning af Genstande der hører til en bestemt Gruppe, som i Sigdrifumáls rúnatal. Andetsteds faar man Indtryk af, at slige Kundskaber er anbragte i et Kvad, som egentlig ikke er egnet dertil. Dette er Tilfældet i Grímnismál. I det følgende skal jeg forsøge at give en Fremstilling af disse Kvads Bygning og at give nogle Antydninger angaaende deres Oprindelse.

1. Grímnismál.

Jeg vælger dette Kvad som Udgangspunkt for mine Betragtninger fordi vi herpaa tydeligst kan se i hvilke Henseender vor Viden om denne Digtning er mangelfuld. Hvem der læser de Lærdes Digressioner om dette Kvad maa faa det Indtryk at man her har skaaret med Kritikkers Kniv ind i det paa en meget vilkaarlig Maade og at man ialfald ikke har taget tilstrækkeligt Hensyn til Kvadets Egenart. Hvor forskellige Müllenhoffs og Boers Opfattelser end maatte være, i én Henseende er de aldeles overensstemmende: Grm. er et episk Kvad, som man senerehen af en eller anden Grund har skuddt ind i et Antal Strofer hvori der forkyndes mytologisk Viden.

Den Opfattelse som Müllenhoff har nedlagt i sin Deutsche Altertumskunde (V, 159 ff.) og som optages uændret endnu af

Sijmons i hans Eddakommentar (I, 184), er kortsagt denne: Brudstykker af flere mytologiske Læredigte er blevet anbragt i et Kvad, som oprindelig fortalte et af Odins Eventyr. De dele der er lettest at sondre er: 1. et Kvad hvor Gudernes Boliger nævnes, omfattende største Delen af Str. 5—16; 2. et kosmologisk Kvad, hvoraf Levninger er bevaret i Str. 37—41; 3. Fragmenter af tre forskellige Kvad, forenede til Str. 26—35; 4. et større Antal løse Brudstykker, pulur og Memorialvers.

Det som levnes efter Udskillelsen af disse Interpolationer er et Kvad, hvorom Müllenhoff udtaler den Dom, at det er »eins der kleinsten aber eins der grossartigsten Lieder der Edda, eine Offenbarung Óðins in seiner ganzen Herrlichkeit und Furchtbarkeit». Det vil altsaa sikkert være Umagen værd at gøre nærmere Bekendtskab med dette Kvad og at undersøge *a*) hvorledes det oprindelige Indhold har været, og *b*) ved hvilken kritisk Metode det er lykkedes Müllenhoff at genfinde dette Klenodie.

Det gamle Kvad skulde dannes af følgende Strofer¹: 1—3; 4, 1—2; 8, 1—2; 9; 21—23; 25; 36; 42; 45; 46; 47, 1—2; 48, 3—4; 49—54. Dets Indhold var følgelig dette: Óðinn meddeler at han blev indespærret af Geirrødr mellem to Baal; kun Agnarr har i Løbet af disse 8 Dage tilbudt ham Mad og Drikke (Str. 1—2). Derpaa henvender Guden sig med en Lykønskning til Agnarr i det han tilsiger ham en Belønning for denne Drik (Str. 3). Jeg ser, siger Óðinn, et helligt Land liggende tæt ved Aser og Alfer (Str. 4, 1—2); dets Navn er Gladsheimr (Str. 8, 1—2). Dette Óðins Palads beskrives nærmere i Str. 9 og flere Enkeltheder meddeles om en Flod Þund, om Valgrind og det store Antal Døre i Valhall (Str. 21—23), og om Geden Heiðrún (Str. 25). Derpaa følger Navnene paa de mjødbærende Valkyrjer (Str. 36). I en dunkel Strofe (42) tilsiger Óðinn den Gudernes Naade der løfter Kedlerne fra Ilden. Derpaa tilkendegiver Óðinn sig i sin sande Skikkelse (Str. 45, 46, 47, 1—2, 48, 3—4, 49 og 50) og bebuder Geirrøds forsmædelige Død (Str. 51—54).

¹ Müllenhoff, DAIt. V, 159 og Sijmons, Komm. I, 184.

Kvadets Enhed bestaar deri at Odin, som en Fange i Geirrøds Vold, efterhaanden aabenbarer sig i sin skrækindgydende Magt, først ved at gøre Hentydninger til alt det der staar i særlig Forbindelse med ham (Valhall, Valkyrjer), dernæst ved at give sig selv tilkende gennem en Opramsning af alle sine Tilnavne og tilsidst ved (fra Str. 51) at henvende sig til Geirrød, hvém han bebuder Straffen for hans Ondskab. Det er paafaldende at Boer, der har behandlet Kvadet efter en helt anden Metode, er kommet til omtrent de samme Resultater: han forkaster kun som et senere Tillæg nogle faa Strofer, som Müllenhoff havde antaget for at være oprindelige (Str. 4, 1—3; 8, 1—2; 36; 42; 49; 50 og 54). Derved bliver Kvadet endnu kortere (omtrent 15 Strofer), men paa den anden Side ogsaa meget mere kærnefuldt og sammentrængt.

Begyndelses- og Slutningsstroferne har af alle Forskere været opfattet som de sikreste Dele af det oprindelige Kvad. Derimod betragtes det midterste Parti, som behandler mytologiske Emner, med større Mistillid og man gaar ud fra at kun de Strofer kan høre til det gamle Kvad, der efter deres Indhold staar i nogen Sammenhæng med Geirrød-Sagnet, og dette vanskelige Spørgsmaal løses paa denne enkle Maade, at man bibeholder alle Strofer, hvori der tales om Odin. Paa hvilken Maade Müllenhoff kommer til dette Resultat faar man intet at vide af; han paastaar kun, at der af Indledningsstroferne foreskrives Indholdet en Rettesnor, som ikke tillader nogen betydelig Afvigelse og det er derfor at det gamle Kvad med stor Lethed kan sondres (maaske med Undtagelse af nogle faa Steder). Denne store Lethed synes at burde forklares især herved at Müllenhoff i Forvejen har dannet sig en Forestilling om Kvadet og i Overensstemmelse dermed forkaster hvad der ikke passer og bevarer det som synes godt. Men det er ikke vanskeligt at komme til et tilfredsstillende Resultat naar man er sikker paa at lave et homogent Kvad; Metoden er dog i enhver Henseende forkastelig, fordi den er apriorisk.

Man kan ikke sige det samme om Boers Undersøgelse af Grm.¹

¹ Arkiv f. n. Fil. NF XVIII, 1906, S. 133 ff.

Ved at afsondre de forskellige Lag har han med stor Skarpsindighed forsøgt at paavise Kvadets stadige Voksen og han har desuden anført Grunde til sine Ateteser, der er hentede fra den indre Kritik. Alligevel kan det ikke nægtes, at han i Forvejen havde en Forestilling om det oprindelige Kvad, som i det Hele ikke var vidt forskellig fra Müllenhoffs Anskuelse.

Begge Forskere gaar jo ud fra den Forudsetning at Grm. er et hovedsagelig fortællende Kvad; det beretter et Eventyr, som Odin engang har haft i Geirrøds Hal. Et slikt Indhold kan ikke forenes med en Opramsning af mytologiske Kundskaber og derfor er Kritikken indstillet paa at begrænse disse Dele saa vidt som muligt hvis man ikke hellere helt fjerner dem. Betragtningen af de forskellige Strofe-grupper, som i Sandhed er af en meget broget Art, skaffer let de ønskede Beviser. Imidlertid kunde Dommen være ganske anderledes hvis man netop gik ud fra den Mening, at Grm. lige fra dets Oprindelse har været et mytologisk Lærekvad. I saa Tilfælde vilde der vel ikke være nogen Indvendning mod dets brogede Indhold og Spørgsmaalet vilde nu være hvordan der med et saadant Digt kunde forbindes en Ramme som Fortællingen om Geirrød.

Det kan spørges efter de mange Erfaringer paa Eddakritikkens Omraade om en virkelig objektiv Analyse af et Eddakvad er mulig, hvis man kun anvender den indre Kritiks Hjælpemidler. Bestemmelsen af Forholdet mellem ældre og yngre Partier er afhængig af vor Opfattelse af det Hele og det maa indrømmes at den sker kun ved en Undtagelse udelukkende paa Grund af Anvisninger man har udledet af selve Strofernes Tekst. Selvfølgelig er det let for en sliq Analyse at gøre Brug af Forskellen i Versemaalene; det ligger fremdeles nær for Haanden i et ljóðaháttur-Kvad at vrage pulerne som et senere Indskud. Men ved dette alene trænger man ikke frem til selve Digtets Kærne. Man skal jo ogsaa være opmærksom paa Strofer der ingen Forskel viser i den ydre Form, men dog afviger i Indhold. Men da falder vi let for den Fristelse at betragte vort Skøn om Kvadets oprindelige Form som en betrygget Vejviser for vor Undersøgelse.

Müllenhoff havde altsaa ikke Uret i at henvise til selve Kvadets Rettesnor. Enhver Forsker lader sig paa en analogisk Maade mere eller mindre bevidst lede ved sit kritiske Arbejde. Det er blot Spørgsmaalet om man har fundet den rigtige Rettesnor, fordi man ogsaa med en fejlagtig Interpretationsmetode opnaar et øjensynligt tilfredsstillende Resultat. Først maa vi spørge: til hvilken Kategori af Digte hører Grm.? Er det et episk Kvad, som efterhaanden er blevet overlæst med mytologisk Lærdom? Eller er det omvendt et didaktisk Kvad, som man har givet Formen af et Eventyr, som Odin engang har oplevet? Spørgsmaalet, hvorhen Grm. skal henføres, kan først besvares, naar vi kender begge Digtarternes Karakter. Mellem de overleverede Kvad findes Eksempler paa begge. I Fáfismál og Sigdrifumál er Strofer med en rent didaktisk Indhold indsatte i Nibelungsagnets Begivenheder. Men paa den anden Side har vi, delvis fragmentariske, Kvad, der er udelukkende didaktiske. Undertiden har de Formen af ett Væddemaal mellem to mytiske Væsener der begge er i Besiddelse af stor Visdom.

Hele denne Gruppe Overleveringer skal undersøges med Hensyn til deres Karakter. Først da er der lagt det faste Grundlag for en bedre Bedømmelse af et Kvad som Grm. En Række af hidhørende Digte skal derfor først behandles i al Korthed.

2. **Alvissmál.**

Alv. er en Opramsning af de forskellige Navne der i de mytiske Verdener er gængse for kosmiske Fenomener og nogle andre dem mindre vedkommende Ting. Den dertil valgte Form er en Samtale mellem Tor og Dværgen Alviss. Foranledningen til denne Samtale er den, at Dværgen ønsker at gifte sig med Tors Datter og at Guden derfor tvinger ham til en Kappestrid i mytologiske Kundskaber. Kvadet bestaar derfor af to Dele, en med Spørgsmaal og Svar, en anden der danner den episke Ramme.

Rammen. Den her behandlede Tradition er opdigtet. Et Giftermaal mellem en Dværg og Tordengudens Datter er efter

hedensk Opfattelse en utilstedelig Formastelighed af Dværgen. Den Tor tildelte Rolle som en snedig Udspørger er næppe i Overensstemmelse med hans Karakter i den gamle Overlevering. Om en oprindelig Myte kan der ikke være Tale.

Skønt der saaledes ikke er den mindste Forbindelse mellem de mytologiske Spørgsmaal og deres Ramme, for saa vidt som der ikke er nogen Modsvarighed mellem de behandlede Emners Karakter og Dværgens Ægteskabstilbud, maa man dog tilstaa, at Situationsudviklingen er mesterlig. Tor priser Dværgen med forstilt Beundring, mens han viser ham Solen, der imidlertid er oprundet. Den af Straalene ramte Dværg bliver selvfølgelig til Sten. Ogsaa dette peger i Retning af at Digteren selv har opfundet Rammemotivet.

Den didaktiske del. Stroferne, hvori Tor fremsiger sine Spørgsmaal, er alle byggede paa samme Maade: *Segðu mér þat, Alviss — qll of røk fira vromk, dvergr, at vitir.* Overensstemmelsen med en lignende Formel i Vfm. er allerede tidligere paa-peget (af Boer); vi skal snart vende tilbage dertil. Den anden Strofehalvdel er ligeledes bygget stereotypisk: *Hvé heitir,* fulgt af en relativ Sætning der slutter med de Ord *heimi hveriom í.*¹

I Svarstroferne er der ogsaa tilstræbt en regelmæssig Form, skønt det ikke er lykkedes Digteren at gennemføre den helt. Af Strofer som 12, 22, 24, 30 fremgaar at Mennesker og Guder nævnes i første Halvdel medens de lavere Dæmoner (Jætter, Alver og Dværge) hører hjemme i anden Halvdel. Selv der hvor Afvigelser findes, fastholdes dog saa vidt muligt dette Skema. Rækkefølgen: Mennesker, Aser (eller *god*) og Vaner findes endog regelmæssigt undtagen i 14, 16 og 28; kun er i 20 og 30 Vanerne fortrængt af *ginnregin*. Dette kan forklares som Rimnød, men man tør ogsaa minde om at et Navn *ginnregin* eller de tryllekyn-dige Guder² i nogen Grad passer for Vanerne, der jo ifølge Snorri

¹ Det beviser at den forvanskede Læsemaade *erakendi* i Str. 11 ogsaa maa betyde en relativ Bisætning (f. e. *er á engi endi?*)

² Acta Philologica Scandinavica V. 41—66.

for første Gang har bragt Kundskaben om *seið* til Aserne.¹ I Str. 14 nævnes Vanerne aldeles ikke, men i Stedet derfor læser vi *helio í*; de har byttet Plads med Dværgene i Str. 16, hvor de desuden bærer det daarligt passende Navn *ása synir*. I Str. 28 har de maattet vige for *halir*. Naar Vanerne i de to sidste Strofer først nævnes i L. 6, er Grunden dertil sandsynligvis en Omkastning i Traditionens Løb.

Menneskene kommer altid først, Aserne eller *god* paa anden, Jætterne paa fjerde Plads. I denne Henseende er Ordenen strengt overholdt. Alferne staar næsten regelmæssigt paa den femte Plads; i Str. 14 er de blevet ombyttet med Dværgene, i Str. 26 og 34 derimod helt udeladt. Dværgenes Plads er den mest usikre. I Slutningen, hvor de efter vor Udredning burde komme, staar de kun i Str. 12, 22, 24 og 30. De er flere Gange erstattede af Udtrykket *helio í* (Str. 18, 20, 26, 32). Det er derfor muligt, att Digteren, tvunget af Rimmød, selv har været Skyld i Ombytningen. Naar R. Meissner paastaar,² at *í helju* for hedensk Opfattelse umuligt kan være det samme som *dvergar*, da tager han ingen Hensyn til hele Karakteren af Kvadet, der ikke er saa nøje med Forskellen mellem de mytiske Væsener. I Begyndelsen siger jo Tor til Alviss (Str. 2): *hvi ertu svá fqlr um nasar? Vartu í nótt með ná?* Kan det udtrykkes tydeligere at Dværgene, der bor *fyr iqrð nedan* (Str. 3) er tænkt beslægtede med Dødningerne?³ Det er derfor tilstedeligt at spørge om Ordet *halir* i Str. 28 ikke er en Fejlskrivning for *í helju*, som Boer allerede gættede paa.⁴ Hvis Dværgene og Væsnerne *í helju* er identiske, viser Strofernes Regelmæssighed sig særdeles stor; saa staar de paa deres rette

¹ Ynglingasaga c. 4.

² Zeitschrift für deutsches Altertum 61 (1924) S. 129.

³ Se for denslags Forvirringer, sædvanlige i yngre Tradition, min Afhandling Van Alven en Elfen i Nederlandsch Tijdschrift voor Volkskunde 36 (1931) S. 3 — 30.

⁴ Edda II, 127. Hvis man antager Indflydelse fra Vfm., kan der henvises til Str. 43 af dette Kvad: *hinig deya ór helio halir*.

Plads i 12, 18, 20, 22, 24, 30, 32, er ombyttet med Vanerne i 16, 28, med Alferne i 14.

Vanskeligheder findes kun i Str. 10, 14, 26 og 34. Mærkværdige er 14 og 26, fordi Dværgene og Helbeboerne her nævnes ved Siden af hinanden. Boers Paastand om at *helio í* (14, 3) er en Fejlskrivning for *vanir*,¹ kan ikke bevises; men til dens Fordel taler i hvert Fald, at i Verset *kalla hverfanda hvél helio í* tre Rimstave er uregelmæssige. For 26, 5 kan anføres det samme; fordi *dvergar* staar udenfor Stavrimssystemet, kan det uden Besvær ombyttes med *álfar*.

Str. 34 er ligeledes noget uheldig, fordi her den sidste Linie *kalla sumbl Suttungs synir* synes at pege paa Jætterne, der dog allerede nævnes i L. 4, mens man skulde vente *álfar*. Det ligger nær for Haanden at antage at Myten om Skjaldemjødet her har haft Indflydelse; det vilde ogsaa være muligt at formode² at der skulde læses i L. 4 i Stedet for *íotnar: álfar*, især fordi Kenningen *hreina lög* passer bedre til de Ord som hyppigst er nævnt i Forbindelse med dem (*fagra ræfr* i 12, *fagra hvél* i 16, *fagrlima* i 28).

Boers Rekonstruktion har fremkaldt en Modsigelse fra Meissner, og det maa tilstaas at det er umuligt at paavise, at Kvadet en Gang har været fuldkommen regeldannet. Det er dog ikke nødvendigt at paastaa (som Meissner), at Digteren havde større Interesse for Synonymernes Valg end for Logikken og Regelmæssigheden i Glosernes Fordeling over de forskellige mytiske Verdener,³ for naar det med ringe Umage lykkes at faa en Tekst, der svarer til Skemaet, da tør man i hvert Fald gaa ud fra at selve Skemaet har foresvævet Digteren, da han skrev sit Værk.

Med Hensyn til Indholdet maa bemærkes at de Ting, hvis

¹ Boer, Edda II, 126.

² Boer, *ibid.* S. 127.

³ Meissner l. c. S. 130. Güntert S. 147 er endnu kraftigere i sine Udtryk og siger endogsaa: es ist eben verkehrt, bei dem Dichter irgendwelche ratio in der Verteilung zu suchen ausser den oberflächlichsten metrischen Beweggründen. Hvor stærkt overdreven denne Udtalelse er, fremgaar af det her fremdragne.

forskellige Navne meddeles, ikke danner et logisk System. Først kommer en Række kosmiske Fenomener: Jord og Himmel, Maane og Sol, Skyer, Vind og Vindstille, Hav og Ild. Men derefter følger helt udenforliggende Ting som Skov, Nat, Byg og Øl. Om Nat kan der i alt Fald siges at dette Ord hører nærmere til den første Gruppe; i den samme Retning peger en Sammenligning med Vfm., hvor vi finder Rækken: Jord og Himmel, Sol og Maane, Dag og Nat, Vinter og Sommer, Vind. Alligevel er der ingen Grund til at flytte Stroferne om Ordet Nat.¹ Det maa snarere siges at Digteren først har overholdt et bestemt Skema, men at han ved Slutningen har nævnet nogle andre Ting, han vidste forskellige Benævnelser for.

Der kan vanskeligt tales om en ældgammel Tradition. Güntert,² Heusler³ og Meissner⁴ har hævdet at Omskrivningernes største Del er opfundet af Digteren selv, eller i hvert Fald ikke kan betragtes anderledes end som et skaldisk Billedsprog. Det er jo utroligt at der engang skulde have været en seksdobbelte Række af Tabuord. Hvis man nu undersøger til hvilke overnaturlige Væsener de fleste gamle, mere eller mindre sakrale Gloser henføres, da viser det sig at det især er Tilfældet med Aserne, ti vi finder her Ord som *fold* (10), *hlýrnir* (12), *sunna* (16), *váfuðr* (20), *læggi* (22), *funi* (26), *niól* (30), *barr* (32). Det kan vanskeligt være tilfældigt. Man faar altsaa det Indtryk at en Fordeling af bestemte Gloser for Menneskenes og Asernes Brug kan være en Arv fra den hedenske Fortid.

Dette kan nu maaske finde en nærmere Bekræftelse i en Epi-

¹ Boer var tilbøjelig til at bringe den i Forbindelse med Sol-Strofen 35, hvor Dværgen forstones; men det synes mig højst tvivlsomt om man tør tænke sig en oprindelig Sammenhæng mellem Nat — Dag som skulde ligge bagved den overleverede Form.

² Von der Sprache der Götter und Geister S. 14.

³ Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen 116 (1906) S. 265.

⁴ Die Sprache der Götter, Riesen und Zwerge in den Alvissmål, ZfdAlt. 61 (1924) S. 138.

sode af Sögubrot,¹ hvor kong Ivarr henvender sig til Hjørðr med en Række Spørgsmaal, der stiller Navnene paa en Helt og en Gud overfor hinanden. Udtryksformen *hverr er Hálfðan snialli með ásum* minder ikke saa lidt om den i Alv. vanlige Sætning *iqrð heitir með monnum en með ásum fold*. Sögubrots Episode er i denne Sammenhæng saa vigtig at vi senerehen skal omtale den udførligere; her skal jeg nøjes med at paavise, at baade Alv. og Søg. kan gøre det sandsynligt, at der har været en Forskel mellem Gloserne i Brug hos Mennesker og Aser. Eddadigteren er gaaet langt videre paa den her angivne Vej og han har næsten ført dette Princip ad absurdum idet han har udstrakt det til flere Kategorier af mytiske Væsener.

Der er her ingen Tale om gammel mytologisk »Wissensdichtung». I den nu bevarede Form er Alv. ikke mere end et digterisk Spil med Synonymer. Der er ingen Grund til at henføre det til de ældgamle Kvad og at tilskrive det den hedenske Tid, som det blev gjort af Jónsson² og Boer.³ Paa den anden Side er der heller ikke tvingende Grunde til at datere det til det 12te Aarhundrede (Güntert og Heusler). Meissners Skepticisme er derfor let at forstaa. Hvis vi lægger Mærke til at Snorri citerer Str. 20 og 30, kan vi kun sige, at Kvadet ikke kan være yngre end det 12te Aarhundrede. En ialtfald relativ terminus a quo skulde kunne antages hvis Indflydelse af Vfm. kunde bevises.

3. Vafbrúðnismál.

Dette Eddakvad røber højere Kunstævner end Alv. Spørgere og Svargiverens Roller er her vekselvis tildelt de to dramatiske Personer og desuden er Løsningen en umiddelbar Følge af den Kappelstrid i Visdom, som Odin har med den kloge Jætte. Ogsaa her er der en episk Ramme om det mytologiske Læredigt.

¹ Af Petersens og Olson, Sögur Danakonunga S. 11.

² Den Oldnorske og Oldislandske Litteraturs Historie I, 167—173.

³ L. c. II, 129.

Rammen. Odin raadspørger Frigg med Hensyn til et Besøg hos Jætten Vafprúðnir; hun fraraader ham Forsættet, men Odin holder fast ved det og tager til Jættens Bolig efter Gudindens Vel-signelse. Han siger Jætten at han kommer for at prøve dennes Kundskaber. Derpaa spørger Jætten Odin om hans Navn og truer ham med at han ikke skal komme levende derfra medmindre Odin kan overgaa ham i Visdom. Odin kalder sig for Gagnráðr. Vafprúðnir beder ham sætte sig, men Odin ønsker at blive staaende *a gólfi*, mens Jætten udspørger ham. Efter nogle Spørgsmaal anerkjender Jætten Gagnráðs Kundskab og beder ham endnu en Gang sætte sig ved Siden af ham paa Bænken. De skal nu fortsætte deres Visdomskamp og Livet skal være Indsatsen. Nu er det Odins Tur til at stille Spørgsmaal; Jætten er altid i Stand til at svare, indtil Odin tilsidst berører en Ting, som Vafprúðnir umuligt kan give svar paa. I Slutningsstrofen siger han, at han er blevet besejret af Odin i Visdomskampen.

Denne Rammes Kendemærker er altsaa: 1. Vædekamp mellem Odin og en Jætte; Livet er Indsatsen; 2. Odin skjuler sig under et paataget Navn under sit Besøg hos Jætten; 3. Spørgerne afløser hinanden; 4. Odin vinder Vædekampen ved at spørge om en Hemmelighed, som han er ene om at kende.

Den didaktiske del. Det Foregaaende viser at Spørgsmaalene kan deles i to Grupper, Jættens og Odins. Den første Del (A) er meget kort: den rummer fire Spørgsmaal i Str. 11—18. Det behandlede Emne er Navne paa mytiske Genstande, som Solens og Nattens Heste, Floden Ifing og Sletten Vígríðr. Spørgesformlen er: *segðu þat, Gagnráðr, allz þú á gólfi vill þins um freista frama.*

Mens der i denne Del ingensomhelst Sammenhæng er mellem de omtalte Emner, ser vi i den anden Del en merkværdig sluttet Bygning. Odins Spørgsmaal vedrører to forskellige Emner og er derfor ogsaa adskilte i to Dele, ikke blot efter Indholdet, men ogsaa efter Formen. Den første Del (B) bestaar af 24 Strofer, der behandler 12 Spørgsmaal. De har næsten alle Verdens Oprindelse til Indhold og faar gennemgaaende et Nummer i Spørgestro-

ferne. Formlen heder i Str. 20: *segðu þat it eina ef þitt æði dugr ok þú Vafþrúðnir vitir*. Endnu tydeligere viser sig den kunstfærdige Bygning ved at denne Gruppe af 12 Spørgsmaal igen kan sondres i tre Enheder: *a.* fire Spørgsmaal om de kosmiske Fænomeners Udspring (Str. 20—21 Jord og Himmel; 22—23 Sol og Maane; 24—25 Dag og Nat; 26—27 Sommer og Vinter). *b.* Spørgsmaal om de ældste Væsener der boede i Kosmos (Str. 28—29: hvem blev skabt først, Aser eller Jætter, hvorpaa Svaret lyder: Jætteslægten af Aurgelmir, Prúðgelmir og Bergelmir; Str. 30—31 om Aurgelmirs Oprindelse, Str. 32—33 om Maaden han fik en Efterslægt paa Str. 34—35 afslutter denne Gruppe meget kunstfærdigt). Vi venter jo endnu et Spørgsmaal om Bergelmir, men det kommer i denne Form:

Hvat þú fyrst of mant eða fremst um veitst?
þú ert alsviðr iqtunn.

Derpaa lyder Jættens Svar, at hans Hukommelse gaar tilbage til Bergelmirs Fødsel. Der er ingen Grund til med Boer at forkaste begge disse Strofer 34—35; han mener at de forstyrrer Sammenhængen fordi de indeholder et Spørgsmaal om Jættens personlige Forhold og han betragter ogsaa Gentagelse af Versene 29, 1—3 som 35, 1—3 som en Prøve paa yngre Bearbejdelse. Imidlertid kan der ikke være Tale om noget Brud paa Sammenhængen; tværtimod den er tætsluttet: Gruppen Bb omtaler en Række af Emner vedrørende Jætternes Genealogi og Odin ender med en Anerkendelse af Vafþrúðnirs Visdom. Men han fortsætter sine Spørgsmaal i Gruppe *c* (Str. 36—43). Først er det Vindens Oprindelse (Str. 36—37). Fordi den opstaar af Jætten Hræsvelgr, befinder Vafþrúðnir sig endnu paa egen Mark. Men nu kommer Odin til et helt andet Emne, Spørgsmaalene om Gudernes Verden. Str. 38—39 omtalar Njords Oprindelse, der jo ikke altid hørte til Aserne. Str. 40—41 behandler Einherjar. I Str. 42—43 afsluttes denne Del paa en mesterlig Maade af Odins Spørgsmaal: *hví þú tíva rök qll, Vafþrúðnir, vitir?* Derpaa svarer Jætten at han fik sine Kundskaber ved at besøge ni Værdener lige til Niflhel. Denne

Strofe er det Hængsel hvorom Samtalen drejer sig. Indtil nu har Odin først og fremmest spurgt om Fortidens Begivenheder, endog om Ting der vedrører især Jætterne og det har derfor ikke været vanskeligt for Vafþrúðnir at svare. Odin priser ham i Forbigaaende (Str. 34), senere mere direkte ved at spørge ham hvorfra hans Kundskaber stammer (Str. 42). Stolt over sin Visdom fortsætter Vafþrúðnir at han har samlet den paa sine mange Rejser: *þviat hvern hefi ek heim um komit*. At Digteren selv har opfattet disse Strofer som en Afslutning, viser den metriske Ejendommelighed, at en »Vollzeile» i Str. 42—43 fordobles; dermed synes en Pause at være antydet.

Men Omsvinget er kommet. I Gruppe C skal Odin tale om andre Emner og han ændrer ogsaa Spørgsmaalenes Formulering, der nu lyder

Fjöld ek fór fjöld ek freistaðak,
fiöld ek reynda regin.

Jeg kan deri ikke se andet end en Hentydning til Jættens sidste Ord. Denne var stolt af at han har sanket sin Visdom sammen i ni Verdener og Gangræðr svarer at han ogsaa har gjort mange Rejser. Igen et Bevis paa hvor kunstfærdig Kvadets Bygning er. De nu følgende Spørgsmaal vedrører alle Verdens Undergang. Først en Gruppe af fire Strofer (44—51) hvori der tales om Verden efter Ragnarok: om Lif og Lifþrasir (Str. 44—45), om den nye Sol (Str. 46—47), om Møgþrasir meyjar (Str. 48—49), om de nye Guder Viðarr, Váli, Móði og Magni (Str. 50—51).

Enden nærmer sig; Kredsen af Odins Spørgsmaal bliver alt tættere. Endnu to Spørgsmaal og Katastrofen er inde. Nu drejer det sig udelukkende om Odins egne Forhold; først: hvordan skal Odins Skæbne være i Ragnarok (Str. 52—53)? og saa: hvad hviskede han i Sønnens Øre da denne blev henlagt paa Baalet (Str. 54—55)? Dette Ord ved ingen og Jætten maa erklære sig besejret.

Det er uforstaaeligt, at man har kunnet tvivle paa Enheden i et saa smukt og fast opbygget Kvad. Müllenhoff¹ mener at der

¹ Deutsche Altertumskunde V, 246.

fra mytologiske Digte er optaget Brudstykker, som altsaa slet ikke hørte med i den oprindelige Sammenhæng. Saaledes skulde Str. 21, som viser Overensstemmelse med Grm. 40—41, komme fra et Kvad om Skabelsen, mens Str. 22—23, der fortæller om Solens og Maanens Oprindelse, minder om Str. 37—39 i det samme Eddakvad. Str. 11—14 hører sammen med Str. 24—25 til en Række af Strofer som handler om Dag og Nat, mens Str. 26, 27, 36, 37 som et fælles Tema har Sommer, Vinter og Vind. Der var altsaa større og mindre Stroferækker med mytologiske Emner, som behandlede, hvis man tør opfatte Müllenhoffs temmelig vage Ord i denne Retning, særskilte Temata.

Vi har set, at Vfm. ikke var en Sammenstilling af Strofer fra flere Læredigte, men tvertimod et fortrinligt konsipieret Kvad. Man kunde maaske spørge, om det nu foreliggende Vfm. i sit hele Omfang oprindeligt har haft denne Form. Vi lagde jo Mærke til, at Samtalens Indhold ikke var af samme Beskaffenhed, naar Vafþrúðnir og naar Odin stiller Spørgsmaalene. I det sidste Tilfælde rummer de en sammenhængende Række af Emner; Jætten spørger derimod om Navnene paa helt uensartede Ting. Dette er sandsynligvis en bevidst Modsætning mellem Visdommens Guds høje Intellektualitet og Jættens Kundskaber, der ikke kan samles til en systematisk Enhed. Alligevel kunde der være Tvivl om Digtets oprindelige Form, ti

1. I Slutningsstrofen siger Jætten *feigom munni mæltá ek mína forna stafi ok um ragna rök*. Derved henviser han til alt som hænger sammen med Verdens Oprindelse og Tilintetgørelse; det er altsaa udelukkende de i B og C behandlede Stoffer, Odins Spørgsmaal.
2. Der er et Misforhold mellem A og BC. Mens Jætten kun gør fire Spørgsmaal, stiller Odin ikke mindre end 18. Derfor kunde A bedre betragtes som en Indledning til BC, end en Pendant.
3. De i A omtalte Emner findes ogsaa i BC eller i andre Kvad. Müllenhoff henviste allerede til at Str. 22—23 behandler Sol og Maane, mens Str. 11—14 omtaler disse Himmellegerers

Heste. I Str. 17—18 nævnes Sletten Vigriðr med Ord der er nøje overensstemmende med et lignende Spørgsmaal i Fáfm. 14—15; desuden behandler Odin ogsaa Ragnarok som er et helt System af Spørgsmaal for sig.

4. Spørgeformlen i A er en svag Efterligning af den i B.
5. Overgangsstrofen 19 mellem A og B indeholder en Bemærkning om at den som taber skal bøde med sit Liv; dette er allerede sagt i Str. 7.

Hvis man fortsatte denne Tanke, da kunde man komme til den Slutning, at det oprindelige Kvad kun indeholdt en Række Spørgsmaal, som Odin stillede en Jætte, mens han dulgte sit Navn. I Grm. og i Heiðreksgaaderne fører han heller ikke sit eget Navn. Den Udvidelse til en gensidig Udspørgen findes kun i dette Digt og afviger fra den traditionelle Form. Den Digter, der har tilføjet A, har ønsket at bevise Odins Snille, men hans Mangel paa Opfindsomhed fremgaar af, at han kun finder paa Spørgsmaal om mytiske Navne uden nogensomhelst indre Forbindelse.

I denne Retning viser muligvis ogsaa at Rammen er saa svagt bygget. Odin spørger blot Frigg om et Raad, som han alligevel ikke følger. Dette Stykke er ydermere sammensat af Laan fra Samtalestroferne. I Str. 3 fremsiger Odin den samme Formel, der i C er Spørgsmaalenes Indledning; i Str. 4 siger Frigg *æði þér dugi*, det er det samme som Formeln i B: *ef þitt æði dugir*. Disse forskellige Omstændigheder kunde pege i Retning af en senere Omdannelse af et Kvad, der kun indeholdt en ensidig Spørgsmaalsrække. Men jeg vil ikke urgere denne Opfattelse, ti Kvadet kan ogsaa forstaas som et oprindeligt Hele og hvis man priser den smukke fremadskridende Bygning, da har man ikke mindre Anledning til at betragte Vfm. som én Skjalds Arbejde. Hans nye Indsats har da været, at han i Stedet for et ensidigt Spørgekvad har forsøgt at digte et gensidigt saadant.

4. Reginsmál, Fáfnismál og Sigdrífumál.

Hidtil har vi behandlet Kvad hvis Opgave øjensynligt har været at meddele mytologisk Lærdom; vi skal nu omtale tre Kvad, der hører til Nibelungsagnets Kreds og som derfor er oprindeligt episke, men som dog rummer et Antal didaktiske Strofer.

Det gælder først og fremmest Reg. 19—25. Da Sigurd gaar ud for at hævne sin Far, møder han paa et Fjeld Odin, der kalder sig Hnikarr. Sigurd tager ham ombord og spørger ham om det bedste Varsel for Kamp. Formlen kan sammenlignes med Alvissmåls: *Segðu mér þat, Hnikarr, allz þú hvárttveggja veitst goða heill og guma*. Derpaa gives der tre Svar; de to sidste tælles med Formlen: *þat er annat, þat er it þriðia*. Talordene danner Led i Alliterationssystemet. Det som derpaa følger viser kun en løs Sammenhæng med det Forangaaende. Str. 23 i fornyrdislag falder udenfor det i ljóðaháttur affattede Digts Ramme. Str. 24 nævner et Ulykkesvarsel,¹ Str. 25 indeholder kun en Bemærkning om et Togs Forberedelser. De er altsaa af mindre Betydning for Bestemmelsen af et saadant Læredigts Form. Derimod er Str. 19—22 aldeles klare i deres Bygning: en Spørgestrofe efter den stereotype, allerede fra Alv. og Vfm. kendte Model, og tre Strofer af didaktisk Indhold, der omtaler et enkelt Emne og er fortløbende numereret.

Noget anderledes staar det til med Fm. 12—15. I Tilslutning til Fáfnirs Ord at Sigurd altid vil være udsat for *norna dómr* spørger Helten Dragen om Nornernes Karakter. Sammenhængen er daarlig. Det er jo ikke det rette Øieblik for Sigurd at henvende sig til Fáfnir med slige Spørgsmaal. Ligeledes er Nornerne, *er*

¹ Den Bemærkning i denne Strofe at det er et ulykkeligt Varsel, hvis man snubler før Striden, staar i en ejendommelig Modsætning til den almindelige Opfattelse, som ligger gemt i Ordsproget *Fall er farar heill*. Man kunde tænke sig at Verset *þat er får mikit ef þú fæti drepr* staar i Stedet for *þat er it fjórða ef þú fæti drepr* (sml. Str. 22: *þat er it þriðia ef þú þjóta heyrir*); men Strofens sidste Del indeholder en nærmere Bekræftelse af Ulykkesvarslet.

naudgonglar ero ok kiósa mœðr frá mógum,¹ ikke af samme Art som de i Str. 11 omtalte. Laan fra et andet Kvad, hvori de dannede et Led i en Række af Spørgsmaal og Svar, er altsaa meget sandsynligt.

Spørgeformlen lyder *Segðu mér, Fáfnir, allz þik fróðan kveða ok vel mart vita*. Det hænger rimeligvis sammen med Formlen i Vfm. B: *Segðu þat it fjórða, allz þik fróðan kveða, ok þú, Vafþrúðnir, vitir*. Alligevel kan der ikke være Tale om en direkte Indflydelse, da der i dette Kvads fortrinlige Komposition ikke er nogen Plads for Fáfnismáls Strofer. Hvis nu Fm. har laant disse Strofer fra et andet Kvad, da kunde man tænke sig, at det med Hensyn til Formen var parallelt med Vfm.B.

Svaret i Str. 13 lyder, at der er tre Slags Norner: *sumar ero áskungar, sumar álfkungar, sumar dœtr Dvalíns*. Jeg har allerede tidligere paavist,² at denne Oplysning vanskeligt kan forenes med Nornernes virkelige Karakter og at det synes at være Efterligning af en Fremstilling, som vi finder i Hávamál 143, hvor der siges om Runerne, at de blev indristet af *Óðinn með ásum en fyr álfum Dáinn, Dvalinn dvergum fyrir*. Hvis vi nu overvejer det her Fremlagte, saa maa det være tilladt at drage den Slutning, at Fm. har taget Laan fra et Kvad, som slutter sig efter Form til bekendte Exempler og som efter Indholdet tilpassede paa en vilkaarlig Maade gammel Visdom til nye Øjemed. Dette Kvad skulde altsaa, i alt Fald med Hensyn til Typen, være yngre end Vfm. Noget andet peger i samme Retning. Efter Spørgsmaalet om Nornerne følger et andet om Pladsen hvor Aserne kæmper i Ragnarok (Str. 14—15). Her er slet ingen Sammenhæng. Det er derfor sandsynligst at Interpolatoren af Fm. 12—15 har kendt disse Strofer i netop den samme Rækkefølge; ti man kan vanskeligt forestille sig, at han har sammenplukket disse Strofer fra en anden og bedre Sammenhæng. Tør vi da forudsætte, at Stroferne i Kildekvadet stod i denne Rækkefølge, da maa Slutningen være at dets Kom-

¹ Sml. for min Opfattelse af disse Ord min Afhandling i Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde 50, S. 117n.

² Ibidem S. 119.

position er meget løs og at det bestaar af skødesløst sammenføjede Stykker af gammel Tradition.

Indeholder Fm. endnu flere Spor af dette Kvad? Der er nok flere Strofer hvori der meddeles nyttig Lærdom, som vi kender det ogsaa fra Hávamál (Str. 24, 30, 31), men disse hører i hvert Fald til i en anden Sammenhæng end i et mytologisk Læredigts. Man tør maaske henvise til Str. 34:

Höfði skemra láti hann inn hára þul
fara til heliar heðan.

Vi ved hvor vanskeligt det er her at finde en tilfredsstillende Oversættelse af Ordet *þulr*; man har foreslaaet: Schwätzer (Müllenhoff), Troldmand (Wimmer), uden at kunne forklare hvorfor Reginn her netop blev kaldt for *þulr*.¹ Unægteligt vilde det bedre passe i et Kvad, hvor en eller anden þulr havde indladt sig paa en Samtale med f. E. Odin, hvoraf den tragiske Følge var, at han besejredes og derfor mistede Livet. Det er altsaa den samme Type, som i Alv. og Vfm. Ljóðaháttrostrofens Plads midt imellem en Række af fornyrdöislagstrofer kunde ligeledes tyde paa at den oprindeligt slet ikke hørte til i denne Sammenhæng. Var denne þulr, som i Vfm., en *iqturnn*? Der er en vis Forbindelse med Str. 38:

Höfði skemra láti hann þann inn hrimkalda iqtun
ok af baugom búa.

Hvis nu denne Tanke skulde være rigtig, da skulde man kunne antage at Str. 32—39 eller *igðnaspá* stod delvis under Indflydelse af et mytologisk Læredigt, hvorfra den samme Bearbejder havde optaget Stroferne 12—15.

Anderledes forholder det sig med Sigrdrifumál. Af det episke Kvad er der kun meget lidt tilbage;² Hovedsagen er *rúnatal*,

¹ Sml. W. H. Vogt, Stilgeschichte der eddischen Wissensdichtung I, p. 71—72.

² Erik Noreen, Studier i Fornvästnordisk Diktning III, 31 siger herom: i efterklassisk tid har en icke obegåvad diktare tagit Sigurds mellanhavande med valkyrjan till förevändning för en didaktisk dikt i Hávamáls stil.

som omfatter Str. 6—19 og bagefter kommer en Række praktiske Raad (Str. 21—37). De fortjener begge to en særskilt Drøftelse.

1. *Rúnatal*. Her er der ingen Tale om Spørgsmaal eller Svar, men kun om Undervisning. Indledningslinien lyder stereotyp: *Sigrúnar, þú skalt kunna* (6) eller: *biargrúnar skaltu nema* (9) eller: *brimrúnar skaltu gøva* (10). Det er saaledes et rent didaktisk Kvad, der for at lettere huskes er bygget i en fast Form. Stroferne der falder udenfor dette Skema er antagelig ikke oprindelige i dette Digt; dette gælder om Str. 8, der afbryder Nummeringen. Ved Slutningen kommer en Meddelelse om Runernes Oprindelse, noget som danner en passende Afslutning til et saadant *rúnatal*. Stroferne 13, 4—19 kan altsaa have tilhørt det samme Kvad; muligvis med Undtagelse af Str. 15—17, som mere gør Indtryk af at være en þula. Men det lader sig næppe med Sikkerhed afgøre.

Paafaldende er Str. 18, 5—8:

þær ro með ásum, þær ro með álfom,
sumar með vísom vönum,
sumar hafa menzkir menn.

Denne Strofe viser interessante Tilknytningspunkter til to Sider: 1. til Háv. 143 med Hensyn til Runernes Fordeling over forskellige mytiske Verdener (og derved ogsaa i en fjernere Forbindelse med Fm. 13). 2. Runernes Fordeling over fire Grupper af Væsener (Aser, Alfer, Vaner og Mennesker) minder os om Alv. hvor der jo findes den samme Spaltning, men her udvidet til 6 Grupper. Dette peger paa en ensartet Tilbøjelighed til at rubricere mytologiske eller magiske Kundskaber med Hensyn til de forskellige Verdener, de er knyttet til.

2. *Raad*. Disse har paa samme Maade en fast Indledningsformel: *þat ræð ek þér it fyrsta* (22), *þat ræð ek þér annat* (23). Det er altsaa den samme Numereringsmetode, vi allerede kender fra Vfm. og Reg. og som vi endnu en Gang vil møde i Grm. Men der er dog en Forskel. Netop som i Reg. er Talordet i Sgd. en Stavrimsbærer og derfor sammenvokset med hele Strofen; her er det

sandelig et Hjælpemiddel til at lette Hukommelsen: *fyrsta* peger hen mod *frændr*, *annat* mod *eið*, *þriðia* mod *þingi á*. Anderledes er det i Vfm., hvor Tællingen jo findes i Spørgeformlen og denne som en Følge deraf viser nogle Undertyper:

segðu þat it eina, ef þitt æði dugir (endvidere: annat)
 segðu þat it þriðia, allz þik svinnan kveða (saaledes: sétta
 siaunda, átta, niunda)
 segðu þat it fiórða, allz þik fróðan kveða (saaledes: fimta)
 segðu þat it tiunda, allz þu tíva rök (endvidere: tólfta)
 segðu þat it ellipta, hvar ytar túnom í.

Dette gør et kunstmæssigt Indtryk; i øvrigt er Skikken jo netop at gentage Formlen uforandret. Forfatteren har her været nødt til at afvige fra den sædvanlige Type for Tællingens Skyld og det tyder paa at han af Hensyn til et nyt Formelement har forstyrret en ældre Form.

Grm. gaar endnu et Skridt videre. Her er Typen: *Prymheimr heitir inn sétti er Þiazi bió* (11); Talordet falder helt udenfor Alliterationen og har altsaa ingensomhelst Betydning for Hukommelsen; Linien vilde endog metrisk være bedre, hvis der kun stod: *Prymheimr heitir er Þiazi bió* og vi finder jo virkelig i Str. 5: *Ýdalir heita þar er Ullr hefir*.

Denne korte Oversigt giver os følgende Oplysning. Tællingen i Sgd. er en Del af Versteknikken og opfylder altsaa en bestemt Hensigt i Læredigtet. Numereringens oprindelige Betydning som et Hjælpemiddel for Hukommelsen er her endnu klart at se. Vfm. viser sin kunstneriske Sammensætning ved at tilpasse Tællingssystemet til den stereotype Spørgeformel; paa samme Tid finder man her Bevis for, at de to Metoder var oprindeligt adskilte, fordi Spørgeformlen netop udelukker Variationen med Hensyn til Talordet. Det sidste Trin danner Grm. hvor Numereringens Funktion ikke mere er blevet forstaaet, ja hvor muligvis Talordene først efterhaanden er blevet tilsat.

I denne Del af Sgd. synes der ogsaa at være nogle senere tilføjede Strofer; det fremgaar af at Tællingen savnes. Dette gælder

om Str. 25, 27, 30, 34, 36, som derfor hører til i en anden Sammenhæng eller som er tilføjet af Bearbejderen. Vi lærer deraf, at Kvad med Leveregler var meget yndet; ligeledes findes der et Eksempel af samme Type i Háv.: *Loddfáfnismál*. Dette hænger jo ved sin Inledningslinie: *Ráðomk þér, Loddfáfnir*, der minder om *þat ræð ek þér it fyrsta* nøje sammen med Sgd. *Ráð* betyder altsaa i den Slags Kvad praktisk Livsvisdom, Regler for besindig og klog Opførsel, der undertiden ikke hæver sig over det mest dagligdags. En nærmere Behandling af Hávamál vil ogsaa fra et andet Synspunkt være frugtbringende.

5. Hávamál.

Naar vi leder efter Strofekomplekser, der kan sammenlignes med de hidtil behandlede, da kan vi skelne mellem følgende Grupper: *a.* Str. 1—80; *b.* Str. 112—137; *c.* Str. 146—164. Ved Fordelingen i disse Grupper ønsker jeg hverken at udtale nogen Mening om Hávamáls Komposition, eller om de her udeladte Strofe-gruppers (81—111 og 138—145) oprindelige eller uoprindelige Art. Jeg ønsker kun særskilt at betragte de Dele, som i Indhold og Form viser en ensartet Karakter.

a. Dette Stykke behandler en klog Lære i *Ljóðahátt*strofer. De er i det Hele af en formelt selvstændig Bygning og har ingen stereotype Elementer. Midlerne til at bevare Stroferækken i Hukommelsen skal derfor søges paa andet Hold. De synes her fremfor alt at ligge i de behandlede Emners Karakter. A. Heusler har skelnet mellem følgende Grupper:¹

- A. Gestr-Stroferne; Forhold overfor kloge og taabelige Mennesker (ifølge ham 1—7, 18, 10, 11, 17, 19, 20, 21, 33, 63¹⁻³, 57, 28, 30, 26, 27¹⁻⁶, 29, 24, 25, 62, 22, 31, 32, 35).
- Ba. Hjemmet, Gaver, sande og falske Venner (36, 37, 66, 67, 39, 41, 52, 47, 50, 34, 42—46, 51).

¹ Die zwei altnordischen Sittengedichte des Hávamál i Sitz. Ber. der Akademie Berlin 1917, S. 105—135.

- Bb. Den Vises Karakter (53—56, 23, 48, 16, 40).
 Bc. Praktiske Forholdsregler med Hensyn til det daglige Liv (8, 9, 65, 63⁴⁻⁶, 64).
 C. Livets højeste Goder (68—72, 76, 77).

Der kan efter min Overbevisning ikke være nogen Tale om, at disse Strofe-grupper skulde antyde oprindeligt selvstændige Strofe-enheder der altsaa engang i Tiden skulde have været til i den af Heusler angivne Form eller Rækkefølge. Da maatte man kun forbauses over at en saa godt konsipieret Enhed i Traditionens Løb var blevet saa haabløst forvirret; i alt Fald skulde man ønske at faa nogen Forklaring paa Grundene til saa voldsomme Forskydninger som i Grupperne Bb og Bc. Især den sidste Gruppe synes at være en Sammenstilling af Strofelevninger, som Heusler havde vanskeligt ved at anbringe i en af de Hovedafdelinger, han har opstillet.

Derved skal ikke nægtes, at der i alt Fald for enkelte Deles vedkommende er en logisk Sammenhæng. Men den kan ikke have været synderlig stor, fordi de omtalte Emner er saa uensartede og Forskydninger saa let kunde gøres. Som et mnemoteknisk Hjælpemiddel var en saadan logisk Ordning vistnok meget mangelfuld.

Det viser sig dog ved en nærmere Betragtning, at der ogsaa er formelle Tilknytninger, hvorved den ene Strofe i Hukommelsen kan hægte sig i den anden. Jeg vil nævne nogle Tilfælde, men skal kun anføre de formelle Elementer, for ikke at give udførlige Citater.

- Str. 3—5 *Elz er þorǫf ~ Vats er þorǫf ~ Vits er þorǫf.*
 6—7 *vorum ~ inn vari gestr; kœmr til (L. 6⁵ og 7²).*
 8—9 *hinn er sæll ~ sá er sæll; annars brióstom í ~ ór.*
 10—11 *byrði betri; manvit i 10³ ~ vit i 9³.*
 11—12 *ofdrykkia qls ~ ql alda sonom.*
 12—14 *tíl geðs guma ~ geði guma ~ geð guma (sml. 17⁶ og 18⁴).*
 22—27 *vesall maðr, ósviðr maðr, ósnotr maðr (sml. 79).*

- 36—37 *bú er betra* osv.
 42—43 *vin sínom skal madr vinr vera* (sml. 41 og 44).
 54—56 *medalsnotr* osv.
 58—59 *ár skall rísa*.
 61—63 syntaktisk bygning: *þveginn ok mettr; snapir ok gnafir; fregna ok segia*.
 68, 70—72 Konstruktion med *betstr* og *betri*.
 76—77 *deyr fé* osv.

Disse Formelementer beviser slet ikke, at Stykket 1—80 er sammensat efter et bestemt Princip, men at det i nogen Grad følte som en Nødvendighed at korte Strofeenheder sluttedes sammen. Den der vil undersøge Kompositionen i denne Del af Háva-mál, maa være opmærksom herpaa og han skal forsøge at paa-vise i hvilken Henseende disse smaa Stroferækker er samlet til en større Enhed og hvorledes en senere Forskydning kan have forstyrret den oprindelige Sammenhæng. Hvis Heusler sønderriver Rækken 22—27 og henviser Str. 23 til sin Gruppe Bb, mens han spreder de øvrige Strofer i Rækkefølgen 26, 27¹⁻⁶, 24, 25, 22 over Gruppen A, da beviser han derved at han undervurderer den formelle Bindings Betydning.

b. *Loddáfátnismál*. Heusler forsøger ligeledes i denne Del at ordne Stroferne i fire efter Indholdet særskilte Grupper:

- A. Forsigtighedspaabud (116, 131¹⁻⁷, 137^{1-6, 15}, 112, 126, 129^{1-6, 9}).
 B. Forhold til Kvinden (113—115, 130, 118).
 C. Valg af Omgang med andre, Venskab (120, 123⁴⁻⁶, 117, 119, 121, 124, 122, 125, 127—128).
 D. Behandling af den nødlidende Fremmede (132, 133, 135, 136, 134¹⁻⁷).

Om denne Inddeling kan siges det samme som om den förrige: den griber altfor kraftigt ind i Overleveringen og byder ikke paa nogen Forklaring af den vidtgaende Omstilling af Stroferne. Det er snarere et Tankeeksperiment for at udrede hvilke Grundideer der er udtalt i disse Leveregler. Den formelle Sammenknyt-

ning ligger her i hver Strofes Indledning, som har en næsten højtidelig Klang:

Ráðomk þér, Loddfáfnir en þú ráð nemir
nióta mundo, ef þú nemr
þér muno góð, ef þú getr.

Dog maa man erkende at disse Linjer med deres Højtidelighed ofte paa en ret barok Maade modsiger den anden Strofehalvdels meget dagligdags Visdom; oven i Købet er de som mnemoteknisk Hjælpemiddel værdiløse, fordi Strofens Halvdel er uden nogen- somhelst formel Sammenhæng med de første Indledningslinjer og saaledes let kan forveksles med en anden.

Man kunde derfor spørge om vi her staar overfor en temmelig ung Form, idet man har villet forsyne banale Leveregler med en højtidelig Indledning. Det er klart at den anden Halvdel ikke i sig selv kan have været en oprindelig Strofe, hvortil Stykket *Ráðomk þér* senerehen er blevet tilføjet. Imidlertid er Strofer som 117, 119, 121, 126, 130 allerede meget paafaldende; ti her finder vi ved Siden af Indledningshalvstrofen en fuldstændig ljóðahátttrstrofe, der altsaa, uden Indledning, vilde være tilstrækkelig. Hvis vi forfølger dette Spor, da er det muligt at skelne mellem de følgende Tilfælde:

1. *Ráðomk*-Formlen + $\frac{1}{2}$ ljóðahátttrstrofe: 112, 115, 116, 120, 127, 128.
2. *Ráðomk*-Formlen + en ljóðahátttrstrofe: 117, [118], 119, 121, 126, 130.
3. *Ráðomk*-Formlen + $\frac{1}{2}$ ljóðahátttrstrofe, hvorefter der straks følger en hel Strofe i samme Versemaal: 113 + 114; 122 + 123 + 124; 132 + 133; 135 + 136.
4. *Ráðomk*-Formlen + en ufuldstændig ljóðahátttrstrofe, der i hvert Fald er større end en Halfstrofe: 125, 129, 131, 134, 137.

Dette Resultat er overraskende ved det meget lille Antal af 6 Strofer, der svarer til det paakrævede Versskema; alle andre Tilfælde beviser, at *ráðomk*-Formlen er overflødig, at den belæsser

Strofen eller forstyrrer dens Sammenhæng. Interessant er et Tilfælde som Str. 122 + 123:

Ráðomk þér, Loddfáfnir	en þú ráð nemir	}	A
nióta mundo, ef þú nemr	þér muno góð, ef þú getr:		
orðom skipta	þú skalt aldregi	}	B
við ósvinna apa	þviat af illom manni		
góðs laun um geta	mundo aldregi		
en góðr maðr	mun þik gërva mega	}	C
líknfastan at lofi.			

Det viser sig at 122⁵⁻⁷ + 123¹⁻³ oprindeligt har dannet en sædvanlig ljóðahátttrstrofe (B). Ved at man har tilføjet ráðomk-Formlen A er den gamle Strofe B forstyrret (sml. Indledningslinjen af Str. 123 med Ordet *þviat*) og for at fuldstændiggøre Resten af B til en ny Strofe er der tilføjet et Stykke C, hvori den samme Tanke blot antitetisk er gentaget. Det samme kan siges om Stroferne 132—133.

Vi naar altsaa til den Slutning, at Loddfáfnismál, skønt tilsyneladende en gammel Overlevering i ærefrygtindgydende Form, snarere er en meget ung Pastiche. Det var oprindeligt et Kvad af samme Karakter som A, der indeholder Visdomsregler af meget dagligdags Art. Stroferne tilhørte den 6linjede ljóðahátttrtype. En senere Bearbejder har omdannet den, idet han har forsynet hver Strofe med en pragtfuld Formel. Hvor han har kunnet gøre det, har han sløffet den gamle Strofes Halvdel for at vinde Plads for sin Indledning; hvor det har været umuligt, har han ladet hele Strofen blive staaende. Men han har kunnet dog gøre det paa to forskellige Maader: enten har han slet ikke ænsset den Omstændighed at Strofen var for lang og har altsaa simpelthen indsat ráðomk-Formlen foran den fuldstændige Strofe, eller han har klippet den gamle Strofe itu og udfyldt den anden Halvdel til en ny Strofe, hvorved han ikke har taget noget Hensyn til at Kvadets formelle Bygning er blevet ødelagt. Udaf et saadant Digt

faar vi altsaa intet Indtryk af et Lærekvads oprindelige Form, men kun af hvorledes man i senere Tider mente at skulle opfatte den.

C. *Ljóðatal*. Denne Del er uden Tvivl det Betydeligste af hele *Hávamál*. Den bestaar af 18 Strofer, som hver for sig nævner en bestemt Trylleformel. De begynder alle med en stereotyp Indledning: *þat kann ek it þriðia, it siaunda, it áttiánda*. Det er altsaa Optællingens Form, der her fuldstændig svarer til sit Øjemed, fordi Talordene allitererer og derved danner et let Hjælpemiddel for Hukommelsen. Stroferne er i det Hele 6linjede ljóðaháttstrofer, skønt der forekommer Afvigelser der minder om *galdralag*. Utilfredsstillende er de første Strofer 146 og 147. For det første og det andet *ljóð* findes kun Halvstrofer i Overleveringen; desforuden er det første metrisk umuligt. I Stedet for Formlen *þat kann ek it fyrsta* læser vi *hjálp heitir eitt*. Vi tør nok forudsætte, at Overleveringen her i *ljóðatal*s Begyndelse er fordærvet.

Afslutningen danner Str. 163:

þat kann ek it áttiánda	er ek æva kennig
mey né mannz kono —	
allt er betra	er einn um kann;
þat fylgir lióða lokom	
[nema þeiri einni	er mik armi verr
eða mín systir sé].	

De sidste Linjer er en senere Tilføjelse og en meget banal oven i Købet. F. Jónsson (*Hávamál* S. 167) vil netop vrage 4—6 og tror at Sammenhængen mellem 3 og 7 paa Grund af *nema* er oprindelig. Odin har altsaa efter hans Opfattelse ikke meddelt dette 18. *ljóð* til nogen anden end sin Hustru, som i alt var hans Fælie, og til sin Søster, som han ikke havde. Vi kan ikke følge den islandske Forsker i denne Betragtning og vil hellere forsvare Odin mod en saa triviell Tankegang.¹ Hvis vi udelader L. 7—9 er Strofen aldeles uangribelig: Odin røber ikke Hemmeligheden, ti

¹ Sml. ogsaa Lis Jacobsen, *Eggjumstenen* S. 72.

den som vil bevare en Hemmelighed skal beholde den for sig selv. Dette er Tryllekvadenes Slutning. En sidste Hemmelighed forbeholder Odin sig altsaa; maa man ikke mindes Vfm., hvor jo Jætten ligeledes til sidst maa erklære sig overvundet, fordi han er ude af stand at gætte en af Odins Hemmeligheder? Maaske tør vi antage, at i saadanne Kvad hvor Odin optræder talende eller spørgende, røbes hans Overlegenhed ved at han er i Besiddelse af en Visdom, som ikke er aabenbaret for nogen.

Dette ljóðatal staar ikke for sig selv, men er indpasset i en Ramme, der finder sin Afslutning i Str. 164, hvor det Forangaaende antydes som Hávamál. Denne Linje henviser tydeligt til Str. 111, som endog ikke staar i ljóðatals Begyndelse, men i Loddfáfnismáls. Man skal derfor enten omflytte 164 til efter 137 og betragte den som Loddfáfnismáls Afslutning, eller sondre 111 fra dette Kvad og henregne den til ljóðatal. Valget kan rigtignok ikke være vanskeligt og det er derfor et Bevis paa Eddakritikkens underlige Vildfarelser, at Lærde som Müllenhoff og Sijmons har villet flytte Str. 164 hen efter 137. Disse dagligdags »Visdomsregler» skulde altsaa i Virkeligheden have været fremstillet som Ordsprog af Odin, skulde have været fremsagt *pular stóli á, Urðar brunni at*, skulde have været omgivet med saa højtidelige Ordlyd! Det er aldeles uforstaaeligt, at man saa fuldstændig har kunnet miskende denne didaktiske Poesis Betydning. Andre, og blandt dem den fintfølede Heusler, har følt sig ubehagelig berørt af at efter Str. 111 kommer en saa yderst triviell Strofe som 112. Ifølge Gering var Digteren en Skælm, der med Forsæt lavede det saaledes; en mærkelig Skælm i Sandhed, der gør sig skyldig i en forargelig Blasfemi. F. Jónsson finder en anden Udvej: det er vor Sag hvis vi finder det upoetisk og trivielt; Digteren selv havde en anden Mening derom og Overleveringen der opbevarede Digtet, gav ham øjensynligt Ret deri. Men vi maa have Lov til at indvende: var der dengang ingen trivielle Digttere og har Traditionen kun gemt det som har størst poetisk Værdi?

Men vi vender tilbage til Str. 164. Den beviser jo selv ganske klart, at den hører til ljóðatal. Hávamál, der netop er fremsagt,

angives som *allþorǫf ýta sonom, óþorǫf iǫtna sonom*. Dette kan dog ikke godt siges om Loddfáfnismál; hvis dagligdags Viden for at begynde med Str. 112 er ligesaa nyttig for Jætter som for Mennesker. Men dette kan dog ikke siges om Galdrene. Disse Tryllekvad, som er aabenbaret af Odin, maa være farlige for de dømoniske Væsener.¹

Strofen gaar videre med *Heill, sá er kvað! Heill, sá er kann! Nióti sá er nam! Heilir, þeirs hlýddo!* Ogsaa disse højstemte Ord passer udelukkende til en Forkyndelse af magisk Viden. *Heill, sá er kann*, siger Digteren; maa man da ikke tænke paa de Ord, Odin selv begyndte sine Strofer med: *þat kann ek it þriðja?* Men nu forstaar vi ogsaa hvorfra Loddfáfnismáls Forfatter har hentet sin højtidelige Indledning. Linjen *nióta munda, ef þu nemr* er gjort i Tilslutning til *nióti sá er nam* i Str. 164. I denne Sammenhæng vover jeg ogsaa at spørge, om vi ikke snarere skal tænke os Loddfáfnirnavnets Optræden i Str. 112 ff. og i Str. 162 paa den Maade, at Navnet her i den sidste Strofe er oprindeligt.

F. Jónssons Kritik af Str. 162 synes mig ikke at være ram-mende. Han siger S. 166: »Hvad vil det sige, at Loddfáfnir længe (altid?) vil være uden »disse Sange»?», som han dog maatte forudsættes lige at have hørt?» Og endvidere: »Endelig vilde Versets Stilling være gal; det burde være det endelig afsluttende Vers, hvis der var nogen Mening i det». Efter min Mening er begge Paastande urigtige. Strofens Plads er jo allerede af den Grund udmærket, at Odin netop i den 18. Strofe siger, at han ikke vil meddele denne Galder; Loddfáfnir skulde altsaa blot kunne faa Nytte af de 17 andre. Og med Hensyn til Jónssons anden Bemærkning kan der siges: Hvor staar det, at Odin meddeler Galdrene? Han siger bare, at han kender dem; han opregner 18 forskellige Arter, men selve Formlerne nævner han slet ikke. Saa længe vi er uvidende om hvem Loddfáfnir var, kan vi vanskeligt

¹ De er jo *óþorǫf* for Jætterne og her mindes vi igen ved dette Ord om Magien; paa Björketorp-stenen finder vi ligeledes Udtrykket *uparabasu*.

paa en apodiktisk Maade afgøre hvilket Formaal Kvadet havde. Man kan tænke sig det saaledes: en Samtale mellem Odin og en Troid, hvori Odin bryster sig af sin magiske Viden. Han opregner de forskellige Galdre og siger efter den 17de spottende: disse Galdre skal du, Loddfáfnir, aldrig faa at vide, omendskønt de vilde være gode, nyttige og lykkebringende for dig, hvis du havde hørt dem. Odin ønsker ikke at meddele dem til en af Gudernes Fiender, men at forblinde ham med sine magiske Kundskaber. I saa Fald er Str. 163 virkelig en Klimax; ti foruden de 17 Galdre, som Odin kunde aabenbare for en anden, hvis han vilde, er der endnu en sidste og helligste, som han holder hemmelig for enhver.

Jeg vil ikke paastaa, at jeg med denne Opfattelse har angivet hele ljóðatals Grundplan; jeg ønsker kun at advare mod overilede Slutninger fra et Kvad, vi øjensynligt ikke kender i dets oprindelige Form. Ti skønt Str. 164 i Hávamáls Kontekst hører til ljóðatal ok ikke til Loddfáfnismál, er dermed slet ikke bevist, at det fra Begyndelsen af dannede dets Afslutning.

Den der henfører Str. 164 til dette Digt, skal, som allerede sagt, ogsaa henregne Str. 111 til samme Kvad, men han skal endvidere, som en logisk Følge, betragte Str. 138—145 som Led af dette Digt. Nu er det mere end sandsynligt, at hele Afsnittet 138—145 ikke oprindeligt hører sammen. En Strofe som 145 med sit Indhold af Fyndord passer daarligt i de episke Omgivelser og Str. 144 fjærner sig muligvis noget for stærkt fra ljóðatals egentlige Indhold. Men med disse Forbehold kan man betragte Str. 138 ff. som en quasi-episk Indledning til Trylleordene. Man kunde paa denne Maade fristes til at sammenligne ljóðatals Bygning med Alvíssmáls eller Vaffrúðnismáls, hvor ligeledes en Fortælling danner det didaktiske Indholds Ramme. Men denne Sammenligning vilde i flere Henseender være urigtig. Man kunde snarere henvise til en anden Kategori af Digte, til Trylleformlerne, som ved Siden af den rent magiske Del har en episk Indledning, hvori der beskrives en Hændelse som er analog med den Formlen skal give Raad før. Man kunde saaledes sige, at ljóðatal er et til overordentlige Dimensioner udvidet Trylleord; her fortælles der om

hele Tryllegudens magiske Viden og der bliver aflagt Regnskab for den Maade han har erhvervet sig denne højere Kundskab paa. Meget er os uforstaaeligt i denne Indledning og meget bliver os nok altid dunkelt. Men hvis vi overvejer i hvilken storladen Ramme ljóðatal's Digter har indfattet Tryllesangenes Remse, da kan vi næppe være i Tvivl om, at den højtidelige Indledningsstrofe 111 og den tilsvarende Slutningsstrofe 164 hører til dette Kvad og ikke til Loddfáfnismál.

Denne korte Redegørelse for Hávamál har ført os til at sondre mellem tre forskellige Kvad, som skønt de i Aand og Form hænger sammen med de hidtil behandlede Digte, dog viser paafaldende Forskel. Vi har udskilt:

1. Et Kvad med Leveregler, hovedsagelig af meget praktisk Indhold. Formelle Ejendommeligheder savnes. Stroferne er stillet efter hinanden og det er forsøgt — ikke helt med Held — at sammenføje hvad der efter sit Indhold viste en fælles Tankegang.
2. Et lignende Kvad, men nu adapteret til en andetstedsfra laant Metode at sammenbinde Stroferne med Hensyn til deres Bygning. Indledningsformlen, der sandsynligvis er dannet paa Grundlag af ljóðatal er tilføjet, men gerne saaledes, at enten den oprindelige Strofe er beskaaret eller selve Kvadets Bygning ødelagt.
3. Ljóðatal, et smukt Eksempel paa et kunstnerisk bygget Kvad. Stroferne sammenholdes i den nødvendige Rækkefølge ved en Optælling. En episk Indledning er tilføjet, sandsynligvis efter Trylleformlens Forbillede. Tilsidst er det givet det hele et meget sakramentelt Anstrøg ved et Par Strofer der kalder dette Kvad det i Hárs Halle fremsagte Hávamál.

6. Svipdagsmál.

I Begyndelsen af Svipdagsmál findes et Stykke, som fortæller at den fra Graven opvakte Moder synger Tryllesange for sin Søn. Dette galdratal viser store Overensstemmelser med det netop be-

handlede ljóðatal. Stroferne er numererede fra 1 til 9. Tallet 9 har stor Betydning i Magien; det er derfor sikkert intet Tilfælde, at ljóðatal bestaar af 2×9 Strofer og at *fimbulljóð nió* (Str. 140) nævnes i Indledningen. Formlen lyder i Grógaldr *þann gel ek þér fyrstan* osv. Ligesom Hávamál slutter med Ønsket om at Tilhørerens skal kunne gøre en nyttig Brug af dem, siger Gróa: *íðgnóga heill skaltu of aldr hafa, meðan þú mín orð of mant*. Er Háv. et ophøjet Eksempel paa Odins magiske Viden, stiller Gg. sig paa et lavere Plan, idet det er her en død Kvinde der fremsiger Tryllesangene. Efter sin Form bekræfter dette Kvad alligevel det Indtryk vi allerede havde faaet fra Hávamáls ljóðatal.

Helt anderledes er Grógaldrs Fortsættelse Fjolsvinnsmál. Her finder vi som i Vfm. en Række Spørgsmaal, ogsaa i dette Tilfælde sat i en episk Ramme. Men sammenlignet dermed hvilken Forskel! Rammen er et novellistisk Æventyr, som efter sit Indhold minder ikke saa lidt om Sagnet om Sigurd og Sigdrífa. Ligeledes ser vi af Samtalens Form at det er tilpasset til Rammefortællingens Behov og at dets mytologiske Indhold er kun lidet originalt.

Strofeformen er igen ljóðaháttur. Spørgsmaalene og Svarene er fordelt mellem Fjolsviðr, der taler paa Menglòds Vejne, og Svipdagr, der hemmeligholder sit eget Navn og kalder sig for Vindkaldr. Dette er altsaa aldeles paa Odinskvadernes Vis, hvor en saadan Formummelse er sædvanlig. Men i dette Tilfælde er det sikkert et Laan; hvis Boer,¹ som mener at Angivelsen af et andet Navn i denne Forbindelse er ilde anbragt — noget som man kan have en anden Mening om — derfra slutter at Str. 6 er interpolet, da kan man indvende at der gives en anden mulig Forklaring: at Digteren under Odinskvadernes Paavirkning har ment at han skulde anbringe dette Motiv, skønt det passede daarligt her.

Spørgsmaalene indledes af en fast Formel:

Segðu mér þat, Fjolsviðr er ek þik fregna mun
ok ek vilia vita

¹ Edda II, 382.

Det minder ogsaa om Odinskvadene, hvor vi jo læser *Segðu mér, Gagnráðr* i Vfm. og endnu mere om Fm. 12:

Segðu mér, Fáfñir allz þik fróðan kveða
ok vel mart vita.

Men i Indholdet afviger Fj. helt fra det sædvanlige Skema. Mens jo det mytologiske Læredigt giver en Række Meddelelser, som er aldeles uafhængige af Rammefortællingen, er Spørgsmaalene her for største Delen i en umiddelbar Forbindelse med Menglòdsagnet. Helten Svipdagr spørger om Navnene paa forskellige Ting, som paa en eller anden Maade staar i Forhold til Menglòds Slot, f. E. paa Grinden, Gaarden og de *garmar*, der bevogter Porten. Især i Stroferne 13—18, som fortæller om de sidste, viser Stoffets Æventyrkarakter sig: *garmar* er de Uhyrer, der bevogter Trylleslottet og betvinges af Helten idet han giver dem hver sin rette Næring. Det strider ogsaa mod det mytologiske Læredigts Stil, at det samme mytiske Motiv behandles i en Række af Strofer, som her *garmar* og i Str. 23—30 Hanen Viðófnir.

Efter Stroferne om Ulvene fortaber Kvadet sig i rent mytologiske Emner: Svipdagr spørger om Mímameiðr og om dets Frugters Kraft (Str. 19—22), dog paa en Maade, som lader ane at Digteren har villet vække Forestillingen om at dette Træ staar ved Menglòds Slot. Derefter kommer de allerede omtalte Strofer om Viðófnir, som er mytologisk særdeles dunkle og for største Del kan være et Udslag af Forfatterens frugtbart kombinerende Fantasi. I Str. 31 vender han saa tilbage til sit eget Tema; paa det Spørgsmaal hvem der har bygget Slottet og hvad Menglòds Piger hedder, svarer Fjølsviðr med en þula, hvor forskellige bekendte og ubekendte Navne er sammenstillet. Saa kommer i Str. 41 Op-løsningen: Helten spørger hvem der skal have Menglòð, hvorpaa den intet anende Fjølsviðr svarer at hun alene er bestemt for Svipdagr. Naar Helten derefter giver sig til kende, faar hele det Kvad som egentlig var fri for al Dramatik, en idyllisk Afslutning, der allerede i sig selv kunde vække en Mistanke om at det er en Pastiche efter ældre Forbilleder.

Men i denne Henseende er Digtet af Interesse for os. Det lærer os hvordan man i senere Tider mente at et saadant Kvad skulde være affattet. Vi genkender her tydeligt det mytologiske Læredigts konstitutive Elementer \circ : dets episke Ramme der skulde danne Foranledningen til Spørgesamtalen, endvidere Rækkefølgen af de quasi-mytologiske Meddelelser som ved Emnernes (Menglød og hendes Slot) Enhed viser en vis Sammenhæng; tilsidst Spørgesformlen, der hvergang gentages i den samme Form. Vi tør altsaa gaa ud fra at efter dens Opfattelse, der stod Traditionen nærmere end vi, var disse Elementer uundværlige i et slikt Kvad.

7. Sogubrot.

Fortællingen om Kong Ivars Død i Kap. 3 af Sogubrot rummer en mærkværdig Episode, der i denne Sammenhæng fortjener at behandles. Kongen har en ond Drøm og beder sin Raadgiver Hqrdr om at forklare den med Ordene *Gakk á skip, Hqrdr ok ráð drauminn*. Hqrdr der staar paa et Bjærg, giver ham derfra en Udtydning af hans Drøm: den spaar ham en snarlig Død. Derpaa siger Kongen: *Gakk hingat ok seg illspár þínar*. Fortællingens Fortsættelse skal meddeles i dens oprindelige Ordlyd:

Hqrdr mælti: Hér mun ek standa ok heðan segja». Konungr mælti: »Hverr er Hálfðan snjalli með Ásum?» Hqrdr svarar: »Hann var Baldr með Ásum, er öll regin grétu, ok þér ólíkr.»

»Vel segir þu», kvað konungr, »gakk hingat ok seg tíðendi». Hqrdr svarar: »Hér mun ek standa ok heðan segja». Konungr spyrr: »Hverr var Hrærekr með Ásum?» (Hqrdr svarar:) »Hann var Hœnir, er hræddastr var Ása ok þó þér illr.»

»Hverr var Helgi inn hvassi með Ásum?» segir konungr. Hqrdr svarar: »Hann var Hermóðr, er balt var hugaðr ok þér óþarfr.»

Konungr mælti: »Hverr var Guðrøðr með Ásum?» Hqrdr

svarar: »Heimdallr var hann, er heimskastr var allra Ása ok þó þér illr.»

Konungr mælti: »Hverr em ek með Ásum?» (Hjórðr svarar:)
 »Muntu vera ormr sá, sem verstr er til, er heitir Miðgarðs-ormr.»

Nu begriber Kongen at det er hans Dødsdom, han kaster sig i Havet og paa samme Tid styrter Hjórðr sig ned fra Bjærget. Ingen af dem kom nogensinde tilbage.

Skønt Fortællingen er meddelt i en stærkt forkortet Form, er dens rhythmiske Form utvivlsom. At der her ligger gemt et Kvad, viser sig tydelig ved de gennem Stavrim særmærkede Spørge- og Svarsætninger. Vi genkender i denne Del fire ensbyggede Spørgsmaal med de tilhørende Svar, hvert af dem bestaaende i en Indledningsformel og det egentlige Spørgsmaal. Formlerne er: *Gakk hingat ok seg tíðendi* og *Hér mun ek standa ok heðan segja*. De nævnes af Sagaforfatteren kun to Gange; i øvrigt udelades de. Overensstemmelsen med Kvad som Vfm. og Alv. er saa stor, at vi ikke er i Tvivl om, at der i denne Saga skjuler sig en Parafraze af et saadant Digt. Med Hensyn til Strofernes Form kan siges Følgende. Baade Spørgestrofen og Svarstrofen har vistnok bestaaet af to Dele, der har været digtet i ljóðahátt. Spørgsmaalet lyder:

Gakk hingat Hjórðr
 ok seg mér spár þínar

Selve Spørgsmaalet lyder:

1. Hverr var Halfdan snjalli með Ásum?
2. Hverr var Hrcækr með Ásum?
3. Hverr var Helgi enn hvassi með Ásum?
4. Hverr var Guðrøðr með Ásum?

Stavrimmet i Spørgepronomen og Personnavnet i Nr. 1—3 og desuden i Tilnavnet i Nr. 3 tyder paa en poetisk Form. Tilnavnet mangler i Nr. 2 og 4, men det er maaske her udeladt; vi tør formode det har været: Hrcækr enn hnøggvanbaugi, Guðrøðr enn

göfugláti. Det er muligt deraf at danne en Langzeile hvorpaa der fulgte en Vollzeile, der endte med Ordene *med Ásum*.

Svarstrofen indledes med Linjen *Hér mun ek standa ok heðan segja* som minder om Vfm's Formel *allz þú á gólfi vill þíns um freista frama*. Den Vollzeile kan ikke mere rekonstrueres ud fra Parafrasen. Svaret havde i Nr. 2, 3 og 4 øjensynlig Formen:

Hann var Hœnir hræddastr Ása
ok þér í öllu illr (eller: ólíkr).

I Nr. 3 og 4 har den første Linje lydt:

Hann var Hermóðr hugaztr Ása.
Hann var Heimdallr heimskastr Ása.

Det er selvfølgelig umuligt at bestemme Strofernes oprindelige Form, men det er ogsaa i dette Tilfælde af underordnet Betydning. Det er nok at have paavist, at denne Del af Sogubrot gaar tilbage til et Kvad og at det Kvad er af samme Type som Vfm. og beslægtede Digte. Det staar Gestumblindes Gaader i Hervararsaga nærmest. En mytologisk Samtale tjener jo til at forberede en Udgang; Kongen skal efter det sidste afgørende Spørgsmaal dræbe sig selv. Hørðr der fra en Bjærgtop taler til Kongen og tilsidst tilsiger ham hans forestaaende Død, minder en om Odin, naar han i Brunos Skikkelse i Bravallakampen vier sin Yndling Haraldr hilditönn til Døden. Hvis disse Kombinationer skulde være riktige, da har vi her Levninger af et Kvad, hvis Hovedindhold har været Sammenligning af dødelige Helte med udødelige Guder, men føjet ind i en Ramme bestaaende af en Fortælling om hvorledes Odin paa et afgørende Øjeblik viser sig for en Konge og dræber ham. Forbindelsen mellem det mytologiske Kvad og Rammemotivet er tilvejebragt saaledes at Kongen i det sidste Spørgsmaal spørger om sin egen mytiske Pendant og derved frembringer Katastrofen. Dette Kvad er i Sammenligning med de andre forud omtalte Digte meget selvstændigt i sin Opbygning, men viser alligevel mærkelige Overensstemmelser: det er jo en Række Spørgsmaal og Svar, der indledes med en stereotyp

Formel og Kvadet har desuden en tragisk Slutning. Især det sidste kan vi bestemme som et fast Kendetegn paa dette Slags Kvad.

8. Heiðreksgaaderne.

Hervararsagaens Gaader hører ogsaa til denne Gruppe af Kvad, skønt Emnet her ikke er mytologisk Lærdom, men nogle almindelige Gaader. Der findes rigtignok mellem disse adskillige Gaader som behandler mytiske Emner (H 15, 21—23, 35 og 36), men det er ikke derfor vi bringer denne Gruppe af Gaader i Forbindelse med Vfm. og Alv. Det er snarere Fortællingens Udformning der giver Anledning dertil.

Gestumblindi tvinges af Kong Heiðrek til at fremsige Gaader, som ingen af Kongens Hird skal kunne løse; hvis det lykkes for ham skal han beholde sit Liv, som han ellers skulde miste. Gestumblindi, der ikke føler sig i Stand til at gøre det, anraaber Odin om Hjælp og Guden gaar nu i Gestumblindis Skikkelse til Kongen. Her opgiver han en hel Række af Gaader, som alle løses af Kongen. Men de sidste Gaade lyder:

hvat mælti Oðinn
i eyra Baldri
áðr hann væri á bál hafðr?

og derpaa kan Heiðrek naturligvis ikke give noget Svar. Kongen slaar nu med Sværdet Tyrfingr til Odin, der imidlertid i Falkeham flyver bort. Kun Halespidsen bliver afhugget. Men dette Angreb paa Guden er en Krænkelser af det givne Løfte, fordi Kongen jo ikke har været i Stand at give en Løsning af den sidste Gaade. Odin bevirker at Kongen dræbes af et Par Slaver.

Vi finder her altsaa det bekendte Skema: Visdomskamp mellem Odin og et Menneske paa det Vilkaar at den der taber skal dræbes; Vædekampen ender med Gudens Sejr. Det er selvfølgelig ikke nogensomhelst Anledning til at antage at denne Del af Hervararsagaen skulde gaa tilbage til en gammel Overlevering der i Overensstemmelsen med de ovennævnte Eddakvad havde haft et

mytologisk Indhold. Allerede den Omstændighed at Gaaderækken slutter med det samme Spørgsmaal som Vfm., beviser i hvor høj Grad Hervararsagaens Gaadeepisode staar i Afhængighedsforhold til Eddadigtningen.

Det er her ikke den rette Plads til at komme ind paa en nærmere Undersøgelse af denne Gaadekamp. Da vilde det være nødvendigt at bestemme Forholdet mellem de stærkt fra hinanden afvigende Redaktioner og man maatte forsøge at afgøre hvilke Gaader der har tilhørt den oprindelige Tekst. Ligeledes kræver Episodens Komposition en særskilt Undersøgelse. Jeg ønsker her kun at paavise at Fortællingens Bygning snarere leder Tanken hen paa et i Æventyrlitteraturen velkendt Motiv: en Mand der er falden i Kongens Unaade kan blive frelst gennem et Bevis paa ualmindelig Skarpsindighed.¹ I Typen (Aarne-Thompson Nr. 875) er Opgaven denne at den Dødsdømte skal komme til den opbragte Konge paa en øjensynlig umulig Maade; med Hervararsagaen findes den Overensstemmelse at denne vanskelige Opgave udføres af en Stedfortræder.² Ved Siden deraf kan andre kortere Sagn nævnes, hvor en Fange vinder sin Frihed ved selv at opgive en uløselig Gaade. Som et Eksempel anfører jeg det Følgende fra det finsksvenske Omraade:³

(En Fange skal opgive en Gaade.) Han tog en huvudskål
o for till skogen. Han tog sju fågelungar o en jordtorva.
Fågelungarna la han i huvudskåln o joratorvan ovanpå

¹ Allerede Heusler, ZVfVolksk. 1901 S. 124 og 140 har gjort opmærksom paa denne Sammenhæng.

² Se videre min Undersøgelse i FFComm. Nr. 73.

³ I en Hollandsk Variant (G. J. Boekenoogen, Raadsels en raadselsprookjes. Handelingen en Mededeelingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde 1900—1901 S. 143) er Gaaden:

Toen ik henenging en wederkwam,
Vijf levenden uit den doode nam,
De zesde maakte de zevende vrij,
Nu, heeren, raadt en zegt het mij.

De fem Levende er Stære i Hjerneskillen af en Hest. Den syvende er den Fange som befries af sin Hustru (den sjette).

o så klev han me de opp i en hög tall som var högre än alla granskatar. Så for han hem o sa: Sju sjungande tungor i en huvudskål, ovanpå jorden o under jorden o under solen o högre än alla granskatar. Va är de? Ingen kunde gissa de, o så slapp han.¹

Denne Gaade minder om H 27, R 22 i Hervararsaga, hvis Løsning lyder: *þar hafði ond búit hreiðr sitt í milli nauts kíalka, ok lá haussinn ofan yfir.*

Dette er maaske det Motiv Sagaepisoden er bygget over. Men vi kan ligeledes henvise til de mange Fortællinger, hvor overnaturlige Væsener ved Gaader forsøger at faa et Menneske i deres Magt. Den Engelske Ballade Riddles wisely expounded er et bekendt Eksempel paa slige Viser; det ender med at Plageaanden ved at dens Navn røbes tvinges til at fare afsted. Gaadedigtenes Type kan altsaa være temmelig gammel; det Særlige ved Hervararsagaens Form er det, at Gaaderne fremsiges af selve Visdomsguden og at den episke Ramme har en afvigende Karakter.

Gaaderne har ikke alle den samme Værdi. En Del hører til den store Gruppe af profane Gaader: det er Omskrivelser for Anker og Hammer, Blæsebælg og Tavlebord, Ko og Svane, Løg og Englerod. Men ved Siden af disse findes andre af Fangegaadens Type, f. E. en So med ni ufødte Grise (H 12, R 26), Is med død Hest og Slange (H 24, R 11), Ørn med Bytte i Næbbet (H 34, R 28). Der er ogsaa nogle Gaader med mytologiske Motiver o: en om Solen (H 15), fire om Bølgerne (H 21—23, R 19—21, 24) og to om Odin (H 35, 36, R 29, 30).

Det er vanskeligt at afgøre hvad der kan være Gaadegruppens oprindelige Indhold. Faar man allerede af de uensartede Emner det Indtryk, at de stammer fra flere Hold, saa bemærker vi ikke mindre Forskel i Formen. Saaledes er der enkelte Grupper, der ved den samme Indledning eller en parallel Bygning danner større

¹ Sml. Child, *English and Scottish Popular Ballads* Nr. 1 og L. C. Wimberly, *Folklore in the English and Scottish Ballads* S. 301 ff.

Enheder. H 4—6 begynder med Spørgsmaalet *Hverr er sá enn hvelli?* eller *Hverr er sá enn mikli?* Gaaderne H 8—16 har som Indledning:

Hvat er þat undra,
er ek úti sá
fyr Dellings durum?

Der er dog ikke Tale om en speciel mytisk Gruppe; Blæsebælg, Pil, Edderkop, Obsidian er dagligdags Ting. Mens H har 9 saadane Strofer, har R kun 5 (R 5, 6, 7, 8 og 26); hvilken af de to Redaktioner der repræsenterer det Oprindelige, er ikke let at afgøre.¹ Det er derfor muligt, at Gaader med en saadan Indledning oprindelig har behandlet mytologiske Emner, f. E. i Str. 15 hvor Solen omtales. Og i senere Tider kan man have anvendt den samme Formel paa Gaader om helt profane Ting.

At alle Hervararsagaens Gaader ikke fra Begyndelsen af hører sammen, bevises af den meget afvigende Form, de er digtet i. Største Delen er i ljóðahátttr-Versemaal; men der er ogsaa nogle faa i fornyrðislag. Stilformen viser ligeledes stor Forskel; de fleste begynder med Spørgformlen *hverr er sá, hvat er þat, hveriar ro þær, hverir ro þeir?* Stroferne med dette Skema hører til forskellige Formkategorier. Her findes Gaader som H 24, 27, 30, 32, der viser det ovenfor omtalte Skema for en Fanges Gaade. Disse Gaader har Fortællingens Form, fordi der i dem ikke nævnes en enkelt Genstand men en Forbindelse af forskellige Ting, mellem hvilke der oven i Købet ogsaa skal paavises et bestemt Forhold. Spørgsmaalet udtrykkes nu i de stereotype Linjer: *Heiðrekr konungr, hyggðu at gátu.* Gaaden H 28, hvis Løsning er Ordet »Ko», er igen en meget særegen Type, som findes endnu den Dag i dag

¹ J. Helgasons Mening (Samfundudgave S. LXXXII) at R i dette Tilfælde skulde være mere oprindelig og at H skulde have stillet dem efter hinanden for den ensartede Begyndelses Skyld, er ikke sandsynlig. Ti ogsaa i R staar 5—8 lige efter hinanden og man spørger saa hvorfor Str. 26 er stillet paa en saa fjern Plads. Netop Ligheden af de første Linjer beviser at de hører sammen. Derfor behøver naturligvis ikke alle Gaader i H at være oprindelige.

i den samme Form. Derimod er Gaaderne 1 og 2 øjensynlig meget usædvanlige. Den første Strofe behandler Øllet og den første Halvdel er en Indledning der slutter med *vittu hvat þat var!* Ved Siden af Opmuntringen til Heiðrek til at gætte dem, synes disse Linjer at være overflødige og Strofen gør paa mig et uoprindeligt Indtryk. I samme Retning peger ogsaa Strofens anden Del, der har Endrim. Str. H 2 har et ældre Præg; allerede de første Linjer *Heiman ek fór, heiman ek fór gørdak* minder ikke saa lidt om de ægte sakramentelle Gentagelser i Visdomsposien.¹

Men her maa jeg standse. Der er Gaader af ældre og andre af yngre Oprindelse. De er desuden for talrige til at passe godt i en Ramme der fortæller om en Kamp mellem Gestumblindi og Heiðrekr. Men jeg tror at vi har Lov til at antage at Hvervarsagaens Episode har en Bygning analog med Eddaens mytologiske Kvad; omendskønt Indholdet her snarere er en legende Gættens af dunkle Omskrivelser, maa man sige at med Hensyn til Formen er Spørgsmaalene i Vfm. og Alv. i Grunden ikke andet end Gaader, som kun den Kyndige kan løse. Men hele Genren karakteriseres af den episke Ramme, hvori der meddeles hvad der har været Foranledningen til Samtalen.

9. Grímnismál.

Naar vi nu efter denne Oversigt af forskellige Eksempler paa den »Eddische Wissensdichtung» vender tilbage til Grm., da ser vi en paafaldende Overensstemmelse. Her som der en tarvelig episk Ramme, der ompænder en udførlig Redegørelse for mytologisk Viden. Man tør derfor ved Bedømmelsen af dette Digt overveje Muligheden af om det er et Kvad hvis Øjemed er at meddele mytiske Kundskaber og om Fortællingen om Geirrødr og Agnarr kun tjener som en passende episk Ramme. I dette Tilfælde skal vi ikke først og fremmest søge Levningerne af et episk Digt, som er

¹ Sml. Gg 4 lǫng er fór, langir ro farvegar og Vfm. 44 fjöld ek fór.

blevet sprængt af uheldige Interpolationer, men vi skal begynde vor Undersøgelse udfra dets mytologiske Indhold.

Det der bestyrker os i denne Mening er netop Kvadets Slutning. Indholdet er jo en Modsætning mellem Odin og et Menneske; Slutningen er at Odins Modstander besejres. Ved Siden af denne Overensstemmelse i den almindelige Situation er der selvfølgelig ogsaa Forskel. Døden er ikke en umiddelbar Følge af en Visdomskamp, men snarere af at Kongen, omend uafvidende, har forsynet sig mod Guden. Rammefortellingen er mere indviklet end vi ellers har fundet det; den staar desuden i en fjern Forbindelse med det mytologiske Indhold. Vi kan derfor indrømme at denne Ramme har en selvstændig Betydning og at den ikke er opfundet for det mytologiske Læredigts Skyld. Men man skal være opmærksom paa at den største Del af Geirrødsagnet meddeles i de Prosaafsnit der danner Kvadets Indledning og Afslutning. Med andre Ord, der er her næppe Tale om en organisk Sammenhæng; man faar snarere det Indtryk at Rammen og Indholdet hører løselig sammen.

Det kan derfor være nyttigt at vælge Undersøgelsens Udgangspunkt anderledes end det hidtil er gjort. Sædvanligvis søger man i dette Eddakvad Spor af et ældre og sammenhængende Kvad, hvor Geirrødr, Agnarr og Odin spiller en Rolle. Nogle Strofer i Kvadets midterste Parti, som 42 og 45, fremhæves som Dele af et oprindelig episk Digt. Fra de andre har man valgt dem, hvori Odin forkynder mytiske Kundskaber, som kunde bringes i Forbindelse med hans Rolle i Kvadet. Müllenhoff gjorde det med stor Konsekvens; Boer fulgte den samme Metode, Gering og Sijmons har haft den samme Opfattelse. Men skjønt man er villig til at indrømme at de forkastede Strofer i enkelte Tilfælde efter deres Indhold kan være tildigtede, saa maa man dog være meget varsom i Bevisførelsens Metode.

Frem for alt er Indholdets heterogene Karakter ikke at betragte som et Bevis paa manglende Enhed. Det finder vi jo i mange flere af de omtalte Kvad. Man kunde paa Grundlag af sin Erfaring paa dette Omraade med lige saa stor Ret paastaa at

dets Bygning er mærkværdig konsekvent. Vi skal dog henvende vor særlige Opmærksomhed paa Strofernes formelle Egenskaber. Vi har jo set, at alle Digte af denne Gruppe viser en stereotyp Bygning, idet det samme Spørge- og Svarskema idelig gentages og ensartede Situationer fortælles i de samme Ord. Dette er muligvis et Grundlag for Kritikken, der er aldeles uafhængigt af nogen aprioristisk Mening om Kvadets egentlige Betydning.

Hvis vi forsøger at skelne mellem forskellige Strofearter, da faar vi følgende Grupper:

- A. En Gruppe af Strofer karakteriserede derved, at der først meddeles Navnet paa et mytisk Emne og videre en nærmere Forklaring indledet med Udsagnsordet *heittir* (eller *er*). Det er Str. 5—8, 11—16, 22, 25, 26, 32, 38, 39.
- B. En Gruppe af Strofer der i en berettende Form giver mytologiske Oplysninger. Deres Bygning er mindre ensartet. Det er Str. 17—21, 23—24, 29, 31, 35, 37, 40—43, 45.
- C. En Gruppe af þulur o: 27, 28, 30, 33, 34, 36, 46—50.

Af rent formelle Grunde kan vi fastslaa Følgende. Hvis Grm. skulde være et mytologisk Læredigt, da vilde A-Gruppens Strofer passe helt; de kan sidestilles f. E. med Vfm. Skønt B-Gruppens Strofer med Hensyn til Formen falder udenfor Skemaet, gør de dog ved deres Indhold Krav paa at kunne tilhøre et saadant Læredigt; Forholdet mellem A- og B-Grupperne maa da selvfølgelig nærmere betragtes. Endelig kan der siges om C-Gruppen, at den ikke passer i den Slags Læredigte som vi hidtil har gjort Bekendtskab med; vi er altsaa med de fleste Forskere enige i, at de skyldes senere Interpolationer.

B-Gruppen er det vanskeligste at forklare, ti den er meget heterogen. Vi kan trygt gaa ud fra, at en Del af disse Strofer er indskudt i senere Tider, for de afbryder ofte en god Sammenhæng eller gør Indtryk af at være yngre Udarbejdelser af i Forvejen bestaaende Strofer. Dette maa antages om Str. 9—10, der gør Brud paa Gudeboligstrofernes Numerering. Str. 24 betragtes almindelig som en yngre og uheldig Pendant til Str. 23. Iøvrigt er

det vistnok muligt med den indre Kritiks Hjælpemidler at paa-
vise nogle flere Strofers Uoprindelighed, men man maa indrømme
at de hidtil opnaaede Resultater ikke er særlig opmuntrende. Saa-
ledes er Str. 42 efter Müllenhoff en Strofe af det ældste Kvad,
mens Boer betragter det som en Interpolation af 6. Grad. Med
Udelukkelsen af þulurne og af de som Interpolation betragtede
Strofer 9, 10 og 24 bestaar den mytologiske Del af følgende
Partier:

A	4—16	22	25—26	32	38, 39		
B	17	18—21	23	29—31	35	37	40—43
	<u>Gudernes Boliger</u>	<u>Indretning af Valhal</u>		<u>Yggdrasil- Strofer</u>	<u>Beskrivelse af Solen</u>	<u>Verdens- undergang.</u>	

Ved denne Inddeling¹ er der tilligemed angivet hvilke Emner de
forskellige Dele behandler og det viser sig, at der er en vis
Sammenhæng i Kvadet. Først kommer Gudeboligerne, og der-
efter en mere indgaaende Behandling af Valhal, hvortil der saa,
sandsynligvis i Forbindelse med Træet Læráðr i Str. 25—26 slut-
ter sig en udførlig Beskrivelse af Yggdrasil. Begge de sidste Af-
delinger synes at tilhøre snarere et kosmogonisk Kvad. Sammen-
ligningen med andre mytologiske Læredigte oplyser os om at en
slig Kombination af mytologiske Mærkværdigheder er ganske
normal.

Den længste og mest sammensluttede Række danner Gude-
boligerne. Den er Digtets betydeligste Afdeling. Stroferne er
numererede, men man faar det Indtryk at Tallene først senerehen
er tilsat, da de staa udenfor Alliterationssystemet. De har i alt
Fald ingen mnemoteknisk Værdi. Stroferne er endogsaa bedre
hvis man udelader Tallene. Linjen *Sökkvabekkr heitir* minder om
Vfm., hvor vi jo ogsaa har Linjer som *Mundilfari heitir*. Det er
derfor ikke umuligt, at Gudeboligernes Strofer oprindeligt hører til
et Kvad med Spørgsmaal og Svar. Men paa den anden Side kan

¹ Hvis man ikke er villig til at betragte Str. 33, 34 og 36 som þulur, maa de henføres til B-gruppen. For Undersøgelsens almindelige Resultater er det af ingensomhelst Betydning.

man ogsaa paastaa at der let kunde laves et Kvad som Vfm. paa Grundlag af Grm. 7 ff.

Man har ofte henvist til den Omstændighed at Begyndelsen af Gruppen Str. 4 ff. er i Uorden. En af de største Vanskeligheder er den fejlagtige Numerering; det er ikke en tilfredsstillende Forklaring naar man siger at Digteren har talt Stroferne i Stedet for Gudeboligerne.¹ Men da Numereringen er blevet tilføjet senere, synes det ikke at være nødvendigt at Fejlen hænger sammen med en Forandring i den oprindelige Form. Stroferne 4—6 byder paa forskellige Uregelmæssigheder:

1. Kun 5¹⁻³ og 6⁴⁻⁶ er i fuldkommen Overensstemmelse med den sædvanlige Strofeteknik; her findes Formeln Navnet + *heitir*.
2. I str. 5⁴⁻⁶ findes Udtrykket *i árdaga* som ligeledes staar i Str. 6⁶.
3. Linje Str. 6³ *silfri þokpo sali* har en paafaldende Lighed med *ok silfri þakþr it sama* i Str. 15³.
4. Numereringen i Linje 6¹ er ganske anderledes end i alle de andre Strofer.

Hvis vi gaar ud fra at Gudeboligstroferne med Hensyn til den i alle Læredigte fremherskende Teknik skal være af en strengt ensdannet Bygning, da kan vi i Str. 4—6 kun se Levninger af et Antal Strofer der engang maa have haft en ganske anden Form og vi tør formode at 5¹⁻³ og 6⁴⁻⁶ bevarer de tydeligste Rester af denne oprindelige Form. Videre kan vi ikke gaa paa Grund af de tekniske Krav, der maa stilles til denne Slags Digte, men vi har heller ikke Lov at fremstille Stroferne 4—6 som en uangribelig Tradition.

Jeg skulde være tilbøjelig til at antage at den følgende Rekonstruktion er sandsynlig. Str. 4¹⁻³ hører sammen med 5¹⁻³ og danner da en Strofe der er ganske parallel med 12:

¹ Sml. allerede A. Schullerus, Paul und Braunes Beiträge 12 (1887) 275.

Ydalir heita,	Breiðablik heitr,
þars Ullr of hefr	en þar Baldr of hefr
sér of gørva sale;	sér of gørva sale;
<i>þar es land heilakt,</i>	á því lande
es liggja sék	es liggja veitk
ósom ok qlfom nær.	fæsta feiknstafe.

Str. 4 er at læse:

Prúðheimr *heitr*,
en þar skal Þórr vesa,
 unz of rjúfask regen.

Str. 5⁵⁻⁶ og 6¹⁻³ hører sammen, fordi 6¹⁻³ ikke kan danne en Indledning til 6⁴⁻⁶. Hvilken Bolig skulde desuden være bedre egnet til at smykkes af Guderne end netop Alfheimr som de havde foræret Freyr med? Hvis det ikke var Tilfældet maa Ordet *bær* i 6¹ være en Forvanskning, da vi her venter et Egennavn ok ikke et Navneord.

Disse Spekulationer er dog meget betænkelige; vi kan ikke komme videre end til hist og her at skimte noget af en mulig ældre Sammenhæng og forøvrigt give os tilfreds med den Kendsgerning at et oprindeligt Kvad om Gudeboligerne er blevet indpasset i en episk Ramme. Formen er i alt Fald aldeles klar: den karakteriseres ved Indgangslinjen: Navn + *heitir*.¹

Hvis vi nu forsøger at samle alt det Materiale der hører til det gamle Læredigt, da møder vi først Str. 22 om Valgrind, som ligeledes er en Meddelelse om Gudeverdens Topografi. En Digter der vilde give en Oversigt over de mytiske Verdener, kan godt have ønsket at fortælle flere Enkeltheder.² Da var det selvsagt at Valhal

¹ Strofe 17 har en helt afvigende Form. Dette synes allerede at være tilstrækkeligt til at betragte den som et senere Indskud. I samme Retning peger den Omstændighed at L. 1—2 er et Laan fra Hávamál 119.

² A. Schullerus, Zeitschrift für deutsche Philologie 12, 1887, S. 227 gør med Rette opmærksom paa at Fragmentet SnE I, 340 *Glasir stendr með gullnu laufi fyrir Sigtýs solum* kan have tilhørt det samme eller et beslægtet Valhalkvad.

skulde nærmere beskrives. Valgrind hører jo til Valhal; det er her ikke Porten til Dødens Rige.¹ Der er ingenting i Vejen for at henføre til samme Digt Str. 25 og 26 der omtaler Heiðrún og Eikpyrnir.² Og der er vel ikke nogen Grund til at udelukke Str. 32 om Yggdrasill. Det er ikke sikkert om Lærádr og Yggdrasill betyder det samme Træ, men selv om dette nu ikke var Tilfældet, vilde det saa dog ikke være indlysende at en yngre Perodes systematiserende Skjald havde betragtet de to som nærbeslægtede? Derimod er det vanskeligt at bestemme, om Str. 38 og 39 hører til det samme Kvad; med Hensyn til Formen er der ingenting der taler derimod, men det omtalte Emne (Sol) ligger langt borte fra de hidtil behandlede Genstande.

Vi kan fra Grm. udskille et katalogisk Digt, der viser en fast formel Bygning: Skemaet Egennavn + *heitir*. Indholdet er en Oversigt over Gudeboligerne, hvortil nogle Strofer om Valhal er tilføjet. Vi har hidtil stillet os udelukkende paa den ydre Forms Grundlag. Derved kunde vi rekonstruere et i formel Henseende ensartet Digt. Vi har derfor tilsideskudt alle Strofer som havde en anden Bygning, som Str. 18—21, 23, 29, 31 og 35. Men en Sammenligning med Vfm. kan overbevise os om at det er tilladt ved Siden af en Række formelt identiske Strofer at bruge ogsaa andre Strofeformer: det er Spørgsmaalets Form der afgører Svarets Beskaffenhed. Hvis Tanken glider hen paa et Emne, der ikke saa let kan tvinges ind i den tilstræbte Form, har Digteren Lov til at afvige fra dette Skema. Naar han behandler Valhal kan han indskyde nogle Spørgsmaal om de Dyr, der er knyttede til Odins Bolig, og da vilde Str. 18—20 være et passende Svar.³

Derimod har en Strofe som 31 en ganske anden Karakter. Den

¹ Valgrind kan oprindelig godt have været Dødens Port; det var det ikke mere for denne Digter.

² Nogle Forskere forkaster Str. 26 som fejlagtig Valhalforestilling (Schullerus l. c. S. 279), men derfor kan denne Strofe i dette Digts Sammenhæng godt være oprindelig.

³ Man maa dog indrømme at Pladsen for disse Strofer er særlig uheldig. Tanken kan næppe efter en Omtale af Njords (eller Vidars?) Bolig uden nogen Overgang glide over i en Detailbeskrivelse af Valhal.

nævner ikke et Navn, men giver en Beskrivelse. Den hører ikke til et Digt med en Navneremse men til et Kvad der skildrer Verdens Indretning. Det samme kan siges om Str. 21, sikkert om Str. 35, hvor der er Tale om Yggdrasils Lidelser og om Str. 40—41 hvor Verdens Skabelse af Ymers Legeme fremstilles. Man kunde hertil maaske ogsaa henføre Str. 43 der handler om hvorledes mytiske Genstande er gjort og Str. 29 med de mytiske Floder. Hvis disse Strofer skulde høre til et og samme Digt, da kunde det karakteriseres som et Lærekvad, der behandlede Verdens Skabelse og Indretning.

Der er ved Siden af disse to Kvad endnu et lille Antal Strofer, der kan betragtes som membra disjecta af andre Overleveringer. Det synes mig at Str. 23 og 24 hverken efter Indhold eller Form kan tilregnes noget af disse Kvad. Da Str. 24 sandsynligvis er en yngre Efterlignelse af Str. 23, er det særdeles vanskeligt at afgøre dens Oprindelse. Dens tunge Bygning er iøjnefaldende, naar man sammenligner den med Katalogstrofernes lette, undertiden spinkle Form. Er de maaske en Tilføjelse af en Bearbejder, der vilde fortælle mere om Valhal? Og til sidst er der de mange þulur, der som Memorialpoesi hører til en helt anden Digtart.

Nogle af disse þulur synes kun at være tankeløse Indskud; det gælder især om 27, 28, 30, 33, 34, 36 og 44, som er tilføjede der hvor der behandles et Emne som staar i nogen Forbindelse med þulernes Indhold. En anden Karakter har Stroferne med Odinsnavnene (46—50 og 54), som af de fleste Forskere betragtes som et Led i Fortællingen, skønt de i alt Fald ikke alle kan være oprindelige. Hensigten skulde være at Odin ved Opramsningen af sine Navne pludselig giver sig tilkende for Geirrødr og at Katastrofen derved indledes. Det er dog ikke sandsynligt. I stilistisk Henseende er den pludselige Aabenbarelse i Str. 53, *5 nú knáttu Óðin sjá* udmærket; den er i sig selv tilstrækkelig og minder om Hverararsagaens Situation. Men kun hvis der ikke foregaar en foreløbig Aabenbaring gennem en Strofe hvor Odin meddeler alle sine Tilnavne, har den sin fulde Virkning. Mellem þulerne er der uden Tvivle nogle, der er senere Interpolationer. Dette gælder

ikke blot om Slutningsstrofen, som efter 53 er meget daarligt anbragt, men ogsaa om 49, hvori Ordene *Grimni mik héto at Geirrodar* beviser at denne þula forudsætter Grm's Indhold som bekendt. Som oprindelige Strofer kan saaledes betragtes 46, 47 og 48 (med Undtagelse af 47⁴⁻⁷ og 48¹⁻⁴). Men jeg synes at ogsaa disse Strofer kun daarligt forbereder Opløsningen, især fordi de paa ingen Maade har Tilknnytning til det foregaaende. En Bearbejder der kendte þula 49 og fik Ideen at anbringe den i Grm., kan lige saa godt have tilføjet flere andre þulur; det er ogsaa muligt at senere Afskrivere har fulgt hans Eksempel.

Kvadets Bygning er fremdeles uklar. Rammen bestaar af Indledningsstoferne 1—3 og Slutningsstroferne 51—53. Man synes at være enig i, at Str. 42 og 45 ligeledes hører til Geirrodafablen. Strofernes dunkle Indhold gør det dog ikke let at forklare hvorledes de passer ind i Sammenhængen og man maa nøjes med en Oversættelse à peu près. Det kan betvivles, om de overhovedet har noget at gøre med Geirrøds Historie. I Str. 45 findes der intet Ord der viser i denne Retning. De hidtil givne Forklaringer beviser alle hvor overvældende store Vanskelighederne er og Forskere er ofte nødt til for at forklare Ordene at tillægge dem en anden Betydning end den sædvanlige. Hvad skal man sige om en Forklaring, der opfatter *sigtiva synir* som Mennesker og endog vover at antage, at der med Ægir skulde menes Geirrod? Hvis vi læser Strofen efter dens Ordlyd, da kan man næppe forudsætte nogen anden Situation end den vi kender fra Lokasenna 3: der tales om en *vilbiorg* og om noget der skal bringes til Ægirs Fest. Jeg er tilbøjelig til at opfatte denne Strofe saaledes, at her omtales en lignende Begivenhed som i Hymiskviða 3: der skal fremskaffes noget der er nødvendigt for en Fest hos Ægir. Sigtes her ogsaa til at der skal hentes en Kedel? Og kan der med det gaadefulde Ord *pat* menes Øllet? Da kunde Linjen *svipom hefi ek nú ypt* oversættes ¹ »med hurtige Bevægelser har jeg løftet», sand-

¹ Oversættelsen "jeg har nu aabenbaret mit Ansigt" er ikke andet end en vilkaarlig Nødudvej.

synligvis Kedlen, der skulde hentes. Resultatet udtrykkes ved de Ord: *við þat skal vilþiorg vaka* »dermed skal en behagelig Livsnæring fremskaffes».¹ Man kunde betragte en Strofe som denne med dens højtidelige Gentagelse af den sidste Linje som Afslutning af et Kvad, hvori beskrives at Bryggekedlen til Ægirs Fest bliver bragt tilstede.

Og Str. 42? Ogsaa her er det mærkeligt, at der tales mere om guderne (*allra goða, of ása sonum*) end om Mennesker. Her er desuden uimodsigelig Tale om Kedler. De kunde forklares i et Kvad om en Kedels Rov, de er uforstaaelige i Sammenhæng med Geirrødfablen. Hvad skulde vel det at Kedlerne løftes have at gøre med Odins Befrielse ud af Geirrøds Hal? Hvorfor skulde Følgen deraf være den at Verdener aabnes for Asernes Sønner? Det er ud fra disse Grunde at jeg vover at forklare Stroferne 42 og 45 som Geirrødfablen uvedkommende, men hørende til et Digt om en *Ketilsheimt*.

Det er ikke usandsynligt at denne Begivenhed er blevet behandlet i mere end et Kvad. Man kan tænke sig at der har været Varianter til, der fortalte den samme Historie paa forskellig Maade. I Hymiskviða var Tor Helten, i et andet Kvad var det maaske Odin. I Hymiskviða blev Jætten besejret ved en Række Styrkeprøver, her var det ved List. Vi husker at Hymer nævnes *hundviss*; hvordan kunde hans Visdom bedre bevises end ved en Fortælling, der behandlede hans Kapestrid med Visdommens Gud? Derved kommer vi til det sidste Led af vor Rekonstruktion 3: Vilkaaret hvorpaa Guden fik Kedlen var dette, at han besejrede Jætten i Visdom; Kvadets Indhold var en Kamp i mytologiske Kundskaber. Kan vi forbinde denne Ramme med en Del af Grimnismáls Indhold? Vi kom til det Resultat, at der var to Rækker af mytologiske Strofer. En Række hvis Form var Navn + *heitir* og hvis Indhold var en Opramsning af Navnene paa Gudeboliger og Valhal. En anden Række havde derimod en mere berettende Form og behandlede Verdens Indretning (Yggdrasillmyten) og

¹ Sml. Lokasenna 9: *ólvi bergja*.

Skabelsen. Den første Række kan bedst forbindes med Geirrødfablen; den sidste derimod, der slutter sig direkte til Str. 42, med det rekonstruerede Kvad som jeg kalder for *Ketilsheimt*.

Der er dog endnu et Spørgsmaal at besvare \varnothing : hvordan kunde denne Ketilsheimt blive knyttet til Grm? Det er klart, at en saadan Forbindelse lettere kan forklares, hvis begge Kvad egentlig var mytologiske Læredigte end hvis vi betragter Grm. som et Geirrødsagn. Men der skal dog være ydre Foranledninger for den Slags Kombinationer. Jeg tænker for det første paa denne Overensstemmelse, at der i Geirrødkvadet tales om Baal, hvorimellem Odin blev sat og i Ketilsheimt om en Kedel der skulde løftes fra en Ild. Og for det andet er det muligt, at Indholdets Berøringspunkter har gjort det let at kontaminere Kvadene, især naar det ene af dem f. E. Ketilsheimt, kun var bevaret i en fragmentarisk skikkelse. En ydre Anledning kunde være Yggdrasilstroferne 31, 32 og 35, som efter min Opfattelse hører til Ketilsheimt, men som let kunde bringes i Forbindelse med Træet Læráðr, der omtales i Str. 25 og 26 (\varnothing : det gamle Geirrødkvad) som staaende udenfor Valhal. Det er ikke helt sikkert, at der med Læráðr menes det samme Træ som Yggdrasil, men det er i alt Fald let at forstaa, at en senere Bearbejder har opfattet det saaledes.¹

Det er selvfølgelig umuligt her at opnaa sikre Resultater. Men jeg mener, at det kan være af Nytte for Kvadets Opfattelse, hvis vi forsøger at betragte det fra en ganske anden Side end det sædvanlig sker. Det kan ikke nægtes, at en Forklaring, der opfatter Digtet i dets nuværende Skikkelse som en Helhed, er mere tiltalende, men det skal dog ikke lukke vore Øjne for de ret kraftige Modsigelser som selve Kvadet rummer. Jeg sigter her frem for alt til den gængse Forklaring af Stroferne 42 og 45. Men den nøjagtige Fordeling af Kvadet mellem de to af mig antagne oprindelige Digte er paa Grund af den nuværende Overlevering meget

¹ Str. 27 og 28 er yngre þulur. I Str. 29 omtales allerede Yggdrasil, altsaa lige efter Læráðstroferne 25 og 26. Hvis Str. 29 er oprindelig, hører den efter Indhold og Form til Ketilsheimt. Det er dog sandsynligt at Strofernes Rækkefølge her ikke er helt i Orden.

vanskelig og jeg er i Tvivl om hvorvidt slige skarpsindige Tankeeksperimenter er til Gavn for Eddakvadernes rigtige Forstaaelse.

Hvis vi forudsætter at Ketilsheimt var et Digt i Samtaleform, da maa vi indrømme at Spørgsmaalrækken er gaaet tabt i Overleveringen. Det kan være en Følge af en forkortende Tendens i Traditionen, da man havde mere Interesse for de mytologiske Kundskaber end for Digtets Form.¹ Man bør ogsaa overveje den skriftelige Traditions tekniske Ejendommeligheder: de stereotype Spørgestrofer blev jo angivet ved nogle faa Bogstaver og det er muligt at den rette Mening af disse Forkortninger er gaaet tabt i en mangelfuld Overlevering.

Hovedlinjerne af det oprindelige Grm. er i alt Fald klare, Parallellismen med Episoden om Gestumblindi er paafaldende og kan tjene til at vise os Vejen til en rigtig Forstaaelse. Ramme-fortællingens Bygning er, som R. Much i den nysnævnte Afhandling allerede fremhævede, i Grunden den samme som i Hervararsaga; ved Siden deraf finder vi ogsaa andre velkendte Sagnmotiver. Det Motiv, at et overnaturligt Væsen bliver fanget af en Konge hvis Søn dog hjælper og endogsaa befrier det, kender vi fra Sagnet om Haraldr hárfagri og Dovrejætten.² Forholdet mellem Brødrene Agnarr og Geirrøðr finder vi ogsaa i et Æventyr.³ Trætten mellem Odin og Freyja kan sammenlignes med det berømte Sagn om Langobarderne.⁴ Grímnismáls Ramme er altsaa en meget indviklet Historie, hvis Grundtræk dog synes at være et Sagn der minder om Gestumblindes Fortælling. Digtet afsluttes med at Odin aabenbarer sig i sin frygtingydende Majestæt. Men Hervararsaga beviser at et saadant Sagn var ikke andet end den episke Ramme for et Kvad hvis egentlige Indhold var Meddelelser af en Række mytologiske Kundskaber.

¹ Denne Mulighed overvejes af R. Much, Der Sagenstoff der Grímnismál i ZfdAlt 46, S. 309—329; hans mytologiske Konstruktioner kan jeg i det hele ikke tilegne mig.

² Saga Halfdanar svarta 8, Flateyjarbók I, 564.

³ S. Bugge, Studier I, 422 ff.

⁴ J. Grimm, Mythologie I, 124.

10. Om Visdomspoesiens forskellige Arter.

Det er Tid at fremlægge vore Resultater. Det er især to Arter af didaktisk Poesi vi har kunnet adskille i Overleveringen α : en der meddeler mytologisk Viden i en berettende Form, en anden der behandler samme Emne i en Række Spørgsmaal. De viser begge to en egen Karakter, men de har dog udøvet Indflydelse paa hinanden.

Til den første Gruppe hører:

1 Hávamál A	Raad
2 Hávamál B (Loddfáfnismál)	Raad
3 Hávamál C (ljóðatal)	Tryllesange
4 Sigrdrífumál	Rúnatal
5 Sigrdrífumál	Raad
6 Grógaldr	Galdratal
7 Grimnismál A	Gudeboligerne
8 Grimnismál B	Kosmisk Viden

Disse Digtes Indhold er meget forskelligt α : almindelige, rentud praktiske Raad (1, 2 og 5), magisk Viden om Runerne, Tryllesange og dl (3, 4 og 6) og tilsidst mytologiske Kundskaber (7 og 8). Det sidste Emne behandles hovedsagelig i Kvadene med Spørgsmaal og Svar; det synes derfor ogsaa paa denne Grund at være tilladt at antage, hvad vi allerede har gjort i det Foregaaende, at Grimnismál oprindeligt har haft netop denne dialogiske Form.

Hvis vi henfører 7 og 8 til den anden Gruppe, bliver der tilbage Kvad med Raad og andre med magiske Kundskaber. De to Grupper er ikke af samme Karakter. Kvadene 1 og 2 rummer et Antal Raad, der staar overfor hinanden i en meget løs Sammenhæng; de er desuden i formel Henseende meget svage. Mens der er i 1 ingen særlig Form for Ordning, har 2 den samme Begyndelse for hver Strofe med de Ord *ráðomk þér, Loddfáfnir*. Denne Formel har dog ingensomhelst Forbindelse med den anden Halv-

del af Strofen, hvor selve Raadet findes; den er altsaa ikke et mnemoteknisk Middel. Helt anderledes er 5. Her findes en Numerering af Stroferne, mens Talordene er forbundne med Indholdet gennem Stavrim. Numereringen fra 1 til 11 er altsaa et vigtigt mnemoteknisk Hjælpemiddel og af denne Grund er i denne Række af Kvad dette Digt det højest udviklede. Kvadene 1, 2 og 5 danner endogsaa en Række i formel Henseende, idet 1 er uden nogen Formel, 2 har en Formel, der er løst tilføjet og ikke staar i nogen organisk Sammenhæng med Indholdet, og 5 viser derimod en omhyggelig skematisk Bygning. Man kan tænke sig to Muligheder α : enten havde denne Digtart oprindeligt ingen særlig skematisk Form, men blev i Løbet af den senere Udvikling indrettet mere kunstigt, eller den formelle Karakter svækkedes efterhaanden. Det første Alternativ synes mig at være det mest sandsynlige. Raad som disse danner selvfølgelig ikke nogen fast Enhed, som derfor fortjente at bevares i denne Form; hvor helt anderledes forholder det sig ikke med en Samling af Trylleformler eller med et *rúnatal*! Man kan jo gaa ud fra at af saadanne Kvad var der kun et lille Antal og det var naturligvis af stor Betydning at bevare dem i Erindringen. Af denne Grund tror jeg at Numereringen i denne Del af *Sdm.* blev gennemført under Paavirkning af Digte med magiske Emner, men at Anvendelsen af dette Middel i en Række af Raad mere er en enkel Digtets Paafund end en Følge af en bestaaende Tradition.

Det forholder sig anderledes med Digtene 3, 4 og 6. *Hávamál*s *ljóðatal* har Strofernes Numerering; Talordene er forbundne med Indholdet. Det samme kan siges om *Grógaldrs galdratal*. Numereringen er her uden Tvivl et mnemoteknisk Middel. I Digte, der rummer en Opramsning af magisk Viden, er Numereringen anvendt for at bevare hele Rækken i Hukommelsen. *Rúnatal* viser ikke denne Metode; her begynder alle Strofer med Runens Navn: *sigrúnar*, *ólrúnar*. Man kunde tænke sig at et formelt Middel til at bevare hele denne vigtige Række uskadt havde været meget ønskeligt, men det er muligt at man her anvendte en anden Metode. Det er jo sandsynligt at selve de magiske Runer var eg-

nede til at støtte Hukommelsen. Vi er paa Grund af manglende Kundskaber i de fleste Tilfælde ikke i Stand til at avgøre hvilke Runer der sigtes til; det er kun klart med Hensyn til *sigrúnar* og *ólrúnar*, hvorom Stroferne 6 og 7 oplyser, at de var T og N. Det er sikkert at der var flere magiske Runer end de syv der nævnes i Sdm; det overleverede Rúnatal er kun en tarvelig Levning af et mere omfattende Kvad, der behandlede alle vedkommende Runer i en bestemt Rækkefølge (f. E. i *fupark*). Der kan næppe være Tvivl om at der i et saa vigtigt Kvad engang har været en teknisk Ordningsprincip.

Disse Katalogkvades Kendemærke var altsaa foruden en bestemt skematisk Strofebygning endnu et særlig Middel til at bevare de deri behandlede Kundskaber fuldstændige og i en fast Rækkefølge. Hvor det galdt Runevisdom var det muligvis selve *fupark*; i andre Tilfælde kunde det være Strofernes Numerering. Dette Middel til at ordne et Antal af mærkværdige Ting findes jo ogsaa brugt udenfor de mytologiske Kundskabers Omraade. Paa Rökstenen finder vi Formeln *þat sakum anart*, *þat sakum tualfta*, *þat sakum pritaunta*; vi tør sikkert betragte det som et Bevis for at denne Metode er ældgammel og har været i Brug baade i den mytologiske Poesi og i Heltesagnet før den aabenbarer sig i Rökstenens og Eddadigtenes Overlevering.

Kundskaben meddeles af et overnaturligt Væsen, i 1—3 af Odin, i 4—5 af Valkyrjen Sigrdrifa, i 6 af en fra Døden opvakt Kvinde. Visdommen stammer altsaa fra mytiske Væsener. Paa samme Tid fortælles ved hvilken Lejlighed Kundskaben blev meddelt, men denne Fortælling er sædvanligvis meget kort og beretter kun at et saadant Væsen aabenbarer sin Viden ved en bestemt Foranledning.

Til Spørge- og Svarkvadene hører:

1. Vafprúðnismál
2. Alvíssmál
3. Svipdagsmál
4. Fáfnismál

5. Heiðreksgátur

6. Sögubrot.

Disse Digtes Indhold er i de fleste Tilfælde (1—4) mytologisk Viden; Sögubrots Spørgsmaal kunde ogsaa regnes hertil. Gaaderne i 5 har derimod lidet eller intet at gøre med Mytologien. De er dog ikke ilde anbragt i denne Gruppe, fordi Spørgsmaalene i de andre Kvad ligeledes minder om Gaaden. Den ofte udtalte Opfattelse at Gaader staar i en nær Sammenhæng med Forkyndelsen af esoterisk Kundskab finder en Bekræftelse ved disse Forhold i den gammelnordiske Literatur.

Hvis vi ser bort fra 4, hvor kun et Fragment af et saadant Kvad meddeles, viser det sig at Bygningen i alle disse Kvad er den samme. Spørgsmaalene og Svarene er indføjet i en Ramme, der bestaar af en Fortælling om hvorledes to Personer faar Anledning til at føre en Samtale om mytiske Emner. En af disse Personer er et overnaturligt Væsen. I 2 er det Þórr, i 3 Svipdagr. I alle øvrige Kvad (1, 5, 6) er det Odin. Det er karakteristisk at denne altid optræder i Forklædning, som Gagnráðr i 1, som Gestumblindi i 5, som Hqrðr i 6. Man kan ikke lade være at tage Grm. med, der i begge sine Dele, som vi mente at kunne sondre, viser det samme Skema o: ogsaa her en Rammefortælling og ligeledes det Motiv at Odin optræder i Forklædning.

Udspørgningen har sædvanligvis en tragisk Slutning; den der har vovet at udfritte Guden eller har tvunget ham til denne Samtale, betaler sit Overmod med Døden. Kun i Sv. er dette ikke Tilfældet, men vi har da ogsaa gjort opmærksom paa, at dette Kvad, der ogsaa i andre Henseender afviger fra Skemaet, blot er en Efterligning af denne mytologiske Poesi. I alle andre Eksempler er Døden den uundgaaelige Følge: Alviss, Vafþrúðnir, Heiðrekr, Geirrødr og Ívarr mister Livet.

Formen karakteriseres af stereotype Spørgesætninger. Den mest brugte er: *Segðu mér* eller en Variation deraf (1—4); i andre Tilfælde (5—6) er Formeln tilpasset efter disse Digtes afvigende Indhold, men findes dog tydeligt. Den Slags Skemativering gør

det uden Tvivl lettere at bevare et saadant Kvad i Hukommelsen. Men den hverken hjælper til at bevare Strofernes rette Rækkefølge eller forhindrer at en Del af Digtet gaar tabt. Foruden de stilistiske Formler skal der altsaa være endnu andre Elementer, der karakteriserer denne Poesi. Først og fremmest kan en Numerering, som i den foregaaende Gruppe, være af stor Nytte. Vi finder den jo i to Kvad σ : i en Del af Vfm. og i Grm's Gudeboligstrofer. Men med Hensyn til det sidste paaviste vi at Numereringen var sekundær, fordi Talordene staar udenfor Alliterationen og gør Brud paa Verseskemaet. Anderledes er det med Vfm., men her staar Optællingen i Spørgeformlen og gør derfor et kunstlet Indtryk. Om dette Kvad kan der siges i det Hele taget, at det er denne Genres Stadsstykke; Bygningen er overordentlig vel gennemtænkt og i dets Vekslen mellem Spørgerens og Svarerens Roller fastslaar vi en Afvigelse fra det sædvanlige *Schema*. Desuden er af Vfm's tre Dele kun den midterste numereret; det viser at det ikke har været et nødvendigt Element i denne Poesi. Opregningen er blevet anvendt sandsynligvis efter andre Digtes, som f. E. rúnatals, Eksempel.

Disse Kvad havde jo et ganske andet Middel til at bevare fuldstændigt i Hukommelsen. Det der behandlede Emne er ikke en løs Sammenkædning af usammenhængende Kendsgerninger, men det er netop en Række af mytologiske Oplysninger der sigter til et bestemt Emne. Det er netop de Kundskaber der staar i Forbindelse med Guderne og de andre kosmiske Magter, med deres Karakter og Virksomhed, der behandles i den Slags Kvad.

Vi kommer tilsidst til det Spørgsmaal, hvilken Rolle disse Digte har spillet i de mytologiske Emners Overlevering. I de to Aarhundreder efter Kristendommens Indførelse maa de have været af stor Betydning for at Kundskaben om Mytologien blev bevaret, der jo var uundværlig for en rigtig Forstaaelse af Skjaldeposien. Det er ikke udelukket at der i denne Periode blev gjort nye Kvad i samme Aand, skønt det ikke synes at være sandsynligt fordi der i omtrent $1\frac{1}{2}$ Aarhundrede efter Omvendelsen viser sig at have været en bestemt Uvilje mod Behandlingen

af de Emner, der mindede om den gamle hedenske Tro.¹ Denne senere Periodens *godmǫlugir menn* har vel indskrænkt sig til nøjagtigt at opbevare Overleveringerne, omendskønt man tør gaa ud fra at de ikke har ladet Traditionen forblive uforandret; de har f. E. afrundet fragmentariske Kvad, har udfyldt Lakuner, har forbundet parallelle Kvad med hinanden og endogsaa tilføjet nye Strofer.

Dog tør man paastaa at denne mytologiske Poesi i Almindelighed hører til den hedenske Tid. Den største Del, om ikke alle her behandlede Kvad, henfører jeg altsaa til Perioden før Aaret 1000, fordi jeg mener at Omstændighederne efter dette Tidspunkt næppe var gunstige for den Slags Poesi. Dette leder til det Spørgsmaal hvilken Betydning Digte som Vfm. eller Rúnatal har haft i den hedenske Oldtid. Man behøver ikke at sige at de ikke skal opfattes som en literær Fornøjelse, og heller ikke som et Middel til for Digternes Skyld at behandle gammel mytisk Viden i en Form, der let kunde huskes. De maa ved Siden deraf have haft en religiøs Betydning; de maa være brugt for at overlevere mytiske eller magiske Kundskaber fra Slægt til Slægt.

Hvis det var Tilfældet da maa der ligeledes have været en Gruppe af Personer, der sørgede for en saadan Overlevering og hvis Opgave det var at vogte denne højere Visdom. Det var Mennesker der maa have spillet en Rolle i Datidens religiøse Liv, fordi de kendte den esoteriske Viden der ikke skulde gaa tabt. Goden, som vi kender hovedsagelig i verdslig Funktion, har det vel ikke været, men snarere den gamle þulr, der ifølge Vogts indlysende Bevisførelse² oprindeligt har været en *Kultredner*, en Præst der ved den hellige Handling siger de dertilsvarende Ord, der ejer Magten til at bruge de magiske Kræfter, der kender de religiøse Kundskaber i en ordnet Sammenhæng. Det er muligt at denne þulr allerede meget tidligt er sunket i Anseelse og at han er blevet kun en Runesmed og Tryllemand. Den overleverede Literatur

¹ Sml. Forfatterens De Skaldenkenningen met Mythologischen Inhoud (Haarlem 1934).

² W. H. Vogt, Stilgeschichte der Eddischen Wissensdichtung 1927.

fortæller intet om þuler, der overførte mytologiske Kundskaber i digterisk Form eller opbevarede Traditionen. De mytiske Emners poetiske Bearbejdelse synes kun at ligge i de profane Kunstneres Varetægt. Saaledes synes det at være, men maaske var dog Virkeligheden anderledes. Disse mytologiske Læredigte fremkom ikke af poetisk Interesse for religiøse Emner, men de havde et væsentlig praktisk Maal idet de ved Hjælp af mnemotekniske Midler bevarede dem i Hukommelsen. Denne Traditionsform maa være opstaaet og vokset i Præsternes Kreds.

Pulernes Virksomhed kan vi fastslaa i to Retninger.¹ Først og fremmest maa han sættes i Forbindelse med þula'en, det korte Katalogdigt, der paa den simpleste Maade bragte gammel Visdom i en fast Form. Denne Kunsts høje Alder er uden Tvivl; vi ved gennem Vidsið og andre Levninger at den var kendt af alle germanske Folkeslag. Men ved siden deraf føjer sig nu ind to Grupper af Kvad, vi har behandlet. Digte som ljóðatal og rúnatal er i Virkelighed intet andet end udvidede þulur; de giver ligeledes en Oprensning af mytiske eller magiske Kundskaber, men tilføjer adskillige Enkeltheder, hvorved de bliver indholdsrigere end en tør Katalog. Samtalekvadene naar det samme Maal ved en Række af Spørgsmaal og Svar. I denne Form ser jeg derfor ogsaa en Arv fra den germanske Fortid: hvad der nu synes at være Skæmt, har engang været Alvor, en Visdomskamp mellem to Kendere af mytisk Tradition og muligvis ved Siden deraf en

¹ W. H. Vogt, Der frühgermanische Kultredner, Acta Phil. Scand. II (1927) S. 205—263. Jeg afviger fra ham i den Henseende at jeg mener at han indskrænker þulrens Virksomhed for meget til *die Kultrede*. For at faa en skarp Begrænsning af hans Stilling, var denne Opfattelse af Vogt metodologisk rigtig; men nu, da þulrens Karakter gennem hans grundige Undersøgelse er paavist, kan vi gaa videre og forsøge at betragte ham som en Bærer af religiøse Funktioner, der gaar videre end "Kultrede" og Magien. Þulren, der skal kende de mytiske Kundskaber for at gøre sine Ord virksomme i Menneskernes Liv, maa jo engang have tilegnet sig denne Visdom og har overført den til en yngre Generation. Her ligger Spiren til begge Arter af "Wissensdichtung", som vi finder i Eddaen som literære Former.

Samtale, hvori Mesteren lærer sine Elever, hvorved den som skal indvies, prøves af Præsten. Fra Pulr á Salhaugum gaar en lang Udvikling indtil den ringeagtede pulr fra senere Tider; midt i denne Udvikling skal vi søge Pladsen for den pulr, hvis Virksomhed vi her har forsøgt at tegne. Var han virkelig den Mand der gemte esoterisk Viden, da var hans Betydning for det gammel-nordiske aandelige Livs Udvikling meget stor. I saa Fald vilde det være Umagen værd fra den overleverede Literatur at udlede endnu flere Vidnesbyrd om hans Funktion i det hedenske Samfund.

Leiden, Juli 1932.

J. de Vries.

Om Hälsingelagens *kulfiski* och andra fisketermer.

Hälsingelagens stadganden, i WipB., kap. XIV, pr., om ägan-derätt till fiske innehålla vissa tekniska fisketermer, vilkas sakliga innebörd och härledning äro rätt oklara. Följande utdrag ur texten torde för nuvarande syfte vara tillräckliga:¹

»Nu scal hwar man sialfwr fiskæwatnum sinum rapæ. Far man i *kulfiski* watnum annars olowandis. bõtæ .VIII. øræ i þriþiung hwan. æller dyli mæþ .XII. manna epæ. Far i *fia fiski* (men i editionen av 1609 efter förlorad hskr. *stralfiski*). bõtæ .III. øræ . . . § 3: Far man i laxa fiskæ annars mæþ noot æller næt. æller lyustræ. bõtæ VI marker til præskifptis. ok fae ater fiskæ. . . . § 4: Dragher man noot i sildæwik annars. bõtæ .VIII. øræ i þriþiung hwan . . . »

Lagens ord »i kulfiski watnum annars» och »i fia fiski» (alias »stralfiski») — varvid givetvis »annars», en annans, skall underförstås — stå i ett sådant inbördes sammanhang, att de sannolikt gälla fiskevatten av ett och samma slag. Men intrång på annans kulfiski var belagt med vida högre bot än intrång på fia fiski (stralfiski); man gissar då lätt, att det förra avser fiske vid lekti d, det senare åter fiske under förhållanden, som ansågos i mindre grad menliga för rättsinnehavarens intressen. — Lagens kapitel om fiskerätt nämner dessa fisken i första rummet; de böra alltså ha hört till de allmänna och viktigare, varöver enskild man kunde råda. Men då sedan följa särskilda stadganden dels om enskilt laxfiske — enligt sakens natur huvudsakligen i rinnande vatten —, dels om enskilt strömmingsfiske (»i sildæwik») — alltså

¹ Till tolkningen av detta kapitel i övrigt se K. G. Westman, Kungsådran i den svenska rätten under medeltiden, s. 12, 16 (UUA 1927, Program 4).

vid kusten —, synes den slutsatsen vara berättigad, att uttrycken »kulfiski» och »fia fiski» (»stralfiski»), åtminstone väsentligen, avse fiske i insjöar.

Denna slutsats styrkes i sin mån av ett diplom av år 1482, tryckt i Dipl. Norv. XIV, s. 118. En kvinna, vars man hade ägt gården »Hunga», intygar genom diplomet:

»thet hørde jegh aldre ath nokon dirffdis sig ther til ath fiskæ ælder nokon ytningh gore j Hunga vatnomom nær *kulle fiskæ* stodh¹ vtan the som j garden Hungum satho».

Diplomet är utställt »j Hakas», nu kyrkobyen Hackåsen i Jämtland; gården »Hunga», »j Hungum», resp. »j Hunga vatnomom» åsyfta gården Hunge, Bodsjö socken, resp. Hunge-sjön med Mehungen i nämnda landskap. — Satsen »nær kulle fiskæ stodh [pågick]» innebär, att det så benämnda fisket, vartill Hunge hade ensamrätt, återkom på vissa tider, sannolikt då vid lektid för viss fiskart (sik?) i Hugesjöarna.

Redan här må för övrigt framhållas, att ordet *kulle fiskæ* mig veterligen äljest saknas i norskan. Det har säkerligen varit ett lokalord i jämtskan, liksom i senare tid (se nedan) gemensamt för denna och hälsingskan.²

Hälsingelagens *kulfiski vatn* tolkar Schlyter i sin edition av denna lag och i sin ordbok till Sveriges gamla lagar med 'fiskevatten, där fisken under lektiden är samlad', och på senare stället säges *kulfiski* betyda 'fiske på sådana ställen, där fisken under lektiden är samlad'. Han meddelar i sin edition av Kon. Christoffers Landslag, s. CVII, att han funnit denna betydelse bekräftad dels genom domböcker för Ramsele härad i Ångermanland vilka röra rättstvister 1813 och följande år om »*kulfiske*» i Tåsjön, dels också därigenom, att enligt pålitliga sagesmän ordet *kulfiske* i nämnda bemärkelse ännu på 1860-talet

¹ Orden *nær* till och med *stodh* äro tillskrivna över raden.

² J. Kjellström, Hälsingelagen tolkad (1909), s. 77, n. 5, har hänvisat till diplomtet av 1482, men utan någon som helst kommentar.

var »allmänt brukligt icke blott omkring Tåsjön i Ångermanland, utan ock i Ströms och flera socknar af norra Jämtland».¹

— Den av Schlyter antagna betydelsen av *kulfiski* är helt visst väsentligen riktig i sakligt avseende. Däremot är hans och andras tydning av ordets förled, *kul-*, oantaglig. Verelius, Ihre, Schlyter och (utan motivering) ännu Hultman, Hälsingelagen (1908), s. 227, antaga, att *kul-* hör till fsv. *kulder*, *kolder* (stamslut *-ll-*) m., nsv. *kull* 'samtliga under en fortplantningsperiod efter samma föräldrapar fallna ungar (om högre djur) eller i samma (fågel)pars rede lagda ägg; samtliga barn i ett äktenskap'. Schlyter, Ordb. till Sveriges gamla lagar, s. 350, uppställer för detta ord en bi-betydelse »en mängd vid lektiden samlade fiskar», alldeles oförenlig med ordets från fordom och nu kända betydelser och konstruerad uteslutande med hänsyn till den påstådda härledningen av förleden i *kulfiski*.

En sakligt och språkligt helt avvikande tydning av *kulfiski* har föreslagits av Setälä i Finnisch-ugrische Forschungen XII (1912), s. 287 f. Han anser möjligt, att förleden i *kulfiski* vore lån från finskan och sammanställer det med fi. *kullekalastus*² 'das fischen mit einem beutellosen netz in der weise, dass das netz meist von zwei booten aus quer über das fahrwasser gezogen und stromabwärts geführt wird', norsklapska *golda*, gen. *golddaga* 'verriculum inter ripas portensum, quod ad molem flumini oppositam secundo fluctu trahunt piscatores', syrjänska *koltym* 'zugnetz'

¹ Protokollat över rannsaking år 1552 i och för skattläggning av fisken bl. a. i Ångermanälven omnämner "ett theene fiiske heter kwlle . . . strax neden fför dett kwlle fiiske ligger ett theene lag heter Øie fårs. . ." Aktsamling till kungsådrestitutets hist., utg. av K. G. Westman, 1920, s. 4237-41; [Nordlander, Norrländska samlingar III 3, s. 4913-17, 1934]. Det är kanske icke överflödigt att framhålla, att "kwlle" ingenting kan ha att göra med *kulfiski*; det är namnet på fiskeplatsen och likställt med många andra sådana namn i samma protokoll, t. ex. "ett theene fiiske hetter skolan", "ett netie lag heter grubban", "ett theene lag heter hälle fårs" osv. (a. a., s. 4211, 14, 433).

² *kulle* "djupt laxnät, vid höstfiske" (Lönnrot), *kalastus* 'fiske'.

m. fl. ord i östliga språk. — Det svenska ordet skulle väl då, säger han, beteckna fiske av ädlare fiskarter, lax och sik, som fångas just med (fi.) *kulle*. Denna förmodan vederlägges emellertid bestämt både av vad man av själva lagtexten kan sluta sig till och av de av Schlyter givna upplysningarna om »kullfiske» i sen tid. Setälä uttrycker också själv tvivel på grund av förhållandet mellan *stralfiski* och *kulfiski*, varpå Hultman hade gjort honom uppmärksam.

(Ehuru utan betydelse för vårt nuvarande ämne kan påpekas, att från nyssnämnda fi. *kulle*, gen. *kulteen*, härrör sv. dial. Norrbotten (Överkalix socken) **kulda hjuld* »draga not efter fisk, isynnerhet lax»; därav ortnamnet *Kuldholmen hjuldhövman* i Kalixälvy; »förr drogs not där».¹)

Ett uppslag till tydningen av *kulfiski* får man troligen av följande ord: hälsingska »*böre*, best. form *böro* fem., exkrementhål hos fiskar» (Delsbo socken) och med samma betydelse »*kullbåra*».² Det enkla ordet är ä. nsv. *bora*, *borra* f. 'foramen'. Men om förleden i *kullbåra* finns ingenting upplyst.³

Orden *kullbåra* och *kulfiski* (på 1800-talet »*kullfiske*») tillhöra fisketerminologien och en och samma dialekt. Detta förhållande berättigar i viss mån en förmodan, att bådas förled är samma ord,

¹ Anført (utan härledning) av Carin Pihl, Överkalixmålet I (1924), s. 166s med not 8. — Målet *-ld* substituerar fi. *-lt-*; nord. *-lt-* blir i målet *-llt-*, t. ex. *büllt* 'bulta'. — Betydelsen av **kulda*, alltför obestämt angiven av doc. Pihl, fullständigas av fi. *kullekalastus* hos Setälä, a. st.; jfr också lapska *golddet* 'drive eller jage med Garn ned imod et andet Garn, som stænger Elven', avlett av ovannämnda *golda* (Friis, Lex. Lapp., s. 245).

² Lénström, Ordb. ö. Helsing-Dialecten (1841), s. 15 b; [Wennberg], Ordb. ö. allmogeorde i Helsingl. (1873), s. 6 b, jfr s. 39 a. — På tal om fiske i Norrland träffas *borren* (sing.), *borrarna* (pl.) 'anus (hos fiskar)' hos Gisler i Vet. Acad. Handl. 1748, s. 11527; 1751, s. 1251s.

³ Rietz föreslår visserligen två olika härledningar av *kull-* (s. 46 b, resp. s. 364 a), men båda äro uppenbarligen oantagliga.

och den synes mig få starkt stöd av två med *kullbåra* synonyma benämningar, nämligen:

a) Daniel Tiselius, Uthförlig Beskrifning Öfwer Den stora Swea och Giötha Siön Wätter, 1723, s. 6, säger, att Vätterns »skapnadt liknar en lax eller stor fisk, och ligger . . . på följande sätt: Hufwudet Jönköping, Ögat Wisingsöö, Ryggspolet siön Unnen,¹ Lekporan Motala, Stiärten Askersund».

Lekporan är tydligen analöppningen på fisken, egentligen **lek-bora*: jfr ovannämnda ä. nsv. *bor(r)a* i samma betydelse. Förleden är *lek*, snarast i samma betydelse som da. *leg*, ty. *leich* 'den utgjutna, lagda rom-massan', jfr smål. **leke lèka* 'fiskrom'.²

b) Nyno. *got-bora* f. 'analöppning på fisk', nda. *gat-*, *gadbor* 'ds.' (ombildat genom anslutning till *gat* 'gatt; analöppning'); jfr nyisl. *got-rauf*, shetl. *got-rif*, färö. och shetl. *got-hol* 'ds'.³ Förleden är nno., nyisl. *got* n. 1. 'fiskens äggläggning, lek'; 2. 'den utgjutna rommen'; färö. *got* 'udgydt Rogn, Fiskeyngel'; även 'Gatbor'; shetl. *god* 'udgydt Rogn', även 'Sted hvor Fisken gyder Rogn (nno. *got-stad*)'. Jfr fvn. *giöta hrognum* 'lägga rom', nno. *gjota*, da. *gyde* 'ds.'

— Då nu häls. *kullbåra* betyder detsamma som ä. östg. *lek-pora* (**lek-bora*) och nno. *got-bora*, är det ett rimligt antagande, att *kull-* är väsentligen liktydigt med *lek-*, *got-*.

I konsekvens härmed översätter jag Häls.-lagens *kulfiski* och fjämtska *kulle fiskæ* med fiske vid [tiden för] fiskens romläggning: »lekfiske», (no.) »gotfiske».⁴

¹ Dvs. sjön Uden i n.-ö. Västergötland. *Ryggspolet* är rygghölen: jfr ä. nsv. och dial. *Spol* neutr. och mask. 'ryggfena' (Dahlgren, Gloss., s. 794; Rietz, s. 659 a), fsv. *fyska spol* 'pinna' (Cod. Ups. C 20, ed. Neuman, s. 4497).

² Anföres från Sunnerbo härad av Hedström, Sydsmåländska folkmål I (1932), s. 11725.

³ Torp, Nyno. etym. ordb., s. 176 a; Ordbog over det da. Sprog VI, s. 715 b; J. Jakobsen, Etym. ordb. over det norrøne sprog på Shetl., s. 245 a, jfr 232 a (s. v. *god*).

⁴ Med tanke på nno. *got-fisk* 'Fisk som gyder, Løgefisk' (jfr nyisl. *gotu-fiskur* 'ds.') kan man alternativt uppfatta *kulfiski* som kortform för ett ideellt föresvävande **kulfiska-fiski* = **kulfiska-fang*.

Återstår härledningsfrågan. Stamformen *kull-* (*kul-fiski*, *kull-båra*), genitiv *kulle* (i fjämtska *kulle fiskæ*) anser jag motsvara ett fvn. **kullr* (*i*-stam) och höra till den germanska verbalroten *kyell-* (*kyel-*) i fht. *quellan*, pret. *qual*, pl. *quallun*, nht. *quellen* osv. Det är bildat på samma sätt som fvn. *sullr*, pl. *-ir*, 'svulst' av *suella* 'svälla' och *sultr*, gen. *-ar*, 'hunger' av *suelta* 'hungra' m. fl.

Ett fvn. **kullr* förutsättes med all sannolikhet också av denominativet no. dial. *kylla*, pret. *-te* 'vælde frem med Kraft, strømme voldsomt til eller over' (t. ex. »dæ kyhlte aavr Bytta» Gudbrandsd., se Ross, s. 458), vilket Torp, Nyno. etym. ordb., s. 355, träffande har sammanställt med fht. *quellan* osv.¹

Ord av bildningstypen fvn. *sultr* och *sullr* äro från början verbalabstrakta. Den abstrakta betydelsen av **kullr*, ungefär (»Aus-, Hervor)quellung», framträder i det därav bildade verbet no. *kylla*. I fiskets tekniska språk har **kullr* lokalt fått betydelsen 'romläggning' (så i *kulfiski*, *kulle fiskæ*), sedan konkret 'den lagda rommen' (så i *kullbåra*) till skilnad från den ännu i romsäckan varande rommen.²

— Den lagda och befruktade rommen av fiskar (och vissa amfibier) bildar klumpar sammanhållna av segt slem. I detta avseende påminner *kull-* 'rom' om ett par tyska ord som höra till verbet *quellen*, nämligen nlt. (genom lån även nht.) *qualle*, *quall* f. 'manet, Medusa', nndl. *kwalte*, *kwal* 'ds.', och mlt., nlt. (genom lån även nht.) *qualster* m. 'zäher, dicker ausgehusteter Schleim', nyfris. *kwalster* 1. 'ds.' 2. 'snömodd', 3. 'manet'.³

¹ Torps jämförelse med sv. dial. Smål. *kvilla* 'välla upp, fram' (Rietz, s. 372 b) innebär så till vida ett misstag som verbet är avlett av dialektens *kvill* f. 'rännil osv.' och icke direkt jämförligt med primärverbet fht. *quellan*.

² En sådan åtskilnad göres i danskan mellan *rogn* och *leg* (jfr ty. *Leich*), se Ordb. over det da. Spr. XII, s. 551 a: "Æg kalder man (hos Fiskene) Rogn, og naar den er lagt Leeg" (1801). — Måne detsamma gäller om no. *rogn* i förhållande till *got*?

³ Doornkaat Koolman, Wörterb. d. ostfries. Spr. II, s. 433; Dijkstra, Friesch woordenb. II, s. 103. — Da. (och sv. dial. Hal-land) *kwalster* 'segd slem i bröst och hals' är lån från tyska.

Till verbalroten *kyell-* (*kyel-*) höra som bekant åtskilliga andra nordiska avledningar, såsom sv. dial. Smål. *kvill* f. 'liten bäck, rännil osv.' (fsv. *Nizærquild* m. fl. ortnamn) och sv. dial. *kvall* m. 'omogen, kärnlös tall och tallved osv.'; så redan Rietz, a. st.

Slutligen några anmärkningar till ovannämnda *fia fiski* och dess variant *stralfiski*, vilka uppträda i nära samband med *kulfiski*.

Förleden i *stralfiski* hör till nno. *straal* n., m. 'levnede eller spildte Aks paa Ager; en liden Fiskestiim udgaaet fra en større'; *straale* m. 'ds.'; *straala* 'sprede sig i smaa Stimer'; *straalsild* 'Sild som gaar i smaa Stimer (*silda-straal*)'; *stræl* n. 'spildte Aks; liden Fiskestiim', *stræla* 'samle, høste, fiske meget spredte Ting' (Aasen, s. 759; Ross, s. 767, 772). Så först S. Bugge i Nord. Tidskr. for. Filol., n. R. III (1878), s. 270.¹

Nu kan tilläggas, att ett med nämnda nno. *straal* nära besläktat ord träffas i Norrbotten, nämligen verbet **stråla strøva* 'strö'.²

Den redan av Olof Verelius (se Schlyter, Ordb., s. 601) givna översättningen av *stralfiski* med 'captura piscium sparsim et segregatim ac temere in lacu . . . vagantium' har sålunda visat sig märkligt träffande. Schlyter stannar vid den vaga tydningen 'fiskande utom fisklek'.

Ordet *fia fiski* är säkert korrupt, därom torde enighet råda. — Schlyter försöker ingen tydning. Kjellström, Hälsingelagen tolkad (1909), s. 77, ändrar till **fa fiski*, som han översätter med

¹ Likaså Kjellström, a. a., s. 77, not 5; Hultman hos Setälä, a. a., s. 288.

² Upptecknat av Hulda Rutberg, Folkm. i Nederkalix och Töre socknar, 1924, s. 70 b (= Sv. Landsm., B. 28, 1930). Beträffande det korta *o* av ursprungligt *ā* jfr vokalförkortningen i målets *hōta* 'hōta', *klōra* 'klōsa', *glōra* 'lysa till, glōda' (nno. *glōra*) m. fl., se ib., s. 86 b, 87 a.

Jfr ". . . när [strömningen] heftigt och *strålvis* springer på sköten . . ." (Vet. Acad:s Handl. 1748, s. 12431)?

»lillfiske».¹ Det är en språklig omöjlighet: adj. *fä-r* har icke den betydelse, som han inlägger däri.

En felskrivning *fia* för *fla* vore lättförklarlig (genom anticipation av *fi*- i *fiski*). Man kan därvid tänka på nno. *flaa* f., *flaa-n* f. (med fastvuxen artikel) bl. a. 'vidt grundt Søbassin; bredt Vand', *flaae* m. 'grund Pyt' (Aasen, s. 166 a; Ross, s. 180 b, 948 a); nyisl. *flá* f. 'Sump' osv. Dit höra åtskilliga namn på sjöar och älvpartier, t. ex. no. *Vidflaa* i Upplands fylke, *Aaflaaen* (fno. »j baadum aafaanum» 1422), *Flåsjön* på gränsen mellan Ångermanland och Jämtland.² Med **flafiski* vore då att förstå fiske ute på fri vattenyta (i motsats till »kulfiski» vid strand eller vik, där fiskens lek sker) eller överhuvud i mindre »fiskliga», mindre värdefulla vatten. Detta tydningförsök är givetvis mycket osäkert.

Vill man våga en mera ingripande ändring av *fia fiski* till **flakfiski* med tanke på nno. *flak* n. i betydelsen 'en Fiskestim som svømmer oppe i Vandfladen' (Nordl., Sunnfj., Nordfj.), *flake* m. 'en liden Fiskestim' (Hallingd.), shetl. *flag* (av **flak*) 'Fiskestim, Stim af Smaafisk' med verbet *flag* 'om Fisk, især Smaafisk: samle sig i Klump, gaa i Stim', skulle man vinna den fördelen, att varianten *stralfiski* framstode som en tillsynes passande synonym till **flakfiski*. — Nu äro emellertid detta *flak* och nyssnämnda *flaa* delvis synonyma (och etymologiskt nära besläktade). Kanske har också *flaa* f. haft betydelsen 'fiskstim'? I så fall vore *stralfiski* (: no. *straal* 'litet fiskstim') och **flafiski* helt liktydiga.

Evald Lidén.

¹ Som konsekvens därav har Kjellström föga lyckligt översatt *kulfiski* med "storfiske".

² Hellquist i Sv. Landsm. XX 1, s. 135; Indrebø, Innsjønamn I, s. 216.

³ Aasen, s. 164; Ross, s. 178 a; J. Jakobsen, [Shetl.] Etym. Ordbog, s. 170 b. Jfr nno. (*fiske-*, *silde-*)*fleke* m. 'en Stim som breder sig ud oppe i Vandskorpen' (Ross, s. 185).

Fornsvenska *stughu-gafl*.

Den ovan, bd XLIX, s. 300, föreslagna tydningen av *stugw gaffwel* 1496 bestyrkes i huvudsak och kan preciseras närmare genom följande uppgifter i de syneprotokoll för prästgårdar i Dalarna vid slutet av 1600-talet, vilka intendenten Sigurd Erixon utgivit och kommenterat i »Fataburen» 1924:

»gamla målade wäggie bonader på båda gaflar och 3 wäggjar» — 1696 i Grangärde prästgårds »herrestuga» (a. a., s. 59¹⁵);

»en gammal gafwel bonad öfwer dören» — 1698 i »gambla Ljma nattstufwan» i Malungs prästgård (a. a., s. 71¹³);

»en wäggbonad på östra gafweln öfr dören . . . målad med wattfärgor» — 1696 i »storstugun» i Leksands prästgård (a. a., s. 77³⁶);

»2ne stycken bonader, en på hwardera gafwelen med watt färgor målade» — 1696 i »sätets stugun» i samma prästgård (a. a., s. 78⁶).

I sin översikt av de genom dessa syneprotokoll och från andra håll kända upplysningarna om textila rumsdekorationer säger Erixon, a. a., s. 182: »Det visar sig mer och mer, att präst- och storbondegårdar voro utstyrda på detta sätt under både 1500- och 1600-talen i olika delar av landet. . . Den äldsta bevarade bonaden av detta slag härrör från Oviken i Jämtland och . . . är antagligen från 1500-talets förra hälft. . . Det faller i ögonen, att bonaderna i prästgårdssynerna [i Dalarna] vanligen anges vara gamla och halvt förstörda. Flertalet av dem torde också ha funnits kvar sedan 1500-talet. . .»

Både sakligt och kronologiskt kan alltså notisen om »en *stugw gaffwel*» av år 1496 från borgarhemmet i Stockholm utan tvekan sammanknytas med de 200 år senare notiserna om gavelbonader i Dalarnas prästhem.

Också en direkt språklig motsvarighet till *stugw gaffwel* kan jag nu påvisa, nämligen i bouppteckningen efter biskop Sven Jacobi, upprättad i »prostegården» i Skara år 1554 och utgiven efter original i Riksarkivet genom F. Ödberg i Vestergötlands Fornminnesfören:s tidskrift I, 8:de och 9:de häftena (1897). Man finner där (s. 8841) i omedelbar anslutning till en lång lista på dekorativa rumstextilier (»benkeklede», »takdregt»,¹ »en förmåledt boned», »en weffuin boned», »en flamsk taffle² 5 alne long 2½ alne bredh» osv.) följande notis: »En gammel *stuffue gaffuel* förmåledt».

»Gavel» i *stugw gaffwel*, *stuffue gaffuel* är alltså detsamma som det ovannämnda *gafwel bonad* 1698. — Samma betydelse har »gavel» tydligen också i följande sammanhang i inventariet över Gripsholms slotts »fatbur» år 1529:³

»... väffwen handkläde . . . örnegåt . . . Flamske taflor XIII, måladha *gafflar* II, måladha bonadha II, I sömadh bonadh, I Rödt Clädhe sänt och sömadh med gulskin».⁴

— Fsv. *stughu-gafl* bör enligt ovanstående vitnesbörd tydas som '(målad) bonad till beklädande av gavelfält i rum (i storstuga o. d.)'.

Ewald Lidén.

¹ 'Takbonad'.

² 'Vävd tapet'.

³ Tryckt i Handlingar rör. Skandinaviens hist. XXXVII (1856), s. 2.

⁴ I SAOB s. v. *gavel* har detta ställe icke blivit beaktat.

Völsungasaga und Liederlücke.¹

Es gibt wenig Probleme aus dem Arbeitsgebiet der altnordischen Philologie, die so lebhaft erörtert worden sind wie die Frage nach dem Verhältnis zwischen der Völsungasaga und dem ehemaligen Text der grossen Lücke im Codex Regius der Liederedda. Es gibt aber auch wenige, bei denen die Schwierigkeiten einer beweiskräftigen Lösung so unüberwindlich sind. Wer etwas von Wert auf diesem Gebiet erreichen will, sollte sich besonders um klare Methode, um Genauigkeit im Stofflichen und Verständnis für die künstlerische Eigenart des Untersuchungsobjektes bemühen. Diese Forderungen erscheinen uns selbstverständlich, aber ein Studium der einschlägigen Fachliteratur zeigt einem doch, wie unbeachtet sie bald in diesem, bald in jenem Punkt geblieben sind. Boer z. B. liess es nicht an genauer Berücksichtigung des Wortlauts seiner Texte, wohl aber an Methode und an poetischem Verständnis fehlen. Heusler dagegen zeigt poetisches Feingefühl in reichem Masse, aber er lässt sich von seinen dichterischen Gebilden so sehr hinreissen, dass er sich manchmal viel zu wenig um die Zeugnisse der Quellen kümmert. Und seine Schüler scheinen mir mit ihren Ergebnissen nicht recht zur Geltung zu kommen, weil sie sie notwendigerweise in das System des Meisters einpressen wollen, statt nachzusehen, ob sie nicht unter anderen Voraussetzungen annehmbarer erschienen. Auch an den skandinavischen Forschern ist viel auszusetzen. Es dürfte sich somit empfehlen, das Problem noch einmal aufzurollen. Die Fehler der Vorgänger sollten dabei nutzbar gemacht werden. Aber auch von ihren positiven Errungenschaften sollte selbstverständlich viel zu lernen sein, so viel vielleicht, dass man bei der überwältigend reichen Literatur sogar befürchten müsste, nichts entdecken zu können, was nicht schon von jemand anderm entdeckt worden sei. Nachdem ich meine

¹ Vortrag gehalten auf der Tagung nordischer Philologen zu Lund im August 1932.

Forschungen auf diesem schwankenden Boden der Sigurddichtung nunmehr im Wesentlichen zum Abschluss gebracht habe, werde ich die Gedanken und Ergebnisse der Arbeit hier kurz zusammenfassen. Die ausführliche Begründung wird hoffentlich noch 1934 als Buch erscheinen unter dem Titel 'Quellenstudien zur Völsungasaga'.

Als meine Aufgaben betrachte ich die genaue Erforschung der Quellenbehandlung der Saga, sofern sie noch nicht festgestellt worden ist, und die Ausfüllung der Lücke unseres Wissens betreffs der Entwicklung der Sigurddichtung, die durch die fehlenden 8 Blätter im Codex Regius geschaffen wurde. Sofern sich die erste Aufgabe nicht mit der zweiten deckt, kann sie als eine Vorbereitung zur Erfüllung der zweiten erachtet werden. Die Erfüllung kann aber nur in der Form eines Wahrscheinlichmachens vor sich gehen. Einzelheiten mögen sich beweisen lassen, das Ganze nicht. Wenn man den Wiederaufbau vollziehen kann, ohne mit den Aussagen der Quellen in Streit zu geraten und ohne gegen die poetische Wahrscheinlichkeit zu verstossen, so mag es einem doch gelingen zu zeigen, wie es gewesen sein *kann*. Nebenlösungen von annähernd gleicher Wahrscheinlichkeit lassen sich allerdings an manchen Stellen nicht vermeiden. Die Schwierigkeiten des Gegenstandes sind zu gross, um das Ziel höher zu stecken.

Auch wenn man nur den Teil der Völsungasaga untersuchen möchte, der mit der Liederlücke korrespondiert, wäre es durchaus geboten, genaue Kenntnis zu nehmen von den Arbeitsmethoden und den individuellen Zügen des Sagaredaktors, die aus dem Studium seiner Behandlung der erhaltenen Quellen erhellen. Für mich, der ich die ganze Saga behandle, war diese Aufgabe natürlich an erster Stelle zu lösen. Das Bild, das man so vom Redaktor gewinnt, wird von Nutzen, wo es auf seine Verwertung der verlorenen Quellen ankommt. Dank der grundlegenden Abhandlung von Sijmons in den Paul-Brauneschen Beiträgen wissen wir schon längst, welche Lieder und Strophen die Saga benutzte. Meine Aufgabe konnte nur sein, die Art der Benutzung zu untersuchen. Wo decken sich Form und Inhalt in der Vorlage und der Saga? Wann

hat letztere nur den Inhalt mit der Vorlage gemein? Wann hat die Saga gekürzt, wann hinzugefügt? Derartige Fragen waren für mich zu beantworten.

Nachdem der Sagateil, der auf erhaltenen Quellen beruht, genügend aus solchen Gesichtspunkten geprüft worden war, erfolgte als nächste Aufgabe ein genaues Studium des lexikalischen und rhythmischen Charakters der ganzen Saga. Man konnte von vornherein erwarten, dass mehrere der Prüfungsmöglichkeiten, die sich hier einstellten, recht unergiebig sein würden. Die Zeit, die ich darauf verwendet habe, entspricht kaum dem Ergebnis. Trotzdem halte ich es für notwendig, derartige Untersuchungen nicht ausser Acht zu lassen, weil man das wenige Tatsächliche, das bei einer Prüfung der verlorenen Vorlagen herauskommen kann, emsig sammeln muss. Man kann wirklich auch bei diesen Textstudien manchmal zu wertvollen Ergebnissen für die Quellenkritik gelangen. Es gibt in der Saga ein paar Kapitel, wo die herrschende Ansicht einstimmig poetische Grundlage annimmt. Lexikalisch und rhythmisch kann man zeigen, dass die hierfür vorgebrachten Beweise hinfällig sind. Wortschatz und Stil zeigen ferner, dass diese Kapitel (24—28, bei Ranisch 23—26) ganz ausgesprochen dem Stil der Fornaldarsagas und der mit ihnen sprachlich verbundenen Gattungen entsprechen und dass sie im Vergleich zu der übrigen Saga der klassischen Sagasprache doppelt fern stehen.¹ Um festzustellen, was für die klassischen historischen Sagas, für die Fornaldarsqgur, für die Übersetzungen, für die religiösen Schriften und für die Edda sprachlich typisch sei, habe ich nicht nur die vorhandenen Hilfsmittel zu Rate gezogen, sondern auch ausführliche Literaturstudien mit Exzerpten betrieben. Dabei ist viel von Interesse herausgekommen für die stilistischen Gesichtspunkte für die Sagaliteratur. Aber ich muss mich hier damit begnügen festzustellen, dass man bei der Erörterung der Quellenprobleme getrost davon ausgehen darf, dass Kp. 24—28 keine poetische Vorlage besaßen. Aus sprachlichen Gründen kann man

¹ S. die Korrekturnote am Schlusse!

auf eine solche erst dann schliessen, wenn man ein Stück des Kapitels 29 hinter sich hat. Erst vom Kap. 30 an deuten stilistische Merkmale auf ausschliesslich poetische Quellen. In der der Liederlücke entsprechenden Partie dürfte der Redaktor mithin in keinem so grossen Umfang wie später die Eddalieder direkt benutzt haben. Die Verhältnisse sind hier eher zu vergleichen mit denen des vorhergehenden Teils, der mit Eddaliedern vor der Lücke Verbindung hat.

So viel ungefähr lässt sich erhärten durch eine überwiegend formale Durchsicht der Volsungasaga. Will man weiter gelangen, dann muss man den übrigen Quellen ein vergleichendes Studium widmen und nicht nur an ihren Stil, sondern auch an Inhalt und Sagenform denken. Mit dieser 'höheren Kritik' beginnt meistens die Forschung, die dem Thema früher zuteil wurde.

Es ist dabei üblich gewesen, von dem Axiom auszugehen, dass die Quellen der Saga in dem mit der Lücke korrespondierenden Teil in der Lücke auch wirklich gestanden haben und poetischen Charakters gewesen sind. Mit diesem Axiom muss ich in bezug auf mehr als 4 Kapitel brechen, wie aus dem Obigen klar wurde. Muss man denn diese Kapitel für Eigenschöpfungen des Redaktors halten? Durchaus nicht. Alles, was wir von ihm wissen, spricht dagegen. Sein einziger Ehrgeiz scheint gewesen zu sein, die Saga zu einem Sammelbecken möglichst vieler Quellen zu gestalten. Ausserdem würde schon eine Untersuchung des Zusammenhangs bei den fraglichen Kapiteln sofort die Unmöglichkeit einer solchen Annahme beweisen. Wir müssen voraussetzen, dass dem Redaktor eine Prosaquelle zur Verfügung stand. Tatsächlich hat die Wissenschaft, vertreten durch Finnur Jónsson und Andreas Heusler, dies schon seit etwa 15 Jahren zugegeben, sofern es auf den früheren, die älteren Volsungen und das Aufwachsen Jung-Sigurds behandelnden Teil der Saga ankommt. Man hat nämlich hier geltend gemacht, dass die sog. Sigurðarsaga in ziemlich grossem Umfange die Quelle der Volsungasaga war. Nun wäre es aber ungereimt, die Sigurðarsaga sich so vorzustellen, als hätte sie nur die ersten Jugendtaten Sigurds erzählt. Sicher hat sie wenigstens bis zum

Tode Sigurds gereicht. Es gibt auch keinen Grund, weshalb nicht die Völsungasaga sie auch fernerhin benutzt haben sollte neben den poetischen Quellen, so wie sie es für die Jugendgeschichte getan hat. Wir können ihr mit gutem Gewissen die fraglichen Kapitel zuschreiben.

Finnur Jónsson legte in Aarbøger 1917 dar, dass die Stücke in der Völsungasaga, die den Prosastücken des Codex Regius und der Schilderung in Snorris Edda entsprechen, auf die gemeinsame Quelle Sigurðarsaga zurückgehen. (Zum Teil anders Neckel, Edda 1920, aber darauf kann ich an dieser Stelle nicht eingehen.) Die Sigurðarsaga mag ihrerseits auf Lieder aufbauen. Beispielsweise hat sie das Lied benutzt, dessen Reste wir in den Fornyrðislagstrophen der Reginsmál, Fáfnismál und Sigrdrifumál besitzen. Darauf, dass auch die Ljóðaháttstrophen der Sigrdrifumál benutzt wurden, deutet u. a. die Tatsache hin, dass die Völsungasaga, die in ihren eigenen Liedtransskriptionen mit Zitaten ausserordentlich massvoll ist, hier eine lange Reihe von Strophen vollständig anführt. Ihr Text zeigt viele Abweichungen von dem des Codex Regius, und die Reihenfolge ist auch nicht dieselbe. Ausserdem hören die Zitate eben da auf, wo man, nachdem man einen Gesamtüberblick vom Inhalt der Sigurðarsaga gewonnen hat, das Aufhören ihrer Liedexzerpte erwarten kann. Hier und an mancher anderen Stelle liegen die Dinge auch so, dass die Annahme der Benutzung der Sigurðarsaga die Voraussetzung ermöglichen könnte, der Codex Regius sei die Grundlage der Völsungasaga bei ihren direkten Liedtranskriptionen gewesen.

Fragt man, wie die Sigurðarsaga den aus den Sigrdrifumál geliehenen Stoff auffasste, dann dürfte die Grípisspá, dieses in Strophen gesetzte Inhaltsverzeichnis der Sigurddichtungen, einen Fingerzeig geben können. Die jüngeren eklektischen Quellen haben Mühe gehabt mit dieser Episode und sie verschieden ausgelegt. Für die Grípisspá war die Walküre auf dem Felsen keineswegs Brynhild, sondern hatte etwa die Rolle einer Weissagerin, die Sigurd zu künftigen Taten gleichsam stärken und weihen sollte. Diese Auffassung muss m. E. aus der Sigurðarsaga her-

rühren, deren Vorhandensein als mündliche Erzählung im XII. Jahrhundert ohne weiteres einleuchtet und die gerade vor ihrer nicht einmal sicher zu beweisenden, obgleich durchaus wahrscheinlichen Niederschrift ihre grösste Wirkung gehabt haben dürfte. Die Sigurðarsaga war nicht wie die Völsungasaga eine Kompilation aller möglichen Quellen. Sie konnte nicht wie diese Sigurd und Brynhild auf dem Berge zusammenführen, um sie dann, was noch in der Völsungasaga deutlich bleibt, bei Heimi wiederum zum ersten Mal einander zuzuführen. Die Begegnung bei Heimi behandelt die Völsungasaga Kp. 24—25 (R. 23—24). Die Sigurðarsaga unterschied die Walküre von Brynhild. Nur mit der letzteren hat Sigurd ein Liebesverhältnis gehabt, und sie ist eine irdische Schildmaid gewesen, wie in allen erhaltenen Liedern, die von Sigurds späteren Schicksalen berichten. Die erste Aufgabe der Sigurðarsaga nach der Hindarfiallepisode dürfte die Vorstellung der Brynhild und ihrer Verwandten gewesen sein. Dann wurde wohl auch der Burg Brynhilds mit dem Flammenwall gedacht. Um eine Wiederholung zu vermeiden, liess aber der Verfasser die Verlobung Sigurds bei dem Pflegevater Heimi stattfinden, so dass der Flammenritt für später aufgespart blieb. Die Völsungasaga behielt die Einführung der Verwandten, und es scheint, als ob auch Gudrun und ihre Familie gleichzeitig vorgestellt wurden. Der Einführung folgt in der Völsungasaga eine Traumdeutung, die die Form einer Weissagung der Zukunft annimmt. Das ist ganz sagagemäss. Ich vermute, dass dieses in verschiedener Hinsicht einführende Kapitel ursprünglich vor der Heimiepisode stand. Das würde auch für die Völsungasaga besser passen. Das Kapitel liegt bekanntlich in verstümmeltem Zustande vor, indem die eben begonnene Deutung des aus dem Nibelungenlied bekannten Traumes durch einen Besuch Gudruns bei Brynhild unterbrochen wird. Dort wird ein anderer Traum gedeutet. Das letztere Stück ist sehr naiv und kann mit den üblichen Sagaquellen kaum auf eine Stufe gestellt werden. Ob wir es hier mit einer Interpolation zu tun haben, und wie sie dann zu erklären wäre, das sind Fragen, die ich, um hier

nicht zu ausführlich zu werden, erst in meinem Buche zu beantworten versuchen werde.

Es kann dann der Inhalt der Sigurðarsaga genau so gewesen sein, wie die Völsungasaga in ihrem Kp. 28 (R. 26) erzählt (Ankunft bei den Gjökungen, Vergessenheitstrank, Schwurbrüderschaft, Hochzeit mit Gudrun). Doch hat die Völsungasaga hier gekürzt. Es besteht eine Lücke im Zusammenhang in der Mitte des Kapitels. Heusler und Schneider kümmern sich nicht darum, dagegen ist sie von Boer, Neckel, Ranisch, Ussing, Panzer beobachtet worden. Was die Naht in der Mitte anbelangt, möchte ich sie einfach so erklären, dass die Völsungasaga etwas übersprungen hat. Vom sprachlichen Gesichtspunkt aus gibt es jedenfalls nichts, was für eine poetische Grundlage irgend eines Teiles dieses Kapitels spräche, vielmehr umgekehrt.

Die Sigurðarsaga wird dann Werbung und Flammenritt ungefähr so dargestellt haben wie die Völsungasaga in Kp. 29 (27). Sie baute auf dasselbe Lied auf, von dem die Völsungasaga ein paar Strophen anführt, ohne dass man jedoch dieses Lied für den Gesamtinhalt des Kapitels verantwortlich machen kann. Auch den Anfang von Kp. 30 (28), die sog. 'senna', hat die Völsungasaga meiner Meinung nach aus der Sigurðarsaga geholt, obgleich ich mit Heusler einig gehe, wenn er die Szene demselben Gedicht zuschreibt, das im vorhergehenden Kp. zu Worte kommt. Was aber in der 'senna' der Völsungasaga vom Trauring steht, kann aus dem Heuslerschen Liede nicht stammen. Heusler erklärt die Sache durch einen Vergleich mit Snorri, dessen Angaben er für primär hält, verglichen mit denen der Saga. Wenn letztere aber hier das Alte geändert hat, so bleibt es eigentümlich, dass sie sonst keinen Ausgleich zwischen ihren widerspruchsvollen Angaben erstrebte. Ich halte es für angebrachter, die eine Gruppe aus der älteren Saga und eine Notiz des Kp. 31, die dazu in Widerspruch steht, aus einer anderen Quelle abzuleiten.

Erst in Kp. 32 (30) finden wir wieder eine Spur der Sigurðarsaga. In diesem und in dem folgenden Kp. stehen einige wenige Zeilen, die beinahe übereinstimmen mit ein paar Stellen aus der

Piðrekssaga. Man setzt deswegen hier Benutzung der Piðrekssaga durch die Volsungasaga voraus, die wirklich einmal ein ganzes Kapitel über das Äussere Sigurds aus ihr genommen hat. Es ist aber wenig glaublich, dass die Volsungasaga dann später aus der riesengrossen Piðrekssaga diese winzigen Stücke, die für sie wenig Wert haben konnten, herausgesucht hat. Das Umgekehrte wäre auch unwahrscheinlich. Die Sigurðarsaga als gemeinsame Vorlage ist die beste Erklärung. Auch Schneider glaubt an Benutzung der Sigurðarsaga durch die Piðrekssaga obgleich in anderem Zusammenhang. Es ist auch beachtenswert, dass gerade vor der zweiten gemeinsamen Stelle 9 Zeilen unbekanntem Ursprungs stehen. Diese können sehr wohl mitsamt den folgenden der Sigurðarsaga entnommen sein. In diesen kleinen Stücken wird Sigurds, Brynhilds und Guttorms Tod erwähnt. Sigurd scheint im Walde ermordet worden zu sein, obgleich die Volsungasaga das verhehlen will. Waldtod würde für sie nicht passen, die hier vor allem auf die Skamma baut. Waldtod in der Sigurðarsaga — das passt gut zu der Abhängigkeit dieser Saga von dem in Kp. 29 der jüngeren Saga zitierten Gedicht, das ziemlich sicher mit der Fornalidentisch ist. Das kleine Stück — es enthält Sigurds letzte Worte — ist im Inhalt deutschgefärbt. Das war auch der Fall mit dem einen Traum aus Kp. 27. Schliesslich lässt sich De Boors These, dass die beiden ersten färöischen Sigurdballaden von der Volsungasaga und der Piðrekssaga unabhängig sind, wirklich erfolgreich durchführen, wenn man neben der von De Boor als Quelle betrachtete Meiri auch die Sigurðarsaga einsetzt und die Meiri dann freilich auch ganz anders beurteilt als De Boor. De Boor hat selbst später die Ansicht geäussert, dass seine Beobachtungen eben durch die Sigurðarsaga und nicht durch die Lieder, die er in seiner Abhandlung mit weniger gutem Erfolg heranzog, zu erklären sind. Vielleicht können wir die zweite Ballade bemühen, um etwas von der Art und Weise zu erfahren, wie die Katastrophe in der Saga geschildert wurde. Aber auf das Balladenproblem kann ich hier nicht näher eingehen, sondern muss auf die grössere Abhandlung verweisen. Neckels Ansicht über die Balladen — das möchte ich

nur noch hinzufügen — setzt ein viel höheres Alter der norwegischen Viser voraus, als die besten Kenner dieser Gattung anzunehmen wagen. Der deutsche Einfluss erklärt sich am besten durch die Annahme, dass die Sigurðarsaga dessen Vertreterin war. Ich glaube, dass diese Saga, wie sonst auch üblich, mit einem Epilog ihren Abschluss fand, wo man, kürzer dargestellt, erfuhr, was später geschah. Ein paar Stellen aus dem letzten Teil der jüngeren Saga können sehr gut davon abstammen.

Nun sind wir endlich so weit, dass wir zu den wegen der Lücke ganz oder zum Teil verloren gegangenen Liedern Stellung nehmen können. Derartige Liederquellen der Völsungasaga liegen gewiss als Grundlage ihrer Darstellung ab Kp. 29 (27) vor, obgleich, wie wir sahen, nicht überall. Vollkommen unwissend über diese Quellen sind wir nicht. Die Saga führt selbst 5 Strophen an, und eine Prüfung ihres Inhalts kann uns zeigen, wo der Redaktor von einer Quelle bis zur anderen fortschreitet. In der Edda kann man aus der Grípisspá manchmal etwas lernen. Ferner gibt es da nach dem ersten Gudrunlied eine Notiz, die uns belehrt, das vollständig erhaltene Sigurdlied, das nun folgt, werde das Kurze (Skamma) genannt. Da nun dieses Lied 71 Strophen umfasst, ist zu schliessen, dass ein noch viel längeres Sigurdlied dagewesen ist. Wenn es gilt, die Lücke auszufüllen, muss man sich vor allem an dieses Lied halten. Es fragt sich nun, ob es mit dem Bruchstück identisch ist, in das wir am Ende der Lücke hineingeraten. Finnur Jónsson glaubt das. Heusler dagegen scheidet streng zwischen dem Bruchstück (Forna) und dem grossen Lied (Meiri). Auch ich kann Finnur Jónsson nicht beipflichten. Seine Ansicht nimmt keine Rücksicht auf die künstlerischen Faktoren, die stark zu Gunsten eines alten und eines jüngeren langen Liedes sprechen. Auch können gewisse sagenhistorische Auffassungen jüngerer Quellen nicht befriedigend erklärt werden, wenn man von Finnur Jónssons Standpunkt ausgeht. Schliesslich würde, wie Heusler zu Recht betont, das Verhältnis zwischen dem erhaltenen und dem verlorenen Teil des Gedichts ganz unförmlich werden, wenn das Bruchstück das Ende der Meiri wäre. Denn der erhaltene Teil ist ja

sprunghaft kurz, und wie könnte der verlorene Teil das gewesen sein, wenn er seinem Namen Rechnung tragen soll. Eher könnte man eine dritte Ansicht in Betracht ziehen, die Boer verfocht. Nach ihm wäre das Bruchstück uneinheitlich, eine Kompilation zweier Gedichte. Es gibt in der Tat Gründe, die hierfür sprechen, und ich habe sie ernsthaft geprüft, bin aber bei der Auffassung geblieben, dass sie nicht wesentlich genug sind. Was an ihnen richtig ist, kann leichter anders erklärt werden. Ich halte also fest an der Heuslerschen Fornu und glaube, dass er richtig dieses Lied in den Hauptereignissen wiederfindet, die sich in Kp. 29 der Völsungasaga abspiegeln (Werbung ohne Vorverlobung, Gestaltentausch, Flammenritt, keusches Beilager). Ich glaube auch mit Heusler, dass 'senna' und 'hvöt' (bzw. am Anfang von Kp. 30 und am Ende von Kp. 31) auf die Fornu zurückgehen. In Kp. 29 werden zwei Strophen angeführt, und das Ende des Gedichtes besitzen wir ziemlich vollständig.

Unerklärt bleiben uns nun in der Völsungasaga ein grosser Teil des Kp. 30 (28), beinahe alles in dem langen Kp. 31 und ein kürzeres Stück von Kp. 32. Heusler will das alles und dazu noch Kp. 28 (26) auf die Meiri zurückführen. Hinsichtlich dieses Kapitels habe ich schon eine abweichende Meinung geäussert. Um festzustellen, ob wirklich das Übrige einem und demselben Liede zugeschrieben werden kann, muss der Inhalt einer genauen Prüfung unterzogen werden. Dabei zeigt sich, dass Heusler unrecht hat. Denn Kp. 31 hat eine sehr deutliche und ungeschickt angebrachte Naht aufzuweisen, die man nicht so leicht erklären kann wie etwa die in Kp. 28. Es heisst zuerst, Brynhild und Gunnar zankten sich und Brynhild bräche in lauten Jammer aus, der über den ganzen Hof zu hören wäre. Die Zofen liefen beängstigt umher. Aber sofort heisst es dann, dass Brynhild geweckt werden muss und dass sie niemand zu wecken wage. Ob die Zofen mit zu der früheren Quelle gehören oder die Paraphrase der neuen einleiten, ist ungewiss. Dass aber hier eine Grenze zu ziehen ist, das ist klar. Es ist der einzige Fingerzeig, den wir hier von der Saga erhalten. Es ist merkwürdig, dass Heusler ihn nicht beachtet hat. Schneider

sieht ihn auch nicht, obgleich er schon vor ihm durch Boer, Ussing und Neckel beobachtet wurde. Ich kann mich jedoch keinem der erwähnten Forscher bezüglich dieser Stelle anschliessen. Selbst habe ich drei Möglichkeiten der Erklärung erwogen. Ich werde hier nur eine zum besten geben, die mir bei weitem als die einfachste erscheint. Die Klagereden des Kapitels 30 und der erste Teil von Kp. 31 gehen auf ein Lied zurück, das man Harmtölur Brynhildar nennen könnte. Bezeichnend für die Brynhildcharakteristik dieser Dichtung wären liebende Bewunderung für Sigurd, steigender Unwille gegen Gunnar, der schliesslich dazu führt, dass Brynhild den Konflikt lieber durch Gunnars als durch Sigurds Tod lösen möchte. Formal wäre kennzeichnend für das Gedicht eine starke Beeinflussung durch etwas ältere Sigurdlieder. Das Gedicht hatte auch eine Ausgestaltung der 'senna' für seine eigenen Bedürfnisse geschaffen. Diese hat die Saga mit einem viel erörterten Hinweis ausgelassen. Schneider hat die Erklärung dieses Hinweises vor kurzem gefördert. Mit seinen Voraussetzungen kann ich mich allerdings nicht einverstanden erklären. Er setzt ein allzugrosses Mass von Schlamperei und Unwissenheit beim Sagaredaktor voraus. Das hat man nicht nötig, wenn man diese Partie überhaupt nicht für die Meiri beansprucht. Ich muss mir auch hier die nähere Begründung aufsparen. Das Ende des Liedes hat wahrscheinlich erzählt, wie Gunnar aus Eifersucht, Furcht und Geiz die Ermordung Sigurds veranstaltet. Eine Strophe wird angeführt in Kp. 30.

Schreiten wir jetzt weiter zum nächsten Lied, der Vorlage des grössten Teils von Kp. 31! Auf diese Dichtung ist auch das noch restierende Stück aus Kp. 32 am ehesten zurückzuführen. Kp. 31 führt eine Strophe 'des Sigurdliedes' an. Da weder Skamma noch Fornia hiermit gemeint sind, dürfte man getrost auf die Meiri raten können. Geht man bis dahin zurück, wo die Benutzung beginnt (etwa Zeile 5, S. 74 bei Olsen), so wird man finden, dass das Lied die letzte Auseinandersetzung zwischen Sigurd und Brynhild vor der Katastrophe darlegte. Aus den Reden der beiden wird klar, dass sie in diesem Lied als ursprünglich verlobt zu

gelten haben und dass Sigurd ein Opfer des Vergessenheitstrankes wurde. Das ist genau wie in der Sigurðarsaga. Aber abweichend von dieser scheint die erste Begegnung auf dem Berge stattgefunden zu haben, und Heimi wird nicht erwähnt. Die Meiri dürfte somit den Unterschied zwischen Sigdrifa und Brynhild nicht kennen. Sigurds Tod wird hier für Brynhild die einzige annehmbare Lösung des Konfliktes. Das Stück aus Kp. 32, wo wieder eine Strophe angeführt wird, zeigt uns, dass Brynhild, ebenso wie in der Forná, Gunnar gegen Sigurd mit einer falschen Anklage aufgestachelt hat, dass aber hier Bettod, nicht Waldtod, vorliegt. Diese Strophe bildet übrigens ein Zentrum der Schwierigkeiten, die uns beim Wiederaufbau der verlorenen Quellen begegnen. U. a. gibt es Umstände, die darauf deuten, dass die Strophe nicht direkt, sondern durch die Sigurðarsaga in die Volsungasaga Aufnahme fand. Wären sie entscheidend, dann müsste auch die Sigurðarsaga den Bettod gehabt haben. Nach sorgfältigem Überlegen bin ich jedoch zu der Ansicht gelangt, dass sie nicht wesentlich genug sind, um gegen die Gründe der hier befolgten Betrachtungsweise aufzukommen.

Was Meiris Schluss betrifft, können wir wohl nichts Bestimmtes sagen. Mehr als rund ein halbes Dutzend Strophen braucht man nicht anzusetzen, nachdem das Lied zum letzten Mal durch die Saga zu uns gesprochen hat.

Über den früheren Inhalt der Meiri müssen wir versuchen, ohne viel Hilfe seitens der Volsungasaga Bescheid zu erhalten. Zu Beginn der Paraphrase liegt Brynhild seit vielen Tagen erstarrt in Schlaf und niemand wagt es, sie zu wecken. Es scheint ein Streit vorausgegangen zu sein, ähnlich wie in der Forná. Brynhild hat mit einem Male den Verrat begriffen, dem sie ausgesetzt war, und ist zusammengebrochen. Es ist keineswegs unwahrscheinlich, dass die Edda Snorris die 'senna' der Meiri bewahrt hat. In dieser Variante will Brynhild in den Strom weiter hinauswaten, um sich nicht in Wasser waschen zu müssen, das durch Gudruns Haare geronnen ist. Dieser charakteristische Zug findet sich auch in der zweiten Färöerballade, obgleich dort Gudrun die hochmütige ist.

Snorris Sigurdgeschichte zeigt Kenntnis mehrerer Quellen. Bei der Begegnung auf dem Felsen, wo die Quellen besonders uneinig waren, tritt bei Snorri eine sichtbare Unsicherheit hervor. Doch scheint er der Sigurðarsaga den Vorzug zu geben.

Die Grípisspá gibt möglicherweise einige Auskunft, wie sich die Meiri Sigurds Verbindung mit den Gjukungungen dachte. Nach der Grípisspá feiern Sigurd und Gunnar gleichzeitig Hochzeit. Das könnte weniger gut auf Forná zurückgehen. Ferner wird gesagt, Sigurd habe schon nach einer Nacht Aufenthalt im Gjúkihof Brynhild vergessen. Das sagt auch die Färöerballade. Die Saga spricht dagegen von fünf Halbjahren, und die Forná kommt für die Vorverlobung ja nicht in Frage.

Wie es bei der Werbung zugeht, darüber gibt der Rückblick in Kp. 31 der Saga eine Andeutung. Nicht nur hat Gunnar nie den Flammenwall durchritten, Sigurd muss auch dafür sorgen, dass die geforderte Brautgabe von erschlagenen Kämpfern erstattet wird. Andererseits hegt Brynhild auch von alters her Unwillen gegen die Gjukungé, weil sie ihren Onkel (und den Dänenkönig) ums Leben brachten. Spuren von Kämpfen bei der Werbung findet man auch in anderen Quellen (Völsungasaga, Kp. 31, erster Teil, Skamma, Oddrúnargrátr, die Färöerballade, die Þiðrekssaga). In einem Liede wie der Meiri, wo Brynhild und Sigurd schon verlobt waren, ist es auch natürlich, wenn Kampf entbrennt bei der Ankunft neuer Freier. Auf Tötung von Rivalen deutet die Notiz 'feldan val' in der Saga, und an anderer Stelle spricht sie von fünf getöteten Königen. Die Färöerballade hat dieses Motiv weiter gepflegt. Es ist dort in eine Zeit gerückt, zu der Sigurd und die Gjukungé einander noch fremd waren. Finnur Jónsson hat in der Skamma eine frühere Werbung Gunnars spüren wollen. Viel eher lässt sich diese Annahme bei der Meiri machen.

Wie weit zurück erstreckte sich die Handlung der Meiri? Die Vulgatmeinung lässt sie ungefähr dort beginnen, wo die Forná anfängt: mit der Ankunft Sigurds am Gjukungenhofe, nur dass die Vorverlobung in der einen oder anderen Form auch dargestellt worden sein muss. Mir erscheint es von vornherein viel natür-

licher, dass die Meiri Sigurds ganzes Leben umfasst hat. Zu einer Zeit, da man eine Anzahl von Liedern über verschiedene Epochen aus dem Leben des Helden besass, aber noch keine fertige Saga, muss sich das Bedürfnis geltend gemacht haben, die äusseren Umrisse seines dichterischen Daseins zusammenzufassen und seiner Erscheinung zugleich psychologisch nahezukommen — lockende Aufgaben für einen Dichter aus der Epigonenzeit, als sich der Drang zu seelischer Einfühlung und die Neigung zum Eklektizismus geltend machten. Polak meint wohl, dass eine Heldenbiographie die Kräfte eines Eddadichters überstiegen hätte, aber das ist leeres Gerede. Im Gegenteil, ein so ganz aussergewöhnlich langes Gedicht wie die Meiri würde eine grössere Kraftprobe bedeuten, wenn die Handlung ausschliesslich auf Sigurds spätere Lebensperiode beschränkt wäre. Wenn man nun annimmt, die Meiri habe auch die Jugendgeschichte Sigurds behandelt, so braucht man ihren Anfang nicht in die Lücke zu verlegen. Wir finden vor der Lücke eine sehr unordentliche Quellenbehandlung des Sammlers. Statt abgeschlossene Lieder aufeinander folgen zu lassen, bringt der Sammler ein Gemisch von Liedern und Liedteilen in zwei Versmassen, mit Prosastücken durchsetzt. Seine Absicht scheint, um mit Finnur Jónsson zu reden, nicht treue und vollständige Wiedergabe der Lieder gewesen zu sein, wohl aber einer Handlung in fortlaufendem Zusammenhange. Um diesem Zweck Genüge zu tun, hat er nach Gutdünken Stoff aus mehreren Quellen gesammelt, und diejenige(n), deren Versmass Fornyrðislag war, hat er besonders übel behandelt. Es liesse sich denken, er sei in der Lücke ähnlich verfahren. Ist aber das Bruchstück (Forna) einheitlich, wie wir meinen, dann liegt es viel näher anzunehmen, dass er sein Verfahren einstellte, als ihm seine Ljóðaháttrostrophen ausgingen. Dies trat vermutlicherweise dort ein, wo die Sigrdrífumál aufhörten, also ein kleines Stück nach Beginn der Lücke.

Stellen wir die Arbeitshypothese auf, dass die Fornyrðislagstrophen der sog. Reginsmál, Fáfnismál und Sigrdrífumál (Namen die ja nicht im Codex Regius stehen, wo wir es in

Wahrheit mit einer ununterbrochenen Erzählung von Jung-Sigurd zu tun haben) einfach Reste der Sigurðarkviða in meiri sind! Wir können dann eine auffallende Ähnlichkeit in formaler Hinsicht zwischen diesen Strophen und den in Kp. 31—32 angeführten zu unseren Gunsten buchen: sie haben eine Vorliebe für skaldische Umschreibungen. Bei der Seltenheit der Kenningar in der Edda scheint mir diese Übereinstimmung sehr interessant. Vor der Strophe in Kp. 32 schreibt die Saga: 'sem skáldit kvað'. Das hätte sie doch nicht tun können, wenn die Strophe nicht einem Lied entstammte, das von einem bestimmten Dichter mit Vorliebe für den skaldischen Stil, sehr wahrscheinlich selbst zur Zunft gehörend, geschaffen worden war.

Will man schon von Reginsmál an die Fornyrðislagstrophen für die Meiri in Anspruch nehmen, was mir am zweckmässigsten und wahrscheinlichsten dünkt, obgleich man auch mit der Möglichkeit noch einer anderen Fornyrðislagquelle operieren *könnte*, so hat das Gedicht zuerst über das Gold mit Anspielungen auf die Vorgeschichte gehandelt. Da das Gold und die an den Ring geknüpften düstere Prophezeiung gerade — von Sigurds eigener Person abgesehen — das Band bildete zwischen dem früheren und dem späteren Teil der Saga, ist es durchaus glaubhaft, dass die Meiri hiermit anfangt. Es folgte dann Sigurds Aufwachsen (Regin), die Vattermord, die Tötung Fáfnis und die Vogelstrophen. Kaum irgend eine Stelle der altnordischen Literatur scheint mir von der Forschung so falsch behandelt worden zu sein wie diese Spechtmeisenstrophen. Vernünftelnde Auslegungen und verwickelte Konjekturen wurden gemacht, um zu erklären, weshalb die Vögel Gudrun vor Sigdrífa erwähnen und wie sie behaupten können, dass Sigurd Sigdrífas Schlaf nicht zu brechen vermöge, wenn er das doch später tut. Ich sehe hier gar keine Schwierigkeit. Der Dichter lässt die Vögel die Erweckung Sigdrífas als eine nicht zu lösende Aufgabe bezeichnen, nur um zu zeigen, wie sein Held sofort das anscheinend Unmögliche unternimmt und es glücklich vollbringt, statt die ebenen Pfade nach dem leicht zugänglichen Gjukungenhof einzuschlagen. Was wäre denn Sigurd für ein Held,

wenn ihn nicht das Schwierige reizte und wenn er sich nicht vor allen anderen auszeichnen wollte? Der Dichter der Meiri setzte bei Sigurd dieselbe seelische Haltung voraus, die etwa bei Egil Skallagrímsson vorhanden war, als er sich in York 'der Kühnheit Hut auf dem dunklen Haar' seinem Todfeind König Erich stellte, oder die uns auf einer niedrigeren Stufe bei dem Bragarfull begegnet.

Sigurd reitet also auf den Berg hinauf, wo der Saal der Jungfrau steht, durchbricht das Feuer und erweckt die Schlummernde. In dem Ljóðaháttgedicht gab es weder Saal noch Feuer. Dort lag die Jungfrau als Walküre in der freien Natur, mit Schilden bedeckt.

Die Sigurðarsaga vermittelte zwischen Meiri und Ljóðaháttgedicht. Sie erklärte das Feuer als eine optische Täuschung. Sie konnte das Feuer hier nicht brauchen, weil sie zwischen Walküre und Brynhild unterschied. Das Ljóðaháttgedicht hatte das Feuer nicht, weil es für eine echte Walküre nicht recht passte. Ihr war die Schildburg genügender Schutz. Sollten diejenigen recht haben, die das Feuer für Deutschland ablehnen, würden wir in dem Ljóðaháttgedicht auch Reste der ältesten deutschen Sagenform finden. Ein Saal, von Flammen umgeben, passt dagegen für die Meiri gut, die die Aufgabe hatte, die Walküre mit der Schildmaid der Forná gleichzusetzen. Um dieser Aufgabe gerecht zu werden, liess die Meiri die Befreite auch ihre Geschichte erzählen. Die kennen wir nur aus der Überarbeitung der Sigurðarsaga. In der Prosa werden aber ein paar Verse angeführt, deren Mass zeigt, dass sie dem Ljóðaháttgedicht nicht entstammen können. Finnur Jónsson und Schneider wollen die Zeilen für die Helreið beanspruchen, wo sie nur durch vieles Umstellen eingefügt werden können. Die beiden Gelehrten dürften diesem späten Spross der Eddadichtung viel-zuviel Ehre antun. Es ist viel wahrscheinlicher, dass die Helreið in ihrem unklaren Rückblick auf die bekannten Darstellungen der Meiri und der Sigurðarsaga Bezug nimmt.

Brynhild versprach, nur den Mann zu heiraten, der keine Furcht kannte. Damit hat Meiri eine treffliche Erklärung für den

Flammenwall. Leider erfahren wir nicht, wie die Meiri in der Fortsetzung ihre Schilderung vom Zusammensein auf dem Berge gestaltet hat. Der Sammler hat — wenigstens vorläufig — die Weisheitslehren seiner Ljóðaháttrostrophen vorgezogen. Ob er die Meiri in der Lücke vollständig mitteilte oder sie erst an einem etwas späteren Punkt ihrer Handlung einsetzen liess, entzieht sich auch unserer Kenntnis. So viel wissen wir allerdings, dass es zu einer Verlobung kam und dass Sigurd dann weiterfuhr und nach dem Gjúkihof gelangte. Seine Handlungsweise mag der Dichter genügend gut haben erklären können als Lust zu neuen Abenteuern vor der Heirat und durch die von den Vögeln bei ihm erregte Neugier auf Gudrun. Ich halte es aber für glaubhaft, dass die Färöerballade hier einen älteren Zug bewahrt hat, wenn sie Brynhild Sigurd warnen lässt, dieser aber in seinem 'ofsi' der Warnung spottet, wie er sich auch nicht um die der Spechtmeisen kümmerte, diesmal aber mit weniger gutem Erfolg. Damit könnte man auch die Andeutungen in den Quellen von früherer Feindschaft zwischen Brynhild und den Gjukungen kombinieren. Sollte möglicherweise sogar die Rede gewesen sein von einem früheren misslungenen Versuch Gunnars, den Flammenwall zu durchschreiten? In diesem Falle hätte bei der späteren Werbung das Hauptgewicht auf anderen Mutproben liegen können. Nicht dass man die Wiederholung des Feuermotivs zu scheuen hätte. Das hat Heusler an Beispielen gezeigt. Und es war wohl auch die eindrucksvollste Mutprobe.

Wir sind jetzt, von vorne ausgehend, an den Punkt gelangt, zu dem wir früher von rückwärts her kamen. Mit den aus Papierhandschriften bekannten letzten Strophen des Spruchmassgedichtes, dem späteren Teil der Meiri, dem Brynhildlied und dem Anfang der Forná kann die Lücke nach meinen Berechnungen ausgefüllt werden.

Was wirft unsere Untersuchung ab für die Frühgeschichte der Sigfrid-Sigurddichtung? Direkt nicht allzuviel. Wir haben aus den Strophen der sog. Sigrdrifumál ein altes Lied in Ljóðahátt erschlossen. Auf die Frage, wie viel oder wie wenig uns davon

erhalten ist, können wir hier nicht eingehen. Dass es aber ein Lied gegeben hat, das von Sigurds dritter Grosstat handelte, das wird einem durch die Quellenkritik aufgedrängt, die hier skizziert worden ist. Wir geraten damit in Gegensatz zu der Heuslerschule und zu Finnur Jónsson, die dem Lied seine alte Bedeutung als wichtiges Zeugnis über die älteste Sigfriddichtung absprechen. Für Deutschland wichtiger und nach derselben Richtung weisend ist aber der 'lectulus Brunnhildae' aus der bischöflichen Urkunde vom J. 1043. Braune hat kräftig auf die Bedeutung dieses noch heute erhaltenen Denkmals hingewiesen, während die Heuslersche Richtung nichts damit anzufangen weiss. Ja, Schneider schaltet es ohne weiteres aus, weil er glaubt, es widerspreche Heuslers Hypothese. Das ist natürlich eine verkehrte Methode. Die Forschung hat sich nach den Tatsachen zu richten, nicht umgekehrt. Man kann zugeben, dass sich das Brynhildenbett theoretisch in anderer Weise, obgleich nur zur Not, erklären liesse. Dass es aber an Wert irgend eine moderne Gelehrtenhypothese weit übertrifft, das sollte in Anbetracht der grossen Unsicherheit unseres Wissens über die frühere Entwicklung der Sigfriddichtung dennoch klar sein. Schliesslich wird die dritte Grosstat auch von der Erzählung selbst verlangt, die hinter den Heldenliedern steckt. Niemand glaubt wohl, dass die Skope ihren Stoff und besonders das Märchenhafte ohne weiteres erfanden. Ein zu Grunde liegendes Märchen — man nenne es meinetwegen Urmärchen — kann aber nicht allzu stoffarm gewesen sein. Es konnte nicht etwa nur erzählen, wie Sigurd einen reichen Hort erwarb, und dann aufhören. Es musste zu einem Höhepunkt führen, so dass man nicht sofort fragen könnte: und was geschah denn weiter? Ein solcher Höhepunkt war eben die Gewinnung einer Braut unter gefährlichen Umständen. Damit konnte das Märchen wirklich aus sein. Dem Schicksal des Helden eine düstere Färbung zu geben und natürlich die ganze Verknüpfung mit den Burgunden, war Sache der Heldendichter. Mit den hier angedeuteten Einschränkungen kann ich mit Schneider einig sein über die mutmassliche Entwicklung der ältesten Sigfriddichtung, so wie er sie darlegt in der Synthese

seiner 'Heldensage'. Die Verbindung der Fabel vom Helden Sigfrid mit dem Gedichtkreis der Burgunden wird keineswegs schwieriger zu erklären, wenn man Sigurds dritte Jugendtat, die Erweckung Brynhilds, gelten lässt. Die Hortidentifizierung war auch dann da. Dazu kam noch die Möglichkeit, die schon vorhandene Erscheinung der Brynhild für die Verbindung der Dichtungen zu benutzen. Man musste sie höchstens vielleicht ein bisschen anders darstellen als früher, sie vielleicht mehr zu einer Widerspenstigen machen. Sigfrid liess man Gunters Schwester heiraten, sparte aber die romantische Heirat für Gunter selbst auf, der sie aber ohne Sigfrids Hilfe niemals zustandegebracht hätte. Selbstredend war bei dieser Verknüpfung von Sigfrids früherer Bekanntschaft mit Brynhild keine Rede. Ein jeder Dichter hatte das Recht, den Stoff nach seinen Bedürfnissen umzuformen, und der Erfolg entschied darüber, welche Darstellung massgebend wurde. Wie lange es gedauert hat, bis die Sagenform, die durch den Urheber der Verknüpfung der beiden Stoffe geschaffen wurde, endgültig die Palme errang, ist ein interessantes Problem. Wenn Schröder recht hat mit seiner Auslegung der Atlakviða, wo wirklich ein Unterschied zu bestehen scheint zwischen dem Schatz auf der Gnitahiði (Sigurds?) und dem Burgundenschatz, so könnte man vielleicht vermuten, dass die Verbindung erst dann siegreich durchdrang, als die grosse bajuwarische Änderung der Sage vom Burgundenuntergang stattfand. Andererseits braucht man aber keineswegs diese Änderung als eine Voraussetzung der Verbindung anzusehen, sowohl wegen der älteren Anschauung vom Sippenrecht als auch auf Grund mehrerer künstlerisch-ethischer Faktoren, die zu erörtern ich mir nicht hier leisten kann.

Ob man in Deutschland die Erweckte heroisch oder mehr dornröschenhaft auffasste, ist schwer zu sagen. In dem nordischen Lied war sie jedenfalls als eine Walküre dargestellt. Das Erotische in engerem Sinne geriet da ins Hintertreffen; die Kameradschaft oder — um mit Neckel zu reden — die heroische Verlobung zweier gleichgestellter Heldengestalten ward das Wesentliche.

Gegen Ussings von Finnur Jónsson angenommene Ansicht über

die Abhängigkeit dieses Sigurdliedes von der Helgidichtung will ich zuletzt einwenden, dass Helge der jüngere, weniger ruhmreiche Held war. Dichter, die sich seiner annahmen, konnten wohl Anlehnung suchen bei der Volsungendichtung, um Helge grösseres Ansehen zu verschaffen. Für einen Sigurddichter gab es kein solches Bedürfnis. Ich hege statt dessen den Verdacht, das Mythologisch-Heroische in der Helgidichtung würde nicht zu solcher Blüte gelangt sein, hätte nicht die Sigurddichtung durch die Verknüpfung mit den Burgunden neue Bahnen beschritten, wo das Mythologisierende nicht gedeihen konnte und wo das Meiste ein stark realistisches Gepräge erhielt. Das dankbare Walkürenmotiv wurde dann auf Helgi überführt. Dort stand seiner Entwicklung nichts im Wege. Erst dem Zeitalter des Epigonentums im Norden wurde es vorbehalten, es innerhalb der Sigurddichtung wieder zu beleben und die zwei Hauptstränge dieser Dichtung zu verbinden.

Per Wieselgren.

Korrekturnote. Es ist mir nunmehr gelungen, die im Anfang des Aufsatzes erörterte sprachliche Durchsicht der Saga ergebnisreicher zu gestalten. Die Kp. 22—25 (21—24) enthalten ebensoviel Sprachgut jungen, nachklassischen Gepräges wie die gesamten Eddaparafrasen und doppelt so viel uneddische Wörter auf das Tausend berechnet. Der stilistische Unterschied ist so stark, dass man nicht umhin kann, eine Neubearbeitung der Kp. 24—25 (bei Kp. 22—23, letzteres aus der *Þiðrekss.*, eher Interpolation) anzunehmen. Die Hand des Bearbeiters war auch bis Kp. 28 weiter wahrzunehmen. Das merkwürdige Fehlen jeder Erwähnung Áslaugs in den Heimi-Kapiteln weist darauf hin, dass der Interpolator erst *nach* der Verbindung der Volsungas. mit der Ragnarss. tätig war. Näheres über die Zahlenverhältnisse in der Hauptarbeit! Es sei hier nur als Beispiel erwähnt, dass allein die Heimi-Episode prozentual 20 mal so viel nachklassisches Sprachgut enthält, wie die ersten 21 Kp. der Saga, wenn man nur das gelten lässt, was auch der Edda fremd ist.

Uregelmessige genitivformer i norske diplomer fra det 14. århundre.

Det 14. århundre var for norsk sprog en gjærings- og brytningstid. Sproget blev da grepet av en utvikling som gikk i retning av å gjøre böiningsverket enklere og greiere, en utvikling som tidligere hadde grepet andre sprog også. De lange tungvinte endelser kunde ikke i lengden holde sig, og karakteristisk for denne tiden blev en avslitning og sammenblanding av endelser og former som tilslutt resulterte i en betydelig forenkling av sproget.

Særlig gikk det ut over kasusverket, som var for innviklet. Strengt tatt var det også overflødig å oprettholde et system med 4 kasus, når der alt i klassisk gammelnorsk ofte var formelt sammenfall mellom flere kasusformer. Da så sprogopløsningen i det 14. århundre satte inn med lydlig svekkelse og derav følgende sammenfall mellom de forskjellige kasusformer, måtte dette bidra til at enkelte kasus blev overflødiggjort og kasusverket forenklet. I denne sprogbrytningen blev også genitiven revet med, og selvom denne kasus, på grunn av sin ofte særpregede form, satt inne med en ganske stor motstandskraft, blev forandringene også for den store, både når det gjaldt genitivformene og bruken av genitiv.

I. Substantivenes genitivformer.

I klassisk gammelnorsk hadde substantiver i ubestemt form i gen. entall endelsene *-s*, *-ar*, *-r*, *-a* eller *-u*, i flertall endelsen *-a*.

Mange av disse endelser måtte ha vanskelig for å stå sig i en sproglig oppløsningstid. Endelsen *-a* etter lang rotstavelse blev f. eks. på østnorsk område oftest svekket til *-æ* eller *-e*. (Se Seip: Norsk spr. hist. til omkr. 1370, s. 167 ff.) Genitivformer med svekket endingsvokal er i det 14. århundre vanlige former i østnorske diplomer, — jeg skal bare nevne enkelte spredte eksempler, som *herræ* (i D.N. I 138, 1313, Oslo, i D.N. V 71, 1324, Oslo, i D.N. II 163, 1327, Vinger, i D.N. II 167, 1329, Asker o. s. v.), *auræ* (i D.N. V 79, 1329, Setesdal, i D.N. IX 103, 1332, Narverud), *mannæ* (i D.N. III 114, 1318, Oslo, i D.N. IV 124, 1318, Hedmarken o. s. v.), *markæ* (i D.N. V 44, 1303, Ås), *Suicæ* (i D.N. V 71, 1324, Oslo, i D.N. V 79, 1329, Setesdal, i D.N. IX 103, 1332, Narverud o. s. v.), *pæningghæ* (i D.N. I 158, 1319, Oslo).

Endelsen -ar blev også tidlig utsatt for lydlig reduksjon. Alt noe før 1300 viser det sig at *r* efter ubetonet vokal har lett for å falle bort, fordi stavelsen har særlig svakt trykk. Særlig fra midten av 14. århundre blir dette bortfall almindelig. Diplomene gir mange eksempler på bortfalt *r* i sammensetninger:

atvissteman i D.N. IX 188, 1397, Telemark, *æighina kona* (i D.N. I 480, 1383, Glöderud, i D.N. VI 310, 1383, Hurum, i IV 707, 1400, Oslo o. s. v.), *fæstamanne* (i I 389, 1366, Oslo), *halfsmanada stæmfnu* (i V 103, 1334, Oslo, i II 212, 1335, Hamar, XI 20, 1336, Tönsberg, i II 219, 1337, Land, i VIII 156, 1350, Sigdal, i I 330, 1352, Vossevangen), *manada stæmpnu* (I 350, 1357, Ås, i II 376, 1363, i II 453, 1378, Bergen o. s. v.), *landuærna skipi* (i II 385, 1365, kongebrev fra Tönsberg, *landwærnda skip* i I 470, 1382, Tönsberg), *lans vista bref* (i VII 308, 1370—80, Skien), *landzuista bref* (i IV 636, 1393—94, Agder), *orskurdha bref* (i II 542, 1395, Tönsberg, *oorskurda bref* i VIII 222, 1396, Tönsberg), *soknapreste* (i I 410, 1371, Bergen, i IV 593, 1391, Østfold, i IV 649, 1395, Sande), *stæmfninga bref* og *steimpninga bref* (i IV 546, 1388, Fit), *stefninga bref* (i IV 630, 1394, Oslo), *skipstiorna men* (i II 461, 1380, Tönsberg), *varnadabref* (i II 227, 1338, Tönsberg, i II 388, 1366, Nidaros), *vighlysinga vitni* (i I 341, 1354, Skien, i I 349, 1356, Sandsverv, i V 230, 1359, Åseland), *vtfaralæidangær* (i II 417, 1371, kongebrev, i II 461, 1380, kongebrev fra Tönsberg, i II 488, 1385, kongebrev fra Oslo).

Særlig er *r*-bortfallet almindelig i genitiv av mannsnavn, sammensatt med -son. Her kan bortfallet ha sin spesielle grunn i assimilasjon av -rs til -ss, senere forenklet til -s. Jeg skal nevne: *Agmunda syni* (D.N. III 160, 1331, Oslo), *Amundason* (III 93, 1311, Bergen), *Asmundæ son* (VIII 194, 1372, Østfold), *Asbearnason* (XI 86, 1395, Eiker), *Audunason* (II 292, 1348, Oslo), *Biærnæ dottor* (XI 42, 1351, Tönsberg), *Æiwindæ son* (I 319, 1349, Vestfold), *Gærmunda sunar* (II 380, 1364, Telemark), *Gudmundæsyni* (IX 103, 1332, Narverud), *Gunbiornasun* (XI 63, 1376, Vareld), *Hakonæson* (X 81, 1384, Oslo), *Hermunda dotter* (XI 45, 1355, Tönsberg), *Kolbiarna son* (III 145, 1327, Tönsberg), *Ogmunda syni* (I 234, 1335, Oslo), *Sigurda sonar* (I 224, 1333, Tönsberg), *Sigmundastaudum* (II 220, 1337, Oslo), *Porbiænnæ son* (I 215, 1332, Manvik), *Porallda son* (III 219, 1343, Bergen), *Porda son* (II 376, 1363) o. s. v.

R-bortfallet forekommer også ofte ved uttrykk med foranstillet genitiv, som: *kirkionna thienstomen* (D.N. I 410, 1371, Bergen), *aa kirkiunnæ væghna* (i III 452, 1383, Eiker og I 565, 1398, Hobøl), *aa krununnæ væghna* (i II 508, kongebrev av 1388, Oslo), *Biorgwina loghmadhir* (XII 123, 1392, Bergen avskr.).

Også utenfor sammensetninger er *r*-bortfallet almindelig: *Dan-*

marka (D.N. III 454, 1384, Sande, V 341, 1389, Söderkjöping, Danmarke i XIII 43, 1389, Löken), *till fyrrnæmfdrar jarda* (IV 308, 1346, Stavanger), *i eigu kirkiunna* (IV 114, 1316, Sunnhordland), *firir sunnan kirkiuna* (V 295, 1376, Østfold), *til kirkiuna* (IV 660, 1396, Vestfold), *till sanz vitnisburda* (II 226, 1337, Skien), *til rikis stiorna* (I 514, 1389, Voss).

Slike genitivformer med bortfalt *r* måtte i lengden bli ubrukelige, fordi de kunde blandes sammen med andre kasusformer. Genitivformen i fem. sing. kunde f. eks. forveksles med gen. formen i plur., og gen. formen i mask. sing. falt sammen med nom. formen, hvor *r* i mange tilfeller var falt bort, men en nyutviklet hjelpevokal (mellem *r* og foregående konsonant) stod igjen.

Genitivendelsen *-u* (eller *-o*) i de svake hunkjønnsord reduseres undertiden til *-e* eller *-æ*. Diplomene viser former som *sunnædaghen* (D.N. IV 262, 1342, Oslo), *sunnædag* (III 354, 1367, Gudbrandsdal) for *sunnudag*, *akerelaus* (III 406, 1376, Vestfold) for *akerulaust*. Et indirekte vidnesbyrd om vokalreduksjon av *-u* gir også den »omvendte skrivemåte» i former som *sunnadaghin* (D.N. XI 26, 1340, Tönsberg, i III 524, 1395, Vestfold, i IV 676, 1397, Eiker), *akæralaust* (D.N. III 430, 1380, Vestfold, III 392, 1374, Bergen), hvor skriveren setter inn *a* for *u* eller *o*, fordi de begge har vært redusert i hans talemål.

Endelsen *-s* *skulde* på grunn av sin lydige styrke ha gode betingelser for å kunne stå sig i en sproglig oppløsningstid. Bare i noen enkelte tilfeller kan *-s* falle bort av lydlovsmessige grunner. I ord som ender på *-st* faller ikke sjelden *-s* bort ved dissimilasjon. Slikt bortfall av genitiv-*s* etter *st* fins alt tidlig i norsk, (se Wadstein Hom. s. 141, Hægst. Nvl. s. 52 og 91). Også diplomene har mange eksempler på bortfall av genitiv-*s*: *sira Symonar erchiprest* (D.N. II 106, kongebrev, 1311, Oslo), *annars prest* (VII 89, 1320, Bergen), *herra Ifwars profazst* (IV 148, 1321, Oslo), *sira Sumarlida prest* (I 166, kongebrev, 1322, Oslo), *breff . . . Andresar prest* (IV 232, 1338, Stavanger), *at sins soknarprest* (IV 306, 1346), *herra Peter profuast ok sylsumanz* (II 390, kongebrev, 1367, Akershus), *korsbrodorss j Oslo ok prest* (II 452, 1378, Rakkestad), *sira Gudthorms kirkiupræst* (II 477, 1382, Söreim), *sire Kolbiarnar erkiprest* (V 347, 1391, Skedjehof). — Når i disse eksemplene *-s* er falt bort, kan det jo også skyldes at genitiv alt på forhånd er uttrykt i ordene ved siden av, men selvsagt har det dissimilatoriske moment vært sterkt medvirkende.

Ordet *biscup* mangler ofte genitiv-*s*: *vars virduleghs herra Hakonar m. g. m. biscup j Stavangre* (D.N. IV 129, 1319, Stavanger), *herra biscup jnsigle, mote herra biscup monnum* (I 404, 1369, Kirkevaag), *Botulfs m. g. m. biscup j Stafuangre* (IV 494, 1370, Stavanger), *vars virdulighs herra herra Östæns m. g. n. biscop j*

Oslo (IV 661, 1396, Romerike). Når *-s* mangler i et ord som *biscop*, kan grunnen være den at ordet er et lånord som ikke alltid følger de vanlige regler for kasusböining. Grunnen kan også være den at formen *biscups* i mange dialekter vilde bli *biscufs*, en form som vilde skille sig for sterkt ut fra de andre böiningsformer av samme ord.

Genitiv-*s* kan også mangle i substantiver som står med efterhengt bestemt artikkel. Noreen nevner (Altisländische und Altnorwegische Grammatik, § 472, anm. 2) at alt de eldste islandske og de noe senere gammelnorske håndskrifter (som Barlaams saga, Strengleikar) har eksempler på slöifning av genitiv-*s* foran artikkelformen *-ens*. Den dobbelte böining (böining av både substantiv og artikkel) måtte i lengden være overflödig, og i genitiv, hvor både substantiv og artikkel hadde endelsen *-s*, måtte dessuten et dissimilatorisk moment spille inn. Av genitivformer på *-ens* skal jeg nevne fra diplomene: *a ærkebiscopens wægna* (D.N. III 499, 1391, Jemtland), *konongdomens* (VI 338, 1392, Oslo), *konungens* (V 217, 1353, Nidaros), *konongens oc riksens drozete* (I 493, 1385, Stavanger), *klausterins*, *klaustrens* (II 326, 1354, Oslo), *claustrrens* (V 342, 1390, Oslo), *klaustrens* (XII 121, 1391, Bergen), *rikenns drozete* (IV 522, 1383, Bergen, IV 523, 1384, Ryfylke, XII 116, 1386, Bergen). — Når genitivformen *-ens* ofte optrer i ord på *st*, må det komme av at dissimilatoriske hensyn her har spilt særlig sterkt inn. Jeg skal nevne: *prestens* (D.N. III 65, 1306, Bergen, IV 156, 1322, Ryfylke, VIII 83, 1328, Os, IV 187, 1329, Bergen, III 198, 1339, Bergen, I 396, 1367, Oslo, IV 581, 1390, Oslo, IX 186, 1395, Gimsøy, I 565, 1398, Hoböl, IV 701, 1399, Oslo).

Lydutviklingen hadde altså fört til at en mengde substantiver stod igjen med reduserte genitivendelser, som til og med i mange tilfeller kunde forveksles med andre kasusformer. Endelsen *-s* var den som stod sig best. Den risikerte bare i enkelte tilfeller — som dem jeg har nevnt — å falle bort. På grunn av sin avstikkende form var *s*-endelsen alltid kjennelig som kasusmerke, og kunde ikke lett bli blandet sammen med andre kasusformer. *S*-endelsen hadde derfor alle betingelser for å bli det typiske genitivsmerke, som både greide å holde stand på sitt eget område og dessuten kunde trenge inn på nye felter og erstatte eller friske op de reduserte genitivformer.

Bruken av genitivendelsen *-s* blir derfor etterhvert sterkt utvidet. Fra *a*-stammene, hvor denne endelsen opprinnelig hörte hjemme, trenger den konkurrerende inn i hankjönn- og intetkjönnord av andre stammer og også i enkelte hunkjönnord.

Dels fortrenger den helt de gamle endelser, dels trenger den sig inn ved siden av dem.

På side 192 og 314 i Seip: Norsk Språkhist. til omkr. 1370, nevnes endel slike nyere genitivformer. Videre skal jeg nevne:

Endelsen *-a* er blitt fortrent av *-s* i: *hertoghs Æirighs sonar* (D.N. III 122, 1321, Nordfjord).

Som oftest er det allikevel endelsen *-ar* som må vike plassen for den nye genitivendelse: *Orms Næiridst sons* (D.N. III 291, 1357, Brunkeberg), *Ogmundarsons* (IV 440, 1363, Oslo), *Kættilssons* og *Jonssons* (VII 290, 1373, Daleborg), *Porgeirssuns* (II 448, 1377, Oslo, i samme brev *Porgeirs sunar*), *ssons* (VIII 202, 1378, Vadstena), *vars kiera sons* (V 320, 1381, Akershus), *Gautasons* (II 519, 1390, Tönsberg), *Syghurdzsons* (XI 82, 1391, Medalnes), *Eirikssons* (IV 633, 1394, Oslo, i samme brev *Eirikssonar*), *Gunnarsons* (VI 347, 1396, Oslo), *Sigurdesons* (I 555, 1396, Vossevangen), *Gunnarssons* (VIII 222, 1396, Tönsberg), *Lodhuiksons* (XI 92, 1397, Tönsberg), *Haraldzsons*, *Poraldzsonz* (III 550, 1400, Borge), *til leghstads mins* (VII 94, ca. 1320, Bergen; avskr.), *stæmpnu stadz* (II 419, 1371, vid. av 1379), *stazcins* (VIII 176, 1360, Kalmar), *samastadz* (V 325, 1382, Oslo), *sama stadz* (VII 310, 1382, kongebrev fra Bergen), *stadzens* (I 490, 1384, Tönsberg), *sama stadz* (VI 327, 1388, Oslo), *sama stadz* (IV 568, 1389, Oslo), *sama stadz* (II 520, 1390, Oslo), *sama stadz* (IV 582, 1390, Oslo), *sama stadz* (XI 76, 1390, Vestfold), *annærstadz* (IV 591, 1391, Lier), *sama stadz* (IV 601, 1392, Oslo), *sama stadz* (IV 628, 1394, Oslo), *samastads* (II 539, 1394, Akershus, kongebrev), *sama stasz* (XI 91, 1397, Tönsberg), *til sansz vitnis bursz* (I 158, 1319, Oslo?), *til sandz vitnisburdz* (XI 64, 1378, Bergen).

Særlig har *s*-endelsen hatt lett for å trenge inn i mansnavn med opprinnelig genitiv på *-ar*. U-stammenes böining er i forfall, og navn av denne klassen, som *Audun*, *Biorn*, *Gudmundr*, *Hákon*, *Sigurdr*, *Pórdr* o. s. v. får *s*-genitiv, spesielt i 1ste sammensetningsledd. Exemplene på den slags nylagede genitivformer er så mange, spesielt i 2nen halvpart av 14. århundre, at der bare skal nevnes noen få eksempler av de eldste: *Asbiornsson* (D.N. III 519, 1394, Gimsöy), *Audunsson* (VIII 194, 1372, Østfold), *Auduns* (III 382, 1373, Østfold), *Auduns son* (III 406, 1376, Vestfold), *Biornsson* (IV 110, 1315, Follo), *Biorns* (IV 192, 1330, Oslo), *Biorns* (III 221, 1344, Hamar), *Gudmundzsonar* (III 407, 1376, Bergen), *Gudmunsson* (I 498, 1386, Toten), *Hakonssyni* (IV 415, 1361, Romerike), *Hakons* (IX 177, 1382, Hadeland), *Hakons* (III 477, 1388, Oslo), *Kolbiorns* (I 392, 1367, Vestfold), *Kolbiornsson* (V 293, 1376, Tisbernerud), *Kolbiornson* (III 545, 1399, Oslo), *Ssiughurs-son* (II 142, 1321, Hadeland), *Sygurs syne* (III 147, 1327), *Sigurdz* (IV 387, 1358, Oslo), *Simuns* (II 448, 1377, Oslo), *Ogmuns son* (IX

146, 1348, Oslo), *Ogmundz dotter* (V 227, 1358, Nes), *Ogmuns* (I 389, 1366, Oslo), *Poralldz son* (V 227, 1358, Nes), *Pordzson* (III 426, 1380, Lier), *Pordhs* (III 513, 1394, Follo), *Pormodzson* (III 504, 1392, Oslo), *Porbiorns* (I 341, 1354, Skien), *Porbiorns son* (III 406, 1376, Vestfold), *Porbiornsson* (III 551, 1400, Solør), *Æywindz* (I 292, 1345, Oslo), *Æiwindz* (VIII 205, ca. 1350—1380), *Æiwindz* (II 400, 1368, Gudbr.dal).

Også i hunkjønn har noen enkelte ord kastet den gamle endelse -ar og er gått over til s-genitiv: *Bergwins biscopsdome* i D.N. II 565, 1400, Kalmar, vid. 1410. (Se om böining av vin-navn: Seip, Namn och Bygd, 1933, s. 68.) *Danmorkx* (eller *Danmarks*, *Danmarkx*) for den eldre form *Danmarkar* optrer ikke sjeldent i siste halvdel av århundredet, i D.N. II 499, 1387, Voss, I 510, 1388, Oslo, I 511, 1388, Akershus, VI 327, 1388, kongebrev fra Oslo, XVIII 33, 1389, Bergen, VI 338, 1392, Oslo, II 551, 1397, Oslo, I 563, 1398, Voss, II 565, 1400, Kalmar, kongebrev, vid. 1410, IV 714, 1400, Oslo. — D.N. I 352, 1358, Sogn, har formen *Hafrsslos* for den eldre *Hafrsloar*. — Formen *Oslos* for *Osloar* blir i siste halvpart av 14. århundre mer og mer almindelig. Denne formen er observert alt så tidlig som i 1264 (Seip: Norsk spr. hist. s. 192). I det 14. århundres diplomer optrer den i D.N. II 113, 1312, Oslo, III 98, 1312, Oslo, V 140, 1340, Oslo, IX 128, 1340, Oslo, IX 129, 1340?, Oslo, IV 252, 1341, Oslo, IV 271, 1343 Oslo, V 173, 1345, Oslo, IV 337, 1348, Oslo, IV 361, 1353, Oslo, V 224, 1358, Oslo, II 339, 1358, Oslo, II 341, 1358, Oslo, II 349, 1359, Oslo, IV 401, 1359, Oslo, IV 402, 1359, Oslo, II 353, 1359, Oslo, V 242, 1360, Oslo, V 246, 1361, Oslo, IV 440, 1363, Oslo, II 384, 1365, Oslo, II 420, 1371, Oslo, III 385, 1373, Oslo, III 402, 1376, Oslo (i samme brev *Osloar*), II 444, 1376, kongebrev fra Oslo (i samme brev *Osloar*), IV 542, 1388, Løyken.

I disse eksempler som er nevnt, har s-endelsen konkurrert helt ut den gamle genitivendelse. Likeså vanlig er det at det nye s-suffiks trenger inn ved siden av den gamle endelse. Det er særlig ordene *fadir* og *bródir*, altså slektskapsord av r-stammene, som optrer med dobbel genitivendelse. I den slags ord var der jo i genitiv ingen særskilt böiningsendelse, bare en indre böining, og det var derfor rimelig at man ved disse ordene tidlig måtte føle mangelen på et tydelig genitivsmerke. Ved ordet *fadir* kan det kanskje også ha spillet en rolle at vi alt i gammelnorsk har genitivformen *fqdrs* (nom. *fqdr*), hvor ordet har stått som siste ledd i en sammensetning, *alfqdr valfqdr* (navn på Odin). — Foruten i disse slektskapsord på r optrer dobbeltgenitiver ikke så sjelden i andre ord, hvor der alt på forhånd var en egen genitivendelse, men hvor man allikevel, for tydelig å få frem genitivformen, har grepet til s-suffikset.

Slike nylagede dobbeltgenitivformer optrer i norsk og islandsk adskillig tidligere enn det 14. århundre. Noreen nevner f. eks. en dobbeltgenitiv *foþors* fra Stockholmske Homilibok. Volsungasaga har former som *fedurs*, *faudurs*, *brodurs*. Det norske håndskrift Barlaams saga har formen *fadus*. Fra Codex Tunsbergensis nevner Noreen formen *fadurs*. Likeledes er nevnt eksempler i Norsk spr. hist. til omkr. 1370, s. 314.

Fra diplomene kan nevnes disse eksemplene på dobbeltgenitivformer: *brodhirs vars* (D.N. XII 33, 1303, Bergen, vid. fra 1427), *korsbrodors* (V 104, 1334, Oslo), *brodors sins* (I 265, 1340, Hamar), *korsbrodorss* (III 290, 1357, Østfold), *korsbrodors* (V 242, 1360, Oslo), *korsbrodors* (V 243, 1361, Oslo), *brodors sins* (IV 436, 1362—71, Follo), *brodors* (II 412, 1370, kongebrev fra Akershus), *sambrodors sins* (VIII 194, 1372, Østfold), *brodors mins* (III 381, 1373, Østfold), *koorsbrodorss* (II 439, 1375, Oslo), *koorsbrodors* (III 404, 1376, Oslo), *koorsbrodors* (II 450, 1377, Lier), *koorsbrodors* (V 302, 1378, Ås), *koorsbrodors* (V 303, 1378, Hof), *korsbrodorss* (II 452, 1378, Rakkestad), *korsbrodors* (II 473, 1382, Nidaros), *koorsbrodors* (VI 309, 1383, Berg?), *koorsbrodors* (VI 308, 1383, Eiker), *korsbrodors* (V 328, 1383, Trondheim), *korsbrodors* (VI 314, 1383, Oslo), *korsbrodors* (IV 540, 1387, Oslo), *korsbrodhors* (IV 558, 1389, Oslo), *korsbrodors* (IV 562, 1389, Oslo), *korsbrodors* (IV 617, 1392, Romerike), *koorsbrodors* (VI 347, 1396, Oslo), *koorsbrodors sins* (IV 694, 1399, Oslo, vid.), *sambrodors* (IV 701, 1399, Oslo).

fadurs sins (I 148, 1316, Bergen), *forfaudurs* (II 139, 1320, Båhus, vid. av 1409), *faudurs sins* (VI 136, 1330, Farestad), *modurfadhurs vars* (XII 71, 1328, Bergen, avskrift fra 1427), *fadhrs sins* (IV 219, 1335, Valdres), *faudurs sins* (III 185, 1336, Gudbrandsdal), *fadurs* (II 243, 1341, i samme brev *sonars*), *fadurs* (V 164, 1343, Nidaros), *fadurs sins* (III 242, 1347, i samme brev *fadur sins*), *modorfadurs* (II 290, 1348, kongebrev fra Oslo), *modurfadurs* (IV 370, 1354, Båhus, kongebrev), *fadurs* (V 226, 1358, Nidaros), *fadurs* (III 296, 1358, Follo), *fadurs* (II 356, 1359, Nidaros), *fadurs* (IV 405, 1360, Oslo), *modorfadurs* (I 374, 1362, kongebrev fra Tönsberghus), *forfadurs* (I 377, 1363, Hamar), *fadurs* (II 373, 1363, kongebrev, Lödöse), *fadurs* (V 250, 1364, kongebrev fra Tönsberg), *fadurs* (IV 475, 1368, Oslo), *fadurs* (II 410, 1370, kongebrev fra Malstrand), *fadhers* (VII 290, 1373, Daleborg), *fadurs* (III 385, 1373, Oslo), *fadors* (I 441, 1376, Bergen), *ffadhers* (VIII 202, 1378, Vadstena), *forfadhurs* (V 307, 1378, kongebrev fra Bergen), *forfodhurs* og *fadhurs* (XII 114, 1382, kongebrev fra Bergen, avskrift fra 1427), *fadurs fadhurs wars* og *fadhurs wars* (V 331, 1384, kongebrev fra Bergen) *fodurs* (II 504, 1381—87, kongebrev), *fadurs* (IV 543, 1388, Romerike), *fadurs*

(IV 544, 1388, Romerike), *fadurs* (IV 552, 1388, Oslo), *fadurs* (V 342, 1390, Oslo), *faudurs* (IV 577, 1390, Oslo), *fadhurs sins* (IV 583, 1390, Oslo), *favdvrssystor* (XII 120, 1390, Oslo), *faudurs* (IV 589, 1391, Østfold), *fadhurs* (V 347, 1391, Skedjehof?), *fodurs* (V 348, 1391, Oslo), *fodurs* (III 495, 1391, Oslo), *fodhurs* (IV 591, 1391, Lier), *fadurs* (VI 337, 1391, Østfold), *fadurs* (IV 603, 1392, Lier), *fadurs* (V 351, 1392, Oslo), *fadurs* (IV 620, 1393, Asker), *fadurss sins* (IV 635, 1394, Vestfold), *fadurs* (IV 651, 1395, Telemark), *faudurs* (X 90, 1396, Skien), *fadhurs* (VIII 222, 1396, Tönsberg), *fadhurs godz* (XV 35, 1396, Elverum), *fadurs* (VIII 224, 1396—97), *fadhurs* (IV 675, 1397, Romerike), *fadurs sins* (I 561, 1398, Vestfold), *fadurs* (II 552, 1398, Eiker), *faudurs* (XI 94, 1398, Ormeberg).

For gen. *fiár* (av fé, n.) optrer dobbeltgenitiven *fiars* i D.N. V 103, 1334, Oslo.

Smidr, (maskulin *a*-stamme), får genitivformen *gulsmidiars* i D.N. XI 79, 1391, Skien, og XI 80, 1391, Skien. Når dette ordet får dobbel genitivendelse, skriver det sig sannsynligvis fra, at en regelmessig genitivform på *-s* vilde ha vanskelig for å holde sig i et sligt ord hvor stammen ender på *ð* (se side 106); ordet vakler derfor mellom genitivformene *-s* og *-ar* (eller en utvidet genitivform *-es*). I de to brever hvor dobbeltgenitiven *gulsmidiars* forekommer, har man altså valgt å benytte begge formene på engang.

Sonr, (maskulin *u*-stamme) får ofte dobbelt kasusmerke i genitiv: *sonars* (D.N. II 243, 1341, i samme brev *fadurs*), *Kaarlusunars* (V 261, 1369, Hauklandsbö), *sonars* (II 439, 1375, Oslo), *Olafsunars* (III 411, 1377, Vestf.), *dotor sonarz* (V 308, 1377—78, Gudbrandsdalen), *Throndasonars*, *Kaalz sonars* (V 328, 1383, Trondheim, i samme brev *korsbrodors*), *Findzsonars* (V 334, 1385, Oslo), *Eiriks sonars* (I 552, 1396, Skien), *Eirikz sonars* (XV 36, 1397, Aardal), *Rolfssonars* (II 552, 1398, Eiker), *sunars sins* (I 489, 1384, Tönsberg).

Stadr, (maskulin *i*-stamme) får genitivformene *stadærss* (D.N. VIII 150, 1342, Bergen, avskrift) og *stadars* (IV 642, 1395, Vestfold).

Vinr, (maskulin *i*-stamme) får genitiven *vinars*, 1340 (Hægst. Isvl. I, 177).

Mannsnavnet *Audunn* (maskulin *u*-stamme) får genitiven *Audunars* i D.N. III 382, 1373, Østfold.

Helgi (maskulin *an*-stamme) optrer med genitivformen *Helghas* i D.N. IV 633, 1394, Oslo.

Lykki (maskulin *an*-stamme) har genitivformen *Lykkas* i D.N. VI 306, 1381, Oslo (i samme brev *Lykkæ*).

Også noen hunkjønnsord har fått *s*-endelsen tillagt sin op-

rinnelige endelse *-ar*: *sakars pærs* (D.N. II 449, 1377, Oslo), av søk, f, *Osloars herade* (IV 405, 1360, Oslo).

Som eksemplene viser, er det ikke så lite av nytt terreng *s*-genitiven legger under sig i løpet av dette århundre. Men undertiden må også denne genitivform finne sig i å vike til fordel for andre endelser. Den må f. eks. i enkelte tilfeller gi tapt overfor endelsen *-ar*, hvor en regelmessig genitivform på *-s* ikke vilde være heldig.

I maskuline *a*-stammer på utlydende *s* vilde en genitivform på *-s* virke lite iöinefallende og ikke skille sig ut fra de andre kasus i böiningssystemet. I slike ord blir da ofte den oprinnelige genitivendelse *-s* trengt ut av *-ar*, en ekspansjon av *-ar* som alt foregår i det 13. århundre.

Et egennavn som *Magnús* (oprinnelig genitiv på *-s*) optrer alt i 13. århundrede med gen. *-ar*. I det 14. århundre er endelsen *-ar* den almindeligste (eller svekket til *-a, æ*), f. eks. *Magnusa* (D.N. I 170, 1323, Modum?), *Magnusar* (XIII 17, 1343, Vestfold), *Magnusær* (I 293, 1345, Oslo, III 230, 1345, Follo, IV 299, 1346, X 58, 1351, Ringsaker) o. s. v., mens genitiven *Magnus* også forekommer, f. eks. i D.N. IV 360, 1352, Norderhov, I 481, 1383, Voss, VIII 224, 1396—97, Vindal.

Nikulás har i D.N. XIV 13 (1384, Gudbrandsdal), både gen. formen *Nikulassar* og *Nikulas*.

Thomas får undertiden genitivformen *Tomasær* (D.N. XVIII 37, 1398, Skien), *Tomasar* (VIII 99, 1337, Bergen).

Når mansnavnet *Grjotgardr* får genitivformen *Griotgardar*, (D.N. I 95, 1303, Skien) må genitivendelsen *-ar* her ha seiret over endelsen *-s*, fordi en genitivform på *-s* har vanskelig for å stå sig i et ord på *ð* (jfr formen *Pwergardhesz*, s. 101). Den samme forklaring må gjelde for gen. *æidær* (III 360, Follo 1368), av *eidr*, m., vanlig gen. *eids*.

En del *s*-genitiver står i en særstilling, — det gjelder ord som ender på de stemte spiranter *ð, f* og *gh*. Genitivformen i slike ord får ofte en særskilt utvikling; ordene kan miste sitt genitivsmerke eller de får en utvidet genitivform på *-rs, -es, -æs, -as, -is* og til dels *-us*.

I Ark. f. nord. fil., bind 45, s. 270 ff. og i Norsk Tidsskr. f. Sprogvidenskap s. 402—403, b. IV har D. A. Seip gjort utførlig rede for disse genitivformene. Når ordene mister sitt genitivsmerke eller en mellomvokal utvikles, er det skjedd for å hindre en lydovergang *ds > ts, vs > fs* ell. *ps* og *gs > ks* som vilde

sprengte de forskjellige kasusformer av samme ord ut fra hverandre og bryte enheten i böiningssystemet.

I de to nevnte artikler og dessuten i Seip: Norge s. 21—22 og s. 24 ff. og i Norsk Språkhistorie til omkr. 1370, s. 273 og 283 er nevnt en rekke eksempler på den slags genitivformer, til dels eksempler som går tilbake til det eldste norrøne skriftsprog. Jeg skal videre nevne en del eksempler på den slags genitivformer.

I ord på *ā* forekommer ofte *s*-løse genitivformer. Eks.: geniformen *gud* i D.N. XII 34, 1303, Bergen, avskrift, I 338, 1353, Giske, IV 396, 1358, I 362, 1359, Voss, XIII 27, 1362—63, Evje, III 354, 1367, Gudbrandsdal, IV 486, 1369, I 407, 1370, Dragsmark, VIII 196, 1375, Eiker, I 434, 1376, Brynla, V 311, 1378, Haug, III 427, 1380, Østfold, I 470, 1382, Tönsberg, IV 525, 1384, Stavanger, III 469, 1386, Aa, VI 330, 1390, Oslo, IV 591, 1391, Lier, VIII 227, 1400, Eiker.

Av former med *r*-innskudd kan nevnes:

Til æiders sins, av eidr, m, [D.N. VII 101, 1324, Bergen, avskrift i Barth. IV (E)],

gudrs i D.N. III 55, 1303, Nidaros, II 68, 1303, Nidaros, II 87, 1307, Nidaros, II 94, 1309, Nidaros, III 81, 1309, Sundhordland, I 141, 1314, Nidaros, I 161, 1320, kongebrev fra Tönsberg, II 137, 1320, Bergen, X 14, 1320, Hesnesöj, III 127, 1322, Nidaros, II 147, 1322, Odensland, I 173, 1323, kongebrev fra Tönsberg, I 174, 1324, Sogn, *guders* i II 154, 1324, Bergen, III 140, 1325, Gautkile, *gudrs* i III 141, 1325, Tönsberg, III 142, 1325, Værdalen, IV 169, 1326, Stavanger, I 201, 1329, Tönsberg, XV 13, 1329, Bergen, *guders* i V 90, 1331, Oslo, *gudars* i I 216, 1332, Oslo, *gudrz* i III 179, 1334, Nidaros, *guders* i IX 105, 1336, Bagöy, *gudærs* i I 236, 1336, Eid, *gudrs* i I 250, 1338, Sogn, *gudrs* i IV 232, 1338, Stavanger, *gudrs* i III 209, 1342, Sogn, II 263, 1344, Nidaros, VI 187, 1347, Bergen, *guders* i V 196, 1347, Joreksstad, V 199, 1348, *gudærs* i III 258, 1348, Fylkeshaug, *gudrs* i V 206, 1349, Bergen, III 265, 1349, Bergen, *guders* i IV 344, 1349, Stavanger, *gudars* i II 325, 1354, Romerike, *guders* i X 73, 1372, Tönsberg, avskrift,

gardzlidrsens (av lid, n.) i II 134, 1318, Utstein,

Odurs kono (av Oddr, m.) i XII 48, 1314, Bergen, avskr. av 1427,

radrs men (av råd, n.) i V 206, 1349, Bergen,

till adernefs Steddars (av Steð, n.) i III 319, 1361, Valdres,

vmbodrs madr (av umbod, n.) i II 68, 1303, Nidaros, *vmbodrs madr* og *vmbodrs manne* i III 56, 1303, Nidaros, *vmboðærs madr* i II 130, 1317, Gran, *vmboðars madar*, *vmboðars mante* i I 216, 1332, Oslo (i samme brev *gudars*), *vmboðers men* i IV 340, 1348, Stavanger, *vmboðers mader* i I 341, 1354, Skien, *vmboðers mansz*

i II 376, 1363, *vædrslaut* (av *ved*, n.) i V 77, 1329, Nidaros, og *vedrsslause* i V 191, 1346, Nidaros.

Mens disse gen. former med innskutt *-r* forsvinner i siste halvpart av 14. århundre, vrimler det av genitiver med vokalinnskudd. I virkeligheten kan vi også gå ut fra, at der er adskillig flere former med vokalinnskudd enn det trykte Diplomatarium gir inntrykk av, idet D.N. ofte leser *guds*, *rads* o. l., hvor der i virkeligheten skal leses *gudes*, *rades*. Men selv hvor originalbrevene virkelig har regelmessige former, uten innskudd, kan vi vel i mange tilfeller gå ut fra at slike former mer er skriftradisjonelle former enn talemålsformer. Når det f. eks. viser sig at en og samme skriver i noen brev bruker regelmessige former, i andre brev former med vokalinnskudd, viser det jo at vedkommende skriver prøver å skrive tradisjonelt, men at naturen av og til går over optuktelsen. I noen brev fra årene 1359—64 (D.N. IV 401, II 352, IV 402, IV 413, IV 416, IV 417, IV 445), som alle er skrevet av en og samme mann (Eivind Vågslid hevder i »Norske Logmannsbrev frå Millomalderen» at de er skrevet av »kan henda Eiliv Torkellson korsbror i Oslo»), — fins f. eks. brukt både formen *guds* og *gudes*, i 3 brev *gudes*, i 4 brev *guds*. I 4 brev fra årene 1370—78, (D.N. I 405, III 387, VII 300, V 305) alle skrevet av samme mann (ifølge Vågslid »truleg Olav Torsteinsson prest i Solum og prost i Gerpen prostedöme»), brukes i 2 brev formen *guds*, i de to andre *gudas*. Et og samme brev kan dessuten ha forskjellige former, f. eks. *gudæs* og *gudz* i I 556, 1397, Hovin, og *guds* og *gudes* i I 559, 1397, Tönsberg. Vi skulde altså kunne gå ut fra at tradisjonell skriveskikk ofte trenger de virkelige talemålsformer hos skriveren tilbake, og at de uregelmessige former med vokalinnskudd i virkeligheten har vært et mer utbredt fenomen enn diplomene egentlig gir oss inntrykk av.

I disse former med vokalinnskudd er så å si alle vokalnyanser representert, *e*, *æ*, *a*, *i* og *u*. I valget av svarabhaktivokal har målførene gått hver sine veier. Mens hjelpevokalen i tidligere tider, f. eks. i Barlaams saga (omkring 1250), kunde rette sig efter vokalen i foregående stavelse, ser det av diplomene ut som en bestemt vokalnyanse nu er begynt å festne sig innenfor de forskjellige målføre. For en del viser diplomene de samme hjelpevokaler for de enkelte landsdeler som den dag idag. Vokalene *a* og *æ* forekommer — som nu — vesentlig i østlandsk, vokalen *u* bare i vestlandsk, i strøket Voss—Sogn—Bergen, dessuten i 3 brever fra Stavanger. Denne vokal må altså i gammel tid ha vært mer utbredt som hjelpevokal enn nu, hvor den jo bare fins på Voss og i enkelte strøk av Hardanger. Vokalene *i* og *e* derimot, mest *e*, fins spredt over hele landet ved siden av andre vokaler. Når der i brever fra samme sted er brukt flere forskjellige hjelpevokaler,

kan det kanskje komme av at svarabhaktivokalen ikke overalt har hatt en tydelig vokalfarve, men har vært en slapp, lite klar vokal, som derfor av skriverne kunde bli gjengitt på forskjellige måte, snart med *e*, snart med andre vokaler. Det måtte falle naturlig ofte å gripe til den lite utpregede vokal *e* som uttrykk for en slik grumset vokal, selvom målførets hjelpevokal strengt tatt har hatt en annen vokalfarve. Dessuten kan det jo tenkes at en bestemt vokal ikke enda har festnet sig helt i de enkelte landsdeler, og at ett og samme målføre derfor virkelig kan bruke forskjellige vokalnysanser om hverandre, snart *e*, snart andre vokaler. Når vokalen *e* etter hvert er blitt den dominerende, kan det igjen skyldes at en ny skriftradisjon har utviklet sig, en tradisjon som fortrinsvis bruker innskudd med *e*, selv etter at en annen vokalnyanse kanskje i mellemtiden har festnet sig i vedkommende målføre.

Av slike gen.former med vokalinnskudd skal nevnes: *Apaldæs wol* (av *apaldr*, m.) i D.N. III 374, 1371, Toten, *Apaldes vol* og *Apaldæs velli* i III 375, 1371, Toten,

Æidæsokn (av *eid*, n.) i D.N. I 274, 1341, Eidsvold, *Æidis myrum* og *Æides myrum* i VI 167, 1343, Voss, avskr. (i samme brev *gudes*), *Eidessokn* i VI 179, 1346, Birke, *Eidesuelli* i II 304, 1349, Eidsvold, *Æides sokn* i IV 385, 1357, Oslo, *Æidæssokn* i IV 402, 1359, Oslo, *Æides uelli* i II 418, 1371, Eidsvold, *Æildisvellinne* i V 279, 1375, Eidsvold. — Genitiv av *eid* foreligger kanskje også i formen *Eidesskoghe* (XVI, 31, 1370, Kirkeström), men vi kan også ha å gjøre med en form *Eidaskoghr* med reduseret vokal. I en tilföielse bak på brevet står formen *Eidaskogen*. — I 2net sammensetningsledd forekommer en utvidet genitiv av *eid* i *Hundæides* (III 122, 1321, Nordfjord), *Huitisæidesokn* (IV 534, 1386, Telemark), *Huitizæidiz sokn* (IV 651, 1395, Telemark), *Huitisæides sokn* (IX 186, 1395, Gimsøy),

til *Pwergardhesz* (av *gardr*, m.) i III 540, 1398, Vestfold.

Av ordet *gud* blir der selvsagt de fleste eksempler. Formen *gudes* fins i D.N. II 65, 1302, Oslo, V 71, 1324, Oslo, IV 164, 1324, Oslo, VIII 76, 1325, Nidaros, IV 168, 1326, Båhus, V 76, 1328, Oslo, I 203, 1329, Oslo, XI 13, 1329, Ringerike, XI 15, 1330, Helgeland, IX, 101, 1330, Oslo, V 86, 1330, Oslo, III 161, 1331, Bergen, III 162, 1332, Os, III 163, 1332, Hamar, IX 103, 1332, Narverud, II 200, 1333, Vang, III 169, 1333, Hadeland, III 172, 1333, Gudbrandsdal, III 173, 1333, Hedemarken, III 175, 1333, Voss, V 97, 1333, Tönsberg, V 100, 1334, Oslo, XIII 10, 1335, Ringerike, avskr., I 233, 1335, Bergen, V 116, 1335—36, Oslo, II 213, 1335, kongebrev fra Tönsberg, I 234, 1335, Oslo, VI 148 1336, Hovedøy, V 113, 1336, Hovedøy, III 187, 1336, Sogn, XI 21, 1336, Tönsberg, V 117, 1336, Oslo, IV 227, 1336, Ryfylke, IV 229, 1337, Oslo,

VII 144, 1337, Oslo, V 120, 1338, Holter, V 122, 1338, Botner, I 254, 1338, Vossevangen, V 125, 1338, Sandsverv, V 126, 1339, Oslo, IV 236, 1339, Dyngjehus, V 127, 1339, I 258, 1339, Østfold, III 197, 1339, Oslo, V 132, 1339, Sker, V 133, 1340, Oslo, II 236, 1340, Oslo, II 237, 1340, Oslo, VII 171, 1340, Bergen, XI 25, 1340, Vestfold, V 139, 1340, Oslo, V 142, 1340, Bergen, XI 27, 1340, Alfstad, II 240, 1341, Holdal, IV 247, 1341, Vestfold, IV 248, 1341, Hovin, V 147, 1341, Oslo, V 148, 1341, Romerike, III 206, 1341, Follo, III 207, 1341, Gudbrandsdal, IV 250, 1341, Oslo, II 243, 1341, V 153, 1340—41, I 272, 1341, Smålenene, III 208, 1341, Sogn, V 157, 1341, Romerike, II 245, 1341, Oslo, V 158, 1342, Bergen, IV 256, 1342, Oslo, IV 259, 1342, Oslo, XI 29, 1342, Rifling, IV 262, 1342, Oslo, III 210, 1342, Gudbrandsdal, II 249, 1342, Gudbrandsdal, II 251, 1342, Valdres, V 160, 1342, Jölsin, II 252, 1342, Gudbrandsdal, VI 167, 1343, Voss, avskr., IV 270, 1343, Oslo, IV 271, 1343, Oslo, III 218, 1343, Vingenes, IV 273, 1343, Romerike, IV 274, 1343, Oslo, IV 277, 1343, Romerike, II 260, 1343, Bjørge, V 166, 1343, Tofte, II 261, 1343, Oslo, II 262, 1343, Oslo, V 168, 1344, Oslo, IV 281, 1344, Oslo, IV 283, 1344, Oslo, IV 284, 1345, I 292, 1345, Oslo, III 228, 1345, Modum, I 293, 1345, Oslo, VI 172, 1345, Oslo, IV 286, 1345, Oslo, III 230, 1345, Follo, X 51, 1345, Berg, VI 173, 1345, Oslo, IV 291, 1345, Ringerike, IV 292, 1345, Ringerike, V 179, 1345, Gudbr.dal, I 295, 1345, Ringerike, IV 294, 1345, Stavanger, III 235, u. st., 1346, IV 297, 1346, Ringerike, IV 299, 1346, IV 301, 1346, Oslo, IV 303, 1346, VI 179, 1346, Birke, IV 307, 1346, Hurdalen, II 277, 1346, V 192, 1347, Kobberberget, I 306, 1347, Hamar, IV 311, 1347, Oslo, IV 312, 1347, Sande, III 243, 1347, Jemtland, II 283, 1347, Oslo, IV 313, 1347, Tönsberg, IV 315, 1347, Sande, IV 319, 1347, III 247, 1347, Oslo, V 195, 1347, Østfold, IV 322, 1347, Oslo, III 251, 1348, Jemtland, II 288, 1348, I 310, 1348, Oslo, IV 324, 1348, u. st., V 198, 1348, Oslo, IV 325, 1348, Oslo, IV 326, 1348, Oslo, II 292, 1348, Oslo, IV 329, 1348, Oslo, IV 332, 1348, Romerike, V 201, 1348, Tönsberg, II 294, 1348, Ås, IV 337, 1348, Oslo, IX 146, 1348, Oslo, IV 338, 1348, Oslo, IV 341, 1348, Oslo, II 296, 1348, Löken, I 314, 1348, Østerdalen, IV 342, 1348, Oslo, IX 148, 1349, Ås, IV 343, 1349, Follo, III 264, 1349, Raumsås, V 209, 1349, Oslo, V 211, 1349, Eidsvold, II 303, 1349, Rön, I 317, 1349, Voss, V 213, 1349, Oslo, VIII 156, 1350, Sigdal, I 321, 1350, Voss, III 273, 1351, Jemtland, I 326, 1351, II 310, 1351, Tönsberg, XI 42, 1351, Tönsberg, III 276, 1352, Gausdal, II 314, 1352, Oslo, I 337, 1352—53, Tönsberg, II 317, 1353, Valdr., II 319, 1353, kongebrev fra Båhus, V 216, 1353, Sandsverv, II 322, 1353, Oslo, IV 366, 1354, V 218, 1354, Oslo, IV 369, 1354, Lårdal, II 327, 1355, Oslo, V 221, 1355, XI 45, 1355, Tönsberg, III 288, 1356, Gudbr.dal, I 348, 1356.

Sogn, II 331, 1356, Kleppen, XI 46, 1356, Akershus, IV 382, 1357, Oslo, II 335, 1357, Oslo, II 336 1357, Oslo, III 291, 1357, Telemark, IV 389, 1358, Hamar, V 223, 1358, Romerike, I 354, 1358, Oslo, XV 21, 1358, Frøisland, II 343, 1358, Hedmark, II 345, 1358, Hedmark, II 347, 1359, Toten, I 363, 1359, Sogn, II 349, 1359, Oslo, IV 397, 1359, Tönsberg, IV 401, 1359, Oslo, V 233, 1359, IV 402, 1359, Oslo, I 364, 1359, Oslo, I 366, 1359, Oslo, II 357, 1360, Sogn, III 309, 1360, Gudbrandsdalen, III 312, 1360, III 315, 1360, Follo, IV 412, 1360, Oslo, II 361, 1360, Heimnes, V 244, 1361, Romerike, II 363, 1361, Kvildar, V 246, 1361, Oslo, X 64, 1361, Hof, III 324, 1362, Skaun, II 369, 1362, Oslo, II 371, 1362, Sogn, I 377, 1363, Hamar, I 379, 1363, Giske, II 375, 1363, Bergen, II 377, 1363, Giske, XI 53, 1363, Tönsberg, III 336, 1364, Romedal, II 380, 1364, Telemark, IV 441, 1364, Mork, V 248, 1364, XV 22, 1364, Vest-Agder, III 338, 1364, Oslo, III 340, 1364, IV 445, 1364, Oslo, IV 447, 1365, Follo, IV 451, 1365, Follo, III 347, 1365, I 387, 1365, Sandsverv, I 388, 1366, Sandsverv, III 349, 1366, Vestf., II 388, 1366, Nidaros, III 355, 1367, Ringerike, II 394, 1367, Ulvin, IV 465, 1367, Sunnmøre, II 396, 1367, Hurum, II 399, 1367—68, Heimnes, V 258, 1367, Vestfold, IV 469, 1368, Follo, IV 471, 1368, IV 472, 1368, Sogn, XI 56, 1368, Tönsberg, VI 269, 1368, Follo, IX 163, 1368, Vestfold, IV 476, 1369, Follo, XI 59, 1369, Tönsberg, VI 270, 1369, Vest-Agder, V 261, 1369, Hauklandsbø, XIII 31, 1369—1370, Rakkestad, I 406, 1370, IV 494, 1370, Stavanger, II 405, 1370, Nesö, IX 164, 1370, Rakkestad, II 410, 1370, Malstrand, kgbr., III 369, 1370, Follo, V 263, 1370, Hedemarken, VIII 193, 1371, Oslo, IV 500, 1371, Stavanger, V 267, 1371, Asker, I 416, 1372, Oslo, V 271, 1372, Ringerike, II 422, 1372, Nidaros, II 424, 1372, Bergen, IV 502, 1373, Lier, III 384, 1373, Bergen, III 386, 1373, Østfold, III 392, 1374, Bergen, V 274, 1374, V 276, 1374, Østfold, V 277, 1374, Østfold, VI 286, 1375, Tönsberghus, III 396, 1375, Gudbr.dal, II 436, 1375, Bergen, II 438, 1375, Oslo, vid. 1436, I 431, 1375, Sande, V 282, 1375, Romerike, II 440, 1375, Tönsberg, II 441, 1375, kongebrev fra Tönsberg, V 285, 1375, Sande, IV 504, 1375—76, Ryfylke, II 443, 1376, Asker, II 444, 1376, kongebrev fra Oslo, XI 62, 1376, Kirkeby, I 435, 1376, Ravnvik, I 436, 1376, Bergen, avskr., VII 297, 1376, Tönsberg, VI 291, 1376, Follo, III 406, 1376, Vestfold, V 295, 1376, Østfold, II 447, 1377, Toten, V 300, 1377, Østfold, II 448, 1377, Oslo, I 446, 1377, Vestfold, III 415, 1378, Bamle, XI 64, 1378, Bergen, XIV 11, 1378, II 453, 1378, Bergen, kongebrev, V 307, 1378, kongebrev fra Bergen, I 450, 1378, Oslo, I 451, 1378, Tönsberg, IV 509, 1378, Oslo, VI 297, 1378, Tunheim, I 452, 1378, Kne, I 453, 1378, Nesine kirke, IV 513, 1379, Stavanger, IV 514, 1379, Stavanger, I 454, 1379, Vestfold, IX 173, 1379, Hemnes,

V 312, 1379, Borgesyssel, VI 302, ca. 1370—80, Nidaros, V 315, 1380, Oslo, II 461, 1380, Tönsberghus, kongebrev, IX 174, 1380, Sundalen, II 462, 1380, Sogn, II 463, 1380, Tönsberghus, II 464, 1380, Tönsberghus, II 473, 1382, Nidaros, III 439, 1382, Gudbrandsdal, VIII 208, 1382, Vestfold, I 475, 1382, Bergen, III 442, 1382, Skien, III 444, 1382, Oslo, II 479, 1383, Gudbr.dal, IV 522, 1383, Bergen, I 483, 1383, Bergen, I 484, 1384, Svarvstad, IV 523, 1384, Ryfylke, III 453, 1384, Gudbrandsdal, I 488, 1384, Hvam, XI 70, 1384, Tönsberg, I 490, 1384, Tönsberg, III 456, 1384, Nidaros, V 331, 1384, Bergen, I 491, 1384, Tönsberg, II 485, 1384, Eidsvold, II 486, 1384, Vestfold, II 487, 1384, Akershus, III 460, 1385, Østfold, XIV 14, 1385, Sogn, I 494, 1385, Solbrekke, I 496, 1385, Hålogaland, IV 529, 1386, Oslo, III 466, 1386, Oslo, I 501, 1386, Bergen, IV 533, 1386, IV 535, 1386, Vestfold, VIII 213, 1381—87, Oslo, II 506, 1387, Romedal, I 508, 1387, Vordingborg, IV 543, 1388, Romerike, IV 546, 1388, Fit, III 480, 1388, Hamar, III 481, 1388, Bergen, IV 561, 1389, Ringerike, V 339, 1389, XVIII 33, 1389, Bergen, IV 572, 1389, Ryfylke, IV 574, 1389, Oslo, IV 580, 1390, Oslo, IV 581, 1390, Oslo, III 490, 1390, Romsdal, III 492, 1390, Follo, V 348, 1391, Oslo, X 85, 1391, Veldre, II 527, 1391, Bergen, I 530, 1391, Hobøl, I 538, 1392, Oslo, IV 605, 1392, Stavanger, IV 611, 1392, Oslo, III 509, 1392, Ringsaker, IV 616, 1392, Stavanger, I 541, 1393, Tönsberg, III 512, 1393, Vardal, I 543, 1393, Stufstad, VI 342, 1394, Eiker, XIII 47, 1394, Solheim, III 518, 1394, Land, III 519, 1394, Gimsøy, XIII 49, 1394, Bergheim, V 367, 1395, Valdres, IV 648, 1395, Oslo, X 89, 1395, Skien, IV 650, 1395, Jæren, VIII 221, 1395, Valdres, II 545, 1396, Agder, X 90, 1396, Skien, IV 663, 1396, Oslo, III 527, 1396, I 551, 1396, Vestf., IV 668, 1396, Oslo, I 552, 1396, Skien, XV 36, 1397, Aardal, IV 677, 1398, Gausdal, III 537, 1398, Toten, III 538, 1398, Vestfold, XVIII 37, 1398, Skien, XIV 18, 1399, Vestfold, IV 701, 1399, Oslo, IV 710, 1400, Eidsvold, II 563, 1400, Oslo, XI 101, 1400, Tönsberg, VIII 229, ca. 1400, Hurum.

Formen *gudæs* fins i: D.N. XI 10, 1326, Gudbrandsdal, II 173, 1330, II 179, 1331, I 213, 1331, Romerike, II 186, 1331, Valdres, II 197, 1332, Østfold, II 201, 1333, Oslo, IV 210, 1334, Nes, VI 157, 1340, Berg, IV 252, 1341, Oslo, I 274, 1341, Durål, I 280, 1342, Hamar, XIII 18, 1344, Oslo, I 289, 1344, Oslo, VII 195, 1344, Urestad, V 172, 1344, Fylkeshaug, III 231, 1345, Romerike, III 238, 1346, Klundeby, III 239, 1346, Vardheim, III, 240, 1346, Gudbr.dal, I 301, 1346, Sogn, V 200, 1348, IV 332, 1348, Romerike, III 257, 1348, Toten, IV 334, 1348, Bergheim, IV 363, 1353, Østfold, IX 152, 1355, Romerike, V 227, 1358, Nes, XIII 25, 1361, Gudbrandsdal, X 62 (ca. 1360), Lunde, V 255, 1365, Sandsverv, IV 455, 1366, IV 456, 1366 (Oslo), IV 462, 1367, Ringerike, III

367, 1370, Gudbr.dal, II 406, 1370, Gudbrandsdal, XVIII 30, 1370, Gudbr.dal, III 381, 1373, Romerike, III 405, 1376, Østfold, III 440, 1382, Hauge, VI 312, 1383, Oslo, VI 313, 1383, Oslo, XIII 43, 1389, Østfold, I 526, 1390, VIII 218, 1392, Ringsaker, I 556, 1397, Romerike, IX 191, 1399, Ringerike;

formen *gudas* fins i: D.N. I 214, 1331, Sogn, I 226, 1333, Tönsberg, II 218, 1336, Valdres, V 129, 1339, Gudbr.dal, X 52, 1346, Våle sogn, IV 309, 1346, VI 217, 1353, Borgesysssel, II 320, 1353, Humlakjör, X 59, 1354, Slidre, I 356, 1358, Hardanger, V 230, 1359, Telemark, III 319, 1361, Valdres, IV 430, 1362, Gausdal, I 381, 1364, Sandsverv, I 405, 1370, Gjerpen, III 387, 1373, Skien, III 413, 1377, Krassekjær, VI 294, 1378, Oslo, I 482, 1383, Solum, I 495, 1385, Nissedal, IV 527, 1385, Skien;

formen *gudis* fins i: D.N. XII 26, 1300, Munkeliv, avskr., XII 28, 1301, Munkeliv, avskr., XII 37, 1303, avskr., I 156, 1319, Tönsberghus, avskr. V 91, 1331, Reidestad, II 196, 1332, Gudbrandsdal, V 138, 1340, Tönsberg, IV 267, 1342, Østfold, V 163, 1343, Tönsberg, II 281, 1347, Furnes, III 256, 1348, Lödöse, I 319, 1349, Vestfold, III 298, 1359, Eiker, I 365, 1359, Tönsberg, V 236, 1360, Sandsverv, IX 156, 1361, Vestfold, I 375, 1362, Toten, III 334, 1363, Oslo, II 381, 1364, XI 58, 1369, Tönsberg, kongebrev, III 374, 1371, Toten, III 375, 1371, Toten, I 416, 1372, Oslo, II 425, 1372, Toten, VIII 195, 1373, Bergen, III 393, 1374, Toten, I 427, 1374, Ryfylke, III 397, 1375, Tönsberg, III 398, 1375, Toten, VI 288, 1375, Eiker, I 438, 1376, Gran, IV 510, 1378, Aust-Agder, III 417, 1378, Vestfold, V 310, 1378, I 456, 1379, Toten, III 424, 1379, Vardal, VII 305, 1380, Eiker, IV 524, 1384, Stavanger, IV 548, 1388, III 483, 1389, Follo, I 518, 1389, Bergen, I 527, 1390, Bergen, II 529, 1392, Oslo, II 534, 1392, Bergen, II 537, 1393, Oslo, III 514, 1394, Våle, V 373, 1395—96, Lom, V 391, 1399, Østfold, XIII 55, 1399, Froland, IV 711, 1400 Follo. Dessuten forekommer formen *gudis* i stedsnavnet *Gudisase* i I 367, 1360, Hede-marken;

formen *gudus* forekommer i: D.N. I 298, 1346, Sogn, V 234, 1359, Hallingdal, II 392, 1367, Bergen, I 426, 1374, Voss, V 306, 1378, Stavanger, II 499, 1387, Voss, IV 536, 1387, Stavanger, IV 537, 1387, Stavanger, II 513, 1389, Bergen.

Videre skal jeg nevne:

rades monnum (av råd, n.) i D.N. VIII 50, 1319, Oslo, *radasmanna* (IV 185, 1329, Oslo), *radæsmannæ hussæt* (III 165, 1332, Oslo), *til rades* (VIII 95, 1337, Bergen), *raades mader* (IV 242, 1340, Bergen), *raades* (VIII 125, 1340, Bergen, avskrift ved Arne Magnusson), *rikissæns radæns* (I 290, 1344, Båhus), *rades mannæ* (IV 312, 1347, Sande), *radesmanna* (IV 352, 1351, Oslo), *raudasuæini* (IV 366, 1354), *raades* (III 384, 1373 Bergen), *radhes* (II 438,

1375, Oslo, kongebrev, vid. av 1436), *radesmonnum* (VII 297, 1376), *rades* (V 320, 1381, Akershus), *radesmen* (I 490, 1384, Tnsberg), *radhes men* (I 536, 1391, Tnsberg), *radhes men* (XI 84, 1392, Tnsberg),

Skæidesbygd (av skeid, n.) i D.N. II 83, 1306, kongebrev fra Oslo, avskr. fra 1397, *Skæides* i IX 151, 1354, Follo *Skeides sokn* i III 296, 1358, Follo, *Skæidezmo sokn* i IV 406, 1360, Oslo, *Skæiddhæs kirkiu sokn* i V 245, 1361, Østfold, *Skæidesmos* i IV 417, 1361, Oslo, *Skeides mo sokn* i II 448, 1377, Oslo, *Skæidess kirkiu* i III 415, 1378, Bamle, *Skæidesskirkiu* i XIII 34, 1378, Bamle, *Skæides sokn* i IV 540, 1387, Oslo, *Skeides sokn* i IV 615, 1392, Gimsy, *Skeidæs sokn* i XIII 47, 1394, Aafoss, *Skeides bnom* i X 89, 1395, Skien, *Skædhes sokn* i XI 98, 1400, Vestfold, *Skeidhes* i V 399, 1400, Tnsberg,

till skipasmidhes (av smidr, m.) i V 331, kongebrev av 1384, Bergen,

til Stædas (av Stæd, n.) i II 140, 1320, Valdres, *till Stædas* i II 157, 1325, Valdres, *til Steddass* i II 251, 1342, Valdres,

ymbodes manne (av umboð, n.) i IV 59, 1305, Stavanger, *ymbodes madr* i V 61, 1315, Voss, *ymbodes manne* i II 124, 1316, Valdres (i samme dipl. ymbods mane), *ymbodesmadr* i II 158, 1326, Bergen, *ymbodes manne* i IV 168, 1326, Båhus, *ymbodes madr* i II 165, 1328, Bergen, *ymbodes mann* i V 78, 1329, Val, *ymbodes manne* i V 79, 1329, Setesdal, *ymbodes mader* i XI 15, 1330, Helgeland, *ymbodæs madr* i VII 132, 1330, Gudbrandsdalen, *ymbodes manne* i VIII 92, 1331, Nordfjord, *ymbodes madr* i I 220, 1332, Bergen, *ymbodass manz* i IV 209, 1334, Valdres, *ymbodes manne* i I 227, 1334, Toten, *ymbodes madr* i I 230, 1334, Modum, *ymbodes manne* i IV 216, 1335, kgbr., Strengnes, *ymbodesmanne* i II 210, 1335, kongebrev fra Strengnes, *ymbodes menn* i V 112, 1336, Nidaros, *ymbodass bref* i V 118, 1337, Askheim, *ymbodes madhir* i XII 88, 1338, Munkeliv, avskr. fra 1427, *ymbodes madr* og *ymbodes man* i I 255, 1339, Follo, *ymbodes manz* i XIII 13, 1340, Romedal, *ymbodæs madær* i III 221, 1344, Hamar, *ymbodes madær* i IV 282, 1344, Oslo, *ymbodesmanne* i V 186, 1346 Værdalen, *ymbodesmanne* i V 192, 1347, kongebrev fra Jemtland, *ymbodes mans* i II 282, 1347, Borgesyssel, *ymbodesbref* i I 314, 1348, Østerdalen (i samme brev gudes), *ymbodes mader* i VIII 156, 1350, Sigdal, *ymbodes mader* i II 310, 1351, Tnsberg, *ymbodes men* i V 217, 1353, Nidaros, *ymbodesmæn* i III 284, 1355, Sande, *ymbodæs men* i I 349, 1356, Sandsverv, *ymbodes manne* i I 363, 1359, Sogn, *ymbodes mader* i II 376, 1363, *ymbodessman* i VI 267, 1365, Voss, *ymbodes* i IV 457, 1366, Ryfylke, *ymbodez manne* i II 405, 1370, Nes, *ym bodes bref* i II 409, 1370, Bergen, *ymbodes mader*, i I 420, 1372, Telemark, *ymbodes monnum*, *ymbodes men* i II 438,

1375, Oslo, kongebrev, vid. av 1436, *ymbodis monnum* i I 448, 1378, Bergen, *ymbodes madhir* i XII 109, 1378, Bergen, vid. av 1427, *ymbodæsmadær* i III 440, 1382, Hauge, *ymbodesmannæ* i VI 312, 1383, Oslo, *ymbodesmenn* i II 487, 1384, Akershus, kongebrev, *ymbodas madar* i IV 527, 1385, Skien (i samme brev *gudas*), *ymbodes mæn*, *ymbodesmannom* i I 501, 1386, Bergen, *ymbodes maddher* i I 524, 1390, Tönsberg, *ymbodesmadder* i III 496, 1391, Vestfold, *ymbodes madher* i XI 81, 1391, Vestfold, *ymbodesmader* i X 86, 1393, Tönsberg?, *ymbodes (madher)* i XV 36, 1397, Aardal, *vedeslaus* (av ved, n.) i III 105, 1315, Nidaros, *vædeslaus* i I 163, 1321, Hålogaland.

I ord på *f* optrer også ofte genitivformer med manglende *-s*. Av Seip, NTS IV s. 402, er nevnt genitiven *Hællæif*, Oslo 1300. Videre kan nevnes:

Alf syni i D.N. I 406, 1370, Vestfold, (i samme brev *Alfs sun*), *herra Alf Haralsonar* i II 553, 1398, Rakkestad, *Jons Bottolf sonar* i III 265, 1349, Bergen (i samme brev *Bottolfs*), *Botolf vaku* i II 303, 1349, Valdres, *Botolf voku* i II 519, 1390, Tönsberg, *Bryniulf doter* i II 368, 1362, kongebrev fra Stockholm, *Eilif sun* i IV 528, 1386, Vigustad, *Skioldulf son* i XIII 16, 1341, Ås, *wyrdolleghis herræ Ollaf* i X 79, 1382, Fron, *wyrdulex herra herra Olaf* i I 488, 1384, Sogn.

I noen av disse eksemplene kan den manglende genitiv-*s* selv sagt også ha sin grunn i at vedkommende genitiv står i en gruppe av ord, alle i genitivform, og når der følger et ord med begynnende *s* like etter genitiven, som *Bottolf sonar*, *Eilif sun* o. s. v., har genitiv-*s* lett for å falle bort, fordi det blir fordunklet av det efterfølgende *s*.

Også ved disse ordene vilde det være rimelig å finne genitivformer med innskutt *r*. Det ser ut som om vi har slikt innskudd i: *Alfuers sson* (D.N. III 225, 1344, Refsund), *Allfuersonar* (XIV 6, 1345, Stavanger, avskr.), *Aluversson* (IV 304, 1346, Stavanger), *Alfuerssun* (VI 190, 1349, Ryfylke), *Alfrson* (XIII 26, 1362, Borge), men i gammelnorsk fins også navnet *Olvir*, og det kan vanskelig avgjøres om disse genitivformer hører til det ene eller det andre av de to navnene.

Genitivformer med vokalinnskudd finner vi også i ordene på *f*. I ANF, b. 45, s. 284 ff., er nevnt en rekke eksempler. Formodentlig har vi også å gjøre med gen. av *Alfr* i *Aalfasson* (D.N. XVI 28, 1369, Gudbrandsdal, i samme brev *Aalfsson*). Kanskje foreligger også navnet *Alfr* i *Aluestadum* (IV 178, 1328, Stavanger), *Alwæstodom* (XI 27, 1340, Alfstad), *Allfuæstadæ sokn* (III 257, 1348, Toten), *Alfuastada sokkn* (IV 382, 1357, Oslo), *Alluæstada sokn* (II 407, 1370, Toten), *Aluæstada sokn* (II 408, 1370, Toten), *Alwæstadæ sokn* (II 423, 1372, Toten).

I ord på *g* finner vi også genitivformer uten *-s*. Ordet *dagr*, m. kan mangle genitiv-*s*: *pes sama adernempdz aars dagh* (D.N. XI 92, 1397, Tønsberg), *hwars dagh kyrtiull* (1389, Seip, NTS IV s. 402), *til jess dagh* (I 570, 1400, Bergen).

Genitiven *Noreg* forekommer ikke sjelden i diplomene, oftest sammen med andre genitiver. I Mål og Minne, 1926, s. 176 nevner Seip mange eksempler på genitiven *Noreg*. Som nytt eksempel skal jeg nevne: *Noregh rikis stiornh* (IV 560, 1389, Hadeland).

Vokalinnskudd i genitivformen av *Noregr* er likeledes nevnt i store mengder av Seip i »Norge», s. 21—22. Jeg skal videre nevne:

Noregis i D.N. XIII 8, 1329, vid. Bjørge, *Norrigis* i XIII 17, 1343, Vestfold, *Noreghes* i IV 501, 1372, *Noreghis* i VI 288, 1375, Eiker, *Noreghis* i V 346, 1390, Oslo *Norigis* i I 549, 1395, Fjælestad, vid. av 1426, *Noriges* i II 565, 1400, Kalmar, vid. av 1410.

Eksempler på synkoperte genitivformer som *Norghis*, *Norges* og på genitivformer med bortfalt spirant som *Nores*, *Noris* o. s. v. gir Seip i »Norge» s. 30 ff.

Sammen med substantiver på *d*, *f*, og *gh* nevner jeg endel genitivformer av adjektiver på *d* og *gh*.

I *opt nemdh prondz* (D.N. X 85, 1391, Veldre), og *oppnemfd Saulfua* (I 413, 1371, Vestfold) mangler genitivsmerke.

I adj. på *gh* forekommer genitiv uten *-s* i: *til endalegh domzs* (VIII 198, 1376, Tönsb.). Adj. *virduleghr* optrer ofte uten genitivsmerke, eller det böies svakt og får formen *virdulegha* for *virduleghs*. Når spesielt dette adjektivet optrer så ofte uten genitivsmerke, kan det også komme av at dette ordet oftest forekommer sammen med en lang rekke andre genitiver, så kasusmerket godt kunde utelates. Allikevel er det jo betegnende at det mangler nettop i et slikt ord på *gh*. Foruten de eksempler som er nevnt i Mål og Minne, 1926, s. 176, (Seip), skal jeg nevne: *mins vyrdulegha herra* (D.N. II 85, 1307, Oslo), *mins virduligha herra* (I 117, 1308), *mins vyrdulegha herra* (XIV 1, 1312), *uars uirdulegha herra* (II 140, 1320, Valdres), *vars virdulegh herra* (III 122, 1321, Nordfjord), *vaars vyrdulægha herra* (V 122, 1338, Botner), *varss virdulega herra* (V 125, 1338, Sandsverv), *rikis vyrdulleggh herra Maghnussær* (IV 299, 1346), *mins vyrduligha herra* (II 277, 1346, Tønsberg), *okkers vyrdligh her* (X 58, 1351, Ringsaker), *okars vyrdileghæ herra* (VI 229, 1356, Hole), *vars vyrdulegæ herra* (V 235, 1359, Oslo), *uars vyrdulega herra* (I 387, 1365, Sandsverv), *uars vyrdulega herra* (I 388, 1366, Sandsverv), *vars vyrdulighæ herra* (V 270, 1372, Ås), *vars værdholica herra* (III 413, 1377, Krassekjær), *okkaars virdilega herra* (VII, 301, 1378, Voss), *rikiss vyrdulega okkars herra* (XIV 11, 1378), *mins vyrdulægh herra* (III 451, 1383, Bergen), *vars vyrdæligæ hærræ* (VI 329, 1390, Hildstad), *mins værdiligh herræ Ærkis* (VI 330, 1390, Oslo), *vars vyrdhæ-*

liga hærra (V 345, 1390, Hedmark), *vars vy(r)daligh herra* (IV 634, 1394, Borgesyssel), *vaars vyrdæligæ herræ* (V 372, 1396, Sanden), *vaars vyrdæligæ hærræ* (III 529, 1396), *waar vyrdaligæ herræ* (IX 188, 1397, Telemark).

Dette adjektivet får også utvidet genitivform (Se dessuten »Norge» s. 27):

verdulegis i D.N. XIII 17, 1343, Vestfold, *vyrdoligis* i X 61, 1359, Odalen, *vyrduleghes* i IV 415, 1361, Romerike, *wyrdhelighis* i II 403, 1369, Romerike (vid. fra 1422), *vyrduleghes* i IV 490, 1370, Oslo, *uyrduleges* i IV 498, 1370, Vaaler, *virdeleghes* i II 455, 1379, Ås, *vyrdiliges* i VI 303, 1381, Hvarberg, *vyrdhælighis* i VI 337, 1391, Østfold, *vyrdælighis* i IV 597, 1391, Østfold, *virduleges* i XI 83, 1392, Ramnes, *wyrdoligis* i V 358, 1393, Borgesyssel, *virduhlighis* i IV 662, 1396, Ringsaker, *wyrdeleghes* i V 377, 1397, Solberg, *vyrdæligis* i I 565, 1398, Hobøl, *vyrdælighis* i IV 692, 1399, Follo, *vyrdelighis* i V 390, 1399, Hobøl.

Slike utvidede genitivformer kunde miste spiranten (som *Noris* av *Norigis*). Av former med bortfalt spirant skal jeg nevne: *virdulis* (1368, NTS V s. 158, Seip), *virdvilis* (D.N. XIII 31, 1369—70, Digernes), *virdvilis* (1373, »Norge» s. 32), *vyrdilis* (III 388, 1373, Hadeland), *vyrdulis* (IV 713, 1400, Askeim).

Genitivformer med n-innskudd, som *vyrduleghans*, *wirduleghs*, *til æuerdleghe* *eigu* er nevnt og forklart av Seip, NTS V, s. 159.

For de sterke femininer på *-ar* gikk utviklingen i en annen retning enn for hankjønnsordene med denne endelsen. Ikke noen av de feminine substantivklasser hadde — som maskulinum — en genitivendelse som både maktet å holde stand på sitt eget område og som dessuten kunde trenge inn i de andre klasser og der avløse de svaker endelser. I maskulinum trenger suffikset *-s* for en stor del ut de andre genitivendelser og bevarer derved genitiven fra å falle sammen med andre kasusformer. Utviklingen i femininum går derimot i en annen retning.

Genitivendelsene i hunkjønn var *-ar* i den sterke böining, *-u* i den svake. Endelsen *-ar* stod tidlig for fall, som jeg alt har nevnt eksempler på (s. 91—92), ikke bare i sammensetninger, men også ellers. Noe måtte gjøres for å undgå eller friske op den slags reduserte genitivendelser. I noen tilfeller førtes *s*-endelsen over fra hankjønn (se s. 95 og s. 98 överst), men særlig mange eksempler er der ikke på den slags overførsel. Derimot er det mer almindelig at sterkt böide femininer går over i svak böining. Særlig gjelder dette kvinnenavn av *iö*-klassen, navn på *-ridr*, *-gerdr*.

-hildir, -onnr o. s. v., med opprinnelig genitiv på *-ar*, dativ på *-i*. Når den slags ord går over i svak böining, kan grunnen være den, at svekkede genitivformer som *Brynildæ* (D.N. I 403, 1369, Hadeland) og *Gudridæ* (III 548, 1399, Gudbrandsdal) lett kunde bli blandet sammen med nominativsformen, hvor nominativsmerket *r* tidlig var falt bort, men hvor en nyutviklet svarabhaktivokal stod igjen. Når ordene derimot tok genitivendelsen *-u*, undgikk man dette sammenfall av nominativ og genitiv; endelsen *-u* ser nemlig ut til å ha holdt sig adskillig efter at endelsen *-ar* vilde ha falt sammen med nominativsformen. — Overgangen til svak böining kan jo også ha foregått bent frem slik, at nominativsformer som *Brynilda* (I 492, 1385, Tönsberg), *Brynildæ* (I 369, 1360, Romerike), *Botilde* (IV 551, 1388, Oslo), *Gunnilda* (I 342, 1354), *Ragnilda* (IV 558, 1389, Oslo), *Ragnilda* (I 479, 1383, Oslo), *Sighrida* (IV 562, 1389, Oslo), er blitt oppfattet som svake hun-kjønnsord, som så i alle kasus utenfor nominativ skulde ha endelsen *-u*. I Namn och Bygd, 1933, s. 67, hevder Seip at nom. former på *-a* og obl. former på *-u* i mange tilfeller ikke synes å ha hørt hjemme i dialektene, da de optrer i brev fra landsdeler som har vokalreduksjon. Derimot hevder han at vi her kan ha en skriftform på *-a* svarende til en form som *Ragnhilde*. Se også Hesselmanns påstand om at dat. på *-o* (eller *-u*) er et gammelt fenomen i Norge og østnordisk, (Västn. st. II, s. 65).

I diplomene forekommer store mengder av svake genitivformer i ord av *iö*-klassen. Jeg skal nevne endel: *vmbode Astridu systur dotter vora* (D.N. V 89, 1331, Dolin), *doettrum fyr næmfdre Atzstridu* (IV 338, 1348, Oslo), *boena hald . . . Astridu modor sinnar* (III 369, 1370, Follo), *husbondæ adernæmfdrar Asgiærdu* (V 266, 1371, Haug), *af sinæ væghnæ og Borghilduu kono sinni* (I 295, 1345, Ringerike), *j vmbode Brynildu* (VI 319, 1385, Hildertun), *modor systur fyrnemdre Æilinu* (IV 328, 1348, Oslo), *sampykt Gyridu* (V 271, 1372, Hundingsstad), *a vægne Gyrodu Haraldz-dottor ægnar kono sinne* (IV 552, 1388, Oslo), *hanzale Ingiridu dottor minni* (IV 276, 1343), *syny Ingiridu* (III 416, 1378, Skien), *j . . . vmbode Ingiridu* (III 416, 1378, Skien), *sampykt Ingigærdu æighna kono sinnj* (IV 574, 1389, Oslo), *ja ok vilia fru Ingeridu* (IV 581, 1390, Oslo), *husbonde adernæmfdra [Ingiri]du* (IV 704, 1400, Oslo), *j vmbode Joronno dottor sinni* (V 194, 1347 Romerike), *j fullu vmbode frv Ioronno* (XI 42, 1351, Tönsberg), *j fullv vmbode Ioronno* (I 434, 1376, Brynla), *jayrdhi Joronno kono minni* (IV 533, 1386), *handærbande Rangdido* (IV 488, 1369, Odalen), *fodr fyrnemdrar meyar Ragnildo* (I 507, 1387, Voss), *ord . . . Ragnildu* (III 329, 1363, Vestfold), *Borgildu systur minnar* (IV 440, 1363, Oslo), *fyrnæmfdrar Ragnildu . . . arfuum* (IV 464, 1367, Vestfold), *sampykt Ragnildu æighin kono mini* (VI 311,

1383, Hadeland), *handerbande Ragnildu* (IV 551, 1388, Oslo), *mæd sampykt Ragnildo* (IV 631, 1394, Eiker), *handærbande Sigridu* . . . *kono sinnar* (VI 251, 1361, Oslo), *bonde Sigridu* (II 416, 1371, Flatbø), *med sampykt Sigridu æighin kono minne* (V 315, 1380, Oslo), *jayrdi Sigrido* (IV 707, 1400, Oslo), *handzale poronno* (I 397, 1367, Vestfold), *ord ok hærming poronno* (III 454, 1384, Follo), *handher bandhe puridho* (I 571, 1400, Bergen), *brædær adær næmdæ Valgiærdo* (III 367, 1370, Gudbr.dal), *a kono sinar vegna Vigdisu* (II 534, 1392, Bergen).

Nu kan det jo tenkes — selvom det ikke er meget sannsynlig — at disse formene på *-u* ikke alltid representerer genitiv. De tilföide bestemmelsesord viser ofte til dativ, men kan jo også være svekkede genitivformer. Genitiv i adjektiver og pronomener blev tidligere svekket enn i substantivene, og det er derfor ikke sjelden å finne et adjektiv i tilsynelatende dativform hosföiet et substantiv i genitiv. Men selvom vi i disse substantiver hadde hatt å gjøre med dativformer på *-u*, så viser jo en *u*-endelse i dativ (istedenfor den gamle endelse *-i*) likesågodt som en *u*-endelse i genitiv (for den gamle endelse *-ar*), at disse navn av *iö*-klassen i flokk og følge er gått over i svak böining, enten grunnen er den ene eller den annen.

I kvinnenavn av den rene *ö*-klasse, navn på *-björg*, *-rún*, o. s. v., innførte navn som *Margrét* o. l., skulde vi egentlig ikke vente noen deklinasjonsforandring. Et navn som *Ingibjörg*, uten noen nominativs-*r* som kunde falle bort og vokaliseres, vilde ikke risikere å bli tatt for et svaktböid substantiv, som i oblique kasus måtte få endelsen *-u*. Heller ikke var der fare for sammenblanding av genitiven *Ingibjargar* og nominativen *Ingibjörg*, så ordet av den grunn skulde behöve å gå over i svak böining.

I disse navn av *ö*-klassen finner vi derfor heller ingen nylagede nom.former på *-a* som ved ordene av *iö*-klassen. Mens diplomene fort vekk har nom.former som *Ragnilda*, *Sigrida* o. s. v., fins der i denne klasse av navn ingen eksempler på former på *-a* (Lind nevner dog i sin navnebok *Ingibiörga*). Derimot er der fullt op av genitivformer på *-u* i ord av denne klassen: *ymbode Anbiörgo modor sinni* (D.N. III 191, 1337, Hamar), *ymbode Asbiörgo kono sinni* (I 265, 1340, Hamar), *ymbode Atlaugu kono sinni* (XI 95, 1399, Gullalid), *systir* . . . *adrnæmfðri Gunbiörgo* (V 267, 1371, Asker), *handzale Gudrunu* (II 316, 1353, Borre), *godze Gudrunu kono minni* (V 245, 1361, Østfold) *handærband* . . *Gudrunu* (III 432, 1381, Gudbr.dal), *handarbande Herborgho kono mjnne* (VI 307, 1382, Skien), *faudur arf* . . *fynemðri Ingibiörgo* (V 300, 1377, Follo), *samþykt Ingibiörgu æignær kono minni* (I 456, 1379, Toten), *handarbandh* . . *fru Ingibiörgo* (I 489, 1384, Tönsberg), *samþykt Ingjæbiörgo* (I 526, 1390), *væghna Margreto kono sini* (V 84, 1330,

Jorekstad), *j fullu umbode Ronnogho kono sinni* (V 256, 1366) o. s. v.

Når også disse ordene har fått genitivendelsen *-u*, kan det jo skyldes analogisk overføring fra dativ- og akkusativformen (*Gudrunu, Ingibiorgu*), og det kan også skyldes analogivirkning fra de nylagede svake former av *iō*-klassen og fra de svake femininer overhodet, som jo hadde samme form i alle oblique kasus. Selvsagt kan det også her tenkes at formene på *-u* overhodet ikke er genitivformer, men dativer. I det siste tilfelle behøver vi jo ikke engang å regne med noen deklinasjonsforandring overhodet. Men det rimeligste er vel også her å tenke sig at disse ordene er gått over til svak böining i genitiv, fordi en endelse *-u* var å foretrekke for en genitiv på *-ar* i redusert tilstand.

Av de sterke femininer hadde altså en del reddet sig bort fra endelsen *-ar* ved å gå over i svak böining, og noen få hadde — som hankjønnsordene — antatt endelsen *-s*. Men enda stod hovedmengden av de sterke femininer igjen med en genitivendelse *-ar* som oftest svekket til *-a*. En slik svekket genitiv sing. kunde forveksles med gen.plur., ikke bare hvor substantivet stod alene uten noe bestemmelsesord, men også der hvor det hadde et adjektiv hosföid, idet adjektivendelsen i gen.sing.fem. i mange tilfeller mistet utlydende *r* og altså falt sammen med adjektivendelsen i gen.plur. Et tydelig skille mellem entall og flertall kunde opnås ved at man gikk over til å bruke uböid form av det sterke femininum, altså dativ- eller akkusativformen. Når uböid form i de sterke femininer i stor utstrekning er brukt for genitiv i dette århundre, ligger det nær å tro at en av grunnene til dette virkelig har vært å markere et tydelig skille mellem gen. fem. sing. og gen. plur.

Men også et annet moment kan ha spillet inn, trangen til å gi de sterke femininer samme form i gen.sing. som i de andre kasus, og derved nå frem til en forenklet böining. Særlig i ord som på grunn av omlyd og brytning hadde en annen vokal i genitiv enn i andre kasus, som f. eks. *jord*, gen. *jarðar*, måtte utviklingen gå i retning av utjevning og forenkling. Denne tendens blev støttet ved at gen.endelsen *-ar* hadde vist sig å være lite holdbar, så genitivens stilling i de sterke femininer alt på forhånd ikke var videre sterk. Innflytelse fra de svake femininer, hvor alle oblique kasus hadde samme form, måtte også virke inn, og resultatet måtte bli en genitivform uten enhver endelse (som i dativ og akkusativ).

Dertil kom et tredje moment. Den lydlige svekkelse av adjektivendelsen i gen. fem. sing. gikk for sig med rivende fart i det 14de århundre. Genitivformen av et adjektiv i fem.sing. skilte sig ofte ikke stort ut fra dativ- eller akkusativformen. Når da et adjektiv i tilsynelatende dativ-form stod hosföiet et substantiv i

genitiv-form, måtte også substantivet ha lett for å bli dradd med over i dativ eller akkusativ. Resultatet blir at substantivet gjør overgangen fra genitiv til dativ- eller akkusativform: *till fyrnemfdri jord* (D.N. V 242, 1360, Oslo), *til fyrnempdre iord* (III 389, 1374, Tegneby), *til adernemdre jord* (IV 523, 1384, Hestby), *til æuerdelegre eighn* (VI 306, 1381, Oslo), *til æuenligre eign* (V 347, 1391, Skedjehof), *till fullre æighn* (IV 617, 1392, Romerike), *til firnæmdæ jord* (III 515, 1394, Romerike), *til firnæmda jordh* (III 526, 1396, Gudbr.dal), *till fyrnemfda jordh* (IV 667, 1396, Follo), *til firsagdæ jord* (III 532, 1397, Gudbr.dal), *til æuærddelega æingh* (VIII 227, 1400, Kirkeberg) o. s. v.

Til slutt blir dativ og akkusativ brukt for genitiv også hvor substantivet står alene, og altså ikke er påvirket av noe bestemelsesord i dativ eller akkusativ: *till styrks ok till hiolp* i D.N. II 365, 1361, Båhus, kgbr. (i dette tilfellet kan genitivformen i *hiolp* dessuten godt sløifes, fordi genitiven er uttrykt i *styrks*), *till rikisins stiorn* (I 509, 1387, Vestfold, IV 542, 1388, Løyken, III 479, 1388, Hadeland), *till Noregs rikis stiorn* (VI 327, 1388, Oslo, IV 554, 1388, Haltsmark, IV 560, 1389, Hadeland, IV 563, 1389, Oslo, IV 573, 1389, III 483, 1389, Follo) o. s. v., *til landzsens værnd* (I 470, 1382, Tönsberg).

I 2nen halvpart av 14. århundre forekommer ofte overgang fra gen.neutr. flertall til gen.fem. entall i ordet *lqg*, genitiv *laga*. I diplomene fins *lagar orskurde* (for tidligere *laga*) bl. a. i D.N. II 375, 1363, Bergen, *laghardome* i I 474, 1382, Oslo, I 491, 1384, Tönsberg, XI 74, 1388, Tönsberg, XI 85, 1393, Tönsberg, I 534, 1391, Tönsberg, II 526, 1391, Oslo, XIII 48, 1394, Oslo, III 516, 1394, Tönsberg, VIII 222, 1396, Tönsberg, VI 348, 1396, Tönsberg, III 531, 1397, Tönsberg, V 379, 1398, Sarpsborg, II 562, 1400, Tönsberg. Denne overgang kan kanskje skrive sig fra at nom. formen *lqg*, n. fl., hadde lett for å opfattes som nom. fem. entall, som så i genitiv måtte få formen *lagar*.

Den bestemte form var i fem. sing. *-unnar* i den svake böining, *-arinnar* i den sterke. I de sterke femininer blir enkelte ganger den bestemte artikkel *-innar* föiet direkte til stammen, så den lange tungvinte endelse *-arinnar* blir forkortet til *-innar*. Det heter: *veroldennar* 1339 (Hægst. Isvl. I 112), *ferdinnar* (Hægst. Kgbr. 24), *ferdhennar* i D.N. II 461, 1380, kgbr. Tönsberghus, *jordinnar* 1356 (M M 1927, s. 9).

De bestemte genitivformer i fem. blev tidlig redusert ved *r*-bortfal og vokalsvekkelse. Vi får gen. former som *kirkiunne* i D.N. III 454, 1384, Sande, IV 535, 1386, Vestfold, I 532, 1391, Tönsberg, IV 660, 1396, Selvik II 548, 1397, Tönsberg o. s. v., *stofuonne* i IV 355, 1352, vid., Oslo, I 477, 1383, Vestfold. Den slags former skilte sig ikke meget ut fra dativformene, og sammenblanding

måtte finne sted. Ofte er bent frem brukt former på *-i* i genitiv: *af kirkiuni uegna* (I 230, 1334, Modum), *vmbode kirkiunni* (III 309, 1360, Gudbrandsdal), *kirkiunni preste* (IV 424, 1361, Ringerike), *a kirkiunni veghna* (IV 545, 1388, Valdres), *till miulnunni* (VI 153, 1337, Ringer.), *a logbokenne vægna* (for bokarinnar) i IV 378, 1356, Oslo, *af logbokenne vekna* i IV 673, 1397, Båholm, *till allre jordhene* (IV 633, 1394, Oslo).

II. Adjektivenes genitivendelser.

Også i adjektivbøiningen blir der i det 14. århundre adskillige forandringer. Avslitning og reduksjon av endelser går her til og med fortere for sig enn i substantivene. Adjektivene stod jo som oftest i trykksvak stilling og hadde da lett for å bli redusert. Dessuten stod jo adjektivet oftest hosföid et substantiv, og da var det strengt tatt ikke så nödvendig å holde oppe böiningsendelsen i adjektivet, når bare substantivet holdt på endelsen.

I gen. mask. og neutr. sing. var adjektivendelsen *-s*, et suffiks som jo hadde gode betingelser for å kunne stå sig. Denne endelsen holder sig også stort sett nokså uforandret gjennom dette århundre.

Undertiden blir allikevel suffikset *-s* avløst av endelsen *-ar*, hvor det tilföide substantiv har denne endelse. I D.N. V 104, 1334, Oslo, heter det: *kirkiu fyrsagdar stadar* (i samme brev *fyrsaghz*), i I 562, 1398, Bergen, vid. 1402: *fogwitte fyrnæmfdar stadar*.

Her er adjektivet böid overensstemmende med det tilföide substantiv. Eksempler på den slags kongruensböining fins jo fort vekk i fem., hvor forvirringen i adjektivbøiningen var større og måtte före til usikkerhet hos skriveren. I maskulinum, hvor endelsen *-s* holder sig nokså konstant, er det derimot rimelig at den slags böining er sjelden.

I femininum var adjektivendelsen i gen. sing. *-rar*. Mens endelsen *-s* i mask. og neutr. var en böiningsendelse som hadde betingelser for å kunne stå sig, så var endelsen *-rar* i fem. i særlig grad utsatt for å bli lydlig svekket, med de to *r*'er like i nærheten av hverandre, *r* i utlyd som hadde lett for å falle bort og en vokal som måtte bli svekket.

Alt i klassisk gammelnorsk er det ikke alle adjektiv som får endelsen *-rar* i gen. fem. Hvor *l* eller *n* kom like foran böiningsendelsen, blev *lr* og *nr* assimilert til *ll* og *nn*, når foregående vokal

var lang og betonet eller kort og ubetonet; resultatet blev former som *sællar*, *gamallar*, *vænnar*, *heidinnar*. Derimot blev *r* (i *-rar*) bevart, hvor foregående vokal var kort og betonet, *fullrar sannrar*. Hvor *s* kom like foran böiningsendelsen *-rar*, blev *sr* assimilert til *ss* både efter lang betonet, kort ubetonet og kort betonet vokal. Var der to konsonanter foran böiningsendelsen, blev der assimilasjon med efterfølgende forenkling av dobbeltkonsonanten, *frjalssar* > *frjalsar*, *fagrrar* > *fagrar* o. s. v.

Dette at man alt i det klassiske sprog tilsynelatende hadde to endelser i gen. fem. sing., *-rar* og *-ar*, måtte kunne føre til sammenblanding av de to endelser, og også til analogisk overføring fra den ene gruppe til den annen. De assimilierte former på *-ar* kan ved analogi fra de regelmessige former gå tilbake til den opprinnelige endelse *-rar*. På samme måte må de *r*-løse former, som *vænnar*, *frjalsar* o. s. v. ha virket tiltrekkende på den store mengde av former på *-rar*. Iallfall kan denne lille gruppen av genitiver på *-ar* ha medvirket til — sammen med andre og viktigere ting — å fremkalle de *r*-løse former som blir så almindelige i mellemnorsk.

Genitivformer på *-ar* optrer alt tidlig i norsk. I Seip: Norsk spr. hist. til omkr. 1370, s. 178, er nevnt tidlige eksempler på slike former. I diplomene i 14. årh. er de så almindelige at de næsten kan kalles normale. En del eksempler skal nevnes: *till ævenleghar stadfestu* (D.N. II 65, 1302, Oslo), *til obrygdheligar stadfestu* (XII 39, 1303—04, Bergen), *til æfuenlegar æignar* (I 132, 1312, Bergen), *til fyrsagdar jardar* (I 137, 1313, Nidaros), *till æiliflegar aminningar* (I 143, 1314, Oslo, vid. av 1321), *fyrsaghdar Ragnmildar* (I 244, 1337), *vmbods madr opt nemfdar Nidaroskirkiu* (III 193, 1337, Nidaros), *iardum fyrnæmfdar prouentu* (IV 254, 1341, Oslo), *til æilifuar sælo* (II 248, 1342, Nidaros), *till fyrnæmfdar iardar* (IV 269, 1343, Oslo), *till fyrnæmfdar Mariukirkiu* (IV 296, 1346, Oslo), *til opnæmdar stæmnu* (III 277, 1352, Jemtland), *fru Ingibiorgar fyrnæmpdar* (II 312, 1352, Vardberg), *till æuelegher æingnar* (XVI 16, 1355, Thorrestad), *jarder fyrsagdar capellu* (II 358, 1360, kongebrev fra Tönsberg), *till fyrnefnidar jardar* (III 312, 1360), *til . . . æuenlæghar æighnar* (IV 421, 1361, Ryfylke), *godar aminninghar* (I 374, 1362, Tönsberghus), *af væghna . . . Holmfridar adernemfdar* (IV 457, 1366, Ryfylke), *til fyrisagdar iardar* (XIII 28, 1367, Nordfjord), *husbonde adarnefdar Botilldar* (IV 510, 1378, Aust-Agder), *till æfuenlægar eignar* (IV 514, 1379, Stavanger), *Gudridar firirsagdar sidasta doghum* (IV 525, 1384, Stavanger), *till æuerdhligar æighu* (IV 540, 1387, Oslo), *adro are wyrduleghar fru drotnegar* (IV 563, 1389, Oslo), *adrnemdar Herborgar* (I 522, 1390, Ryfylke), *til æuerdælighær æigho* (IV 588, 1391, Romerike), *godar aminningar* (IV 616, 1392, Stavanger), *verfæder fyrnæmdær Hælgo* (I 556, 1397, Gausdal), *til oph nem-*

dar jardar (V 378, 1397, Tunheim), *godar aminningar* (VII 329, 1398, Tönsberg).

Disse nyere genitivformer kan stundom ha sin grunn i at *r* (i *-rar*) ikke går godt sammen med foregående konsonant; *d* og *r* har f. eks. vanskelig for å forenes. Hvor der går to konsonanter foran böiningsendelsen, vil også *r* ha lett for å falle bort, fordi der ellers vilde komme 3 konsonanter på rad. Ved et sammenstöt av 3 konsonanter pleier jo som oftest den midterste stötes ut. I former som *fyrsgädrar*, *oftnefnädrar* vil det være vanskelig å stöte ut *d*, som har analogisk stötte fra andre kasusformer av samme adjektiv; det naturlige blir å la *r* i endelsen falle.

Men bortfall av förste *r* i gen. endelsen *-rar* fins jo også fortvekk efter andre konsonanter enn *d*, og efter enkel konsonant, som *ewenlegar*, *agetar*. Bortfallet av *r* må her skyldes dissimilatoriske grunner (Norsk spr. hist. til omkr. 1370, s. 178); de to *r*'er har ikke kunnet holde sig så nær hverandre.

I mange tilfeller er også förste *r* bevart, så vi får regelmessige former på *-rar*. Ofte er dessuten en vokal skutt inn foran *r*, for å gjöre uttalen lettere og derved bevare *r* fra bortfall. I Norsk språkhist. til omkr. 1370, s. 273 og 321, nevner Seip eksempler på den slags vokalinnskudd: *till æwenlegara æignar* (Valdres, 1325), *till efleghara eghnar* (1346, Sogn). Videre kan nevnes: *till rettare reikninger* (D.N. III 163, 1332, Hamar), *till frialsære eighu* (I 280, 1342, Hamar), *till frialsære eighu ok atz afrædes* (II 252, 1342, Øyer), *till æwerdarleghare æighu* (IV 351, 1351, Tönsberg), *till ævelegare æighu* (X 59, 1354, Slidre), *till ævelegare eighu* (I 343, 1354, Valdres), *till ævelegare æighu* (II 344, 1358, Öden), *til ævelegare eikv* (III 313, 1360), *sakar fridar ok skiotarar lausnar* (II 410, 1370, Malstrand, kongebrev) *til frealsare eigu* (V 304, 1378, Refling), *til euerligare eygnar* (I 537, 1391—92, Bergen), *Aso prat nemdarar* (II 531, 1392, Voss), *til æwærdæligære æigo* (III 546, 1399). — Utvidede genitivformer som disse synes å vise at former med bevart förste *r* må ha hört hjemme i talen mange steder, og de viser samtidig at når *r* ofte er falt bort, har det vært av lydlovsmessige grunner, en utvikling som sproget verger sig mot ved innskudd av vokal. Slike former med vokalinnskudd blir et sidestykke til gen. former som *gudes*, *virduleghes* o. s. v.; i begge tilfeller blir en vokal skutt inn som vern mot en sprengning av paradigmaet.

I de former hvor förste *r* i *-rar* er bevart, er ofte utlydende *r* falt bort. Bortfall av *r* i trykksvak stilling efter vokal var jo almindelig i det 14. århundre. Når bortfallet særlig inntreir i slike genitivformer av adjektivet hvor förste *r* er bevart, må her dissimilatoriske grunner ha fremskyndet bortfallet. Resultatet blir former som: *til sannra stadfestu* (D.N. V 41, 1300), *til æwenlegra sionar*

(I 137, 1313, Nidaros), *till fulra æigu* (III 136, 1323, Gudbrandsdalen), *till fulra æighu* (V 201, 1348, Tönsberg), *till æwerdeleghra eighu* (III 312, 1360), *til sidar nemdra iardar* (XIII 28, 1367, Nordfjord), *till æwerdelighra æighu* (VII 302, 1379, Tönsberg), *til ewenleghra eingn* (IV 518, 1380, Ryfylke), *sakar hollra pionosto* (II 463, 1380, kongebrev fra Tönsberghus), *haltra mærker bool* (III 446, 1383, Tegneby), *till æwærdeleghra æighu* (III 446, 1383, Tegneby), *godra aaminningar* (III 474, 1387, Vestfold), *till æfuwardlegra æighu* (IV 539, 1387, Vestfold), *sakar holtræ pæneste* (I 511, 1388, Akershus), *handabande fyrnemdra Gudridar* (IV 548, 1388), *barna pratnempdra Ingibiorgu* (IV 550, 1388, Ryfylke), *til æwerdhelighra eignar* (IV 624, 1393, Stavanger), *till æwerdelighra æigho* (VIII 222, 1396, Tönsberg), *haltra merkar boll* (V 392, 1399, Hvalen), *till æwærlichtræ eigho* (IX 193, 1400, Land).

Genitivformer som disse fikk ofte reduksjon av siste vokal. Diplomene viser former som: *til alre æigu* (D.N. II 177, 1330, Gudbr. dal), *till fullre æigu* (III 183, 1336, Toten), *till allre æighu* (I 260, 1339, Østfold), *godre aminningar* (I 287, 1343, Hamar), *till æfrelaghre æighu* (V 199, 1348), *hæilagre kirkiu pionosto monnom* (VI 196, 1350, Tönsberg), *till æwerdelegre æighu* (VI 229, 1356, Hole), *til æwerdligre eigu* (I 368, 1360, Id), *til æwerdlegre æighu* (III 330, 1363, Gudbrandsdal), *till alre æighu* (V 255, 1365, Mork), *till æwærlegre æighu* (I 389, 1366, Oslo), *til ewerdligre eighu* (IV 482, 1369, Oslo), *till æwerdlegre æigu* (XIII 34, 1378, Bamle), *till ewerdeligre æighu* (V 317, 1380, Oslo), *till fullre æighu* (I 472, 1382, Gudbrandsdal), *till fulre æiighu* (II 483, 1383, Kleppe), *till æwerdelighre æiku* (II 486, 1384, Berge), *til æwerdheleghre æighu* (II 494, 1385, Oslo), *til æwerdeligre eignar* (III 493, 1391, Brekke), *doom hæilagre kirkiu* (VI 338, 1392, Oslo), *til æuelighre æighu* (VII 331, 1399, Tönsberg) o. s. v.

Slike former skilte sig ikke meget ut fra dativformene. Ofte forekommer også genitivformer som helt ser ut som dativformer, og har endelsen *-ri*, idet sluttvokalen har tatt farve efter foregående vokal. Jeg skal nevne: *till fulri æighu* (D.N. I 242, 1337, Hamar), *till æfenlighri æighu* (XIII 16, 1341, Aas), *till fuldri æighu* (III 248, 1347, Eiker), *til fyrnemfdri Mariukirkiu* (XI 42, 1351, Tönsberg), *till fulri eighu* (III 290, 1357, Borgesyssel), *till æfuwerligghri æighu* (III 347, 1365), *till æfuwerlighri æigu* (XI 56, 1368, Tönsberg), *till æfuwerligri æigu* (XI 59, 1369, Tönsberg), *till fullri eighu* (II 439, 1375, Oslo), *till fullri eighu* (II 454, 1378, Kjølstad), *till fuldri æighu* (VII 303, 1379, Tönsberg), *af heilagri kirkiu veghna* (III 487, 1390, Bergen), *til fullri æighw* (VI 348, 1396, Tönsberg), *tiill æwærdhalighri æighu* (IV 676, 1397, Eiker), *sampykt heiderligri quinnu* (IV 694, 1399, Oslo).

Ofte forekommer også genitivformer hvor begge *r*'er i endelsen

-rar er falt bort. Jeg skal nevne endel: *till æfuelegha æignar* (D.N. II 135, 1319, Tönsberg), *till frialse æighu* (IV 264, 1342), *til euerdlika eiga* (III 242, 1347), *till æwærlægha æighu* (V 198, 1348, Oslo), *till æfuerlegha æighu* (III 262, 1348, Lier), *till æwerlegha æighu* (IX 148, 1349, Aas), *handaband heiderligha fru* (III 284, 1355, Sande), *tel æwærdlega egho* (III 284, 1355, Sande), *till efuerdelegha eighu* (II 345, 1358, Duflla), *till fyrnemfndæ kirkiu* (IV 433, 1362, Oslo), *til ewinnelika egho* (II 389, 1366, Viken), *Holmfridar optnemda godz* (IV 457, 1366, Ryfylke), *fader fyr sagde ponno* (III 387, 1373, Skien), *til æwerleghe æighu* (V 288, 1376, Lier), *til vbrigidlegha stadfestu* (V 326, 1382), *till æwerdeliga eighu* (III 481, 1388, Bergen), *til æwerdæligæ eigho* (III 504, 1392, Oslo), *till alla æighu* (V 364, 1394, Haug), *pil æwærdaliga æigo* (III 524, 1395, Vestfold), *till æwerdhelika ægho* (II 560, 1399, Oslo), *till æwaligha æighu* (II 563, 1400, Oslo), *til æwerdeliigæ egæ* (I 574, 1400, Gausdal).

Også enkelte helt moderne adjektivformer, uten böining overhodet, optrer i det 14. århundre: *til ewertelik egha* (D.N. VI 268, 1366, kongebrev fra Båhus, avskr.), *til ewærdheligh eghu* (II 477, 1382, Söreim), *til euærdælig æignar* (VI 313, 1383, Oslo), *til ewærdheligh eghn* (II 480, 1383, Oslo), *till æwærdærligh ægn* (VIII 209, 1383, Østfold), *til æfuerdhelik æygho* (IV 554, 1388, Haltsmark), *till æwærdhalegh eigho* (XI 75, 1390, Tönsberg), *til efverligh eignar* (VI 331, 1390, Skirestad).

Det sproglige virvar i adjektivböiningen hadde altså ført til at en kasusform kunde falle lydlig sammen med andre, og at flere kasus kunde bli brukt om hverandre. I denne oppløsningstid er det ikke å undres på at vi treffer en helt ny adjektivböining i femininum, hvor endelsen fra det hosföide substantiv er overført til adjektivet. Mangelen på evne til å holde de forskjellige kasus ut fra hverandre kan ha ført skriverne til å böie adjektivet overensstemmende med substantivet. Det er helt rimelig at eksempler på den slags böining ikke forekommer før etter 1350, da oppløsningen i kasusverket satte inn for alvor. De forholdsvis mange eksempler på den slags kongruensböining viser at denne lette og greie böining må ha vunnet adskillig terreng, selv om den sikkert aldrig har vært brukt i levende tale.

Av slike nylagede genitivformer kan nevnes: *till æwerdalighu æighu* (1354 og 1370, Norsk spr. hist. s. 316), *till æwærdleghe eigho* (D.N. II 420, 1371, Oslo), *till æwerdlighu æigho* (III 382, 1373, Østfold), *till efuerdulego æighu* (II 428, 1373, Eiker), *til æwerdeligo æighu* (XI 63, 1376, Vareld), *æwerdeligo æighu* (XI 66, 1378, Skardaberg), *til euerdeleghe eigho* (XI 68, 1380, Tönsberg), *til æwerdeleghe eighu* (IX 174, 1380, Sundalen), *till æwerdeligo æigu* (III 430, 1380, Vestfold), *til æwardalighu æighu* (I 478, 1383, Vest-

fold), *til æwærdholigho eighu* (I 486, 1384, Romerike), *till æwærdleggho eighu* (III 471, 1386, Jader), *til æwærdeligho eighu* (VIII 213, 1381—87, Oslo, vid. av 1421), *til æwærdherleko ægho* (VIII 216, 1389, Vadstena), *till æwerdhaligo æighu* (III 491, 1390, Vestfold), *til æwerdalighu æighu* (I 530, 1391, Hoböl), *til æwerdilegho eigo* (IV 625, 1393, Oslo), *til æfuærdeligo eigu* (XI 89, 1397, Vestfold), *til æwerdhaligo eigo* (III 539, 1398, Vestfold), *till æwerdhe-liku eighu* (V 395, 1400, Sand), *til æwerdeligu æigu* (V 397, 1400, Busgjorde).

I gen. plur. var adjektivendelsen *-ra*. Alt i klassisk gammel-norsk blir *r* ofte assimileret med foregående konsonant, efter de samme regler som nevnt for genitiv i fem. entall.

Også i genitiv flertall blir der da tilsynelatende to böiningsendelser, *-ra* og *-a*. De to grupper av adjektiver måtte påvirke hverandre analogisk. Formene på *-a* kan ha bidradd til å fremkalle de mange *r*-løse former i det 14. århundre.

Genitivformer uten *r* optrer alt i det 13. århundre, men blir først i det 14. mer almindelige, selv om de ikke er så utbredt som *r*-løse former i gen. fem. sing. I flertall var der jo ikke så stor grunn til bortfall av *r*; noe dissimilatorisk moment gjorde sig ikke gjeldende her. Av slike nyere genitivformer skal jeg nevne: *godha manna* (D.N. XII 29, 1301, Bergen, avskr.), *alla heilaghra messo dagh* (XII 44, 1309, Munkeliv, avskr.), *alla korsbroedra* (I 193, 1327, Stvgr.), *allrehæilagha messo* (IV 277, 1343, Romerike), *allahæilagha manna* (I 319, 1349, Vestfold), *bræf ærleggha manna* (IV 358, 1352, Oslo), *fysagghda priggia tuftna* (IV 370, 1354, Båhus), *till reta enda merkia* (II 344, 1358, Valdres), *godz... sytz-skinna fyrnemfda* (IV 457, 1366, Ryfylke), *alra heilagha messo* (IV 511, 1378), *ærlika manna* (X 83, 1386, Tingvalla), *alræ hæilaga mæsson* (I 519, 1389, Hadeland), *godha manna insiglum* (IV 568, 1389, Oslo), *alraheilaghda mæsson dagh* (VI 331, 1390, Skirestad), *til fyrnemfde brödræ* (XII 120, 1390, Oslo), *fysagghda Frauna gharda* (III 496, 1391, Sande) *ærligha manna insigle* (III 501, 1392, Hof), *alla heilagra messo* (XII 127, 1392, Kirkeeid, avskr.), *godha manna insigle* (II 541, 1394, Oslo), *moder fyrnemfda broedra* (III 516, 1394, Tönsberg), *godha manna incigle* (III 517, 1394, Jemtland), *annara godha manna tillaugho* (II 542, 1395, Tönsberg), *godæ mannæ* (V 372, 1396, Sanden), *ordh hæiderligha manna* (II 561, 1399, Østfold).

Også i flertall kan en vokal skytes inn foran *r*: *allæiglagara messo* (D.N. IV 207, 1333, Rogn), *till fullare sannynnda* (II 313, 1352, Bergen). Den slags former kan jo være laget ved analogi fra en

form som *annara*, men *a*-innskuddet kan også tyde på at vedkommende målføre ved dette verger sig mot bortfall av *r*.

Sammen med adjektiver i genitiv flertall kan nevnes en form som *fyrstra*, av ordenstallet *fyrstr*. Det heter i DN I 361, 1358, Romsdalen: *broder min skal fystra manna eiga laustn a fyrnemdr iord*, i IV 624 (Stavanger, 1393): *pa skal honom fyrstra manna bodhen værdha*. *Fyrstr* er blitt oppfattet som attribusjon til *manna*, og har fått substantivets endelse. Om formene *hundrada* og *pusunda*, hvor den samme utvikling har gått for sig, se Seip, Heidersskrift til Hægstad.

III. Pronomener.

Av *eiendomspronomenene* hadde mask. og neutr. formene på *-s* (i genitiv) gode betingelser for å kunne holde sig. Men undertiden mangler genitivsmerke, fordi ordet står sammen med andre genitiver (se Genitiv i en gruppe av ord, s. 123).

I gen. fem. sing. mister eiendomspronomenene (som adjektivene) ofte utlydende *r* og får vokalsvekkelse: *till stadfæsto . . . minna skipanar* (D.N. IV 282, 1344, Oslo), *till sinnæ jardær* (IV 588, 1391, Romerike), *moder sinna* (I 534, 1391, Tönsberg), *til sinna jardhar* (V 347, 1391), *tel jærdar sinna* (IV 680, 1398, Onsøy), *till sannynnda vare hiavero* (V 108, 1335, Oslo), *til sanz vitnisburdar vare hiavero* (XI 21, 1336, Tönsberg), *sannynnda varre hiavero* (V 171, 1344, Giske), *stadfestu pessare vare gafuo* (II 368, 1362, Stockh.), *til vara Fru kirkiu* (II 468, 1381, Nidaros), *til warra fru* (XI 70, 1384, Tönsberg), *j vara froo kirkiugardhi* (I 562, 1398, Bergen), *till sannynndi okare hiavero* (V 117, 1336, Oslo).

Ofte fins brukt former på *-i*, hvor sluttvokalen har tatt farve efter foregående vokal: *vitnisburdr minni neruero* (D.N. I 144, 1315), *vitnisburdær minni vidr gaungu* (III 252, 1348, Hedmarken), *sampykt Asso huspræyiu minni* (II 357, 1360), *sampykt Helgu minni eigin kono* (I 520, 1389), *ymbod modor sinni* (III 106, 1315, Gudbrandsdal), *ymbode modor sinni* (II 163, 1327, Vinger), *ymbodæ Hælgu systur sinni* (III 177, 1334, Stange), *ymbode Aso . . . kono sinni* (IV 351, 1351, Tönsberg), *med ia adernæmdre Gro kono sinni* (V 240, 1360, Hesestad), *a kono sinni wegna* (IV 632, 1394, Rakkestad), *sampykt poro kono sinni* (IV 690, 1399, Lier) o. s. v.

Undertiden kan eiendomspronomenet bli dradd over fra genitiv til dativ ved attraksjon til et efterfølgende ord i dativ: *af sialfs minom peninghom* (D.N. II 436, 1375, Bergen), *vnder varo oc adernemdz drozete varom jnzighlom* (I 483, 1383, Bergen).

Pronomenet *sjalfr* kan mangle genitivsmerket *-s* i mask. sing.: *af sealf sins godz* (D.N. XI 6, 1308, Tönsberg, avskr.), *a sialf sins*

væghna (IV 288, 1345, Stavanger). I dette ordet hvor stammen endte på *f*, hadde *s* lett for å falle bort, særlig da det efterfølgende ord her begynner med *s*.

Genitiven *þess* av det *dem. pron. sá* skrives undertiden *þærs* (XI 51, 1361, Telemark), *þærs* (I 510, 1388, Oslo), *þers* (I 543, 1393, Stufstad), — ved »omvendt skrivemåte».

I gen. fem. mister dette pronomen utlydende *r*: *till þeira jærdar* (D.N. IV 326, 1348, Oslo), *þæira* i IV 361, 1353, Oslo, i IV 395, 1358, Oslo, IV 397, 1359, Tønsberg, i V 232, 1359, Glomsdal, i V 247, 1362, i III 336, 1364, Romedal, II 382, 1364, Haugseter, II 407, 1370, Toten, VIII 193, 1371, Oslo, I 412, 1371, Surtstad, I 415, 1371, Vardal, I 424, 1373, Hof, II 471, 1382, Trondenes, V 329, 1383, Lundegård, I 485, 1384, Romerike, I 486, 1384, Romerike, I 503, 1386, II 510, 1388, Hamar, III 488, 1390, Lillehammer, III 520, 1395, I 571, 1400, Bergen, o. s. v. — Ofte er brukt gen. former på *-i*: *till iord þæiri* (V 231, 1359, Fagerholt), *till þæyri jord* (V 258, 1367, Nordby) o. s. v.

De *personlige pronomener* står ofte trykksvakt, og optrer derfor ofte i mer eller mindre redusert form.

Gen. *hennar* mister ofte utlydende *r* og får vokalsvekkelse: *systur henne* (Oslo 1327, Norsk spr. hist. til omkr. 1370, s. 322), *till henne* (D.N. II 335, 1357, Oslo), *till henne* (II 363, 1361, Kvildar), *till henna* (IV 518, 1380, Ryfylke), *til henne* (IV 615, 1392, Gimsøy). Slike svekkede genitivformer falt sammen med dativformen, og det var derfor rimelig at genitivformen i dette pronomen tidlig måtte friskes op med en ny endelse. Endelsen *-s* var jo blitt det typiske genitivsmerke i substantivböiningen, og ved analogi herfra og fra en pronominal genitivform som *hans* trenger *-s* inn i pronomenet *hon*. Et eksempel på en slik nylaget genitivform *hennes* gir D.N. II 541, 1394, Oslo, men da brevet foreligger i udatert avskrift på papir fra midten av 15. århundre, må denne formen regnes til den tid avskriften blev tatt. Derimot foreligger et sikkert eksempel på en slik nyere genitivform *henne(r)s* fra begynnelsen av 15. århundre, (1404, Onsøy — Seip, Falk-festskr. s. 213), omtrent samtidig med at en rekke andre nylagede *s*-genitiver i pronomene dukker op.

Genitivformen *vár* (1ste pers. plur.) kan undertiden få utvidet form, *várra*. Formen *várra* optrer alt i 13. århundre. J. Thorkellsson nevner (Supplement til islandske Ordbøger, IV) eksempler på *várra* fra Barlaams saga (og *okkara* fra Strengleikar). Også i diplomene fins undertiden en slik utvidet genitivform: *ængin varra* (D.N. III 477, 1388, Oslo), *alra vara handrband* (IV 694, 1399, Oslo). Ved attraksjon til et foregående ord i gen. flertall (f. eks. *allra, sjálfra*) får også pronomenet endelsen *-a*. Fra den slags uttrykk i forbindelse med en gen. flertall kan de utvidede former skille sig

ut, og optre også hvor de ikke står forbundet med en annen genform.

For gen. formen *vár* (av det pers. pron.) er brukt akkusativformen *várn* (av eiendomspronomenet) i et dipl. fra 1396 (III 529): *þeir kunnu till varn at koma*. Gen. formen *vár* var en så kort form at den måtte ha vanskelig for å hevde sig. Sannsynligvis er det av den grunn at den her er erstattet med den noe lengere form *varn*.

Formen *vár* kunde også bevares og gjøres mer konkurransedyktig ved å få tillagt en ny tydelig genitivendelse *-s*. Alt så tidlig som 1341 optrer en slik nylaget form i dette pronomen. I D.N. VIII 148 (avskrift ved Arne Magnusson), brev fra biskop Hákon, Bergen heter det: *bioder til vaars yðars pionostumanz*. — Det er betegnende at det nettop er denne korte enstavelses form *vár* som tidligst er blitt frisket op med en ny *s*-endelse. At formen *vaars* her er kommet inn tilfeldig ved virkning fra det efterfølgende eiendomspronomen *yðars*, kan jo tenkes, men er ikke sannsynlig i dette tilfelle.

Gen. *þeirra* kan optre i formene: *therra* (I 410, 1371, Bergen), *peræ* (I 494, 1385, Solbrekke), *þera* (IV 528, 1386, Vigustad), *thera* (I 532, 1391, Tönsberg) o. s. v.

Gen. *þeirra* kan stundom bli böid i overensstemmelse med det efterfølgende ord: *med þeirrum hæillum hangandum ok vskaddum insiglum* (D.N. III 476, 1387, Vestfold).

For *þeirra* er brukt formen *þæ* (i D.N. III 550 1400, Borge), *firir þæ brefuæna skuld*. Formen *þæ* må være trengt inn fra nominativ, hvor både formene *þeir*, *þær* og *þau* i slutten av 14. århundre er blitt redusert til *þæ* eller *þe* (ved *r*-bortfall i hankjønns- og hunkjønnsformen og ved diftongforenkling).

Ofte er dativen *þeim* brukt istedenfor genitiven *þeirra*: *vm alt þet þeim þa j mellom for* (D.N. IX 170, 1377, Tegneby), *þeim millium* (III 417, 1378, Vestfold), *jn till þæim* (V 369, 1395, Vold), *till talwr sæm thæm war j millom* (II 560, 1399, Oslo). — Denne bruk av dativ for genitiv kan kanskje skrive sig fra att både preposisjonen *til* og *millum* i denne tiden ofte kan stå med andre kasus enn genitiv. Men grunnen kan også være den at dativen *þeim* inntok en så sterk stilling at den hadde lett for å trenge inn også i andre kasus. Mens både nominativ og akkusativformene av pron. *þeir* var forskjellige for de forskjellige kjønn, var dativformene likelydende for alle kjønn, og fikk derved en sterkere stilling enn de andre kasus, en stilling den har holdt like ned i moderne norsk, hvor jo dativformene for en stor del fungerer både som subjekts- og objektsform. Også i genitiv hadde dette pronomen én form for alle kjønn, *þeirra*, men da dativformen blev

brukt adskillig mer, hadde den lett for å vinne frem også på be-
kostning av genitivformen.

I slutten av 14. århundre rykker *s*-endelsen inn også i gen.
peirra. D.N. I 410 (1371, Bergen, avskr. i Barthol. IV(E) 96—98)
har formen *theris*. Men først etter 1400 begynner denne formen
å vinne terreng, f. eks. *peiras*, *peiris* fra 1403, Ullensaker, (Seip,
Falk-festskr. s. 213), *peiras* i VIII 202 (1405).

Dualisformene *okkar* og *ykkar* (1ste og 2nen person) kan op-
tre i utvidet form: *okare millum* (1374, ANF, 45, s. 290), *beggja*
ykora prof ok skilriki (II 453, 1378, kongebrev fra Bergen).
Slike former må — som formen *várra* — være laget ved attraksjon
til et foregående ord i gen. flertall, f. eks. *beggja*. Siden har de
utvidede former skilt sig ut og kan optré på egen hånd uten for-
bindelse med en annen form i gen. flertall.

Det refleksive pronomen hadde i gammelnorsk bare en-
tallsform, og het i genitiv *sin*. Et diplom fra 1393 (III 510, Oslo
vid. 1432) har formen *sinæ: satmala sinæ mellum*. Pronomenet *sin*
er her blitt böid i flertall og har fått vanlig gen. flertallsendelse *-a*.

Undertiden trenger endelsen *s*- inn også i dette pronomen: *vika*
after till sins (IV 577, 1390, Oslo), *after til sins* (IV 668, 1396,
Oslo), *till siins* (II 552, 1398, Berg).

I pronomenet *bádir* (gen. *beggja*) optrer fra 1385 av en nylaget
s-genitiv. Jeg skal nevne: *beggies* (D.N. I 493, 1385, Stavanger),
bæggias (III 477, 1388, Oslo), *bæggias* (I 511, 1388, Akershus), *bæg-
giazst* (VI 341, 1393, Oslo), *bæggias* (1395, Sande, Seip: Falk-festskr.
s. 213), *bæggjæs* (1398, Oslo, Seip: Falk-festskr. 213), *bæggias* (XII
133, 1399, Bergen, avskr.) *bæggias* (III 550, 1400, Borge), *bæggjæs*
(III 551, 1400, Solør), *beghes* (III 554, 1400, Hjelmviken), *beggis*
(V 400, 1400, Løykin). — Slike genitivformer førte noe senere
til en ny nominativsform *begge*, som avløste de gamle former *bádir*,
bádar, *bædi*.

IV. Genitiv ved en gruppe av ord.

Hvor flere genitiver følger etter hverandre, kan genitivendel-
sen ofte sløifes i en eller flere av dem, fordi genitiven er uttrykt
tydelig nok allikevel. I Mål og Minne, 1926, s. 175—176, har
Seip behandlet dette spørsmål og nevnt eksempler på sløifning av
genitivendelse i en gruppe ord (Se dessuten Norsk språkhistorie
til omkr. 1370, s. 315—16, hvor eksempler er nevnt).

Genitivendelsen kan sløifes i pronomen som står attributivt
tilföiet et substantiv i genitiv: *rikis okkor verdulegis herra Magnu-
sar*, (D.N. XIII 17, 1343, Vestfold), *okkar virdullax herra Hakonar* (I
405, 1370, Gjerpen), *okkar virduleghs herra Hakonna* (II 414,
1371, Halingdal), *okkar virduleghs herra* (IX 166, 1372, Hallingdal),

okkar virduleghs herra herra Hakonna (I 461, 1380), *okar vyrdu-læghs herre herre Olafs* (V 327, 1382, Dale), *okkar virduleghs herra Olafs* (III 443, 1382), *uar virduleghs herra Magnusar* (I 200, 1329, Bergen, vid. av 1332), *burd vaar herra Jesu Christi* (III 182, 1335, Nidaros), *rikis var vyrduleghs herra Magnuser* (IV 355, 1352, Oslo, vid. 1369), *rikis var vyrdilis hærræ* (III 388, 1373, Hadeland), *rikins var vyrduligs hærræ* (II 479, 1383, Gudbr.), *holdgan var herra lesu* (XII 115, 1385, Bergen, avskrift fra 1427), *rikis waar vyrdaligæ herre* (IX 188, 1397, Telemark), *arfum pærs en dauda* (XI 51, 1361, Telemark), *arfum pess en dauda* (II 380, 1364, Kviteseid), *rikis vars en virddulega herra* (I 573, 1400, Straumen).

På den annen side kan substantivet mangle genitivsmerke, når det tilföide adjektiv har kasusmerke: *jnän pers halfs manad* (D.N. I 476, 1383, Stavanger), *loghmann pess sama stadh* (IV 545, 1388, Valdres).

Genitiven *konong* forekommer ofte, som regel når ordet står i den faste ramse i dateringsformelen i brevene: *vyrdhuleghs herra Hakonar Noregs konungh hins koronadha* (D.N. XII 42, 1306, Bergen, avskr.), *vars vyrdhelighs herra Hakona Noregs konungh* (XII 46, 1313, Bergen, avskr.), *vyrdhuleghs herra Magnusar Noregs konungh* (XII 60, 1323, Sogn), *Magnusær m. g. m. Noregh Svya og Skane konongh* (I 293, 1345, Oslo), *Magnusær m. g. n. Noregh Syæ ok Skanæ konongh* (II 303, 1349, Rön), *vars vyrduleghes herra Hakonnar m. g. n. Noreghs konnogh* (IV 415, 1361, Romerike), *til konung Magnus og konung Haquon* (III 345, 1365, Stockholm), *vars virdvleghs herra herra Hakonner m. g. n. Norex kkonungh* (IX 164, 1370, Bjernestad), *virdivlis herra Magnvs m. g. n. Nores konong* (III 386, 1373, Borge-syssel), *mins herra kunungh Magnosa naath* (III 390, 1374, Harestad), *a mins herra konung Hakonar wegna* (II 440, 1375, Tönsberg), *vars værdholica herra konongh Haquona* (III 413, 1377, Tjörn), *mins virdulighs herra herra konung Olafs* (II 484, 1384, Voss), *vaars vyrdalighs herra konong Oolafs* (V 336, 1387, Speirin), *vaars kæra herra konung Haakons husfrw oc vaars kæra herra konung Olafs modher* (III 477, 1388, Oslo), *konong Magnusar, konong Hakons, konong Olafs* (VI 327, 1388, Oslo), *konung Eriks fadhur brother* (XVIII 34, 1389, Helsingborg), *vaars vyrdalighs herra konung Erigs* (X 84, 1390, Bringaker), *vars virdhuleghs herra Eiriks m. g. n. Noregs konung* (XII 127, 1392, Kirkeeid), *vars vyrdulex herræ herræ Erix m. g. n. Norighes konongh* (III 512, 1393, Vardal), *vaars vyrdalighs herra konong Eirikæ* (VI 343, 1394, Eiker), *vaars vyrdaliks herra konong Eiriks* (V 362, 1394, Berg), *vars vyrduleghs herræ herræ Eiriks m. g. n. Noreghs konungh* (III 518, 1394, Land), *rikis konungh Eiriker m. g. n. Norex konungh* (IV 655, 1396, Østfold), *rigis vars væ(r)de-*

legs herre herre Eric m. g. n. Noreghs konugh (IV 658, 1396), *riikis vaars wyrdhalighs herra konong Eiriks* (XV 34, 1396, Eiker), *riikens vors verduligz herra herra Eriks m. g. n. Noriks konungh* (VIII 224, 1396—97, Vindal), *vaars wyrdhælighs herra konong Eiriks* (IV 676, 1397, Eiker), *vars vyrdulezzs herra herra Æirizzs m. g. n. Norezzs konongh* (XI 89 a, 1397, Vestfold), *okars wærdoleks herra Eriks m. g. n. Noreks konogh* (V 381, 1398, Digrenes), *herra Erix m. g. n. Norex suiia og Dana Gota Vende konog* (I 573, 1400, Straumen), *okars vyrdulis herra Eiriks m. g. n. Norex konong* (IV 713, 1400, Askheim).

Hvor to forbundne genitiver utgjør en begrepsenhet, kan genitivsmerket sløifes i et av ordene. *Huar madr værdi sins godz ok retnotande*, heter det i D.N. III 281 (1353, Trondheim) hvor *godz ok ret* utgjør et samlet begrep og det derfor kan være nok å uttrykke genitiven bare i ett av ordene. Det samme er tilfellet med: *huor mader værde sins lagha ok reet notande* (1382, Bergen, Hægstad: Kongebrev). Videre kan nevnes: *til lagh ok til rettis* (V 402, 1400, Valdres), *till værnd oc væriu* (II 535, 1393, Oslo). Når genitivendelsen er sløifet i det siste eksemplet, kan jo også rytmiske grunner ha spillet inn.

I: *Noregs Danmarks Sværikis Venda ok Gota konongs ok hærtogh ifuir Pomerem* (II 551, 1397, Oslo) er genitivformen uttrykt i *konongs* og kan derfor sløifes i *hærtogh*.

V. Innskrenkninger i bruken av genitiv.

Sprogbrytningen i det 14. århundre hadde ført til mange forandringer i de gamle genitivformer. Genitivendelsene blev svekket og kom ofte lydlig til å falle sammen med andre kasusformer. Den nærmeste følge av dette blev at genitiven fikk sitt område sterkt beskåret. Særlig blev jo det tilfellet i hunkjønn, hvor genitivens funksjon ofte blev overtatt av dativ og akkusativ. Men selv i tilfeller hvor der ikke foreligger noe slikt lydlig sammenfall med andre kasus og hvor det hadde vært å vente at genitiven med sin ofte avstikkende form vilde holde sig, selv der blir det mer og mer vanlig at genitiven blir trengt ut til fordel for andre kasus. Innskrenkningene i bruken av genitiven blir større og større.

Genitivkonstruksjonen ved verber begynner å vakle. Verbet *krefja* står stundom med et objekt i genitiv, og et i akkusativ: *krafde sira Sæbiorn fyrnæmdz sira Ogmundz edr hans logleghen vmbodesman* (1339, se Mål og Minne, 1926, s. 176), eller med et i genitiv og et i dativ: *krafde Gudlæifuar Hæidins edar hans vmbodars mante* (I 216, 1332, Oslo). Ofte står *krefja* med akkusativ: *krafde ek þa bref edr vitni af Hafthore* (III 458, 1384, Hamar), *krafde Asa Hawardar dottir Olaf Biarnasson alt þat prof oc*

skilríki (II 534, 1392, Bergen), *krafdhe þa fyr nemdir men mik doom* (III 531, 1397, Tönsberg). — Verbene *bidja* og *beida* står ofte med akkusativ for genitiv: *bidia them orloff* (I 410, 1371, Bergen, avskr.), *þy beidhoms ver hielp af yder* (II 461, 1380, kongebrev, Tönsberghus), *bæidiz af honom feritigi merker* (I 559, 1397, Tönsberg). — Verbet *unna* kan stå med akkusativ: *gud med sinum nadum hafue oss þet vnt* (V 320, 1381, Akershus), *hawm ver þetta vnt fyrnæmdom herra biskup* (II 488, 1385, Oslo, brev fra dr. Margr.), *hefuir ek Greiper vnnt herra Gauta allan þann rett* (II 559, 1399, Skien).

Genitiv ved substantiver blir ofte erstattet med dativ. Alt i klassisk gammelnorsk brukes ofte dativ ved substantiver (eller pronomener) hvor vi egentlig skulde ha ventet genitiv. A. B. Larsen nevner (Ark. f. nord. fil., bind 13, s. 246) en vending som: *sétr á munn sér*, i Dansk-Norskens Syntax s. 36 nevnes eksempler som: *han stóð á vára hlíð konungi, kastaði því í munn drekanum*, hvor det vilde vært likeså naturlig å vente: *aðra hlíð konungs, í munn drekans*. Denne tendens til bruk av dativ for genitiv griper i mellemnorsk kraftig om sig, fordi der da ofte blir lydlig sammenfall mellem genitiv og dativ (i hunkjønn). Dipl. viser ofte eksempler hvor dativ er brukt for genitiv: *med allu rikissens raade i Noreghe samþykkt* (D.N. VI 338, 1392, Oslo), *mæd radhe oc samþykkt allu logþingeno* (IV 670, 1396, Askheim), *j fullo vmbodhe ok lokligo herra Arna Siugordsyni profastenom* (IV 673, 1397, Båholm).

Også bruken av genitiv etter preposisjoner begynner å innskrenkes. Preposisjonen *til* kan f. eks. stå med nominativ: *till Bergher loghmader* (1372, Tönsberg, Seip: Vestfoldminne II). Mer almindelig er det alikevel at *til* står med dativ, noe som kan skyldes innflydelse fra prep. *at*, som styrer dativ. Dette at begge disse preposisjoner hadde samme betydning og begge betegnet retningen henimot noe, måtte kunne føre til sammenblandinger. Jeg skal nevne: *till Vindale* (D.N. VIII 224, 1396—97, Vindal), *heim til honum* (I 564, 1398, Oslo), *til perss halfrar markar boleno* (IV 482, 1369, Oslo), *till profasta dömeno* (V 320, 1381, Akershus), *til Olafsklaustre* (XI 93, 1398, Tönsberg), *til þy merkebole* (IV 687, 1398, Follo), *till fyrnæmfdar Mariukirkju oc korsbroedrom* (IV 296, 1346, Oslo), *till Arna ok hans arvinghom* (III 460, 1385, Østfold), *til Bæinchts ok hans ærfuingium* (IV 554, 1388, Haltsmark), *til adernemda Holbolstadum* (III 531, 1397, Tönsberg). — Ofte står *til* med akkusativ: *til hans gard* (I 452, 1378, Tunheim), *til warn brytia gardh* (I 453, 1378, Nesine kirke), *till thenne dagh* (V 314, 1379, Holm, kongebrev), *til fyrnæmdan Endrid* (V 316, 1380, Tönsberg), *til landzendan* (II 461, 1380, Tönsberghus) *til thenna dagh* (X 78, 1381 Kalmar), *till þan holma* (XII 116, 1386, Bergen, avskr.), *til þan dagh* (I 501, 1386, Bergen, i samme brev *til þes dagh*), *till þenna*

dagh (II 514, 1389, Helsingborg, brev fra dr. Margr., vid 1410), *til thenne för nefnda konung Erik* (XVIII 34, 1389, Helsingborg), *til sannan vinnisbörd* (I 523, 1390, Gerikstad), *til pænna dagh* (I 536, 1391, Tönsberg), *til fyrnæfdan herra Arna* (IV 593, 1391, Østfold), *till sudærgarden* (IV 596, 1392, Rolfsöy), *til den dagh* (III 516, 1394, Tönsberg), *til nokorn skadha* (I 544, 1394, Oslo), *till pen dagh* (IV 642, 1395, Vestfold), *til fyrnæmfðhan arinzlutha* (I 555, 1396, Voss), *til firnæmdan Hosarf* (V 373, 1395—96), *til norda-garden* (III 545, 1399, Oslo), *til fyrnæmfden manedagh* (V 387, 1399, Follo), *til adernæmden stemnæby* (III 544, 1399, Sandsverv), *gerdho han till skilgeten man* (III 551, 1400, Solör), *til minn fadhr* (III 552, 1400, Borgund), *til herberghe* (I 410, 1371, Bergen), *till æwerdelaght boenæhald* (III 394, 1374, Vestf.), *til rikit* (III 477, 1388, Oslo), *til eyvirduligt lif* (III 487, 1390, Bergen), *til prestbordet* (I 530, 1391, Hoböl), *till fyrnæmdh kwærnhustödit* (II 532, 1392), *till communit* (IV 607, 1392, Stvgr.), *till æverdlighht böna-haldh* (IV 611, 1392, Oslo), *til lokpingeth* (IV 673, 1397, Båholm), *til fyrnæmt kaup* (IV 693, 1399, Oslo), *til præstbordhet* (XI 101, 1400, Tönsberg), *till Oslo* (II 432, 1374, Oslo), *til Bergwin* (II 453, 1378, Bergen).

Prep. fyrir-sakar kan stå med både genitiv og akkusativ: *firir gudrs saker ok boenastad vaarn* (D.N. III 127, 1322, Nidaros).

Preposisjonen millum kan stå med akkusativ: *i mellom sira Swein ok Odh* (IV 616, 1392, Stavanger). Eller det ene ledd kan stå i genitiv, de andre ledd i andre kasus: *millium brodor Angrims . . . ok Siuguarðer Ottars son Viglæikr a Lyngi ok erfvingium fru Rangðidar* (V 186, 1346, Lyng).

Undertiden blir der brukt sidestilling istedenfor et oprinnetlig genitivisk uttrykk. Den definitive genitiv *Osloar herade* blir avløst av *Oslo hærade* (i V 342, 1390, Oslo), *Oslo herade* (i IV 615, 1392, Gimsöy), gen. *Huitiseides sokn* av *Huitisheid sokn* (V 392, 1399, Hvalen). For en oprinnetlig artens genitiv er brukt sidestilling i: *eit pundh korn* (III 493, 1391, Brekke), *v. pund malt* (III 530, 1396, Eiker).

VI. Misforståtte og forvanskede genitivuttrykk.

Breuer og dokumenter i Dipl. Norv. er for en stor del skrevet efter bestemte formularer og har bevart mange gammeldagse formeler og stående vendinger. Slike faste gamle uttrykk, som stadig gikk igjen i det tradisjonelle sprog, kunde lettere enn andre bevare sine fulle gamle endelser og böiningsformer trass i sproglovene. Men til gjengjeld hadde slike uttrykk lettere for å bli missforstått, når de stod alene igjen med en endelse som hørte fortiden til. I D.N. V 320 (1381, Akershus) har f. eks. det gamle

genitiv-ordelag *agætrar aminningar* — med så å si full genitivform bevart — fått preposisjon foran sig: *med agæter aminninghar*. I D.N. III 371 (1371, Oslo) er uttrykket satt i dativ med preposisjon foran: *mæd godre aminningh*. På samme måte er det gått med det gamle genitivuttrykk: *hverrar stettar eða tignar (sem hann er)*. Uttrykket blir misforstått og får preposisjon foran sig, mens en enkelt genitivform allikevel står igjen som et minne om det gamle forhold: *j sinni steet æder tighnar* (IV 446, 1365, Stavanger), *j huarie staat æder tidungar* (II 430, 1372—73, kgbr.), *j huoriar stet eder tighunder sæm huor er* (V 325, 1382, Oslo). Genitivuttrykket: *sama stadar* får preposisjon foran sig, men bevarer genitivformen: *j sama stasz* (XI 91, 1397, Tönsberg).

Sammenfattende tilbakeblikk.

Sprogbygningen i det 14. århundre hadde ført til en sterk reduksjon av de genitivformer som ikke endte på *-s*, en reduksjon som gjorde formene ubrukelige, idet de kunde forveksles med andre former. Samtidig med denne svekkelse og ødeleggelse av genitivformene er der en tendens i retning av å gjenreise og friske op de reduserte genitiver, for å gjøre dem brukbare igjen. Som regel er det endelsen *-s* som rykker inn i de svekkede former. I substantivene begynner *s*-genitiven sin seiersgang i de hankjønnsord som ikke hadde denne endelsen før. I femininum er derimot fremgangen for *-s* ikke stor; her går en del sterke femininer over i svak böining og tar endelsen *-u*. (Hesselman mener det er et gammelt fenomen.) I de andre sterke femininer blir *s*-genitivens seiersgang hindret av tendensen til å bruke ubøid form i genitiv, noe som både kan skyldes trangten til å gi de sterke femininer samme form i gen. entall som i de andre kasus, men som også kan tenkes å være dativ- eller akkusativformen, brukt etter virkning fra det hosföide adjektiv, som ofte i svekket form kunde se ut som en dativform. Dessuten kan analogi ha spillet inn fra de svake femininer, som jo hadde samme form i alle oblique kasus. — I pronominalböiningen har *s*-suffikset god fremgang i slutten av 14. århundre, mens enkelte spredte eksempler på nylagede *s*-genitiver også kan påvises tidligere (f. eks. *vaars*, 1341). — I adjektivene er der derimot liten fremgang for *s*-formene. Her går den lydligve svekkelse av gen. formene i sing. fem. så langt at en genitiv-, dativ- og akkusativform ikke kan skjernes fra hverandre, og enkelte eksempler viser også former uten endelse overhodet, former som peker frem mot moderne sprogbruk.

Ved siden av dette forsök på å gjöre de reduserte genitivformer konkurransedyktige igjen, er der en tendens i retning av å gjöre böiningssystemet mer enkelt og bekvemt. Dobbeltböining i de bundne genitivformer av substantivene slöifes, fordi formene blir for tungvinte. I gruppeböiningen blir der i det 14. århundre en forenkling, idet genitivsmerke ofte slöifes i et eller flere ord, hvor en rekke genitiver følger på rad.

Den forenkling i sprogbruken som gikk for sig i det 14. århundre, blev i den fölgende tid fortsatt og förte til forandringer som i det lange löp også gjorde genitiven overflödig. Istedenfor kasus- og böiningsformer kommer småord i bruk; genitiv blir avløst av preposisjon med styrelse; *modir barnsins* kunde like så godt uttrykkes: *modir at barninu*. Genitiven kunde også uttrykkes på omskrivende måte ved *sin*, en uttrykksmåte som man mener er kommet i mellemnorsk tid fra nedertysk. Disse nye måter å uttrykke sig på, gjorde i det lange löp genitivformene — selv de mest motstandsdyktige — overflödige, og förte til at genitiven i moderne norsk dagligtale er så å si forsvunnet.

Ingerid Gjöstein.

Das Neutrum des altnordischen Part. Pass. der Verben der dritten schwachen Klasse.

Das Part. Pass. der Verben der dritten schwachen Klasse im Altnordischen *-ap-* ist nach der allgemeinen Ansicht identisch mit gotisch *-aiþ-*,¹ also aisl. *vitaiþr* 'angewiesen', aschw. *vitadher* 'gewusst' = got. *witaiþs*. Im allgemeinen wird diese Entwicklung für germ. got. *ai* angenommen: 1) haupttonig zu *æi* (aisl. *ei*, anorw. *æi*, agutn. *ai*, aschwed. und adän. *ē*); 2) haupttonig vor *r* und *h* zu *ā*; 3) in stark nebentoniger Silbe auch *ā* neben der gewöhnlichen Entwicklung zu *æi*: wn. *þorlākr*, on. *þorlāker* neben wn. dt. *þorleike*, on. *þorlēker*;² 4) schwachtonig *ē* (woraus später *i*); 5) in schwach nebentoniger Silbe *ǣ*, wohl aus *ā*. 1—4 sind gut bezeugt. In Bezug auf 5 kann man im Zweifel sein. Das *a* von Fall 5 ist in den Partizipien der 3. schwachen Klasse zu finden und kann als Unterfall von 3 aufgefasst werden. Es ist nun fraglich, ob das *-ai-* der schwachen Verba stark genug betont war, um dieselbe Entwicklung wie in 3 mitzumachen, wo doch immerhin neben dem *ā* ein *æi* vorkommt, was bei dem Partizip keineswegs der Fall ist. Ist es aber schwächer, wie unbedingt zu schliessen ist, dann könnte zu überlegen sein, ob das *ai* nicht schwach genug betont war, um auch hier zu *ē* (\rightarrow *i*; Fall 4) zu werden. Trotz dieser Zweifel würde man bei der Herleitung des *a* in *-apr* aus *ai* bleiben, wenn sich keine andere Erklärung darböte. Nun kann man aber eine andere vorschlagen.

Vom rein lautlichen Standpunkt kann man das *a* in *-apr* gerade so gut aus idg. *ē* (got. *ē*, ahd. *ā*, kent. angl. *ē* ws. *ǣ* etc.) ableiten. Dieses *ē* wird im Altisländischen zu *ā* und dann mit

¹ Neckel, ZfdA. 49, 315, 319; Heusler, Altisländisches Elementarbuch², 1921, § 325; Noreen, Nordische Sprachen³, 1913, §§ 40, 246.

² Noreen, aaO., § 40.

derselben Kürzung zu \ddot{a} , wie sie auch bei der oben gegebenen üblichen Erklärung ($ai \rightarrow \ddot{a} \rightarrow \ddot{a}$) anzunehmen ist. Dieses \ddot{e} ist nun, wie bekannt, der Vokal, der im Germanischen ursprünglich für das Partizip der dritten schwachen Konjugation zu erwarten ist.

Wir wollen uns die Zusammenhänge ins Gedächtnis zurückrufen. Die dritte schwache Klasse im Germanischen entspricht aussergermanisch einem Typ von Verben, der ausserpräsentisch ein \ddot{e} aufweist. Der Typ ist bedeutungsmässig fest umrissen; er ist der Gegensatztyp zu den $\dot{i}o$ -Präsentien. Ein paar Beispiele mögen dies veranschaulichen: gr. $\kappa\acute{\alpha}\pi\omega$, lat. *capio*, got. *hafjan*, ahd. *heffen*, ae. *hebban*, as. *heffian*, *hebbian*, aisl. *hefia*, lett. *kāmpju* 'greife' gegenüber got. *haban*, ahd. *habēn* etc.; und mit anderer Wurzel lat. *habēre*, *habēna*; 2) lit. *tveriu*, *tvėrti* 'fassen, greifen, zäunen, umhegen' etc.; lett. *tveru*, *tvērt*, 'greifen, fassen, halten' gegenüber lit. *turiu*, *turėti* 'halten, haben, besitzen, sollen, müssen', lett. *turēt* 'halten, haben'; 3) aksl. *jemljo* 'nehme' gegenüber *iměti* 'haben'. Man kann viele solche Paare mit gegensätzlicher Bedeutung anführen; die Zahl lässt sich vor allem dann bedeutend erweitern, wenn man über das Einzelsprachliche hinausgreift und dabei Bedeutungskategorien aufstellt, so dass man Verben mit $\dot{i}o$ - und \ddot{e} -Bildung mit verschiedener Wurzel mit einander vergleichen kann. Die Bedeutung für den $\dot{i}o$ -Typ wird sich dann oft unter der allgemeineren 'in eine Lage bringen' einordnen lassen, während für den \ddot{e} -Typ etwa die Bedeutung gilt 'in einer Lage sein'. Wie das ursprüngliche Verhältnis der beiden Typen war, lässt sich nicht sagen. Wenn es über die Gegenüberstellung von vereinzelt Gegenatzpaaren hinausging, wenn es zum Ansatz der Bildung einer Kategorie kam, dann mag die Entwicklung und die Verbundenheit sich etwa folgendermassen dargestellt haben. Der $\dot{i}o$ -Typ ist überall nachzuweisen. Er ist wohl der ältere. Der \ddot{e} -Typ ist europäisch. Es wird sich also zu einem älteren $\dot{i}o$ -Typus in früher Zeit ein \ddot{e} -Typ gesellt haben und vereinzelt oder auch in mehr oder weniger fester Reihe eine \ddot{e} -Verbindung eingegangen sein, wie sie etwa ausgedrückt wird durch Verhältnisse wie *iacit—iacet = iactum est* 'er liegt = er ist geworfen';

got. *ligiþ* = gr. *βέβληται* (Matth. 8, 6, Schulze). Ähnliche Beziehungen (die allerdings verschiedene Bildungsweise haben: *ā* gegenüber *ē*) liegen wohl auch vor in Paaren, wie lit. *lėndù*, *lįsti* 'hineinkriechen' — *lindoti* 'hineingekrochen sein, drinnen sein' und lit. *kįsti* 'hineinstecken' — *kįšoti* 'hineingesteckt sein, wo feststecken'.¹ Zu der Annahme, dass *jo*- und *ē*-Verben sich als mehr oder weniger feste Kategorien gegenüberstehen, wird man durch das Griechische geführt, wo neben einem *jo*-Präsens ein häufig intransitiver *ē*-Aorist erscheint. Nimmt man diese Aufstellung als zu recht bestehend an, dann lässt sich vielleicht noch folgendes sagen. Zu sogenannten *ē*-Verben mit dem ausserpräsentischen *ē* wurde ein Präsens erst später neu hinzugeschaffen, als das Tempussystem ausgebildet wurde (oder in Angleichung an das bereits bestehende Tempussystem), und zwar geschah dies in Anlehnung an den (Kausativ-)Iterativ-Typus (*ęjo*-Bildung), an dessen Stelle dann, um Verwechslungen auszuschliessen, teilweise neue Bildungen treten, wie es besonders deutlich im Baltischen ist. Es gab also ursprünglich gar kein Präsens zu diesem *ē*-Typ. Jedenfalls 'ausserpräsentisch' haben wir *ē*-Bildung, und zwar nicht nur für das Verb, sondern auch für das Nomen. Einige Beispiele mögen diese Tatsache dem Leser vor Augen führen: *valēre*—*valētudo*; *acēre*—*acēscere*—*acētum*; *verēri*—*verēcundia*; *habēre*—*habēna*; *tābēre*—*tābēs*—*tābēscere*; *rubēre*, aksl. *rsdēti*, gr. *ἐρύθημα*; *protēs adolēverat* (nach Schulze), *exolētus*. Dieses ausserpräsentische *ē* ist im Gotischen noch bewahrt in *fahēps* (*fahēd*-), einem *-ti*-Abstractum, so wie es im Balto-Slavischen für den Infinitiv ganz gebräuchlich ist (*turēti*, *imēti*). Beim gotischen Verb ist das *ē* durch einen

¹ *brýdoti* '(ins Wasser) gewatet sein und drinstehen' — *brīsti* 'waten'; *rýmoti* 'aufgestützt liegen' — *reñti* 'stützen'; *klųpoti* 'auf den Knien liegen' — *klųpti* 'niederknien'; *tįsoti* 'lümmelhaft ausgestreckt liegen' — *tįsti* 'sich recken'; ähnlich *drýboti* 'schwer lastend hangen' — *dribti* 'hinplumpsen' und 'in Flocken niederfallen'; *drybsóti* (neben *dribsóti*) 'faul herum liegen' etc. Vgl. Leskien, Ablaut 447 und Wissmann, Nomina Postverbalia in den altgermanischen Sprachen, 1932, S. 140. Es fällt auf, dass bei Bildungen dieser Art bei den von Leskien gegebenen Beispielen die Bedeutung (mit 2 Ausnahmen) eingeschränkt ist auf 'liegen, sitzen, (da)stehen'.

Ausgleichungsprozess verschwunden; anstatt eines *witēþ*- erscheint ein *witaiþ*- nach der Gleichung *salbos : salboþ : salboda : salboþ = habais : habaiþ : x : y*, wo $x = habaida$ und $y = habaiþ$ ist.

Nach allem dem wäre also ein \bar{e} im germanischen Partizip der 3. schwachen Klasse zu erwarten. Das führt uns zu *-aþ*- im Altnordischen. Wie oben ausgeführt wurde, lässt sich in lautlicher Hinsicht nichts gegen die Auffassung einwenden, dass das altnordische *a* in *-aþ*- auf \bar{e} zurückgeht. Ein Vergleich mit den aussergermanischen Bildungen macht diese Annahme mehr oder weniger notwendig. Der einzige Gegengrund wäre, dass das Gotische, das doch mit dem Altnordischen eine engere Einheit bildet, mit seinem *ai* das \bar{e} nicht bewahrt hat. Dieses Argument ist wegen besonderer Verhältnisse nicht stichhaltig. Das Gotische *ai* hat, wie schon bemerkt, seinen Ausgang vom Präsens genommen. Hier ist der eine Pol bei der Bildung des schwachen Verbs. Der Gegenpol ist das *-to*-Partizip, das im engen Zusammenhang mit dem *-ti*-Abstraktum steht. Um die Wichtigkeit des *-to*-Partizip für das Präteritum darzutun, genügt es, an das schwache Präteritum der Präterito-Präsentia zu erinnern. Im Gotischen hat nun bei der Verbalbildung das Präsens eine grosse Rolle gespielt. Wie steht es mit dem Altnordischen und im Besonderen mit unserem *a*-Partizip? Die Form mit *a* erscheint besonders im Neutrum. Nun war im Altnordischen die Gebrauchssphäre des Neutrum ausserordentlich ausgedehnt. Eine Analogie war also bei häufig gebrauchten Verben nicht wahrscheinlich. Tatsächlich ist die *a*-Bildung so festgewurzelt, dass z. B. bei dem im Altisländischen in die erste Klasse übergetretenen *hyggja* noch ein altes Partizip *hugat* erscheint. *at* war einmal so lebenskräftig, dass es sich auf Präterito-Präsentia ausgedehnt hat. So darf man aus guten Gründen die Behauptung aufstellen, dass in den *a*-Formen des altnordischen Part. Pass. eine alte \bar{e} -Bildung steckt, eine Bildung, die in alte Zeiten hinaufreicht und im Germanischen nur noch hier erhalten ist und eine Parallele nur in dem gotischen *-ti*-Abstraktum *fahēd*- hat.

Bryn Mawr College.

Fritz Mezger.

The value of initial *h* in Primitive Norse Runic inscriptions.

1. In a recent article, *De uitspraak der gotische H*, in *Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde* (1930) 49: 199—215, de Vries tries to prove the point that *h* in Gothic really had the soundvalue χ . De Vries, it is true, has some difficulty in explaining away the well known difference between *hlaiba*: *hlaifs* on one hand and *daga*: *dags* (not *dahs*!) on the other, but otherwise he adduces much evidence to prove the point that *h* was = χ , quoting among other things the Westgermanic proper names from the 5th and 6th centuries, yes, even as late as the 7th century, spelled by the Romans with *ch*, by the Greeks with α or χ . Thus he quotes the names of the Merowings:

<i>Childerich</i> 5th century		
<i>Chlodwig</i> 481—511		
<i>Chlodomer</i>	<i>Childebert</i>	<i>Chlothar</i> I
—————		
<i>Chramnus</i> <i>Charibert</i> <i>Chilperich</i> .		

Another support for his theories de Vries finds in the runic inscriptions, rightly pointing out, that the form *rhoAltR* of Vatn does not prove anything more than that in the 8th century χ had become *h*, whereas *harabanaR* of Järsberg shows, that in the 6th century *hr* still had the sound [χ r].

2. My object in these lines is to prove or, at any rate, make plausible the theory, that *harabanaR* presupposes the pronunciation χ r. It will develop in the following that this is no new thesis, but that it is not quite out of place to take it up again is shown by the statements of the only grammar of the Primitive Norse yet existing: *Grammatik der urnordischen Runeninschriften* by A. Jóhannesson (Heidelberg 1923). Dr. Jóhannesson defines the Primitive Norse *h* thus § 91: »Germ. *h* war ursprünglich gutturaler

Reibelaut, wurde aber in den germanischen Sprachen zum Hauchlaut (spiritus asper). *Auf der ältesten Stufe des Urnordischen war h im Anlaut wahrscheinlich Hauchlaut, in- und auslautend dagegen wahrscheinlich stimmloser Reibelaut, wenigstens, wenn es auf einen Vokal folgte*».

Here the writer remarks that the spelling *rḥqaltr* Vatn (8th c.) shows that *h* before *r* (*l*, *n*) had become 'Hauchlaut'. But that does not prove that such was the case »in the earliest stage of Primitive Norse«, on the contrary, *h* may then just as well have had the value χ initially, and if — as the writer does — we assume that medially and finally it was a 'spirant' (χ), then we are bound to believe that it was so also initially. In fact, it would be much easier to believe that in Primitive Norse *h* was a 'spirant' initially, but a breath (Hauchlaut) medially and finally — for right in the next paragraph the writer goes on to show that *h* was lost medially except before an *s* and a *t*. This is proved with examples from ca 500, the 6th and the 7th centuries, but unfortunately the chief example is *wur[h]ta*, where χ stands between consonants, and thus could easily have been dropped while retaining its old spirantic value. Cp. the mod. Icelandic examples: *margt* [*marχt* > *mar̥t*] and *sterkt* [*sdeɾχt* > *sdeɾ̥t*] etc. It is, however, clear from the later development of the language — especially West Norse — that *h* must have had the strongest articulation initially, for only in that position it is preserved in West Norse (as a 'Hauchlaut'), whereas both medially and finally it is entirely lost.

Contrary to A. Jóhannesson, A. Noreen, the greatest authority on Old Norse grammar in his time — and probably for some time to come — sees in Primitive Norse *h* a *voiceless spirant*.

Thus we find this statement concerning the older runes in Altisl. Grammatik⁴ (1923) § 18: »*h* [ist] wol in den meisten stellungen noch als deutsches *ch* zu sprechen».

This was his latest word on the subject, but we find the same view e.g. in *Geschichte der nordischen Sprachen* (Grundriss der germ. Philol.³ 4, 1913) where in § 55 he classifies the Primitive

Norse *h*, *hh* as voiceless spirants and tells its subsequent history in the §§ 6.s, 66 and 85.2

His conclusions are, briefly, that initial $\chi > h$ in the 8th century before vowels and consonants: *RhoAltR* Vatn c. 700, *RhuulfR* Helnæs ca 800, but Old Russian *Rurik* = *Hrcerekr*, showing full voicing of the *r* in the 9th cent. Medially the change seems already to have taken place in Prim. Norse even with total loss of the *h*, e.g. *wiju* (= OHG *wihiu*) Kragehul 5th century, *w[u]rtaa* Etelhem 6th cent. — and so on.

Only between a short vowel or a consonant and following *s* does χ become *k*: *ax* (goth. *ahs*), *fylxni*, (goth. *fulhsni*).

Like Noreen, R. C. Boer (Oudnoorsch Handboek, Haarlem 1920) and H. Pipping (Inledning till studiet av de nordiska språkens ljudlära, Helsingfors 1922) both seem to assume χ for the Primitive Norse. At any rate this is doubtless the opinion of Pipping, for on p. 102 he calls Primitive Norse *h* a spirant, remarking in the notes that in many cases one cannot know whether or when the limits between χ and *h* have been passed. Boer is more vague, he classifies it with the »Gutturalen» p. 8 § 10, it is true, but so he does also the later Icelandic *h* § 175, adding the characteristic note: »In de verbindingen *hl*, *hr*, *hn* wordt *h* in modern ijsl. niet gesproken, maar *l*, *n*, *r* zijn stemloos». His stand is not made much clearer by the discussion in Oergermaansch Handboek (Haarlem 1918) § 144.2.

3. We shall now turn from the grammarians to the runologists.¹

Since L. F. A. Wimmer wrote his epochal work *Die Runenschrift* (Berlin 1877) it has been generally accepted that the runic **HH** (westgerm. **Ń**) should be derived from the latin sign *H*. Neither Bugge (Norges Indskrifter med de ældre Runer, 1905 and 1913, vol. 2, Indledning p. 109 and 163) nor von Friesen (Om runskriftens härkomst, Uppsala 1904, and in Hoop's Reallexicon der germanischen

¹ For all this see now von Friesen's article in *Afnfil.* 47:80—133, and the literature there quoted.

Altertumskunde, art.: Runen), who otherwise consider the Runic alphabet more or less to be of Greek origin, have ever contested the latin origin of this special rune. And neither do Pedersen (Runernes Oprindelse, Aarbøger for nord. Oldkyndighed, Ser. 3, vol 13: 37—82) nor Marstrander (Om runernes og runenavnenes oprindelse, Norsk tidsskrift for Sprogvidenskap, 1: 85—188), although they both assume that the runic alphabet came to the Germans via the Celts, and thus contains more or less of peculiarities which originated in Celtic territory, above all the peculiar order of the alphabet, the futhark-row, which, as Marstrander has shown, in many ways is a parallel to some of the Celtic ogham-alphabets.

But when it comes to defining the soundvalue of the rune for *h* the runologists have not been very clearspoken. Neither Wimmer, nor Bugge, nor Pedersen discuss the difference between the latin and the germanic sound, but incidentally, apropos some runic inscription you get the opinion of Wimmer and Bugge. Only von Friesen clearly assumes that the gothic *h* in Wulfila's time »åtminstone i de flesta fall blivit blott och bart ett andningsljud», which of course would easily account for the adoption of the latin *h* of similar soundvalue (Om runskriftens härkomst, Uppsala 1904 p. 37).

As a time for the adoption of the runes by the Germanic tribes Wimmer thought of ca 200 AD on the Rhinefront, possibly through Celtic transmission. Bugge thought the runes were learned by the Goths in Asia minor about 270, and von Friesen puts their origin about 200 in the civilizations of the Black Sea (Goths). Pedersen even thinks of the beginning of our era as the time for their adoption, and Marstrander speaks about the second half of the 1st century as a probable time for their adoption by Germanic tribes (the Marcomanni), who at that time came in contact with romanized Celts on the outskirts of the Alps.

At so early a time, surely, the Germanic tribes still would have used the old χ -sound, and this is the view of Marstrander, although he does not believe that such was the case in Gothic

and although he would gladly reduce the spirantic sound very much, since he operates with a celtic [χ] as a prototype for the Germanic γ -sound. (See his art. p. 117 ff.) His difficulties in accounting for the adoption: Celtic *h*, $\chi >$ Germ. χ , γ are similar to those encountered by de Vries in accountic for *hlaiba*: *hlaifs* but *daga*: *dags*: neither can adduce a plausible explanation.

4. But is it not necessary to rack one's brain over the inconsistencies of sounds and letters in the earliest periods of runic script. There can hardly be any doubt that *h* then had the sound [χ], since internal evidence shows that it must have had that sound much later.

We shall begin with the form *-halaiban* on the Norwegian Tune-stone (5th cent.). About this Bugge writes in *Norges Indskrifter med de ældre Runer* I p. 16—17:

»*halaiban* er opstaaet af **hlaiban*. I adskillige urnordiske Indskrifter inskydes *a* mellem *l*, *r*, el. *n* og en anden Consonant. Saaledes: *worahto* Tune (men *dohtrir*). *harabanaR* (af **hrabnaR*); *waritu* Varnum. *hariwulafa*; *hǫpuwulafR*; *haeruwulafR*; *warait* Istaby. *wolafR* 2 Gange; *arageu*; *barintip*; *herama*- Stentofta. *barutR*; *uPARABA*-; *haerama*; *arageu*; *falahak* Björketorp. *hǫpuwolafa* Gommor. Denne Eiendommelighed findes altsaa i Sverige og det sydøstlige Norge. Derimod anvendes den ikke i urnord. Indskrifter fra det sydvestlige og vestlige Norge. De eneste danske Eksempler er *asugisalas* og *agala* Kragehul.

Dette indskudte *a* er ikke et fuldtonende *a*, men en reduceret Vokal. Dette viser sig af Skrivemaaden paa Istaby-Stenen, hvor et fuldtonende *a* betegnes ved \mathfrak{A} , medens et reduceret *a* der betegnes ved \mathfrak{a} . Det fremgaar ogsaa deraf, at det indskudte *a* i *halaiban* ikke danner nogen Stavelse . . . Af tilsvarende yngre Former ser man, at slige indskudte reducerede Vokaler her, som i andre Sprog, periodevis dukke frem og atter forsvinde. At de er et lidet fast Element af Ordene, ser man ogsaa deraf, at de i nogle Indskrifter anvendes, i andre samtidige ikke. Lignende indskudte Vokaler, »anaptyktiske Vokaler», »Svarabhakti-Vokaler» findes i

mangfoldige Sprog, f. Ex. Oldhøjtysk, Oskisk, finske Sprogarter o. s. v. . . .

Vokalindskuddet i *worahto* er ganske som i Oht., f. Ex. *gauuorahtos* i Wessobrunner-Bönnen. I Indskrifter med den kortere Rækkes Runer findes en Vokal ofte indskudt i samme Lydstilling som i de urnordiske Indskrifter, men i hine er den indskudte Vokal oftest lig den nærmest følgende Vokal. Dog er Indskuddet i *barupar* Lilj. 621, d. e. *bræðr* analogt med det, som forekommer i *bariutip* Stentofta, *barutr* Björketorp.

Skrivemaaden *halaiban* viser, at Ordet ikke blev udtalt saaledes, som Islændingerne nu udtale *hl* i Fremlyd, nemlig med tonløst *l*, men at der hørtes to Consonanter. *h* var i Urnordisk sandsynlig, naar *l*, *r*, *n* fulgte, tonlös Spirant».

5. Thus, as I mentioned at the outset, it is no new thesis of mine that *harabanaR* Varnum or Järsberg (6th cent.) and *halaiban* Tune (ca. 500) presupposes the sounds χr , χl . Only, I had to discover it for myself, since I had not read Bugge on the subject. My reasoning was this: If the *a* is a svarabhaktivowel — as I had then no doubt it was — the *h* cannot have had the same value as it has in Modern (and Old) Icelandic. For in order that a svarabhakti-formation may be possible there must be a combination of consonants with an oral glide between them. Such a glide is *unavoidable* in some combinations, as e.g. of two lingual consonants formed against different places of the roof of the mouth, or in a different way. Examples: *ðr*, *gr*, *sr*, *χr*, *kr*, *tr*, *rt*, *rk*, *rs*, *rn*, *rl* and so on, one may also put *n* or *l* in the place of *r*. — To form a real svarabhaktivowel at least one of the consonants should be voiced, and it is preferable that the tempo be slowed down. In other combinations, on the other hand, such a glide is hardly formed or not at all. It seems to be an impossibility in *homorganic* consonantcombinations, (especially) where an oral closure is kept from one sound to another, e. g.: *lamb*, *mp*, *nd*, *nt*, *ng*, *nk*, *ld*, *lt*, etc. The Swedish form *vatten* < *vatn*

seems to contradict this theory, but I believe it is formed analogically after *soeken* < *sókn* and *vapen* < *vápn*.¹

Now, the combination *hr* as spoken in Mod. Icel. is strictly *homorganic* in this way, that the oral position is the same from beginning to end. The difference lies in the glottal articulation: to begin with, there is a strong breathing (through a wide-open glottis?) but gradually the vocal cords are tightened, until at last they begin to vibrate and give us a voiced *r*. It is quite the same with Mod. Icelandic *hl* and *hn* and — we may add — with *ha*, *he*, *hí*, *ho*, *hú* and so on. Whether we have a *h* + vowel or an *h* + *l*, *n*, *r*, *j*, *v* [w] makes no difference: in all cases the *h* may be termed a *spiritus asper*, *gehauchter Einsatz*,² a breathed onset. — Because *h* before a consonant has been commonly lost in almost all of the Germanic languages, except Icelandic, the grammarians — even phoneticians — have been very slow to understand this, usually treating the Icelandic cases *hl*, *hn*, *hr* apart from other cases of *h* and terming it — as Bugge and even Noreen above — a voiceless *l*, *n*, *r*. Cfr. also Boers note cited above, whereas Heusler says rightly: »*h* kann man im Altisl. noch überall, auch vor Konsonanten, als Hauchlaut sprechen» (Altisl. Elementarbuch² § 36).

H. Sweet and A. J. Ellis were the first Englishmen to learn and describe the Icelandic sounds (in Handbook of Phonetics [1877] p. 147 ff, and in On Early English Pronunciation, Part II p. 543 ff [EET Soc. Extra Ser. VII, 1869]). Ellis, who was the first to publish his observations, says about *h* before consonants: »it is used simply to make them voiceless», and he understands rightly, that the combinations, 'digraphs' *hj*, *hl*, *hn*, *hr*, *hu* all represent a *single* sound from the point of view of moutharticu-

¹ For the combinations *bn*, *dn*, and *gn* I found the length of the glide to be respectively 4,5, 3,5, and 4,1 $\frac{1}{100}$ sec. Cf. Beiträge zur Phonetik der isländischen Sprache p. 28.

² So Panconcelli-Calzia in Experimentelle Phonetik in ihrer Anwendung auf die Sprachwissenschaft, Berlin 1924, see the excellent picture on p. 47.

lation. He even uses the more adequate term »whispered *l* and *r*». Sweet also classifies them as voiceless, sometimes he calls them »breathed», which also is quite right.

It can be seen by Ellis's wording, that he does not consider the *h* before these consonants comparable to the *h* before vowels, which he was used to. Still more forcible this point of view is argued by Hoffory (Phonetische Streitfragen, Kuhns Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung etc., 23: 525—558). Thus he says about the Icelandic *hr*: »Ebenfalls treffen wir das *R* [= tonlose *r*] im Isländischen. Hier wird nämlich das anlautende *hr* wie *R* gesprochen, und es lässt sich beweisen, dass darin auch keine spur eines *h* vorhanden ist. Wäre nämlich ein *h* darin enthalten, so müsste, wenn einem auslautenden *r* ein anlautendes *hr* unmittelbar nachfolgt, die zunge, um die aussprache des *h* zu ermöglichen, notwendig aus der *r*-stellung entfernt werden, denn bei der hervorbringung des *h* ist »der mundcanal vocalisch offen» (Brücke), und die zungenspitze darf somit nicht dem gaumen genähert sein».

In other words: the discovery that *h* in *hl*, *hn*, *hr* did not have the vowelarticulation of *ha* etc, so familiar to everybody, led these phoneticians to define these combinations as *voiceless l, n, r*. This of course is a possible definition, but it is not as good as the other one, for it disregards the real characteristic of *h*, always present in these combinations, viz. the *strong breath*, which by no means always accompanies a voiceless sound. For there are many various grades of voiceless sounds and even the 'voiced' sounds may be more or less voiceless. As an example I may mention that I found the sonority (grade of voice) of initial »voiced» *m* (in 8 examples) to be 25.7 % of the whole soundlength, whereas 4 examples of initial *hm* gave the sonority 32.5 % (Beiträge zur Phonetik der isländischen Sprache, p. 36).

It seems a paradox that an initial »voiced» nasal thus can be less voiced than an initial »voiceless» one. But the paradox vanishes altogether when we find that during the voiceless part of the »voiced» *m* there is little or no expiration, whereas during

the voiceless part of the 'breathed' *hn* there is a strong expiration taking place.

A schematic picture of the Modern Icelandic *hl*, *hr*, *hn* etc, would be something like this

$$\frac{\text{strong breath dim.} \quad | \quad \text{voice}}{l, r, \text{ or } n\text{-articulation}}$$

of mouth. Insert any vowel for *l*, *r*, *n*, and we have a schematic picture of *h* + vowel.

It is impossible, as stated above, to think of svarabhakti-formation in such circumstances, so that if we have a svarabhakti-vowel in *halaiban*, *harabana_R*, the *h* must be χ or at any rate some oral sound approaching it.

6. But is it absolutely necessary to assume a svarabhakti-vowel? May this *a* not be a scribal error of the rune-master, or, more likely, may it not be an insertion of a magic rune?

This latter view has lately been voiced in a number of works on the runic inscription by H. Brix. In: *Nye Studier i Nordisk Runemagi* (Aarbøger f. n. Oldkyndighed 1929 3. Række 19: 1—188) p. 86 ff. he discusses — among other things — the Tune-stone, finding in it the first example of the so-called *niuha*-System, a magic design, according to him widely used in later inscriptions. It is obviously his opinion that the *a* in question is necessary in this system: the inscription contains 16 *a*'s, 12 *i*'s, 4 *u*'s, 5 *n*'s, and 3 *h*'s = 40 altogether.

A similar treatment is given to *harabana_R* of Varnum-Järsberg (p. 92): »Undersøges Tallet paa Vokalerne, ses det, at Indskriften har 8 *a*. Deraf findes de 4 i Navnet *harabana_R*, af hvilke det første er indskudt aabenbart for at opnaa et Antal af 4.»

Brix has marshalled a formidable host of material to prove the existance of magic systems in runic inscriptions. He is not blind, however, to the possibility that variations in orthography, apparently introduced in order to fit the 'system', may have had support in actually existing variations of speech (see p. 16).

The question is then: is it likely — especially in view of the

total absence of them in later stages of the language — that there were svarabhaktivowels in the speech of the runemasters. If we had to do only with the two examples above it would not be very likely. But there are many more: Jóhannesson has ca 20 cases in his Grammatik d. urn. Inschr. § 55, and what is more, most of this cases occur in soundcombinations which in other languages are known to produce svarabhaktivowels, especially *l*, *r*, *κ*, and *n*-combinations (17 cases listed by Jóhannesson, besides our *hal-* and *har-*). There is one more case: *afatr* Istaby (7th c.) which looks a little more suspicious, since the svarabhaktivowel is engendered between two *voiceless* consonants. Finally Jóhannesson lists 3 cases of *ij* instead of *j*: *arbija*, *arbijano* (Tune 5th c.) *zahelija*(?) Kragehul (5th c.), but since *ij* may be original in Tune (Bugge, Norges Indskr. I. 32), and the Kragehul form is doubtful, it seems better to disregard them. There is also the possibility that they are nothing but a clumsy spelling of *j*. — The same may be said of *huuar* Eggjum (7th c.).

In view of these examples it is not surprising that they have with Wimmer (De ældste nordiske Runeindskrifter, Aarbøger f. n. Oldk. 1867 p. 36), and Bugge (l. c.) been looked upon as representing svarabhaktivowels, and I think that one had better stick to that theory, rather than try to explain all the cases away according to Brix's magic formulas.

But granted that we have svarabhaktivowels in the runic inscriptions, how is it that they are so unstable, and why did they not leave any traces in the subsequent stages of the language? This question has been answered rather cursorily by Wimmer (Aarbøger f. n. Oldk. 1861 p. 36): »Af de tilsvarende yngre former ser man, at sådanne selvlyd periodevis dukker frem i sproghistorien og atter forsvinner (G. Curtius: Grundzüge der Griech. Etymologie II, 299 = 2 udg. p. 657).»

A better explanation, it seems to me, has been given by J. J. Smári, Skírnir (1928) 102: 227—228. It deserves to come to the notice of runologists, so I translate it here.

»In the winter of 1914—15 I began teaching Icelandic in the

Trade School of Reykjavik. My pupils were — some of them — very ignorant of orthography, as was to be expected, but what astonished me most of all was the fact that they often inserted svarabhaktivowels in their words, much in the same way as is usual in Primitive Norse. Later on I had the same experience in other schools with ignorant pupils, and other teachers in primary schools have corroborated it.

Following are examples of svarabhaktivowels taken from written exercises. It will be seen that usually either the root-vowel or the vowel of the ending is inserted.

A vowel is inserted between *r* and *ā*, *f*: *staraāi* (= *starāi*), *færiāi* (= *færāi*), *vöruāum* (= *vörāum*), *horofa* (= *horfa*), *niāiri* (= *niāri*), *efiri* (= *efri*).

Between *f* or *g* [ø: spirantic *g*] and *ā*: *hafaāi*, *hafiāi* (= *hafāi*), *vöfuāum* (= *vöfāum*), *sagaāi*, *sagiāi* (= *sagāi*), *þöguāu* (= *þögāu*).

Finally between *l* and *f*: *ālafar* (= *ālfar*); or *ll* [dl] and *r*: *allara* (= *allra*).

It is possible that the phenomenon has occurred in other positions, although I have not recorded it.

This is obviously the same phenomenon as we have in Primitive Norse, cf. *harabanaR*, *hAþuwolafA*, *uþArabasba*, *heðera* etc. . . .

But does this represent a pronunciation at any time? I do not think so.

In the first place, it is very queer that no trace should be found in Old Norse of these svarabhaktivowels, common as they seem to have been in Primitive Norse, unless they were put in through unskilled writers.

Secondly I tried to find out the reason why my pupils put in this svarabhaktivowel, of which I could detect no trace in their ordinary speech. I came to the conclusion that when unskilled orthographers are writing they will pronounce the words in a whispering voice, very slowly in order to single out the sounds, but then often a faint vowel sound will be produced out of the voice of the consonants, just on account of the slow pronunciation — although such vowels will not all be heard in or-

dinary speech. This inserted vowel gets its timbre from the preceding or following vowel, so that the writer thinks he has to do with the same vowel, e. g. *sagaði*, *sagiði*, for *sagði*.

I think the svarabhaktivowels of the runic inscriptions originated in a similar way. Those who cut the runes were unskilled and uncertain — there was no fixed orthography, and they had to consider the spelling very carefully before putting it down. Then, I think, they resorted to the same device as the pupils of the Trade School, they would pronounce the words in a whispering voice, and the result would be the same: they would hear a vowel where there was none, and write accordingly.»¹

It seems to me that this theory solves most of the difficulties of the Primitive Norse svarabhaktivowels. Thus it explains why we can have a vowel inserted in a group of voiceless consonants as in *afATR*. In a whisper the difference between a voiceless and voiced glide will be more negligible than it is in fully voiced speech.

7. The previous considerations should, I hope, have strengthened the view 1) that we have to do with svarabhaktivowels in the runic inscriptions and 2) that consequently *halaiban* Tune, and *harabanar* Varnum-Järsberg contain initial *χ*.

Unfortunately these and *huwar*, Eggjum ca 700, if it belongs here, are almost the only examples from the runic inscriptions, and the only ones listed by Noreen in his *Altisl. u. altnorweg. Grammatik*⁴. In his *Altschwedische Grammatik* § 160. 2 a we find an additional *Hurulfr* for *Hrölfr* quoted from »inschriften aus Uppland und Södermanland» which I have not been able to verify.

Marstrander (*Norsk tidsskrift for sprogvidenskap* 3: 24—157; see p. 32) ponders the possibility of reading the gothic inscription on the Kovelspear as *Harings* = *Hrings*, but decides rather not

¹ Although not noticed as a rule in everyday speech the Icelandic has glides of considerable length. Thus I found the glide between stops and *r* ca 4.0 $\frac{1}{100}$ sec. (*Beiträge z. Phon. d. isl. Spr.* p. 28). This comes very near to be $\frac{1}{3}$ or even $\frac{1}{2}$ the length of an ordinary short vowel in disyllabic words.

to do it. In the same place he voices the opinion that *hlaawiðo*, Kjölevig probably stands for **halawiðo*. But, of course, there is no reason to build on such loose conjectures.

Between *harabana_R*, 6th century, and *rhōaltr* Vatn, 8th century, lies the change $\chi > h$ as Bugge (Norges Indskr. I, 358) rightly assumes with Wimmer (Runenschrift 339). We can be reasonably sure, then, that *hleuno* Vi 3rd century, *hlewa₃asti_R* Gallehus, 5th cent., *hlaiwa*, *hna₃ðas* Bø 6th cent., and *hlaawiðo* Kjölevig 6th cent. represent the older χ -sound. Whether *hrō_Ra_R*, *hrō_Re_R*, By 7th cent. does so or not will be problematic, but *huwa_R* Eggjum (700) of course represents the old and modern χw -sound.

The new (= Mod. Icelandic) pronunciation finds expression besides the stone of Vatn also in some Danish inscriptions: *rhuulfr* = *Hróulfr* Helnæs, Fyen ca 800—825, *rhafnukatufi* Læborg, = *rafnuka*: *tufe* Bække I, both from Ribe Amt ca 925—50, obviously mentioning the same person: *Hrafnunga Tófi*. But already at this time the *h* is being lost altogether leaving only voiced *r*, *l*, *n*, although the old spelling with *hr* still lingers in some of the Danish inscriptions like *hrībna* = *Hrefna* Bække II, Ribe Amt ca 960—70, *hri₃pi* = **Hriðir*? Jætsmark, Hjørring Amt ca 960—70 (see Wimmer, De danske Runemindesmærker ved L. Jacobsen, the Glossary and the introduction p. 35).

For the disappearance of *h* before *r*, *l*, *n* in Old Swedish a little later or round 1000, see Noreen Altschwedische Grammatik § 312.

Looking up Marstrander's Bidrag til det norske Sprogs historie i Irland (Norsk Vidensk. Selsk. Skrifter Hist. Fil. Kl. 1915 N 5 pp 103—104) to see what light the spelling of Old Norse loanwords in Irish might throw upon our subject, I found only a corroboration of the find on the Vatn-stone: that χ had become *h* ca 700.

But Marstrander has an interesting information on the combination *hv*. In Irish he finds it transcribed with *f*: *faras* = *hvar* es, *Fiuit* = *Hvítr*, and *Infuit* = **Íhvítr*. Says he: »Konsonantiskt *u* blev fölgelig under indflydelse av et foregående *h* til bilabialt *f*; i *Infuit* betegner *u* blot den mørke overgangsljud til *í*. Ir. *far* viser at *h* foran kons. *u* i de vestnorske maalförer hvorfra

ordet stammer ved år 1000 *ikke hadde den spirantiske udtale ch*, som vilde ha fört til ir. *chuar*, *cuar*. Det spirantiske *ch* turde derfor overalt bero paa ældre *h* — foran konsonantisk *u* som foran konsonantisk *i* (*hialt* af **helta-*: ir. *elta*). Anderledes Noreen § 216».

What Marstrander here really means by the term »ældre *h*», I do not know, if it is not the old postulate »*h* before a consonant» as an oral articulation different from the following consonant. If *u* and *i* were consonantic at the time, I can not conceive of a non-consonantic preceding *h*. I should prefer to think, that in the West Norse dialect from which the Irish took their words, *hu* had become labialized and develarized to such an extent that the Irish rather chose to identify it with *f* than *ch*. This develarizing of *hw* > *hv* is easily conceivable as a parallel to the change *w* > *v* (i. e. English *w* (rounded) > *v* bilabial, later labiodental). Exactly the opposite takes place when in Icelandic $\widehat{\chi}w\acute{a}\acute{d}$ > $\chi\acute{a}\acute{d}$: a delabialisation. But $\widehat{\chi}w$ has also widely become *kw* with an exaggeration of both articulations-elements: a differentiation. An *h* before *w* and *j* necessarily must have a spirantic sound since it is nothing else than a breathed *w* and *j*.

The Johns Hopkins University.

Stefán Einarsson.

Hǣalfdenes Vater.

Als eine der wichtigsten Arbeitshypothesen bei meinen Studien zur Entwicklungsgeschichte des Beowulf-Epos dient mir die Auffassung, dass die altgermanische Heldendichtung, entstanden in der Gefolgschaft aus dem hymnischen Totenklagelied, ursprünglich nur menschlich kriegerische Handlungen darstellte und dass alle Sagen- und Märchenmotive, an sich älter und anderen Ursprungs, in ihr eine später eingedrungene Schicht bilden.¹ Es gilt also in jedem Einzelfall, den Anknüpfungspunkt für die fremden Elemente in der Heldendichtung aufzuspüren. Was vom Scyld-Scēfing im Anfang der englischen Dichtung berichtet wird, sei hier als Beispiel behandelt. Abgesehen von der christlichen Färbung, die eine dritte Stilschicht ausmacht, ist hier eine Verschmelzung zweier wesensfremder Bestandteile, die Einfügung einer Volkssage in die heldische Überlieferung, zu erkennen.

Der Name Hǣalfdene hat zwiefache Deutung gefunden: er ist mit dem Volksnamen Hǣalfdene in Zusammenhang gebracht, und man hat an eine Mutter fremder Herkunft gedacht.² Auf Grund des Textes scheint es mir viel näher zu liegen, einen *Vater fremder Abkunft* anzunehmen. Scheiden wir Beowulf (I) aus, der ja keinesfalls ursprünglich in diese Reihe gehört, so stossen wir auf Scyld Scēfing, der in der Tat — nach langer herrscherloser Zeit — als Fremder auf den Königsplatz kommt. Nun ist ja Scyld bekanntlich ein erdichtetes Glied der Genealogie, entstanden aus dem Geschlechtsnamen der Scyldinge. Die Geschlechterreihe selbst ist nach

¹ Berendsohn, *Altgermanische Heldendichtung*, Ilbergs NJ 35 (1915) S. 634 ff. Drei Schichten dichterischer Gestaltung im Beowulf-Epos, *Münchener Museum* II, 1 ff; Die Gelage am Dänenhof zu Ehren Beowulfs III, 31 ff. *Hrólfsaga kraka* und Beowulf-Epos, "Niederdeutsche Studien", *Festschrift Conrad Borchling* 20. III. 1932, S. 328 ff.

² Björkman, Erik, *Studien über die Eigennamen im Beowulf*, Halle 1920, S. 56 ff (mit Literaturangaben).

rückwärts über Hæalfdene hinaus nicht zu Ende; denn es wird ja im Beowulf von Heremōd (V. 901—14, V. 1709—22) berichtet, der gewaltsamen Todes endet. Vielleicht ist die erwähnte herrscherlose Zeit seiner Herrschaft gefolgt. Den wirklichen Namen des fremden Herrschers wissen wir nicht, aber sein Dasein hat eine starke Spur eingeprägt in die Erinnerung des Volkes: *unvergesslich blieb die seltsame Art seiner Totenfahrt.*

Vor der Deutung der Beowulf-Darstellung als Bestattungsbrauch hat C. W. von Sydow nachdrücklichst gewarnt.¹ Er meint, der christliche Dichter habe die ältere Dichtung missverstanden, die nicht ausdrücklich sage, dass der Fürst tot sei. In den zugehörigen Sagen und Märchen aber gelte als Regel, dass der Gast aus einer übersinnlichen Welt dorthin zurückkehren müsse, woher er gekommen, wie z. B. der Schwanritter. Dadurch erreicht von Sydow, dass er den ganzen Bericht von Scyld Scēfing, seine Ankunft und seine Abfahrt, als Parallele zu weitverbreiteten Volksüberlieferungen deuten kann.²

Dieser Meinung muss ich entschieden widersprechen. Nicht nur die christlich gefärbten Verse

V 26 f. Him ðā Scyld gewāt tō gescæphwile
 felahrōr fēran on frean wære

deuten auf den Tod Scylds hin. Es heisst weiter, dass er den Gefolgsleuten die ganze seltsame Art der Schiffsausrüstung selbst befohlen habe,

V 30 f. þenden wordum weold wine Scyldinga,
 leof landfruma

»als er noch über die Worte gebot, der Fürst der Scyldinge, der Landesherr«. Sie *tragen* ihn hinab zum Gestade des Meeres und

¹ C. W. von Sydow, *Scyld Scēfing, Namn och Bygd*, 1924, S. 71 f.

² A. a. O., S. 90 ff. In der Ablehnung der mythologischen Deutungen der Beowulfstelle stimme ich mit dem Verfasser völlig überein.

legen ihn ins Schiff; gewiss ist es denkbar, dass er krank oder altersschwach gewesen sei und deshalb nicht aufs Schiff habe steigen können, wie der Schwanritter, der im Vollbesitz seiner Kraft davonfährt; aber weit weniger gewaltsam ist doch die Annahme, dass der englische Bearbeiter die Dichtung richtig aufgefasst habe, dass es sich um Scylds Totenfahrt handle.

Die gesamte Darstellung mit ihrer Fülle überaus anschaulicher Einzelheiten beweist aber auch, dass wir hier *ein altes echtes Stück altgermanischer Heldendichtung* vor uns haben und nicht eine versifizierte Volkssage.

V 28 ff. Hī hyne þā ætbæron tō brimes faroðe,
 swæse gesiþas, swā hē selfa bæd,
 þenden wordum weold wine Scyldinga,

V 32 ff. Þær æt hýðe stōd hringedstefna
 isig ond útfūs, æþelinges fær;
 ālēdon þā leofne þeoden,
 beaga bryttan on bæarm scipes,
 mærne be mæste. þær wæs mādma fela,
 of fēorwegum frætwa gelæded:
 ne hýrde ic cýmlicor ceol gegyrwan
 hildewæpnum ond hēaðowædum,
 billum ond byrnum: him on bæarme læg
 mādma mænigo, þā him mid scoldon
 on flōdes æht fēor gewitan.

V 47 ff. þā gýt hie him āsetton segen gyldenne
 heah ofer heafod, lēton holm beran,
 geafon on gārsecg: him wæs geōmor sefa,
 murnende mōd: men ne cunnon
 secgan tō sōðe selerædende,
 hæleð under hēofenum, hwā þæm hlæste onfeng.

Die vertrauten Gefolgsleute (swæse gesiþas) sind es, die ihn hin-abtragen zur brandenden Flut, wo sein Fahrzeug, vereist und doch

(trotz des Winters) fahrtbereit (útfūs) liegt. Sie betten ihn im Schoss des Schiffes beim Maste und häufen viel Schätze aus fernem Ländern um ihn, vor allem Waffen und Kampfgewänder. Das goldene Banner hissen sie, dass es hoch über seinem Haupte steht. Dann lassen sie die Wogen ihn hinaustragen ins Unbekannte und bleiben tieftrauernd zurück.

Diese Darstellung ist gewiss nicht ganz unberührt geblieben von der alles überwuchernden *Bearbeitung des christlichen Angeln*. Seine christliche Stilisierung steckt wie schon erwähnt in

V 26 f. Him ðā Scyld gewāt tō gescæphwīle
 felahrōr fēran on frean wære.

Die Verse 40—42 mit der wiederholten Erwähnung der Schätze (unter Anwendung des gleichen Wortes *mādma* wie V 36 und unter Übernahme von *on bēarme* aus V 35) und der vorausseilenden Reflexion gehören seinem Stil an, der auch in der kummervollen Betrachtung V 49 ff. spürbar ist. Aber dahinter steht eine anschauliche, dichterisch gesteigerte Schilderung, die in ihrer Lebensfülle und -nähe der am Ende des Gedichtes von der Bestattung Beowulfs ebenbürtig ist.

Sie stammt aus heroischer Überlieferung, aus dem Leben, nicht aus der Volkssage. Über das Schiff in Kult und Bestattungsbrauch haben die nordischen Forschungen der letzten Jahrzehnte viel neues Licht verbreitet. Hier muss an erster Stelle *Oscar Almgrens Buch über die Felsenzeichnungen*¹ genannt werden, das zweifellos für die Erforschung der germanischen Religionsgeschichte eine neue Grundlage schafft. Die realistischen Tierbilder der Altsteinzeit hat man ja seit langem in Verbindung gebracht mit magischen Bräuchen der damaligen Jäger- und Fischer-Völker; in ähnlicher Weise zeigt Almgren die Funktion der bronzezeitlichen Felsenzeichnungen im Leben der ackerbautreibenden Völker jener Tage

¹ Oscar Almgren, *Hällristningar och kultbruk, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademiens Handlingar* 35, Stockholm 1926—27. Eine deutsche Übersetzung ist erschienen: *Nordische Felsenzeichnungen als religiöse Urkunden*, Frankfurt a. M. 1934.

auf, indem er sie als *Darstellungen wirklicher Fruchtbarkeitsriten* deutet, denen man im Stein dauernde Wirkung verleihen wollte. Seine Beweisführung wirkt überzeugend, besonders auch durch die reichen Beziehungen zur alten Mittelmeerkultur und zum Folklore, die er aufzeigt. In diesen Darstellungen der Bronzezeit spielt das *Kultschiff* (deutbar als *Götter- und Totenschiff*) eine ganz hervorragende Rolle. Aus dem gleichen Zeitalter finden sich auf Gotland *Gräber mit Steinsetzungen in Bootsform*. Für die früheren Perioden der Eisenzeit fehlen Zeugnisse von *Bootsbestattungen*, aber in der Völkerwanderungszeit (seit etwa dem 6. Jahrhundert) erscheinen sie zahlreich in *Norwegen und Schweden* (bes. in Uppland) z. T. mit sehr reicher Ausstattung an Wehr und Waffen, Gerät und Geschmeide, oft von nachweislich fremder Herkunft. Literarische Zeugnisse für Schiffsbestattungen reichen bis zur Einführung des Christentums.¹ Die Mehrheit der nordischen Forscher neigt heute dazu, alle diese Erscheinungen in einem inneren Zusammenhang zu sehen, hinter dem der Glaube an eine Fahrt des Toten über das Wasser ins Jenseitsreich steht.

Die prachtvolle Schilderung der Totenfahrt Scylds ins Meer hinaus hat schon der Archäologe Knut Stjerna in den gleichen grossen Zusammenhang eingereiht.² Er unterscheidet in der Schiffsbestattung drei Entwicklungsstufen. 1.) Der Tote wird in ein Schiff gelegt, das ins Meer hinaustreibt. 2.) Das Schiff wird mit dem Toten auf dem Lande bestattet. 3.) Nur das Fährgeld, das man dem Toten mitgibt, zeigt noch, dass man an eine Wasserfahrt ins Totenreich glaubt. Es ist einleuchtend, dass Zeugnisse für die erste Form nur in der Literatur überliefert sein, nicht durch den

¹ Vgl. Shetelig, Norges Forhistorie, Institutet for sammenliggende Kulturforskning, A Forelesningar, Va, Oslo 1925, S. 194 ff, Skibsgravene og Skibsbygning, und desselben ausführliche Behandlung aller norwegischen Schiffsgräber in Osebergfundet, Bd. I, Kristiania 1917. Literatur zu den Schiffsgräbern der Wikingerzeit ebenda S. 365.

² Knut Stjerna, Skjolds hädanfärd, Studier tillägnade Henrik Schück, 1905, S. 110 ff, in englischer Übersetzung: Essays on Beowulf, Coventry 1912, S. 97 ff.

Spaten ans Licht gefördert werden können. Durch eindringliche Vergleiche besonders auch mit den schönen Schiffsgräbern von Vendel in Uppland (um 600) sucht Stjerna darzulegen, dass der Beowulf-Bericht einen wirklichen alten Brauch anschaulich spiegelt.

Meine Auffassung, dass die von Scyld befohlene Bestattung im Schiff, das aufs Meer hinausfahren soll, einen unauslöschlichen Eindruck hinterliess, findet nun eine kräftige Stütze in der Tatsache, dass im heutigen *Dänemark*, also auch auf Seeland, wo Lejre (= Hæorot) liegt, noch *kein Schiffsgrab* ans Licht gekommen ist, weder aus der Völkerwanderungs-, noch aus früherer Bronze-, noch aus späterer Wikinger-Zeit. Es scheint also, dass der norwegische und schwedische Brauch hier keinerlei Wurzeln im Volksglauben besass. Um so auffälliger musste die Totenfahrt des Königs sein. Er war offenbar wirklich ein Fremder, der eine heimische Königstochter heiratete, sodass sein Sohn den Namen Hælfdene mit Fug und Recht trägt.

An jede ungewöhnliche Erscheinung irgendwelcher Art aber knüpft die Phantasie an mit einer *aitiologischen Sage*. Sie muss nicht für jeden besonderen Fall neu erfunden werden. Es kann ein Wanderstoff sein, der sich als willkommene Deutung anfügen lässt. Das ist hier geschehen. Eine oft vorkommende *Findlings-sage*¹ ist herangezogen, um die Totenfahrt Scylds zu begründen. Die Naht zwischen beiden Überlieferungen ist sichtbar in

V 43 ff. Nalæs hī hine læssan lācum teodan,
 þeodgestreonum, þonne þā dydon,
 þe hine æt frumscēafte forð onsendon
 ænne ofer yðe umborwesende.

In einer verneinend beginnenden, rückwärtsgewendeten Reflexion, ganz nebenbei also, in einem Nebensatz, wird die Volkssage eingefügt; ähnlich steht auch die erste Erwähnung der Herkunft Scylds in einem rückblickenden Nebensatz

¹ von Sydow, a. a. O., S. 90 ff.

V 6 f.

syððan ærest wēarð
feascēaft funden.

Die Anknüpfung ist so ungeschickt wie nur möglich; denn die Aufmerksamkeit wird auf einen Nebenumstand, die reichen Schätze, abgelenkt, während die Hauptsache, die Herkunft aus dem Unbekannten, das Gegenstück zur Fahrt ins Unbekannte, unbetont bleibt. Man muss sich aus diesen beiden Stellen mühsam die Tatsachen zusammensuchen, dass Scyld einst als neugeborenes Kind hilflos gefunden worden ist, angetrieben über das Meer (von Schätzen umgeben). Nur, wenn man den Beinamen Scēfing mit Hilfe späterer Überlieferung auspresst, gewinnt man etwa noch eine anschauliche Einzelheit: er lag auf einer Garbe. Wenn man den *Stil des englischen Bearbeiters* aus eindringlichem Studium kennt, zögert man nicht anzunehmen, dass er es war, der diese Sage in die heroische Heldendichtung aitiologisch eingeführt hat.¹ Solche aitiologische Stoffweiterung ist ja nicht nur in der Volksüberlieferung, sondern auch in der Buchdichtung und der früheren Geschichtsschreibung weit verbreitet. Wer es aber auch sei, der diese Verknüpfung vollzog, er kannte und nutzte das alte Gesetz der volkstümlichen Überlieferung, nach dem ein Gast aus dem Jenseitsreich dorthin zurückkehren muss, woher er gekommen ist. Aber die lebensvolle Schilderung der Totenfahrt kann nicht aus solcher kargen Volkssage stammen, sie steht unter dem *Stilgesetz der altgermanischen Heldendichtung mit starkem Realismus, reicher Variation und superlativischem Preis*. Auch *rhythmisch* gehört diese Stelle zu den ausdrucksvollsten der ganzen Beowulf-Dichtung. Dies dichterisch kraftvoll ausgeprägte Stück heldisches Leben kann man unmöglich aus primitiver Volkssage ableiten.

Woher Scyld eigentlich gekommen ist, wer ihn gesandt hat, bleibt völlig ungeklärt (V 44 f). Ein fremder Glanz unwittert den Stammvater der Scyldinge schon im Beowulf-Epos. Der steigenden Phantasie war hier ein weiter Spielraum gelassen. Auf

¹ Vgl. Anmerkg. 1: Berendsohn, *Drei Schichten usw.*, bes. S. 17, 20 ff. Die *Gelage usw.*, bes. S. 44 ff.

ags. Boden wurde der sagenhafte Vorfahr Scǣaf gebildet, auf nordischem Scyld zum Sohn Odins erhoben.

Ist aber meine Auffassung richtig, dass die Schilderung der Totenfahrt aus dem Leben gegriffen ist, so muss sie von einem wirklichen Fremden (der eine einheimische Königstochter geheiratet hat und so Vater Hǣalfdenes wurde) auf Scyld übertragen sein. Ich möchte eine Vermutung wagen, welcher Name hier einmal in der Überlieferung gestanden hat, ehe Beowulf (I) eindrang. In V 875 ff singt ein Sänger von den Taten Sigemunds, während des Rittes zum Grendel-See. Ich habe wahrscheinlich zu machen versucht, dass diese ganze Morgenfahrt der Recken zur Bearbeitung des englischen »Dichters« gehört.¹ Was er von Sigemund und Heremōd berichten lässt, entnimmt er alter Tradition, die auch in der Edda nachklingt.² Heremōd wird mehrfach als Scylding bezeichnet (V 913, V 1710). Nach V 900 ff

hē þæs ær ondāh,
siððan Heremōdes hild sweðrode

könnte man wohl schliessen, dass *Sigemund der Nachfolger Heremōds gewesen sei und ursprünglich die Stelle Beowulfs I eingenommen habe*, von dem die Dichtung überhaupt nichts Greifbares auszusagen weiss. Setzen wir Sigemund an dieser Stelle ein, so entspricht er, der allein einen Drachen tötet und einen Schatz über das Wasser heimbringt, ganz Frotho I bei Saxo.³ Das Eindringen der Volkssage vom Kampf mit dem Drachen, der einen Hort hütet, in die altgermanische Heldendichtung vom dänischen Königsgeschlecht, ist ein dem hier behandelten verwandtes Problem, das einer besonderen Bearbeitung bedarf. Obwohl in der Edda ausdrücklich berichtet wird, dass Sigemund die Königin Borghild in Dänemark geheiratet habe⁴, will ich keineswegs be-

¹ Berendsohn, Drei Gelage, S. 41 ff.

² Hyndluljóð 2, 3 f.

³ Saxo Buch II S. 39.

⁴ Fra dauða sinfiotla. Vgl. Völsungen-saga Kap. 10.

haupten, dass wir in ihm den fremden Vater Hǣlfdenes wirklich vor uns haben. Sigemund ist eine Wandergestalt der Heldensage, die durch die Heldendichtung eingeführt und in das Geschlecht der Schildunge eingefügt worden ist. Nur auf die dichterische Tradition kommt es hier an, die meine Annahme stützt, dass Sigemund einmal die Stelle Beowulfs (I) in der Dichtung inne gehabt hat. Für diese meine begrenzte Untersuchung ist vor allem fruchtbar, dass in der nordischen Sigmundüberlieferung der späteren Zeit bekanntlich auch von einer Totenfahrt mit dem Schiff berichtet wird. Odin holt Sinfjötli im Schiff hinüber in sein unsichtbares Reich¹. Die Darstellung ist mit jener, die im Anfang der Beowulf-Dichtung steht, nicht in Einzelheiten zu vergleichen — Jahrhunderte liegen dazwischen —, aber der gleiche Glaube beherrscht beide. Da wir nur sehr wenig literarische Zeugnisse für die unmittelbare Fahrt des Toten selbst übers Meer ins Jenseitsreich im germanischen Norden haben, ist es gewiss nicht ganz gleichgültig, wenn wir zwei von ihnen miteinander in literargeschichtliche Verbindung bringen können. Der eigentliche Vater Hǣlfdenes, wohl schwedischer oder norwegischer Herkunft, bleibt seinem Namen nach unbekannt.

¹ Ebenda. Das Wort gǣrsecg bedeutet im Beowulf zweifellos 'Meer': es variiert v. 48—49 mit holm und kommt noch 515 und 537 in gleicher Bedeutung vor. Für -secg hat Bugge in Zachers Zeitschrift IV, 192 die Bedeutung 'salum' aus Glossen nachgewiesen. Aber die Verlockung, es als "Speermann" aufzufassen, ist doch so gross, dass man beim Vergleich mit Vergil Neptun als Vorbild vermutet hat (T. B. Haber, A comparative study of the Beowulf and the Aeneid, Princeton 1931, S. 69 f.). Liegt es dann nicht näher, an Odin zu denken? In seinem Kult spielt der Speer eine wesentliche Rolle. In der Völsungen-saga selbst zersplittert Sigmunds Schwert an Odins Speer. Gǣrsecg wäre ein passender Name des Gottes. Aus solchen Stellen wie Beowulf v. 48—49 wäre die Bedeutung 'Meer' innerhalb der Dichtung erwachsen.

Walter A. Berendsohn.

Anker Jensen: Studier over H. C. Andersens Sprog. Haderslev 1929. 314 s.

Anker Jensens förtrogenhet med H. C. Andersens författarskap är väl betygd. Tillsammans med Hans Brix har han utgivit en kritisk, kommenterad upplaga av Andersens Eventyr, och så gott som varje sida av hans Studier visar en vidsträckt beläsenhet i Andersens övriga produktion. Materialet i boken är överflödande rikt, så rikt till och med att man stundom har en förnimmelse av en viss *embarras de richesse*. En följd därav är väl att källhänvisningar i allmänhet saknas beträffande de från Andersen anförda språkproven. Att överallt anföra beläggställena hade kanske tyngt framställningen alltför mycket, då det är fråga om hos Andersen mera vanliga företeelser, men någon eller några källhänvisningar borde dock ha funnits för varje behandlad kategori. Som det nu är, har bokens värde för kommande forskning betydligt förminskats. De meddelade citaten äro för övrigt så korta att man ofta känner behov av att se det anförda i sitt sammanhang.

Över huvud taget ligger det en isolerande tendens över författarens hela framställning. De språkliga företeelserna annoteras och exemplifieras var och en för sig utan att några mera allvarliga försök göras att anknyta dem vare sig till H. C. Andersens personliga utveckling eller till språk- och stilutvecklingen i stort. Visserligen anföras här och var paralleller både från äldre och yngre språkskeden, men det sker, som det synes, godtyckligt, och uppställningen liknar mest exempelsamlingen under en språkregel i t. ex. en latinsk grammatik. Detta förhållande kommer särskilt att observeras i arbetets förra del som avser att behandla rent stilistiska företeelser. Den senare delen skulle kunna rubriceras som syntax. Författaren har emellertid icke klargjort för sig den principiella skillnaden mellan stilistik och syntax, och därav har blivit följderna att ingendera kommit till sin fulla rätt.

På så sätt har arbetet kommit att innehålla en stor mängd i sin art värdefulla upplysningar rörande H. C. Andersens språk, men det löser inga problem. Sådana uppstå som bekant, när man konfronterar något med ett visst sammanhang, men det är detta som författaren blott glimtvis gör. När han på allvar försöker det i sitt slutkapitel, blir resultatet magert nog, beroende på att den föregående framställningen icke varit inriktad åt detta håll. Det stilistiska huvudproblemet rörande Andersens författarskap: hans sagostils genesis har av förf. knappast förts närmare sin lösning. Av värde även härför hade varit om förf. hade undersökt vilka av de behandlade språk- och stilföreteelserna som återfinnas i Andersens brevstil. Över huvud taget hade det varit av

värde att mera komma åt det genuina hos Andersen än vad förf. ger oss tillfälle till. Han nöjer sig i ett flertal fall med ren katalogisering av språkföreteelserna. En svensk får därigenom visserligen många tillfällen att skissera ett slags komparativ syntax. Det är intressant att iakttaga vilken olika historia samma konstruktioner kunna få i två så närsläktade språk som danskan och svenskan, och man undrar över vilka inflytelser som därvid gjort sig gällande. Dansk historisk syntax har naturligtvis också mycket att hämta från Jensens rikhaltiga exempelsamling.

Även beträffande hänsynen till andra forskares arbeten kan man hos Anker Jensen iakttaga samma tendens till isolation som vi förut talat om. Mest påfallande är väl att han utom på ett enda ställe lämnat Rubows även beträffande det stilistiska mycket givande arbete »H. C. Andersens Eventyr» ur räkningen. Rubows arbete kom ut två år före Anker Jensens, men det senare var då enligt förf:s uppgift redan skrivet. Man tycker nog att under dylika omständigheter det varit bäst att utelämnat även den lilla not på s. 111 där Jensen påpekar att han kunnat meddela ett långt tidigare belegg än Rubow på Andersens föreställning om sitt liv som ett äventyr. Nemesis har för övrigt fogat det så, att icke heller Jensens belegg är det tidigaste. Rubows citat var från 1845, Jensens från 1833, men redan 1828 hade Andersen betecknat sig som »en Aventyrier her i Livet» (Br. 1: 29).

Oberörd av forskning på annat håll visar sig också förf., när han behandlar t. ex. sammansättningarna, — för att nu taga något som speciellt intresserar anmälaren. Denna betydelsefulla ordkategori upptas till behandling under »Sammenligning», varav följden har blivit dels den att förf. egentligen blott fäster sig vid adjektiven, dels också den att det för sammansättningen, framför allt från stilistisk synpunkt, väsentliga: dess egenskap att utgöra ett språkligt uttryck för syntetisering eller koncentration alldeles förbises. Det heter tvärtemot: »Det ses straks, at sammensætningen stilistisk ikke er så værdifuld, fordi den er stivnet til et sammensat adjektiv (sjældnere substantiv), mens sammenligningerne ellers kan udmales nøjere; havblå øjne — ja, så er der ikke mere; men: øjne, der er som havet (når? hvor?) — her kan billedet antage flere forskellige former, ændres eller forstærkes» (s. 145). Denna författarens enligt min mening ohållbara ståndpunkt har medfört att han står alldeles oförstående inför sammansättningar av den starkast syntetiserade typen. »Ejendommeligere [än de strax förut anförda stjerneklar, stjernelys] er derimod: den stjerneblaae Himmel, hvor »stjærnerne» og »det blå» i og for sig ikke står i noget forhold til hinanden, der berettiger sammensætningen» (s. 146). Just stjärnblå, i sv. tidigast känt från Almqvist, har av mig anförts som ett pregnant exempel på sådana sammansättningar hos vilka förekommer vad jag kallar

reell komplikation (se Språk o. Stil 1916, s. 57, Edda 1921, s. 286). Vad som synts Jensen som ett kuriosum, kan vara ett tecken på en betydelsefull stiltendens. Som citathänvisning fattas, saknar man möjlighet att närmare undersöka den stilistiska miljö, där ordet förekommer hos Andersen.

Sixten Belfrage.

Norsk Riksmålsordbok, utarbeidet av Trygve Knudsen og Alf Sommerfelt under medvirkning av K. E. Bødtker, Ulrik Mørk, J. Mørland, R. Ullman, h. 1—12. Oslo 1930 ff.

De svårigheter, med vilka varje norsk lexikograf för närvarande kämpar, belysas ganska skarpt redan på första sidan av den ordbok, vars titel läses ovan. Där möter bl. a. ett så »pæredansk» ord som *abild* med citat icke blott från en av de återhållande och internationella författarna, J. S. Welhaven, utan även från en så »kavnorsk» författare som Bjørnstjerne Bjørnson. Bland översättningsorden medtages *apal*, som på sin plats upptages såsom »mest dialektisk» men även det förses med citat från Bjørnson.

Svårigheternas ursprung fick en sakkunnig behandling här i Arkivet Bd 4 av August Western, som påvisade, i vilken för oss överraskande utsträckning ett bokstavstroget, tillnärmelsevis danskt uttal hade satt sig fast i ord, som huvudsakligen hörde hemma i litterär stil, varvid stundom skapats dubbelformer: en mera genuint norsk variant för vardagsbruk, en daniserande för vissa högtidliga användningar. Ibland kunde utvecklingen leda till en rätt godtycklig »grammatisk växling», t. ex. då huvudstadsspråket hade uttalsformerna *båg*, *dåb* vid sidan av *bøker*, *døpe*. Då man nu velat föra skriftspråket så nära som möjligt till talspråket och i första rummet till ett talspråk av utpräglat norsk karaktär, så har det ibland blivit nödvändigt att hugga av en eller annan gordisk knut. Så står på titelbladet till det recenserade arbetet *ordbok*, ehuru *båg*, så långt Rec:s erfarenhet når, är den vanligaste formen, och som huvudform står *dåp*, som Rec. aldrig hört, medan *dåb* anges som tillåten sidoform. Omvänt möter i boken genomgående skrivningen *ad-* i en massa ord, i vilka en regelrätt norsk ljudutveckling bort leda till formen *at*, sv. *åt*. En stötsten blir *håp*. Emellertid har jag mina flesta intryck från en generation, som nu börjar bli gammal.

Även på annat sätt framträda svårigheterna skarpt redan på första sidan. I ett så modernt lexikon som Brynildsens norsk-tyska av 1926 finner man här straxt i början orden *aaben*, *aabenbaring*. I den anmälda ordboken saknas de på detta ställe helt och hållet,

och de skola i stället sökas under det norska alfabetets sista bokstav under formerna *åpen, åpenbaring*, bland vilka det förra är som uttalsform välkänt, medan det senare åtminstone för den äldre generationen Oslobor torde vara fullständigt främmande. En generell hänvisning *aa* se *å* skulle säkerligen ha varit väl på sin plats och gjort så stor nytta, särskilt för läsare, som icke varit med om språkrevolutionen, att den bort införas, ehuru man givetvis utsatt sig för risken att icke kunna helt konsekvent upptaga alla de hänvisningar, som sålunda skulle visa sig önskvärda. En annan metod är att som bihang till ordboken foga ett slags nyckel över motsvarigheter mellan äldre ortografi och bokens egen.

Uppgiften att utarbete en ordbok för ett språk, som är stätt i jäsning, har varit både intressant och svår, och företagets ledare ha gått till verket med stor målmedvetenhet och stor energi. Förarbetena ha pågått lång tid, ända sedan 1922, under ledning av Alf Sommerfelt. Man hade ju ett ganska förträffligt grundlag i äldre ordböcker, bland vilka Brynildsens nyss nämnda bok och samme författares norsk-engelska ordbok (första upplagan 1892) ge ett imponerande intryck av vad en flitig samlare under decenniernas arbete kan åstadkomma, men kanske ibland lämna ett och annat övrigt att önska i avseende på tolkningarnas exakthet. Men givetvis kunde man icke stanna vid detta.

Boken vill icke vara någon »nunorsk» ordbok i den mening, som Östergrens bok vill vara »nusvensk». Den vill vara historisk, men den har icke anledning att gå tillbaka till reformationstiden som vår stora ordbok. Frågan om norskt och danskt hos exempelvis Holberg eller Wessel kan ha stort teoretiskt intresse men knappast något praktiskt. Helt annorlunda ställer det sig, då efter 1814 avsiktliga ehuru i början ganska osäkra tendenser börja visa sig att skapa ett relativt självständigt norskt skriftspråk vid sidan av det danska. Ordboken vill därför behandla det norska litteraturspråket från och med Wergeland och Welhaven. Och den vill vara historisk i den meningen, att den för de äldre periodernas vidkommande lägger huvudvikten vid sådant, som blivit litteraturspråkets bestående egendom.

Det nya, som kommit in i litteraturspråket, härstammar ju från talspråket, och detta i sin ordning hade sina tillflöden från de norska dialekter, som talades runt de städer, där man nog i början gjorde anspråk på att tala korrekt danska. Då nu så småningom upptagandet av norska ord övergick från att ske tillfälligtvis, halvt omedvetet, till att vara en huvudpunkt på många författares program, så blev litteraturspråket utsatt för ganska växlande inflytelser, och det kom att bjuda på ord, som voro ganska välkända exempelvis för en läsare från Trøndelagen men kunde te sig helt främmande för låt oss säga bergensaren.

Då det gällt att grunda den nya ordboken på rika excerptsamlingar, ha dessa fått läggas icke enbart efter litterära linier, icke blott efter författarnas stilistiska inriktning och fackintressen utan därjämte efter geografiska linier. Östlandets inflytande är av gammalt det starkaste, men nordligare dialekter ha påverkat så allmänt lästa författare som Bojer och Hamsun, Sörlandets inverkan spåras hos Herrarna Krag, Vestlandets hos exempelvis Elster d. ä. o. s. v. Bland författare med rätt lokalt ämnesval synes Alexander Kielland ha varit jämförelsevis föga lokalt bestämd i sitt språk, medan å andra sidan Sverdrup och Nansen tagit med sitt specifika talspråk bland polarisarna. Tidningar citeras rätt ofta men mer tillfälligtvis. I förbigående fästes vår ordboksredaktions uppmärksamhet på den platsbesparande metod, man därvid använder. Bibeln citeras efter 1922 års översättning, vilket kanske icke alltid är lyckligt, då ju en mängd allmänt citerade uttryck, som härstamma från den äldre tolkningen, säkerligen länge komma att hålla sig i allmänt tal.

Ett särdeles brett utrymme upptager Ibsens språk. Givetvis låter detta sig mycket väl försvara. Företalet åberopar icke skaldens ställning som framför andra en författare av europeisk rang, vilket givetvis kunde varit berättigat. Men det åberopar hans författarskaps vittomfattande karaktär med romantik och realism, vers och prosa o. s. v. Ett försvar för en stark representation för Ibsen har redan längesedan givits av Johan Storm i dennes uppsats »Ibsen og det norske sprog».¹ Medan en stämmingsmänniska som Bjørnson tämligen planlöst skriver än si än så — vi ha redan givit ett litet exempel — representerar Ibsen under ett långt liv »det centrala» i den norskhetensrörelse, som Storm finner ha framtiden för sig. Den, som sett en intill överdrift soignerad liten herre med påtaglig belåtenhet låta sig begapas av turisterna på Karl Johan, åtminstone så länge de icke hade kameran, den finner det underligt, att just denne lille herre bättre än någon annan avlyssnade det levande språket dess hemligheter och tog i bruk just de folkliga nyheter, som hade framtiden för sig. Men Storm påstår, att det är så, och anför ett par verkligt goda belägg. Och givetvis har han icke glömt Ibsens långa utlandsvistelser! Ibsen är för ett annat företag, »Det norske litterære ordboksverk» synnerligen fullständigt excerperad, och de gjorda excerpterna ha välvilligt ställts till de nu arbetande författarnas förfogande.

Om man vill försöka ta några stickprov för att pröva ord-samlingarnas och de lämnade upplysningarnas fullständighet, kan man ju börja med terminologien för den språkliga utveckling, som givit boken dess existensberättigande. Med de vanor, man

¹ Henrik Ibsen, Festskrift . . . udgivet af "Samtiden" (1898).

har från den svenska ordboken, skulle man nog önskat en åldersbestämning för ordet *dansk-norsk*. Det är vida äldre än Falk-Torps *Dansk-norskens syntax* och går åtminstone tillbaka till 1880-talet, då vi fingo Brekkes *Bidrag til dansk-norskens lydlaere*. Om *felleslitteratur* uppges, att det betyder »litteraturen i Danmark og Norge under foreningstiden». För Rec. ter sig denna definition som väl trång. Nog kan t. ex. Welhaven räknas till *felleslitteraturen*. Och nog hade Rec., då han mötte ordet hos Bjørnson den uppfattningen, att möjligheten av en fortlevande *felleslitteratur* var ett huvudskäl för denne att önska en viss moderation i förnorskningsträvanden. Men även här torde bruket ha ändrat sig under några decennier. Ett uttryck, som de riktiga målmännen gärna gycklat med, är *falle att å bak*, falla baklänges, som Bjørnson skriver *att og bag*. Han har fattat uttrycket såsom bestående av två synonyma adverb, medan *bak* här är substantiv med betydelsen rygg. Uttrycket upptages och dess mindre lyckliga skrivning påpekas.

Det allmänna intrycket är, att ordförrådet är synnerligen rikt. För rent praktiska ändamål vore kanske ett något större antal vanliga fraser mer till gagn än vissa av litteraturcitaten. Nog saknar man *to alen av ett stykke*, av samma slag, samma ull. Men det är blott sällan sådant faller i ögonen. Redogörelserna för ordens betydelser äro träffande. Någon gång kanske de äro väl utförliga. Att göra ett moment av Berberis vulgaris och ett av den vidsträcktare betydelsen hela släktet Berberis resp. familjen dit det hör, synes vara lyx. Med ett »särskilt» för den i Norden vanligaste arten har väl all rättvisa skett. Saken hotar att återkomma på massor av växt- och djurnamn. Däremot äro ofta sakupplysningar väl motiverade, ehuru de kunna förefalla speciella. Att *bananfluen* är särskilt omhuldad av ärftlighetsforskningen, kan synas vara en underordnad sak, men sannolikheten, att en läsare stöter på ordet i ett sammanhang, där detta är det väsentliga, är mycket stor. Och då är sakupplysningen ingalunda malplacerad. Ekonomiskt hade uppgiften om berberisbuskens farlighet för sädesfälten varit viktigare, men den hade kanske saknat språklig motivering.

Etymologier meddelas med stor sparsamhet. För det inhemska ordförrådets huvudmassa utelämnas de helt och hållet. Däremot får man besked om invandrade ord och om sådana ord, vilka ha en på något sätt intressant men icke självklar frändskap med andra inhemska ord, t. ex. *albue*: *alen*, *birkebein*: *bjerk*. Säkerligen är denna begränsning klok i ett arbete med det föreliggandes syftning. Angående uttal meddelas det allra nödvändigaste, t. ex. betoningen, då denna icke följer allmänna regler.

Priset är synnerligen billigt, endast 1 kr. för häfte på 5 à 6 ark. Det garanteras, att totalkostnaden icke skall överstiga 30 kr.

Av hänvisningar till senare artiklar att döma, är också arbetet in i detaljer planlagt ett gott stycke framåt.

Totalomdömet är, att här föreligger ett arbete, som förtjänar både fackmännens och den större allmänhetens intresserade uppmärksamhet.

Nat. Beckman.

Lis Jacobsen: Nye Runeforskninger. Søborg. Tornby. Ravnkilde. Glavndrup. København 1931. 14 + VIII s.

I likhet med de flesta av d:r Lis Jacobsens runologiska skrifter är föreliggande lilla bok närmast att betrakta som ett led i förberedelserna till den nya stora »Runeatlas», som d:r Jacobsen sedan flera år tillbaka håller på att utarbeta. Då ett verk av detta omfång givetvis kräver mycket grundliga och tidsödande förarbeten, innan det kan börja utkomma, är det av stort värde för vetenskapen att under hand få bli delaktig av de viktigaste nytolkningar, vartill redaktionen av det nya runverket under sitt arbete kommit, på samma gång som det bör vara av intresse för redaktionen att, innan verket definitivt föreligger färdigt, låta nya tolkningar passera en vetenskaplig diskussions skärseld. Föreliggande arbete, som med undantag av fotografierna tidigare publicerats i Politiken (24.6.1931), innehåller ett knippe dylika nytolkningar, vilka samtliga ha till upphovsman cand. mag. Erik Moltke och vilka samtliga på avgörande punkter skilja sig från de läsningar, som återfinnas i Wimmers De danske Runemindesmærker.

Början göres med två sena runinskrifter av icke-epigrafisk karaktär, som båda tyckas ha kommit till på grund av ögonblickets ingivelse. Søborg-stenen II (Wimmers Haandudgave nr 242), en i Søborg kyrkas yttermur befintlig tegelsten med en helt kort inskrift, har av Wimmer lästs *þæn:f.yrsæ*, »den f(agre?) Yrsa» och antagits innehålla namnet på ristarens älskade. Moltkes undersökning har givit vid handen, att här rätteligen står *þæn:fyrstæ*, »den förste». Vad härmed kan avses torde vara omöjligt att med säkerhet fastställa, och något förslag till tolkning av inskriftens innebörd lämnas ej heller. Enligt Wimmer, Fol. IV 1: 201, måste emellertid runorna ha ristats, innan stenen brändes. Man skulle kanske därför kunna framställa den förmodan, att inskriften åsyftar själva tegelstenen och anger denna såsom den i något avseende första stenen, t. ex. den första, som formades vid tegelbruket, eller den första vid en viss bränning eller dylikt. Stenens läge visar, att inskriften inte kan syfta på att ifrågavarande sten skulle vara den första, som lades i kyrkmuren.

Härnäst följer en helt lätt men ur innehållssynpunkt genom-

gripande revision av den 1908 upptäckta ristningen i kalkputsen i Tornby kyrkas kor (Wimmers Haandudgave nr 260). Det ord, som tidigare av d:r Jacobsen lästs *ioanom*, felaktig dativform av *Jo-hanna*, och av Mar. Kristensen *ionom*, dat. sg. eller plur. best. form av *jór*, häst, har efter avlägsnandet av litet kvarsittande murbruk visat sig vara *tonom*, dat. plur. av *toni*, ton, melodi. Den norrman, *Thorsteinn Breidi*, som säger sig ha ristat runorna på pingstdagen, förklarar alltså i fortsättningen, att han haft »mycken gamman av tonerna (psalmsången) om morgonen där». Den doft av pikanteri, som hittills vidlått inskriften, har alltså fått vika för en tolkning, som onekligen har starka sakliga stöd. »Saaledes kan en lille Runestav forvandle denne Verdens Tant in majorem Dei gloriam».

Sådana inristningar som de från kyrkorna i Søborg och Tornby ha kanske sitt största intresse som vittnesbörd om runornas användande utanför monumentalskriften och som exempel på runskriftens användning i hastigt, i ögonblickets ingivelse nedskrivna anteckningar från en tid, då vi annars äro vana att möta latinska skriftformer. Det är mycket sannolikt, att större delen av dylika inskrifter, som ofta kunna sägas ha kommit till på grund av klä-fingrighet, relativt snart utplånats igen, men vi kunna också räkna med att framför allt våra kyrkor fortfarande gömma på en del för runskriftens senare utveckling belysande inskrifter.¹

¹ I detta sammanhang vill jag passa på tillfället att lämna ett meddelande angående ett, så vitt jag vet, ingenstädes omnämnt skånskt runfynd, som redan ligger över femtio år tillbaka i tiden. Vid slutet av 1880-talet revs den gamla medeltidskyrkan i Flädie, Torna hd, Malmöhus län, som så många andra Skånekyrkor för att lämna plats åt en modern efterträdare. När man rev ett av valven, blottades en med kol utförd serie runor, som tydligen ritats på muren, innan valvet murades. Min fader, sedermera lektor C. A. Ljunggren (som vid denna tidpunkt studerade nordiska språk), var av en händelse närvarande, när inskriften kom i dagen. Han tecknade upp den-samma, och hans läsning är som följer:

ÞRHH.†H†HIND†N
†RÞ †!

dv.s.: þrh(?)s.nstniiutu^u och därunder: erþ(?) samt þi(?). Det tredje tecknet i den övre raden, vilket ser ut som ett stort *h*, förekommer icke i det yngsta runalfabetet, och får snarast, om det är rätt återgivet, betraktas som det latinska H. Tecknet *Þ* i den undre raden är antingen ett latinskt D eller också den ännu i det yngsta runalfabetet mötande varianten av *þ* (se Wimmers Haandudgave, s. 23). Annars förekommer ju också *þ* i inskriften. För *n*-ljudet

Som nummer tre i uppsatsen kommer den illa medfarna jyländska Ravnkilde-stenen (Wimmers Haandudgave nr 22), på vilken enligt Wimmer omtalas, att en asur fukis sun ristat runorna efter kriup trunik, dvs. efter »Gryd, (sin) Herskerinde». Moltke läser kukis sun = Køgis son samt æsbuþ som namn på drottningen. Vem denna drottning var, vet man icke, men d:r Jacobsen anser, att vi här ha en s. k. historisk inskrift. Av de fotografier, som bifogats framställningen, synes också framgå, att dessa läsningar av den synnerligen hårt slitna stenen äro att föredraga framför Wimmers tolkning; i synnerhet framträda vissa detaljer av s-runan mycket tydligt.

Till sist behandlas en av de intressantaste danska runinskrifter, som vi ha i behåll, nämligen Glavndrup-stenen från Fyn (Wimmers Haandudgave nr 80). Enligt Wimmer är denna sten rest av en Ragnhild efter ala saulua kuþa uia haiþuiarþan þiakn »Alle Saalve-Gode, Viets hæderværdige Vogter». I raden längst till höger på stenens framsida följer efter ordet uia ett parti av stenen, på vilket enligt Wimmer inga runor kunde iakttagas, och först härefter komma orden haiþuiarþan þiakn. Emellertid har Moltke vid noggrannare undersökning av stenen funnit, att i detta parti, som i och för sig ingalunda är av den beskaffenhet, att det skulle vara otjänligt för runristning, förefinnas spår av icke mindre än fyra runtecken, vilka han läser som lips, varvid är att märka, att *i*-runan är att betrakta som konjektur (en läsning laþs är också teoretiskt tänkbar).¹ Det tämligen omotiverade tomrummet på stenen har alltså visat sig icke vara ett tomrum, och samtidigt har Wimmers uppfattning om de enskilda ordens inbördes samhörighet på viktiga punkter kunnat korrigeras. Redan 1912 har nämligen Mar. Kristensen föreslagit att fatta saulua som tillnamn till ala, d. v. s. *Alle Sålve* (»den gustne») och i det följande sett två appositioner, kuþa uia »Gode for Heligdommene» och haiþuiarþan þiakn, vilket sistnämnda uttryck har en mycket god parallell i den beteckning på landets förnämsta män, *hethwarthæ mæn*, som möter i Skånelagen. Till denna senare apposition sluter sig nu enligt Lis Jacobsen lips, och dess

användes både þ och þ, såvida icke þ står i stället för þ = æ. I den undre raden äro tecknen þ och | betecknade som ovissa. Någon acceptabel tolkning har jag icke kunnat erhålla, och det är möjligt, att det hela endast är att betrakta som klotter, fast å andra sidan anordningen med ordskillnadsmärke kan tyda på att det ligger någon mening i det hela. I varje fall har jag ansett, att fyndet bör bringas till den danska runforskningens kännedom.

¹ I APhS 1931 s. 83—96 har Moltke lämnat en utförligare redogörelse för de nyfunna runorna och de förslag till nytolkning av inskriften, som i samband härmed framkommit.

betydelse återges med »Hirdens høje Høvding», under det att Moltke i APhS 1931 anser, att icke ett *pegn* ensamt men väl ett uttryck *hedverdr pegn* kan översättas med »hövding».

Denna nytolkning har, om den är riktig, flera högst intressanta konsekvenser. Vi skulle här få ett autentiskt vittnesbörd om att en och samma person under vikingatiden i Danmark kunde bekläda både ett högt andligt och ett högt världsligt ämbete, samtidigt vara gode för flera »vi» och hirdhövding. Av intresse är vidare, att *pegn*, ev. *hedverdr pegn*, här skulle vara belagt i betydelsen »hövding».¹ Den *Alle Sålve*, som stenen omtalar, skulle alltså ha varit »Gode for Nordfyns Helligdomme og Landsdelens øverste Krigsherre», och inskriften skulle, för att tala med Erik Moltke, visa att godedömet har blivit en fast institution under en hövdings ledning.

Den nya tolkningen är icke den enda tänkbara. När inskriften kort efter offentliggörandet av Moltkes upptäckt diskuterades i Selskab for nordisk Filologi, framkommo från olika håll flera förslag till läsning och tolkning av ifrågavarande ställe, men Moltkes och Lis Jacobsens resultat synas mig vara de, som innebära den ojämförligt största sannolikheten, icke minst efter Moltkes kritik i APhS 1931 av de övriga förslagen till läsning och tolkning. Fortfarande är det kanske i någon mån diskutabelt, om lips egentligen hör till det närmast föregående eller till det närmast efterföljande, men det synes mig ur alla synpunkter vara lättare att ansluta till det följande *haiþuiarþan þiakn* än till det föregående *kupa uia*. I förbindelsen *hedverðan pegn* är jag närmast böjd att liksom d:r Jacobsen och andra betrakta *hedverðan* som ett berömande attribut, och icke i likhet med Moltke som en mera integrerande del i ett begrepp *hedverdr pegn*, vilket skulle vara terminus technicus för hövding. Även om lagspråkets *hethwarthæ mæn* är att fatta som ett slags terminus technicus, är det inte därför nödvändigt att förutsätta ett likartat förhållande redan på Glavndrupstenens tid, helst som Aakjærs undersökning ju synes visa, att *pegn* i och för sig användes för att beteckna en hövding. Vad till slut beträffar uppfattningen av hela uttrycket *lips haiþuiarþan þiakn*, torde det vara omöjligt att definitivt avgöra, om det skall betyda »hirdens (høje) hövding» eller i närmare anslutning till ett av Finnur Jónsson framställt förslag »en förnäm thegn i lidet», även om det förstnämnda alternativet förefaller mest tilltalande. I det förra

¹ Den nya tolkningen anknyter här till de resultat vartill S. Aakjær kommit i sin uppsats *Old Danish Thegns and Drengs*, APhS 1927, s. 1—30.

fallet framstår *Alle* som hövding för en kungs (eller sin egen) hird, i det senare som en förnäm medlem av en hird.

Lund.

Karl Gustav Ljunggren.

Edda Snorra Sturlusonar udgivet efter håndskrifterne af kommissionen for det Arnamagneanske Legat ved Finnur Jónsson, Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag, København, MCMXXXI.

Bekanntlich hat Finnur Jónsson in den Aarbøger for nordisk Oldkyndighed 1898, S. 283—357, mit erdrückender Wahrscheinlichkeit den Nachweis erbracht, dass unter den Handschriften der Snorra Edda der hauptsächlich durch den Codex *R* vertretene sogenannte gemeine Text dem Archetypus am nächsten steht.¹ Seiner Textausgabe vom Jahre 1900, die auf diese Einsicht gegründet ist, lässt er nunmehr eine kritische Edition folgen mit einem Variantenapparat, der Vollständigkeit anstrebt (S. LVII). Sie umfasst eine Einleitung von LIX SS. und schliesst daran den mit bekannter Sorgfalt bearbeiteten Text mit umfangreichen textkritischen Fussnoten und einem 13 Seiten füllenden Register; der Text ist in der Schreibweise der Handschrift gegeben und ein übersichtliches Inhaltsverzeichnis dem Ganzen vorangestellt. Aus dem reichen Inhalt der Indledning sei hervorgehoben: Bischof Brynjólfur Sveinsson war ein Liebhaber von Eddahandschriften. Er hat solche gesammelt, und die meisten der Codices auch des Skaldenlehrbuches stammen aus seinem Besitz, so ausser dem Regius und dem Uppsaliensis die als 748 I und II bezeichneten Bruchstücke. Arne Magnússon erhielt beide, 'zusammengenäht', von dem 1705 gestorbenen Priester Haldor Torfason in Gaulverjabær, dessen Grossvater Jón ein Halbbruder des Brynjólfur gewesen ist, so dass Torfi die Bücher des Bischofs und den von diesem bei seinem Tode besessenen Handschriftenbestand erbte. Arne sagt darüber in seinem Handschriftenverzeichnis: 'Das Buch war, als ich es bekam, in ein Pergamentblatt eines Gesangbuches eingenäht, das früher als Einband für einige Lipsii opera in Grossquart gedient hatte, und zwar unzweifelhaft in Brynjólfur Sveinssons Bibliothek', und er fügt hierzu: 'Es ist ungewiss, ob diese fragmenta schon zu Magister Brynjólfs Zeit oder erst später hier eingenäht worden sind; mag nun das eine oder das andere der Fall sein, jedenfalls ist zu fürchten, dass dabei etwas von diesem Fragment (748 II, früher als Nr. 1eß bezeichnet), verloren gegangen

¹ Vergl. dazu mein Buch 'Die Überlieferungen vom Gotte Balder' (Dortmund 1920), s. 6—12.

ist, doch war in Bær (d. i. Gaulverjabær) nach Haldors Tode durchaus nichts Derartiges zu finden'. Über die ältere Geschichte von AM 748 II ist nichts bekannt. Aber hinten in diesem Bruchstück findet sich ein Geschlechtsregister der Sturlungen von Adam bis herab auf Pétr Jónsson, der ohne Zweifel der Familie der Vatnfirðingar angehört und in gerader Linie von Snorri abstammt. Er muss nach dem Stammbaum um 1400 gelebt haben, und aus dieser Zeit stammt das Fragment nach Ausweis der Buchstabenformen und der Rechtschreibung. Man könnte hieraus schliessen wollen, dass es aus dem Westlande stammte. Jedenfalls kann es an die Sturlungen geknüpft werden, wenn auch die erwähnten Geschlechtsregister von anderer Hand herrühren als der Hauptinhalt (S. XIV). Auch AM 748 I hat nach F. J. seine Heimat im Borgarfjörður. Auf der Vorderseite von Blatt 15 finden sich nämlich eine Anzahl Namen, so *herra Sigurður*, aber auch Hofnamen wie *Árdalr*, *Horn*, *Hvanneyri*, *Síðumúli* — lauter Höfe im Borgarfjörður, die nahe bei einander liegen. Das deutet darauf hin, dass die Handschrift im 17. Jahrhundert sich in dieser Gegend befand. Über ihre Vorgeschichte jedoch fehlt es an Zeugnissen. Sie ist nach ihrer ganzen Beschaffenheit in der Anfang des 14. Jahrhunderts oder um 1300 zu setzen. Wie die Mehrzahl der Snorra Edda-Handschriften einst in Bischof Brynjolfs Besitz war, so sind auch die meisten an das südwestliche Island geknüpft. Nur zwei gehören dem dortigen Nordlande an, der Codex Wormianus und das Bruchstück AM 757, 4°, die sich beide auch durch ihre Schriftzüge vom Regius und von der Uppsalabók stark unterscheiden, ein Verhältnis, das unser Herausgeber für näherer Untersuchung wert erklärt und der Zukunft aufzuklären überlassen will (S. XVI).

Über den an die Strophen des Háttatal geknüpften Kommentar bemerkt er, dass er von Snorri selber herrühre, und verweist auf seine Abhandlung in Arkiv 1929, die mit der älteren, sogar von Sievers¹ angenommenen Ansicht von der Unechtheit des Kommentars ins Gericht geht und m. E. endgültig aufräumt. Wenn er aber auch den Prolog dem berühmten Verfasser von Gylfaginning, Skáldskaparmál und Háttatal zuschreiben will, so muss ich ihm widersprechen. Schon früher hat unser Autor sich darauf berufen, die Urgeschichtsfabel des Formáli sei in der Hauptsache dieselbe wie die der Ynglingasaga, die ja anerkanntermassen von Snorri herrührt. Aber mit dieser Gegenüberstellung wird man

¹ Und von Finnur selbst, Aarbøger 1898, S. 331 oben. — R. C. Boer, der später die Echtheit bestritten hat, dachte ursprünglich anders, vergl. in seiner Antrittsvorlesung 'De studie von het oudnoorsch', Groningen 1894, S. 13: '... Dit blijkt uit het feit, dat Snorri zelf het noodig oordeelde, een commentaar op zijn gedicht te schrijven ...'.

der tiefen Verschiedenheit der beiden Formen nicht gerecht. Es sind zwei Entwürfe grundverschiedenen Geistes: verschieden ist der zeitliche und räumliche Gesichtskreis; die Ynglingasaga fängt an mit Odin, der in Skythien haust: die Eddavorrede beginnt viele Jahrhunderte früher mit Priamus in Troja und steigt dann erst über einen langen Stammbaum zu Odin und der Wanderungszeit herunter. Ferner enthält die Ynglingasaga sich streng aller fremdländischen Personennamen; der Formáli hingegen schleppt antike, scheinantike, englische Namen heran, wobei Missverständnisse, Hör- und Lesefehler teilweise grotesker Art mitunterlaufen. Er gebraucht Namen von Thor und seinen Söhnen in bequemer Willkür, um den erstrebten urzeitlichen Stammbaum zu verlängern. Er arbeitet ausgiebig Personengleichungen nach der Formel 'X (ein ausländischer Name), den wir Y (ein einheimischer Name) nennen'. Es sind fast durchweg rein fingierte Gleichungen. Hierbei entstehen mehrere störende Doubletten: ein zweiter Skiöldr, ein zweiter Friðleifr usw. an genealogisch unmöglichen Stellen.

Von einem frei erfundenen Tror-Pórr wird ein abenteuerlicher Lebenslauf erzählt, der an den Thorsmythus anklingt: ein erster Anfang, die heimischen Göttersagen auf südländische Vorbilder zurückzuleiten — im Gegensatz zur Gylfaginning ebenso wie zur Ynglingasaga! Und zur Bestätigung dessen, dass der Formáli das jüngere Gebilde ist und einer niedrigeren Stufe der Geistesbildung und des Geschmacks angehört, treten die zwei angeblichen Namen *Annarr* und *Gaver* herzu, die sich auf entstellte Lesarten jüngerer Eddahandschriften begründen. Im übrigen verweise ich auf Andreas Heuslers 'Gelehrte Urgeschichte im altisländischen Schrifttum', die 1908 in den Abhandlungen der Preussischen Akademie der Wissenschaften erschien und in der Fussnote zu S. XLII lakonisch abgelehnt wird.

Der Text ist nicht ganz frei von Druckfehlern: S. 63, Z. 9 lies *setti* (für *settr*); S. 140, Z. 6 lies *fara* (für *farar*); S. 36, Z. 7 lies *af* (für *at*); S. 186, Z. 20 lies *orðztirs* (für *orðztír*) — weitere aufzufinden ist mir nicht gelungen.

Charlottenburg.

Gustav Neckel.

De gamle Eddadigte udgivne og tolkede af Finnur Jónsson, København, G. E. C. Gads Forlag, 1932. — 372 SS. gr. 8°.

Wie der Herausgeber im Vorwort ausführt, hat ihn das Vorhandensein der kommentierten Ausgaben von Lüning, Dettner-Heinzel, Boer und Gering auf den Gedanken gebracht, an die Seite

dieser Bücher einen von einem nordischen Gelehrten verfassten Eddakommentar zu stellen: 'Det måtte anses på tide, att Norden fik sin egen kommenterede udgave, og det er en sådan, der her bydes. I et langt liv har jeg syslet med disse gamle digte og der findes ikke en sætning deri, som jeg ikke gentagne gange har overvejet. Men desværre er der ikke få steder, hvor man endnu må standse med et non liquet.' Hoffnungslos verderbte Stellen, auf deren Heilung man nach F. J:s Urteil verzichten muss, sind durch ein † gekennzeichnet. Der Wortlaut, der sich im allgemeinen an des Verfassers frühere Ausgaben anschliesst, ist andererseits doch konservativer behandelt, auch was die metrische Regelung nach dem Sieversschen Rezept angeht: hier ist das Vorgehen minder radikal gewesen als in den 'Eddaliedern' von 1880 und 1890, wenn auch eine Anzahl Pronominalformen als entbehrlich ausgemerzt worden sind und die Zusammenziehungen von *hafða ec* zu *hafðak*, *þeim es* zu *þeims* usw. durchgeführt wurden. Die Erläuterungen schliessen sich in vielen Punkten an die Gerings an, deren Reichhaltigkeit und interpretatorischer Wert mit Recht gelobt werden, unbeschadet des Geringschen Doktrinarismus namentlich im Metrischen. Der zweite Teil der Vorrede beschäftigt sich mit den Spuren in der Schreibweise des Codex regius, die auf eine um 1200 entstandene Vorlage dieser Handschrift zurückweisen: unter den Zeichen, welche das um 1250 aus *œ* und *ø* zusammengefallene *æ* ausdrücken, sind *q*, *ø*, *q* und *o* ungleich häufiger als *e*, *e* (letztere finden sich nur etwa 54 mal, jene dagegen ungefähr 130 mal), 'woraus man schliessen kann, dass eine ältere Handschrift zu Grunde liegt, die in der Schrift ebenso zwischen den beiden Lauten unterschied, wie sie in der Aussprache ungleich waren'(?); das *p* ist im Ganzen viel häufiger als das *ð*, das nur auf den ersten Seiten in der Mehrzahl ist, ersteres übereinstimmend mit dem Gebrauch in den sogenannten ältesten isländischen Handschriften. Dazu stimmen die weiterhin erwähnten verkürzten (*e*)*k*, (*e*)*s*, die *-umk* und die kurzen Präpositionsformen vom Typus *epi*, *þyr*, *of* (S. XIII; dritter Teil des Forord).

Von den unter dem Text stehenden Erklärungen seien die folgenden hervorgehoben: Mit *helgar kindir*, *Völuspá* 1, 2, können nach F. J. nur die Götter gemeint sein. Bemerkt man, dass das Adjektiv auf die *þinghelgi* geht, wird man dies bezweifeln und lieber mit Müllenhoff u. a. annehmen, dass die *Völva* sich an ein grosses, weithin gelagertes Thing der Götter und Menschen wendet, also schwerlich im zweiten Verse jene allein im Auge haben wird; *meiri ok minni mögu Heimdallar* ist Variation zu den vorher genannten 'heiligen Scharen'. — Die Rechtfertigung des in *R* überlieferten *vigspó* 24, 7 kann ebensowenig überzeugen. Denn wie sollen wir uns die Syntax in dem Satze *knóttu vanir vigspó völlu sporna* denken, wenn *vigspó* 'Kampfprofezeiung', 'Kampfgesang'

bedeutet, also Substantivum ist? Dagegen scheint mir in der Auffassung von *æva* 3, 5 als Gen. Plur. von *ævi* ein Fortschritt zu liegen. Der negationsbedingte Genetiv ist sonst altnordisch nur spärlich belegt. Hier aber dürfte er anzuerkennen sein.¹ Auch darin kann ich mich dem Herausgeber anschliessen, dass er die *Mims synir* 46, 1 als 'Riesen' deutet, nicht mit Müllenhoff als die personifizierten Flüsse und Bäche, deren 'Spiel' bedeutet, dass sie über die Ufer treten. Solcherlei Auffassungen sind, wie man meinen sollte, heute im allgemeinen überwunden. Beim 'Reiher der Vergessenheit' in Strophe 13 der *Hávamál* hat allerdings auch Finnur selbst den mythischen Sinn verkannt, denn er lässt den *óminnishegri* unbeweglich im Wasser stehen und auf Beute warten, obgleich er *of öldrum þrumir*, über den Biergelagen schwebt als das Wesen, das die geheimnisvolle Fähigkeit des Getränkes, das Gedächtnis zu beeinträchtigen, wunderbar verstärkt. Auch an andern Stellen der Spruchsammlung muss ich die Deutung beanstanden, so bei Strophe 54 die von *Litilla sanda*, *litilla sæva*, Ausdrücke, deren Charakter als Genetive des Ortes der Kommentator verkennt, bei Str. 79, die keinen unordentlichen Vershaufen darstellt, der von verschiedenen Seiten her zusammengetragen ist, sondern sich phraseologisch und metrisch durch hohe Altertümlichkeit auszeichnet (*þeims gerðu ginnregin | ok fáði fimbulpulr* sind zwei gleichlaufende Vollzeilen), und endlich auch bei Str. 126: die Verse *pars þú þól kant*, *kveð þér þólvi at* sind nicht mit Lagerbring und andern christlichen Aufklärern zu deuten ('hvortu du ved af andres ulykke, gör den så til din egen'), sondern ihr Sinn ist: 'wo du Übles oder Feindschaft spürst, da nenne es auch Feindschaft',² habe den Mut, feindliche Gesinnungen und Handlungen als das anzuerkennen und — zu ahnden, was sie sind. Daran schliesst sich dann zwanglos der Schluss 'und gib den Feinden keinen Frieden'. Aus den *Vafprúðnismál* greife ich die Erklärung von *Vígríðr* heraus: F. J. stellt es zu *vriða* und übersetzt 'hvortu kampen svinger, bevæger sig', während es doch zu *riða* gehören dürfte, denn es bezeichnet den Ort, wo die berittenen Götter sich mit den Riesen im Kampfe messen. Ebenso wenig ist *Fólkvangr* (*Grímn.* 14, 1) = 'kamp-vang', sondern *Fólkvangr* geht auf die Hälfte der Kampfgefallenen, die in jenem Jenseitsorte bei Freyja weilt. So ist auch *hodd goða* nicht mit 'guder-nes land' wiederzugeben, sondern mit 'Hort der Götter': im jensei-

¹ So ist eine wertvolle Ergänzung geliefert zu Axel Kocks Studie *Om några atona*, Lund 1879.

² Vergl. *kvað at orði* 'sprach das Wort aus'; so *kveð þú þólvi at* (= *at þólvi*) 'sprich den Begriff des Übels aus' = 'nenne es ein Übel, bezw. etwas Feindliches'. Siehe mein Kommentierendes Glossar zur Edda, Heidelberg 1927, S. 95.

tigen Götterpalast liegt ein Fürstenhort so gut wie in den germanischen Königshallen auf dieser Erde. Mehrmals nimmt der Kommentar mythologische Gleichsetzungen vor, mit denen nichts gewonnen ist, so heisst es zu Skirnismöl 21, Freyr sei 'in Wirklichkeit' Odin selbst, zu Grímnismöl 7, Sága sei = Frigg, und ähnlich zu Hárbarðslióð 16, Algrœn sei wohl nur eine symbolische Bezeichnung der Erde, Erklärungen, die keine sind, während bei *álfa líóði* (Völundarkviða 12) die Erläuterung fehlt; es heisst nur 'eine merkwürdige Bezeichnung für Wieland, wie *visi álfa* Strophe 15', was 'Elbenfürst' bedeuten müsse. Da dem Wielandsliede eine südgermanische Vorlage zu Grunde liegt, ergibt sich als Quelle des in der Tat auffallenden Ausdrucks eine dem angelsächsischen *þæs wisan Welandes* ('des weisen, d. h. als Künstler geschickten, Wieland') entsprechende Wendung. Auch was die Deutung von Baduhilds Ring angeht, muss ich widersprechen: dass Wieland ihn als Flugring benutzt habe (S. 12 f., zu Str. 28), ist keine notwendige Folgerung, denn des Elben Rache ist ja vollbracht, als er die Königstochter überwältigt hat, und so kann er nunmehr das Fluggewand, das heimliche Werk seiner durchwachten Nächte, in Gebrauch nehmen, um dem Nidud seine Schande zu künden und davonzufliegen. Förderlich ist andererseits eine Bemerkung zu den Atlamál. Zu den Beobachtungen am Texte dieses Denkmals, die auf grönländischen Ursprung desselben hinweisen, tritt eine m. W. neue, die sich auf die Deutung des Eisbärentraums in Strophe 17 bezieht: *þar mun hregg austan*. Dieses *austan* ist = 'von Südosten', und das ist eine speziell grönländische Vorstellung, da die Eisbären mit dem Treibeis um Kap Farewell und längs der Küste der Ostsiedlung getrieben kommen, wobei sie auch in die Fjorde gelangen (S. 317, mit Verweisung auf die Flóamannasaga Kapitel 25). Zu dem Erpr der Hamðismál (S. 339) möchte ich meinerseits eine Beobachtung vorbringen: man sieht gewöhnlich in dem ungebrochenen Vokal dieses Namens (im Gegensatz zu altnord. *jarpr*, *jarpskammr*) einen Rest der südgermanischen Vorlage. So wenig das Dasein einer solchen m. E. bezweifelt werden kann, so bedenklich ist diese Folgerung. Denn Erpr lútandi, der Schwiegervater Bragis des Alten, hat schwerlich einen entlehnten Namen getragen — auch wenn schon er mit südgermanischer Heldendichtung vertraut war; vor allem aber steht dem altnordischen *Erpr* mittelhochdeutsches *Erpfe* gegenüber, das auf urgerm. **Arpiōn* zurückweist, und Tacitus nennt in den Annalen II, Kap. 7 einen Chattenhäuptling *Arpus* oder *Arpius*, ein Name, der gotisch **Arps* oder **Arpeis* lauten würde,¹ Be-

¹ Wilhelm Capelle, Das alte Germanien, die Nachrichten der griech. und röm. Schriftsteller, Jena, Diederichs 1929, S. 127 schreibt 'Arpius'.

funde, die jedenfalls gegen die Entlehnung der eddischen Namensform ins Gewicht fallen, da die Umlaut-*e* bekanntlich nicht der Brechung unterliegen; *jarpr* und *Erpr* stehen also zu einander im Verhältnis des normalen qualitativen Ablauts; abnorm kann höchstens die Angleichung eines vorauszusetzenden **Erpír* an *jarpr* heissen, so dass *Erpr* entstand.

Zum Schluss sei hingewiesen auf die Bemerkung zu Hárbarðslióð 23: *Ek var austr ok jǫtna barðak brúðir bqlvísar, er til bjargs gingu*. Dass Thor Riesenweiber erschlägt, kommt sonst, sagt F. J., nur noch an einer Stelle vor, nämlich in Odds Ólafssaga Tryggvasonar Kapitel 58. Das ist in des Kopenhagener Fachgenossen 1932 erschienener Ausgabe S. 173 f.

Ich scheidet von dem Werke des Altmeisters mit dem Ausdruck meiner Bewunderung für seine ungeschwächte Arbeitskraft und die fortgesetzt gerade in den letzten Jahren von ihm an den Tag gelegte Fruchtbarkeit.

Charlottenburg.

Gustav Neckel.

Birger Nerman: The Poetic Edda in the light of archæology. (Viking Society for Northern Research. Extra Series. Vol. IV.) Coventry 1931. VII + 68 ss. + 16 ss. illustrationer.

Ovan nämnda lilla skrift har ett dubbelt syfte: dels att arkeologiskt belysa och därigenom också lämna bidrag till tolkningen av vissa Edda-ställen, dels att från arkeologisk synpunkt dryfta frågan om Edda-sångernas ålder.

Av resultat, som falla in under det första syftemålet, kunna särskilt följande förtjäna att nämnas. *Hrímkálkr*, Skírnism. 37 förklarar på goda skäl såsom en bågare av ofärgat eller svagt färgat ogenomskinligt glas av en typ, som i Norden icke är funnen senare än c. 550.¹ — Verserna *Prymr sat á haugi. . greyjom sínom gullbond snøri*, Prymskv. 6, är ett vittnesbörd om den under vikingatiden vanliga flätningstekniken vid framställning av gullringar. — Ett viktigt påpekande gäller Völundarkv. 5: *hann sló gull rautt við gim fastan*. *Gim* har här tolkats dels som ack. sg. av ett *gimr*, liktydigt med *gimsteinn*, 'ädelsten', dels såsom västnord. *gim*, n., 'eld'. Förf. framhåller, att den senare tolkningen är omöjlig, därför att guldmetall måste kallhamras, om det icke är fullständigt rent, och rent guld var i Norden under de tidsperioder det här är fråga om ytterligt sällsynt. — Mindre övertygande är tolkningen av raderna i samma vers *lukþi hann alla lind bauga vel*, där han läser

¹ Jfr dock H. Shetelig i Fornvännen 1931, s. 311.

lindbauga och översätter detta med 'ormliknande ringar'. — *Hringr* er i *hialti*, *hugr* er i *miðio*, *ógn* er i *oddi*, o. s. v. Helgakv. Hjörv. 9 (jfr *málmr hringvaridr*, Sigurdarkv. sk. 68) har förklarats redan av Stjerna 1903 genom hänvisning till en under 6:te och 7:de århundradena i Skandinavien, England, Tyskland, Frankrike och Italien funnen svärddtyp, som utmärker sig därigenom, att det övre hjaltet är försett med en vidhängande ring. Förf. avvisar här med goda skäl de invändningar, som gjorts mot ordet *hringr* i detta sammanhang. Man har menat, att sammanställningen av detta konkreta ord med de bäge abstrakterna *hugr* och *ógn* vore ologisk. Förf. motiverar förbindelsen därmed, att även *hringr* här har en väsentligen abstrakt innebörd: ringen är ett furstetecken och därmed symbolen för makt.

Slutsatserna rörande Eddans avfattningstid grunda sig dels på de arkeologiska dateringarna av enskilda i texten omtalade föremål, dels mera allmänt på en statistik av »förekomsten» i Eddasångerna av guld, resp. silver, jämförd med guld- och silverföremålen frekvens i de skandinaviska fornfynden från järnålderns olika perioder och vikingatiden. *Hrimkálkr* (Skirnism.) synes sålunda tillhöra perioden före 550, infattningen av ädelsten i guld (Völundarkv.) perioden 300—700, ringsvärden (Helgakv. Hjörv. och Sigurdarkv. sk.) perioden 500—700. Å andra sidan peka de flätade guldhalsbanden i Prymskv. 6 liksom silverhalsbanden i Atlam. 46 samt ordet *skillinga* på vikingatiden. Några sånger skulle således med säkerhet vara författade delvis långt före den tid, som i allmänhet bland filologerna ansetts utgöra den övre gränsen för Edda-sångernas avfattning (c. 800). Detta resultat överensstämmer dock med åsikter, som voro gängse hos äldre tiders forskare och som nu ånyo förfäktas av vissa filologer (t. ex. E. Noreen, Den no.-isl. poesien). Med övervägande sannolikhet menar sig förf. emellertid kunna våga det antagandet, att större delen av Edda-sångerna ha denna högre ålder, och han stöder detta på det förhållandet, att guldets i det hela omtalas ofantligt mycket mera än silvret: guldets förekomst i fynden når sin kulmen c. 550.

Slutsatserna synas emellertid, trots det stöd de kunna få av filologien, mycket djärva. Dels kan invändas, att vikingatiden, om än icke så guldrig som perioden 400—550, dock uppvisar ett stort antal guldfynd, dels att beskrivningen av föremålen kan ha medföljt sägnerna, utan att dessa redan varit avfattade i versform. Vad proportionen mellan guld och silver i Eddan beträffar, kan man dessutom icke bortse från vad förf. f. ö. själv påpekar, att guldets väl alltid ansetts som den förnämligare metallen, som därför också eggat skaldernas fantasi mera än silvret.

Lund.

Emil Olson.

Wolfgang Krause: Beiträge zur Runenforschung. (Schriften der Königsberger Gelehrten Gesellschaft. 9. Jahr. Geisteswissenschaftl. Klasse. Heft 2.) Halle (Saale) 1932. 30 ss. + 2 figurplansch.

Förf. ger i denna lilla skrift några strödda bidrag till runskriftens äldre historia. Större delen av avhandlingen sysselsätter sig med Kylverstenens inskrifter och därmed sammanhängande frågor. Efter Marstrandens föredöme läser förf. den fristående rungruppen som *sueus* och tolkar den likaledes med Marstrander som en kryptogrammatisk skrivning för *eus*, av ett ursprungligt germ. *ehwaz*, 'häst'. Han följer M. även däri, att han i denna form ser ett bevis för att Kylverstenens inskrift är gotisk (icke nordisk). Övriga av M. anförda skäl härför avvisar däremot K., bl. a. den likhet, som skulle finnas mellan *ng*-runorna på Kylverstenen och Kovelspjutet (K. följer här den gamla läsningen *tilarids*, ej *tilarings*), samt *p*-runans form (Kylverstenens form återfinner förf. även i andra nordiska inskrifter, Grumpan, Fonnås). Den enligt anmälares mening osannolika uppfattningen anser emellertid K. stöddas även av den mångdiskuterade Etelhemsinskriftens *wrta* (got. *wairhta*, urnord. *wurte*).

Ordet *eus*, 'häst', sammanställs med den förmodade förekomsten av samma ord i några andra urnordiska inskrifter: på Åsumbrakteaten *ehe*, dat. sg., i nr 43, 44, 47, 85—87 hos Stephens, m. fl. *ehu* el. *ehwu*, där förf. förmodar, att *u* av utrymmesskäl är skrivet i st. f. *e*, alltså *ehe* el. *ehwe*. Samma betydelse, som detta ord har i inskrifterna, har också bilden av en häst i några fall, bland vilka de mest bekanta äro Eggjumstenens och Roesstenens hästristningar. Med såväl ordet som bilden åsyftas magisk verkan; jfr Egil Skallagrimssons nidstång med hästhuvudet. Hästen är här Odins symbol. Resonemanget är skarpsinnigt och står i god överensstämmelse med de moderna forskningarna rörande runmagien; men de ovan nämnda läsningarna, som utgöra utgångspunkterna, måste betecknas såsom ytterst osäkra.

Avhandlingen avslutas med några anmärkningar rörande de nyfunna inskrifterna från Breza i Bosnien och Soest i Westfalen. Beträffande den förra tror sig förf. på grund av runformerna kunna fastslå, att den är västgermansk, närmare bestämt langobardisk. Härvid spelar särskilt *k*-tecknet en stor roll. Samma tecken förekommer emellertid också på Börringbrakteaten från Skåne. Den förklaring, som förf. vill lämna av detta förhållande, nämligen att Börringbrakteaten skulle vara skriven av invandrade heruler, som under femte århundradet voro langobardernas grannar på kontinenten, är en gissning utan verkligt bärande skäl.

Lund.

Emil Olson.

Gustav Neckel: Liebe und Ehe bei den vorchristlichen Germanen. Leipzig, Berlin. 1932. 54 ss.

Professor Neckel går i ovannämnda lilla arbete med vanlig temperamentsfullhet till rätta med några enligt hans uppfattning starkt utbredda villomeningar rörande kvinnans ställning inom äktenskapet och samhället under den germanska forntiden. En av de viktigaste frågorna gäller, huruvida den germanska kvinnan ursprungligen köptes av sin blivande make. Man har ganska allmänt antagit, att så varit förhållandet i urgammal tid och att såväl det nordiska ordet isl. *brudkaup*, fsv. *brupkøp*, som även den i väst- och östnordiska lagar omtalade s. k. »munden» (isl. *mundr*, medellat. *mundium*) vore minnen härav. N. söker visa, att den germanska munden alltid varit en gåva, som tillkommit bruden och blivit hennes enskilda egendom. Anmälarén känner sig icke övertygad, att förf:s bevisning här är uttömmande. Men även om, som det delvis synes, munden varit en vängåva till brudens giftoman, så kan man ju ge honom rätt däruti, att detta icke bevisar något köp i egentlig mening, lika litet som själva ordet *kaup*, *køp* gör det. Denna mening torde också numera hysas av åtminstone många nordiska forskare. Saken är dock icke avgjord. Därtill fordras ett mera genomträngande studium av alla de medeltida nordiska lagarna, och anmälarén vill i detta sammanhang betona, att lagmaterialet här är av mera avgörande betydelse än de isländska sagorna.

I samband med denna fråga behandlar förf. den om giftomans myndighet över kvinnan. N. vill förfäktat, att en kvinna i Norden under forntiden icke bortgiftes mot sin vilja. Det är möjligt, att det förhöll sig så i praktiken: hennes intresse och släktens sammanfölo väl vanligtvis, ett förhållande, som har varit anledning till att även i senare tid, trots föräldramyndigheten, konflikter vid giftermåls ingående icke ha varit regel. Men enligt lag var kvinnan alldeles otvivelaktigt omyndig, och förf:s försök att bortförklara det fsv. *ovormaghi*, isl. *úmagi* är icke lyckligt.

Mannens rättigheter över kvinnan, som ansetts innefatta även rätten att aga och t. o. m. döda, ha härletts ur kvinnans förmodade likställdhet med lösegendom. Riktigt framhåller förf., att rätten att döda ingalunda var allmän utan endast gällde för vissa bestämda fall, kanske knappast annat än vid äktenskapsbrott. Rätten att aga torde man däremot näppeligen kunna bortförklara ur de fornnordiska lagbestämmelserna, och det kan anmärkas, att den s. k. husagan i nordisk rättssedvänja levat kvar långt ner i nyare tid.

Förf. betecknar (sid. 38) det germanska äktenskapet såsom den i högtidliga former ingångna levnadsgemenskapen mellan man och hustru med starka hänsyn till familjens och samhällets bästa.

Personlig kärlek är således icke grundläggande. Detta är riktigt; det borde kanske blott understrykas, att det framför allt är ättens intressen, som i äktenskapet göra sig gällande. Äktenskapet är en transaktion med förhärskande ekonomisk och social innebörd, och så har det i själva verket varit bland bondebefolkningen i Norden ända ner till våra dagar. Dylika äktenskap kunde ändå bli lyckliga, och inom äktenskapet kunde en djup och varm personlig kärlek uppstå, därom vittna, som N. framhåller, många berättelser ur den isländska släktsagan. Att kvinnan f. ö. trots sin lagligt sett underordnade ställning, dock kunde intaga en mycket aktad plats i familjen och i samhället, ja, att hon ofta spelade en mycket framträdande roll, framgår, såsom N. menar, med tydlighet ur den fornnordiska litteraturen. Men detta är ingenting, som är ägnat att förvåna. Låt oss tänka på stormaktstidens, 17- och 1800-talets nordiska kvinna och i det sammanhanget besinna, att t. ex. den svenska kvinnan förklarades myndig först 1858.

Lund.

Emil Olson.

J. van Ham: Beschouwingen over de literaire betekenis der Laxdoela saga (proefschrift, Amsterdam) 1932.

Verket åsyftar att lämna en i någon mån detaljerad undersökning av Laxdoelasagan (L. S.), ett försök till en bättre förståelse av sagan såsom konstverk (s. 161). Kompositionen, karaktärs-skildringen och stilen granskas var för sig. Det förekommer mig emellertid, som om förf. icke har nått målet, och att den förnämsta orsaken därtill är, att han riktat sin uppmärksamhet alltför mycket på L. S., utan att först ha tagit tillräcklig kännedom om de andra historiska sagorna, så att undersökningen nu saknar det nödvändiga perspektivet.

Upprepade gånger nämnes såsom betecknande för L. S., vad denna saga har gemensamt med alla historiska sagor. Detta fel är mest i ögon fallande i kapitlet om stilen. När det t. ex. anmärkes vid ett uttryck som *engi jafnadarmaðr*, att sagans författare här uttryckt sig »mycket försiktigt» (s. 102) och man därefter finner en rad uttryck citerade med *maðr* och en negation, såsom betecknande för L. S., umdrar man, om förf. är tillräckligt förtrogen med den isländska stils egenheter i allmänhet, bland vilka förkärleken för litotes nog är en av de förnämsta. Just därför att förf. icke hela tiden tar hänsyn till sagostilen i allmänhet, lägger han ofta för mycket betydelse vid olika uttryck. Ingen isländare skall underskriva, att bakom Kjartans vägran att mottaga Bollis gåva

Kjartan kvaz engi vera hrossamaðr ok vildi eigi þiggja (c. XLV, 3) ligger »hans hjärtas skri» (s. 103), lika så litet, att orden *þvi at Bolli mun eigi kyrr fyrir standa* (c. LV, 15) äro menade som ironi och barskhet (»ironisch-grimmig», s. 105).

På några ställen är det icke så tydligt, om förf. vill påpeka en egenhet hos L. S. eller hos den isländska stilen i allmänhet. När det talas om den tystlåtenhet, som nämnes på flera ställen i »de saga» (s. 108), en tystlåtenhet, som blivit till ett bestämt stilmedel, så kan man knappast tänka sig, att förf. här med »de saga» bara menat L. S., och i detta sammanhang icke skulle ha tänkt på de talrika ställena i konungasagorna, där kungen, vars missnöje med rätt eller orätt har blivit väckt, visar detta genom en betydelsefull tystnad. Skulle det emellertid förhålla sig så, att det talas här om sagan i allmänhet, så gagnar det litet att ta citaten uteslutande från L. S. och så är det i alla fall icke riktigt att tro, att man på så sätt skulle nå till en bättre förståelse av just denna saga som konstverk.

Om en icke fullt säker stilkänsla vittnar följande anmärkning. Med anledning av sagans ord *tók konungr honum vel en Gunnhildr miklu betr* (c. XXII, 1) heter det, att slutet av en sådan sättning vittnar om en skälmaktighet, varvid vi kunna höra åhörarna fnissa (s. 109). En dylik anmärkning stämmer litet överens med sago-stilens förnämhet, på vilken förf. s. 143 själv fäster uppmärksamheten.

På många ställen går förf. väl långt i sina slutsatser. Äro vi tillräckligt bekanta med de isländska ordens känslövarde för att kunna säga, att sagans författare, när *Kjartan* kysser *Ingibjörg* till avsked, väljer det »blygsama» *hvarf* (c. XLIII, 26)? Detta förekommer mig tvivelsamt. Och att på grund av dylikt dra den slutsats, att det i L. S. skulle framträda en tydlig beundran för känslornas behärskning (s. 110) är säkert alltför sökt.

Författarens konklusioner äro många gånger ganska subjektiva. Så heter det s. 110, att sagan icke meddelar ett enda saktmodigt ord eller en enda öm handling av *Guðrún*. Det är en fullkomligt subjektiv uppfattning, som jag icke skulle vilja underskriva. *Guðrún*s berömda ord *þeim var ek verst, er ek unna mest* (c. LXXVIII) har jag alltid uppfattat som ett stilla-saktmodigt yttrande av en av livet hårt prövad kvinna, och kanske torde jag icke vara alldeles ensam om den uppfattningen.

Författarens stora subjektivitet torde också framgå av följande. I L. S. heter det i berättelsen om simtävlingen (c. XL): *Pat var um haustit einn góðan veðrdag, at menn fóru ór bænum til sunds á ána Nid. Þeir Kjartan sjá þetta. Þá mælti Kjartan til sinna féлага, at þeir mundu fara til sundsins at skemta sér um daginn.* Ett parallellställe *Fornmanna Sögur* X, p. 294 meddelar: *Þeir sá einn dag, er veðr var gott, at menn fóru á sund, at skemta*

sér, oc lék einn miclu bestzt. Att det ställe, där orden *at skemta sér* finnas i L. S., skulle röja sagoförfattarens mästerskap och skulle förläna berättelsen en särskild livlighet (s. 128) är för mig helt och hållet oklart. Att vid en simtävling en av deltagarna hålles en stund under vattnet av motståndaren, är ett litterärt drag, som absolut icke kan vara något bevis för sagoförfattarens skicklighet, lika så litet som dykningarnas tretal kan tillskrivas »ett behov» av Laxdoelasagans författare (s. 155). En jämförelse med andra sagors berättelser om simtävlingar torde ha kunnat visa, hur schablonmässig Laxdoelasagans framställning är.

Detta och mycket annat, som jag på grund av brist på utrymme icke kan gå närmare in på, visar enligt min uppfattning, att man med dr. van Hams arbetsmetod icke når fram till en bättre förståelse av ett konstverk. För att uppnå detta mål skall man arbeta efter en mera exakt metod, jämföra konstverk systematiskt med andra av liknande art och undgå subjektiva slutsatser, som knappast kunna vara av allmänt vetenskapligt intresse.

Till slut en lätt anmärkning beträffande språket i avhandlingen. Det är så vårdslöst, att det på många ställen är svårbegripligt för författarens landsmän och säkert alldeles obegripligt för en icke nederländsk läsare. Några exempel torde anföras:

S. 117. Het eerste deel C. I—XXVIII is minder dramaties, sterk beheerst; grote uitvoerigheid wordt voorkomen en *ze*¹ heeft daardoor haar eigen karakter van inleiding behouden.

S. 131. Als er een bewuste afwijking is, moet er echter een motief voor deze afwijking zijn geweest, en alleen wanneer we *die*¹ kunnen aanwijzen.

S. 134. Overeenkomstige motieven *is*¹ er meermalen op te merken,

S. 140. En het is de vraag, *of*¹ op al de andere plaatsen, waar, *of de*¹ sagaschrijver niet reeds dit beeld van Gudrún bij het vernemen van Kjartans dood voor ogen had,....

Amsterdam.

P. M. Boer-den Hoed.

¹ Kursivering av mig.

Meddelande.

Professor Finnur Jónsson, som varit en av Arkivets flitigaste och högst skattade medarbetare ända sedan dess tillkomst och sedan 1889 medlem av dess redaktion, avled den 30 mars innevarande år.

Till hans efterträdare såsom medredaktör för tidskriften har utsetts professor Jón Helgason i Köpenhamn.

Notis.

Arkivets redaktion vill rikta sina läsares uppmärksamhet på den nya tidskrift, »Studia Fennica, Revue de linguistique et d'ethnologie finnoises, publiée par Dr. Martti Haavio et Dr Aarni Penttilä», vars första del utkommit med årtalet 1933.

18.1.1935

Til belysning af Snorri Sturlusons behandling af hans kilder.

I sin fortræffelige bog: Snorre Sturlassons historieskrivning (1873) har G. Storm i det hele og store fremstillet de enkelte sagaers kildeforhold meget rigtigt. Man ser deraf, at Snorre har kendt og benyttet så godt som alt, hvad der fandtes af sagalitteratur, skreven, lad oss sige, før 1220. Forudsat, at vi havde denne fuldtut bevaret, vilde det være en let sag at kontrollere Snorre og hans forhold til den nyttede litteratur, men ulykken er, at vi ikke har den i det fulde omfang, og heller ikke de enkelte bevarede skrifter helt i den form, Snorre havde dem. Heller ikke har vi de digte, han benyttede, undt. de få kvadstykker, han citerer. Derved opstår der mange vanskeligheder og tvivl. Det var umuligt for G. Storm at tage hensyn til alle enkeltheder, der kunde kaste lys over Snorres litterære virksomhed og kritik. Sagen var dengang heller ikke så let, som den vilde have været i vore dage. Der var dengang ikke mange forarbejder — f. eks. K. Maurers —, og udgaverne var ikke altid tilfredsstillende (dette gælder f. eks. endnu for den store Olafssaga Tryggvasonar). Nu er dog forholdene adskillig gunstigere.

Vi skal i det følgende søge nærmere at påvise Snorres behandling af kilderne i enkeltheder indenfor de første dele af hans værk og derved kaste lys over hans arbejdsmåde og kritiske behandling.

Når det måske vil synes som om Snorres historiske forfattervirksomhed derved kommer til at tabe noget i anseelse, må det fremhæves, at det dog ikke er tilfældet. Snorre var uden tvivl en skarp kritiker, hvilket i sær vises ved hans benyttelse af skjaldedigte. Men han var sin tids barn, og han kan ikke frikendes for en vis vilkårlighed, hvad det følgende vil vise. Det er hensigten at belyse dette så upartisk som muligt.

Det er hensigtsmæssigt først at se lidt på Snorres helt originale arbejde, eddaen's Gylfaginning, der for en stor del beror på eddakvad.

I kap. 5 siger Snorre, at der voksede mand og kvinde frem under jættens venstre arm. I kilden, Vafpr. v. 33 nævnes ikke, at det var venstre arm; Snorre har vel selv tilføjlet dette »venstre», uden at det kan ses hvorfor; absolut sikkert er dette dog ikke. Sikkert er derimod et andet eksempel. Snorre siger, at jætten Bergelmir for ikke at drukne i den stærke oversvømmelse besteg, sammen med sin familje, sin »luðr»; dette kan her kun opfattes som *luðr* = trompet. Dette er nu i og for sig lidet forståeligt, da en 'lúr' ikke kan siges at være særlig tjænlig til at bestige og opholde sig på. Kilden er Vafpr. 35, som anføres. Men her hedder det: ... *hinn fróði jotunn | vas á luðr of lagiðr*, 'han blev lagt på lúr'. Snorre har kun kendt *luðr* i betydning 'trompet'; derfor tolker han ganske vilkårlig verset for dog at få en mening ud af det, ganske vist en mening, hvori vi ikke kan se megen fornuft.

Snorres beskrivelse af verdens tilblivelse beror på to vers af Grímn., der anføres af ham, men 'træerne' udelader han.

Snorre benytter Grímn. v. 40 og gengiver det rigtig, men han tilføjer: »og den (Ϸ: Hati) vil tage månen». Dette er Snorres egen tilføjelse, der beror på en urigtig tolkning. Hati er en solulv.

Snorre lærer, at når Muspellssønnerne rider over Bivröst, går broen i stykker. Dette beror åbenbart på Fáfn. 15, men Snorre har misforstået sagen. Det er guderne, der kommer ridende over Bivröst, men Muspellssønnerne kan ikke tænkes at komme ad den vej. Snorre må her, ligesom gamle Homer, have blundet.

Ubegribeligt er det, hvorledes Snorre har kunnet anbringe askens 3. rod i himlen, uagtet det i Grímn. 32 hedder, at de 3 rødder står under træet og her beskrives nærmere. Her er Snorres opfattelse rent vilkårlig, ja naturstridig.

Snorre lærer, at det er salen, der hedder Gimlé under henvisning til verset i Völuspá, men her er der tale om »en sal på

(i) Gimlé», det er altså icke salen, men landet, hvor den er, der hedder således; — altså en vilkårlig tolkning.

Hvor Snorre omtaler Balders bålfærd, har han åbenbart benyttet Húsdrápa af Ulfr. Men han tilføjer, at der også dér kom en stor skare af rimturser og 'bergriser', der ikke med ét ord nævnes i digtet, i hvert fald ikke i de bevarede vers. Hvorledes kan det tænkes, at denslags væsner kunde være tilstede ved denne bålfærd? Ganske vist hedder det i slutningen af det gamle digt om Odin-Gunlöd (i Hávamál), at jætter færdedes i Håves hæl for at spørge om Bölverk (= Odin); også dette er lige så lidet forståeligt, men det er fra hedenskabets tid. Den nævnte tilføjelse er vel Snorres eget påfund, selv om det ikke kan bevises.

Den største vilkårlighed, Snorre har begået, er imidlertid den, at han flytter Nåstrandsstraffene til tiden efter ragnarök istedenfor at de, som i digtet (Völuspá), tilhører tiden før undergangen, hvad der forlængst er set (Aars). Når Snorre foretager denne vilkårlige omflytning, kan det kun bero på den kristne lære om evige straffe efter døden.

Det er af ovenstående klart, at Snorre har behandlet sine kilder ret egenmægtig. Han ændrer noget i dem, udelader endel, som han godt kunde have taget med, flytter om på rækkefølgen osv. Her må man vel tage i betragtning, at eddaen uden tvivl er hans første arbejde, og man kan godt tænke sig, at Snorre endnu ikke var helt sikker, skal vi sige, i den videnskabelige benyttelse af de gamle kilder. Den følgende undersøgelse vil mulig vise, om Snorre i sit andet — historiske — hovedværk følger den samme metode.

Men för vi går over hertil, skal jeg gøre en bemærkning om Snorre i anledning af E. Mogks nylig fremkomne afhdl.: Zur bewertung der Snorra Edda als religionsgeschichtliche und mythologische quelle des nordgermanischen heidentums¹; jfr også en tidligere afhdl. af samme »Snorre als mytograph». Mogk har

¹ I Berichte ... der sächs. Akad. zu Leipzig Philol. hist. klasse 84. bd. 1932.

villet gøre gældende, at Snorre har haft et slags skole på Reykjaholt og dannet en »mytologisk novellistik«, i hvilken man har bearbejdet overleveret materiale fra hedenskabet frit og sammenvævet med nye og fremmede æmner», — dette er imidlertid kun en ganske ubevislig og uholdbar påstand uden nogen hjemmel i kilderne. Ligesålidt kan det anerkendes, at Snorre besad en »digterfantasi og kombinationsæвне«, hvorved han skulde have lavet myter, mytetræk og kenninger. Sligt er ganske uhjemlet og beror kun på en nutids fantasidigtning. At Snorre kunde lave nye versemål med andre som forbillede og som pendant til sådanne, er en ganske anden sag; hertil behøvedes ingen fantasi, kun en almindelig tænkeæвне og sans for formalistik, og den havde Snorre i en udpræget grad. Men at tænke sig Snorre som en bevidst fantasifuld mytedigter — er ganske sikkert så fjærnt fra virkeligheden som vel muligt.

Heimskringla beror på alle tidligere hjemlige sagaværker om Norges fyrster, samt på skjaldenes kvad, som Snorre selv fremhæver som en historisk hovedkilde. Desværre er, som sagt, forskellige eller de fleste af originalskrifterne gået tabt, så at undersøgelsen af den grund bliver så meget vanskeligere. Men der findes heldigvis flere parallellskrifter, der beror på de samme originaler, som Snorre nyttede.

Ynglingasaga er altid blevet anset for at være Snorres mest selvstændige saga. Men dertil er at bemærke, at man ikke har bevaret nogen ældre fremstilling i modersmålet af denne sagas (sagn)historiske indhold. Snorre benytter stærkt Tjodolfs digt Ynglingatal, men da han har endel mere stof at meddele end han kunde hente fra digtet, kunde det formodes, at han har haft en sagamæssig prosakilde, ligesom han har benyttet en Skjöldungasaga, som han citerer (I, 56). Til sammenligning med sagaen haves kun den meget kortfattede fremstilling i den såkaldte (latinske) Historia Norwegiæ og Ares slægtregister. Vi skal nu se, hvorledes den forholder sig til Snorres saga. Den begynder kongerækken med Yngve, Ynglingernes eponym, medens Snorre begynder med Odin, Njord og Freyr, »der også hed Yngve».

Det er rimeligvis Snorres eget påfund at begynde med Odin i overensstemmelse med sin lære i eddaen. Hist. Norw. har — modsat Snorre — rækkefølgen: Yngve—Njord—Frey. I det følgende er der fuld overensstemmelse mellem Snorre og Hist. Norw., undt. på et par punkter.

I fortællingen om Fjölnir svarer »dulium medonis», hvori han druknede, til Snorres *ker mikit . . . fult mjaðar*.

Snorre +¹: Da var Fjölnir i besøg hos sin ven kong Frode i Sælland. Karret beskrives nøjagtig og det sted, hvor det fandtes, ligesom Fjölnir beskrives som »mægtig, årsæl og fredsæl».

Dette sidste kam Snorre have tilføjat, det øvrige har han ikke selv lavet.

Om Sveigðir hedder det, at han »nanum in petram persecitur» — uden nogen nærmere forklaring —. Snorre siger: *Dverg-rinn . . . báð hann þar* (o: ind i stenen) *inn ganga . . . Sveigðir hljóp í steininn* Hist. Norw. er en forkortet omtale af detsamme.

Snorre +: Sveigðir aflægger løfte om at opsøge det gamle Godheim og Odin. Han kommer selv 12. til Tyskland og det store Svitjod, vender hjem 5 år efter, efter at være bleven gift med Vana (fra Vaneland). Så rejser han igen for at finde Godheim, (dvær-gen nærrer ham ind i stenen »i drukken tilstand»).

Dette lokaliseres også af Snorre »at Steini» (i Svitjod o: det store). Der kan ikke være tale om, at Snorre selv har lavet alt dette. Han må have haft en kilde dertil. Dog kan det være, at enkelte bemærkninger hidrører fra ham.

Om Vanlande hedder det: »qui in somno a dæmone suffocatus interiit, quod genus . . . mara vocatur». Snorre siger: *ok lagðisk hann til svefns . . . mara trað hann*.

Snorre +: Vanlande er kriger, opholder sig i Finland hos kong Snjár d. gamle og ægter hans datter

¹ Herved betegnes plus-stykker i Snorres fremstilling.

Drífa. Han forlader hende og vender ikke tilbage; da får Drífa sejdkvinden Huld til at drive ulykkes-sejd mod Vanlande, hvilket fører til hans død.

Det er klart, at dette ikke er Snorres digt. Han må have haft en kilde for dette.

Om Vísburr: »quem filii sui cum omni curia sua . . . vivum incenderunt», Snorre: *ok brendu hann inni*. Snorre har intet, der svarer til »cum omni curia sua», men han kan have betragtet det som en selvfølge, at hirden brændte ned ham.

Snorre +: Vísburs giftermål og sønner, sejd anvendt mod ham af samme Huld — ættedrab skal fra nu af herske i slægten.

Her er intet, Snorre kan tænkes at have lavet.

Om Domalde, Vísburs søn (foruden de nævnte) siger Hist. Norw. »at Svearne hængte ham og ofrede ham »deæ Cereri». Dette kan være gengivelse af Snorres *blóta til árs sér*, men Snorre kunde ikke lade ham blive hængt, da verset af Ytal siger noget andet. Her kan Snorre efter verset have foretaget en rettelse.

Snorre +: der var sult og uår, der foretoges ofringer, indtil de fandt på at ofre selve kongen. Ofringerne beskrives.

Dette kan Snorre ikke have fundet på. Det kan bemærkes, at verset kalder Domalde for »Jóta dolgr». Herpå gives ingen forklaring. Her har overleveringen glempt noget.

Så er der Dómarr, »qui obiit morbo», Snorre: *hann varð sótt dauðr*.

Snorre +: god åring og fred i hans dage, og han herskede længe.

Dyggvi: »vitæ metam invenit» svarer til Snorres: *hann varð sótt dauðr*.

Snorre +: Dyggves moder var Drott, Danps datter fra Danmark.

Dette har vel stået i kilden. I øvrigt følger Snorre hertil nogle bemærkninger af antikvarisk art (navnene: konge—dronning—drot), der kunde se ud til at være hans egne subjektive forklaringer. Det er tænkeligt, at Snorre her har benyttet *Skjöldungasaga*.

Dagr: »quem Dani in quodam vado, quod Scivtanwath vel Wapnawath dicitur, dum passeris injurias vindicare conaretur . . . occiderunt». Snorre har det samme, blot endnu udførligere, og han har bægge navne på vadestedet. (Ytal kender ikke disse navne).

Snorre +: Dag forstår fugleröst, mere om spurven og nærmere om hævntoget; hvad der voldte Dags død (trællen og hötyvskuddet, dette sidste i Ytal).

Det kan ikke være tale om, at Snorre selv har lavet dette.

Nu bytter Hist. Norw. om på rækkefølgen, i det den lader Agne være en søn af Alrik, ganske som Are. Snorre derimod lader Agne være søn af Dag og Alrik og Erik være Agnes sønner. Her kunde det være fristende at antage, at Snorre havde byttet om på rækkefølgen, idet han har ment, at *Dags friendr* i verset i Ytal bedre kunde forstås som »Dags sønner» end som »Dags slægtninge», d. v. s. fader og farbroder. Den for Hist. Norw. og Are fælles kilde har formentlig det oprindelige. I øvrigt meddeler Hist. Norw. det samme som Snorre, blot kortere. Om Agne hedder det, at hans hustru dræbte ham ved egenhændig at hænge ham ved hjælp af et guldhalsbånd på Agnafit, der »nu kaldes Stokholm». Snorre har det samme, blot ikke dette »egenhændig», og nævner Agnafit »vert for Stoksund» — dette vel på grund af egen bedre viden.

Snorre +: Agne drager på krigstog til Finland, fælder her kong Froste og tager hans søn og datter, Skjalf, med sig og ægter hende — omstændighederne ved Agnes død beskrives nærmere.

Nu følger hos Snorre Alrik og Erik. Hist. Norw. fortæller, at Erik dræbte Alrik, »freno percussit ad mortem», Snorre siger, at de dræbte hinanden ved hjælp af bidslerne »efter hvad man

tror» (jfr. versets ord). Her er der i Hist. Norw. uden tvivl en unøjagtighed.

Snorre +: beskrivelse af brødrene, »mægtige mænd, store krigere og idrætsmænd», de tæmmede og tilred heste og kappedes i ridt med hinanden.

Dette kan være Snorres egen udmaling, nogen særlig grund til at tro det, er der dog ikke.

Agnes søn ifg. Hist. Norw. var Ingjaldr, ham kalder Snorre Yngvi, således også Are og Ytal. Man skulde tro, at »Ingjaldr» beroede på fejllæsning. Bægge kilder fortæller i øvrigt det samme om hans død og årsagen dertil. Dronningens navn, Bera, findes bægge steder. Broderens navn findes ikke i Hist. Norw.

Snorre +: beskrivelse af brødrene (Yngvi og Alf — bægge navne findes i Ytal) beskrives og drabets antecedentia omtales fyldigt. Bægge brødre dræber hinanden.

Nu følger et par kapitler hos Snorre om Hugleik Alfs søn og brødrene Hake og Hagbard; disse bekrigede Hugleik og fældede ham på Fyrissletten, og Hake opkastede sig til konge; så kom brødrene Jörundr og Erik og havde en kamp med ham; Jörund måtte flygte, men Hake døde af sår. Derpå blev Jörund konge i Upsala (Erik faldt i kampen). Forinden havde brødrene kæmpet med Guðlaugr, Hålöge-konge, og taget ham af dage. Intet af dette kan være digtet af Snorre. Det har stået i hans original. Intet af dette findes i Hist. Norw., hvad man heller ikke havde ventet efter dens hele indretning og formål. Om Jörunds død fortæller denne det samme som Snorre. Han faldt i kamp med Danerne. Stednavnene Oddasund og Limfjorden, samt Danmark (Dacia) er fælles for bægge. Der er dog her en afvigelse, idet det ifg. Snorre var Gýlaugr Hålöge-konge, en søn af den nævnte Guðlaugr, der i Oddasund hængte Jörund til hævn for sin fader, medens Hist. Norw. siger »ab eisdem (o: Danis) suspensus»; dette kan dog let forklares som en følge af en stærk forkortelse af samme tekst som Snorres.

Aunn: Hist. Norw. skriver »Auchun», hvilket næppe har nogen dybere betydning. Snorre fortæller ret vidtløftig om ham, medens Hist. Norw., som sædvanlig, kun omtaler hans død og at »han drak mælk af et horn som et barn i 9 år, før han døde». Dette er åbenbart en gengivelse af, hvad Snorre beretter: »han levede endnu 10 år og drak af horn som et spædbarn (*lébarn*)». Når Hist. Norw. her siger »9 år», tror jeg, at det beror på, hvad der hos Snorre står lige før de anførte ord: »han ofrede sin 9. søn»; det er 9-tallet herfra, der ved en uagtsomhed er kommet ind i Hist. Norw.

Snorre +: beskrivelse af Aun: danske konger nævnes; Halfdan Frodes søn gør krigstog mod Aun, og overvinder ham og bliver konge i Upsala. Så kommer 'Ali Fridleifssøn og fordriver Aun; efter 'Alis drab vender Aun tilbage og ofrer nu sine 9 sønner til Odin for at leve længere og længere — indtil han døde i Upsala.

Dette kan have stået i den oprindelige ellers benyttede kilde, men det er muligt at Snorre hermed har kombineret et uddrag af Skjöldungasaga, som han i en anden sammenheng citerer.

Efter Aun fulgte Egill. Hvad Snorre fortæller om ham er mest om hans forhold til den oprørske træl Tunne, der efter at have haft 8 kampe med ham og vundet dem alle, fordrev ham fra riget. Det samme fortæller Hist. Norw. ord til andet: »et viii. civilia bella commisit, in omnibus victoria potitus». I den 9. kamp faldt Tunne = Hist. Norw.; Egill selv blev senere stanget ihjæl af en uvan tyr = Hist. Norw.

Snorre fortæller det hele mere vidtløftigt end Hist. Norw.

Efter Egill fulgte Óttarr, der ifg. Hist. Norw. blev slået ihjæl »af sin navne Ottar, Danernes jarl, og hans broder Faste på Vendel». Disse jarler svarer til Snorres Vøttr (Váttr) og Faste; at de var brødre, siger han ikke. Forf. til Hist. Norw. har ved

en fejlslutning eller fejlslæsning skrevet Ottar. Der er her den uoverensstemmelse mellem Hist. Norw. og Snorre, at den første kalder Egil for *vendilkráka*, medens Snorre tillægger Ottar dette tilnavn; Are er = Hist. Norw. Hvorledes er dette at forstå? Snorre sætter ikke Egil i forhold til noget »Vendel», medens Ottar både i Hist. Norw. og hos Snorre fældes »på Vendel». At det er Snorre, der har ret, viser den fremdragne overlevering om Ottarshøjen. Da Are stemmer med Hist. Norw., kunde det se ud som Snorre her havde foretaget en rettelse i overleveringen og derved støttet sig til Yngl. tal.

Snorre +: han fortæller om forhold til kong Frode i Danmark, der kræver skat af Ottar. Frode gör krigstog til Sverrig, året efter til Österleden, og da gör Ottar krigstog til Danmark, men fældes af jarlerne.

Det er vel ikke for dristigt at antage, at Skjöldungasaga er her benyttet.

Nu fölger Aðils. Om ham har Snorre meget at fortælle, særlig om hans forhold til Yrsa, og dennes forhold til kong Helge og dronning Alof i Saksland. Hist. Norw. fortæller kun om hans död og döds måde: »foran Dianas tempel faldt han af hesten, da han flygtede fra idolorum sacrificia» og döde. Snorres fremstilling er meget anderledes, men man skimter identiteten. Til Hist. Norw:s »ædes Dianæ» svarer Snorres *disarsalr*, til »idolorum sacrificia» hans *disablót*. Snorre siger, at Adils *reið hesti um disarsalinn*; dette *um* kan næppe forstås anderledes end som 'igennem' (næppe: omkring). Forf. af Hist. Norw. har vist ment, at man ikke kunde ride »igennem en sal», og har derfor ændret det til »foran salen».

Hermed forbinder Snorre en fremstilling, som sagt, af sagnet om kong Helge og Yrsa, kong 'Ale og Rolv Krake, og her er det, at Snorre citerer Skjöldungasaga; han har således kombineret den med sin original. Dette behöver vi ikke her at komme nærmere ind på.

Eysteinn, Adils' sön: om hans död er Hist. Norw. og Snorre

enige. Til den förstes »cum suis» (dræbt sammen med sine, sit følge) svarer Snorres *með hirð sína alla*. Når Hist. Norw. kalder hans fjender »Gautones», er dette vel en gengivelse af *Jótar*. Snorre siger, at Sölve, der indebrændte Eystein, »havde rige i Jylland».

Snorre +: bemærkning om søkonger og deres væsen; dette kan være hans eget tillæg. Søkongen Sölve bekrieger Eystein (og indebrænder ham) og vinder landet, men Svearne »svæg ham» senere og dræbte ham.

Dette kan Snorre ikke selv have lavet.

Om hans søn *Yngvarr*, der kaldes »canutus», hvilket svarer til Ytals *ljóshamr* (Snorre udelader dette), hedder det, at han blev dræbt på øen »Eysýsla», medens Snorre siger *Aðalsýsla*. Således har Snorre vist tolket versets *Sýsla*.

Snorre +: redegørelse for kongens tog til Österleden og Estland (jfr. Hist. Norw:s: *Balticum mare*).

Om *Braut-Önundr* hedder det kort, men mærkeligt, i Hist. Norw., at han blev dræbt af broderen *Sigwardus* på »*Himinheiðr*», hvilket navn gengives på latin ved »*coeli campus*». Her har Snorre en helt forskellig fremstilling; han har det samme stednavn — uagtet Ytal har *Himinfjöll* —, og lærer, at det var et fjældskred, der begravede Önund i nogle trange fjælddale. Dette er sikkert en blot og bar tolkning af Ytalsversets sidste 4 linjer. Dette vers antyder imidlertid, at det var en *heipt Avisungs*, der voldte kongens død; dette tyder på det samme som Hist. Norw. meddeler, men det kunde Snorre ifg. sin opfattelse af de nævnte linjer ikke bruge, og har således her gjort sig skyldig i en vilkårlig forståelse og fremstilling.

Snorre +: I øvrigt fortæller Snorre om Önunds personlighed, krigstog til Estland for at hævne faderen. Især dvæler han ved Önunds virksomhed for at rydde land og bygge veje (deraf tilnavnet), hvorved store nye bygder opstod.

Alt dette har Snorre uden tvivl fra sin kilde. Kun nogle få bemærkninger af almindelig art kan mulig hidrøre fra ham selv.

Om Ingjaldr (illráði) hedder det i Hist. Norw., at han af frygt for Ivar vidfadme indebrændte sig selv med hele sin hird. Snorres fremstilling svarer nøje hertil.

Snorre +: Inde i fortællingen om Önund fortæller Snorre ret vidtløftig om Ingjald og hans opvækst (se kap. 34) hos Svipdag d. blinde, og hans giftermål. Hans historie fortsætter i kap. 36—39 meget udførlig.

Alt dette, med undtagelse af enkelte bemærkninger, f. eks. i beg. af kap. 36, må være hentet fra en original saga; det er utænkeligt, at Snorre selv har lavet alt dette.

Óláfr trételgja. Her møder vi atter en mærkelig uoverensstemmelse. I Hist. Norw. dør Olaf efter at have »levet længe og fredeligt», medens han hos Snorre bliver indebrændt. Dette beror temlig sikkert på Snorres egen vilkårlige opfattelse af Ytals vers; dette siger, strengt taget, ikke, at Olaf blev indebrændt, men blot, at hans lig blev brændt; og dette synes at være den naturligste tolkning. Her står man overfor et eksempel på en vilkårlig tolkning af Snorre (således også G. Storm), ti þátr af Upplendingakonungum siger, at Olaf »var der konge til sin alderdom», hvilket utvivlsomt er at forstå som at han var død af alderdom; dette er overensstemmende med Hist. Norw. Dette er et af de stærkeste beviser for et fælles litterært grundlag, som Snorre har benyttet, men behandlet vilkårligt på sine steder.

Snorre +: Kap. 41, om Ivar vidfadme, er vel Snorres eget produkt, dog vistnok med støtte i Skjöldungasaga. Om Olaf fortæller Snorre vidtløftig om hans flugt fra Upsala, og om, hvorledes han bosatte sig i Värmland og ryddede der skove, m. m. og om Halfdan.

Det er muligt, at der i denne fremstilling findes noget konstrueret af Snorre; jfr. þátr af Upplendingakonungum.

Hermed er vi kommen til Ynglingekongerne i Norge, og møder da først Olafs søn Halfdan hvítbeinn, »som Nordmændene — ifg. Hist. Norw. — på Oplandene (»in montanis») tog til konge. »Han døde som gammel på Toten». Hertil svarer ordret hos Snorre: »han blev en gammel mand og blev sotdød på Toten».

Snorre +: han fortæller om, hvorledes Halfdan underkastede sig Solör og så udvidede sit rige med Hedemarken, Toten, Hadeland og en stor del af Vestfold, og var gift med 'Asa Eysteins datter.

Þátr af Upplendingakonungum siger, at Halfdan blev ført ud på Hedemarken og højlagt dér. Hvis dette er den oprindelige tekst — hvad der kunde være sandsynligt — har Snorre ændret den i henhold til Ytals-verset. Kap. 45 handler kort om Ingjald, Halfdans broder; dette må vist henføres til Snorres grundlag, ti en kort bemærkning herom findes også i Þátr af Uppl. k.

Om Halfdans søn Eysteins død fortæller Hist. Norw. og Snorre ganske det samme, jfr. »trabe alterius navis e puppi percussus» = *laust beitiássinn af óðru skipi konung fyrir borð*. Eystein bærer i Hist. Norw. tilnavnet »bumbus», hvilket genfindes i Ares foltr. Snorre kan med vilje have udeladt dette.

Snorre +: Eysteins giftermål, hans krigstog til Varna, hvis konge Skjöldr forårsagede hans død ved trolddom.

Snorre har ikke lavet dette; efter verset angiver han Eysteins gravsted. Þátr har her paralleller til Snorre, men har åbenbart kun et udtog.

Efter Eystein (fret) fulgte Halfdan med det dobbelte tilnavn »den gavmilde og den madkarrige», der kendes både af Hist. Norw. og Snorre. Forklaringen er den samme bægge steder; man lægge særlig mærke til ordene: »eodemque fame maceravit» = *en hann svelti menn at mat*. Hist. Norw. glemmer at fortælle om hans død.

Snorre +: Krigstog og giftermål.

Þátr beror også her på et fælles grundlag.

Endelig er der *Goðröðr veiðikonungr*, Halfdans søn. Tilnavnet findes hos bægge. Om hans død fortæller bægge det samme. Hist. Norw:s fremstilling lyder som et udtog af Snorres. Dens »qui regis latus lancea perforavit» = Snorres: *ok lagði spjóti ígognum hann*.

Snorre + : Gudröds to giftermål, udførlig beretning om det sidste, om dronning 'Asa og hendes hævn. Stedet for hans død.

Pátttr af Uppl. k. beror åbenbart på samme grundlag som Snorre, men er noget udtogsmæssig. Mærkeligt er, at den kalder Gudröd *göfuglátr* som verset i Ytal; det kan være hættet derfra; Snorre kalder ham *inn mikilláti*. Snorre siger, at han blev dræbt ved Stifusund, páttren på Geirstad; Snorre kan her have rettet teksten efter Ytal.

Hermed er sagaen om Ynglingerne ude.

Det gælder nu at bestemme forholdet mellem de to kilder, Hist. Norw. og Snorre, og hvad der kan udledes deraf.

Hist. Norw:s alder er omtvistet, men derom er alle nu enige, at den er ældre end Snorres arbejde. Det er således udelukket, at den har benyttet dette. På den anden side er det ligeså sikkert, at Snorre ikke har kendt Hist. Norw., der aldrig var kommet til Island. Der er da kun én mulighed til at forklare de ovf. anførte mange og slående overensstemmelser, nemlig, at der til grund for bægge ligger en fælles original, og dette kan da kun være en ældre Ynglinga saga, forfattet på islandsk;¹ den bliver da et sidestykke til Skjöldunga saga om Danernes sagnkonger. Snorre har fra denne saga, som han selv citerer (I 56), lånt endel og kombineret med Yngl. saga. Hvor meget andet stof han har føjet til fra andre sider, er vi ude af stand til at bestemme.

Den anførte sammenligning viser med stor sikkerhed, at Snorre på sine steder har behandlet sit grundlag med nogen frihed, i

¹ Dette var P. E. Müllers opfattelse i sin tid. Herved er der givet et korrektiv til min fremstilling i Litt. hist.² II, 697.

enkelte tilfælde ved hjælp af versene, som han mente at de burde rigtigst forstås, men hans forståelse var ikke i alle tilfælde uan-gribelig (f. eks. hans fremstilling af Olaf trételgjas död). Disse hans på subjektiv opfattelse beroende ændringer svarer meget nøje til hans behandling af kilderne, vi fandt i hans edda.

Det nævnte fælles grundlag, der utvivlsomt har været en is-landsk saga fra den sidste del af 12. årh. eller tiden o. 1200, har også en anden vigtig betydning. Den har været kendt i Norge og er således et afgørende bevis for, at Hist. Norw. umulig kan være forfattet omkr. 1170. Ældre end fra tiden omkr. 1200 eller lidt senere kan den ikke være.

Efter alt det anførte må da G. Storms udtalelse (Hist. skr. s. 112) om Snorres »skabende ævne som forfatter», begrundet på hans Yngl.s., meget betydelig modificeres, eftersom det må erkendes, at han i alt væsentligt har benyttet en ældre saga. Det er kun på enkelte punkter, at han har ændret dennes fremstilling (ved hjælp af vers) eller udvidet den (ved hjælp af andre skrevne sagaværker), eller endelig ved sine egne tolkninger og mindre tilføjelser.

Til Yngl.saga slutter sig Halfdan den svartes saga som etslags afslutning af alt det forhistoriske. Hans tilnavn findes også i Hist. Norw. Om hans död fortæller denne det samme som Snorre; nævner dog ikke Rykinsvík, men Rønd. Den fælles original skimtes ved følgende overensstemmelse: »ubi pastores gregem suum aelaquare solent», jfr. *þar höfðu verit um vetrinn nautubrunnar*. Endnu klarere fremgår en fælles urtekst, når man sammenligner Snorre med andre fremstillinger. I Flatøbogen findes en þáttur om Halfdan, der for en stor del ganske stemmer med Snorre, så at man næsten kunde betragte den som en afskrift af hans tekst, men der findes dog småting, der viser, at en ursaga er benyttet. Således har þáttren antallet af Halfdans regeringsår (22); dette har Snorre udeladt. For Snorres tekst har þáttren i øvrigt intet af betydning. Det kan dog bemærkes, at Fagrsk. har en fremstilling (om Halfdans dröm), der beror på urteksten, og her findes overensstemmelse med þáttren, f. eks. *kynligr*

hlutr, þótti þat undarligt siger Snorre; det er jo det samme, men Snorre har vel selv ændret ordlyden, hvad han i benyttelsen af sine kilder i de følgende sagaer utvivlsomt hyppigt har gjort.

Det vilde være interessant og nyttigt således at gennemgå Snorres hele værk, men det er et meget vidtløftigt arbejde, fuldt af gentagelser. Dette er nu gjort på mange punkter, selv om det ikke er gjort netop for den sags skyld at vise Snorres arbejdsmåde, men denne belyses dog derved, når man opfatter forholdene rigtig. Jeg skal nævne et enkelt punkt fra Olaf Tryggvasons saga. Her havde Snorre Odd munks saga om Olaf. Odd lader Olaf optræde som voksen og spille en vigtig rolle ved kampen om Danevirke mellem Harald blåtand og kejser Otto. Dette er kronologisk umuligt. Olaf var dengang mindreårig og kan intet have haft at gøre med den affære. Dette har Snorre anet; han udelader hele Odds fremstilling, men dog tør han ikke andet end nævne — blot nævne — Olaf som deltager i slaget. Havde Snorre gjort et regnestykke i det øjeblik, han skrev eller lod skrive de pågældende ord, vilde han have taget skridtet fuldt ud og helt ladet være med at nævne Olaf i den forbindelse. Men dette gjorde han ikke. På dette punkt svigtede altså hans kritik — af respekt for Odds autoritet?

Finnur Jónsson.

Ytterligare om Sigvats Austrfararvísur.

Sigvats Austrfararvísur äga fortfarande en hög grad av aktualitet.¹ Finnur Jónsson anser, att de förtjäna den på grund av sina egenskaper såsom reseskildring. En svensk och västgöte kan ju därtill lägga, att de äga särskilt intresse i egenskap av den äldsta reseskildring, vi känna från dessa nejder, och en av de allra äldsta, vi överhuvud känna från Sverige — detta under förutsättning att de verkligen gälla Sverige och Västergötland.

Emellertid är det icke denna synpunkt som här skall framhållas. Det topografiska får här ej vara mål, endast medel. I förbigående må dock nämnas, att det på den sträcka (resp. de alternativa sträckor), Sigvat skulle ha tillryggalagt, om den äldre uppfattningen är riktig, nog skall vara svårt att uppleta en väglängd på två kilometer, som närvarande författare icke känner till genom självsyn, ofta genom upprepade och grundliga självsyn. Men större intresse än det lokalhistoriska har för närvarande den omständigheten, att dikten utgör det bästa tänkbara skolexempel på vissa just nu högaktuella kritiska problem.

Ett slagord för dagen säger ju, att »Norges historie må skrives på grundlag av skaldekvad, icke på sagaernes» (Bull). I överensstämmelse härmed säger Sahlgren (s. 206 f.): »Sagolitteraturens uppgifter om Sigvats resa äro av mycket litet värde, då de alla synas enbart bygga på Sigvats dikt och senare spekulationer».² Men båda de citerade författarna framhålla det prekära läge, vari forskningen på detta sätt kommer. Som exempel på den svårighe-

¹ Till följande skrifter hänvisas stundom helt summariskt i det följande: Sahlgren, *Eddica et Scaldica* s. 161 ff. — Finnur Jónsson, *Austrfararvísur* (Avhandlingar utgitt av det Norske Videnskapsakademiet i Oslo II, Hist.-Filos. Klasse 1931, nr 1.) — E. Bull i (Svensk) *Historisk Tidskrift* 1930, s. 141 ff. — E. Noreen, *Studier i Fornvästnordisk diktning* 2: 66 ff. Upsala (Univ:s årsskrift) 1922. — Nat. Beckman, *Till Sigvats Austrfararvísur*, Arkiv 39: 321 ff.

² Jfr tidigare C. Weibull, *Sverige och dess nord. grannmakter* 122.

ten, att man vid tolkning av skaldekväden icke har någon säker kunskap om strofernas ordning, anför Bull just Austrfararvísur, vilkas historiska innehåll kan bli i allra högsta grad växlande, om man ställer stroforna i olika ordning. Om vi ha t. ex. en svåröverkomlig älv, en skog och en stad, så kunna helt olika lokaliteter fås att stämma med reseskildringen, alltefter som vi välja ordningen älv, skog, stad; älv, stad, skog; stad, skog, älv o. s. v. Med allt skäl framhåller Sahlgren (s. 170) att resultatet hittills varit »så många författare, lika många meningar».

Men saken är allvarlig ur ännu en synpunkt. Med starka ord urgerar Bull, att sedan Finnur Jónssons »Skjaldedigtning» utkommit, ha historikerna äntligen fått ett material, som är av långt högre värde än sagorna. Men samtidigt utkommer häfte efter häfte av Ernst Kocks »Notationes Norrœnæ», och varje häfte söker sätta torpedo under arken och göra gällande, att icke blott detaljer på över 2000 ställen utan även själva principerna för textkonstitution och tolkning i detta arbete äro förfelade. Även om man, såsom närvarande författare, anser, att E. Kock skjutit över målet både i form och sak, så synes det dock för varje oförvillat omdöme stå fast, att vi nordiska filologer ha mycket att vinna genom att utnyttja det rika allmänt-germanska material, som E. Kock för första gången infört i diskussionen.

För att emellertid återgå till själva dikterna, konstatera vi att den efter Bull citerade metodiska grundåskådningen lider av en ganska påfallande inkonsekvens.¹ Utförd i ett konkret exempel ter den sig så: Då Snorre berättar, att en rik och mäktig drottning i Sverige vid namn Sigríd Storråda spelat en avgörande roll i Olov Tryggvasons historia, då äga vi varken rätt eller plikt att godtaga hans uppgift ens så pass mycket, att vi tro på Sigríds existens. Hon kan mycket väl vara ett alster av Snorres och hans föregångares fantasi. Men då Snorre säger, att en islänning vid namn Halfred Vandrædaskald diktat om samme konung och att en viss strof till-

¹ Problemet's uppläggning är väsentligen densamma som i min uppsats "Sverige i isländsk tradition", (Svensk) Historisk Tidskrift 42: 152 ff. (1922).

hör ett namngivet kväde av honom, då är detta ett faktum, som bör antagas ha i allt väsentligt motstått tidens tand.

Givetvis är denna utgångspunkt logiskt ohållbar. Om vi antaga, att vi på exempelvis Snorres auktoritet hänföra en viss strof till Hallfred eller Sigvat, så måste vi väl i vissa andra delar erkänna Snorres uppgifter såsom pålitliga. Frågan sönderfaller i två:

1) Hur pass stark var den muntliga traditionen i Norden, särskilt på Island?

2) Med vilket mått av kritik har den bearbetats av Snorre och andra historiska författare?

För den förra frågan ha vi närmast att hålla oss till analogier. Frestande är ju att ta den närmast liggande av alla och säga: Om händelserna på 1000-talet visste en 1200-talets islänning ur muntlig tradition ungefär lika mycket som en svensk bonde på 1900-talet ur liknande källa vet om Karl XII och hans tid. Man brukar anse, att ungefär 100 år är det maximum, som en något så när pålitlig tradition icke överskrider.

Att emellertid denna analogi icke utan vidare är avgörande, framgår redan av allmänt psykologiska reflexioner. 1200-talets islänning stördes icke i sina historiska intressen av någon konkurrens med morgontidningen och radiotjänsts dagsnyheter. Att faktiskt en muntlig tradition bland folkstammar, som leva under för denna gynnsamma förhållanden, kan behålla en rätt väsentlig del historiskt stoff långt utöver den ovan angivna tiden, framgår av Kolmodins och Liestøls undersökningar.¹ Och Liestøl framhåller med skäl, att det gäller icke att fråga, om traditionen i det hela är pålitlig, utan vilka slag av stoff den visar sig kunna bevara. För vår undersökning är av vikt, att den bland nutida norsk allmoge bevarade släktsaga, som L. behandlat, sträcker sig över 10 gene-

¹ Kolmodin, Traditions de Tazegga et Hazegga, Archives des études orientales 5: 1—3. Liestøl, Norske Ættesoger, särskilt s. 154. Den senare hävdar, att berättelsens skelett är historiskt. Personerna äro historiska, deras släktskapsförhållanden och generationernas ordningsföljd likaså; jfr ytterligare Ahnlund i (Svensk) Hist. Tidskr. 1926, s. 352.

rationer och drygt tre sekler utan att ge en enda uppdiktad person och i det hela så att »beingrindi i saga er historisk».

Vad beträffar den isländska traditionens vetenskapliga bearbetning, så är också ett och annat att erinra. Mitt eget lilla bidrag utgöres dels av en rad försök att bevisa, att direkta uppteckningar, annaler, i en eller annan form, gå tillbaka åtminstone till Ares tid, solförmörkelsen 1131, dels att isländarna under det nämnda århundradet i sin astronomiska verksamhet ådagalade en sådan exakthet i observationer och även definitioner, som man har svårt att tänka sig hos ett folk av bönder med boningsort straxt söder om Polcirkeln.¹

Gå vi härifrån till islänningarnas historieskrivning, så kan man ju till en början fråga, om det är sannolikt, att de skulle ha intagit en hög vetenskaplig ståndpunkt, visat en sällsynt grad av exakthet, då det gällt språk, astronomi och andra områden men helt överlämnat sig åt fantasien och konstruktionen, då det gällt deras starkaste intresse, historien. Vidare äga vi ju redogörelser av författarna själva för de två främsta historieskrivarnas vetenskapliga metoder.

Ares metod var vittnesförhöret. Han utfrågade personer, som kunde anses ha kännedom om det behandlade förloppet, i främsta rummet personer, som upplevat händelserna. Vittnen av denna grupp räcka till för tiden från och med år 997, då Hall i Haukadal döptes tre år gammal av Tangbrand. Med något enstaka undantag anför han sina sagesmän.²

Kanske kan det vara till någon nytta att meddela, hur Ares metod fungerat 800 år efter hans egen tid. För min framställning av Skara Läroverks historia³ hade jag rikligt material av skrivna källor. Men komplettering ur muntlig tradition var i vissa fall önskvärd. Jag kunde därvid använda uppgifter av min fader angående förhållanden c. 1830, alltså ungefär 100 år före nedskri-

¹ Maal og Minne 1915, s. 193 ff., Festskrift till Hugo Pipping (1924), s. 1 ff. Sammanfattning och tillägg i "Nordisk kultur" 21, s. 5 ff.

² Traditionen om Islands kolonisation på grund av Harald Hårfagers maktutveckling anser han stå över diskussion, *es sannlika sagt*.

³ "Vår Skolas Historia" I, II 1926—31.

vandet, lika lång tid före min bok som Olov den Heliges fall före Ares. För förhållandena under min farbroders lektorstid, c. 85 år före nedskrivandet hade jag en hans uppgift, som jag icke kunde konfrontera med någon tillgänglig uppgift från lärjungehåll. Båda dessa vittnens utsagor måste jag nedskrivna ur minnet 35 å 50 år efter det jag hört dem. Men då jag kom till händelser, som timat 70 år före utarbetandet av min bok, stodo icke mindre än fem vittnen till förfogande, som i tre fall direkt, i två fall genom mellanhand lämnade uppgifter, vilka kunde omedelbart införas i manuskriptet. För tiden 60 år före min boks fullbordande hade jag ögonvittnen av båda slagen till ett så stort antal, att jag icke kunde hålla räkning på dem. — Framför Are hade jag den fördelen att i stor utsträckning kunna kontrollera de muntliga uppgifterna med skriftliga. Men om jag hade varit i Ares ställning, hade givetvis materialets insamling börjat några årtionden tidigare, vilket skulle gjort skörden högst betydligt rikare.

Tyvärr är Ares större Islendingabok förlorad, och vi kunna icke säkert avgöra, vad senare framställningar hämtat från honom. Ett beaktansvärt försök att utskala Ares material har gjorts av J. Schreiner. Liksom mitt eget försök att rekonstruera de äldsta isländska annaluppgifterna, är detta givetvis icke avsett att tagas dogmatiskt utan att i varje förekommande fall på nytt prövas.¹

Snorres metod var att utgå från den muntliga traditionen. Men han är klart medveten om dennas bristande tillförlitlighet. Fullständigast uttalar han sig i Prologen till den särskilda Olovssagan (OS).² »Men beträffande de sagor, som berättas, så föreligger risk (*pá er þat hætt*), att de icke av alla uppfattas på samma sätt, men somliga ha icke minne, då en tid förlidit, av hur det berättats, och minnet svek dem ofta i hög grad. Och [så] bliva berättelserna (*frásagnir*) otillförlitliga (*ómerkiligar*).³

¹ Schreiner, Tradition og Saga om Olav den hellige (Skrifter utgitt av det Norske Videnskapsakademi, 1926) s. 11. Beckman, Xenia Lidéniana s. 36 ff.

² Om förhållandet mellan denna och Prologen till Heimskringla (Hkr.) se nu senast Wessén, Acta Philologica Scandinavica 3: 52 ff.

³ Det bästa belägget på *ómerkiligr* i denna betydelse finnes i

Som medel att kontrollera prosatraditionen använder Snorre de samtida skaldernas kväden (*þeirra manna orð, er sjalfir sá tíðindi* OS). Han är icke blind för skaldernas vana att överdriva den prisade furstens förtjänster, men i avseende på yttre fakta (*ferðir ... eða orrostur*) kunna de icke rimligtvis antagas ha farit med osanning, vilket skulle varit »hån och icke lov».

Men även skaldekväderna måste underkastas kritik i avseende på äktheten. Som kriterium på äkthet använder Snorre deras (språkliga, metriskas och stilistiska) form. De synas minst förvanskade (*sízt ór stað færð*), om de äro »rätt kvädna» och tolkas med förstånd, Hkr. I OS utför han tanken: På grund av de täta färderna mellan Norge och Island kommo »varje sommar» underrättelser mellan de båda länderna, och detta lade man på minnet och lät inflyta i sagorna (*var í minni fært ok haft epter til frásagna*). »Men dock synes mig det tillförlitligast, som i klara ord (*berum orðum*) är sagt i kväden eller annan skaldskap, som diktats om konungar och andra hövdingar, så att de själva hörde på, eller i de arvekväden, som skalderna föredrogo för deras söner. De ord, som stå i skaldskap, äro desamma, som de voro först, om det är rätt kvädet, fastän det lärts från man till man. Och det kan man icke ändra.» Snorre tänker på de invecklade skaldeverserna, som givetvis icke varje berättare vid behov kunde rekonstruera efter egen smak. Då man velat tolka Snorres framställning som rena

Orkneyinga saga (ed. Sig. Nordahl s. 251, Flatöb. 2:485). Efter striden med *Maumets villumenn* uppkommo olika uppgifter bland deltagarna. *Þá mæltu sumir, at þat væri úmerkiligt, at þeir hefði eigi allir eina sögn frá þeim stórtíðindum*. Man beslöt att ena sig om en version. Med stöd av detta ställe vill jag översätta *merkiligust*, som i Hkr. predicas om Ares uppgifter, med 'tillförlitligast', icke 'värda den största uppmärksamhet', vilket ju annars ligger närmast till hands. Av Nygaard's exempel Norrön Syntax § 62 synes framgå, att man knappast får översätta 'synnerligen tillförlitliga (vederhäftiga)'. Detta vore annars önskvärt med hänsyn till slutet i Hkr.-prologen, där skaldekväderna i tydliga ord ställas över Are. Men frasen om skalderna synes här vara i hast tillfogad och redaktionen i Olovs-sagens prolog påtagligt överlägsen i klar komposition fast icke i utförlighet. Jfr texten i fortsättning.

frihandskonstruktioner byggda på lösa antydningar hos skalderna, så kommer man i varje fall i skarp motsättning till hans egna uppgifter om sin metod.

Bull framhåller med beklagande, att man intill vår tid icke just kommit utöver Snorres ståndpunkt. För min del finner jag detta ganska ursäktligt. Då Mabillon med sin bok »De re diplomatica» (1681) grundlade den alltjämt högmoderna vetenskap, som vi kalla diplomatik, så följde han precis samma tankebanor som Snorre. Villkoret för att en urkund skall kunna anses för äkta, och i gynnsammaste fall det avgörande beviset för att den är äkta, är att den är »rätt skriven», svarar mot de regler vi känna såsom vägledande för den ifrågavarande tidens urkundsförfattare. Till och med Snorres uttryckssätt kan sägas ha analogier i vår tids vetenskapliga språkbruk. Då jag t. ex. anser, att stammen *skar-* i namnet *Skara*, måste etymologiskt sammanhållas med roten i verbet *skära*, så kan jag göra det därför, att formen är »korrekt bildad», följer samma bildningsregler, som vi känna exempelvis från ordparet *toga : tego*. Faktiskt har en kollega just om detta fall använt just det uttrycket.

På samma gång vi göra vederbörlig honnör för Snorres moderna syn på äkthetsproblemet, må en av sakens skuggsidor i hast beröras. Det är ingalunda otänkbart, snarare sannolikt, att Snorre såsom oäkta utmönstrat skaldevisor, vilka vi med en större språkhistorisk kunskap utan tvekan skulle ha förklarat »rätt kvädna», överensstämmande med sin tids språkbruk.

Häriifrån återvända vi till sagornas tradition för att finna vägen till Austrfararvísur. Det är nödvändigt att göra ganska skarpa distinktioner. Uppgifter i isländsk prosatradition ha ett helt annat värde, om de avse en tid, rörande vilken exempelvis Are (eller Sämund) kunnat inhämta ögonvittnens berättelser, än om de avse en äldre tid. Man erinre sig den väl dokumenterade uppgiften om en exceptionellt sträng vinter 1047.¹ Jag skulle vilja säga, att tillförlitligheten avtager med kvadraten på avståndet från Ares

¹ Jfr Ymer 1917, s. 347 ff. Denna notis anföres efter Sämund.

tid — detta naturligtvis icke att fatta strängt matematiskt. Wieselgren har t. ex. sökt göra gällande, att Egils saga innehåller en av traditionen bevarad, god kronologi, som bragts i oreda genom Ares beräkningar. Han stöder sig på Liestøls undersökningar av ännu levande norska folktraditioner, som visat sig kunna fasthålla »åtskilligt». Även kronologi? Och A. v. Hamel gör gällande, att Ares kronologi för exempelvis 800-talet måste bero på beräkningar (calculations), icke på vederhäftig tradition (facts and genuine historical tradition). Mig förefaller detta visserligen sant, men så sant, att det måste betecknas som en truism, och så allmängiltigt, att det omedelbart får tillämpas på alla konkurrerande kronologiska system.¹

Till en genom århundraden bevarad folktradition med exakta tidsangivelser känner jag ingen motsvarighet, och jag betvivlar dess möjlighet. Bristen »på kronologi är folktraditionens stora svaghet» säger Ahnlund.² Och det mänskliga minnets motsträvighet gentemot årtal och data kan ju en var lätt konstatera. Kan läsaren uppge dag och timme för de tre ganska stora solförmörkelser, som inträffat under de senaste tjugufem åren? Lite var få vi även för händelser, som inträffat under vår egen livstid, bygga på beräkningar. Och på den punkten stod det icke gynnsammare för exempelvis Egil Skallagrímsson än för oss, som redan vid 10 år läsa vårt födelseår i en tryckt skolkatalog och sedan vid varje befordran skriva av examens- och utnämningsdata i våra meritförteckningar. Om alltså Egils saga har bättre kronologi än Are, så måste detta bero på bättre beräkningar. På obruten tradition kan det omöjligt bero. Icke ens Egil själv skulle för sin egen livstid ha kunnat åstadkomma en exakt kronologi.

¹ Wieselgren, Författarskapet till Eigla 144 ff. o. pass. (Svensk) Hist. Tidskr. 49: 35 ff. v. Hamel, Arkiv 47: 202. v. Hamel har icke observerat Ares speciella skäl att ange händelser med räkning från ett år i den engelska historien. Detta, liksom hans angivande på ett ställe av förhållandet till måncykeln, beror på att år efter Kristus på hans tid icke entydigt angav den verkliga tiden. Jfr Maal og Minne 1915, s. 202, Nordisk kultur 21, s. 52.

² (Svensk) Historisk Tidskrift 1926, s. 349.

Men då å andra sidan Sahlgren och andra resonera så, som om Snorre skulle ur en lös antydning i Sigvats dikt ha skapat hela historien om Ragnvald såsom jarl (eller åtminstone hövding) i Västergötland, då svarar jag: Här ha vi den del av stoffet, som muntlig tradition brukar bevara allra bäst. Namn och släktskapsförhållanden äro benstommen i denna. Och varför skulle Snorre ha gjort denna konstruktion? Varken hans ästetiska eller hans politiska program ha krävt den.¹ Ragnvald, hövding i Västergötland, representerar för mig en fast punkt utanför Austrfararvísur. Däri är jag ense med Finnur Jónsson.

Jag tror alltså inte på att Snorre konstruerat Ragnvald. Men så gå vi ett steg vidare. Finnur Jónsson anser också bevisat, att Ragnvald bodde i Skara. Här är säkerheten högst betydligt reducerad. Här finnes frestelse till konstruktion. Som andra äldre historiker ansåg sig Snorre i underordnade ting kunna utan reservation med en sådan utfylla en bristfällig tradition; att på det sättet »skarva», då stoffet icke räckte till, var för honom icke ett vetenskapligt brott. Och här förelåg som sagt frestelsen. Snorre kände Skara som Västergötlands centralpunkt. »Var skall slevan vara om inte i grytan?» Var skall Västergötlands styresman bo, om inte i Skara? Misstanken, att det kan stå galet till, stegras ansenligt, då senare en lagman Emund också göres till skarabo. Den lilla platsen hade ännu på 1800-talet icke möjlighet att på föreskrivet sätt lämna ämbetsgårdar till sin skolas lärare. Att den på 1000-talet skulle haft plats för ämbetsbostäder åt en jarl och en lagman, är högst otroligt. Om någon frågar, var lagmannen skulle bo, så svarar jag: givetvis på sin fäderneärvda gård. Och om någon sedan frågar, var konungens jarl skulle bo, så svarar jag åter: antingen på sin gård, om han ägde en sådan, eller ock på något av de Uppsala-öds-gods, som funnos i landskapet och uppräknas i Yngre Västgötalagen. Gällkvist invid staden var visserligen i slutet av 1200-talet uppehållsort både för Kung Valdemar, Kung

¹ Med Torgnyfiguren är det något helt annat. Den är ästetiskt utarbetad och programmatisk.

Magnus och den senares gemål, men att det var kungsgård, bevisas icke härav. Det kan lika väl ha varit folkungagods.

Då Finnur Jónsson (s. 10 f.) urgerar ordet *bý*, som skall tyda på *kaupstaðr i Skqrom*, så är detta väl icke särskilt avgörande. Ordets huvudbetydelse för en islänning var ju icke 'by' i dansk mening, icke 'stad, köpstad', icke ens by i svensk mening, »landsby», utan enstakagård, sådan som man mötte på Island. Givetvis kunde han väl överföra ordet på de gårdskomplex, som i den tidens Sverige buro namnet *by*. En rad bondgårdar utefter en krokig väg kunde han givetvis träffa på. Och utöver det stadiet kom Adams *civitas maxima Scarane* icke på långa tider.¹ Som någon fast punkt kan jag icke anse namnet Skara, ehuru jag på intet sätt anser otänkbart, att Sigvat och hans följe träffade jarlen just där. Även uppgiften, att konungen vistades i Sarpborg betraktar jag som en underordnad, relativt osäker detalj.

Som en fast punkt betraktar jag däremot namnet *Hof*. Erik Noreens förslag att betrakta detta ord som appellativ avböjde jag för 12 år sedan. Förväxling av *hof* och privatbostad är osannolik (otänkbart?), kvinnorna tjänstgjorde icke i *hof*, och *alfablót* tillhörde säkerligen den tidens husandakt. Mina synpunkter ha nyligen understrukits av en annan forskare.²

Om vi hålla oss inom Västergötland, så finnes blott en enda plats, som kan identifieras med Sigvats *Hof*, nämligen Stora Hof i Skånnigs härad. Motsatsen uppges visserligen av Sahlgren, men som jag bestämt tror mig kunna påstå, stöter hela Sahlgrens konstruktion i denna del på flere oöverstigliga hinder.

Sahlgren tänker sig en färdväg med fartyg, som från Glommen och Vormen följde Byälven (Säffle kanal) och fortsatte till nuv. Lidköping (Hovby). Det är alltså samma väg, som Knut Kristinsson (Håkansson) i motsatt riktning använde 1226. Sahlgren

¹ Den lilla stifts- och skolstaden är numera ur här berörda synpunkt utförligt behandlad i mitt arbete "Vår skolas historia" I: 35 ff., II: 96 ff. "Den stora staden" var under århundraden tämligen på nåd och onåd överlämnad åt exempelvis 400 skolpojkers "tyranni" och till sin habitus en ren bondby.

² Jfr de Vries Acta Phil. Scand. 7: 169 ff.

anför en handling från 1500-talet, där det omnämnes att man »kan fara» (det står icke »far») denna väg. Men jag kan icke förstå, hur Sahlgren kommer ifrån de klara orden i Håkon Håkonssons saga: *hann lét draga skip austr (läs austan) yfir Eiðaskóg, svá at aldri vóro fyrr dregin.*¹ Naturligtvis hindrar detta icke, att någon enstaka färd kunnat ske på denna väg och sedan blivit glömd, men det utesluter bestämt, att vägen skulle varit en mera allmänt nyttjad färdväg.² Det bör f. ö. märkas, att något trängande behov av en väg här icke förelåg. De huvudsakligen självhushållande bönderna kring Vänern behövde ingenting köpa från de lika självhushållande bönderna kring Mjösen eller tvärtom. Då var det något helt annat med Bohuslän, där de av Snorre nämnda varorna, sill och salt, kunde fås i utbyte mot slättbygdens produkter.

Vidare blir man, om man vill godtaga Sahlgrens mening, tvungen att i *draga skip til Eiðs*, prässa in en betydelse, som svårigen ligger i uttrycket. Sahlgren tänker på en färd utefter en flod. Men på en sådan färd drager man icke sitt skepp till Edet, från och till detta ror eller seglar man, medan man drager skeppet förbi forsarna över edet, jfr *leggr við Satirismúla eið ok lætr draga yfir skútu* Fris 272, *um Saltiris eið* Hkr. 3:248. Uttrycket *til Eiðs* synes nästan med nödvändighet förutsätta, att man färdats från ett vattendrag till ett annat.³ Sahlgren tvingas till det antagan-

¹ Flatöb. 3:95, Frisianus 472, Skálholtsbók 453, Hakonar s. ed. Vigfússon 137.

² Morkinskinna har en ganska förvirrad skildring av Harald Hårdrådes anfall mot Stenkil. Klart är, att det gällt en flottoperation i Vänern. Men vägen dit går först "upp i Mjösen", vilket skulle tyda på en väg nedåt utefter byälven. Men då fortsättningen sker "upp i Vänern utefter älven", så kan svårigen något annat menas än Göta älv. Källan är ju f. ö. rätt sen. Se Finnur Jónssons upplaga, s. 228, Ungers d:o s. 89.

³ Liknande uttryck på parallellstället i Fagrskinna. *Satiris eið* är det c. 1 1/2 kilometer breda näs, som förenar Cantyre (Kintyre) med Skotlands fastland. Det vill förefalla, som prepositionen *yfir* här passade bäst, medan *um* synes passa för sådana ed, som utgöras av strand vid en fors.

det, att släpandet över land skulle varit den dominerande föreställningen vid färd utefter en flod och att sålunda *draga skip* skulle kunnat brukas om hela färden.¹ Intet av de ställen vi framdragit ger fog för antagandet, att *draga skip* haft en sådan betydelse. Och särskilt blir det svårt att tänka sig uttrycket om en färd, i vilken så stora öppna vatten som Mjösen och Glafsforden skulle ha ingått.

Men även om det skulle låta bevisa sig, att Sigvat kommit utefter Byälven och sålunda nått Väneren vid Säffle, så är det ytterst osannolikt, att han styrt kosan till nuvarande Lidköping och Hovby. Han hade vida genare vägar till det av Sahlgren antagna målet via de naturliga hamnarna vid Sjørås och nuvarande Mariestad. Sistnämnda plats antages av Munch ha utgjort målet för Harald Hårdrådes flottangrepp.² Båda platserna ligga helt nära den gamla huvudvägen mellan Västergötlands centrum och Nerike (Svitiod). Kanske var den redan på Sigvats tid förbättrad genom de »broar», om vilka runstenarna vid stora Ek och Torstenstorp (nu Hassle-Säby) bära vittne.³

Slutligen har Sahlgren råkat på ett falskt *Hof*-namn. Nära Lidköping ligger en kyrka, vars namn hos Styffe är belagt två gånger med formen *Hoby*, en gång (tidigast) med formen *Hoffby*. Det är rimligt, att Sahlgren gissar på härledning från *Hof*. Men ortsdialekten har uttalat *Hwbbu*. Det torde knappast möta något hinder att antaga en assimilation $vb > bb$, ehuru jag icke kan erinra mig något analogt exempel. Men från *Ho-by* skulle vi absolut säkert komma till den faktiska dialektformen. En dylik konsonantförlängning i kompositionsfog, t. ex. *synnål*, *Sjötorp* är en i dialekten välbekant företeelse.⁴ Jag behöver sålunda icke

¹ S. 185.

² Det norske Folks Historie 2: 301 noten.

³ Liljegren 1331 och 1334, Torin 63 och 54, Beckman i Fornvännen 1925, s. 129 ff.

⁴ Mitt minne av dialektformen har kollationerats med flere personer, som oftare än jag komma i kontakt med nutida centralvästgötska. För den händelse någon läsare skulle vilja misstänka

gå in på om första ledet är en släkting till *Hova*, vilket också har slutet *o*; klarare är sambandet med (Bräkne-) *Hoby* i Blekinge. Jag kan inskränka mig till att hävda, att det kortvokaliska *hof* icke kan komma i fråga. Detta föreligger däremot med det väntade *ö*-liknande ljudet i *Hov*, *Stora Hov*. Jag tror mig alltjämt kunna gå ut från, att denna plats avsetts av Sigvat.¹

Att ge mig in på en diskussion av de möjligheter, som skulle uppkomma, om vi ginge ut från att vi hade att räkna med något av de många *Hof*, som finnas i andra landskap, resp. långt ned i södra Västergötland, synes mig icke påkallat.

Om man godtager ekvationen *Hof* = *Stora Hov*, så finnes det ingen väg förbi ekvationen *Eið*, *Eiðar* = *Edet*, *Eden* vid Göta älv. Vi ha ju, såsom jag påvisat i »Vägar och Städer» till och med en avståndsbestämning, som passar bra.² Stora Edet är landsträckan väster³ om Götaälv, där båtar vid behov släpades förbi Trollhättefallen. »Edsvägen» fick sin stora betydelse långt senare, då Göteborg grundlagts och Värmlands järnindustri tagit fart. Då voro hundratals hästar i dagligt arbete med att forsla varor, som långt fram i tiden släpades utför utan att lastas på hjuldon.⁴ Men

särutveckling av vokalen framför labial, nämner jag, att det *ö*-liknande ljudet föreligger även i *skrov*, *lova*.

¹ Att vi blott befinna oss på 4 kilometers avstånd från Stora Noleby i Fyrunga, där en okänd ristare c. 300 år tidigare ristade *runo raginakunþo*, kan gärna nämnas, ehuru man icke vågar urgera, att det har större betydelse.

² Jag har berört hithörande frågor i mitt arbete »Vägar och städer» i medeltidens Västergötland 1:a uppl. s. 1 ff., 2:a uppl. s. 2 ff. (den förstnämnda i Göteborgs Vetenskaps- och Vitterhetssamhälles handlingar IV. 17: 3), i Arkiv 39: 321 ff., (samt Namn och Bygd 7: 27 ff.). Finnur Jónsson citerar icke någon av dessa skrifter, vilket är att beklaga, då jag alls icke gör anspråk på expertis i fråga om skaldediktningen men kanske kan framställa sådana anspråk, då det gäller västgötsk lokalhistoria och topografi.

³ I Arkiv 39: 331 står tyvärr genom förbiseende öster. Där-sammastädes s. 323 borde källans form *skipadrätt* ha utbyts mot nominativen. S. 322 hänföres namnet *Eidskog* till en järnvägsstation. Denne hette då *Eiðskogen*, nu *Matrand*. Kyrkan heter *Eiðskog*.

⁴ Se Linné, Västgötaresa s. 207 och 219 med kommentar i mitt nytryck.

givetvis har den även tidigare varit i bruk även oavsett Harald Hårdrådes krig, i vilket den enligt källan (Morkinskinna) användes åtminstone för hemfärden. Älven har här ansetts vara svår att komma över. Då danska generalstaben 1743 hyste intresse för vägarna in i Sverige, meddelade en dess kunskapare (Ackeleye), att om »kunstbroen», Polhems bro vid Rånnum, revs, fanns ingen överfart närmare än vid Gammelös (Gamla Lödöse),¹ alltså nedanför både Stora och Lilla Edet.

Vidare bör man erinra sig det politiska läget. Säkerligen har C. Weibull rätt i att intet krig ägt rum mellan Sverige och Norge, om man med krig menar en kombination av genomtänkta operationer med ett avgörande fältslag som mål. Men då det står fast, att den svenske kungen deltagit i striden mot Olov Tryggvason, måste man, även om man anser, att han varit blott bundsförvant till den norske jarlen, gå ut från att han velat ha någon förmån i utbyte mot sina upppoffringar. Av ren älskvärdhet har han väl inte gått med i kriget. Man behöver sålunda icke godtaga sagornas skematiserade uppdelning av Norge mellan segrarna för att finna avgjort, att en ny norsk kung, som ville lägga under sig hela Norge, måste komma i spänt förhållande till den svenske kungen, låt vara, att det inskränkte sig till att, såsom Legendariska sagan uttrycker det, *drápozk menn firir ok brendu hvárir byggðir firir aðrum*, resp. något knapphändigare: *drap hvárr mart manna firir aðrum*. I sitt försök att utsöndra de partier av Legendariska sagans framställning, som övertagits direkt från Are, har Schreiner på skäl, som synas i varje fall tänkvärda, medtagit den kortare fattningen.²

Vi gå härifrån till Austrfararvísur, sådana de meddelas hos Finnur Jónsson, Skjaldedigtning B. Str. 1 innehåller en uppgift, som är av betydelse för oss: Sigvat sänder österut från skeppen

¹ Da. Riksark.: Sverige C 291 (enl. meddelande av Lektor Bj. Beckman).

² Jfr till ovanstående: C. Weibull, Sverige och dess nordiska grannmakter s. 115, 143 f.; Olafs saga hins helga (Leg.), kap. 41 (39); J. Schreiner, Tradition og Saga, s. 11.

(*qndrum*). Grundläggande för uppfattningen är str. 2: »Våt lät jag draga den ranka »karven» österut till *Eið*, emedan jag var rädd för återfärden. Så utsatte jag mig för livsfara i båten. Må trollen ta den löjliga farkosten. Jag vågade mitt liv på denna båt, dock gick det bättre, än jag väntat».

Då jag tidigast sysslade med denna strof, tänkte jag (liksom förmodligen mången annan), att det gällde något slag av bogsering över Göta älv. Men då var det ju högst märkligt, att det talas om »till *Eið*», det borde varit »från *Eið*», ty Edet är, som sagt, landet väster om Göta älv. Sedan Erik Noreen gjort uppmärksam på den terminologiska skillnaden mellan *draga skip*, släpa det över land mellan två segelbara vatten, och *leiða skip*, draga det med tåg, då man går på stranden, var det uppenbart, att bogseringsteorien måste helt uppgivas.¹ Och då ger sig lösningen för ett oförrvillat omdöme omedelbart. *Af qndrum* (= *skipum*) *austr til Eiðs* kan väl icke tolkas enklare än från Byfjorden (nuvarande Uddevalla) till Göta älv. Man frestas att citera Snorres *berum orðum er sagt i kvæðum*.

Sedan jag sist skrev över dessa ting, har jag varit i tillfälle att per cykel rekognoscera sträckan i fråga. Den föreföll mig att bjuda på en mycket framkomlig terräng. Man är vid 57 år icke alldeles okänslig för stigningar, men jag minnes livligt, att jag vid

¹ Goda belägg på frasen *leiða skip* finnas hos Fritzner. Av misstag har den belysande frasen *gengu . . á land upp ok leiðdu skip sín en sumir stýrðu með forkum* blivit placerad spalt 459 under *leiða upp*. Den bör föras till sp. 456. Då den exakta betydelsen av *draga skip* för min framställning har ganska avgörande betydelse, sammanställer jag de ställen i Håkon Håkonssons saga, olika editioner, som jag antecknat: mellan Oslo och Glommen Flatöb. 3: 88 Frisianus 465, Skálholtsbók s. 440, Vigfússons ed. s. 126; dels samma väg, dels från Idefjord till Glommen via Fredrikshalds Vasdrag Fl. 92 ff., Fr. 469 (med rubriken *um skipadrátt*), Sk. 448 V. s. 133; utefter Byälven se ovan s. 206; utefter Dramsälven Fl. 46 o. 50 (här även *leiða skip*), Fr. 428, 431, Sk. 366, 372 V. 66, 71; i Skottland, Fr. 575, V. 342. I Sverres saga (Ed. Indrebö, s. 18, Fl. 2: 549, Sk. 21) talas om en enastående transport mellan Randsfjord och Mjösen. Här tillkommer upplysningen, att *hlunnar* användes.

framkomsten till Gustav Adolfs kyrka förvånade mig över den ringa möda, färden hade kostat. Om beteckningen *mor* jfr längre ned. Ur Resehandboken inhämtar jag, att avståndet från Uddevalla till Vänersborg är 27 km och högsta punkten på järnvägen 85 m. ö. h. Åtminstone en fjärdedel av sträckan torde båten ha kunnat ros, se kartan. Till jämförelse meddelas, att den tydligen ofta använda sträckan Oslo—Glommen är 21 km och högsta av mig kända punkt på järnvägslinjen belägen 159 m. ö. h.

Möjligheten av en *skipadrátt* på denna väg är tydligen given. Men ändå måste vägen ha varit så pass besvärlig, att vi fråga oss, varför den valts. Sigvat ger själv två goda skäl. Det ena ligger i de tidigare bristfälligt förklarade orden *dqnum ferri* långt från danerna. Dessa voro enligt källorna fientliga, och den normala vägen till *lanzenda*, till trakterna ovan Göta älvs mynning förde helt nära deras område.¹ Det andra och ännu tydligare ligger i den antydda fruktan för *aptrhvarf*. Detta ord kan ju tänkas åsyfta dels återfärden över huvud taget, dels återvändande med oförrettat ärende.² En återfärd efter några veckor skulle han ju emellertid svårligen kunnat garantera genom att föra med sig en båt över Göta älv. Det var ju för eventuella fiender lätt att bortföra eller förstöra den. Men mot hinder på bortvägen kunde en medförd båt garantera på dubbelt sätt. Dels kunde man sätta över Göta älv utan att be ortens folk om hjälp. Så var han skyddad mot deras »passiva motstånd». Dels hade man, om ett mer aktivt motstånd skulle mött på andra sidan, alltid den möjligheten i reserv att sjösätta båten i Väneren och söka komma i land på något annat håll. Finnur Jónsson vill göra gällande, att landtransporten skulle gällt blott en helt liten sträcka. Men Sigvat, som tycker om en saklig framställning, skulle knappast sagt »jag lät draga båten till Ed emedan jag fruktade att få vända om», därest han menat, att

¹ Leg. Olovssagan, anf. st. Uppgiften hänföres av Schreiner, a. st. till Are.

² Den förra åsikten företrädes av Finnur Jónsson, Lex. poet. s. 14 och Olson i hans Snorreöversättning, den senare av Finnur Jónsson i Lex. s. 440 (441 i 2:a uppl.).

han fått släpa båten, låt oss säga 100 meter, från någon bondgård, vars ägare låtit dra sin båt så långt från själva strandlinjen.

Härmed äro vi vid frågan om båtens benämning. *Karfi* brukar beteckna en farkost, som var väl stor för en transport över land. Detta har redan Snorre observerat, och han sökte rätta ställningen genom att i sin prosaframställning insätta en eljest icke belagd sammansättning *eikjukarfi*. Vi få väl tänka oss, att båten å ena sidan måste väljas så liten som möjligt för att kunna föras över land, å andra sidan tillräckligt stor för att i nödfall kunna sjösättas i Vänern. Sträng terminologi väntar man ju f. ö. icke i en skaldedikt, och vi få väl även här tillämpa Snorres princip, att skalderna väl en smula förrycka proportionerna, då sådant passar deras syften, men icke göra sig löjliga genom för varje åhörare uppenbara faktiska osanningar.

Hittills synas mig alla svårigheter övervunna. Men jag bör kanske tillägga ännu ett ord som stöd för min mening. I str. 9 och 10 vill Sigvat ge en verkningsfull kontrast: *ték ýmissar ídir*. Kontrasten föreligger mellan å ena sidan det friska livet på sjön, å andra sidan färden över land. Finnur Jónssons tolkning förutsätter, att *hagþorn* skulle nämnas såsom skeppsbyggnadsvirke, vilket förefaller absolut oantagligt, eller åtminstone, att en så typisk buske som *hagtornen* skulle kunna användas som generell namn på träd, även till skeppstimmer brukbart träd, vilket synes osannolikt. Och han får fram en ganska banal mening. »En gång for jag över en stormig sjö, nu rider jag över land» representerar ju en kombination, som varje islänning inom storbondeklassen hade varit med om. E. Kocks tolkning ger vida bättre mening. K. uppfattar *hagþorns* som attribut till *mo*. Om man urgerar, att *hagþorn* måste vara *Cratægus*, så kanske det ordet icke passar så utmärkt bra. Men i svenskan har *hagtorn* enligt SAOB använts även om andra (taggiga) buskväxter, och om vi finge tänka på slån (*Prunus spinosa*), så finge vi genast en för västkustlandskapen karakteristisk växt. Varianten *hafþorns* vore tänkbar men knappast sannolik, då *havtornen* anses vara senare invandrad.

¹ § 624.

Alldeles utmärkt passar i alla fall ordet *mor*. En blick på geologiska kartbladet Vänersborg visar genast, att mosanden utfyller en avsevärd del av dalbottnarna i trakten väster om *Eið* vid Göta-älv.¹ Särskilt framträder exercisplatsen *Grunnebohed*, vilken om den legat på gammalt norskt område, säkerligen fått ett namn med samma slutled som *Backamo* i Bohuslän och *Gardermoen* i Norge. Kocks tolkning ger också en utmärkt kontrast: Förr seglade jag i frisk vind vid Norges västkust, nu rider jag med sjökungens häst bland taggsnår och mosand på Grunnebo hed.² Detta synes mig *rétt kveðit*, diktat i Sigvats anda.

Den största svårigheten återstår emellertid. Skogen på Sigvats väg kallas *Eiðaskógr*. Det är givetvis ett faktum av stor vikt, att detta namn på alla andra ställen i litteraturen betecknar gränsskogarna mellan Norge och Värmland. Men alldeles avgörande är detta knappast.

Finnur Jónsson uppger, att jag skulle ha identifierat *Eiðaskógr* med »Edsveden i Edsvära socken». Detta är felaktigt refererat redan därför, att Edsveden icke ligger i Edsvära socken, och vidare därför, att den icke med någon sannolikhet kan antagas ha passerats av Sigvat. Vad jag sagt, är också något helt annat. Jag har tänkt mig, att Sigvat uppfattat *Eiðaskógr* såsom generellt namn på gränsskogarna mellan Norge och Sverige och att han därvid kunnat finna ett stöd för sin terminologi, resp. för sin idéassociation, däri, att sedan *Edet* vid Göta älv passerats icke mindre än tre namn på *Ed-* kunnat nämnas vid utpekande av de orter, han överblickade från höjden ungefär vid nuvarande Edsvära kyrka. För övrigt vore jag benägen gå ännu ett steg. Det fanns väl intet patent på ortnamn. Om norrmän och värm-länningar gävo namnet *Eiðaskógr* åt en gränsskog efter något för

¹ Bäst är naturligtvis kartan i större format, Aa 40. Men även det mindre formatet i serien Ab är brukbart.

² Att betrakta de i kontrastsyfte omnämnda sjöfärderna såsom led i själva reseskildringen (Sahlgren 192) är icke nödvändigt eller ens utan bevis tillåtligt. Detsamma gäller omnämmandet av Astas gård. Som kontrast mot ogästvänliga västgötar kunde givetvis Sigvat nämna konungens moder utan att han besökt henne på just den resan.

dem känt *Eið*, så förelåg ju absolut intet hinder för västgötarna att ge samma namn åt skogarna vid deras *Eið*, vilket somliga av dem, t. ex. bönderna i det folkrika och runstensrika Åse härad säkerligen ofta passerade, då de skulle köpa »sill och salt».¹ Namn av denna typ bildas ju ideligen. Jag griper några exempel ur högen: *Ragunda älv*, *Sjölandasjön*, *Nyköpingsån*, *Händaskogen* efter bebyggelsenamnen *Ragunda*, *Sjölanda* (som ju givetvis fått sitt namn efter sjön), *Nyköping*, *Hända* (*Händene*). Och om turen är god, kunna de bildas rent tillfälligt av främlingar. Den bäck, som passerar Brunsbo biskopsgård och Skara stad, har jag hört av främlingar benämnas både *Brunsbobäcken* och *Skarabäcken*, fast ortens folk icke vill erkänna någotdera såsom »riktigt» namn på bäcken i fråga. I förbigående anmärker jag, att Finnur Jónsson, som anser *Eiðaskógr* vara nomen proprium, i sin översättning icke bort ge formen *Edskov* utan den faktiska norska formen.

Ett ord må även sägas om beteckningen *hlægiskip* på den *karfi*, som Sigvat låtit släpa över land. Jag tror, att det är god sjömanspsykologi i detta. Sigvat har färdats över Atlanten, och hans dikt har som sagt ett stämningsmättat parti därom. Men förtretligheter på ett litet farvatten irritera en sjöman. Jag har hört försmädliga ord om själva Östersjön. »Den ä som e galen potätægryta» sade en gammal sjöbuss, som seglade badgäster 1889.

För att få samstämmighet mellan de uppgifter, som peka å ena sidan på »Edet» vid Trollhättan, och å andra sidan på *Eidaskog* vid Charlottenberg antager Finnur Jónsson, att Sigvat från Oslo rest genom *Eidaskog* och sedan genom Dalsland ned till Göta älv. Med citerande av Finnur Jónsson vill jag säga, att »denne Vej er nesten utænkelig». Dalsland var »markerna», vid denna tid en svagt odlad bygd. Det är rätt ofattbart, varför en den norske

¹ Se min översättning av Äldre Västgötalagen s. 112 ff. Torin, Västergötlands Runinskrifter s. 17 ff. På det förstnämnda stället framstår Åse härad som det tätast befolkade i landskapet. Beräkningen måste ju tagas med förbehåll för en bred felmarginal, men den torde dock ge en allmän föreställning om förhållandena. Den får en högst intressant belysning av Sahlgren, Namn och Bygd 1925 (= Nordiska ortnamn i språklig och saklig belysning 7—9, s. 7 ff).

konungens utskickade skulle tagit två sidor i en rätvinklig triangel och fått den längre sidan inom ett fienligt land, då genare och bättre vägar både till lands och sjöss stodo till förfogande och erbjödo den fördelen, att resans huvuddel föll inom norskt territorium. Naturligtvis kunde man taga sig fram ungefär där Bergslagens järnväg nu går, men någon antydning om en gammal färdväg där existerar icke. Ingen runsten står *brautu nær* i hela landskapet. Böndernas huvudväg till Västergötlands centrum gick utan ringaste tvivel över Vänern. Det var ganska naturligt, att de olika häraderna voro i den gamla bo-organisationen förenade icke med det närmast belägna Väne härad utan dels med exempelvis Skånings härad i landskapets centrum, dels med *Kvaldin*, den långa halvön, som sticker upp i Vänern.

Om man nu tycker om gissningar rörande Sigvats väg, så kan jag stå till tjänst med en, som synes mig äga företräde framför åtskilliga andra och ändå knappast är förtjänt att godtagas. Jag syftar icke på identifikationen med *Ed* vid Dalslands järnväg. Vad det skulle tjänat till att dra en båt dit, kan jag icke förstå. *Ed* är landtungan mellan stora och lilla Le, men till lilla Le hade Sigvat intet ärende. Rimligare vore då, att han sökt sig fram utefter Öjeren och Fredrikshalds Vasdrag. En vik av Örmarkssjön går så nära den norska delen av Stora Le, att blott ett par kilometer skiljer de två sjöarna åt. Vid landtungans östra strand ligger *Otteid*, som mycket väl tidigare kan ha hetat *Eið* och fått ett förtydligande namn i senare tider. Är man kommen så långt, så är man inne på det stora sjösystem, vars olika sjöar nu förbindas av Dalslands kanal. Men så alldeles lätt att transportera båtar mellan dessa sjöar har det nog icke varit. Möjligen är det dock denna väg, man har att tänka på, då det berättas, att Magnus Barfot lade under sig Dalsland och sedan kunde förfoga över en flotta, som tog tre hundra (360) man över till *Kvaldinsey*.

Men det är icke min avsikt att öka gissningarnas antal. De äro redan tillräckligt många för att visa, att den metod, som nu anges som den enda riktiga, icke är genomförbar. Givetvis vore skaldekvädena de bästa källorna, om vi hade dem i autentiska

texter. Men vi ha dem ju endast i utdrag, exempelvis i utdrag av de delar, som Snorre funnit behövlige såsom dokumentering för sin framställning och som hållit stånd inför hans kritik. Om man nu, såsom ofta skett, anser sig kunna bortse från den ordning, vari Snorre meddelar stroferna, så är man ute på en ganska farlig väg. Här lurar samma motsägelse, som vi tidigare talat om. Det är svårt att förstå, varför Snorres uppfattning av strofernas ordningsföljd skall anses i princip förtjäna mindre tilltro än hans åsikt om deras lydelse.

Vi kunna icke undvara prosatraditionen såsom hjälp vid kommentaren och tolkningen. Men givetvis får den tagas »med försiktighet», såsom Finnur Jónsson säger. Jag skulle vilja precisera uttrycket en smula och säga: med klar blick för vad som i muntlig tradition brukar hålla sig och vad som brukar vara underkastat snabbare förvittring. Liestøls viktiga arbeten på detta område ha icke blivit så beaktade, som de förtjäna.

I stort sett synas mig Snorres konstruktioner vara mindre djarva än åtskilliga konstruktioner, som gjorts under det senaste årtiondet av hans olika kritiker. Den uppfattning om Austrfararvísur och deras topografi, som av mig för 10 år sedan motiverades och här ånyo försvaras, går förträffligt ihop med stommen i den tradition, som Snorre meddelar. I avseende på färden synes den mig bjuda en viktig fördel därutinnan, att den låter Sigvat ha valt en väg, som under rådande förhållanden var den rimligaste och minst riskabla. Och med hänsyn till diktens syfte förefaller det mig vida naturligare, att de uppräknade svårigheterna förläggas till det främmande och fientliga landet, icke till den hyllade konungens eget land.

Dikten företer åtskilliga andra svårigheter, men jag har i detta sammanhang velat inskränka mig till sådana sidor av problemet, som stå i omedelbart sammanhang med de frågor, som från början varit de viktigaste.

Nat. Beckman.

The Game of the Gods.

The difficulty presented by the eighth strophe of the *Völuspá*, in connection with the ensuing creation of the dwarfs, seems insurmountable. Yet, once having felt the attraction of its hidden mystery, one will necessarily return to it now and again, hoping for new light and a fresh success. The solution suggested by the present writer a few years ago was, it must be admitted, not satisfactory.¹ Although the conception of the transmitted *Völuspá* text as a unity, which was advocated there, still remains unshocked, in the interpretation of this particular passage too much room was allowed to imagination. The evidence of the text, although less perspicuous than we might wish, points in a different direction.

Vsp. 8	Tefldu í túni,	teitir vóru,
	var þeim vettergis	vant ór gulli,
	unz þrjár kvómu	þursa meyjar,
	ámátkar mjök,	ór jötunheimum.

In l. 3—4 the punctuation of Neckel's edition has been adopted, as it seems to correspond exactly to the intention of the words. Bugge has no punctuation at all. Later editors, such as Gering, Detter and Heinzl, Symons, and Boer, all place l. 3—4 between dashes, thus indicating that these lines should be taken as a parenthesis in the skaldic sense of the word. Their view is that the phrase introduced by *unz* in l. 5 announces the end of the gods' merriness and of their game, not of their possession of gold. This is doubtless partly right; l. 5—8 do not refer to l. 3—4 exclusively. Yet the connection between l. 1—2 and l. 3—4 is too close to allow the complete separation of l. 5—8 from l. 3—4, as is done when l. 3—4 are treated as a skaldic parenthesis. These two lines are no doubt of a parenthetical character, but at the same

¹ *Neophilologus*, 16 (1931), 200 sqq.

time they contain an illustration of l. 1—2. Hence, even if the *unz* of l. 5 must be taken to continue the phrase contained in l. 1—2, it must not be disconnected altogether from l. 3—4 either, as these latter lines, too, have a bearing on l. 1—2. The whole of l. 1—4 must be regarded as a coherent phrase, of which l. 3—4 form an indispensable element, although of secondary importance. This state of affairs is best expressed by placing l. 3—4 between commas.

What then is the real meaning of l. 1—4? According to the editors named it is this: the gods are at their game, they make merry, and live in a golden age, that is to say, in an age when all objects or instruments used were made of gold. It was this very theory of a golden age which induced them to mark l. 3—4 as a skaldic parenthesis. It is based on the paraphrase given by Snorri.¹ However, Snorri's interpretation finds no support from the text of the *Völuspá* and seems to have been influenced by such notions as he had of classical mythology. In st. 61, where the commentators would have us believe that the golden age is said to return,² the only fact mentioned is the finding back of the golden pieces of the game. There the poet states expressly that the pieces were made of gold (*gullnar toflur*). Waiving the story as told in the *Snorra Edda*, it would never have occurred to any reader that the words *var þeim vettergis vant ór gulli* should contain an allusion to a golden age.

¹ *Gylfaginning*, c. 13: *ok því næst smíðuðu þeir málm ok stein ok tré, ok svá gnóglega þann málm er gull heitir, at öll búsgögn ok öll reitigögn höfðu þeir af gulli, ok er sú öld kolluð gullaldr, áðr en spiltisk af tilkvámu kvinnanna; þær kómu ór Jötunheimum.*

² Thus Detter and Heinzel (*Edda*, Komm., 77): "Der Parallelismus besagt, dass das goldne Zeitalter jetzt wiederkehrt". Gering-Symons (Komm., I, 74) with more reserve: "Nachdem die Götterfeinde sämtlich vernichtet sind, können sie sich wieder ohne Sorge harmloser Kurzweil überlassen.", but p. 11 (commenting on *Vsp.* 8, 3—4): "Die Zeile bedeutet: sie besaßen nichts, das nicht aus gold gewesen wäre, also alle ihre geräte, ihr ganzer hausrat war aus gold. Es gehört das zur schilderung des goldenen zeitalters (*gullaldr*: Sn. E. I, 62)". The reference to Snorri betrays the origin of this interpretation.

Of course, st. 7—8 imply that the gods are in the possession of a certain amount of gold; the words *auð smíðuðu* (st. 7, 6) allow of no other interpretation. But at the same time they are full of the gods' activity: they build temples, make tools, play games, etc. All direct allusions to their outer circumstances are wanting. The picture of the gods in these two strophes is purely active, not passive. The interpretation of st. 8, l. 3—4, as referring to a golden age, would oblige us to accept a sudden change in the style. It would also involve an unexpected turn from a series of picturesque details to a rather faded remark of a general character. On the other hand, taken as an illustration of l. 1, and therefore directly connected with l. 1—2, the words of l. 3—4 suit exceedingly well to the context. For in that case they only indicate that the pieces of the game were made of gold: the amount of gold in the possession of the gods was sufficient for that. Another argument in favour of this interpretation is the parallelism which is thus established with st. 60 (*gullnar tǫflur*). Evidently the notion of a golden age, in the classical sense of the word, is not what the poet had in mind. Contrary to what recent commentators have extracted from the Snorra Edda, the correct interpretation is the one given by Björn Bjarnason: »Am Anfang der Zeiten sitzen die Asen auf dem Idafeld und spielen Brett mit goldenen Steinen».¹

Moreover, there is sufficient evidence that a golden age, as the expression is understood by Snorri and modern commentators, lay altogether out of the Norsemen's range of thought. This appears from those passages in the older literature where the »golden age» of mankind, not of the gods, is described. According to Snorri's Ynglingasaga, c. 10, the god Freyr, in his quality of king of the Swedes, collected a royal hoard (*Upsala-auðr*), and in his days wealth and peace were general. After his death, his body is preserved in a tumulus, and the hoard likewise, with the obvious object of maintaining by this means the existing happiness of the nation: *En er Freyr var dauðr, báru þeir hann leyniliga í hauginn*

¹ Reallexikon der germ. Altertumskunde, I, 313.

ok sogðu Svíum, at hann lifði, ok varðveittu hann þar þrjá vetr, en skatt qllum heltu þeir í hauginn, í einn glugg gullinu, en í annan silfrinu, í inn þriðja eirpenningum. Þá helzk ár ok fridr. The allusion to the royal treasure at Uppsala does not imply the existence of a classical golden age, nor has any commentator ever suggested this. The hoard is intended as a safeguard of enduring *ár ok fridr*. This appears especially from the use made of it after Frey's death. Together with the body of the dead king (which is, of course, surrounded with care for the same reason) it is deposited in the tumulus. Nobody is allowed to spend it, and the mere fact that it is there, is considered as a protection for the country's welfare. Even more perspicuous is what we hear about the golden treasure of king Fróði of Denmark in the prose introduction to the Eddic Grottasöngur: *fyrir því at Fróði var allra konunga ríkastr á norðrlöndum, þá var honum kendr fridrinn um alla danska tungu: Fróði's peace is a consequence of his wealth. When the giantesses Menja and Fenja have become his servants, he enjoins them to grind gold, peace, and happiness for him (mala gull ok frid ok sælu Fróða).* Where there is gold, peace and happiness are not lacking, and gold is understood almost as a synonym of *fridr ok sæla*. The gold of Freyr and Fróði serves exactly the same purpose as that of our banks of circulation. Only the underlying notion is more avowedly magical in pagan times. If the gods had their »golden age«, too, it must have been one of the type we know from Swedish and Danish saga: *ár ok fridr*, secured by the existence of a golden hoard.

In Völuspá 61, when the golden pieces are found back, they are called *undrsamligar*. The commentaries give no explanation of the use of this adjective in this particular passage. Evidently they take it for granted that its meaning must be »wonderful« in the sense of »uncommonly beautiful«. Unfortunately beauty is not an element of what the Norsemen would designate by the word *undr* and its derivatives. When the poet spoke of *undrsamligar tóflur*, he must have had in mind some particular quality of

the pieces, which does not consist in their beautiful material, shape, or workmanship.

Consulting the larger dictionaries we find that the word *undr* is always associated with the notion of something strange. Fritzner translates it by »Vidunder, hvad der volder Forundring, ligger over eller udenfor Tingenes naturlige Gang». Hence its frequent use in compounds, such as *undradigr* (abnormally fat) or *undrabrattr* (abnormally steep); one who is unusually strong may be called *undr at afli* (Fornaldarsögur, II, 328). When said of persons, it implies the notion of foolishness; the common expression *gørask at undri* means »to behave like a fool», cf. *Laxdœlasaga*, c. 85, 2, : *þú ert ordinn mannfóli mikill, hefir átt við ena gqfgustu menn ok gqrt þik at undri*. Another well-known meaning of *undr*, which is clearly a development of the fundamental sense, is »a spectre» or »a supernatural stupor». Thus we read *Eyrbyggjasaga*, c. 55, 1: *En þá, er svá var komit undrum þeim var þat einn dag, at Kjar-tan fór inn til Helgafells at finna Snorra goda, móðurbróður sinn, ok leitaði ráds við hann, hvat at skyldi gera undrum þeim, er yfir váru komin; in the same chapter these undr are referred to as aprtgöngur ok reimleikar*. Another interesting passage is *Njáls-saga*, c. 12, 16, where Svanr, who is going to blind the persecutors of his friend Þjóstólfr, puts a goat's skin around his head and pronounces the words: *Verði þoka ok verði skrípi ok undr öllum þeim, er eptir þér sækja*. Here *undr* appears as a synonym of *hughvarf*.

Of the adjectives connected with *undr* our word *undrsamligr* is by far the rarest. Apart from Vsp. 61, both Fritzner and Cleasby-Vígfússon quote but one other instance of it, from *Stjórn*, a work of a theological character. *Undrligr* is not found in the older literature, but *undarligr* is fairly common. The meaning is always »strange, abnormal» with the accessory notion of a supernatural cause. A few instances will suffice to show this.

Njálssaga, 41, 13—14: *Þat var einu hverju sinni, at þeir váru úti Njáll ok Þórðr. Þar var vanr at ganga hafr um túnit, ok skyldi engi hann í braut reka. Þórðr mælti: »Undarlíga bregðr nú við»,*

segir hann. »Hvat sér þú þess, er þér þykkir með undarligu móti vera?» segir Njáll. »Mér þykkir hafrinn liggja hér í lægdinni, ok er abblóðigr allr.»

Laxdœlasaga, 45, 22—23: *Kjartan fastadi þurt langaföstu ok gerdi þat at engis manns dœmum hér á landi; þú at þat er sögn manna, at hann hafi fyrstr manna fastat þurt hér innanlands. Svá þótti monnum þat umdarligr hlutr, at Kjartan lifði svá lengi matlauss, at menn fóru langar leidir at sjá hann.*

Sverrissaga konungs, c. 1 (Fornm. Sögur, VIII, p. 9): *Ok er henni þótti sem barnit væri fœtt, sló mikilli hræzlu á konu þá er yfir henni sat, ok kallaði á hana ákafliga ok mælti: »Gunnhildr mín, þú hefir fæddam undarligan burð ok ógurligan sýnum.» . . . Henni sýndist sem þat væri einn steinn vel mikill ok snjóhvitr at lit, en hann glóaði svá mjök, at alla vega gneistaði af honum.*

Haralds saga Harðráða, c. 101 (Fornm. Sögur, VI, p. 362): *Sá madr var með konungi Haraldi er hét Túta . . . hann var lágr ok digr, vaxinn at öllu sem dvergr. . . . Hlógu menn at honum, ok þótti madrinn vera undarligr.*

More passages from the sagas could be easily instanced in order to illustrate the real sense of *undarligr*. Usually there is something supernatural about the things to which the adjective is applied, and as far as the aesthetic sense is concerned, it points rather to ugliness than beauty. Of course, the supernatural connection of the word cannot always be proved. Thus, for instance, in the case of Skalla-grimr, who gives the main river of the Borgarfjord, the Hvítá, its name because of its strange colour (*þú at þeir fœrunautar höfðu eigi sét fyrr vötn þau, er ór jökulum höfðu fallit; þótti þeim áin undarliga lit*, Egilssaga 28, 9). The men saw probably something that could not be natural in the unusual colour of the water, but the saga does not state this expressly. Very instructive is in this respect the following passage from the Bárðarsaga (Snæfellsáss, c. 5: *Hón* (sc. Helga Bárðardóttir) *þótti ok með undarligu móti þar hafa komit, ok fyrir þat var hón tröll köllud af sumum mönnum.*

In Old-English the meaning of *wundor*, apart from its christian

application, is »mirum» and »a prodigy, portent».¹ Old-Saxon and Old-High-German literature are christian to such a large extent that from these dialects no evidence for the original pagan meaning of the word can be derived. It is highly probable, however, that the christian application in the sense of »miraculum» has its roots in the use of the word in pre-christian times.

From the above instances it is manifest that the *toflur* of the gods cannot be called *undrsamligar* simply because of their beauty. Then why does the poet use this adjective in st. 61? Evidently on account of their supernatural character. They have survived the great conflagration of Ragnarøk. The earth has sunk into the sea, the heavenly bodies have fallen from the sky, all waters have been consumed by the fire (st. 57). The fire, in fact, is the magic through which the giants could destroy all created things. It was a magic stronger than any other, with the exception only of the gold. Even the World Tree, which acted as the tie connecting all things and keeping them in their due order, had succumbed: this seems to be the meaning of the lines *ok um moldþinur mátkan dæma* (st. 60, 3—4). The tree is no more there, the gods can only speak about it. Likewise, Óðin's runes have perished (*ok minnaz þar á meginðóma ok á Fimbultýs fornar rúnar*, st. 60, 5—8). But the golden men of the gods' game are found in the grass, they are still the same as before (*þær 's í árdaga áttar hqfðu*, st. 61, 5—6). The magic of the gold surpasses that of the fire. This is why the thrice-burned and ever-living witch is called Gullveig (Vsp. 21). As is well-known, gold was much valued among the ancient Norsemen, but not from any modern association such as its beauty or its comparatively rare occurrence, but because of its supreme magic, immune even from fire. Paganism had its golden standard as well as modern rationalism.²

¹ Bosworth-Toller, *An Anglosaxon Dictionary*, s. v.

² Cf. what has been argued above on the golden hoards of Freyr and Fróði. Gold was also an indispensable ingredient in the elixir of life of mediaeval alchemists. Roger Bacon's *aqua regia* consisted of gold dissolved in nitrohydrochloric acid.

Some connection must exist between the golden *toflur* and the coming of the giantesses in st. 8. No doubt, when the gods indulge in the harmless pleasure of a game immediately after the hard work of making tools and building temples, this may be taken simply as the expression of the sweet leisure they are now enjoying. Detter and Heinzel in their commentary have adduced plenty of evidence to support this view. Yet this can be hardly all. The addition of the adjective *undrsamligar*, whose exact meaning it has been attempted to establish in the above lines, points to something more. If the golden pieces contain a magical power so strong as to resist that of the all-consuming fire, then it would be but natural — however innatural it may appear to the modern rationalistic mind — that this power should also make itself felt in the outside world. If the fire, when actualized, becomes the force that destroys the world, then we can only expect the gold, which is even stronger than the fire, to have some effect of equally fundamental importance. It would only be an effect to the benefit of the gods and their world, and in straight opposition to the general destruction caused by the fire. In that case the rising of a paradisiac world, where the fields need not be sown, where all evil is cured, where former adversaries dwell henceforth like brothers, and where Hœnir can draw the lots and fix our fates in stead of being handed over to the Wanæs as a consequence of war, would be due to the influence of the gods' game with the golden pieces. Let us see whether this hypothesis, which does not look improbable in itself, finds sufficient support from the scanty evidence.

To the poet of the *Völuspá* the giants are the incarnation of moral evil. In this respect his outlook is different from that revealed by other Eddic lays, such as *Vafþrúdnismál*, *Prymskviða* and *Hymiskviða*, where they are represented merely as coarse and rather narrow-minded brutes. The three giantesses of st. 8 make an end of the heavenly bliss that prevails immediately after the creation. Loki, who is the real cause of Baldr's death, has become a giant (st. 47, 4) and acts as a captain at the giants' final attack

on the stronghold of the gods (st. 51, 4). Ragnarøk implies the extinction of these evil powers. Owing to the erroneous conception of Ragnarøk, which was once very common, as the »Twilight of the Gods», the outstanding effect of the great conflagration is often taken to be the death of some prominent members of the divine family. But in itself the destruction of the giants is no less important. This is expressly stated about Fenrir (st. 54) and Jormungandr (st. 55), and as to Surtr, it may be gathered from the wording of st. 52. But it is obvious that all the giants are implied. In the renewed world none of them survives, so that the rule of the younger generation of the gods finds no opposition. The fate as established by Hœnir will not be contested.

In the paper quoted above¹ it was assumed that the action taken by the three giantesses in st. 8 in order to extinguish the happiness of the gods, consists in the creation of evil *véttir*. Three arguments were adduced to support this theory: both the preceding and the following strophes are all concerned with some new creation, the immediate counter-action of the gods consists in the creation of the dwarfs, the giantesses are called *ámátkar mjök*, which must mean »of great magical power». It must be admitted that these arguments are not convincing. The creative act of the giantesses is not mentioned in the text. When the giantesses arrive on the Iða-field, the creation has been interrupted for some time, the creation of the dwarfs may have had some other reason, and the giantesses may have used their magic for some other purpose. Even the fact that they are giantesses and no male giants furnishes no proof, as their female qualities may also have been exercised in some other direction. There is, for instance, a possibility that they distracted the gods' attention so that they forgot their game. *Skírnismál* and some of Óðin's adventures show that even gods were not altogether blind to the attractions of a lovely giantess.

It is, in fact, far more probable that the game and the happi-

¹ See note 1.

ness of the gods are stopped by the giantesses not by any act of creation of *véttir* that would have been passed over in silence in the text, but through a means that offered itself naturally from the situation. That is to say: they stole the boards and the golden pieces. It can hardly be objected that the text does not mention the theft of these treasures either. If it is not stated directly in the poet's words, it is at least suggested by the scanty facts recorded in our strophe. The gods are playing and merriness prevails amongst them, until the moment of the arrival of the women-folk. The obvious inference is that the game was discontinued owing to the necessary implements having been taken away. St. 61 also points in this direction. The word *finnaz* used there renders it probable that boards and pieces had been lost, especially as from st. 8 till st. 61 no allusion whatever is made to them. Although it must be admitted that the text furnishes no decisive proof of the correctness of this hypothesis, it departs less from the evidence available than any other solution that can be suggested.

What reason could the giantesses have to steal the precious golden objects? It was not a violent desire of gold, for as far as can be gathered from the text, they were satisfied when they had the implements of the game in their possession, no other stolen objects are mentioned. As has been argued above, the *undrsamligar* and *gullnar toflur* must be considered as being charged with a very strong magical power. The golden game is the magic through which the gods keep the world in order and prevent the intrusion of war. When the board and pieces are found again in st. 61, so that the gods can resume their game, the unsown fields yield at once a rich produce and no more crimes or wars arise. The world then recovers the glorious aspect which it possessed before the three giantesses had deprived it of its preserving magic. Thus it becomes clear enough why the giants desired the golden objects of the gods' game so vehemently. They wished to stop the happiness of the world and to create a possibility of introducing evil. This could be done by the fatal theft.

No myth is nearer related to that of the stolen *toflur* than

that of Þjazi the giant as told in Þjóðólfr's *Haustlǫng* and in the *Snorra Edda*. He took away the apples of *Idunn* and at once the gods became subject to decay and old age; until then eternal youth had been their share. Those apples were made of gold, too, and their magical power was, of course, closely connected with the precious material, but Þjazi did not steal them because of the gold, but in order to deprive the gods of the magic of youth. The introduction of *Loki* as the evil spirit of the gods in the Þjazi-myth stamps it as belonging to the same mythical atmosphere as the myths of the *Völuspá*.¹

As we have seen already, in human societies a golden treasure was in itself considered as a guarantee for order and happiness. But in a myth some accessory magic will be added by attributing to the gold a particular shape, with which a similar notion may be associated. In the form of apples the gold becomes a sort of elixir of life. Likewise, there seems to be some additional magic in the implements of the gods' game.

The golden game of the gods is the magical substratum of the history of the world. When it is stopped, the bliss is over and the gods can no more prevent the intrusion of evil elements. They do, however, as much as they can. The creation of the dwarfs is, no doubt, a very reasonable action after the loss of the golden treasure. The dwarfs are great smiths and from them some compensation may be expected. Besides, since the fate of the world can no longer be regulated by the golden game, some new centre of life must be instituted, in order that all living things may be directed towards their final destiny. Henceforth this life-centre is

¹ I am indebted to professor Rolf Pipping for the reference to the Þjazi myth. Þjóðólfr ór Hvini calls the apples of *Idunn* *ellilyf ása* (*Haustl.*, 9, 4.) Cf. also S. Bugge, *Ark. f. nord. Fil.*, 5, 1 sqq. Another myth that shows a certain relation to that of the *Völuspá* is that of *Grottasǫngr*, where *Menja* and *Fenja* make an end of king *Fróði*'s wealth by stopping the fabrication of gold. Here, too, the sudden calamity is caused by giantesses who deprive their adversary of his gold. But the magic of the gold does not manifest itself in a special form, such as apples or chessmen.

situated under the World Tree, where the Source of Life spends wisdom and where the Norns determine our fate. However, the magical power of the Tree and the Source is not sufficient to preserve the world from evil. Their substance is but magically weak as compared to that of gold. It cannot resist the destructive power of the fire at the decisive moment when the giants approach in flaming battalions in order that all created things may be consumed in the conflagration. Nothing but the golden game could have saved it. This the giants knew when they sent the three *pursa meýjar* to the Ida-field. After the conflagration nothing from the old world survived but the golden *toflur*.¹

The question remains whether the rôle assigned to games like backgammon (»tables»), draughts or chess in the above considerations, is compatible with what we know about them from other sources. Of a general »belief» in those games there is, of course, no trace whatever. But the poet of the *Völuspá* was an artist and a seer with a very personal outlook. Besides, he had a gift to express his conceptions through symbols engendered by his own imagination. What we must ask is this: could it possibly occur to him that the course of events, as seen *sub specie æternitatis*, might well be represented as directed by a divine game, and a golden game at that? Would the magical power which such a game was supposed to possess appear to him as a suitable expression of his own vision of the origin of good and evil? Is the idea of a golden game, charged with magic, not inconsistent with the mentality of the time?

There is a general agreement among writers on the subject that the games of the type under consideration were introduced from southern countries.² The name *tafl*, with its derivatives like *tafla* and *tefla*, confirms this view. In itself it would be in no way surprising if the ancient Norsemen should have associated these games, and especially the objects belonging to them, with the

¹ The celestial hall Gimlé (*Vsp.* 64) is also roofed with gold.

² See, for instance, Gering-Symons, *Kommentar*, I, 10 sqq., and *Reallexikon der germ. Altertumskunde*, I, 313 sq.

notion of magic. There was something mysterious about it all, and it was but natural to compare the pieces of the game to the staves used for the drawing of lots, and even to the runes, another rare acquisition of southern origin. It should not be forgotten that in most of the games called »tafl» the moves were made out by casting dice.¹

In the sagas there is plenty of evidence to show that these games were a very common distraction in daily life. In the *Vatnsdœlasaga* (25, 2) Þorsteinn says to his brothers: »*Nú skulu þér bræðr vera at taflí í dag, en ek skal tala við Geirmund*». The *Grettissaga* (70, 3—4) tells the story of Þórbjörn ǫngull, who is continually suffering from the ill-treatment of a wicked stepmother: *Pat var eitt sinn at Þórbjörn ǫngull sat at taflí; þá gekk stjúpmodir hans hjá ok sá, at hann tefldi hnettafl; pat vat stórt halatafl. Henni þótti hann óþrifinn, ok kastadi at honum nokkurum orðum, en hann svaradi illa. Hon greip þá upp tqflina ok setti halan á kinnbein Þórbirni*. In the *Sturlungasaga* the game, like almost everything else, has become a cause of quarrels: *Kolbeinn var þar nokkura hríd, ok áttusk menn þeirra illt við; þeir bitusk bæði um tafl ok konur ok státusk frá; ok skilduz við pat, at hvárigum líkadi vel* (ed. Vigfússon, I, p. 164). Cf. also what happens at the court of king Knútr: *En er þeir léku at taflinu konungr ok jarl, þá lék konungr fingrbrjót mikinn. Þá skækti jarl af honum riddara. Konungr bar aftr taflit ok sagði at hann skyldi annat leika. Jarl reiddist ok skaut niðr bordinu, stóð upp ok gekk í brott* (Flat. II, p. 283). Of a more peaceful character is the scene in the *Gunnlaugssaga* (5, 12), where the two lovers resort to it for a pleasant entertainment: *Jafnan skemtu þau Helga sér at taflí ok Gunnlaugr; lagði hvárt þeira góðan þokka til annars bráðliga, sem raunir bar á síðan*. Playing for money was forbidden by law (Grágás, II, p. 169). The instances could easily be multiplied.

A golden board and men are confined to supernatural surround-

¹ Björn Bjarnason, *Reallex. d. germ. Alt.*, I, 314: "Die Züge wurden durch würfeln bestimmt" (in the game called *hmettafl*).

ings: *taflbord og tafl sá hann þar standa, hvárttveggja af ljúsi gulli gert* (Fornaldarsögur, III, 627), and: *þær* (sc. a *flagðkona* and a *hamhlaupa*) *léku at nettafli, ok var taflit allt steypt af silfri; en gyllt allt it rauða* (Gullþórissaga, 14). Supernatural beings are often supposed to be in possession of a precious *tafl*, and it is not uncommon for the hero of a popular story to be sent in order to take it from them. Thus the Egils saga ok Ásmundar (c. 13) tells the story of Arinnefja who goes to Lúkanús Fjall and brings home a wonderful *tafl*, which has been wrung from three giantesses (*þrjár konur, ef svá skyldi kalla, þvíat ek var barn hjá þeim at vexti*).¹ In the Kjalnesingasaga (ed. Posthumus, p. 42) the task imposed by king Harald on Búi consists in *sækja tafl til Doþra, jóstra míns, ok þera mér*. This motive is still common in stories noted down at a later date. Thus in Jón Árnason's Íslenzkar Þjóðsögur (ed. 1864, II, 468) a *skessa* sends the hero in order to *sækja tafl, sem ek á hjá Daladróttningu, systur minni*. Likewise, in the Himinbjargarsaga, Sigurður must perform a task for a *skessa*: *Veik hún* (sc. *skessan*) *þá að háætínu ok tók ofan tafl eitt, er þar var upp fest. Síðan gekk hún að Sigurði og sýndi honum taflid. Var það gulltafl og hinn ágætasti gripur. Hún mælti: »Það skaltu vinna þér til gríða að sækja mér annað tafl jafngott og svó að öllu sem þetta».*²

Even where it is not expressly stated, we may assume that these games belonging to supernatural beings had some hidden magical power in them. In a few other instances we hear something more about this. There were games whose owner must always win. Such were the games mentioned by Lagerholm from the Sigurdar saga þogla (*En sú náttúra fylgir tafl þessu, at sá, sem þat á, man jafnan meira hlut hafa, við hvern sem hann á, ok hverr sem hann vill at meira hlut fái*) and the Vilhjálms saga sjóðs (*Nú hugsar konungr, at tafl hans var hjá honum, ok sá mátti aldri*

¹ Cf. *Drei Lygisögur*, hrsg. v. Åke Lagerholm, Halle, 1927 (Alt-nord. Sagabibl., 17), p. 59 sqq., and p. XXXIX, where attention is called to some of the following instances.

² *Gráskinna*, 1 (1928), 35.

láta, er þat átti, ef sjálfr tefldi). Another kind of magic is that where the pieces move on the board and play their own game. To this type of magical *tafl* belongs the one mentioned in the Egils saga ok Ásmundar (c. 12, 12): *tafl þat, sem sjálft léki sér, þegar nokkur léki annars vegar*. According to Lagerholm (Drei Lygisögur, p. XXXVIII) the only other instance of a self-playing game in early Icelandic literature is the *tafl* in the Karlamagnússaga (p. 203: *þar sýnduz tófl sjálf leikaz oðrum til skemtunar*), but one of the riddles in the Hervararsaga clearly testifies to the same conception. When king Heidrekr has been asked (st. 52) who are the *þagnar* that ride to the *þing* and send their men over all lands, he replies: »*Pat er Ítrekr ok Andadr, er þeir sitja at taflí sínu*«. Obviously the two kings of the game of chess are here represented as moving their men themselves. It should be kept in mind that the chessmen were carved in human figures.¹ The notion of the rival kings sitting at their game may be regarded as an intermediate stage between the ordinary and the self-playing game.

It is, no doubt, the magic hidden in the *tafl* that accounts for the numerous means, enumerated by Ólafur Davidsson in his work on the Icelandic entertainments, that will secure the victory in the game. For this purpose the bones of a mouse are recommended; they must be burned and the ashes must be put into the chessmen. Or one should sit down on the intestines of a white cat, after its body has been opened alive. Other objects, such as a raven's heart, liver and tongue, dried in the wind, are fastened in a bladder under the left arm. Davidsson also gives a reproduction of a magical symbol (*galdrastafur*), which, if carved in a piece of oak and kept in the hand during the game, is sure to make its owner master of the situation. These objects are sometimes dipt in the missal wine.²

¹ Cf. what Ólafur Davidsson says of the chessmen of the Lewis find (Íslenzkar Skemtunar, p. 295): "Allir voru þeir skornir nema peðin. Kóngarnir sitja. Þeir eru krýndir og halda á sverði yfir kné sér".

² See Davidsson, op. cit., 279, 308.

From these and similar practices it appears that games like chess do not lie outside the sphere that is accessible to magic.

Nor is the notion of the self-playing game confined to early Scandinavian literature. Lagerholm, in the very instructive introduction of his *Drei Lygisogur*, (p. XXXVIII), has pointed to a number of instances occurring in various Arthurian romances. He quotes the Welsh *Peredur*, the French *Conte du Graal*, the English *Sir Gaharet*, and the Dutch *Walewein*. R. S. Loomis¹ instances a passage from the French *Perlesvaus*: *Un eschequier mout bel et mout riche a un orle d'or . . . et estoient li point d'or et d'argent* (MS *al'azur*) . . . *Misires Gauvains s'asiet au jeu et cil d'or jouerent contre lui et le materent deus foiz.*² The most interesting instance, however, to which both Lagerholm and Loomis call attention, is furnished by the list of the so-called Thirteen Royal Jewels of the Isle of Britain. As is pointed out by Loomis, this Welsh list of talismans occurs in more than one manuscript, the oldest of which is dated at the year 1460. However, the tradition, embodied in the list, must be much older, as some of the treasures are already mentioned in the story of *Kulhwch and Olwen*, which goes back to the eleventh century. Among the Regalia of Britain there is the Chessboard of Gwenddoleu, of which it is said that, »when the men were placed upon it, they would play of themselves: the chessboard was of gold and the men of silver».

Loomis makes a distinction between divine vessels and royal treasures. In *Kulhwch and Olwen* four of the objects occurring in the list of royal jewels are found among the treasures which Kulhwch has to procure for Yspaddaden Penkawr in order to obtain the hand of his daughter Olwen: the vessel of Gwyddno Garanhir, the caldron of Diwrnach, the horn of Gwlgawt Gododin, and the sword of Gwrnach Gawr.³ In the Welsh tale there is only

¹ *Romanische Forschungen*, 45 (1931), 69.

² C. Potvin, *Perceval le Gallois*, I, 85, 89.

³ The text of the *Mabinogion* from the Red Book of Hergest, ed. by J. Rhys and J. G. Evans, I, 122 sqq.; J. Loth, *Les Mabinogion*, I, 305 sqq.

question of a number of tasks which the hero has to perform; the treasures figure as ordinary folktale objects and are in no way connected with the kingship of Britain. This does, however, not prove that they have only grown into royal treasures at a later date, when the list was made up. The opposite may be the case as well, and this is even more probable, as the treasures are not nameless, but attached to definite personalities from early British tradition. The caldron of Diwrnach is identified by Loomis with that of the Head of Annwfn, and although the absolute identity cannot be established, it must be admitted that the character of the two magical caldrons is the same. Now the caldron of the Head of Annwfn, which is mentioned in a poem in the Book of Taliessin,¹ is a divine vessel, not a royal treasure: this is the consideration by which Loomis is led towards the conclusion that the Regalia of the list were originally mythological objects. However, it would seem that in this reasoning the distinction between mythological and royal objects is pressed too far. The kingship of Britain had many connections with religion and magic, it was of a sacral character. Both the Mabinogion and the Arthurian romances furnish plenty of evidence that the king of Britain was regarded as a magician, or at any rate as a being full of magical power. But this does not stamp him a god. For him it is but natural to dispose of certain objects that warrant the happiness of the land. These objects may be called both mythological and royal treasures at the same time. It is in no way surprising that they are mentioned in a list of Regalia and in a popular tale as well. The divine vessel will only do its duty when it finds itself in the hands of the person to whom it is destined. In the case of early Britain this is the king.

The Regalia of Britain are mostly vessels of abundance. They must be regarded as the magical substance or the 'virtue' of the land; in the hands of the rightful king they secure peace, wealth

¹ Poems from the Book of Taliessin, ed. by J. G. Evans (Llanbedrog, 1915), 126.

and happiness. Into the vessel of Gwyddno food for one man is placed, and when opened, it contains food for a hundred. The horn of Gwlgawt Gododin (or of Bran Galed) will yield any beverage desired. In the caldron of Diwrnach (or Tynnog) Gawr the food for a hero will boil at once, but that for a coward never. The sword of Rhydderch Hael turns into flames when it is drawn by any other but its owner. What then is the nature of the Chessboard of Gwenddoleu? Of it the list of Regalia says that when the men are placed on it, they will play of themselves. Loomis was doubtless right in comparing this chessboard to that in the French *Perlesvaus*. There, too, the men play of themselves. When Gawain plays against them, they make him lose the game twice. The obvious inference is that Gawain was not the chosen person to play the magical game. In a society where the king is regarded as sacred, a chessboard of this type will naturally adopt the character of a royal treasure. The board and men whose owner can never lose the game, as known from the folktale, are fundamentally identical with the sacred royal treasure of Britain, although they present a far more primitive aspect.

There is one particular story in the early literature of Britain that throws more light than all other available evidence both on the British royal treasure of Gwenddoleu's chessboard and the divine game of the *Völuspá*. This is *Breuddwyd Rhonabwy* (Rhonabwy's Dream).¹ As was remarked by Loth, the redaction that has come down to us cannot be older than the twelfth century, as the introduction mentions Madawc, son of Maredudd, who died in 1159 as lord of Powys. However, this does not affect the story of Rhonabwy's dream proper, which is only loosely connected with the historical setting and contains, as we shall see, some very primitive Celtic elements. It belongs to the prophetic, or rather apocalyptic literature of Britain, which was much in vogue since the ultimate submission of the British Celts to the Saxon inva-

¹ Red Book *Mabinogion*, p. 144 sqq.; White Book *Mabinogion*, ed. by J. G. Evans (*Pwllheli*, 1907), 101 sqq.; J. Loth, *Les Mabinogion*, I, 347 sqq.

ders. The most interesting scene of the vision of Rhonabwy is Arthur's game of *gwyddbwyll* (something like the Scandinavian *tafl*) with Owein, especially as it provides the most striking instance of a royal (or a divine) game as a means to direct the course of events.

At a certain moment of his dream, Rhonabwy sees Arthur sitting amongst his host. One of his heroes, Caradawc Vreichvras, approaches the king and tells him that it is time to rise and to wage the battle of Badon against Osla Gyllellfawr. Arthur agrees. He urges on his knights and soldiers, until they perceive the pagan army (*gwyr Llychlyn a Denmarc*). Then the king prepares himself for the battle and sits down on his throne, which is standing on an invisible-making carpet. He proposes a game of *gwyddbwyll* to Owein, who accepts. The board is made of silver and the men of gold. While they are playing, a messenger approaches Owein and asks whether he is going to allow Arthur's pages to harass his ravens any longer. Owein puts the same question to Arthur, but the king only replies: »Continue thy game». During the second game another messenger appears and repeats the question, since the suffering of the ravens has become still worse. The king, however, does not change his attitude. At the third message Owein orders the messenger to throw himself into the middle of the battle and raise the banner (*»Dos ragot, ac yn y lle y gwelych y vrwydryr galettaf, dyrchaf yr ystondard y vynydd, ac a vynnno Duw derfit»*). Owein and Arthur resume their game. Now it is Arthur's turn to receive three successive warnings that the plight in which his pages and youths (*y weissan bychein ae vackwyeit*) find themselves, is getting worse and worse. But when the king desires Owein to restrain his ravens, there is no other reply but: »Continue thy game». After the third message Arthur, in his fury, crushes the golden men on the board in his hand, until they have become mere dust. Then he orders Gwers (probably a scribal error for *Gwres*) son of Reget to lower the banner. This is done and without delay all quarreling between the men and the ravens is over. At this moment Rhonabwy sees twenty-four knights ap-

proaching with Osla Gyllellfawr in their midst; they ask for a six weeks' armistice (*kyngreir*). Arthur keeps council and complies with the request.

The historical battle of Badon or Mons Badonis was fought between Arthur and the Saxons. It is recorded both in Nennius' *Historia Britonum* and the *Annales Cambriae*. In Breuddwyd Rhonabwy the place of the Saxons is taken by Osla Gyllellfawr and his men; the name Osla (for which the form Ossa occurs once) may preserve a reminiscence of either Offa or Oswiu. But Osla is represented as one of Arthur's knights. At the same time Osla's host is referred to as *gwyr Llychlyn a Denmarc* (the men of Norway and Denmark). Evidently the Saxon invaders were supplanted by the Norsemen and the Danes during the Viking Age, and these would naturally be regarded as a group of Arthur's army, as in British historical saga Arthur has become the conqueror of all Europe.¹ Another image used in Rhonabwy's vision to represent the enemies of Arthur are Owein's ravens. Collingwood has expressed the opinion that the ravens stand here metaphorically for the Vikings.² But the matter is more complicated than that. Our story does not contain the only raven-fight known in early Celtic literature. The Irish evidence shows that the raven-fight was a common epical theme among the Celts. For a hero full of supernatural force, like Arthur, it was natural to be in some manner connected with a battle against a swarm of ravens. In Ireland a similar story was told about Cuchulainn. He was assailed by a host of black ravens from the east and killed them all at Srúb Brain.³ The birds were one hundred and fifty in number and

¹ Geoffrey of Monmouth, *Historia regum Britanniae* (ed. Griscom, 1929), 447: *donec totam norguegiam necnon et daciam* (i. e. Denmark) *dominio arturi submiserunt.*

² *Sagabook of the Viking Society*, 10, 132. When in the eighteenth century Arthur was sometimes supposed to be living on in the form of a raven (E. K. Chambers, *Arthur of Britain*, p. 187), this has nothing to do with the raven-host. Here the raven is a manifestation of an individual soul.

³ *The Metrical Dindsenchas*, ed. by E. J. Gwynn (Dublin, 1913), III, 256.

of gigantic appearance. Of course, the raven-fight is to be understood as a struggle against demons. This is why it yields a supreme test for a human hero's valour. The tradition of a raven-fight must originally have existed separately in Welsh literature as in Irish. When it was introduced into the body of Arthurian story, the ravens could be regarded as symbolical for Arthur's enemies the Saxons (or according to a later view, the Norsemen) or even be identified with them. It is not clear why among all personages belonging to Arthur's court Owein has become the raven-lord. Breuddwyd Rhonabwy is not the only authority to represent him in this function. At the end of another Mabinogion story, *Iarlles y Ffynhawn* (The Lady of the Fountain), Owein figures as Arthur's lord of the household (*pentulu*), until the moment when he retires and prefers henceforth to live on his own estate, which is said to consist of the three hundred swords of the race of Cynfarch (the never-failing swords) and his troupe of ravens (*y vranhes*). Obviously Owein had assumed some traits of a raven-lord, or a dead-lord. For there can be little doubt that the demoniacal ravens are but an appearance of the dead. If Arthur is represented fighting against Owein, whereas they are usually great friends, this is a consequence of the double character of Owein as both the raven-lord and one of the king's knights. Besides, the same remark may be made as to some other personages of Rhonabwy's Dream, such Osla Gyllellfawr himself, March ap Meirchion, leader of the Gwyr Llychlyn, and Edern vab Nud, lord of the Gwyr Denmarc. The adoption of unrelated matter into the growing body of Arthurian story naturally entailed inconsistencies of this kind.

In the visionary fight of Breuddwyd Rhonabwy two different traditions have been combined. First there is the historical tradition of the battle of Badon against the pagans (Saxons, later Norsemen), and then the Celtic myth of the struggle against the demoniacal raven-host. In this combination there is nothing strange. In early British historical saga, king Arthur is, more than anything else, a hero of the faith. According to the *Historia Britonum* he

defeats the Saxons in the battle of Castellum Guinnion by carrying the image of the Holy Virgin on his shoulders.¹ His historical adversaries, the pagan Saxons, could be easily identified with, or at least magically connected with his demoniacal enemies, the ravens. What interests us most at present, is the rôle the game of *gwyddbwyll* plays in the story. The contest at the chessboard acts as a magical substratum of the real fight. Through this game the course of the battle is directed. As long as Arthur forces Owein to play on, he is master of the game and his men are in a position to oppose the ravens with growing success. But when the banner is raised, the ravens receive a fresh impulse. Now Owein takes the lead at the chessboard and the king's men suffer badly. Notwithstanding Arthur's entreaties, he refuses to stop the game. When the misfortunes of the king's soldiers have reached their acme, Arthur has recourse to his supreme magical power. He crushes the golden chessmen in his hand. This is not merely an utterance of wrath, but a magical action, intended to influence the fight. This appears from the fact that it is now in Arthur's power to have the banner lowered. The battle is immediately stopped, and Osla Gyllellfawr, the king's adversary, surrenders at once. Evidently some magic is supposed to be present in the objects that pertain to the game, and although this magic must be generally subject to the king, the power of Owein, the raven-lord,

¹ See my edition of *Lebor Bretnach* (Dublin, 1932), 71. In the *Historia Britonum* Arthur does not win the battle of Badon by magic: *Bellum in Monte Badonis in quo corruerunt in uno die nonaginti sexaginti viri de uno impetu Arthur et nemo prostravit eos nisi ipse solus*. From this passage it appears that there was an existing tradition as to Arthur having won this battle all by his own force, without the help of any other man. As far as can be gathered from such a brief note, this seems to imply that he made use of some kind of magic; in the Welsh and the Irish tales magic rules supreme. Hence it is easily understood that in the later tradition this magic would be represented as consisting in a magical game of *gwyddbwyll*. The view expressed by E. K. Chambers (*Arthur of Britain*, 78) that the battle of Badon is not directed but delayed by Arthur's game finds no support in the text.

has turned it against him. It was probably the fact that the Saxons succeeded in opposing king Arthur at all, that caused the partial identification of these human enemies with the demoniacal ravens of Owein: the king's magic must be stronger than that of any humans, and therefore a successful adversary was supposed to be equipped with some demoniacal magic. As soon as the king is convinced that he is no more master of the game's magic, he sees no other means to recover his lost authority but by crushing the golden pieces altogether. Thus the magic, which had turned in Owein's favour, is once for all destroyed. What the king does, when losing his game, corresponds exactly with what Ólafur Davidsson tells about the Icelanders in a similar position: *er ekki dæmalaust að sá sem tapar, svarfi taflinu í fússi og keyri jafnvel taflborð og teninga framman í mótstöðumann sinn*.¹ In this furor teutonicus, caused by a lost game, there must be at the bottom, at least subconsciously, something more than a mere expression of disappointment. It is a revenge on an inimical magic. It would not be surprising if we had, all of us, committed similar acts of vengeance in our early — and perhaps later — childhood.

The royal game of Breuddwyd Rhonabwy provides the closest parallel to the divine game of the Völuspá, known to exist in ancient literature. In both cases the course of events is directed by a game through its magical power. With the Celts this supreme game is played by the king, with the Old-Norse poet by the gods. This difference must be understood from the sacral nature of kingship in the early Celtic communities. Of this primitive conception Old-Norse literature, too, preserves some traces. According to Snorri, *Svíar eru vanir at kenna konungi bæði ár ok hallæri* (Ynglingasaga, c. 43), and the stories of the Swedish kings Ólafr Trételgja (Yngl. saga, c. 42 sq.) and Aun or Áni Jörundarson (Yngl. saga, c. 25) confirm this statement.² Nor did the Norse

¹ Íslenzkar Skemtanir, 274.

² Cf. S. Eitrem in *Festskrift til Hjalmar Falk* (1927), 245, where parallels from many countries are compared, and the fundamental

depart in this from a custom that must have prevailed among the Germanic tribes in general at an earlier date. About the Burgundians, at least, we hear from Ammianus Marcellinus (28, 5, 15) that in case of scarcity or defeat the king was deposed. As to the Irish Celts, it is well-known that their kings were expected to be a source of fertility to the land and of fecundity to the cattle.¹ With the British Celts the conception of the kingship was substantially the same. Of this the old Grail-king provides a very striking instance; he was deposed on account of his loss of virility.² In Wales a prince must be without blemish: hence Iorwerth Drwyndwn (Flatnose), son of Owein Gwynedd, was debarred from succession.³ The epical tales in the Celtic literatures are largely built on the fundamental notion of a sacral or divine kingship. It is almost impossible to understand any of them satisfactorily without a clear insight in this primitive institution and the outlook it represents. With the Norse, on the other hand, it has been superseded to a certain extent by the theistic outlook. Here the magic that rules the world is not exercised by the king, but the gods.

To the Celtic storyteller the fortunes of abundance and scarcity, of war and peace are a royal game. In the vision of the poet of the *Völuspá* they present themselves as a game, too, but now a divine game. The golden game of Britain was spoiled when Owein, in his quality of lord of the demoniacal ravens, sat down at the board and was accepted as Arthur's partner. The king could not maintain his title to perpetual victory but by crushing the enchanted chessmen. Likewise, to the Norse poet,

notion of the sacral kingship is discussed. Kings and chieftains were even worshipped after their death, as was the case with Ólafr Geirstaðaálfr, Halfdanr Svarti, Fróði of Denmark, and Grímr Kamban. The Swedish king Dómaldi was sacrificed on account of the bad crops during his reign (*Ynglingasaga*, c. 15).

¹ Proc. Roy. Ir. Acad., XXXIV, C, 326 sq.

² Cf. *Arthuriana* (Oxford), 1 (1928), p. 18 sq.

³ Lloyd, *History of Wales*, II, 550, and note 69; M. Williams, *Revue celtique*, 46, 174, n. 2.

the golden game of the gods secures the uninterrupted *ár ok fridr* of the world, until the fatal moment when three evil-minded giantesses snatch away the magical instrument of universal bliss. Then the magic is broken and will not be recovered until in the next world. The story of Rhonabwy's Dream, which reveals the essence of the magical game in a clear manner, throws a rare light on an obscure passage of the *Völuspá*. For this early Eddic poem there is, of course, no danger of any modern student suggesting a Celtic 'influence'. But the affinity in conception is striking and precious.

Utrecht.

A. G. van Hamel.

Die "Edda".

Es bedarf keiner weiteren Beweisführung, dass die gemeinhin als *Sæmundar Edda* oder auch einfach als *Edda* bezeichnete Liedersammlung kein Anrecht auf ihren Namen hat, sondern diesen lediglich irrigen Verknüpfungen des Bischofs Brynjólfr Sveinsson von Skálholt verdankt. Als jener nämlich im Jahre 1643 den sogenannten Codex Regius erwarb, meinte er eine schon vorher von Magnús Ólafsson von Laufás u. a. aus der »Snorra Edda« heraus erschlossene »ältere Edda« gefunden zu haben. Wenn er die Sammlung gerade Sæmundr Sigfússon zuschrieb, so hängt dies damit zusammen, dass der von 1067 bis 1148 lebende Gelehrte von anderer Seite her als Verfasser einer »Edda« ausgegeben worden war. Jene »Snorra Edda« aber ist der eigentliche Träger des Namens *Edda*. Sie führt ihn in der ältesten Handschrift (U), die in roten Buchstaben die Überschrift *Bok þessi heitir edda. hana hevir saman setta snorri sturlo sonr eptir þeim hætti sem her er skipat. er fyrst fra asvm ok ymi. þar næst skaldskapar mal ok heiti margra hlvtu. Sipaz hatta tal er snorri hevir ort vm Hakon konvng ok skvla hertvga* (Sn E II, 250) zeigt, und ebenso wird sie mit ihm in dem Fragment 757 benannt, wo der Abschnitt über den Unterschied zwischen den »kend« und den »okend mal« mit den Worten beginnt: *Sua segir j bók þeirre sem edda heiter . . .* Auch andere Zeugnisse sprechen noch in dem gleichen Sinne. So heisst es in den vor 1400 aufgezeichneten kürzeren isländischen Annalen zum Jahre 1241: *andlát Snorra Sturlusonar . . . hann samsetti Eddu ok margar aðrar fræðibækr ok íslenzkar sqgur* (Isl. annaler hrsg. Storm S. 481), und weiter begegnen uns vom vierzehnten Jahrhundert an bis ins sechzehnte hinein Ausdrücke wie *Eddu-regla*, *Eddulist*, *Edduskil* für die metrischen Regeln der »Snorra Edda«. In dieser Beziehung ist schon alles klar. Die Frage ist nur, was der Name *Edda* eigentlich besagt. Sie darf noch immer

nicht als entschieden gelten. In neuerer Zeit ist allerdings die alte Deutung Björn Jonssons (1575—1656) mehr und mehr im Vordringen begriffen, der nach dem ablehnenden Hinweis Arni Magnússons in seiner *Vita Sæmundi multisci*, AM. I, XXII, *Nec plausibilior* [als die Ableitung von *edo* durch Magnús Ólafsson] *est etymologia a Biörnnone de Skardzá olim producta, quod Edda ab Odde, Sæmundi multisci prædio, denominata sit, utpote a Sæmundo, ut ille credidit, coepta, a Snorrone perfecta* die Bezeichnung *Edda* mit *Oddi*, dem Namen von Sæmundr's grossem und reichem Familiengut in der Rångárvalla sýsla im isländischen Südviertel, in Verbindung brachte. Meines Erachtens ist aber die von Björn begründete Auffassung nicht aufrechtzuerhalten.

Für Björn war es verhältnismässig leicht, von der »Edda« aus Fäden nach Oddi zu spannen. Brachten nämlich die Handschrift U und die Annalen das Werk mit Snorri Sturluson in Zusammenhang, so war er der dann auch noch bei Brynjólfur Sveinsson nachwirkenden Meinung, dass Sæmundr sein Verfasser sei. Auf diese einfache Weise ist die Herleitung des Namens »Edda« aus Oddi aber zum mindesten nicht zu begründen. Schon Guðbrandur Vigfússon hat in der Einleitung zum »Corpus poeticum boreale« I S. XXX mit Nachdruck darauf hingewiesen, dass Björn nichts weniger als ein glaubwürdiger Zeuge sei. Dieser hat dem berühmten isländischen Geschichtsschreiber die Edda ebenso zugeschrieben wie die *Njála* und die grosse Saga von Olafur Tryggvason. Wer daher seine Erklärung überhaupt noch in irgendeiner Weise rechtfertigen will, muss schon, wie B. Sijmons in einem Aufsatz »Over afleiding en beteeknis van het woord Edda« in den *Verlagen en mededeelingen der Kon. Akad. van Wetensch. Afd. Lett.* IV, 3 S. 6 ff. und weiterhin auch in der Einleitung der von ihm und H. Gering veranstalteten Ausgabe der »Eddalieder« Bd. I S. LXXXII ff., annehmen, dass Snorri in Oddi, wo er von seinem dritten bis zu seinem neunzehnten Lebensjahr von dem Enkel Sæmundr's erzogen wurde, wesentliche Vorarbeiten für sein späteres Werk kennen lernte und dieses nach ihnen benannte. Bei näherem Zusehen ergibt sich freilich, dass auch diese Möglichkeit nicht als

gegeben erachtet werden darf. Dass Snorri sich bei der Ausarbeitung seines Buches auf Quellen stützte, ist offensichtlich, dass er ihm jedoch nach ihnen oder vielmehr danach, dass sie in Oddi aufbewahrt wurden, den Namen gegeben haben sollte, ist durchaus unglauhaft und auch nicht durch Parallelen zu bekräftigen. Hätte Snorri selber in Oddi geschaffen, so lägen die Verhältnisse ganz anders. Wie Sijmons selbst treffend auseinandersetzt, dürfen wir aber nicht einmal damit rechnen, dass er den Anfang oder sonst einen Teil der Arbeit während seines dortigen Aufenthaltes fertigte. Wenn Sijmons sich im besonderen noch darauf stützen will, dass Snorri nach der Überschrift der Upsalahandschrift das *Edda* genannte Buch *saman setta*, so hat er übersehen, dass *saman setja* einfach »verfertigen« heisst.¹ Ich brauche nur den Satz *Snorri sótti heiti og nöfn flestra hluta, og jók við þá Eddu, sem Sæmundr prestr inn Fróði hafði áðr sam-sett* aus Björns »Gronlandia« herauszuheben, um dies darzutun.

Ziehen wir die Summe, so glaube ich einen Zusammenhang zwischen der Bezeichnung *Edda* und dem Namen des Gutes Oddi mit Recht bestritten zu haben. Wenn wir die Sachlage sorgfältig überdenken, sind wir nicht imstande, einen solchen anzuerkennen. Da Snorri seine Jugendjahre in Oddi verbrachte, mag es zunächst verlockend sein, Björn in seiner Ansicht zuzustimmen. Ja, es ist sogar unsere Pflicht, diese Deutung vor jeder anderen ins Auge zu fassen. Als zutreffend aber darf sie darum doch nicht gelten. Die Widerstände, auf die wir stossen, sind zu gross, als dass sie beiseite geschoben werden könnten.

Wir dürfen die Erklärung Björns jedoch auch ohne Zaudern aufgeben. Die von Arni Magnússon zuerst vorgenommene Zusammenstellung des Namens *Edda* mit aisl. *óþr* »Dichtung, Gedicht« erlaubt uns nämlich, einen Weg zu beschreiten, der durch keine

¹ Ganz wertlos für Sijmons ist es auch, wenn es im Codex AM 748 heisst, Snorri habe die Umschreibungen der Skalden *saman færa látit*. Diese Wendung spricht ja geradezu gegen eine bereits vorhanden gewesene Sammlung oder sonst eine Vorarbeit. Ob sie dartut, dass auch bei der Verarbeitung des Stoffes Hilfskräfte mitwirkten, ist eine Frage, die für uns bedeutungslos ist.

Hindernisse versperrt ist. Sowohl in sprachlicher als auch in sachlicher Beziehung führt er uns unbeschwert zum Ziel. Die gegen ihn vorgebrachten Bedenken betreffen nicht ihn selbst, sondern nur das Vorgehen derjenigen, die ihn bisher gingen.

Wenn sich Arni für seine Übersetzung der Benennung *Edda* durch »Dichtkunst« auf die Ausdrücke *Eddulist* und *Eddureglur* stützte, so übersah er allerdings, dass diese sich auf das Werk Snorris bezogen. Doch auch K. Gíslason ging fehl, als er in den Aarbøger for nordisk Oldkyndighed 1884 eine eingehende sprachliche Begründung für die Ansicht Arnis zu geben versuchte. Wenn er für die Wortbildung das mit aisl. *stóþ* »Gestüt« zusammengehörige *stedda* »Stute« sowie das auf nisl. *lóþ* »Senkblei« bezogene *ledda* »the leaden sinker on a line used for deep-sea fishing« beibrachte, hierin Deminutiva erblickte und dann für *Edda* eine Bedeutung »Poetik« ansetzte, so muss uns sogar die Zustimmung verwundern, die er eine ganze Zeit hindurch fand.

Soweit sich die von Sijmons u. a. erhobenen Einwände auf die Darlegungen K. Gíslasons erstrecken, sind sie daher auch im Wesentlichen anzuerkennen. Entschiedenem Widerspruch aber müssen wir dagegen erheben, dass er und mit ihm viele andere Forscher nun ohne weiteres auch Schlüsse auf die Möglichkeit einer Verknüpfung des Namens *Edda* mit aisl. *óþr* überhaupt gezogen haben. Alle Aussagen, die in dieser Richtung gemacht wurden, sind irrig. Weder dürfen wir die Verwendung des Wortes *óþr* im Sinne von »Dichtung, Gedicht« als jung erachten, noch trifft es zu, dass die Bildungsweise der Bezeichnung *Edda* einer Verbindung mit *óþr* widerstrebe.

Was zunächst die Bedeutung des aisl. *óþr* anbelangt, so hat Sijmons übersehen, dass wir wegen des ae. *wōd* »Gesang, Laut« gar nicht umhin kommen, die Bedeutungsentwicklung zu »Dichtung, Gedicht« einer vornordischen Zeit zuzuweisen. Ja, es ist wahrscheinlich, dass ihre Ausbildung sogar noch vor das Germanische zurückreicht. Das auch von Sijmons erwähnte air. *fáith*, dem gall. *oúátreis* Nom. Plur. »Weissager, Seher« und kymr. *gwawd* »Gedicht« zur Seite treten, und das ebenfalls von ihm genannte lat.

vātes »Weissager, Seher«, das allerdings teilweise für ein keltisches Lehnwort gehalten wird,¹ sprechen wenigstens dafür, dass es sich um einen Übergang handelt, der bereits einer älteren Sprachstufe angehört. Dazu stimmen aber auch die von Finnur Jónsson in seinem *Lexicon poeticum* S. 441 b verzeichneten Belege, die keineswegs den Eindruck einer skaldischen Prägung machen. In Wahrheit wäre ja auch gar nicht einzusehen, wie eine solche junge Bedeutungsprägung zustande gekommen sein sollte. Der Dichternet Óþrerir zum mindesten vermag, wie auch Sijmons einräumt, sie nicht verständlich zu machen, da er sie vielmehr voraussetzt. Begreiflich wird der Sachverhalt nur, wenn wir ihn wirklich so beurteilen, wie es uns gerade auch das gr. *μαντις* lehrt. Die Grundlage des Bedeutungswandels ist nicht der skaldische Stil, sondern die alte Anschauung, dass der Dichter und der Seher »besessen« seien. Dass wir auf sie zurückgehen müssen, zeigen uns überdies die nächsten Verwandten des Wortes so deutlich wie nur möglich. Aisl. *óþr*, ae. *wōd*, ahd. *-wuot* »wütend, besessen«, got. *wōps* »besessen« und ahd. *wuot*, mhd. *wuot* »heftige Gemütsstimmung, Wut« weisen uns unverkennbar in diese Richtung. Dass jedoch auch ein aisl. *óþr* »Geist, Verstand« bei dieser Betrachtungsweise seinen Platz findet, sehen wir an dem weiteren Zubehör ai. *api-vātati* »versteht, begreift«, *api-vātayati* »regt geistig an, macht verstehen«, av. *aipi-vat-* »kundig sein« und vielleicht lit. *jaučziù jaūsti* »empfinden, wahrnehmen«, *juntiù, jūsti* »durch das Gefühl wahrnehmen«, *pajautà* »Empfindung«, av. *api-aotāt* »sie begreife«, falls wir auch diese Belege mit Walde-Pokorny, Vergl. Wb. I, 216, unter einer Wurzel idg. **eyat-* anschliessen.

Soweit ist also schon alles in Ordnung. Doch auch die Erklärung der in dem Namen *Edda* hervortretenden Bildungsweise bereitet uns keine Mühe, wenn wir nur das bei einer Anknüpfung an aisl. *óþr* anzunehmende Suffix germ. *iþō- | iðō-* sorgfältig genug in seiner Verwendungsweise beobachten. Dabei kommen wir

¹ Vgl. Walde, Lat. etym. Wb.² S. 809 f.

sogar mit den Zusammenstellungen aus, die Kluge, Nom. Stammbildungslehre³ § 112, 121 ff., bietet.¹

Überprüfen wir das zusammengetragene Wortgut, so ergibt sich uns, dass das genannte Suffix seinem Wesen nach Abstrakta bildete. Dabei trat es vor allem an Nomina, und zwar sowohl an Adjektiva als auch an Substantiva. Weiterhin sind dann mit seiner Hilfe aber auch Verbalabstrakta geschaffen worden. Auf Adjektiva weisen etwa got. *hauhiþa* »Höhe»: *hauhs* »hoch», *niuþiþa* »Neuheit»: *niuþis* »neu», *mildþa* »Milde»: *-milds* »milde». Auf Substantiven beruhen u. a. ae. *mægþ* »Verwandtschaft»: *mæg* »Verwandter», *hād* < **hāwid* »familia»: *hīwan* Plur. »members of a household», *þýfþ* »Diebstahl»: *þeof* »Dieb», got. *weitwōdiþa* »Zeugnis»: *weitwōds* »Zeuge». Von Verben endlich entstammen beispielsweise aisl. *byggþ* »Wohnung»: *byggja* »wohnen», *fylgþ* »Begleitung»: *fylgja* »folgen», *leyfþ* »Verherrlichung»: *leyfa* »verherrlichen», *leynd* »Geheimnis»: *leyna* »verhehlen», ahd. *hōrida* »Gehör»: *hōren* »hören». Ausser solchen Abstrakten begegnen uns aber im Germanischen auch eine Reihe von Wörtern, die einen Übergang zu konkreter Bedeutung zeigen und im allgemeinen eine *n*-Erweiterung erfahren haben. Kluge nennt a. a. O. § 99 einige auf diese Weise entstandenen Gerätebenennungen. Mit der Lautform *ipō(n)*- belegt er ae. *sigþe* »Sense» und ahd. *egida*, ae. *egeþe* »Egge», mit der Lautform *iðō(n)*- as. *erida* »Pflug», sowie die entlehnten Gefässbezeichnungen ahd. *gebita* und *gellita*. In diese Gruppe ordnet sich jedoch auch der Name *Edda* ein. Seine Grundform ist *ōþ-iðōn*-. Durch Ausfall des Mittelvokals entwickelte sich regelrecht *ōdda* > *edda*. Zum Vergleich nenne ich etwa noch aisl. *rudda* < **rup-iðōn*- »Keule», das zu *ryþja* »roden, ausrotten, aufräumen» steht. Wegen der kurzen Wurzelsilbe fehlt in diesem Falle der Umlaut, während er bei *Edda* < **ōdda* < *ōþ-iðōn*- erwartungsgemäss eingetreten ist. Wie aber aisl. *rudda* das ist, was man zum Roden gebraucht, oder ae. *sigþe* das, was zum Schneiden und Mähen nötig ist, der as. *erida* das, dessen man zum Pflügen

¹ Weitere Belege nennt u. a. W. Wilmanns, Deutsche Gramm. II S. 258 ff.

bedarf, so ist aisl. *Edda* das, was zum Dichten erforderlich ist, eben das »Handwerkszeug des Dichters«, die Poetik.

Gerade die in dem Buchnamen *Edda* zu erkennende Wortbildung führt uns demnach auf die Bedeutung, die als solche auch die Gegner der Erklärung Arnis immer als ansprechend bezeichnen mussten. Bei diesem Sachverhalt kann es jedoch nicht länger zweifelhaft sein, in welchem Sinne die Entscheidung zu fällen ist. Der Name *Edda*, den Snorri einem Werk verlieh, das als Lehrbuch für die Skalden dienen sollte, ist wirklich in Hinblick auf den Gehalt und den Zweck jenes Buches gegeben worden. *Edda* war die altisländische Bezeichnung für Poetik.

Diese Einsicht wird denn auch noch durch die Vorstellung gestützt, die wir uns vom Alter des Ausdrucks *edda* machen müssen. Nach A. Noreen, Aisl. Gramm.⁴ § 145^b, ist der Schwund der unbetonten kurzen Vokale im Nordischen in die Zeit von 650—900 zu verlegen. Den Ausfall des *i* nach langer starktoniger Silbe wie in *dómþa* < **dōmiðō* »richtete« setzt er etwa um 700 an. Zu einem ähnlichen Zeitpunkt kommt auch A. Heusler, Aisl. Elementarb.² § 59. Ein um 700 geprägtes **ōþiðōn-* musste hiernach lautgesetzlich zu *éþða* und weiterhin über *édða* und *ødda* zu *edda* werden. Soweit kann aber die Bezeichnung gerne zurückgehen, da wir dann gerade in die Zeit gelangen, in der sich die skaldische Kunst ausbildete. Freilich kann es sich bei ihm auch um eine jüngere Nachbildung handeln. Jedenfalls jedoch drängt sich uns die Annahme auf, dass bereits die Skalden die verschiedenen Regeln, die sie erlernen und beherrschen mussten, als *edda* bezeichneten. Als dann Snorri sein skaldisches Handbuch schrieb, entnahm er der Dichtersprache diesen Ausdruck, der gerade das benannte, was den Inhalt seiner Schrift ausmachte. Dass das Wort uns anderweitig nicht belegt ist, spricht nicht gegen unsere Auffassung. Die älteren Quellen, die uns überkommen sind, boten gar keine Gelegenheit für seine Erwähnung. In jüngerer Zeit aber wurde es sicher nicht mehr allgemein, sondern nur noch im Hinblick auf Snorris Werk gebraucht.

Rostock (Berlin).

Willy Krogmann.

Zauberunterweisung in der Edda.

In den Strophen Hávamál Str. 138—164 und Sigdrifomál Str. 5—19 ist ein Stück nordisches Altertum bewahrt, das m. E. noch klarer, als es bisher geschehen ist, herausgehoben und gegen Missdeutungen gesichert werden kann.

Ich gehe dabei von den Str. 138—41 aus¹:

- 138 Veit ek, at ek hekk vindga meiði á
nætr allar nío,
4 geiri undaðr ok gefinn Óðni,
siálfr siálfom mér,
7 á þeim meiði, er manngi veit,
hvers hann af rótom renn.
- 139 Við hleifi mik sældo né við hornigi;
nýsta ek niðr :
4 nam ek upp rúnar, æpandi nam:
fell ek apr þaðan.
- 140 Fimbullióð nío nam ek af inom frægia syni
Bólþors, Bestlo fǫður,
4 ok ek drykk of gat ins dýra miðar,
ausinn Óðrøri.
- 141 Dá nam ek frævaz ok fróðr vera
ok vaxa ok vel hafaz;
4 orð mér af orði orz leitaði,
verk mér af verki verks leitaði.

¹ Ich führe die Edda-Stellen im allgemeinen an nach der Ausgabe von Gustav Neckel 2. Aufl. Heidelberg 1927.

Will man den Inhalt dieser Strophen aus der Einzelbetrachtung lösen, so richtet sich meistens die Aufmerksamkeit zunächst auf die mythologischen Zusammenhänge. Der Gott Odin selbst spricht und erzählt von dem Baum, dessen Wurzeln niemand kennt, von den Zauberliedern, die er einem Verwandten (Mimir) dankt, und von dem Trunk kostbaren Mets (Óðrörir). Die Gedankengänge führen so zu allem hin, was wir sonst von Odin wissen, besonders aber zu Hávamál 104 ff., wo Odin berichtet, wie er Óðrörir im Lande der Riesen gewinnt, zu Hávamál 156, wo von Odins Runenzaubermacht über Gehenkte die Rede ist, zu den Beinamen Odins Hanga-Týr u. ä., zu den Berichten über Odins Beziehungen zu Mimir, ferner zur Weltesche Yggdrasill u. s. w. Diese Wege sind gewiss nicht nutzlos; aber es wird dabei leicht übersehen, dass alle Mythen Dichtungen sind und dass nicht nur sie, sondern auch die ihnen zu Grunde liegenden religiösen Vorstellungskreise im Laufe der Jahrhunderte Wandlungen durchmachen. Die Verknüpfung verschiedener Mythen ist methodisch bedenklich, da jede nur Geltung hat für eine beschränkte Zeit und einen bestimmten Lebenskreis. Der Boden der Mythologie ist sehr schwankend.

Deshalb erscheint es mir methodisch richtiger, bei Háv. Str. 138—41 das Augenmerk zunächst scharf einzustellen auf andere anschauliche Bestandteile des Inhalts. Wir erfahren da, dass der von einem Speer erwundete Odin 9 Tage in einem windigen Baum hängen muss und weder Speise noch Trank erhält, dann unter schmerzlichem Schreien Runen wahr- oder aufnimmt und schliesslich (ohnmächtig?) niederfällt; er lernt Zauberlieder und trinkt von einem kostbaren Trank; danach gedeiht er an Körper und Geist und wird der Worte und Werke mächtig.

Mit Fug und Recht hat Gering in seinem Kommentar¹ diese Angaben in Beziehung gesetzt zu weitverbreiteten Gebräuchen. »Vieles von dem, was in unseren Strophen berichtet wird, findet sich nämlich in den Gebräuchen primitiver und halbzivilisierter Völker bei ihren Jünglingsweihen und anderen kultischen

¹ Kommentar Gering-Sijmons Halle 1927 S. 147.

initiationen [von mir gesperrt] wieder (vgl. die belege bei Frazer, *The golden bough* ² III)». Er gibt dann Hinweise auf verwandte Erscheinungen für viele Einzelheiten. Das Aufhängen erklärt sich, weil die Berührung des Erdbodens während der Zeit der Weißen für ^{van-fælsan} entheiligend gilt. Verwundungen, auch durch Speerstich, kommen in den Kulturen mehrfach vor. Lange Enthaltensamkeit von aller Nahrung ist bei Jünglingsweißen fast allgemein üblich. Oft werden die jungen Menschen während dieser Zeit in Geheimsprachen eingeführt. Auch spielen berausende Getränke vielfach eine Rolle.¹ Es fügt sich durchaus zu allem übrigen, dass zum Schluss vom Wachstum an Körper und Geist, in Worten und Werken die Rede ist: der Jüngling reift zum Manne, nachdem er die schwere schmerzreiche und erschütternde Zeit der Prüfung und Unterweisung durchgemacht hat. Bei allen Völkern stehen diese Bräuche beim Übergang von der Kindheit zur Jugend im Bereich und Bann des religiösen Lebens, des Zaubers und des Kults. Reihem wir den Inhalt der Strophen 138—41 in diese Zusammenhänge ein, so kommen wir — statt zu mythischen Dichtungen — zu sehr greifbaren, hochaltertümlichen, über die Menschheit verbreiteten Bräuchen, die in einer allgemeinen naturgegebenen Wachstumsgrenze (der Pubertät) und in der sozialen Organisation nach Alterklassen tief verankert sind. Hier ist fester tragfähiger Boden zu gewinnen!²

Man könnte gegen eine Deutung der Hávamál-Strophen mit Hilfe dieser altehrwürdigen Volksbräuche einwenden, dass wir von ihnen bei den Germanen zu wenig wissen. Der Untersuchung dieser Frage ist die Schrift von Lily Weiser »Altgermanische Jünglingsweißen und Männerbünde«³ gewidmet. In ihrer

¹ A. a. O. S. 147—52.

² Vgl. die tiefschärfenden Ausführungen A. G. van Hamels, *Odin hanging on the tree*, *APhSc.* VII, 260 ff. Auch er dringt in eine "prättheistische" Schicht magischer Bräuche ein und zeigt ihre Geltung im Norden auf; sie sind in Hávamál 138—41 mit Elementen des Odinkults verbunden.

³ Lily Weiser, *Altgermanische Jünglingsweißen und Männerbünde*. Ein Beitrag zur deutschen und nordischen Altertumskunde. Bausteine

Darstellung tritt zum religiösen Hintergrund der Bräuche und zur Weihe des Übergangs vom Knaben zum Jüngling noch die Bedeutung dieser Altersklasse als bewaffneter Jungmannschaft: die Probezeit dient auch der Abhärtung und kriegerischen Ausbildung. Die Quellen ergeben unter diesen Gesichtspunkten überraschend viel für die Germanen, auch für den Norden, wo die Berserker und die Wikingerbünde in die Betrachtung einbezogen werden. Die Wikinger lösen die älteren Berserker in ihren Aufgaben ab. Was einst Initiationsbrauch war, erscheint in der Darstellung Saxos als wildes gemeingefährliches Treiben, dem der Frotho-Frieden ein Ende macht: an entscheidender Stelle ist von Scheinaufhängung die Rede. (S. 79). Danach ist es durchaus nicht abwegig, für die ältere Zeit auch im Norden Initiationsbräuche dieser Art anzunehmen.

Bei der Deutung von Hávamál Str. 138—41 denke ich allerdings nicht an eine Jünglingsweihe ^{heißt erhebt}; vielmehr an die Vorbereitung einer ^{urval} Auslese von jungen Männern aus vornehmen Familien, die künftig führende Stellungen in der Gemeinschaft einnehmen sollen und daher u. a. mit dem Geheimwissen der Zauberlieder und -runen ausgerüstet werden. Sie müssen im religiösen Bereich des Odinkultes die geschilderten Qualen durchmachen. Die Háv.-Str. 138—41 haben innerhalb ihrer Weihe die Funktion, Antwort zu geben auf die Frage nach dem »Warum«. Sie enthalten einen Mythos im Sinne einer ^vätiologischen Sage,¹ die von der Herkunft des Brauches berichtet: »Odin selbst hat Gleiches durchgemacht, darum müsst ihr es erdulden!« Die mythologischen Zusammenhänge sollen also keineswegs in ihrer Bedeutung herabgesetzt oder gar geleugnet werden. Aber der Mythos, der uralte Kultbräuche aus dem einmaligen Erleben eines Gottes ableitet, hat uns sie selbst als ein Stück nordisches Leben aus heidnischer Zeit bewahrt. Die Bräuche sind das Ursprüngliche, Uraltertüm-

zur Volkskunde und Religionswissenschaft hg. Eugen Fehrle H. 1. Buhl (Baden) 1927.

¹ Vgl. Berendsohn, Einfache Formen, Handbuch des deutschen Märchens I, 495 f.

liche; aus ihnen ist der Mythos entstanden. Ich halte es grundsätzlich für einen Gewinn, wenn wir durch die Worte der Dichtung hindurch zu einem Brauch, d. h. zum Leben einer Gemeinschaft selbst vorstossen. Manche dunkle Stelle überlieferter Dichtung ist auf diese Weise zu erhellen.¹ In diesem Zusammenhang ist zu betonen, dass Dichtung — wie alle andere Kunst² — im vorgeschichtlichen Altertum der Völker sich nie darin erschöpft, seelischer Ausdruck eines Einzelmenschen zu sein, sondern stets auch eine Funktion im Leben der zugehörigen Gemeinschaft ausübt, nach der zu fragen unsere Einsicht in ihr Wesen fördert. Die Háv.-Str. 138—41 haben ihren Standort in der altnordischen Gemeinschaft gefunden, wenn wir ihre Funktion in der Unterweisung der künftigen Runen- und Zaubermeister festgelegt haben.

Hatten die Initiationsbräuche der vornehmen Jünglinge einschliesslich des Aufhängens im Baum festen Zusammenhang mit dem Odinkult, wie ja Str. 138—41 beweist, so genügt diese Tatsache völlig zur Deutung des Beinamens Hanga-Týr (u. ä.) für den Gott. Keinesfalls darf Str. 157 zur Erklärung von Str. 138 herangezogen werden.

Sie lautet:

157 Pat kann ek it tólpta: ef ek sé á tré uppi
váfa virgilmá,
4 sva ek rist ok í rúnom fák,
at sá gengr gumi
ok mæilir við mik.

¹ Vgl. z. B. Berendsohn, Widsíp, Münchener Museum für Philologie des Mittelalters und der Renaissance III, 16 ff., wo die altgermanische Heimführung der Braut durch die Schar der Brautführer aus zwei Stellen des Gedichtes erschlossen und dadurch eine festere Deutung und Datierung ermöglicht ist.

² Ein hervorragendes Beispiel folgerichtiger Anwendung dieses Grundgedankens ist das Buch von Oskar Almgren, "Hällristningar och kultbruk", Stockholm 1926—27, in dem der Versuch durchgeführt wird, die Felsenzeichnungen als Darstellungen wirklicher Fruchtbarkeitsriten aufzufassen, die eingetragen sind, um ihrer magischen Wirkung Dauer zu verleihen; damit ist ihre Funktion im Gemeinschaftsleben aufgedeckt.

Nicht von einem Lebenden, sondern von der Leiche eines Gehenkten ist die Rede, die durch Runenzauber zum Gehen und Sprechen gebracht wird. Zu Grunde liegt der Glaube, dass die Toten über ein geheimes Wissen verfügen, und dass man es ihnen abringen kann, wenn man die Kraft der Beschwörung besitzt wie Odin. Darstellungen dieses Inhalts sind im Norden ja häufig. Man denke etwa an Baldrs Draumar Str. 4, ans Hervorlied u. s. w. Die ganze Auffassung v. d. Leyens,¹ dass Odin ursprünglich ein Zauberer gewesen und später zum Gott erhoben sei, scheint mir überhaupt unhaltbar. Ich meine vielmehr, dass Odin als Führer des Totenheeres die älteste Schicht dieser Mythenbildung ist. Dafür spricht schon die weite Verbreitung und bis heute dauernde Überlieferung dieses Glaubens. Lily Weiser zeigt auch die Fäden auf, die von dieser Vorstellung zu den »Totenheer«-Vermummungen der Kriegerbünde hinführen.² Erst als die Unterweisung in Zauber- und Runenkunst ihren Platz im Odinkult gefunden hatte, weil selbstverständlich die Priester die Hüter des Geheimwissens waren, wurde er zum Gott des Zaubers, der Runen und der Dichtkunst, und neue Mythen entstanden um ihn. Der Bericht, dass Odin auch Gehenkte mit Runen beschwört, ist gewiss eine ganz späte nordische Blüte am wachsenden Mythenbaume.

In der Unterweisung der künftigen Zauber- und Runenmeister hat offenbar ein Rauschtrank wirklich eine Rolle gespielt. Dafür sprechen die Angaben Sigdrifomál Str. 18 und 5. Es ist längst gesehen, dass der ganze Runenunterricht in diesem Eddagedicht nicht recht am Platze ist; Genzmer löst ihn in seiner Übersetzung heraus und gibt ihn gesondert wieder.³ Nach dem Katalog der Runenverwendung in Str. 15—17 heisst es

¹ V. d. Leyen, Kleine Studien zur deutschen Mythologie, Germanistische Abhandlung für Hermann Paul, Strassburg 1902, S. 161 ff. Den "Totenzauber" fasst v. d. Leyen als Meisterstück des Zaubers Odin auf, das eigene Hängen im Baum als Erfindung späterer Zeit.

² Lily Weiser, a. a. O.

³ Thule 2. Bd. Edda 2. Bd. Götterdichtung und Spruchdichtung übertr. Felix Genzmer N. 25: Allerlei Runenweisheit. Str. 5 ist hier nicht mit aufgenommen.

- 18 allar vóro af skafnar, þær er vóro á ristnar,
 ok hverfðar við inn helga mið
 ok sendar á víða vego;
 5 þær ro með ásom, þær ro með álfom,
 sumar með vísom vðnom,
 sumar hafa menzkir menn;

Die Halbverse 5—8 sind mit Háv.-Str. 143 zu vergleichen, wo (ausser vom menschlichen Sprecher bezw. von den Menschen selbst) von Asen, Alfem, Zwergen und Riesen — hier von Asen, Alfem und Wanen — als Runenbesitzern die Rede ist, ein Schwanken im Mythischen. Die Halbverse 1—3 aber ^{meist} deuten an, dass eingeritzte Runen abgeschabt und in den Met gequirlt wurden. Solchen Zaubertrank reicht Sigdrifa dem Sigurd.

- 5 Biór færi ek þér brynþings apaldr!
 magni blandinn ok megintíri;
 5 fullr er hann líóða ok líknstafa,
 góðra galdra ok gamanrúna.

Den Trank mit abgeschabten Runen möchte ich als alten Zauberbrauch ansehen und mit dem in Háv. 140, 4—6 gleichsetzen. Der Mythos Háv. 104 ff. ist wiederum aitiologische Sage, die Odin die Ehre der listigen Erwerbung des Tranks im Riesenlande gibt und aus der einmaligen Tat des Gottes die Bedeutung des zauberkräftigen Mets für alle Zeiten ableitet.

Dass die hier vorgeschlagene Erklärung der Háv.-Str. 138—141 als Mythe im Rahmen der Unterweisung künftiger Zaubermeister nicht ganz abwegig ist, beweisen die Str. 142—145. In Str. 143,5 spricht ein alter Runenmeister in der Ichform zum Schüler wie Str. 142,1 ausweist. In Str. 144 werden 8 Fragen aneinandergereiht, in denen nicht nur von Runen sondern auch von Kult und Opfer die Rede ist, wie auch in Str. 145. Sicherlich gehört Str. 80 mit dem Schweigegebot im 6. Halbvers irgendwo in das Gefüge ^{des} des Unterrichts hinein; vielleicht auch Str. 111 als

Einleitung und Str. 164 als Schluss zu einer längeren Unterweisung. Das alles sind Bruchstücke eines umfassenden Lehrbetriebs ^{verkänsket} im Rahmen des Odinkults.

Wir können Zauberlieder und Runenkünste als Gegenstände dieses Unterrichts unterscheiden. Was in Str. 146—163 gegeben wird, ist allerdings keine Reihe von Zauberliedern (in »Galder«-form),¹ sondern nur eine Aufzählung mit Angabe der Wirkungen. Odin selbst rühmt sich seiner Künste. In 140 spricht er von 9 Zauberliedern. Sollten 9 ursprünglicher sein? In Str. 157 ist, wie oben erwähnt, von Runenzauber, nicht von einem Zauberlied die Rede. In 159, 160, 163 handelt es sich um geheimes Wissen. 146 ist sehr allgemein gehalten. 147 gehört der Heilkunde an. 151 und 155 sind Abwehrhandlungen gegen Zauberei. 162 ist Variation zu 161. Es blieben 148—150, 152—154, 156, 158, 161 als näher auf das Heldenleben bezogen übrig.

Wenn wir nach genauen Angaben über wirkliche Zauberbräuche forschen, so ist die Runenkunde in Sigrdrífomál Str. 6—19 ^{für die} viel aufschlussreicher. Besonders Str. 6—7 und 9—11 ^{für die} enthalten anschauliche Gebrauchsanweisungen der Sieg-, Bier-, ^{für die} Gebärt-, ^{Brandung} Brandungs- und ^{grüne} Zweigrunen, die Sieg verleihen, vor Frauenlist beim Bier schützen, bei der Geburt helfen, vor Untergang auf dem Meere bewahren und Heilung herbeiführen. Der Gebrauch der Rede- und Denkrunen Str. 12 und 13 wird nicht so anschaulich dargestellt. Diese Runenkünste gehen mit den Zauberliedern Háv. Str. 146—163 mehrfach parallel in ihrer Wirkung. Es ist zu vergleichen

Sd. Str. 6	mit Háv. Str. 148, 150 und 156
» » 10	» » » 154
» » 11	» » » 147.

Wie die grosse Beschwörung in Fjör Skírnis Str. 26—36 zeigt, wird beides, Zauberlied und Runenkunst, im Gebrauch auch verbunden;

¹ Ivar Lindquist, Galdrar, Göteborgs Högskolas Årsskrift 29, 1923.

Str. 36 bildet offenbar Höhepunkt und Abschluss der angedrohten Zauberhandlung. Die ganze Mythe von der Fahrt des Skirnir ist gedichtet, um dies wilde Zauberlied zur Zähmung einer widerspenstigen Frau zu bewahren, das Háv. 161 anschaulich macht. Ebenso erscheinen am Schluss des Fluches der Busla Runen (Eddica minora XXIV).

Auch die Runenkunde in Sigrdrifomál ist von Mythen durchsetzt. Hroptr-Odin wird in Str. 13 genannt und Str. 14 im Gespräch mit Mímirs Haupt dargestellt; auch Str. 12, 4—9 scheint auf ihn zu zielen. Darüber hinaus ist Str. 15 ff. eine Art Mythenkatalog. Es werden eine ganze Anzahl mythischer Wesen und Gegenstände angeführt, die Runenzeichen tragen. Ich stelle mir vor, dass es in jedem Fall eine entsprechende Verwendung der Runen bei den Menschen gibt. Wir besitzen z. B. Speerspitzen mit Runenzeichen. Hier heisst es, dass in Odins Speer Gungnir Runen geritzt sind. Diese Mythe bildet den epischen Teil des Zauberspruchs,¹ der bei der Einritzung der Runen in einen Speer gesprochen werden muss, um den Zauber wirksam zu machen. Die Beziehung auf die mythische Welt bestätigt und bekräftigt die Zaubervirkung. Auch hier ist der Brauch das Ursprüngliche, dem die Mythenbildung folgt. Für viele der dargestellten Runenkünste liessen sich aus dem archäologischen Material wirkliche Belege anführen. Ich erinnere z. B. bei Sd. Str. 17,2 á gumna heillom, den heilbringenden Amuletten, an die Runenbrakteaten mit ihren magischen, oft schwer deutbaren Inschriften.

Schon nach diesem Überblick über die Edda können wir uns ein Bild machen von dem Umfang der Unterweisung, die den künftigen Meistern der Zauber- und Runenkunst zu Teil wurde. Er umfasste die Runenschrift selbst, ihre magische Verwendung, die Zauberlieder, die zugehörigen Mythen, die Kult- und Opferbräuche. Sollten nicht diese Schulen der Odinspriester auch entscheidende Bedeutung für die ganze Entwicklung

¹ Wie z. B. in den Merseburger Zaubersprüchen. Vgl. Martin Müller, Über die Stilform der altdeutschen Zaubersprüche bis 1300. Diss. Kiel 1901.

der Dichtkunst im Norden gehabt haben? Schon der mythische Befund, dass Odin als Gott der Dichtkunst gilt, deutet darauf hin. Aus Runendenkmälern und isländischen Erzählungen, z. B. der Egilssaga, wissen wir, dass Runenmeister oft selbst Dichter waren. Der Odinkult bedeutete geistige Schulung und Überlieferung in einer Oberschicht! In ihr sind selbstverständlich die Schöpfer kultischer und mytischer, aber auch die ersten Gestalter weltlicher Dichtung im Norden zu suchen. Die Verszeile aus Háv. 141 [orð mér af orði orz leitaði] findet ihre sinnvollste Deutung, wenn man dabei an gesteigerte Wortkunst, an Dichtung denkt.

Walter A. Berendsohn.

Eine Handschrift des schwedischen Stadtrechtes (Stadslagen).

In der Festschrift, die neuerdings von Lehrern der hiesigen Hochschule dem Vorstand unserer Direktion, S:r Excellenz Herrn Reichsmarschall v. Sydow überreicht wurde,¹ habe ich eine von mir gefundene Handschrift von Stadslagen beschrieben, die zufälliger Weise auf einem schwedischen Bauerngehöft aufbewahrt war, jetzt aber den Sammlungen der Königlichen Bibliothek zu Stockholm einverleibt worden ist und im Katalog dieser Bibliothek das Signum B 127 a trägt. Während des Weltkrieges erfuhr ich, dass sich eine andere Handschrift desselben Gesetzes in irgend einer estländischen Bibliothek befinde. Aber mein Gewährsmann glaubte später zu wissen, dass dieselbe in das Innere von Russland gebracht worden sei. Wahrscheinlich war dies ein Irrtum, denn die estländische Handschrift ist wohl mit der jetzt behandelten identisch.

Von dieser teilte mir mein Freund Dr Marius Kristensen vor einigen Monaten mit, dass sie sich — damals — in Kopenhagen befände aber bald nach ihrer eigentlichen Heimat zurückgesandt werden würde. Die Handschrift gehört dem Stadtarchiv von Tallinn (Reval), und dieses Archiv schickte sie mir zuvorkommender Weise zur Benutzung nach Göteborg.

Die Handschrift enthält, wie schon die ersten Linien zeigen, das schwedische Stadtrecht (Stadslagen), nicht Landslagen, wie irgend ein Gewährsmann dem Archiv mitgeteilt hat. Ich nenne sie hier Rev. Rev. ist von dem Archiv C m 9 signiert. Das Format ist 22 × 16 cm. Ein älteres Signum A 6 ist auf dem Einband zu lesen. Der Einband ist ziemlich auffallend ausgestattet. Das Leder ist nicht am Deckel vollständig befestigt sondern so angeordnet, dass

¹ Donum natalicium etc. in Göteborgs Högscolas årsskrift 1933, S. 73 ff.

man aus dem Ganzen ein Paket machen kann. Hinten befindet sich ein fragmentarisches Kruzifix mit den Buchstaben INRI. Die beschriebenen Blätter sind von neuer Hand von 1 bis 118 paginiert. In älterer Zeit hat eine mittelalterliche Hand einige Randglossen eingetragen. Eine von diesen macht durch die Schreibung *v* vor *f* den Eindruck, von einem Deutschen herzurühren.

Die Blätter sind in Lagen von je zehn geordnet. Die erste ist fragmentarisch. Der Text fängt also mit KgB 21 an: *ok hwar lati sik nöghiaæ*. Am Schluss jeder Lage findet sich ein »Kustos« mit den ersten Worten der folgenden Lage. Zwischen S. 6 und 7 ist ein Blatt weggerissen, so dass man nur einige unvollständige Linien lesen kann. Dadurch ist eine Lücke von GB 7 § 3 *Barns* — GB 9 § 7 *af allo oskipto* entstanden. Nach S. 48 ist wieder ein Blatt ausgeschnitten worden, diesmal wahrscheinlich vom Schreiber selbst, jedenfalls ohne irgend eine Lücke im Text. Die Seiten 81—82 haben kleineres Format und unregelmässige Form. Dieser Fehler lag aber offenbar bei der ursprünglichen Niederschrift vor. Der Schreiber hat den Raum ausgenutzt, und nichts fehlt im Text. Die letzte Lage schliesst mit den ersten Worten von DrVd 10, auch der Schluss ist also fragmentarisch.

Über die Geschichte unserer Handschrift ist nichts bekannt. Sie scheint in den ersten Jahrzehnten des 15-ten Jahrhunderts geschrieben worden zu sein.

Die Handschriften von Stadslagen zerfallen in verschiedene Gruppen, die zum Teil nach den Städten für die sie geschrieben worden sind, verteilt werden können. Mit Schlyter bezeichnen wir die wichtigeren Handschriften mit Buchstaben, die weniger wichtigen mit Nummern.

Die Hauptgruppen sind folgende:

- 1) Die Stockholmer Gruppe, die von den Handschriften AGHI vertreten wird. A ist Schlyters Textcodex.
- 2) Die Gruppe von Söderköping, mit den Hauptvertretern BCGKQ.¹

¹ Durch einen Druckfehler steht in meinen zitierten Aufsatz Z statt Q.

3) Eine Gruppe die wahrscheinlich in Uppsala redigiert wurde aber auch in Södermanland verbreitet gewesen ist, und die von den Handschriften DELMNO(R) vertreten ist.

4) Eine Gruppe, die an Västerås anknüpft und von der jungen Handschrift S und einigen noch jüngeren Handschriften vertreten ist.

In diesem System scheint Rev. der Uppsalagruppe am nächsten zu stehen, aber auch mit den Gruppen 2 und 4 hat sie zuweilen (ursprüngliche?) Lesarten gemeinsam, die von der Stockholmer Gruppe und also von Schlyters Text abweichen. Zuweilen hat sie Lesarten, die sonst nicht vorkommen. Diese beruhen, soviel ich sehen kann, nicht auf Nachlässigkeit sondern auf gewissen Prinzipien in der Wahl von Worten, *husfru* statt *kona* und dergleichen. Ich gebe hier einige Beispiele von Abweichungen von A, die mit der einen oder der anderen der obigen Gruppen übereinstimmen. Ich zitiere Seite und Note in Schlyters Ausgabe.

Mit der Gruppe Söderköping oder mit Handschriften dieser Gruppe stimmt unsere Handschrift überein: 45/27, 51/32, 51/35, 68/38, 71/69, 90/11, 94/43 und hauptsächlich 101/81.

Mit der Uppsalagruppe stimmt sie aber in vielen anderen Fällen überein. Ich notiere 47/15, 47/36, (*stadh ther*), 51/40,¹ 52/52, 54/51, 55/7, 56/29,¹ 56/40, 65/89, 66/25, 67/64, 71/57, 81/21, 82/36, 82/42, 89/38, 91/72, 93/18, 93/22, 94/37, 98/65.

Die meisten Handschriften der Uppsalagruppe haben die aus uppländischem Recht entlehnte Vorschrift von Begrenzung des Erbrechts *innan femta man* eingeführt. Dies ist wahrscheinlich nicht die älteste Form des Uppsalatextes und die Entlehnung kommt in unserer Handschrift nicht vor. Auch sonst macht sie den Eindruck, eine sehr ursprüngliche Form dieses Textes zu vertreten, was durch verschiedene Übereinstimmungen einerseits mit dem Uppsalatext, andererseits mit dem Söderköping- oder Västeråstext angedeutet wird. Ihre Verwandtschaftsverhältnisse genau zu bestimmen ist vorläufig nicht möglich.

¹ Die Lesart ist von Schlyter in den Text aufgenommen.

Eine nähere Verwandtschaft lässt sich aber ziemlich sicher feststellen. Wo Schlyter die Handschrift 23 (Cod. Holm. B 2) anführt, das heisst wo diese Lesarten hat, die in den mit Buchstaben bezeichneten, nach Schlyter wichtigsten Handschriften nicht vorkommen, stimmt 23 oft mit Rev. überein. Rev. ist in Estland aufbewahrt, und auch 23 ist früher in einer der östlichen Provinzen des ehemaligen Schweden in Gebrauch gewesen.¹ Während ich mich früher im Ganzen auf die S. 1—100 in Schlyters Ausgabe beschränkt habe, so habe ich jetzt sämtliche Stellen nachgeschlagen, wo Schlyter nr 23 als wichtigste oder wichtige Quelle einer Lesart anführt. Wegen der kurzen Zeit, die mir zur Verfügung stand, kann ich nicht entscheiden, wie oft 23 hinter einem »et cetera« steckt. Die Stellen sind 48/40, 48/47, 50/57, 54/72, 55/17, 57/16, 82/49,² 91/64 (nicht 98/33), 100/31, 104/98, 107/48, 107/53, 107/56, (dagegen nicht 119/43), 136/63, 137/69, 140/32 (altertümlich *jætter*) 146/46 (die seltene Form *yrknædhæ*), 150/50 (abermals *yrknædhæ*), 151/6, 161/53 (die altertümliche Form *görlæ*), 164/4, 165/42, 166/55 (nicht 179/79), 184/56, 185/61, 185/66, 190/8, 191/15, 191/25, 191/46, 204/13 (nicht 216/10), 222/69, 224/70 (die Lesart von 23 gestrichen und die offenbar richtige Lesart der Haupthandschrift vom Schreiber selbst eingeführt), 231/17, 233/47, 238/56, 238/57, 239/77, 239/84, 242/41, 243/7, 253/14, 253/17, 253/26, 254/55, 256/5, 256/17, 257/47, 263/80, 270/1,³ 281/19 (aber nicht 299/19, auch nicht 300/41), 300/57, 304/60 (*næsæ* ohne -r), 307/7 (darüber näher unten), 311/62 (wahrscheinlich nur ein Schreibfehler, der leicht von mehreren Schreibern gemacht worden sein kann; die Worte zwischen einem *arffwit* und einem späteren übersprungen), 316/18, 318/47,³ 322/62 (das altertümliche Wort *höfden edhin* durch das jüngere *staffwin* ersetzt), 327/46, 334/4, 334/6, 340/16, 345/30.

Im allgemeinen sind die Lesarten nicht von grösserer Wichtigkeit, da gewöhnlich keine wesentliche Änderung im Sinn durch sie

¹ Vgl. Beckman, Studier i utgivna handskrifter, S. 54.

² Wie 311/62 zu beurteilen.

³ Ein ganzes Kapitel ausgeschlossen.

herauskommt. Einen wichtigen Beitrag zur Textkritik gibt jedoch Rev. Ich habe in dem zitierten Aufsatz, S. 78 ff., darauf aufmerksam gemacht, dass viele Paragraphen von Stadslagen mit Vordersätzen ohne Nachsatz schliessen. Man liest z. B. *Orkar hann ei botum*, ohne dass irgend eine Mitteilung gemacht würde, was folgen soll. Ich habe vermutet, dass der ursprüngliche Text Vorschriften enthalten habe, die einer späteren und humaneren Zeit zu streng vorkamen, und wenigstens an einer Stelle (EdsB 19 = 307/7) halte ich dies noch für wahrscheinlich. Unsere Handschrift hat jedoch an vielen Stellen eine Abkürzung, die nicht eigentlich gewöhnlich ist, die ich aber als *etcetera* lesen und der ziemlich häufig vorkommenden Phrase *gange som fyr er sagt* und ähnlichen gleichsetzen möchte. Vielleicht hat hier unsere Handschrift eine Lesart, die dem Archetypus angehört hat, aber den meisten Schreibern unbegreiflich gewesen ist.

Über die Sprache der Handschrift habe ich nicht viel zu sagen. *T* und *th* scheinen zusammengefallen zu sein, und der Wechsel *a : æ* in Endungen wird, wie schon Kristensen gesehen hat, nach irgend einer Art von Vokalharmonie geregelt. Die mehrmals begegnenden Formen *manna*, *goræ* zeigen jedenfalls, dass von Vokalbalanz nicht die Rede sein kann. Die näheren Regeln habe ich nicht ermittelt. Vielleicht werden sie über die Heimat der Handschrift Auskunft geben können. Dies überlasse ich einem jüngeren Forscher.

Meine Notizen sind ein wenig flüchtig, aber sie werden hoffentlich von irgend einem Nutzen sein einerseits für estnische Gelehrte, deren Sprache ich nicht beherrsche, die aber mein Deutsch verstehen werden, anderseits für meine Landsleute, die nicht Gelegenheit haben nach Tallinn zu fahren. Da ich es nicht für angemessen gehalten habe, die Handschrift längere Zeit zu behalten, muss ich mich bei der Korrektur auf eine Nachprüfung durch Vergleich mit den Notizen in meinem Exemplar von Stadslagen beschränken. Eine photographische Reproduktion in einer schwedischen Bibliothek wäre sehr erwünscht.

Göteborg.

Nat. Beckman.

tärffwa höffwe mees PM 192, 21.

I Peder Månssons rimmade förspråk till Bondakonst, »det omfångsrikaste och säkerligen därjämte det ypperligaste av författarens poetiska alster» (Geete, Inledning till PM sid. XXIII). förekommer ett crux i följande sammanhang:

Nw liggia j swärike mang gotz ödhe
 som fordom waro vptakin mädh storo mödhe
 Stor stenröör bewisa thet nogh
 affwer hwilken är växin willande skogh
 Somme säya the gotzen lagdos ödhe
 aff myklo örlögh oc swarthom dödhe
 Fattas nw folk thet maa väl föresees
 mädh almoghanom tärffwa höffwe mees

PM 192, 14—21.

Rad 21 innehåller i hskr. ytterligare ordet *sägher*, vilket överstrukits. En kopia av det ifrågavarande textstället utvisar, att *sägher* följes av det i hskr. brukliga kommatecknet. Raden lydte sålunda ursprungligen: *mädh almoghanom sägher, tärffwa höffwe mees*, d. v. s. 'med allmogen, som säger *tärffwa höffwe mees*'. Visserligen äro dylika subjektlösa relativsatser utan kil ytterst sällsynta i fsv., men enstaka exempel påträffas, och bl. a. finnes konstruktionen säkerligen belagd just hos Peder Månsson: *hwilken hær moth bryther haffwj förbruthith the pæningana vthgaffwes føre then fangan* Stridslag 36, 2, i vilket exempel prefixet *vth* troligen icke fungerar som kil.

Ingen svensk allmoge säger emellertid *tärffwa höffwe mees*. Finnarna däremot säga *terve, hyvä mies*, och det är också detta folkslag, som Peder Månsson avser. Adj. *terve* betyder 'frisk, sund' och kan dessutom enbart eller i frasen *terve mies* (subst.

mies 'man, karl') brukas som hälsningsfras i betydelsen 'hell, var hälsad'; adj. *hyvä* betyder 'god, bra'; *hyvä mies* 'god man, bra karl' (Lönnrot, Finskt-svenskt lexikon under resp. ord). Frasen *terve, hyvä mies* motsvarar alltså ungefär ett fsv. *hel ok sæl, goþer man*.

Att finnarna avses, ligger i öppen dag. Omedelbart efteråt följer nämligen en detaljerad motivering för förslaget att låta detta folk bruka de många svenska ödegårdarna:

Frwktthsammasta ärw swärikis finna
thy ganskans mangh barn födher hwar qwinna
Sidhan föra the barnen til righa oc räffla
hwilken skwllö föras til stokholm oc gäffla
Wm konwngen thär pa strängh förbodh giorde
til tyska land jngen barnen föra tordhe

thet waare swärike oc finland stor nytta
mädh finnom brwkas selff oc kopar hytta
Än komme til swärike finna yffnelika nogh
som brwkado aaker oc ryddo skogh
oc gaffwes them friheth nokor aar
pa ödhe gotzen thär skoghen staar
thär mädh matte landith oc kronan wphöyas
oc fatighom finnom mädh lön förnöyas

PM 192, 22—193, 3.

Varest Peder Månsson under sitt kringflackande liv sammanträffat med finnar, är ovisst. Gissningsvis kan man framställa en förmodan, att den nyss citerade frasen »mädh finnom brwkas selff oc kopar hytta» innehåller en antydning, att han mött dem på sina resor i Bergslagen; kanske är det ej heller uteslutet, att han tillfälligtvis stött på en och annan finne i sin småländska hembygd. Men vare sig han träffat finnar inom eller utom hemlandets gränser, är det psykologiskt intressant, att han benämner dem med en fras, som skämtsamt härmar deras sätt att tala.

Efter strykningen av *sägher* har hälsningen *terve, hyvä mies* kommit att i sammanhanget ljudsymboliskt fungera som ett slags appellativisk beteckning för det åsyftade folkslaget. Denna företeelse äger goda motsvarigheter i det av bl. a. Jespersen (Die Sprache sid. 386) påpekade bruket hos vissa framför allt primitiva folkslag att kalla främlingar vid öknamn, vilka bildats efter sådana fraser, som vederbörande beständigt föra på tungan. Sålunda brukas förvrängningar av fra. *dis-donc* i betydelsen 'fransman' i exv. *orang-deedong* (Java; *orang* 'människa'), *ding-dong* (Amerika); samma betydelse äga *wi-wi* (Australien), *man-a-wiwi* (Beach-la-mar) och *oui-men* (New Caledonia). På liknande sätt betyder fra. *god-damn, godon* 'engelsman', och i Yokohama 'kallas en engelsk eller amerikansk matros *Damuraisu H'to* < »damn your eyes» + jap. *H'to* 'folk'. Fler exempel hos Jespersen, a. st.

Det är måhända ej uteslutet, att adj. *terve, hyvä* även äro avsedda att angiva karakteristiska egenskaper hos den ifrågasvarande finska allmogen. I så fall skulle Peder Månsson alltså ha haft en dubbel avsikt med att begagna den ovan citerade frasen. Meningen bleve då 'med den friska, präktiga finska allmogen', 'med friska, duktiga finnar'. Detta alternativa tolkningsförslag är visserligen från semologisk synpunkt ganska tilltalande men innebär ett våldförande på det syntaktiska sammanhanget och framställes därför med största tvekan.

Professor Björn Collinder, som haft vänligheten granska ovanstående framställning, har i brev gjort bl. a. följande påpekanden. Uttrycket *terve, hyvä mies* är av ett visst intresse även därigenom, att det kanske är den första finska fras, som förekommer i litteraturen. Av de båda tolkningsförslagen, mot vilka enligt hans mening nog ingenting finnes att invända från finsk synpunkt, föredrager även han det förra och framställer därjämte ännu en möjlig läsning:

Fattas nw folk thet maa väl föresees
mädh almothanom: *terve, hyvä mies!*,

d. v. s. ungefär 'Välkommen hit, gode (finske odal)man!'. Till de från Jespersen citerade härnamnen fogar professor Collinder slutligen följande i detta sammanhang särskilt intressanta paralleller: sv. *koling*, *finnkoling*, *finnkolix*, *finnkole*, ryska plur. *kuleksi* 'finnar' av fi. *kuule!* 'hör!', *kuuleks* (*kuuletkos*)? 'hör du?' (jfr Vendell, Ordbok över de östsv. dial. sid. 190):

Birger Bjerre.

muntu i ɔngan ormgard lagidr.

Die Stelle *pik mun Atli illo beita : muntu i ɔngan ormgard lagidr* (Sigurðarkviða in skamma 59) gibt Genzmer (Edda, Thule 1928) wieder mit: Unheil wird dir Atli schaffen, in den engen Wurmhof dich werfen lassen.

Diese Übertragung von ɔngr, die nicht vereinzelt dasteht, betont nicht in genügendem Masse das Beengende, das Bedrückende des Schlangenhofs. Dass aber diese Vorstellung stark mitspielt, darf man nicht nur aus der Stelle selbst, sondern auch daraus schliessen, dass im Isländischen *ɔngr* und seine Sippenossen in ihrer Bedeutung keineswegs auf das Grössenmässige beschränkt sind und dass weiterhin in der altenglischen Poesie »enge« häufig als beängstigend, schrecklich, entsetzlich aufzufassen ist.

Für das Isländische darf erinnert werden an: *halda e-n i ɔngri gæzlu*. — *ɔngja, ɔngva* = *prɔngja, prɔngva* to straiten, to oppress; *ɔngða í allskyns prautum; ek em eigi svá ɔngðr með úfriði né úvinum; hón ɔngvir honum ok hann angrar: takið þessa konu ok látið ɔngja henni*. — *ɔngverr* in anguish, distressed — *ɔngð* anguished, Trængsel: *þa var (h)rygggleikr mið ɔngð ok angrí* — *ɔngleiki* Trængsel — *ɔngvar* f. pl., Trængsel, Forlegenhed — *ɔngving* Trængsel, Nød.

Für das Altenglische sei auf die schönen »Untersuchungen zur Bedeutungslehre der angelsächsischen Dichtersprache« (S. 37 ff.) von Schücking verwiesen, der hervorhebt, dass »enge so gut wie niemals allein 'enge' 'narrow' heisst, dass es zum mindesten immer die Nebenbedeutung des 'beängstigenden' haben muss, in einer Reihe Fällen aber ohne räumliche Nebenbedeutung schlechthin 'beängstigend' o. ä. heisst«. *enge* wird angewendet auf die Hölle, auf den Ort der Verdammnis, auf das Gefängnis; es wird auch gebraucht vom Tode, vom gequälten Geist. Das altenglische *of þam*

engan hofe, fram þam engan hofe »vom Gefängnis« entspricht einem altisländischen *i ɔngan (or'm)garð*.

aisl. ɔngr in dem Ausdruck *i ɔngan ormgarð* hat demnach die Bedeutung »beängstigend«.

Fritz Mezger.

á aldinn mar.

aldinn in *á aldinn mar* und in *í aldinn mar* wird gewöhnlich mit 'alt' wiedergegeben.¹ Die beiden Ausdrücke kommen vor in Háva-mál (62: *snafir ok gnafir, er til sævar kemr qrn á aldinn mar*) und in Snorris Háttatal (67: [*verpa vellum*] *á aldinn mar*). Es fragt sich, ob man an diesen Stellen *aldinn marr* nicht besser übersetzt mit 'die hohe See'.

Eine solche Deutung passt gut in den Zusammenhang und bietet vom wortgeschichtlichen Standpunkt aus keine Schwierigkeiten. Lat. *altus* 'hoch, tief' ist mit germ. **aldaz*² zusammenzustellen, wobei im Germanischen im allgemeinen die Bedeutung 'erwachsen' = 'alt' belegt ist. Nichts verbietet jedoch anzunehmen, dass auch die Bedeutung 'emporgewachsen' = 'hoch' im Germanischen noch erhalten ist. Eine solche Annahme wird gestützt durch aisl. *alda*, f. 'Welle' (Gdr. I 24, 7: *rekr þik alda hverr úllrar skepno*). Germ. **alda-* neben **aldōn-* 'die Hohe' verhält sich etwa wie **tehswa-* [got. *taihswo*]: *taihswo* 'die Rechte', ahd. *zesawa*.³ Dass für *alda* eine von *al-* 'wachsen' verschiedene Wurzel angesetzt werden muss, das will nicht recht einleuchten.⁴ Will man *alda* 'die Welle' (zu *al-* 'wachsen') mit Wörtern der Bedeutung »Trog, Gefäss, Vertiefung« zusammenbringen,⁴ so steht dem kein ernstliches Hindernis entgegen. Norw. dial. *olda* 'Trog', schwed. dial.

¹ Gering-Sijmons, Kommentar zu den Liedern der Edda I 108.

² as. *ald*, ae. *cald*, ahd. *alt*. Es ist hier wohl keine *-dh-* Bildung anzusetzen: Das Nebeneinander von german. **alītas* und **alþiaz* ist wohl auf einen Akzentwechsel zurückzuführen, wie er auch sonst belegt ist: ai. *jātá-*, gr. *-γῆτος*: *játya-*, gr. *γῆτος* (vgl. Schulze, KZ. 40, 413 Anm. 1).

³ Vgl. ahd. *mitta* 'Mitte' *lyuzzilla* (Isid.) 'Kleinheit' (Kluge, Nominale Stammbildungslehre³, § 109).

⁴ So neben anderen Walde-Pokorny I 92, unter einem Wurzelansatz *al-dh-*.

ðlla 'längliche Vertiefung' ae. *aldot aldaht*¹ 'trough, vessel' (Gl.) kann sekundär die Bedeutung 'das Vertiefte' angenommen haben, gerade so wie aus einem lateinischen *altus* 'hoch' ein *altus* 'tief' sich entwickelt. Die Welle ist ursprünglich 'die Hohe' (vgl. oben '*rekr pik*'); wo eine Welle ist, gibt es aber auch eine Vertiefung. Aus der Bedeutung 'Vertiefung' lässt sich die Bedeutung Trog und auch bair. *alden* 'Ackerfurche' erklären.

¹ *aldot* ist wohl etwa gebildet wie *faröþ*, n. 'shore', dazu *faröþhengest ship*, *faröþ-lácende*, *faröþ-ridende* 'sailing, seafaring', *faröþstræt* 'ocean').

Bryn Mawr College.

Fritz Mezger.

Elof Hellquist.

Då professor Elof Hellquist den 7 mars 1933 vid 68 års ålder gick ur tiden, slutades ett ovanligt verksamt och arbetsfyllt liv. Hellquists livstid blev ej särskilt lång, men hans arbetsdagar voro desto längre. Hans okuvliga energi och flit tycktes gäcka alla psykologiska trötthetslagar. Betecknande äro de ord varmed han avslutar inledningen till sitt stora verk »Studier öfver de svenska sjönamnen»: »Att jag vid detta tillfälle icke har något bättre ock solidare att bjuda honom,¹ beror till någon del därpå, att jag i allmänhet icke haft andra stunder af dygnet att förfoga öfver i ock för själfständig vetenskaplig värksamhet än sådana, då sannolikt de allra flästa hvila från sitt dagsarbete». Jag är övertygad om att jag ej använder överord, om jag påstår att Hellquist för sitt vidkommande betraktade 8-timmarsdagen närmast som en rekreation. Hans vanliga arbetsdag var betydligt längre.

Gustaf Elof Hellquist föddes den 26 juni 1864 i Norrköping, där han år 1883 avlade mogenhetsexamen. Han inskrevs som student vid Uppsala universitet hösten 1883, tog fil. kand.-examen 1886 och fil. lic.-examen 1889 samt promoverades våren 1890. På dessa sju år hade han genom ovanlig studiebegåvning och flit lyckats förvärva sig en mycket solid lingvistisk bildning. Hans utnämning till docent i nordiska språk vid Uppsala universitet 3 sept. 1890 var en naturlig följd av hans lysande studieresultat, förnämligast dokumenterade i hans gradualavhandling »Bidrag till läran om den nordiska nominalbildningen», som i fråga om författandet på förslag av Adolf Noreen bedömdes med betyget »Med utmärkt beröm godkänd».

Sin docentur vid Uppsala universitet behöll han till och med vårterminen 1898, vid vars slut han utnämndes till lektor i modersmålet och tyska språket vid Lunds högre allmänna läroverk. Han

¹ Dvs. Adolf Noreen, till vilken arbetet är dedicerat med anledning av dennes 50-årsdag.

hade emellertid redan höstterminen 1894 flyttat till Lund för tjänstgöring vid redaktionen av Svenska akademins ordbok. Han var anställd som fast medlem av redaktionen 1894—1898 och som e. o. medlem 1898—1903. Den 1 juli 1903 utnämndes han till lektor vid Göteborgs högre latinläroverk. Strax därefter förordnades han till docent i nordiska språk vid Göteborgs högskola, ett förordnande som han behöll till dess han den 20 maj 1914 utnämndes till förste innehavare av den nya professuren i nordiska språk vid Lunds universitet.

Vad som särskilt präglat Hellquists vetenskapliga gärning äro de impulser han erhöll från den junggrammatiska skolan dels under studieåren för Adolf Noreen i Uppsala dels under vintersemestern 1889—90 vid universitetet i Jena, då han umgicks bl. a. med Friedrich Kluge, W. Meyer-Lübke, B. Delbrück och O. Schrader. Från Uppsala och Jena härrörde Hellquists varma intresse för ordbildningsläran och etymologien. Men av mycket stor betydelse för hans bana som vetenskaplig författare var också den utbildning han erhöll vid Svenska akademins ordboks redaktion. Det var hans långvariga arbete med akademiordboken som gav honom uppslaget till hans stora svenska etymologiska ordbok.

Att i detta sammanhang i detalj redogöra för Hellquists stora produktion skulle bli ett onyttigt arbete, sedan Emil Olsons »Minnesord över Elof Hellquist» blivit publicerade i K. Human. Vetenskapssamfundets i Lund Årsberättelse 1932—33. Dessa minnesord ge en förträfflig och utförlig framställning av Hellquists liv och vetenskapliga verksamhet. Jag inskränker mig därför till att blott ge en redogörelse för det viktigaste Hellquist uträttat på ortnamnsforskningens område.

Hans första arbete inom denna forskningsgren var den lilla uppsatsen »Der schwedische Seename *Vänern* u. a.».¹ Han för här till en ieur. stam *wēn, wan* 'vatten, vara våt' det sv. sjönamnet *Unden, Unnen* (t. ex. *Åsunden, Algunnen*), som redan av Rietz ansetts innehålla ett ord *und* 'sjö', det fnord. *Vendell* 'den vid havet

¹ I "Etymologische bemerkungen" (Gävle 1893).

belägna delen av nordligaste Jylland', sjönamnet *Vänern* m. m. Uppsatsen visar att han ännu ej känner sig fullt hemmastadd inom ortnamnsforskningens område. De realiteter som ligga bakom ortnamnen intressera honom ännu icke.

Kombinationen av *Vendell* med ieur. stammen *wēn, wan* är alldeles förfelad. I Upsala nya tidnings julnummer 1915 har prof. Otto v. Friesen påpekat att det i nordiska ortnamn ingående ordet *vändel* är nära besläktat med *vindel* 'vindling, krökning, krok'. Enligt hans mening betyder ordet *vändel* i det danska bygdenamnet 'gräns, ända där man får vända om'. På samma sätt tolkar han det uppländska sockennamnet *Vendel*.

Rörande tolkningen av *Vendel* i Uppland har v. Friesen senare ändrat mening. Enligt Natan Lindqvist, Bjärka-Säby ortnamn 445, not 1 (1926) har v. Friesen muntligen tolkat sockennamnet som det ursprungliga namnet på nuvarande Vendelsjön, som utmärker sig för en krokig form.

Enligt min tanke är det jutska *Vendel* det gamla namnet på den krokiga och slingrande Limfjorden, som omges av *Wændlesysæl*¹ i norr och *Wændlefolkhæreth*¹ i söder.

Egendomligt nog vidhåller Hellquist ännu i sin etymologiska ordbok (1922) sin mening om tolkningen av *Vendel*.

Hans nästa ortnamnsarbete är »Några svenska ortnamn» i Arkiv f. nord. filol. 17 (1901), som består av fyra småuppsatser: 1. *Hestra, Hester*, 2. *Vasa*, 3. *Hvena*, 4. *Kisa*. I den första genomgår Hellquist utbredningen av ortnamnen på *-hester* och *-hestra* och visar att denna ortnamnsgrupp ej uppträder ovanför rödbokens från historisk tid kända nordgräns. Han anser sig därför ha rätt att sammanföra den germ. stam **haistra-*, vartill namnen bildats, med mht. *heister* 'ung bok el. ek', ty. *heister* 'bok (Fagus)', holl. *heester* 'ung bok' (varav fr. *hêtre* 'bok' lånats) m. m. och att översätta *hester* med 'ung bok(skog)'. Om avenbok (*Carpinus*) anser han det ej kunna vara fråga, då avenbokens utbredning ej stämmer med *hester*-namnens.

Han påpekar vidare att namnen *Hesterhult* och *Hestrahult* i

¹ Valdemar den andens jordebog.

sin mån tala för riktigheten av förklaringen, då namnen på *-hult* ofta innehålla lövträdsnamn som förra led.

Liksom Kluge förklarar Hellquist ty. *heister* som en *tr*-avledning av stammen i förra leden av fsax. *Hësiwald*, lat. *Silva Caesia* (för *Chaesia*).

Redan genom denna lilla uppsats visar sig Hellquist som en för sin tid framstående ortnamnsforskare. Uppsatserna om *Vasa* och *Kisa* äro också goda. Namnen *Vasa*, *Vasatorp*, *Bölvasen* förklarar han träffande som innehållande ett mot fhty. *waso* 'fuktig mark' svarande ord. *Kisa*, *Hällekis* m. m. sammanställer han med mht. *kis* 'grus'. Uppsatsen om *Hvena* är mindre lyckad. Den där framställda tolkningen ur ett äldre **Hvedna*, besläktat med grek. *πέτρα*, avvisar han senare själv med rätta i sin etymologiska ordbok.

År 1903 började Hellquists »Studier öfver de svenska sjönamnen, deras härledning ock historia» att utkomma såsom band 20 i tidskriften Svenska landsmål. Det nära 1.000 sidor starka bandet förelåg färdigt redan år 1906. Om detta arbete yttrade jag i uppsatsen Edsbärags härads sjönamn (i Svenska landsmål 1908), baserad på ett föredrag våren 1907 följande omdömen vid vilka jag fortfarande i huvudsak kan hålla fast.

»Prof. Hellquists stort anlagda arbete om 'De svenska sjönamnen' betecknar obetingat en epok i den svenska ortnamnsforskningens historia. Med detta arbete har han gjort tillgängligt för språkforskaren ett material, som säkert krävt årtal att sammanföra, ock härigenom har han fört den svenska sjönamnsforskningen ett jättesteg framåt.

Som av inledningen s. 7 framgår, avser H. att på basis av en etymologisk undersökning av ett större antal enskilda sjönamn ge en översiktlig framställning av de principer, som i fråga om betydelse ock ordbildning gjort sig gällande vid uppkomsten av de svenska sjönamnen, ock härigenom underlätta kommande specialundersökningar.

Att grundligt undersöka hela Sverges sjönamn är naturligtvis en ren omöjlighet för en enda forskare, ock det var där-

för för H. nödvändigt att företaga en begränsning av materialet. Han har inskränkt arbetet till att omfatta de sjönamn i Göta- och Svearike (utom Dalarna), som äro upptagna å Generalstabens och Sverges geolog. undersöknings kartor och som ej äro sammansatta med appellativer för *sjö*, *vatten* etc.

Denna plan tror jag ej varit så lycklig.

Genom vidden av det behandlade området har det blivit H. omöjligt att själv insamla det allra viktigaste materialet, nämligen dialektuttale, utan har han nödgats anskaffa detta genom korrespondens huvudsakligen med v. pastorer, komministrar och kyrkoherdar i olika delar av landet, och deras dialektkänedom har ej alltid varit den bästa.

Vidare har han ej själv kunnat ta reda på naturförhållandena hos respektive sjöar, ej hunnit med att excerpera de otryckta läns-, socken- och gårdskartorna, och slutligen ej håller tagit kännedom om de gamla jordeböckerna.

Att ej alla sjönamnen inom det behandlade området kunnat medtagas i framställningen, anser jag vara en stor brist. De minsta sjöarna bära ju i allmänhet de yngsta och mäst genomskinliga namnen, och genom att lemna dessa å sido har H. gått miste om den säkraste nyckeln till förklaringen av de äldre och ogenomskinligare sjönamnen.

Visserligen har H., då han behandlat t. ex. *-gården*, *Skiren*, även anmärkningsvis anført de av honom kända med *gård-* respektive *skir-* och ett appellativ sammansatta sjönamnen; men han har för dessa varken insamlat dialektuttal eller äldre skriftformer, och härigenom har han t. ex. bland *Gårdssjöarna* fått med *Gåssjöar* och bland *Skirsjöarna* utelemnat *Sirsjöarna*, som dock till ursprunget äro med dessa identiska.

Det säkraste och det enda sättet, varpå H. skulle kunnat fullt nå sitt mål, hade varit att begränsa området så starkt, att han själv kunnat övertyga sig om naturförhållanden och dialektuttal och kunnat utnyttja alla till buds stående källor.

Hade han nöjt sig med landskapen omkring Göteborg och behandlat uttömmande alla dessas sjönamn, skulle han kunnat

giva en bättre ock fullständigare 'översiktlig framställning av de principer, som i fråga om betydelse ock ordbildning gjort sig gällande vid uppkomsten av denna grupp ortnamn'.»

Jag vill med ett par exempel visa hur den territoriellt breda planläggningen förhindrat detaljforskningen och därmed fört till oriktiga förklaringar.

Sjönämnet *Frännen* i Knista sn, Närke, uttalas *Fräen* och skrives 1708 *Fränen* eller *Frännen*. H. menar att formerna på *-nen* snarast återgå på ett *Frän*, sammandraget av *Fräen*, vars *n* uppfattats som tillhörande stammen. Angående härledningen yttrar han sig mycket försiktigt. »Härledningen av ordet är mig för öfrigt obekant», skriver han och fortsätter: »Man kunde tänka på sammanhang med ett fsv. **frær*, isl. *frær*, biform till *frjór* 'fruktbar'; dock blir det svårt att förklara betydelsen. Skulle emellertid värligen formerna *Frännen* och *Fränen* vara af gammalt datum, vore sannolikt det fno. fjordnamnet **Freni*, gen. **Frenja* att identifiera med vårt sjönamn».

Det första resonemanget visar att H. ej satt sig in i ortsdialektens ljudlagar. Av ett äldre *Frännen* skall nämligen i uttalet ljudlagsenligt bli *Fräen* på samma sätt som *bonnen* (av *bonden*) blir *boen* och som av *pinnen* blir *pien*, av *ännen* (*änden*) blir *äen* osv.

De två tolkningsförslagen falla båda vid en blick på kartan. *Frännen* avflyter genom *Frännån* eller *Fräntorpaån*, som en mil nedanför rinner förbi *Fräntorp* (*Frendetorp* 1630 jordebok). Gårdnamnet *Fräntorp* innehåller uppenbarligen gen. av det vanliga fsv. mansnamnet *Frænde*, som också ingår i *Frännarp* (*Ffrendetorp* 1545) i Redvägs hd och i *Frändetorp* (*Frændathorp* 1391) i V. Vingåkers sn¹ m. fl.

Gården har gett namn åt ån, ån åt sjöarna *Frännen*. Av **Frændathorpa a* har blivit **Frænda-a*. Av **Frændaasio* har blivit *Frændasio*, varav *Frännesjön* och med ellips *Frännen*, som i dialekten utvecklats till *Fräen*.

Det anförda exemplet visar i förening med otaliga andra att

¹ Lundgren, Personnamn, s. 58.

H. ej tillräckligt uppskattat ellipsens och reduktionens ¹ betydelse vid svensk naturnamngivning.

Sjönämnet *Tväggelåten* i Hidinge sn, Närke, förklarar H. som sammansatt av *tvägge* i *tväggehanda*, fsv. *tvægga*, och sv. *låt* 'ton, ljud, melodi o. d.' och som betydande »som ger två (olika) ljud från sig». *Tväggelåten* är ej, som Hellquist menar, en sjö utan två, som uppkommit genom att en mosskant vuxit upp och delat en äldre sjö i två delar. Uttalet med *ø*-ljud visar att namnet ej kan innehålla ordet *låt* 'melodi'. Härledningen är klar. Gen. plur. **tvægga*- visar att andra leden också måst stå i pluralis. Grundformen måste ha varit **Tvægjalotasio*, varav *Tväggelotten* genom ellips. Man kan jämföra det österbottniska sjönämnet *Trilottevattnet* (Karsten, Sv. bygd i Österbotten 1, s. 268) samt det österbottniska grundnamnet *Tvilottegrund* (anf. arb. 1, s. 390).

Sjönämnet *Spiken* i Grythytte sn, Örebro län, är enl. H. »ett s. k. jämförelsenamn av sv. *spik*, fsv. *spiker*, isl. *spíkr*, af samma art som sjönamnen *Kammen*, *Nyckeln*, *Spjuten* och många andra». Det förhåller sig emellertid så att vid *Spiken*, som förr hette *Stora Hällsjön*, låg en hytta *Spikhyttan*, som fått namn av att man där tillverkat *spikjärn* ² eller haft en *spikhammare*.² Järnbruken i Örebro län få vanligen namn efter hyttorna, ej efter hamrarna.

De av H. givna parallellerna till ett jämförelsenamn *Spiken* sakna alla beviskraft. Angående *Kammen* jfr Lindroth i Namn och bygd 1, s. 42. *Nyckeln* i Gåsinge och Dillnäs socknar heter enl. generalstabskartan och ekonom. kartan *Nyckelsjön*. *Nyckelsjön* och *Storsjön* äro de största sjöarna i Gåsinge stora och sjörika socken. Namnet bör tvivelsutan härledas ur ett äldre *Myckelsjön*. År 1560 kallas den ännu av Rasmus Ludvigsson *Nyckle Siön*. *Storsjön* kallar han däremot *gåsinge Siön*. Sedan *Myckelsjön* blivit *Nyckelsjön* kunde man kalla *Gåsingesjön* för *Storsjön*. Det be-

¹ Dvs. den process varigenom t. ex. ån vid Fräntorp får namnet *Frännån* och ej *Fränntorpaån*.

² Se Rinmans Bergverkslexikon.

höver knappast påpekas att *Nyckelsjön* i Gåsinge på intet sätt erinrar om en *nyckel*.

Av de svenska *Nyckelsjöarna* erinrar enligt H. särskilt den i Gryts sn, Daga hd, om en gammaldags kroknyckel. Visserligen är den krokig. Dess viktigaste karakteristikum är emellertid att den är omgiven av en rad småsjöar som den vida övergår i storlek. Den är utan jämförelse nejdens »storsjö».

Nyckelsjön i Stora Malms sn, Oppunda hd, heter i orten *Nyckelsjön* och enligt ekonomiska kartan *Nyckeln*. Den är ej stor. Men strax intill ligger en mycket mindre sjö med namnet *Lissjön*,¹ vilket väl är att härleda ur **Litslasjö*. Den ena sjön i paret har sålunda efter allt att döma ursprungligen hetat **Myklasjö*, den andra **Litslasjö*.

Nyckelvattnet i Färgelanda sn, Valbo hd, som H. också kombinerar med ordet *nyckel*, har ortnamnskommittén riktigt härlett ur *mykil* 'stor'. Sjön i fråga är den största i trakten.²

Hellquists tredje parallell till *Spiken* som jämförelsenamn, sjönamnet *Spjuten*, är säkerligen bildat till *spjut* i betydelsen 'gillerspjut för djurfångst' och har föranletts av dylika spjut i sjöarnas närhet. *Spjuten* i Grythytte sn är förkortat av *Spjut Siön* (Torings karta 1688).³

Enligt min mening har sålunda H. överdrivit »jämförelsenamnens» frekvens. I min uppsats »Förkortade sjönamn» i Arkiv f. nord. filol. 33, s. 50 ff., har jag sökt visa att våra förfäder, som givit de svenska sjöarna deras namn, haft mycket svårt att finna karakteristiska likheter mellan svanar, hägrar, bävvar, björnar, björnramar o. d. och sjöarnas form. De hade ej några kartor till sitt förfogande och de hade mycket svårt att i terrängen skaffa sig en föreställning om sjöarnas form. Den mest invecklade figur som sjöar i större utsträckning kunnat jämföras med är *trehörningen*. Men det är att märka att sjö-

¹ Uttalat *Liss-sjön* eller *Lischön* (med långt sche-ljud). Bredvid ligger gården *Lissnäs*.

² Sverges ortnamn. Älvsborgs län 18, s. 151.

³ Sahlgren, Skagershults naturnamn, s. 58.

namnet *Trehörningen* i regel ej uppkommit genom en jämförelse. Man har räknat sjöns hörn, dvs. större vikar, och efter deras antal har sjön fått namn. Sjöar med namnet *Trehörningen* ha i regel mycket liten likhet med trianglar.

Att med H. förklara t. ex. *Hjärtasjön* som sammansatt med ordet *hjärta* på grund av sjöns likhet med ett *hjärta* är icke rätt. *Hjärtasjön* betyder 'hjortarnas sjö, hjortsjön'.

Enligt H. har ett mycket stort antal sjönamn, som icke äro sammansatta med appellativ för 'vattensamling', uppstått utan förändring eller avledning av det substantiviska grundordet.¹ Han uppräknar (Sv. sjönamn 20:2, s. 4 ff.) ej mindre än 233 sjönamn av denna typ, några dock med frågetecken. Några av dessa äro givetvis jämförelsenamn, t. ex. *Kalven* (t. ex. *Milsjökalven*, dvs. den större sjön Milsjöns unge el. kalv), *Kitteln*, *Kringlan*, *Matbyttan*, *Oxögat*, *Pungen*, *Storkorgen*, *Tarmen* och *Värpeln*.

Andra höra icke hit, då de uppenbarligen innehålla appellativ för vattensamling, t. ex. *Aven*, *Agen*, *Asbrunnen* (*brunn* 'göl'),² *Dolpan*, *Dölpan* ('sjöhålet'), *Flogen*, *Flon*, *Glupen*, *Holken*, *Holpen*, *Hulpan*, *Kolpen*, *Potten*, *Putten*, *Unden* och *Viken*. Hit hör säkerligen också *Fiolen* i Moheda sn, Allbo hd. Enl. H. har sjön fått namnet på grund av sin avrundade form såsom motsättning till den närliggande långsträckta *Stråken*, vars namn antingen missförståtts eller också på skämt misstolkats. Enligt min tanke är sjöns namn *Fjon* (dvs. *Fjorden*, jfr *Kafjon*³ i Sunnerbo hd). En mer eller mindre klyftig kartritare har missuppfattat detta som *Fiolen*.

Återstoden av dessa 233 sjönamn är till allra största delen elliptiska bildningar. Exemplet visar huru vilseledande Hellquists principiella utredningar angående de svenska sjönamnens bildningssätt kunna vara.

¹ Han bortser här naturligtvis från tilläggande av best. slutartikel.

² J. Sahlgren, *Eddica et scaldica*, s. 126, N. Lindqvist, Bjärka-Säby ortnamn.

³ Av Hellquist riktigt tolkat som sammansatt med *-fjorden*.

Beträffande bristerna rörande själva materialinsamlingen vill jag, utom vad i det föregående sagts, påpeka att de på Hellquists tid utkomna ekonomiska kartverken icke begagnats. Ej håller har han tagit kännedom om sjönamnsforskningens viktigaste dokument, den hundratals sjönamn i mellersta Sverige upptagande i Kammararkivet förvarade förteckningen av Rasmus Ludvigsson: »Register och Memoriall på all then Deel, som Kon:^{se} M:tz min alder Nådt^e herres egne Landbo fougter huar vdi sin befalning beställe och Vtrette schole till Anno [15] 60».

Hellquist hade här kunnat finna en mängd bevis både på riktigheten och oriktigheten av sina tolkningar. Av sjönamnet *Ramsen* i Funbo och Almunge socknar i Uppland känner H. blott moderna former. Han förklarar det som identiskt med sjönamnet *Ramsjön*. Riktigheten av denna tolkning visas av Rasmus Ludvigssons form *Ramsjö*. Sjönamnet *Synningen* i Rimbo sn, Uppland, betraktar H. som ellips av **Synningesjön*.¹ Rasmus Ludvigssons form *Syninge Siö* styrker denna förklaring.

För sjönamnet *Barsättern* i Gåsinge sn, Södermanland, ser det enligt H. ut som om namnet på den vid sjön liggande gården *Barsätter* skulle ligga till grund. Sjön står i förbindelse med en å, som på kartan kallas *Sätterån* och rinner förbi gården *Sättran* (*Sättra* ek). Med anledning av detta gårdnamn antar H. att ån även burit namnet *Sättran*. Han menar vidare att det »naturligtvis är möjligt, för att icke säga sannolikt, att sista leden i sjönamnet härstammar från detta älfnamn, **Sättran*». Hela denna hypotes om ett älvnamn **Sättran* är onödig och osannolik, och sjönamnet *Barsättern* är uppenbarligen ellips av *Barsätre Siön* (1560 R. Ludvigsson).

Sjönamnet *Viren* i Ö. o. V. Vingåker, Oppunda hd, sammanställer H. med frågetecken med bynamnet *Viala* och sv. *vira* 'veckla omkring'. Sjönamnet skrivs 1560 (R. Ludvigsson) *Huideren* och bör förklaras på annat sätt.

Sin förklaring av sjönamnet *Glan* i Östergötland hade H.

¹ Gården *Synninge* är belägen omkr. en halv mil från sjön.

kunnat styrka med namnformerna *Gladh sjön*, *Gladh* och *gladen* hos Ludvigsson.

Att sjönamnet *Möckeln* i södra Småland är förkortat av ett äldre *Myklesjön* framgår av Ludvigssons form *Mycklesiön*.

I Sv. sjönamn 1, s. 175, uppger H. att *Glafven* är ett äldre namn på *Glafsfjolen* i Värmland. Uppgiften har han hämtat ur Tunelds geografi (1741), s. 196, där man läser »*Glafwen* eller *Glafsfjohlen*». Med *Glafwen* menas emellertid icke Glafsfjolen utan den strax bredvid belägna stora sjön *Stora Gla*. Och *Glafsfjolen* heter redan hos Ludvigsson *Glass fiolen*, dvs. *Glads fjorden*. Sjön har fått namn efter sin viksmala form och sitt läge nära sjöarna *Stora* och *Övre Gla*. Samtliga tre sjöarna ha otvivelaktigt en gång med ett gemensamt namn kallats *Gladh*. Man har sedan delat upp dem i *Övre Gla*, *Stora Gla* och *Glafsfjolen*. Sockennamnet *Glava* (*Glada*pros Flateyarbok, *Gladeväll* 1540 jb, *Gladhawols* sn 1546 tl) förklarar ortnamnskommittén (SOV 4, s. 10) som sammansatt av ett älvnamn **Gladh*. Enligt min tanke innehåller namnet **Gladhavall* gen. plur. av sjönamnet *Gladh* och har ursprungligen betecknat vallen mellan de båda största och viktigaste sjöarna *Gladh*.

Sjönamnet *Skagern* härleder H. ur stammen i sv. dial. *skag* 'utsprång, udde', fsv. *skaghi* 'udde' m. m. Ludvigssons form *Skaren* tyder på en annan härledning. Det råder intet tvivel om att *Skaren* = *Skagen* är detsamma som västgöotalagens *scadur*. I nominativformen har *ð* fallit, varefter ett labialt glidljud uppstått mellan *a* och *u*, vilket glidljud senare utvecklats till *g*. Dativformen **Skadure* skulle regelrätt synkoperas till *Skaðre*, varav redan under fsv. tid *Skare*. Av denna dativform samt av sammansättningsformer har best. form nom. *Skaren* utvecklats sig. Som ex. på namnet *Skadhur's* utveckling i sammansättning må nämnas sockennamnet *Skagershult*, som 19 mars 1425 skrives *skarzshwt*.¹

¹ Diplom i Riksarkivet. Om *Skagern* se vidare J. Sahlgren, *Skagershults sockens naturnamn* (1912), s. 7 ff., 81 ff.

Jag har nu länge nog uppehållit mig vid bristerna i Hellquists sjönamnsbok. Det är på tid att återvända till förtjänsterna. Det väldiga geografiska undersökningsområdet har i en mängd fall hindrat förf. från tillräcklig analys av det enskilda namnet. Den breda planen har emellertid haft den fördelen med sig att till en mängd sjönamn släktingar och paralleller kunnat uppvisas. Tack vare dessa paralleller har förf. kunnat framställa lyckade tolkningar i sådana fall där det ensamstående namnet ej gett tillräcklig ledning. Min tidigare kritik av Sv. sjönamn har ej tagit tillräcklig hänsyn till detta förhållande.

Ett mycket viktigt resultat, som H:s undersökning medfört, är att de undersökta sjönamnen, varibland med säkerhet Sveriges äldsta sjönamn äro tillfinnandes, ej i något fall behöva antas tillhöra ett annat språk än det svenska och dess förstadier.¹ Hellquist har sålunda lyckats göra sannolikt att i södra Sverige alltsedan de äldsta sjönamnens tillkomst talats nordiskt språk eller språk varav de nordiska språken direkt utvecklats sig.²

År 1904 utkom i Göteborgs högskolas årsskrift Hellquists andra stora ortnamnsavhandling: »Om de svenska ortnamnen på *-inge*, *-unge* och *-unga*». Under arbetet med »Svenska sjönamn» hade han funnit att vissa by-, gård- och sockennamn på *-inge*, *-unge* och *-unga* tydligen stodo i etymologisk förbindelse med vattennamn. Det blev då nödvändigt att söka avgöra om man i dessa fall hade att utgå från vattennamnet eller gårdnamnet som det primära. Han företog sig då med berömvärd energi att, ehuru flertalet namn av denna grupp ej hade med vattennamn att göra, undersöka hela denna namngrupp.

Huvudstommen av *inge*-namnen fann Hellquist vara bildad av »gamla släkt- eller klannamn s. k. patronymica». Mindre grupper voro de som voro bildade genom avledning av appellativer och vattennamn.

¹ Jag bortser naturligen från sjönamn som innehålla sena låneord eller bero på sen finsk bosättning.

² Rörande Hellquists »Svenska sjönamn» hänvisar jag vidare till mina arbeten »Edsbärags härads sjönamn» (Sv. landsmål 1908) och »Skagershults sockens naturnamn».

I särskilda kapitel redogöres för de patronymiska *inge*-namnens utbredning, morfologi m. m.

Hellquists arbete har särskilt kritiserats av Johannes Steenstrup, som i sina »Indledende studier over de ældste danske stednavnes bygning», s. 85 ff. vill göra sannolikt att *inge*-namnen i regel äro bildade till naturbetecknande ord. I mångt och mycket är Steenstrups kritik berättigad. Det torde vara otvivelaktigt att Hellquist överdrivit den roll patronymica spelat för uppkomsten av ortnamnen på *inge*. Det är t. ex. rätt klart att de ganska vanliga ortnamnen *Risinge*, *Steninge* och *Öringe* böra härledas ur appellativen *ris* 'småskog', *sten* och *ör* 'grusmark' och ej ur släktnamn, vilket också H. själv antager i de fall då dylika ortnamn bäras av mindre gårdar. Namnet *Skärpinge* upptar H. bland de patronymiska *inge*-namnen, men han medger själv att flera av *Skärpinge*-namnen kunna misstänkas vara bildade till ordet *skarp* 'torr (om jordmån)'.

Det hade givetvis varit fördelaktigare, om H. behandlat de säkra patronymiska *inge*-namnen för sig. Man hade då fått en klarare uppfattning om värdet hos hans bevismaterial.

Det måste erkännas att de flesta av Hellquists patronymiska namn äro mångtydiga och osäkra. Ett sådant namn som *Almunge* (*in almungi* 1291) innehåller enligt H. ett patronymicum **Almunger*, av den personnamnsstam som ingår i fsv. **Almborgh* och som väl är densamma som trädnamnet *alm*.

Mansnamnet **Almborgh* är konstruerat av M. F. Lundgren ur ett fsv. ortnamn (*in*) *almborstorpe*, som är anträffat en enda gång i en avskrift av ett testamente från 1326 eller 1327, och som ej kunnat lokaliseras. Skulle överhuvud ett personnamn *Almborgh* ha existerat borde detta knappast ha haft gen. på *-s*.

Som redan Hellquist själv påpekat motsvarar fisl. *Almarr*, fda. *Almar(us)* sannolikt fhty. *Alimar*. Fisl. *Almgeirr* torde motsvara fhty. *Amalger*. Det är sålunda icke styrkt att *alm* kan ingå i gamla nordiska personnamn. Försiktigheten bjuder då att anta att *Almunge* är bildat antingen direkt till trädnamnet *alm*

eller snarare till ett till *alm* bildat ortnamn (ett ånamn *Alma*? Jfr det no. älvanamnet *Alma*¹ samt *Almaån* i Kristianstad län).

Fsv. **Aplunga* i V. Ämterviks sn., Fryksdals hd, Värmland, härleder H. ur ett släktnamn **Aplunger* bildat av den personnamnsstam, som ingår i fsv. och fda. *Api*, ags. *Apa*, fht. *Affo*. Namnet på den bredvidliggande sjön *Aplungen* är enligt H. sekundärt i förhållande till gårdnamnet. Gården heter numera *Aplung*. En angränsande gård heter *Aplungstorp*. Att sjönamnet är primärt, därom råder knappast något tvivel. Ortnamnskommittén gissar på att det är avlett av ordet *apel*.²

Askunga i Fridlevstads sn, Medelsta hd, Bleking, menar H. vara bildat av släktnamnet **Askunger*, avlett av den personnamnsstam, som ingår t. ex. i fsv. *Askulf*. »Det finns intet skäl att antaga, det ortnamnet direkt afletts af trädnamnet *ask*: vi känna inga säkra motsvarande namn på *bok-*, *ek-*, *gran-*, *hester-*, *lind-*, ord som annars äro mycket vanliga i ortnamn». Men fsv. *Æspinge*, Skåne, härleder H. själv möjligen ur ordet *asp*. Jfr vidare de svenska ortnamnen *Graninge*, *Hasslinge*, *Hässlinge*, *Eninge* (enl. H. av busknamnet *en*) och *Almunge*.

Det uppländska socken- och häradsnamnet *Bälinge* tolkar H. som ett släktnamn **Bælinger*, utgående från ett personnamn *Bæle*, som med genitiv ingår i det fsv. binamnet *Bæla* socken. Som O. v. Friesen visat i Upsala Nya Tidnings julnummer 1918 är den ursprungliga namnformen icke *Bälinge* utan *Bäling*. De äldsta beläggen (som H. utelämnar) äro: de *beling* 1188—97 SD 1, s. 123 or., de *beling* 1253 SD 1, s. 367 or., ecclesia *bæling*.. de.. *Bælahunderi* 1281 SD 1, s. 589 avskr. fr. 1283. O. v. Friesen har (a. st.) förklarat *Bæla* som gen. plur. av ett inkolentnamn **bælar* 'invånare i Bäling'. Denna hans förklaring kan stödjas med flera parallella uppländska sockennamn. Jag nämner särskilt *Börje*³

¹ Rygh, No. elvenavne, s. 3.

² SOV 2, s. 49.

³ in *birium* 1291 SD2, s. 104 or. Om härledningen se B. Hesselman i Namn och bygd 1930, s. 33 ff.

och *Vänge*¹ i det till Bälunge härad gränsande Ulleråkers härad.

Bäling har enligt v. Friesen ursprungligen varit namn på själva tingsplatsen. Han tolkar ordet som en *ing*-avledning av den stam, som är bevarad i fvno. *bali* m. 'liten jevn förhöjning paa en mark, gräsplet'. Man väntar emellertid i så fall ett inbyggarnamn **bæliar*, ej *bælar*. Stamvokalens *a* bör ha varit långt. Man har då knappast att tänka på annat grundord än ordet *bål*. *Bäling* skulle då betyda ungefär 'bålplatsen' och syfta på någon vårdkasplats, någon plats där eldar av religiösa anledningar tänts el. dyl.

Intressant är uppdelningen på sockennamnet *bæling* och häradsnamnet *Bæla* (hunderi) 1281. Det synes möjligt att *Bæla* från början uppkommit som häradsnamn.

I senare tid har *Bäling* ombildats till *Bälunge* efter mönster av det angränsande *Björklunge*. Socknen kallas på orten fortfarande i dagligt tal *Bäling*.

Liknande invändningar skulle kunna framställas i mängd, men de få icke fördölja det faktum att Hellquists bok om *inge*-namnen betecknar en milsten i ortnamnsforskningens historia. Det är den första moderna monografi som publicerats över någon nordisk bynamnstyp. Den har citerats tusentals gånger i språkvetenskapliga arbeten och dess nu påfallande brister äro försvarliga hos ett banbrytararbete. Hade Hellquist gett sig tid att även grundligt studera det germanska personnamns materialet, skulle arbetet säkerligen ännu stått på höjden av modern forskning.

Hellquists nästa stora ortnamnsmonografi »De svenska ortnamnen på *-by*»² är hans metodiskt bästa arbete på detta forskningsområde. Det lämnar också en mängd viktiga och intressanta resultat. Här ibland böra nämnas:

¹ *parochia vengium* 1291 SD2, s. 113 or. **Vængiar* är uppenbarligen ett inkolentnamn avlett av *vång* med *ia*-suffix.

² I Göteborgs Vetenskaps- och Vitterhetssamhälles handlingar F. 4, Bd 20: 2 (1918).

1) De allra flesta namn på *-by* innehålla som första led beteckningar för terräng- eller andra naturförhållanden.

2) Många *by*namns första leder syfta på kulturella förhållanden eller av mänskohand frambrakta föremål, t. ex. *Borgby, Broby, Färjeby, Gårdeby, Husby, Kvarnby, Täby*.

3) En mängd namn på *-by* innehålla adjektiv eller adverb som beskriva »byns» beskaffenhet eller läge, t. ex. *Lisselby, Myckleby, Bredbyn, Långbyn, Norrby, Väs(t)by, Ös(t)by*.

4) I Värmland, Dalsland, Uppland finnas talrika namn på *-by* som innehålla personnamn som förra leder. Dylika *by*namn finnas också i Östergötland.

5) Många *by*namn innehålla inkolentnamn och personbeteckningar, t. ex. *Bondeby, Karleby, Rinkaby, Älvkarleby, Morkar(la)by, Åbyggeby, Fostar(va)byn, Lidingby*.

6) Namnen på *-by* äro allmänna på slättbygderna. I skogstrakterna påträffas de betydligt mera sparsamt och då i regel vid vattendragen.

7) Namnen på *-by* ha bildats under ett långt tidsskede. »Ingenstädes där man har påtagliga fakta att hålla sig till när man längre ned än på sin högsta höjd till folkvandringstidens senare århundraden (6—700-talen), och i många fall måste man stanna flera århundraden hitom» (s. 126).

Dessa viktiga och väl underbyggda slutsatser torde man icke lätteligen kunna rubba. I några andra fall känner jag mig ej lika övertygad. Då Hellquist antar att i huvudstammen av namngruppen ordet *by* har samma betydelse som det har i modern svenska, kan jag i alla händelser ej vara med. Min erfarenhet har i stället givit vid handen att den vanliga betydelsen av *by* i gamla ortnamn är 'gård'.¹

Bland Hellquists viktigaste ortnamnsarbeten bör även räknas hans »Svensk etymologisk ordbok» (1920—22), den första ordbok där ortnamn i större utsträckning förklaras. Han har här haft tillfälle att revidera en hel del av sina äldre namnförklaringar

¹ Jfr v. Friesen i Upsala Nya Tidnings julnummer 1915, s. 3.

och framställa ett flertal nya. Givetvis kan även här invändningar resas mot enskilda etymologier. Så t. ex. förklaringen av gårdnamnet *Tagel* som ett ursprungligt vattennamn hörande till ordet *tagel* 'långt styvt hår'. Han jämför sjönamnet *Långhalmen* till *halm* i bet. 'halmstrå'. Hellquist har här förbisett att ordet *tagel* äldst betyder 'svans', 'stjärt' (jfr fhty. *zagal* 'svans', ags. *tægl*, eng. *tail* 'svans', eng. *cocktail*) och att betydelsen 'svanshår' är relativt sent härledd ur betydelsen 'svans'.¹ I detta sammanhang vill jag påpeka att *Långhalmen* naturligtvis ej, som ortnamnskommittén (SOÄ 18, s. 171) menar och som H. i svenska sjönamn alternativt antar, kan vara bildat av ordet *långhalm*. Sjön är mycket lång och smal.

Mot en del av andra författare framställda tolkningsförslag visar han sig stundom litet för välvillig. I det hela synes han emellertid med prisvärd försiktighet gjort sitt urval av för ordboken lämpliga ortnamnsförklaringar.

Hellquist förberedde med stor energi och omsorg en andra upplaga av sin ordbok, som så vitt jag genom samtal med honom kunnat förstå i mångt och mycket reviderade i den första upplagan framställda meningar. Denna andra upplaga fick han tyvärr icke uppleva.

Elof Hellquists insats på ortnamnsforskningens område var banbrytarens. Han var den förste som vetenskapligt tillfredsställande behandlat en nordisk ortnamnsgrupp, och ifråga om författandet av översiktliga ortnamnsmonografier och handböcker är han ännu oöverträffad. Jag har i det föregående tillåtit mig en del kritiska anmärkningar mot detaljer i hans arbeten, men då jag nu lägger pennan från mig är det med en känsla av sorg över att aldrig mer få öppna en ny ortnamnsbok med Elof Hellquists författarenamn, som under alla omständigheter garanterade stor lärdom, viktiga slutsatser, vetenskaplig reda och omutlig hederlighet.

¹ Se vidare J. Sahlgren i *Namn och bygd* 1923, s. 184.

E. H. Lind: Norsk-isländska Dopnamn och fingerade Namn från Medeltiden. Supplementband. Utgitt av Det norske videnskapsakademi i Oslo. 1931. 920 spalter.

Kort för sin död (17. aug. 1931) hadde E. H. Lind lagt siste hånd på sitt hovedverk da han (våren 1931) sendte ut supplementbandet til »Norsk-isländska Dopnamn», som utkom i årene 1905—15. De to band med »dopnamn» (nedenfor kalt I og II) vil sammen med »Norsk-isländska Personbinamn från medeltiden» (1920—21) av samme forfatter bli noen av de viktigste hjelpemidler for studiet av norsk-islandsk middelalder. Navnebøkene blir greie opslagsbøker ikke bare for navneforskeren, men også for historikeren, som vil ha greie på hvor en person er omtalt. Språkhistorikeren har fått et ypperlig materiale; det vil gi de eldste skriftspråks-eksempler på mange lydoverganger; jeg nevner som eksempel overgangen fra *Petr* til *Pedher* eller *Per*, fra *Niclas* til *Nigels* eller *Nils*, diftongforenkling i navn som *Eiríkr*, *Þorgeirr* osv. Lydutviklingen i navnene forteller om tilsvarende endringer i andre ord. Dateringen av navneformerne hos Lind er derfor verdifull også for språkhistorikeren. En god hjelp for språkmannen er det at Lind har gjort forskjell på originalbrev og avskrift; dette siste er for resten ikke alltid gjennomført. Således er flere av navnene i Munkelivs brevbok fra 1427 opført med årstallet for ophavsbrevet, uten at årstallet for det bevarte dokument er nevnt hverken i I eller II. Jeg nevner som eksempel fra II *Perus*, skrevet *Peruss*, som Lind citerer fra Sogn 1371 og regner for »fel» for *Petrus*. I virkeligheten er Munkelivs brevbok fra 1427 kilden for navneformen. Så sent tør vi sikkert regne med bortfall av *t* foran *r* (sml. Norsk språkhistorie til omkr. 1370, s. 284); navneformen skyldes derfor neppe noen feil.

I »Förord» til II uttaler Lind: »Huvudsyftet med denna nya namnbok har varit att minska antalet av förut endast summariskt behandlade namn och på så sätt i någon mån avhjälpa den i förf:s egna ögon svåraste bristen i den äldre dopnamnsboken. De sålunda nu omarbetade namnen uppgå till 160 stycken. Det är min förhoppning, att arbetet härigenom skall ha vunnit ett icke oväsentligt ökat värde, i främsta rummet för den historiska forskningen, men säkerligen även för den språkvetenskapliga. Omarbetningen innebär för bådadera en mera djupgående och mångsidig kännedom om namnen i fråga. De finnas ju för övrigt nu behandlade efter båda metoderna.»

Det var ved hjelp av videre utnyttning av sine eldre sam-

linger Lind realiserte denne mer dyptgående behandling av navnene. Dessuten fikk han nytt materiale fra nyttgitt litteratur, især DN. og DI.

At ikke materialet har kunnet bli fullstendig, var Lind klar over. »I ett fall som dette är *fullständighet* något, som väl kan uppställas som mål och eftersträvas, men knappast uppnås», sier han i »Förord». Det er da litt påfallende og skyldes vel en ren inkurie at han ikke tok hensyn til de tillegg Hjalmar Falk gav i sin anmeldelse her i ANF (bd 27 s. 96—99) av de fire første heftene av I. Falk nevnte kvinnenavnet *Gesa* (ennå i Sogn *Gjesa*) i et brev fra 1391 (DN 1 nr. 532). Nå er dette brevet et falsum (se Gustav Storm, Magnus Erlingssöns Lov om Kongevalg, 1880, s. 13 f.), hvad nok Lind har visst. Men dette falsum er rimeligvis gjort i det 15. hundreår (se Storm sst.), så navnet burde vært med. Det samme gjelder mansnavnet *Alein*, som Falk nevner (etter Hægstad) fra 1329.

Når det gjelder falske brev, har Lind ellers tatt navnene fra dem med; men helt konsekvent med å angi om et brev var falskt eller ikke, var han ikke.

Selv om Lind har fått hovedmengden av navn og personer med, vil nok en ny gjennomarbeiding av litteraturen kunne skaffe en del nytt stoff. I sin nekrolog over E. H. Lind har Anders Grape (NoB 19: 165) pekt på at en del av de vanligste navnene enda i II »helt eller så gott som helt — får åtnøjas med den rent lingvistiska behandlingen». Denne begrensning har Lind sikkert kjent sig tvunget til av hensyn til plass og tid. Men det kan ikke nektes at det er et ønskemål å få materialet supplert også for disse vanlige navnene.

Materialet kan økes fra enkelte kilder. Jeg nevner de navn som ikke sjelden er skrevet i forskjellige codices. I hovedhåndskriftet til Konungs skuggsjá er i en marginalnote nevnt »Þorstæin ionsson lensmader a hadalande» og »ogmunder lauransson» (se Finnur Jónssons utgave s. 1). Begge disse personene kunde vært nevnt, og skrivemåten *laurans* er ellers ikke notert hos Lind.

Også i DN støter man stundom, men ytterst sjelden på navn som ikke er optatt hos Lind. Til dels fins de hos Lind under en uventet opslagsform. I 1319 nevnes i Oslo en *Gaara sadde* (DN 5 nr. 62); Lind nevner navnet i II under *Geiri*. Det er mulig det er riktig, en henvisning fra *Gaara* hadde likevel vært ønskelig. — At der ikke er henvisninger fra *Rani*, *Roðgeirr* o. l. til samme navn i islandsk form med *H-*, kan en venne sig til, men både ved slike navn og andre savner en ikke sjelden henvisninger. Et par navn har jeg ikke kunnet finne, således *Vddarðr* nom. (gen. *Vddarðar*, dat. *Judarðe*) i brev fra Oslo

1225 (DN 1 nr. 7), eller *Flescha* akk. (lat.), navn (kanskje tilnavn) på famulus hos biskop Håkon i Bergen 1338 (DN 8 nr. 112). — Det sjeldsynte navn *Birningr* kunde vært nevnt etter et diplom fra Sogn 1311 (DN 3 nr. 94), hvor det forekommer i dat. skrevet *birngi*. Navnet er misforstått og mislest i DN; men Hægstad har gjort opmerksom på det riktige forhold i Indre sudvestlandsk 2 s. 8. Navneformen har betydning da den viser et tidlig eksempel på synkope, dessuten gir den et nytt kildested for dette underlige navnet.

I II er *Rydgeirr* et nytt navn, funnet 1296 i Bergen. Lind mener at navnet »troligen» er tysk. Også Hægstad regner navnet for tysk (»Rüdiger») og opplyser om at samme person og navn, skrevet *Rydgeirs* gen. også forekommer i 1309 (Indre sudvestl. 2 s. 16). Det hjemlige *Rodgeirr* (*Hróðgeirr*) har vel også spilt en rolle for navnet; dette siste navnet har Lind en del eksempler på (jeg kan legge til lagrettesmannen *Rodgæir Amundæson* fra Enebakk 1428, se diplom trykt i »Østaglett» 6 s. 32). — Navnet *Teitr* har ikke mange representanter; men tallet kan økes med den nordmann som har skrevet det bekjente Saudabrev (se om ham hos Hægstad i ANF 26, s. 213, 217). — På Hoprekstادتavlene (før år 1300) finner vi navneformen *þorbion* (DN 13 nr. 2), som burde vært nevnt (ellers er Hoprekstادتavlene citert).

Av fremmede kilder med norsk grunnlag har Lind brukt Bråvallakvadet hos Saxo etter Olriks gjennomgåelse i ANF 10 s. 223 ff. Men en del av navnene her mangler både i I og II, f. eks. *Blihar* (under *Bligr*), *Grundr*, *Rokar* (under *Hrókr* o. fl.). — Navnet *Álfarr* har Lind I fra dette kvad i den isl. gjengivelse i »Sogubrot af fornkonungum». Navnet er ellers kjent fra sene østnorske kilder, hvor *a* rimeligst er en sekundær innskottsvokal. Det er da grunn til å mene at det er en slik østnorsk innskottsvokal som også foreligger i den isl. saga, slik som Olrik mente forelå i *Krókarr* for *Krókr* (ANF 10 s. 260; sml. NTS 3 s. 12).

En del navneformer hos Lind tør være tvilsomme fordi de er uriktig normalisert utifra böiningsformer eller lydformer som ikke forelå fullt oplyst. Til slike navn hører *Guðvér*, som man mente forelå i no. stedsnavn som *Gudeslund* o. l. Denne opfatning lar sig ikke oprettholde, se M. Olsen i tredje utgave av P. A. Munch's »Norrøne gude- og helte-sagn (s. 216), sml. Seip, Norge (s. 25); iallfall vilde en henvisning til denne opfatning vært nyttig. Likeså er navneformer som *Skialgi* og *Skógi* som sideformer til *Skialgr* og *Skógr* svært tvilsomme (se ANF 45: 287). Det er neppe riktig at *þorbergr* har noen genitiv på *-ar* (sst. s. 288). — I II forekommer som et nytt kvinnenavn *Liúf* som en hypotetisk sideform til *Liúfa*; grunnlaget er et norsk stedsnavn *a Liufærwange* (1336). Magnus Olsen har antatt at her foreligger

et **Ljúgarvangr* (Stedsnavn og gudeminner i Land s. 76). — Lind opfører *Suðrir* som et særskilt navn, det finnes brukt om én person fra Vestfold 1337 og 1338; i gen. *Sudra*. Men her er det god grunn til at mene at det er navnet *Sundre* som foreligger, skrevet »hypertradisjonelt» (sml. *aðrir* og *andre*, se Vestfoldminne 2 s. 32). Er dette riktig, må *Suðrir* som særskilt navn utgå; at det skulde foreligge i stedsnavnet *Sudreksland* er helt tvilsomt. Men Lind har naturligvis hatt rett til å føre op formen *Suðrir* på grunnlag av det ene diplomeksemplet.

En del navn med *-ll-* bør sikkert gå ut som særskilte navn. I sin anmeldelse i ANF 7 (s. 97) hevder Falk at *Allaug* (Vest-Agder 1489 o. fl.) ikke burde vært medtatt fordi det var en sideform til *Aslaug*. Magnus Olsen mente (NG 10 s. 29) at *Allaug* var et opr. *Arnlaug*. Lind behandlet dette forslag ANF 36 (s. 323 f.) og avviste det. Men i II har Lind antatt at mannsnavnet *Arnlaugr* foreligger i stedsnavn som *Allauxrud* (1322) o. fl. Han må da ha regnet denne lydovergang for rimelig. Men Falks opfatning synes å ha likeså mye for sig, fordi vi også ellers finner *ll* for *sl*. Lind mener i I at kvinnenavnet *Asleif* blir skrevet *Alhleifar* i gen. (Munkeliv-avskrift 1427 av Sunnhordlandsbrev 1301). At *ll* i mange tilfelle svarer til *sl* og *tl* har jeg vist i »Norsk språkhistorie til omkring 1370» (s. 300), således i navnet *Gille*, noe Hægstad antok alt i Rygjamaal s. 56. Et navn som *Alli* er visst identisk med *Atli*; Lind har vist (i I) at *Aslaker* og *Allaker* blir brukt om samme mann i Vest-Agder 1405 og 1411. Det er altså god grunn til å opfatte *Allaug* som en form av *Aslaug*. Naturligvis vil det også ha kunnet representere *Arnlaug*.

Atni hos Lind (I), skrevet *Aatne*, Ryfylke 1328, er rimeligvis bare en nyutviklet form av *Arni*, se Vågslid, Norsk navnebok (s. 42) og min »Norsk språkhistorie til omkring 1370» (s. 297).

Navnet *Liódolfr*, hos Lind normalisert som *Liöðólfr*, synes iallfall i mange tilfelle å være identisk med *Liötólfr*. I originaldokumenter er navneformen med *d* kjent først fra 1360 fra Båhuslen. De aller fleste eksempler på navnet er fra bygder med overgangen *t > d*. Omkring 1370 optrer en *Asmunder Liódolfrson* som rådmann i Tönsberg og visstnok også ved et jordsalg i Odal. Det er det eneste eksempel på denne navneform utenfor dialekter med *t > d*; og i Tönsberg er det nettop på den tiden ikke lite båhuslensk innslag (se Vestfoldminne II s. 309). Lind har riktignok (i I) et eksempel som opgis å være fra Bergen 1316; men dokumentet er bare kjent i en avskrift fra slutten av 14. hå. i et lovhåndskrift fra Sør-Østlandet (visstnok Skien; Cod. Sth. 29 qv. hånd g).

Hvordan det forholder sig med »sterke» og »svake» dobbeltformer som *Hiarrandr* og *Hiarrandi* er ikke klart. I MM 1927

(s. 150) har jeg nevnt at vi kan se at »sterke» navn i norsk som *Vinaldr* optrer i »svak» form i islandsk, visst fordi islendinger har oppfattet et uttalt *Vinalde* (med bortfalt *r*) som »svak» form. Så synes også å kunne være tilfelle med *Hiarrandi*. Omvendt synes *Eindriðr* å være en sekundær norsk skriftform for *Eindriði*. Det er helt naturlig at en slik skriftform opstod i det 14. hundreår, da navnet sikkert alt på den tid i talen må ha lydt *E(i)ndre* e. l. — Lind taler selv om hvordan *Amundi* og *Amundr* blir sammenblandet etter 1300; »svake» og »sterke» former optrer i samme brev, f. eks. *Amundi*, gen. *Amundær* Ringerike 1334 (DN 4 nr. 211). Dette viser godt at en ikke alltid kan regne med to slike navn i talen, selv om skriften har den.

De historiske opplysninger synes i regelen å være pålitelige. Det store arbeidet Lind her har nedlagt, vil være videnskapen til uvurderlig nytte. Det vil hjelpe til å identifisere personer og slekter, vise ulik navnebruk på de forskjellige kanter av det norrøne område. Stundom kan man nok nære tvil om hvorvidt Linds identifikasjon av personer er riktig. Jeg nevner et par slike tilfelle. Således er det vel tvilsomt om Harald Hakonsson i Onsøy 1385 er den Harald Hakonsson som optrer som lagmann i Skien fra 1391 av. Identifikasjonen skriver sig fra P. A. Munch »Det norske Folks Historie», Unionsperioden, bd. 2 (s. 195). Det er tvilsomt om Ewindhæ Alfsson (Gudbrandsdal 1442) optrer som lagrettesmann på Romerike 1467 (se Lind II sp. 12). — En annen liten feil finner jeg under Asgauter: A. Nikulasson er rådmann i Tönsberg 1393—1421 (ikke bare til 1416), se Gjessing, Tönsbergs historie i middelalderen (s. 161). Feilen skyldes visst en trykkfeil i DN 2 nr. 660 (*Augaut* for *Asgaut*).

En del feil hos Lind skyldes feil i de trykte kilder. Særlig er navneformene ofte tilfredsstillende trykt i DN, idet forkortinger er oppløst uriktig, eller der fins feillesninger. Der har i lengre tid vært arbeidet med en rettingsliste til DN, den vil hjelpe noe; men det vil neppe bli plass til å ta med alle uriktige opplysninger. Således er nyutviklet vokal foran *r* og ofte foran *s* brukt mye oftere i kildekriftene enn det fremgår av DN. Her vil navneboken ikke kunne bli riktig før norske diplomer blir utgitt i faksimile eller etter bedre utgivelsesprinsipper enn vår nuværende utgave. Det er allikevel en tröst at disse feilene ikke er av gjennomgripende betydning, iallfall ikke når en er oppmerksom på dem.

I slutten av boken er opført en kort rettingsliste til I. Jeg supplerer den med følgende:

Sp. 89²²: *astriþi* les *asriþi*.

» 387₁₈: *Guderidh* » *Gudedridh*.

- Sp. 509₁₂: 46¹⁶ les 47¹⁶.
 » 921⁴: PiSt. » PnSt.
 » 1073₁₇: Holster » Holter.

Det fins enda en del utrykt materiale som Lind ikke har kunnet få utnytte. En del er trykt på mindre lett tilgjengelige steder. Det fins enda en del unyttet materiale i Suhms »Historie af Danmark». Diplomer er trykt hist og her i tidsskrifter, jeg nevner Maal og minne 1927 (med navnet *Aslaker bolter* i Oslo 1359), i St. Hallvard 1928, i Østaglett 1926 (s. 32), i Orkdøla-fylket 1924 (s. 24). — Også en kilde som Akershusregistret fra 1622 (utgitt ved G. Tank 1916) har en del navnemateriale av verdi, selv om skriftformene her ikke er middelalderlige.

Av utrykte kilder kommer i første rekke diplomer i det norske riksarkiv, til dels også andre steder. Dernest nevner jeg Gerh. Schönings utdrag av norske diplomer (bl. a. i Langebeks Excerpter, Det kgl. Bibliotek, Kbh.). En del av de diplomene er nok trykt siden, men en del er gått tapt. En del vil også yngre norske runeinnskrifter gi; men her har Lind fått meddelelser fra Sophus Bugge, så materialet fra dem er godt utnyttet.

Grape opplyser i NoB (19 s. 165) at en »rätt betydande efter-skörd till verket finnes bland författarens efterlämnade papper». Vi må ønske at disse supplementer snart vil kunne komme videnskapen til nytte. Det er beundring og takknemmelighet mot Lind vi er fylt av når vi ser på hans arbeide, og jeg for min part kan praktisk talt hver dag ha hjelp av hans böker.

Det vilde være fullt ut i hans ånd om en nå kunde planlegge en samlet utgave av navnene, øket med Linds egne tillegg og med nytt materiale. Det kunde kanskje neste gang være nyttig å dele det norrøne navneforråd op i islandsk og norsk; hvert av disse bind vilde jo være lettere overkommelig enn det hele. Det vilde også gi et klarere bilde av likhet og ulikhet i navnebruk i Norge og Island. Lind tok »fingerade namn» med i sine böker. Det burde overveies om ikke også fremmede navn og fremmede personer omtalt i norrøn litteratur burde medtas. Nå har de ikke plass noe sted. En fyldig liste over dem vil sikkert også kunne kaste lys over norsk-islandsk navneutvikling og også på mange andre måter være til nytte for videnskapen. Det har også vært uttalt som et ønske (av Lis Jacobsen i Nationaltidende, Kbh. ¹⁷/₄ 1931) at Linds navnebøker blir utstyrt med register av forskjellig slag, f. eks. over siste ledd i sammensatte navn. I noen monn vil dette kunne gjøres forholdsvis lett, og det vil lette bruken av bökene og gi bedre oversyn over navnematerialet.

Lis Jacobsen: Eggjum-stenen, Forsøg paa en filologisk Tolkning. Khvn, Levin og Munksgaard, 1931. 111 + 6 + IX s.

Sedan prof. Magnus Olsen 1919 i Norges Indskrifter med de ældre Runer III offentliggjorde sin tolkning av den 1917 funna Eggjuminskriften, har denna inskrift kommit att intaga ett rum i runologernas diskussion, vilket endast kan jämföras med det intresse, som kommit Rökstenens inskrift till del. Bland dessa inlägg i diskussionen kring Eggjumstenen tilldrager sig dr Lis Jacobsens stora, förnämt utstyrda avhandling det största intresset. Det här publicerade bildmaterialet är nämligen av sådan kvalitet, att det i många fall ger forskningen tillfälle att anställa förstahandsundersökningar angående inskriften, utan att man har den i Bergens Museum förvarade stenen tillgänglig, vilket förhållande givetvis är av stort värde. En metodisk detalj, som det är av intresse att notera, är att förf. vid sina undersökningar delvis begagnat sig av en gipsavgjutning, som är lätt att anpassa efter den gynnsammaste belysningen och varigenom förf. kunnat förlägga stora delar av forskningsarbetet till den för henne lämpligaste arbetsplatsen. Till slut har givetvis en kontrollundersökning av originalet måst företagas.

I motsats till Magnus Olsen börjar Lis Jacobsen vid sin tolkning med inskriftens undre rad, vilken enligt vad de paleografiska förhållandena ge vid handen är först ristad. De argument, som givas för att inskriften skall läsas i denna ordning, synas i allt väsentligt övertygande.

Även LJ:s tolkning av såväl enskilda ord eller uttryck som av inskriften i dess helhet avviker på många och viktiga punkter från MO:s. Givetvis äro LJ:s många nyläsningar av växlande värde, men det synes vara fullt klart, att förf:s sorgfälligt tillämpade filologiska metod i många fall lett till större klarhet beträffande den mystiska inskriftens betydelse och innebörd än MO:s i och för sig geniala och grundlärdade »externa» metod. Av stor betydelse för LJ:s metod är dess beaktande av och stränga fasthållande vid den parallellism, som utgjorde ett av den forn-germanska dikningens allra viktigaste kännetecken. Med dessa synpunkter för ögonen ha vissa delar tolkats efter principer, som påminna om lösandet av relativt enkla ekvationer. Mycket tilltalande verkar den efter parallellismens principer tolkade undre raden (LJ:s linje 1): *ni s solu sot uk ni sakse stain skorin ni (said)* (MO: *sati* = satte) *maR nakda ni snarpiR* (MO: *snareR* = snara, övermodigt djärva) *ni wiltiR manR lagi (pa)* = »Ikke er Stenen truffet af Sol og ikke med Jærnkniw skaaren, Ej skal

Sejdmænd lægge den blot, ej heller Mænd, besnærede eller vildledte (ved Sejd)». Det sista *þa* = *þann* (vilken läsning grundar sig på ett par runrester, som ännu ej observerats, när MO:s tolkning kom till) passar mycket väl till LJ:s tolkning i övrigt, men det bör understrykas, att läsningen är nästan ren konjektur, i det att det paleografiska grundlaget på denna punkt är oerhört svagt; efter de ypperliga fotografierna att döma förefaller läsningen \neq troligare än **F**.¹

Som på de flesta andra punkter i inskriften stannar man emellertid även här i en viss tvekan om de enskilda uttryckens innebörd. Det synes mig sålunda icke absolut nödvändigt att tolka **ni s solu sot**, »icke är (den) träffad av sol» såsom syftande på att ristningen företagits under natten utan att man också kan räkna med den möjligheten, att detta uttryck syftar på stenen in situ, dvs. »stenen är (där den nu ligger) icke utsatt för solen». Faktiskt utsäges ju ingenting om hur ristningen utförts utan endast, att hällen icke är »sökta av sol». Ordagrant skulle detta uttryck givetvis också kunna tydas som att den överhuvud icke varit utsatt för solen, men denna förklaring förefaller från början mindre trolig. Ett uttryck syftande på stenens läge i den färdiga graven förefaller i varje fall gott kunna förenas med såväl de faktiska omständigheterna vid fyndet som med fortsättningen **ni (said) maR . . lagi(þa)**.

Beträffande den övre raden (LJ:s rad 2) råder till en början ingen skiljaktighet mellan LJ och MO i fråga om de enskilda ordens läsning men väl i fråga om deras tolkning. Partiet **hin warb naseu maR made þaim kaiba i bormoþa huni**, vilket av MO tolkats: »Denne (Sten) overøste Manden med Blod (og) skrabte med den (o: Stenen) Keiperne paa den »bormødige Hun» (d. e. Slæden, hvorpaa Stenen kjortes)» översattes av LJ: »hin Mand (= Manden o: jeg, Runemesteren) istandbragte Ligsøen (d. e. det i Hlautbollen sammengyde Offerblod); skrabede hermed Kejperna paa den bortrætte (o: naglesømmede²) Baad». Det synes från alla synpunkter vara mera tilltalande att i ifrågavarande passus med LJ se anspelningar på en båt (*húnn* == masttopp, mast, pars pro toto för båt, *kæipR* == årtull) än på en släde. Uttrycket **hin maR** = mannen = runmästaren = jag är, som LJ själv framhåller, ganska påfallande, och hon framställer, fast med viss reservation, den hypotesen, att här liksom på ett annat ställe i inskriften

¹ I juli 1934 hade jag tillfälle att personligen undersöka stenen i Bergens Museum, varvid mitt intryck av ifrågavarande ställes otydlighet endast ytterligare stärktes.

² I ett tillägg till avhandlingen har Mar. Kristensen lämnat en mycket tilltalande motivering för att **bormoþR** snarast skall betyda »fördärvad, dräpt av borr (genom borrhning)».

skulle föreligga ett dolt namn, i detta fall åsyftande runmästaren, förslagsvis *Oysteinn* (*hin* = heiti för *øy*, ö, *maR* = *halR* = *stæinn*). Förslaget är onekligen djärvt och förefaller mig innebära mycket liten sannolikhet.

Huruvida LJ:s uppfattning av stycket i dess helhet är den enda tänkbara kan också bli föremål för diskussion. Enligt LJ handlar ifrågavarande passus om kultceremonier, som företagits i samband med gravsättningen, och även MO sätter det dunkla uttrycket i samband med begravningen. Jag vill icke förneka möjligheten av denna uppfattning, men det synes mig, som om även andra möjligheter härvidlag borde tagas i betraktande, och då i främsta rummet, huruvida icke uttrycket kan tänkas syfta på den döde (eller eventuellt på hans baneman). Från grafisk synpunkt hör uttrycket till ett parti, som till större delen har kunnat bestämmas som handlande om en viss person (den döde) och som är klart skilt från det parti, där besvärjelserna m. m. förekomma (*ni s solu sot* osv.). Ovan har redan påpekats, att tolkningen av *hin maR* såsom syftande på runmästaren (= jag) är ägnad att väcka vissa betänkligheter. Vidare kan det icke fastställas, att en båt spelat någon roll vid ceremonierna i samband med gravläggningen; i varje fall tycks allt tala för att vi icke haft en båtgrav av det slag, som vi känna från andra håll. Prof. Shetelig uttalar också (LJ s. 101, not 3) mycket kategoriskt, att han icke tror på möjligheten av en båtgrav i någon form. Under sådana förhållanden synes det mig icke oberättigat att även räkna med möjligheten av att stycket *hin warb . . i bormoþa huni* skall uppfattas på annat sätt än som LJ föreslagit. Det förefaller sålunda icke omöjligt att fatta partiet som en poetisk redogörelse för en kamp (till sjöss), där den döde utfört något stordåd eller där han mött döden, exempelvis genom förräderi (*misurki*) eller också såsom innehållande en upplysning om en av den döde be-
gången illgärning. Ur stilistisk synpunkt synes en dylik uppfattning medföra den fördelen, att inskriften klart sönderfaller i två skilda partier, vilka fullständigt sammanfalla med de två olika runserierna: en besvärjelseavdelning, som bl. a. karakteriseras av presenstempus, och en avdelning personalia om den döde, i vilken genomgående användes imperfektum. Den invändning, som i första hand inställer sig i fråga om detta förslag, är att inskriften ju uppenbarligen aldrig varit ämnad att vara en för alla runkunniga läslig minnesskrift utan ristats med tanke på att döljas i jorden; men att även en dylik inskrift kan innehålla direkta upplysningar om den döde och hans öden visas redan i den sista satsen i Eggjuminskriften: *sa tu misurki*.

Så följer frågan *huwaR ob kam harsi* (MO: *haris*) *a hi a lat gotna* = Hvem kom herhen paa (Baaden) hid ind i (eller til) Hestenes Land? (MO: Menneskeland). Läsningen *harsi* i

stället för *harsis* torde kunna fastslås som säker; lika säker är däremot icke identifieringen med en supponerad motsvarighet till forndanska *hærsi* = hit. Det förefaller onekligen påfallande, om man skulle ha två adverb med betydelsen »hit» (*harsi* och *hi*) så gott som alldeles intill varandra. Man bör nog icke som LJ helt bortse från den av MO (efter O. v. Friesen) framhållna möjligheten att uppfatta ordet som *hersi*, sidoförm till *hersir*, hövding, låt vara att vi även här röra oss på konstruktionens osäkra mark. Ur betydelsesynpunkt förefaller mig översättningen: »Vilken hövding kom på (båten) hit» etc. kunna passa mycket bra i sammanhanget. LJ:s invändning, att ordet hövding skulle passa mycket dåligt till det i form av en namngåta givna svaret: »fisken . . simmande, fågeln . . skrikande», då man måste fordra, att gåtorna äro »formelt rimelige», synes mig i varje fall icke kunna tillmätas någon vikt. Den formella rimligheten blir nämligen knappast större enligt LJ:s egen tolkning, där ju svaret på frågan: »Vem kom hit på båten» blir: »Fisken . . simmande, fågeln . . skrikande» och där alltså rent formellt utsäges, att en fisk simmande färdas på (eller i) en båt.

Även mot översättningen »Hestenes Land» för *lat gotna* kunna vissa invändningar göras. LJ menar, att »hästarnas land» är en särdeles lyckad kenning för jorden, fasta landet och anför som paralleller »skeppens land» = havet och »vagnarnas hav» = jorden. Med dessa uttryck för ögonen väntar man sig ovillkorligen, helst som runmästaren enligt LJ är »en Ynder af Parallellismen og Modstillinger», ett uttryck »hästarnas hav» som kenning för jorden. I själva verket framstår alltså »hästarnas land» som en ganska dålig kenning; jfr s. 55, där LJ på tal om andra kenningar mycket riktigt framhåller, att grundordet »som bekendt» icke ensamt får innehålla den fullständiga kenningens betydelse. Om *goti* här verkligen bör översättas med häst, torde alltså uttrycket i dess helhet icke därför behöva vara en kenning för jorden. Emellertid anser jag efter anförandet av dessa betänkligheter, att den gamla översättningen, »människornas land», bör upptagas till förnyat övervägande såsom innebärande minst lika stor grad av sannolikhet. Vidare synes det mig tillåtligt att räkna med den möjligheten, att även *land gotna* gömmer på en namngåta; det skulle säkerligen icke erbjuda någon större svårighet att finna namnelement, som passade in i en dylik gåta; jfr för övrigt även ett sådant namn som *Verland* (Hárbarþsljóþ 56) vilket anses betyda »människornas land», vidare (som J. de Vries påpekat i Museum XXXIX, s. 202 ff.) det *gotna landi* som förekommer i Grimnismál 2.

Vidare må i detta sammanhang påpekas, att denna direkta fråga i Eggjuminskriften till en viss grad har paralleller i de

många frågorna på Rökstenen, vilka ju emellertid ha fått formen av indirekta frågesatser.

Som svar på denna fråga kommer så den s. k. namngåtan. Detta parti är delvis mycket defekt, och MO:s och LJ:s rekonstruktioner gå högst avsevärt i sär. Genom att även här strängt fasthålla vid parallellismens principer har LJ i en elegant undersökning nått fram till den trovärdiga läsningen: *fiskR oR flaina uim* (MO: *oR(uki) nauim*) *suemæde fokl i fraḡna il* (MO: *if s(liti) (na) galandi*, »Fisken, svømmende udaf Spydenes Strøm, Fuglen, skrigende ind i Spydenes Regn». LJ menar, att det namn, som denna gåta skall täcka, kan vara *GæiRwakR*, men framhåller samtidigt omöjligheten att nå till något bestämt resultat på denna punkt. I tillägget har gåtan tagits upp till förnyad behandling med det resultat, att ett flertal andra namn, sammansatta av element ur det av oss kända fornnordiska namnstoffet, framhållits som tänkbara. I sin helhet synes mig LJ:s tydning av detta parti vara att föredraga framför tidigare framkomna tydningar.

Även av det sista lilla stycket i inskriften ger LJ en tilltalande läsning: *sa tu misurki* (MO: *is alin misurki*), »han døde ved Udaad». Inskriften börjar alltså enligt LJ med en besvärjelseformel avsedd att skydda graven för åverkan, därpå följer en redogörelse för vissa offerceremonier i samband med gravsättningen, så en fråga vem den döde är, svaret i form av en namngåta och till slut en upplysning angående dödssättet.

LJ övergår så till att i ett kort kapitel granska de talmagiska förhållanden, man — enligt hennes mening med orätt — velat se i inskriften och uppvisar med stor evidens, på hur osäker och i många fall ofruktbar mark forskningen rör sig, när den griper sig an med att ur inskrifterna leta fram »trollta» och dylika utslag av magi.

Härefter företager LJ en granskning av inskriftens skriftförhållanden och språk i syfte att söka närmare bestämma tiden för inskriftens tillkomst. Då skriftformerna i viss utsträckning tillhöra den yngre runraden och språkformen från ljudhistorisk, grammatisk och lexikalisk synpunkt i det stora hela står på samma ståndpunkt som klassisk fornnorska, föreligga onekligen starka skäl för att placera inskriften inom den grupp, vars gränser LJ drager c. 750 och c. 900 och som bl. a. karakteriseras av att synkoperingen är fullbordad och språket rent nordiskt i stället för att, som tidigare skett, låta Eggjuminskriften bilda avslutningen på de s. k. germanska eller urnordiska inskrifterna. Mycket tänkvärda äro LJ:s påpekanden, att man måste räkna med en viss tidrymd, förrän den nya danska runraden trängt fram till västra Norge, och att därför ingenting i och för sig hindrar, att en inskrift från Danmark och en annan från Sogn kunna upp-

visa olikheter i fråga om bruket av den yngre runraden och likväl vara någorlunda samtidiga. Emellertid kommer denna nya datering av Eggjuminskriften ju i konflikt med den tidigare, enbart på arkeologiska förhållanden byggande dateringen till c. 700, vilken kommit att spela en synnerligen viktig, ja revolutionerande roll för uppfattningen av den språkhistoriska utvecklingen. LJ upptager därför till slut de arkeologiska argumenten till granskning och finner, att dessa icke äro av den art, att de nödvändiggöra en så tidig datering. Dels var graven, då den anträffades, i ett sådant skick, att man icke med bestämdhet kan uttala sig om dess ursprungliga karaktär; graven kan sålunda ha utsatts för plundring, den kan i likhet med gravarna från vikingatiden ha varit försedd med en låg hög; hästfiguren kan vara äldre än runinskriften men behöver icke med nödvändighet vara det utan kan förklaras som en arkaiserande sakral figur, som ristats på 800-talet men vars form och stil går tillbaka till 600-talet. Överhuvud synas de arkeologiska förhållandena vara alltför ovissa för att tillåta en så bestämd och från filologisk synpunkt uppseendeväckande datering som till c. 700. Det kan tilläggas, att om den ofullständiga hästfiguren är äldre än själva inskriften, detta förhållande kan förklaras av att man vid något tidigare tillfälle haft för avsikt att använda hällen till en ristning och hunnit så långt, att man utfört större delen av hästen och dessutom några (fullständiga eller ofullbordade) runor, nämligen de tecken, som LJ kallar »pennepøver». Dessa behöva i så fall icke förklaras som på prov utförda ristningar, vilken förklaring egentligen är mindre tilltalande. Arbetet har så aldrig förts till slut, eventuellt emedan man funnit större delen av ytan olämplig att bearbeta. Hur härmed förhåller sig kan nog tyvärr aldrig med visshet fastslås; i varje fall kvarstå de problem, som hästhuvudet och dess förhållande till inskriften erbjuda, ännu i väsentlig grad olösta.

De många problem, som Eggjumstenens inskrift innehåller, kunna, som synes, icke betraktas som slutdiskuterade i och med dr Jacobsens avhandling. På de flesta av dessa punkter torde väl definitivt klarhet icke stå att vinna. Må det emellertid vid slutet av denna anmälan oförbehållsamt erkännas, att dr Jacobsens avhandling icke endast till det yttre är ett ovanligt ståtligt arbete, utan att det som helhet taget utgör en sällsynt klar och redig, elegant utförd och i många enskildheter övertygande vetenskaplig undersökning, som måste betecknas som ett runologiskt arbete av mycket hög klass.

Lund.

Karl Gustav Ljunggren.

Hans Brix: Systematiske Beregninger i de danske Runeindskrifter. Med et Tillæg om upplandske Runestene. Khvn, Gyldendalske Boghandel Nordisk Forlag, 1932. 175 s.

1927 offentliggjorde professor Hans Brix i den av honom tillsammans med Lis Jacobsen och Niels Møller utgivna boken Gorm Konge og Thyra hans Kone en avhandling, Runernes Magt, i vilken prof. Brix undersökte ett antal danska runinskrifter från talmagisk synpunkt och ansåg sig kunna uppvisa, att runristarna vid komponerandet av inskrifterna vinnlagt sig om att åstadkomma vissa bestämda sifferkombinationer i fråga om runtecknens antal, dels i inskrifterna i deras helhet, dels i deras mindre avsnitt, de olika linjerna o. d. I uppsatsen Runemesterkunsten (Tilskueren 1927) gav prof. Brix en mera allmänt hållen orientering i sina talmagiska teorier, vilken blev föremål för mycket skarp kritik av Erik Moltke och Lis Jacobsen i uppsatsen Troldtal (Tilskueren 1928). Senare har emellertid prof. Brix vidare utfört sina teorier i en rad av större arbeten, Studier i nordisk Runemagi (1928) och Nye Studier (Aarb. f. nord. Oldk. 1929) samt i det här föreliggande arbetet, vilket behandlar flertalet fullständiga danska runinskrifter samt ett urval uppländska inskrifter, hämtade ur O. v. Friesen, Upplands runstenar.

De magiska tal, prof. Brix i föreliggande arbete i första hand räknar med, äro 24 (= antalet tecken i den äldre runraden) och 16 (= antalet tecken i den yngre runraden) samt allehanda kombinationer, mångdubblingar och delningsprodukter av dessa tal. Antalet magiska tal blir härigenom givetvis ganska stort. I de flesta fall anser sig förf. kunna konstatera dels ett s. k. yttre system, som omfattar samtliga runtecken i en inskrift (ofta med inbegrepp av ordskillnadsmärkena och ordantalet), dels ett s. k. inre system, som endast omfattar vissa runtecken, i första hand vokalerna *a*, *i* och *u*, vidare ofta konsonanten *n* och dessutom stundom andra tecken, såsom *q*, *e*, *o*, *y*, *h*, *R*. Ett kort exempel må anföras. Inskriften nr. 130 Fosie¹ lyder: *asbiarn* × *rispi* × *stin* × *pani* × *aftriR*: *tuark*: *filaka*: *sin*: *trik*: *kupan*. Det inre systemet utgöres av inskriftens $8a + 9i + 2u + 5n = 24$. Prof. Brix delar inskriften i tre delar; de tre första orden innehålla 8 dylika »systemrunor», de därefter följande fem 12 och de två sista 4, dvs., alltså enligt förf:s beräkningar, $12 + 12$. Det yttre systemet består i att inskriften har 48 (d. v. s. 24×2) runtecken,

¹ Numren överensstämmer med dem i Lis Jacobsens Haandudgave av Wimmer, De danske Runemindesmærker.

vartill komma 14 ordskillnadstecken (dubbelprickarna = 2) och 10 ord, dvs. inalles 72 (24×3). Inskriftens 5 dubbelprickar anses anspela på den dödes namn (*tuark*), som innehåller 5 runtecken; de räknas alltså nu som 5 enheter och icke som 10, såsom fallet var, när det gällde att räkna ordskillnadsmärkena. Av liknande, fast ofta betydligt mera invecklad beskaffenhet äro övriga talmagiska analyser i avhandlingen.

Anm. vill för sin del genast giva tillkänna, att han hör till dem, som tvivla på att man i den stora massan av runinskrifter har att se medvetet åstadkomna, ofta mycket tillkrånglade talförhållanden. Den viktigaste invändningen är, att prof. Brix' system eller kanske rättare systemer, ty man kan tryggt säga, att varje inskrift har sitt speciella system, äro så rymliga, att man frågar sig, hur den inskrift skulle se ut, ur vilken man inte kan skala fram ett eller flera dylika magiska systemer. Det kan här av utrymmeskäl icke bli fråga om en detaljerad genomgång av avhandlingen, utan här skola endast några punkter beröras, vilka äro ägnade att väcka tvekan hos läsaren, och några få, mindre invecklade exempel lämnas.

För att erhålla magiska tal delar prof. Brix upp inskrifterna i smärre partier, men läsaren har mycket ofta det intrycket, att denna uppdelning är mer än lovligt godtycklig. Sålunda fördelas systemrunorna (*n, i, u, a*) i den anförda Fosieinskriften, som består av en enda rad i bågform, i tre grupper ($8 + 12 + 4 = 12, 12$), vilket innebär, att den första gruppen kommer att omfatta orden: *asbiarn rispi stin*, den andra: *pani aftiR tuark filaka sin* och den tredje: *trik kupan*, en uppdelning, som i varje fall måste anses vara helt oberoende av inskriftens såväl innehåll som form. Inskriften nr. 19 Aars består av dels en på stenens framsida anbragt båge + en »stump» (ordet *sin*), dels en på baksidan befintlig båge + en »kil», vilkens innehåll ingår som integrerande del i baksidans inskrift. Icke desto mindre erhåller prof. Brix ett magiskt tal (24) genom att addera framsidans båge och »stump» och baksidans »kil», under det att systemrunorna i baksidans båge räknas för sig. Nr. 59 Aalum III (: *uikutr: rispi: stin: fqnsi: iftiR: qski: sun: sin: kup: hialbi: hqns: silu: uil*) har 55 runtecken, 35 i första och 20 i andra satsen. Dessa bilda i och för sig icke något yttre system, men om man till den första satsens tecken lägger ordantalet i hela inskriften eller 13, erhålles det präktiga magiska talet 48. Totalsumman blir samtidigt 68. Om man så från 68 drar de runor, som beteckna den döde (*qski*), erhålles det magiska talet 64 (dvs. $24 + 24 + 16$). I ett flertal inskrifter får man nämligen bortse från de runor, som innehållas i namnet på den döde eller på den, som rest stenen. Stundom (t. ex. nr 82, 83, 113) skola båda dessa namn hållas utanför beräkning vid uppgörandet av det yttre (men icke det inre) systemet. I fall, där

flera resare eller flera döda nämnas, skall dock ibland endast runorna i några av namnen adderas (t. ex. nr 101). Ibland drar prof. Brix gränsen mellan olika avdelningar i en inskrift mellan prep. *etter* eller dess motsvarighet och namnet på den döde (t. ex. nr 19, 36), varigenom en syntaktisk enhet skäres itu; i andra fall åter (t. ex. nr 4, 125) drages gränsen framför *etter*.

Beräkningen av ordantalet väcker ibland betänkligheter. I fråga om nr 69 Haverslund föreslår förf. att läsa namnet *hairulfR* som två ord, varigenom ett magiskt tal erhålles, och liknande är förhållandet beträffande nr 74 Kallerup och nr 79 Nørre Næraa, där namnen *hurnbura* resp. *purmutR* räknas som två ord. Å andra sidan räknas i nr 111 Hällestad III *him: piki* trots ordskillnadsmärket som ett ord (under det att *rap·sbaka* i nr 17 Hune betraktas som två ord).

Efter lika skiftande grunder beräknas de s. k. systemrunorna i de inre systemen. Stundom giva enbart vokaltecknen *a*, *i* och *u* magiska kombinationer. Vokaltecknet *q* ingår däremot mera sällan i något inre system, under det att *n* och *R* ofta tagas i anspråk. Ibland erhållas magiska tal, om man också räknar med *h*, och i yngre inskrifter kunna *e*, *o* och *y* ha magiska funktioner. I några fall (t. ex. nr 26, 118, 134) äro konsonanterna (med undantag av *n* och stundom *R*) anordnade efter inre system. Så har t. ex. nr 26 Glenstrup utom 3 *a*, 8 *i*, 3 *u*, och 4 *n* (= 18) 4 *p*, 4 *s*, 4 *r*, 2 *R*, 2 *t* och 2 *f* (= 18). Härtill kommer tyvärr ett udda *k*, vilket em. förklaras vara det tjugofjärde tecknet i inskriften och därtill den första bokstaven i den dödes namn och alltså kan vara magiskt för sig själv. I själva verket är ifrågavarande *k* nr 25 och icke nr 24. Bland andra dylika felaktigheter, som icke bero på tryckfel (även sådana finnas i ganska stort antal), må anmärkas nr 101 Ö. Herrestad, vilken inskrift har 13 ord och 26 *a*, *i* och *u*. Uppgiften att dessa vokaler äro så fördelade, att 2 komma på varje ord, är såtillvida felaktig som *raisju* har 3 och *sin* 1. Liknande felaktighet föreligger vid nr 146 Kuregaard. Föga ägnad att övertyga är beräkningen vid den uppländska Brobysten (s. 159). Inskriften har 43 runtecken, därav 24 *a*, *i*, *u*, *n*, *R* (närmare bestämt 4 *n* och 1 *R*). Även för konsonantecknen erhåller prof. Brix em. det magiska talet 24. I detta fall räknas alltså *n* och *R* först med bland systemrunorna och därefter bland konsonanterna.

I en del fall, där det visar sig svårt att få fram något system, antar prof. Brix, ofta på svaga eller otillräckliga grunder, att feltolkning eller felläsning föreligger. Nr 24 Hjermind har 51 runtecken, 11 ord och 16 »teckenprickar», och förf. kan här icke finna något yttre system. Han säger em., att tecknen på ett par ställen äro så svaga, att de icke kunna anses för alldeles säkra. Wimmer-Lis Jacobsen förklara däremot uttryckligen, att inskriften är väl-

bevarad. I nr 92 Fjenneslev läses av talmagiska skäl *uispi* i stället för *rispi*, fastän efter Wimmers detaljerade beskrivning att döma den senare läsningen förefaller vara den riktiga. Nr 108 Bjersjö har 49 runtecken, vartill förf. anmärker: »Indskriften er beregnet med 48 Runer, og den 49. tilføjet som et udfordrende fagligt Kunstgreb». Att nr 113 Torsjö ej heller har tillfredsställande tal, förklaras likaledes på otillräckliga grunder bero på felläsning.

Å andra sidan finnas flera fall, där den till grund liggande texten antingen är korrumpierad, felaktig eller osäker, men där förf. lika fullt ansett sig kunna konstatera talmagisk beräkning. Såsom exempel på korrumpierade texter kunna anföras nr 33 Øster Alling, där efter allt att döma ett parti av stenen, innehållande en *a*-runa (*miuk(a)*) gått förlorat, varför teckensumman blir 34 i stället för 33, nr 80 Glavendrup, där E. Moltke upptäckt 4 nya runor (*lips*), vilkas existens prof. Brix visserligen förnekar, nr 88 Sønder Kirkeby, där redan Wimmer supplerar 5 tecken utöver dem, som prof. Brix räknar med, och där, som Moltke nyligen visat (Aarb. f. nord. Oldk. 1934), troligen ett ännu större stycke fattas, och slutligen nr 121 Nöbbelöv, vars sista, vid den avslagna toppen stående ord *fila* tydligen med Wimmer måste kompletteras till *fila(ka)*.

Nya läsningar, som förrycka prof. Brix' beräkningar, ha bl. a. lämnats av nr 22 Ravnkilde (Moltke-Lis Jacobsen i Nye Runeforskninger) och nr 106 Skårby I (K. G. Ljunggren i Namn och Bygd 1934). Som mycket osäkert textmaterial får man nog betrakta bl. a. nr 158 Bodilsker II, nr 172 Møllegaard och de i tillägget behandlade besvärjelserna från Canterbury och Sigtuna. Det är mycket möjligt, att prof. Brix kan finna magiska system i de här anförda texterna även i deras korrigerade form, men på det hela taget måste tvivlet på riktigheten av förf:s talmagiska teorier betydligt ökas av den omständigheten, att han utan svårighet får fram magiska kombinationer ur otvivelaktigt korrumpierade eller fellästa texter.

Ovanstående axplock av invändningar, som inställt sig vid läsningen av prof. Brix' avhandling, må vara tillräckligt för att motivera anm:s ovan uttalade tvivel på förf:s talmagiska system, åtminstone i den mån detta tillämpas på runinskrifter över lag. Att även magiska inskrifter finnas, där runornas antal o. d. uträknats efter hemliga system, skall likväl icke förnekas. En vid första påseendet ganska tilltalande synpunkt, som prof. Brix framhävt, är att tillvaron av magisk beräkning skulle förklara, att ett och samma ord ofta återges på mycket växlande sätt i runskrift. Emellertid kunna förvisso många av dessa fall förklaras såsom beroende på osäkerhet vid användandet av de fåtaliga yngre runtecknen, under det andra fall snarast återspegla pro-

vinsialismer. Det senare fallet föreligger säkerligen i de av prof. Brix såsom anmärkningsvärda framhållna fall från uppländska inskrifter, där *h* saknas i början av ord (*akun*, *akua* osv.) eller felaktigt tillsatts i samma ställning (*hqnt*). I många fall ter sig den skiftande stavningen i runinskrifter helt naturlig, när man tänker på hur ytterst omväxlande stavningen mången gång är under långt senare epoker av språkens utveckling. Slutligen har man knappast heller anledning att betvivla, att understundom även en ren lapsus (felristning) kunnat insmyga sig i en runinskrift.

Lund.

Karl Gustav Ljunggren.

Delabialisering i isländska.

Karakteristiskt för isländsk ljudutveckling är en serie vid olika tidpunkter genomförda delabialiseringar: $\acute{o} > \acute{e}$; $\emptyset > e$; $\acute{y} > \acute{i}$; $y > i$; $\emptyset y > ey > ei$.

$\acute{o} > \acute{e}$; $\emptyset > e$.

I.

Under 1200-talet delabialiseras $\acute{o} > \acute{e}$, varigenom detta ljud kom att sammanfalla med *i*-omljudet av *á* (Noreen, *Altisl. Gr.*⁴ § 120 och där anförd litt.): $d\acute{o}ma > d\acute{e}ma$, som fick samma vokal som *mæla*. \acute{e} utvecklades så vidare till dift. *ai* (nyisl. *dæma*, *mæla* uttalas *daima*, *maila*).

Det motsvarande korta \emptyset -ljudet har däremot icke utvecklats på samma regelbundna sätt. I fisl. texter växla \emptyset och *e* utan att man hittills lyckats tillfredsställande förklara, under vilka betingelser växlingen uppträder.

Noreen behandlar denna företeelse i *Altisl. Gr.*⁴ § 119: »Geschlossenes \emptyset — — — wechselt, bes. in aisl. hdschr. — — — mit *e*, ohne dass man überall im stande ist zu entscheiden, ob ein lautlicher übergang $\emptyset > e$ vorliegt. In einzelnen fällen kann nämlich möglicherweise *e* der ältere, nicht durch *u*- oder *w*-umlaut veränderte, laut sein, z. b. *smēr* (*smør*) butter, wie wohl sicher der fall ist in *eþle* < *æþli* (ahd. *edili*) neben *øþle* (s. § 66 Anm. 2) begabung, wo übrigens das \emptyset offen ist. Sonstige beispiele — welche keine regel durchblicken lassen (nach Kock, *Arkiv IX*, 150 note soll das *e* zum teil auf schwachtonige verwendung des betreffenden Wortes oder der betr. Silbe beruhen, was aber sehr unsicher ist) — sind u. a. präs. *kemr* kommt, *sefr* schläft, *treþr* tritt, prät. konj. *þerþe* wagte, part. prät. *frerenn* gefroren, pl. *steþr* stützen, *sener* söhne, komp. *efre* oberer, *nerþre* nördlicher, *exn* ohsen, neben *kemr*, *sæfr* u. s. w.»

Noreen synes sålunda ej vilja acceptera den av Kock föreslagna förklaringen, att ifrågavarande växling skulle bero på användning i svagtonig ställning. Själv finner han emellertid ingen regel, utom den, att endast slutet *ø* (se nedan) skulle växla med *e*.

Enligt Sturtevant (»Über Neubildungen bei Altnordischen *frjósa* und *kjósa*» i Journal of Engl. and Germ. Philol. XVI s. 499 ff.) skulle *e* i *frerinn*, *kerinn* ha inkommit från pret. plur. *frerum*, *kerum*, vilka former i sin tur skulle ha uppkommit genom analogi med pret. av redupl. verb *rerum* o. s. v. Betr. *kemr*, *sefr*, *treðr* synes han vara ense med Kock om att dessa former uppstått genom svagtonig användning. Övriga fall med *e* ss. *efri*, *nerðri*, *senir*, *exn* vid *i*-omljud, *hlera*, *hrer* o. s. v. vid *R*-omljud, nämnas icke.

Nu senast har Harry Andersen i APhS 8, s. 57 framkastat den förmodan, att åtminstone betr. *kømr* : *kemr*, *søfr* : *sefr* ingen ljudlagsenlig utveckling skulle föreligga, utan att ifrågavarande former *kemr*, *sefr* uppkommit genom analogi (efter pres. *nemr*, *vefr*). Att *kømr* och *søfr* med *ø* icke blivit helt tillbakaträngda kan enligt Andersen ha sin grund i att pres. sing.-formerna också associeras med inf. *koma*, *sofa* med sin från övriga starka verb avvikande stavvokal.

Några andra förklaringsförsök ha, såvitt det är mig bekant, ej framkommit. Jag vill dock nämna, att Jóh. L. L. Jóhansson i sin bok: Nokkrar sögulegar athuganir um helztu hljóðbreytingar í íslenzku (Reykjavík 1924) yttrar sig på följande sätt (s. 4): »Um 1250 er *æ* (= langt *ø*) fallið saman við *æ* (= langt *e*) og mynda þau svo áfram í einingu langt *e*-hljóð og sömuleiðis er upphaflegt *ø* þá í sumum orðum (sem *i*-hljóðv. af *o*) fallið saman við *e*, t. d. *rætr* = *rætr*, *hnætr* = *hnetr*», en åsikt, som överensstämmer med min nedan framställda, att endast det genom *i*- (och *R*-) omljud uppkomna *ø* har blivit *e*.

Långt *ø* har regelbundet uppstått genom *i*-omljud av *ó*.¹ (Jag

¹ På *R*-omljud av *ó* lämnar Noreen endast ett ex.: *órr* (§ 71. 4). Denna form finnes ej i det senare språket.

bortser här alldeles från de av Noreen Aisl. Gr.⁴ § 77. 4 och 8 anförda formerna, i vilka enligt hans mening *ø* är *u*-omljud av *e* eller *æ*. Dessa former ha i varje fall ej lämnat något spår efter sig i den senare utvecklingen.¹

Det korta *ø* har i motsats till det långa ett mera skiftande ursprung. Kort *ø* har uppkommit genom *i*- och R-omljud av *o* (Noreen, Aisl. Gr.⁴ § 63. 4 och 71. 3), *i*-omljud av *ø* (§ 63. 8), *u*- och *w*-omljud av *e* (§§ 77. 3 o. 82. 3) samt *u*- och *w*-omljud av *æ* (§§ 77. 7 o. 82. 6).

Man har antagit, att det korta *ø*-ljudet haft olika kvalitet alltefter sitt olika ursprung (ex. Kock: Svensk Ljudhistoria II, s. 10, Noreen, Aisl. Gr.⁴ § 31 jämte ovan anf. §§). Noreen anser, att *ø* varit slutet, då det var *i*- och R-omljud av *o* samt *u*- och *w*-omljud av *e*, öppet däremot, då det var *u*- och *w*-omljud av *æ* samt *i*-omljud av *ø*.

Enligt Noreen har endast slutet *ø* kunnat ge *e*, dock utan att någon regel kan skönjas.

För att kunna lösa denna fråga synes det mig emellertid icke tillräckligt att endast ta i betraktande materialet från de fornisländska texterna. Man bör också se efter, hur *ø*-ljudet utvecklats sig i nutida isländska. En jämförelse med det nu levande språket kunde måhända bidra till att bringa klarhet i denna till synes så dunkla fråga. I det följande skola vi därför fall efter fall — alltefter *ø*-ljudets olika ursprung — undersöka vad dess öde blivit i senare tid.

Uppgifterna angående de nyisländska formerna äro, där icke annorlunda uppgives, hämtade från Blöndals ordbok. I regel har jag kontrollerat dem genom förfrågningar hos islänningar.

¹ Om också ett genom *u*-omljud uppkommet *ø* blivit *é*, måste ju eventuella växelformer *sø* : *sé* vid övergångens genomförande sammanfalla, och yngre isl. *sé* kunde då mycket väl i och för sig förutsätta bägge formernas existens. — *Fø* skulle ge *fé*, i nyisl. uttal. *fui*, men någon dylik form finnes icke. Om *fø* jfr Kock: Umlaut und Brechung s. 170 ff. — Om *sónskr* — nyisl. *sænskur* — uppkommit genom *u*-omljud av *ué* (Noreen, Aisl. Gr.⁴ § 77. 14) i dat. *sónskum*, *sónsku*, skulle vi här ha en *u*-omljudsvokal *ø*, som i nyisl. blivit *ai*.

1) *ø*, uppkommet genom *i*-omljud av *o* (Noreen Altisl. Gr.⁴ § 63. 4).

Detta omljud har inträtt i följande former:

Subst.: sing. dat. *søni*, pl. *sønir* (även *sønir* m. fl.; Noreen § 395 Anm. 2); pl. *øxna* (*øxna*, *øxnum*; § 401. 2); pl. *hnøtr*, *støðr*, (§ 416 Anm. 3); komp.: *øfri*, *nørðri* superl.: *øfstr*, *nørztr* (§ 441); pron.: *øss* (§ 112. 1); pres. ind. sing.: *kømr*, *søfr*, *trøðr* (§ 496 Anm. 3); pret. konj.: *þørði*,¹ *þøldi*¹; *møndi* (§ 524. 2).

Nästan alla dessa former finnas i fisl. texter belagda med både *ø* och *e*. I de äldsta handskrifterna är *ø* (skrivet *ø*, *eo* o. s. v.) övervägande. Larsson: Ordförrådet upptar följande²: *støðr* 3 g.; *sønir* 9 g. (*søni* 9 g.; även andra former); *øfri* (*øfra*) 4 g.; *nørðri* (*nørðra*) 2 g.; *kømr* (*køm*, *kømk*, *kømsk*) 195 g.; *søfr* 4 g.; *trøðr* (*trøð*) 2 g.; *møndi* (*møndo*) 64 g. — Endast följande *e*-skrivningar finnas: *kemr* Ph. I; *kemr* Pl.; *efra* H.; *mendo* El.

I yngre handskrifter överväga däremot *e*-skrivningar. Ex. Holm 18, 4:o (Kaalund, Heiðarvíga s., Inl. s. XX): *kemr*, *kiemr*; Hauksbók (F. Jónssons Inl. s. XL): *exna*, *exnumm*, *nerðri*, *nerðra*; (s. LII): *æfstu*; Möðruvallabók (H. Gering: Finnboaga s. Inl. s. VI): *kemr*, *efsta*; AM 122 a folio (Kaalund. Sturlungas. Inl. s. VII): *seni*, *senir*, *nerðri* (s. XXI): *senir*; AM 343 a 4:o (E. Olson: Yngvars s. Inl. XXXVIII): *kemr*; Reg. g. s. 2845, 4:o (samma s. LXIII): *kemr*; Reg. 1824 b, 4:o (M. Olsen: Völsunga s.): *kemr* s. 2. 11; 3. 5; 4. 11; 4. 19; 10. 28 o. s. v. Om formerna *sefr*, *treðr*, *hnetr*, *steðr*, se Fritzner och Vigfússon; *þerði*, se Noreen ovan.³

Endast av *øss* och *þøldi* saknas skrivningar med *e*. Dessa former synas emellertid ej förekomma i yngre fisl.

Nyisländska har i alla nu kvarlevande former endast *e*: *hnetur*, *steður* (nu föråldrat, ersatt av *stodir*); *efri*, *efstur*, *kemur*, *sefur*, *treður*.

Några mot fisl. *sønir*, *øxna*, *nørðri*, *øss*, *þørði*, *þøldi* och *møndi*

¹ Se Vigfússon: Icel.-Engl. dict.

² *ø*-tecknen återges i det följande i allmänhet med *ø*.

³ Noreens belägg har jag ej kunnat återfinna.

svarande nyisländska former existera ej (nu endast *synir*, *uxar*, *nyrdri*, *oss*, *þyrði*, *þyldi*, *myndi*).

Skrivningar med tecken för *ø* och *o* i yngre handskrifter vid sidan av *e*, t. ex. Heidarvíga Inl. s. XX: *kiomr*, Hauksbók 280. 34 m. fl.: *øfri*, 498. 4: *øfsta*, 12. 20: *nørðra*; Sturlungas. I. 410. 10: *oæn*; Finnboga s. 53: 17: *oæn* o. s. v. behöva icke förutsätta något alternativt uttal med *ø* utan kunna bero på konservativ skrivvana. Också tecknen för långt *ó* och *é* växla ju i senare handskrifter även sedan övergången *ó* > *é* genomförts (se exempelvis Kaalund, Sturlungas. Inl. s. XVI: *Viðdóler*: *Laxdelir*).

2) *ø*, uppkommet genom R-omljud av *o* (Noreen Altisl. Gr.⁴ § 71. 3).

Detta omljud föreligger enligt Noreen i följande i fisl. belagda ord och former:

Subst.: *hrør* 'lik'; verb: *hrørna* 'förfalla'; *snør* 'sonhustru'; *hlør* 'lyssnande', *hløra* 'lyssna'; *løra* (Sn. Edda I. 532) 'usling' (Fritzner); *hnøri* 'nysning'; pret. och part. av verb med gram. växling: *frørum*, *frørinn*; *kørum*, *kørinn*, subst.: *frør*, *kør*; prefix.: *ør*.

I Larsson: Ordförrådet påträffa vi endast: *hrørna*, *ðhrørnaðr* *frørinn*, *kørinn*, *ør*. Intet fall med *e*!

Enligt ordböckernas uppgifter finnas skrivningar med *e* belagda av följande:

hrer (Lex. Poet.); *frerum*, *frerinn* (Vigf.; Fritzner); *frer* (Vigf., Fritzner), *kerum*, *kerinn* (Noreen § 488; ordböckerna upptaga endast former med *ø*. Þorkelsson: Beyging sterkra sagnorða upptar ej något part. *kerinn*; däremot pret. *kere*, *keru*);

hlera (Vigf.; Fritzner; Lex. Poet.); *hler* (Fritzner; Vigf.: *hleri*); *lera* (Fritzner); *hneri* (Fritzner; Vigf.); *er*- (Vigf.: »*ør* — — — also spelt *er* er-vita: Hkv.;» skall vara: Helga kv. Hund. II. 34. Cod. reg. har nämligen *érvita*!).

I Sturlungas. I. 249. 21 påträffas *kerit* (ordböckerna ha endast *kør*, *kior*), sammastädes I. 517. 20: *hrernar* (ordböckerna endast *hrørna*).

Av *snør* finnas inga skrivningar med *e* belagda.

I nyisländska ha följande *e*:

freðinn (< *frerinn*)¹ adj. 'frusen' (part. till *frjósa* heter numera *frosinn*); subst. *frer* 'tjäle', 'frost', *freði* m. 'frost', *freðfiskur* 'frusen fisk', *freðstertur* 'stump'; *hlera*, subst.: *hler*; *-leri* (ættleri 'vansläktad'); *hnera*, subst. *hnerri* (< *hneri*).

Däremot med *ö*:

hrör (*hrer* enligt Blöndal poetiskt), *hrörna*, *hrörlegur*, *hrörleiki*, *hrörnun*; part. *kjörinn* (dock vanligen *kosinn*), subst.: *kjör*. (I nutida isländska heter pret.: *kaus*, *kusum*. Enligt Blöndal även *kjöri*, *kurum*. I äldre nyisl. även pret.: *kjörðu* (Bj. Þórolfsson: Um íslenskar orðmyndir á 14. og 15. öld, Reykjavík 1925 s. 113); part. *kjörður* är enligt Blöndal poetiskt). *snör*; *ör-* (ex. *örendur*, *öreigi*).

Dialektalt (i östfjordarna) finnas dessutom enligt Blöndal (Tillæg og Rettelser) *hlöra*, *hlör*, *hnörra*, *hnöri*.

R-omljudet *ø* har sålunda i nyisländska dels blivit *e*, dels *ö*. Ö-formerna äro hos några ord enarådande, hos andra åter blott dialektala. Om dessa ö-former se nedan II.

3) *ø*, uppkommet genom *i*-omljud av *ø* (Noreen Aisl. Gr.⁴ § 63. 8).

Detta omljud förekommer enligt Noreen i följande ord:

subst.: *øðli*; *offøgli*, *víðfærli*; *støðuir* (till *støðva*);

verb: *øðlask* (vid sidan av *øðlask*).

A. Jóhannesson, (Íslenzk tunga í fornöld S. 61) anför som exempel på detta omljud även *høfðingi*.

øðli skrives i Stockholmska Homiliuboken med *ø* (se Larsson, Ordförrådet). Av *øðlask* däremot (enligt Noreen sidoförm till *øðlask*, efter *øðli*) finnas i Ordförrådet belägg med *ø* endast från AM 645 4:o (Stockh. Hom. använder tecknen *ω*, *ø*, *o*, *ð*).² Då emellertid AM 645 har sammanfall av *ø* och *ø*,³ visa dessa skriv-

¹ Dissimilation. Jfr Noreen Aisl. Gr.⁴ § 253.

² Samtliga dessa äro tecken för *ø*; jfr Wisén, Homiliu-Bók Inl. s. IV, VI, VII.

³ Larsson: Isländska handskriften Nr. 645 4:o Inl. s. LIII. F. Jónsson Arkiv XXXV s. 314 ff.

ningar ingenting beträffande den ursprungliga kvaliteten. — Något subst. av typen '*öþøgli*' finnes ej i Ordförrådet. F. Jónsson, Lex. Poet. har *bersögli*; Sigvatr, Bersöglisvísur 8. 4, rimmar *ðöglíngr* : *bersögli*. Detta tyder snarare på att vokalen varit ρ , ej θ . — Subst. *stöðvir* återfinnes enligt Ordförrådet och Lex. Poet. som enda belägg i Placitusdrápa 16. 1 (Den norsk-isl. Skjaldedigtn. I A). Emellertid påträffa vi i denna handskrift även *nöfn* 5. 8, *ból* 8. 2 (däremot *bol-* 16. 8), θ (= \acute{o}) 20. 6. Skrivningen '*stöþver*' visar därför ingenting med säkerhet ang. den ursprungliga vokalismen.¹ — *Höfðingi* finnes endast i AM 645 skrivet med θ . I övriga handskrifter (237, H, Ph. II, El, Pl) återges vokalen med tecken för ρ . Existensen av en form **höfðingi* är därför osannolik.²

I fornisländska ha vi jämte *æðli* en form *eðli*. I Ordförrådet förekommer *eðli* 36 g. mot *æðli* 18 g. Enbart detta förhållande pekar naturligtvis i den riktningen, att *eðli* är en ursprunglig växelform till *æðli*, något som ju Noreen också antar (§ 119).

Nyisländska har både *eðli* och *öðli*.

I subst. av typen '*bersögli*' (eller *bersögli*?) har nyisländska \acute{o} : *bersögli*, *sannsögli*, *tvísögli*, *viðförli*, *þögli*. Till *viðförli* finnes en sidoform *viðferli*. Denna är emellertid tydligen bildad efter *ferill* 'spår', 'väg'. Jfr Blöndal: *ferill* (*vera á ferli*) och *ferlivist*. — Nyisl. *öðlast* går tillbaka på *öðlask*. Den av Noreen anförda sidoformen *æðlask* är ju obestyrkt. Eventuella växelformer måste f. ö. sammanfalla genom övergången $\rho > \theta$. Jfr ovan. På samma sätt förhåller det sig med nyisl. *höfðingi*. — Något **stöðvir* finnes ej upptaget av Blöndal.

Alltså intet fall av e i nyisländska där detta kunde förutsättas bero på en delabialisering av θ , uppkommet genom i -omljud av ρ .

Av hithörande ord är emellertid endast *æðli* (nyisl. *öðli*) säkert bestyrkt med ursprungligt θ .

¹ Man behöver ej heller vänta sig omljud. *Stöðvir* eller *stöðvir*(?) till *stöðua* är troligen en sen och rent tillfällig bildning, då ju nomina agentis på *-ir* annars som regel bildas till *ia*-verb. Det är ju också belagt endast en gång, i en dikt från 1100-talet.

² I intet fall är en tvivelaktig form med θ säkert styrkt genom rim. Jfr i det följande noter under *sörui*, *söruar*, *öngur*.

4) *ø*, uppkommet genom *u*- och *w*-omljud av *e* (Noreen Aisl. Gr.⁴ §§ 77. 3 och 82. 3).¹

Detta omljud föreligger (enligt Noreen) bl. a. i följande ord och former:

subst.: *rækkr* 'mörker', nyisl. *ökkr* 'svulst'; adj.: *dækkr*, *ökkuinn* 'tjock'; intr. verb: *hrökkua*, *klökkua*, *rökkua*, *stökkua*, *sökkua*; pret. pl. av redupl. verb: *rörum*, *grörum*, *snörum* o. s. v. (analogt även i sing.: *røri*, *grøri*, *snøri*).

Vidare former som *Hallfrøðr*, *þræskuldr* vid sidan av *Hallfræðr*, *þræskuldr* (jfr § 79 och Kock Umlaut und Brechung s. 168). »In nicht haupttoniger Silbe»: *tuí-*, *þrítøgr*; *møga*. (Om *tøgr* jfr också Kock, Umlaut und Brechung s. 168).

icke alla här uppräknade ord äro belagda i Larsson, Ordförrådet. Om vokalens kvalitet i de olika fallen torde emellertid inga tvivel råda (*møga* 1 g. i AM 645 förefaller dock misstänkt, då formen endast synes förekomma på detta ställe.)

Till *rörum*, *grörum* finnas växelformer med *e*: *rerum*, *grerum*. Dessa ha, som Noreen påpekar, sitt *e* analogiskt infört från sing. *veri*, *sneri*.

I § 82. 3 Anm. 2 säger Noreen: »*ø* wechselft oft mit *e* nach § 119», och som exempel anför han i § 82. 3 »nisl. *ket* (**køt*, s. anm. 2; aschw. *køt*) fleisch, nach dem dat. (vgl. aisl. *kiot* aus dem nom. **kiatu* < **ketwa*).» Noreen bygger sålunda sitt antagande av fisl. **køt* på förekomsten av en nyisl. *e*-form *ket*, som enligt § 119 skulle vara växelform till **køt*.² Nyisl. *ket* (med palatalt *k*: *kjet*) är emellertid icke utveckling av **køt* (från dat. *køtu*) utan sidoförm till nyisl. *kjöt*, fisl. *kiot* (med brytningsdiftong).³

I nyisländska finnes nämligen en växling *jö*: *je*, beroende på

¹ Det i Noreen Aisl. Gr.⁴ § 83. 9 (*ue* > *uø*) nämnda *kuøkua* 'beleben' finnes icke i nyisländska.

² Bj. Þórólfsson: Um islenskar orðmyndir á 14. og 15. öld, synes ha missförstått Noreen betr. denna form. Bj. Þ. säger sid. 12: "— af orðum Noreens § 79. 3 sjest, að hann hefur einnig fundið myndina *ket* í gömlum heimildum". Noreen (Aisl. Gr.³) har aldrig påstått att han funnit någon fisl. form **ket*.

³ Jfr också Jón Helgason Arkiv XLIII s. 92.

en (dialektal?) övergång *iø > ie*: *kjöt* : *ket* (= *kjet*), *smjör* : *smjer*, *mjöl* : *mjel*, *fjögur* : *fjegur*, *fjörutíu* : *fjerutíu*¹; ortnamnet *Víðiker* (< *Víðikiörr*). — Under 1500- och 1600-talen förekommo *je*-former även av andra ord: *fjör* : *fjer*, *mjög* : *mjeg*, *jörð* : *jerð*, dat. pl. *skjöldum* : *skjeldum*. Om denna växling se Bj. M. Ólsen *Germania* bd. XXVII s. 268; Björn Þórólfsson: *Um íslenskar orðmyndir á 14. og 15 öld*, Reykjavík 1925 s. XIX och 12; Jóh. L. L. Jóhansson: *Nokkrar sögulegar athuganir* s. 44; Jón Helgason *Arkiv XLIII* s. 92.²

Det äldsta belägget för en dylik *je*-form synes vara *smer* Dipl. Isl. III. 289 (från 1374) och 582 (från 1405). Ty att detta med Jóh. Jóhansson (ovan anf. arbete s. 44) bör läsas *smjer*, förefaller mig troligt. Långt *é* skrives *e* i dipl. 289: *lettare*, *stettarker*; i dipl. 482: *her*, *rettum*. Vid denna tid (slutet av 1300-talet) bör emellertid *é* ha blivit *ie* (jfr Bj. Þórólfsson: *Um hinar íslenzku hljóðbreytingar é > je* o. s. v. i *Studier tillägn. A. Kock* s. 232). Någon fis. form **smør*, som skulle ligga till grund för ett **smer*, har icke anträffats, lika litet som **köt*, **møl*.³ Vill man antaga, att en övergång *ø > e* föreligger i dessa ord i enlighet med Noreen § 119, måste man dels förutsätta existensen av de ej påträffade fis. formerna **köt*, **møl*, **smør*, dels förklara, varför nyisl. icke har **smer*, **mel* utan *smjer*, *mjel*.⁴

Den här framställda meningen förutsätter inga sådana obe-

¹ *Fjegur*, *fjerutíu* äro ovanligare former.

² En alldeles likartad överg. *jö > je* finnes i forngutniska: *mielk*, *miel*, *smier*, *fielkunnigr* se Kock, *Umlaut und Brechung* s. 288. Noreen *Altschw. Gr.* § 98 Anm. 2 anför emellertid betänkligheter mot Kocks uppfattning om en övergång *io > iø > ie*. Härom se Kock: *Arkiv XV* s. 212.

³ Det heter i fis. alltid *kipt*, *smjör*, *mipl*. Däremot finnes i fno. både *smør* och *smær*: Hægstad *Vestnorske Maalføre I.* s. 88, 113, 131, II. 1. s. 46, II. 2. 1. s. 71, 72. Det av Noreen § 119 nämnda *smer* (*smør*) måste avse fno. former. Hur *æ*-vokalen skall förklaras, är ju en sak, som icke berör isländsk ljudutveckling. Hægstad II. 2. 1. s. 72 synes uppfatta *smær* som en obruten form (av Noreen anfört ss. möjligt).

⁴ Bj. Þórólfsson: *Um íslenskar orðmyndir* s. 12 förmodar, att *j* i *smjer*, *mjel* analogiskt överförts från *smjör*, *mjöl*.

lagda former, ej heller någon särskild förklaring av de nyisl. *je*-formerna, utan sammanställer växlingen *kjöt* : *ket* med en eljest välkänd yngre isländsk vokalväxling.

I nyisländska motsvaras fisl. *ø* i till denna grupp hörande ord av *ö*:

subst.: *rökkur*, *ökkur* (även *ökki*); adj.: *dökkur* (*ökkin* är föråldrat); intr. verb: *hrökkva*, *rökkva*, *stökkva*, *sökkva* (*klökkva* är föråldrat).

Nyisl. pres. ind. sing.: *stekkur*, *sekkur*, *hrekkur*, av *stökkva* o. s. v. skola behandlas i samband med nästföljande grupp, liksom komp. *dekkri* av *dökkur*.

Pret. av redupl. verb har i nyisl. vanligen formerna *snjeri*, *snjerum*; *rjeri*, *rjerum* o. s. v. I skriftspråket och dialektalt också *röri* : *rerri*; *rörum*, *rerum* o. s. v.

Subst. *þröskuldur* (*þreskuldur* är enl. Blöndal föråldrat); *Hallfreður* — ej upptaget av Blöndal — naturligtvis = fisl. *Hallfredr*.

Fisl. *tuítøgr*, *þrítøgr* heter nu *tvítugur*, *þrítugur*. (Någon form motsvarande *møga* finnes icke.)

5) *ø*, uppkommet genom *u*- och *w*-omljud av *æ* (Noreen Aisl. Gr.⁴ §§ 77. 7 och 82. 6).

Enligt Noreen har detta omljud inträtt bl. a. i följande ord och former:

subst. *øx*, *ørr*, *søkkur* 'sänka', *søru*,¹ 'halssmycke', pl. *søruar*,² 'krigare', *gøru* 'dräkt'; adj.: *gløggur*, *snøggur*, *þrøngur*, *øngur* 'trång' (vid sidan av *gløggur*, *snøggur*, *þrøngur*, *øngur*)³; adj. *hnøggur* 'knapp',⁴

¹ F. Jónsson, Lex Poet.: *sprvi*; Kormakr, Lausav. 39: '*ogerua þer saurua*', enl. F. Jónsson = *öggrua þer sprua*. Skalderna assonera endast med *görr*, *görua*, (1 g. gerr) se K. Gíslason, Njála II s. 168 och 177, om detta ställe s. 188.

² Lex. Poet.: *sprvar*. Enda belägget hos Egill, Lausav. 28: '*forum holms á vit spruar*' = *förum holms á vit spruar* (F. Jónsson). Sammanställt med '*syrvar*' Þul. IV j. 5.

³ Om *gløggur*, *snøggur*, *þrøngur*, se i det följ.; *-øngur* : *øngur* finnes ej i Ordförrådet. Kormakr, Lausavísur 59. 8 rimmar *løngunum* : *øngum*. Jfr dock F. Jónsson, Lex. Poet. under *øngur*.

⁴ Ej i Ordförrådet; no. dial.: *nøgg* (Aasen, Ross).

klökk (enligt Noreen möjligen till punkt 4) ovan) 'rörd', *nökkuiðr* 'naken'; komp. *þrængri*¹; adv.: *gørr* till *gørua*; pron. ack.: *ønguan* (nom. *øngr* m. fl. former) till *engi*, *nökkuarr*; trans. verb (jfr ovan 4): *hrökkua*, *slökkua*, *stökkua*, *sökkua*, *sløngua*, *þrøngua*, *øngua*, *bølua* (vid sidan av *bølua*),² *døggua*,³ *mølua*, *skrøkua*,⁷ *gør(u)a*, *døkkua*⁴; pres. ind. sing.: *høgg*,⁵ *hnøgg*⁵ 'stöter' (av *høggua*, *hnøggua*); obl. form *røkkiu*⁶ till *rekkiu*; *røk*, *skrøk*: *røk*, *skrøk*.⁷ Hit för jag även det av Noreen Aisl. Gr.⁴ § 82. 12 (*uæ > uø > ø*) nämnda *vøkui* 'vätska' (*vøkua* = *vekia* 'väcka' är enligt § 512 en fornnorsk form).

De ord, där någon tvekan synes kunna råda beträffande vokalismen, ha försetts med kommenterande noter.

I fornisländska finnas ord med växlande *e* och *ø*: *øx*: *ex*; *gøra*: *gera*; *gløgg*: *glegg*.

øx: *ex*: Formen *ex* är vanlig i fno. (jfr Hertzberg: *exar*-); i fisl. exempelvis H. Gering Finnboga s. s. 22. 8: *exi*.

Ordet är en *wes/wos*-stam utvidgad med *jō*-suffix: got. *aqizi*. Även andra sidoformer finnas: *øx*,⁸ *ax*.⁹

¹ Ej belagt från Ordförrådet; fno. *þrængsta* (Hertzberg). No. dial. *trøngre*, *trøngst* till *trøng* (Ross).

² Skrivningar med *ø* finnas endast i AM 645. Övriga i Ordförrådet upptagna former ha tecken för *ø*; *bølua* är sålunda obestyrkt från isländska.

³ Stockh. Hom. har *doGva*, detta möjligen = *døggua*. Elucidarius: *døgg* (denna handskrift skiljer mellan *ø* och *ø*; se F. Jönsson, Arkiv XXXV s. 315); no. dial. dock *dogga* (Aasen).

⁴ Detta dock troligen bildat på adj. *døkk*, alltså tillhörande 4) ovan, enligt påpekande av prof. E. Wessén.

⁵ Pres. ind. av *høggua* ej belagt från Ordförrådet; fno. *høgg* (Hertzberg; Þorkelsson, Beyging sterkra sagnorða s. 253); no. dial.: *hogga*, *høgg*, *hogg*, *hogget* (Aasen). *hnøggua* ej belagt från Ordförrådet. Jfr no. dial. *nøgga*, *nøgg*, *nøgg*, *nogget* (Aasen).

⁶ Jfr Oisen, Vøls. s. inl. s. XXVII.

⁷ Stockh. Hom., som ju skiljer mellan *ø* och *ø*, har *røk*, *skrøk*-; *skrøkua* el. *skrøkua*? jfr *døggua*!

⁸ Enl. Aasen finnes i no. dialekter en form *ox*.

⁹ Belägg för formen synes endast finnas i Ågrip (utg. av Dahlerup), varest 3 g. (*u*-omljudet av *a* skrivs visserligen stundom *a*, men endast då det är yngre omljud; se Inl. s. VIII). Noreens förmodan,

Samma växling föreligger emellertid inom en annan *wes/wos*-stam: *ørr*: *ærr*: *ar*. Former med *æ* äro fornnorska och svenska (icke isländska), de med *a* endast östnordiska. Förekomsten av *ærr* i både fno. och fsv. omöjliggör ett antagande, att *æ* uppkommit ur *ø* genom delabialisering (så förklaras Fä. *ærr* av Hægstad: Vestnorske maalføre II. 2. 2. s. 104), och då en alldeles likartad växling föreligger i *wes/wos*-stammen *øx*, vill man givetvis icke heller betr. denna (som Hægstad, ovan anf. arbete II. 2. 1. s. 99) antaga en dylik övergång $ø > e$.¹

gøra: *gera*: Dessa former bero på en ursprunglig växling. I Larsson: Ordförrådet äro former av *gera* vanligare än former av *gøra*. Växlingen $ø$: *æ* inom detta verb förekommer även i fsv. (Noreen: Aschw. Gr. § 553). Se i övrigt Kock: Umlaut und Brechung s. 242 ff.

gløgg: *gleggr*: Enligt Gíslason: Um frumparta íslenzkrar tungu s. 130 förekommer i AM 625 4:o en skrivning *glegt*. I Hauksbók finnes *glægsyna* 475. 13. En sidoförm *glegg* till *gløgg* förekommer enligt Aasen och Ross i norska dialekter. *Gleggr* är en enbart *i*-omljudad växelform till *gløgg* (som har komb. *i*- och *u*-omljud). Sådana former växla ofta i urspr. *u*-stammar. Jfr no. dial.: *snøgg*, *snegg*, *snogg* (Aasen, Ross), sv. dial.: *snägg*, *snogg*, *snagg*.

I intet av dessa fall föreligger sålunda någon delabialisering.

Nyisländska har i till denna grupp hörande ord och former *ö*:

subst.: *öxi*, *ör*, *sökkur*, *sörvi*, *gjörvi*; adj.: *klökkur*, *gløggur*,

att formen härstammar från gen. *axar* (enl. Fritznér) förefaller osannolikt, ty böjningen *öxi*: *axar* synes vara yngre (först nyisländsk?). Jfr Bj. Þórólfsson: Um íslenskar orðm. s. 82. F. ö. finnas endast exempel från rimurdiktningen på oomljudad nom.: *hall*, *hafn* o. s. v. (Gíslason: Efterladte skrifter II s. 175), och dessa nominativformer äro säkert lån från andra nordiska språk. Om formen *ax* verkligen existerar, måste den därför ha uppkommit genom en äldre växling inom paradigm.

¹ Dessa former utan *u*-omljud äro f. ö. mycket dunkla. En urspr. växling **akwis*: **akus* ger *øx* resp. *øx*, liksom **arwis*: **arus* bör bli *ørr*: *ørr*. Noreen (Arkiv III. s. 14 not.) låter den *i*-omljudade formen utgå från en urspr. synkoperad form gen. **aksiōr* (grek. $\alpha\xi\iota\upsilon\eta$) $>$ *exar*.

snöggur, *öngur*, (*þröngur* < *þröngur* se nedan); pron.: ack. m. *öngvan* f. *öngva*, dat. mask. *öngvum*, neutr. *öngvu*, pl. nom. m. *öngvir* f. *öngvar*, ack. m. *öngva* (jämför former med *e*: *engan* o. s. v.); verb: *hrökkva*, *slökkva*, *stökkva*, *sökkva*; *slöngva*,¹ *þröngva*,¹ *öngva*,¹ *glöggva*,¹ 'utforska', *döggva*, *mölva*, *skrökva*, *gjöra*; subst. *vökvi* 'vättska', verb: *vökva* 'vattna'.

dökkva är föråldrat. Likaså adj. *hnöggur*. *Sörvar* är poet.

I några av här uppräknade ord är dock den ursprungliga vokalismen osäker. Jfr noterna i det föreg!

Till *öxi* finnes liksom i fis. en sidoför *exi* (Blöndal: dial. Árnessýsla; enligt uppgift även på andra håll); *gjöra* växlar med *gera* (komp. *gjör*: *gerr* till adv. *gjör**la*, *ger**la*; subst.: *gjör**vi*: *ger**vi* o. s. v.). Däremot finnes endast *glöggur* (*glöggsýnn* o. s. v.).

Några till fis. *nökkuiðr*, *nökkuarr* svarande former finnas icke. (Nyisl.: *nakinn*, *nokkur*). Ej heller obl. *rökkiu* (= *rekkiu*). Eventuella växelformer *rök*: *rök*, *skrök*: *skrök* måste ju sammanfalla redan på 1200-talet: nyisl.: *rök*, *skrök*.

Vi ha dock i nyisl. en egendomlig avvikelse från regeln att *u*- och *w*-omljudet *ø* blir *ö*: pres. ind. sing. av *höggva*, *slökkva* heter *heggur*, *slekkur*; komp. och superl. av *glöggur*, *snöggur*, *þröngur*, heter *gleggri*, *sneggri*, *þrengri*, *glegstur* o. s. v. Likaså heter pres. ind. sing. av de under punkt 4) nämnda intr. starka verben *hrökkva* o. s. v. *hrekkur*, komp. och superl. av *dökkur* heter *dekkri* *dektur*.

De nyisländska adjektiven och verben med *e*-former äro följande:

Adjektiv:

<i>dökkur</i> ²	<i>dekkri</i>	<i>dektur</i>
<i>glöggur</i> ²	<i>gleggri</i>	<i>glegstur</i>
<i>snöggur</i> ³	<i>sneggri</i>	<i>snegstur</i>
<i>þröngur</i> ²	<i>þrengri</i>	<i>þrengstur</i>

¹ Också: *slengja*, *þrengja*, *engja*, *gleggja*; jfr sv. *tränga*, *slänga*.

² V. Guðmundsson: *Isländsk Grammatik* 1922, § 206: även komp. *dökkari*, *glöggari*, superl. *dökkastur*, *glöggastur*.

³ Enl. Blöndal även komp. *snöggvari*, superl. *snöggastur*.

Verb:

<i>hrökkva</i>	pres. ind. 1 pers. sing.	<i>hrekki</i> ¹	pl. <i>hrökkvum</i>
<i>slökkva</i>		<i>slekk</i> ¹	<i>slökkvum</i>
<i>stökkva</i>		<i>stekki</i> ¹	<i>stökkvum</i>
<i>sökkva</i>		<i>sekk</i> ¹	<i>sökkvum</i>
<i>höggva</i>		<i>heggi</i> ¹	<i>höggvum</i>

(något verb **hnöggva* finnes icke.)

Enligt Bj. Þórólfsson: Um íslenskar Orðmyndir s. XIX ha dessa former trängt igenom först under de senaste århundradena: »Í nútíðarmáli mun *e* einhaft í tvíkvæðum miðstigum þeira lýsiorða, sem í frumstigi hafa *ö* í rótinni (*dökkur*, *glöggur*) en svo er að sjá af heimildum, sem algengt hafi verið um 1700 að hafa *ö* í þessum miðstigum; Runólfur Jónsson og Jón Magnússon rita þau eingöngu með *ö*-i (*ö*). Einnig virðist svo, sem *e* hafi ekki fyr en á síðustu öldum orðið einhaft í eintölu nútíðar framsh. af sögnum með *ö* í (nútíðar) rótinni (*hrökkva*, *höggva*, *slökkva*).»

Det äldsta exemplet på en dylik form synes vara Dámustarimur IV. 36: *höggv ok leggr hræfa gríð*² (*heggv* alltså styrkt genom rimmet). Då annars inga former med *e* av detta slag påträffats i fisl. texter, och skrivningar med *ö* ännu i äldre nyisl. är det normala, medan däremot i ord tillhörande grupp 1) och 2) (*i*- och *R*-omljud) skrivningar med *e* äro rikligt belagda sedan 1200-talet, måste de nyisländska *e*-formerna *heggur*, *dekkri* o. s. v. vara betydligt yngre än *kemr*, *efri*.

Om vi emellertid vilja antaga, att även betr. *heggur*, *dekkri* en liknande ehuru yngre delabialisering föreligger, måste vokalerna i pres. ind. sing. och komp. superl. ha varit på något sätt kvalitativt skilda från vokalerna i inf. och pres. plur. resp. positiv.

Se vi nu på de adjektiv och verb som i komp. och superl. resp. pres. ind. sing. ha *e*, finna vi att i *höggva* inf. och pres.

¹ Enligt V. Guðmundsson: Isl. Gr. s. 120, 128 noter, begagnas ännu i "enkelte Egne" pres. ind.-formerna *hrökkur*, *slökkur*, *stökkur*, *sökkur*, *höggur*.

² Bj. Þórólfssons förut nämnda arbete s. 60.

ind. pl. haft *ϕ*, sing. däremot *ø* (*hoggva*:*høgg* jfr fno. *høgg*, no. dial. *hogga*:*høgg* not i det föreg.).

Beträffande adj. *glöggur*, *snöggur* och *þröngur* finnas enligt Noreen § 82.6 fornisl. former med både *ϕ* och *ø*. Då nu emellertid *ϕ* och *ø* under 1200-talets lopp sammanfalla, kan den ursprungliga kvaliteten givetvis endast bevisas genom skrivningar med tecken för *ϕ* resp. *ø* i sådana handskrifter, som ännu skilja mellan dessa bägge ljud, t. ex. Stockholmska homiliuboken.

I Larsson: Ordförrådet ha samtliga upptagna former (från H., Rb., El.) motsv. nyisl. *glöggur* (och sammansättningar) tecken för *ø* (*ø*, *eo*). Från norska dialekter uppta Aasen och Ross endast *gløgg*, *glægg*, ej något **glogg*. Noreen anför som stöd för en fisl. form *glogg* Petersen: Jómsvíkingas. Inl. s. XI: *glogt*, *glogliga* samt M. Olsen: Vøls. s. Inl. s. XXVI: *glokt* vid sidan av *glaukt*. Betr. exemplen från Jómsv. s. (enl. inledningen handskrift från 1200-talets senare del) kan nämnas, att *ø* tecknas *o* också i *orendr* (se Inl.). Skrivningen i Vølsungasaga — enl. M. Olsen, Inl. en handskrift från omkr. 1400 — kan givetvis ingenting bevisa rörande *ø*-ljudets ursprungliga kvalitet.

Vi ha sålunda intet skäl att för fisl. förutsätta existensen av någon form **glogg*.¹

snöggur förekommer ej i Ordförrådet. Som belägg för en form *snoggr* anför Noreen Gering: Finnboga s. s. 74.16 *snokt* (handskr. från 1300-talets förra del). Men *ø* tecknas också *o* i *ongu* n. dat. sing. av *engi* (s. 26.3). Formen *snokt* från en 1300-talshandskrift kan givetvis ingenting bevisa. Aasen uppger no. dial. *snøgg*, *snegg*, Ross dessutom *snogg*. Frågan om förekomsten av ett fisl. *snoggr* måste sålunda lämnas oavgjord. Jfr no. *snogg*!

þröngur förekommer i Ordförrådet endast skrivet med tecken för *ϕ* (i 237, H, El). No. dialekter ha enligt Aasen och Ross *trong* (*traang*). Noreen upptar *þrøngr* under hänvisning till Vigfússon och Hertzberg. (I Hertzberg dock endast superlativformer: *þrøngsta*,

¹ Också Kock: Umlaut und Brechung sid. 223: "eine Bildung wie **glogg* (dürfte) im Isländischen nicht mit Bestimmtheit ange-troffen worden sein".

þrönguasta.) Ordförrådets skrivningar visa emellertid, att vi beträffande isländska med säkerhet ha att utgå från en fisl. form *þröngur*.

þröngur har sålunda haft olika vokal i positiv och komp.: *þröngur*: *þröngri*; jfr no. dial. *tröng*: *tröngre*, (not i det föreg.), *glöggur* däremot samma vokal i bägge fall. Betr. *snöggur* är den ursprungliga vokalismen osäker.

De till föregående punkt 4) hörande fallen: adj. *dökkur*: *dekkri*, verb: *hrökkva*: *hrekkur* o. s. v. ha givetvis haft *ø* både i positiv och komparativ, resp. inf. och pres. sing.

En ursprunglig skillnad i vokalismen har sålunda säkerligen förelegat i *höggva* och *þröngur* (*snöggur*?). Däremot icke i övriga verb och adjektiv med *e* i vissa former i nyisländska.

Vid bedömande av nyisl. *heggur*, *hrekkur*, *dekkri* o. s. v. har man sålunda att beakta följande:

Formerna måste vara yngre än *kemr*, *efri* o. s. v., och om en övergång *ø* > *e* föreligger, bör denna följaktligen vara yngre än *ø* > *e* i *kemr*. Förutsättningen för en ljudlagsenlig övergång måste väl emellertid vara, att *ø*-ljuden på något sätt varit olika i de skilda formerna, och en etymologisk olikhet ha vi också konstaterat föreligga beträffande *höggva* och *þröngur*; en övergång *ø* > *e* i dessa fall måste dock förutsätta att en olikhet bestått även efter sammanfallet av *ø* och *ø*.

Detta förklarar emellertid icke *e*-vokalen i fall som komp. *dekkri*, pres. sing. *hrekkur*, *slekkur*, *stekkur*, ty *ø*-vokalerna kunna här knappast ursprungligen haft olika kvalitet. (Att något slags kombinerat *i*- och *u*-omljud av *e* skulle föreligga, vore ju svår-förståeligt.) Vokalerna kunna möjligen analogiskt genom systemtvång fått olika kvalitet. I så fall slutet *ø* i pres. sing. och komp. av liknande beskaffenhet som *i*- och R-omljudet *ø* (jfr nedan II). Man förstår då bara icke, varför det icke samtidigt med detta delabialiserades till *e*.

Huru dessa formers uppkomst än skola förklaras — man kunde ju tänka sig analogiska inflytanden från andra verb och adjektiv med *e*-vokal i pres. sing., resp. komp. — förefaller

det emellertid som om de icke skulle kunna ha något samband med den här behandlade fisl. övergången $\emptyset > e$.

II.

Vi ha nu, under jämförelse med utvecklingen i nutida isländska, fall efter fall genomgått de fornisländska orden och formerna med \emptyset jämte härtill hörande växelformer med e .

Resultatet av denna genomgång kan sålunda sammanfattas:

1. Formerna med e under punkterna 3)—5) i I ovan — d. v. s. då \emptyset uppkommit genom i -omljud av o samt u - och w -omljud av e och æ — ha med största sannolikhet intet att skaffa med här avhandlade övergång $\emptyset > e$. Så bero $\text{øðli} : \text{eðli}$, $\text{øx} : \text{ex}$, $\text{gøra} : \text{gera}$, $\text{gløgg} : \text{glegg}$ på en ursprunglig växling av på olika sätt omljudda former, $\text{rørum} : \text{rerum}$ på analogisk utjämning inom böjningen, $\text{kjöt} : \text{ket}$, $\text{smjör} : \text{smjer}$ på en yngre växling $jö : je$; viðferli är en till ferill bildad form; $\text{sökkva} : \text{sekkur}$; $\text{þröngur} : \text{þrengri}$ är en växling av yngre datum.

Annars motsvaras på detta sätt uppkommet \emptyset regelbundet av nyisl. (öppet) ö : i -omljud av o : öðli , u - och w -omljud av e : subst. rökkur , ökkur , adj. dökkur , verb: hrökkva , rökkva , stökkva , sökkva , u - och w -omljud av æ : subst. öxi , ör , sökkur , adj. glöggur , klökkur , pron. ack. m. öngvan , o. s. v., verb (trans.): hrökkva , slökkva , sökkva , slöngva , þröngva m. fl.

2. Samtliga fall (utom þöldi och øss , vilka former icke synas förekomma i yngre fisl.), då \emptyset uppkommit genom i -omljud av o , ha i något yngre isl. handskrifter (fr. o. m. 1200-talet) former med e . I nyisländska ha alla i detta språk kvarlevande former e : hnetur (stedur), efri , kemur , sefur , treður ; fisl. även seni , senir , exn , nerðri , þerði , mendi .

3. Då \emptyset är R-omljud av o , finnas i de allra flesta fall former med e belagda i fisl.: hrer , hrerna ; frer , frerinn ; keri (keru); hler , hlera ; hneri ; lera ; pref. er- (?). I nyisl. finnes e i freðinn (freði o. s. v.), hler , hlera , hnerri , hnerra , ættleri . Med ö däremot:

hrörna, hrör, kjörinn, snör, pref. ör-. Dessutom dialektalt *hlöra, hlör, hnörra, hnöri*.

Härav kunna följande slutsatser dragas:

1. Att en ljudlagsenlig delabialisering verkligen föreligger, synes vara ställt utom allt tvivel. Vi kunna å ena sidan omöjligen förklara alla dessa formers uppkomst på analogisk väg, å andra sidan äro ju *e*-formernas förekomst begränsad till *i*- och R-omljudet av *o*. Att vi beträffande R-omljudet ej alltid fått *e*, måste bero på att betingelserna för ett konsekvent genomförande av delabialiseringen här ej varit lika gynnsamma. Om *ö* vid R-omljud se III nedan.

2. Att *ø* i vissa fall delabialiserats till *e*, i andra åter blivit öppet *ö*, kan knappast förklaras på annat sätt än att *ø*-ljudets kvalitet varit olika.¹ Enligt Noreen förelåg ju slutet *ø*, då detta uppkommit genom *i*- och R-omljud av *o* samt *u*- och *w*-omljud av *e*. Öppet däremot, då det var *u*- och *w*-omljud av *æ* samt *i*-omljud av *o*. Nu är det enligt Noreen endast slutet *ø*, som kan ge *e*. Det slutna *i*- och R-omljudet *ø* har ju också blivit *e*. I detta fall är alltså allt i sin ordning. Men det av Noreen också såsom slutet uppfattade *u*- och *w*-omljudet av *e* har däremot givit öppet *ö*, alldeles som *u*- och *w*-omljudet av *æ*. Så ha t. ex. i de intr. verben *hrökkua, søkkua, stökkua, ø* utvecklats på samma sätt som i motsvarande trans. verb, ehuru de enligt Noreen § 83. 2 endast äro »scheinbar gleichlautend». Något stöd för den uppfattningen, att *ø*-ljudet haft olika kvalitet i dessa fall lämnar sålunda icke den senare utvecklingen. Däremot visar den hän på att *i*- och R-omljudet *ø* haft annan kvalitet än *u*- och *w*-omljudet *ø*, vare sig detta senare uppkommit ur *e* eller *æ*.

¹ Hægstad, Vestnorske Maalføre II. 2. 1. s. 99 anser, att delabialiseringen i de ofta förekommande fno. formerna *kemr, efri* är betingad av närheten av labiala konsonanter. Detta förefaller mig fonetiskt ganska svårförståeligt, men övergången *ø* > *e* har måhända i Norge haft en mera begränsad omfattning. Jfr också Seip: Norsk Språkhistorie (1931) s. 166. Det rikare fisl. materialet visar dock, att åtminstone betr. *i*-omljudet *ø* angränsande konsonanter ej varit bestämmande för delabialiseringens genomförande i isländska.

Samma kvalitet som *u*- och *w*-omljudet synes *i*-omljudet av *ø* ha haft.

Delabialiseringen av *i*- och R-omljudet *ø* är ju fullt parallell med utvecklingen av det också genom *i*-omljud uppkomna långa *é*. Det är ju också naturligt, att på samma sätt uppkommet *ø*-ljud haft samma eller mycket likartad kvalitet både som långt och kort. (Ett eventuellt *u*-omljud *é* har ju, som jag redan förut påpekat, ej lämnat något spår efter sig, utom möjligen i *scenskur* 'svensk'.¹)

Förklaringen till att *ø* haft annan kvalitet som *i*- och R-omljud än som *u*- och *w*-omljud måste vara följande:

Övergången *o* > *ø* genom *i*- och R-omljud innebär ju, att *o* framflyttats från ett bakre velart läge till ett främre palatalt. Men härunder förblir givetvis det labiala läget oförändrat. Det genom *i*- och R-omljud uppkomna *ø* får samma slutna läppställning som *o*.

Labialiseringen av det starkt delabialiserade *æ* måste däremot ha gett ett öppet *ø*. Nu borde ju i överensstämmelse härmed en labialisering av det mera slutna *e* också ge ett mera slutet *ø*, och så har Noreen tydligen tänkt sig saken. Vi ha emellertid sett, att labialomljudet av såväl *æ* som *e* blir öppet *ø* — i motsats till *i*- och R-omljudet av *o* — och *ø* måste därför i bägge fallen haft samma kvalitet eller har differensen varit så obetydlig, att de bägge *ø*-ljuden mycket tidigt kommit att sammanfalla. Men redan i de äldsta isländska handskrifterna föreligger ju också ett sammanfall av *e* och *æ*, och detta styrker ytterligare antagandet att även omljudsprodukterna av de bägge ljuden varit alldeles eller i det närmaste identiska i isländska.²

Öppet måste naturligtvis också det genom *i*-omljud av *ø* (d. v. s. öppet *å*-ljud) uppkomna *ø* ha varit.

En parallell till denna *ø*-ljudets olika kvalitet erbjuder *y*, vilket ju liksom *ø* är av olikartat ursprung. Då *y* varit *i*-omljud av *u*,

¹ Jfr not i det föregående sid. 309. En annan kvalitet kan emellertid knappast ha kvarlevat i ett enstaka ord.

² Heusler, *Aisl. Elementarbuch*² § 72 skiljer ej heller mellan labialomljud av *e* och *æ*.

har det ej haft samma kvalitet som då det uppkommit genom *u*- och *w*-omljud av *i* (Noreen Aisl. Gr.⁴ § 83 Anm. och där anförd litt.).¹ Noreen anser, att *y* i förra fallet varit öppet, i det senare däremot slutet (§§ 63. 6, 77. 5 och 82. 4). Detta synes emellertid innebära en motsägelse till den ovan givna framställningen av *ø*-ljudet. Det kan icke heller vara riktigt. Ty om *y*-ljudet haft olika kvalitet, måste det som *i*-omljud av *u* ha varit slutet av samma skäl som *ø*, uppkommit genom *i*-omljud av *o*. Och då måste följaktligen också *u*- och *w*-omljudet ha varit öppet. (Noreen har måhända tänkt sig *u*- och *w*-omljudet av *i* slutet på samma sätt som enligt hans antagande motsvarande omljud av *e*. Detta senare har emellertid, som ovan visats, ej varit slutet.)

Följande regler för *ø*-ljudets utveckling i isländska kan sålunda uppställas:

1. Det genom *i*- och R-omljud av *o* uppkomna *ø* (som varit slutet) har blivit *e*.

Vid R-omljud är övergången dock ej regelbundet genomförd. (Jfr nedan III).

2. Det genom *u*- och *w*-omljud av *e* och *æ* samt *i*-omljud av *ø* uppkomna *ø* (som varit öppet) förblir öppet *ø*.

Med detta ljud sammanfaller det genom *u*- och *w*-omljud av *a* uppkomna *ø*.

Övergången *ø* > *e* enligt 1. synes vara ungefär samtidig med *ø* > *é*, alltså från 1200-talet.

III.

Då *ø* är R-omljud av *o*, motsvaras det i nyisländska, som förut nämnts, stundom av *ö*. Vi skola nu något närmare skärskåda dessa *ö*-former.

¹ Att liksom vid *y* (se F. Jönsson, Norsk-isl. Kulturforh. s. 241) ur assonanser med *ø* draga några slutsatser betr. kvaliteten av olika *ø*-ljud låter sig ej göra på grund av det ytterst knapphändiga materialet. Jfr Kahle, die Sprache der Skalden s. 45 och F. Jönsson nyss anf. arbete s. 308.

De äro:

1. part.: *kjörinn*, subst.: *kjör*.

Enligt Noreen § 488 finnes till *kjösa* även ett part. *kerinn* vid sidan av *körinn*. Þorkelsson, Beyging sterkra sagnorða, upptar emellertid intet sådant particip. Däremot (sid. 263) prät. sing. *keri*, pl. *keru* (vilka sistnämnda former icke finnas i nyisl.). Existensen av ett particip *kerinn* är emellertid mycket sannolik. I nyisländska är *kosinn* det vanliga participet till *kjösa*, och *kjörinn* är en sällsyntare sidoförm.

Att *ö* bevarats i denna form kan möjligen ha sin grund i att genom ett uttal med palatalt *k* (om skrivningar *kioru* m. fl. se E. Olson: Yngvarss. Inl. XXXIX och M. Olsen: Völs. s. Inl. s. XXII) en diftong uppstått, vilken sammanfallit med brytningsdiftongen *io*, som redan på 1200-talet blir *iø* (Noreen § 70. 3).¹

Det ursprungligen slutna *ö* har då fått samma kvalitet som i brytningsdiftongen och utvecklats som denna (i nyisl. öppet *ö*): *kjöru*, *kjörinn*. Formerna *kerum* (*kerinn*?) som f. ö. synas vara relativt unga, kunna ha uppstått genom den redan från slutet av 1300-talet belagda växlingen *jö:je* (*smjör:smjer*; *fjör:fjer*; *jörd:jerð*). Att blott *jö*-former kvarleva, vore i så fall ej något påfallande. Det heter ju i nutida isländska endast t. ex. *jörd*.

¹ Betr. sammanfallet av palatalt *k* + *ø* med *u*-brytningsdiftongen, jfr också formerna *göra:giora*. I Larsson: Ordförrådet finnas inga skrivningar *giora*, *giorþi* o. s. v. Dessa förefalla därför att vara yngre och uppkomna först sedan *io* > *iø*, (men ännu i yngre handskrifter vanligen skrivet *io*); *göra* och *giora* äro därför skrivningar för samma form *giöra* med palatalt *g*. Noreen § 518. 2 upptar dem som skilda former och antar, att *io* i infinitiven *giora* överförts från *giorr*, vilken form i sin tur skulle genom kontamination ha uppkommit av *göra* (med palatalt *g*) § 263 Anm. 1. Enl. Kock: Umlaut und Brechung s. 244 föreligger brytning. Däremot F. Jónsson: Egils saga s. VIII, M. Olsen, Völs. s. s. XXVI och Jón Helgason Arkiv XLIII s. 94: *giora*, *giöra* = *giöra*. Likaledes E. Olson: Yngvars s. XXXIX dock med reservation för möjligheten att *io* uppkommit genom kontamination. — Den skillnaden måste dock förelegat mellan *giöra* och *kjörinn*, att *ø* i förra fallet varit öppet (ss. *w*-omljud av *æ*), i det senare ursprungligen slutet (ss. *R*-omljud av *o*).

Man kunde också tänka sig möjligheten, att *keri*, *kerum* (*kerinn*?) uppkommit genom analogi med *freri*, *frerum*, *frerinn*.

Enligt Sturtevant (förut nämnda uppsats i Journal of Engl. and Germ. Phil. XVI) skulle samtliga *e*-former av både *kjösa* och *frjósa* (*keri*, *kerum*, *kerinn*; *freri*, *frerum*, *frerinn*) bero på analogi med pret. av redupl. verb (*reri*, *rerum* o. s. v.). Detta kan ju vara möjligt, men något hinder för att *e* i *frerinn* ljudlagsenligt utvecklats ur *frerinn* finnes icke (jfr *frer*, *hlera*, *hrer* m. fl. *e*-former vid R-omljud).

På alldeles samma sätt kan nyisl. *kjör* förklaras.

2. *snör*.

Detta ord upptas av Blöndal utan reservation med betydelsen 'sønnekone' (däremot med betydelsen 'kvinde' endast poetiskt). De islänningar, som jag frågat, känna emellertid ej ordet från det talade språket och det är därför möjligen endast litterärt.

Enligt ordböckerna finnas i fornisländska följande belägg: Sn. E. I. 538: *snor*; Guðrúnarhuot 18 (Cod. reg.): *snör*; Rígsþula 23 (Cod. W): *snör*; Stjórn (utg. Unger) s. 420.6 handskr. A.: *snorum* (saknas B och C); s. 420.22: A: *snör*; C: *snavr* (B: *sunar-kona*); s. 421: A: *snör* (saknas B och C). Unger: Heilagra manna sögur I s. 195.17: *snor*.

Noreen Aisl. Gr.⁴ §§ 71.3 och 72 anför till det R-omljudda *snør* en oomljudd sidoförm *snor*. (Fritzner upptar ordet under rubr. *snor*). Denna form skulle bero på omljudets »nichteintreten in gewissen (anorw.) dialekten (so wohl in den oben erwähnten *barr*, *i giär*, *snor*)». En dylik oomljudd form förefaller ju då rätt egendomlig, då *snor* förekommer i isländska handskrifter. Kock anför också betänkligheter häremot (Arkiv XV s. 357 ff.). Enligt Kock skulle i isländska ett efterföljande *a* hindra R-omljudets inträdande, åtminstone vid *a* (*arinn*). Han anser det likväl ovisst om detta även gäller andra gutturala vokaler, såsom *o* i *snor* (*snor* i så fall från gen. sing. n. ack. pl. *snorar*).

Emellertid användes ju *o* ofta som tecken för *ø* och *ø*, och skrivningen *snor* (vid sidan av *snavr*, *snör*, *snör*) kan därför mycket väl avse *ø* eller *ø* (vilka ljud ju på 1200-talet i vissa fall sam-

manfalla). Förekomsten av en oomljudd form *snor* behöver således ej förutsättas.

Någon genitivform av *snør* synes ej vara belagd (jfr F. Jónsson Lex. Poet.) men bör ha hetat **snørar*. När nu *ø* blir öppet *ø*-ljud och sålunda den vanliga fem. böjningstypen *høfn*: *hafnar* får en växling öppet *ø*: *a*, förefaller det ej osannolikt, att fem. *snør* analogiskt fått öppet *ö* med gen. **snarar* efter *høfn*: *hafnar*. Jfr härmed att i nyisländska enligt Blöndal *snör* i gen. heter *snarar*.

3. *Hrör*; *hrörna*.

I fisl. har jag, som förut nämnts, påträffat *hrerna* endast i Sturl. saga. Vigfússon och Fritzner ange endast *hrörna*. Däremot förekommer ofta *hrer* för *hrör*.

Nyisl. har *hrör* (poet. även *hrer* enligt Blöndal), *hrörna* (också *hrörlegur*, *hrörleiki*, *hrörnun*).

Måhända har *ö* i verbet *hrörna* av någon anledning aldrig delabialiserats (och *hrernar* i Sturl. har *e* från *hrer*). Nyisl. *hrör*, av Blöndal utan reservation upptaget med vissa betydelse, enligt av mig tillfrågade islänningars uppfattning däremot endast litterärt, skulle då ha *ö* från *hrörna* (enligt samma personers åsikt mera allmänt förekommande). — Man kan också tänka på ett samband med de dialektala formerna *hlöra* o. s. v. Jfr nedan under 5.

4. Pref. *ör-*.

I fornisländska finnes detta prefix skrivet med *é* i Cod. reg.: *érvita* (se ovan). Den möjligheten föreligger dock, att detta endast är omvänd skrivning för *ø*, och måhända har *ö* aldrig ljudlagsenligt delabialiserats i prefixet *ør-*. Jfr 3 och 5.¹

5. dial. östfj. *hlöra*, *hlör*, *hnörra*, *hnöri* (Blöndal, Tillæg og Rettelser).

Möjligen har R-omljudet *ø* (d. v. s. *ø* framför *r*?) varit något mera öppet än *i*-omljudet *ö* och därför kunnat dels som detta delabialiseras till *e*, dels också (dialektalt) sammanfalla med öppet *ø*.

¹ Enligt Hægstad, Vestnorske Maalføre II. 2. 1. s. 100 finnes i nynorska dialekter *er-* för *ør-*.

Påfallande är, att östfj.-målet också i övrigt synes föredraga ö-former (gentemot *e* i det övriga Island): a) uttalet *gjöra* bibehålles ännu i östfjordarna (Blöndal; *gera* är annars allmänt tal-språk; *gjöra* förekommer dock ofta i skriftspråket); b) i pret. av redupl. verb bibehållas formerna *nöri*, *gröri*, *röri* (vid sidan av *neri*, *greri*, *verri*; se Blöndal, Inl. s. XXVII; St. Einarsson, Arkiv XLII s. 281.) c) i östfjordarna föredragas formerna *kjöt*, *smjör*, *mjöl* (mot *ket*, *mjel*, *smjer* i det övriga Island). (Se Blöndal Inl. XXVII). Som i det föregående visats, ha emellertid dessa former intet samband med delabialiseringen $\varnothing > e$ i fornisländska.

$\acute{y} > i$; $y > i$.

Genom denna övergång försvinner såväl kort som långt *y*-ljud alldeles ur språket, ehuru nyisländsk ortografi ännu bibehåller *ý*, *y*. Vokalerna i *lýsa* och *grípa* få således samma uttal (*i*), likaså i *synir* och *gripinn* (urspr. kort *i* får i nyisl. ett öppet uttal, närmande sig *e*).¹

¹ Till några ord med urspr. *y* finnas egendomliga sidoformer med isl. *u* (en främre slutet vokal): *spurja*, *smurja*, *brudja* 'gnissla med tänderna', *krufja* 'obducera', *stuðja*, *flutja* (= *spyrja*, *smyrja* o. s. v.); *kjussa* (= *kyssa*); *kjurr* (= *kyrr*); *ukkar*, *ukkur* (= *ykkar*, *ykkur*); *ufrum*, *ufratt*, *ufrá* (= *yfir um*, *yfir að*, *yfir á*). En del av dessa uppges allmänt förekomma (som *spurja*), andra åter äro blott dialektala. Se Bj. M. Ólsen Germania Bd XXVI s. 263 och V. Guðmundsson: Islandsk grammatik s. 5. I Blöndal anföras formerna *kjussa*, *smurja*, *krufja*, från östfjordarna (*kjussa* dessutom från Austurskaptafellssysla); *brudja* från västfjordarna. *Stuðja*, *flutja* (saknas i Blöndal) enligt V. Guðmundsson "kun i enkelte Egne".

Dessa formers utbredning är, som synes, endast ofullständigt känd. Dock förefalla de att huvudsakligen vara lokaliserade till östfjordarna och västfjordarna, bygder, vilkas språk även i övrigt visa från det övriga landet avvikande, ofta konservativa särdrag. Så de i det föregående anförda ö-formerna: *hnörri*, *gjöra*, *snöri*. Vidare de urspr. korta vokalernas utveckling framför *ng*, *nk*, *gi*: västfj.: *langur*, *löng* (i det övriga landet uttalat *laungur*, *löyng*); östfj.: *haji* (= *hagi*) (i det övriga landet uttalat *haiji*). Härom se Blöndals ordbok, inledningen sid. XXVII.

Det är möjligt att uppkomsten av formerna med *u* kan bero på

Övergången har senast behandlats av Bj. Þórólfsson i Studier tillägnade Axel Kock s. 240 och i Um íslenskar ordmyndir á 14. og 15. öld s. XV ff. samt av Jóh. L. L. Jóhansson i Nokkrar sögulegar athuganir um helztu hljóðbreytingar í islenzku s. 124 ff. Den genomföres under 1500-talets lopp, enligt nämnda författares åsikt tidigast på Västlandet.

øy > ey > ei.

Övergången *ey > ei* är enligt Bj. Þórólfsson (Studier tillägnade A. Kock, s. 240, Um íslenskar ordmyndir, s. XX) och Jóh. Jóhansson (Nokkrar sögulegar athuganir s. 124) ungefär samtidigt med *y, y > i, i*.

Dift. *ey* sammanfaller sålunda i nyisländska helt med *ei*; *ey* bibehålles dock i skriften för etym. *ey*: *dreyma* uttalas *dreima*.

Dift. *ey* skrives i fisl. handskrifter i regel *ey* (i fno. däremot oftare *oy, øy*). Se Hægstad, Vestnorske Maalføre Inl. s. 25; Noreen Aisl. Gr.⁴ § 99. Detta sammanställt med det faktum, att *ey* i yngre isländska sammanfaller med *ei*, pekar ju hän på, att på Island redan tidigt diftongens första komponent ej varit så labialiserad som i Norge (och östnorden, där ju *øy > ó*). Så är säkert också Hægstads mening (Vestn. Maalf. Inl. sid. 27): »I islandsk, som venteleg tidleg hev havt tilstemna til *ei* for *øy*, vann denne skrivemaaten (näml. *øy*) ikkje inngang og hev der sett lite merke etter seg.» Att diftongens första komponent varit *e* i isländska är också Noreens åsikt: (Aisl. Gr.⁴ § 99): »— — das durch *i, j-* oder R-umlaut aus *ou, ou* entstandene *øy* — — ist demnach überwiegend anorw., das aus *au* entstandene *ey* (anorw. *æy*)

en under vissa betingelser inträdande dialektal övergång *y > u* före det allmänna genomförandet av delabialiseringen *y > i*. Övergången *y > u* skulle då ej ha inträtt i landets mera centrala dialekter. — Det måste emellertid sägas, att dessa former äro dunkla, och de torde säkert vara i behov av en grundligare utredning. Verbformer som *spurja* o. s. v. kunna i varje fall icke förklaras bero på analogi med pret. *spurði*, då ju dels en dylik utjämning är okänd i isländska dels vi även ha *kjurr, kjussa* o. s. v.

vorzugsweise aisl.» I Norens formulering kommer emellertid till synes en något annan uppfattning om diftongens urspr. kvalitet.¹ Han tänker sig nämligen utvecklingen av dift. *au* på följande sätt: urn. *au* > *ou* (§ 55) »etwa um 900». Detta *ou* blir så på Island åter *au*, medan det i Norge uppträder som *ou* (dock även *au*) § 98. 1. (Till antagandet av en dylik utvecklingsgång har Noreen givetvis kommit på grund av det förhållandet att urspr. *au* i fis. hdskr. vanligen skrives med *au*.) Detta huvudsakligen fis. *au* har så genom *i*-omljud blivit *ey* (eftersom *a* > *e* och *u* > *y*), medan däremot det huvudsakligen fornnorska *ou* gett *øy* (eftersom *o* genom *i*-omljud blir *ø*) § 63. 14. Trots den i fis. vanliga skrivningen med *au* och *o*² kan det dock knappast vara möjligt, att diftongen verkligen varit *au* i fornisländska. I och för sig är ju antagandet av en utveckling *au* > *ou*, så åter > *au* icke tilltalande och ännu betänkligare blir det, om man tar i betraktande att *au* i nyisländska uttalas *öy*.³ Om nu urspr. *au* varit *au* i fis., måste vi antingen förutsätta följande egendomliga utveckling: *au* > *ou* > *au* > *öu* > *öy* eller också att *au* ej överallt i Västnorden blivit *ou* och att alltså urspr. *au* skulle ha kvarstått på Island. Det förra antagandet förefaller ju omöjligt, det senare är också osannolikt med hänsyn till den senare utvecklingen i isländska. Allt talar i stället för att *au*, som enligt Noreen redan på 900-talet > *ou*, blev *ou* (samtidigt med övergången *o* > *ø*?) och slutligen (i nyisl.) *øy*. (Att dift. *au* i fis. haft ett uttal *öu* har förut framhållits bl. a. av F. Jónsson Arkiv XXXV s. 319; Grammatik for det islandske Oldsprog 1925 s. 5. Jóh. L. L. Jóhannsson, Nokkrar sögulegar athuganir s. 21 och Al. Jóhannesson, Íslenzk tunga i fornöld (Reykjavík 1924) s. 90.⁴

¹ I Geschichte der nord. Spr.³ (1913) § 108 yttrar sig Noreen dock på följande sätt: "øy geht im altisländischen (dialektisch auch im altnorwegischen) schon um 1200 in *ey* oder (anorw.) *æy* über".

² Dock även t. e. *ov*. Se Hægstad: Vestn. Maalf. Inl. s. 24.

³ Diftongens andra komponent *y* är mycket öppen, närmande sig *i*.

⁴ Norens uppfattning om kvaliteten av dift. *au* i fis. har förletts honom till ett förbiseende betr. utvecklingen av *o* före *ng*. Enligt Aisl. Gr.⁴ § 105 skulle nämligen *o* > *au* före *ng*, *nk* och i Gesch. d.

Härav framgår, att *ey* och *øy* ej kunna vara *i*-omljud av olika diftonger *au* resp. *ou*, utan samma grundform måste förutsättas för bägge. (Att *i*-omljudet av *au* ursprungligen haft *ø* i första komponenten, visar den senare utvecklingen i nordiska språk (fno. *øy*, fsv. *ø*.) Dift. *ey* i isl. måste uppfattas såsom resultatet av en delabialisering, i så fall den första i serien av dylika ljudutvecklingar i detta språk.¹

En genomgående tendens till delabialisering kan sålunda konstateras i isländsk ljudhistoria.² Äldst synes överg. *øy* > *ey* vara; under 1200-talet ha vi övergg. *ó* > *é* och *ø* > *e* och slutligen under 1500-talet *y* > *i*, *y* > *i*, *ey* > *ei*.

nord. Spr.³ s. 23 uppger han, att *lǫng bönd* i nutida isländska uttalas *laung bönd*. Detta är emellertid oriktigt: *lǫng* uttalas *löyng*; *ρ* (d. v. s. *ø*, ty denna överg. är yngre än *ρ* > *ø*) har före *ng*, *nk* diftongerats till *øy* (*øu*?) på samma sätt som *e* > *ei* i *leingi*. *Lǫng* kan emellertid med isländsk "fonetisk" ortografi skrivas *laung*, då ju *au* uttalas *øy*. En dylik stavning var också vanlig under 1800-talet. Skrivningar med *au* före *ng*, *nk* i äldre handskrifter beteckna sålunda ett uttal *øy* (*øu*), ej *au* (såvida icke *au* blott är beteckning för *ø*, alltså sedan början av 1200-talet *ø*!)

¹ Noreen säger (Aisl. Gr.⁴ § 99): "Im 13. jahrhund. schwindet *øy* auch wo es durch *u*- oder *w*-umlaut aus *ei* entstanden ist — — — im aisl. ganz, wozu der im § 119 erwähnte Übergang *ø* > *e* beigetragen haben mag." Om härmed avses, att *u*- och *w*-omljudet av *ei* skulle — i motsats till *i*- och R-omljudet av *au* — i isländska ursprungligen varit *øy*, så finnes intet som styrker detta. I Larsson: Ordförrådet skrives t. ex. *ev* (= *ey*), *uayk* (jfr Noreen § 78. 15); *keyqua*, *queyca*, *queyqua* (jfr Noreen § 83. 13). Det är däremot riktigt, att överg. *øy* > *ey*, såväl då *øy* uppkommit genom *i*- och R-omljud av *au* som då det uppkommit genom *u*- och *w*-omljud av *ei*, beror på en delabialisering av samma slag som överg. *ø* > *e*, ehuru sistnämnda övergång säkerligen är yngre.

² Flera fonetiker ha observerat, att en slapp läppartikulation är karakteristisk för nutida isländska, och de ha också satt detta förhållande i samband med de delabialiseringstendenser, som utmärka den isländska ljudutvecklingen. Se J. Ófeigsson i inledn. till Blöndals ordbok s. XV och St. Einarsson, Beiträge zur Phonetik der isländischen Sprache (Oslo 1927) s. 19.

Resultatet av denna utveckling har blivit, att nutida isländska saknar främre slutna vokaler av äldre ursprung.¹

Däremot kvarstår ett öppet *ö*, uppkommet ur *ρ* och *ø* (d. v. s. då *ø* varit *u*- och *w*-omljud av *e* och *æ* samt *i*-omljud av *ρ* och alltså urspr. öppet).

Av den föregående undersökningen har framgått, att det var ett slutet *ø* (uppkommet genom *i*- och R-omljud av *o*), som övergick till *e*. Då ligger den tanken nära till hands, att det speciellt varit slutna främre vokaler, som haft tendens till delabialisering. Också *y* har säkerligen varit en relativt starkt labialiserad vokal,² i varje fall mera slutna än öppet *ö*. Har också *ø* i dift. *øy* varit slutet?

Stockholm.

Gunnar Leijström.

¹ En ny sådan vokal har uppkommit ur urspr. kort *u*, som nu har ett uttal ungefär mitt emellan sv. *u* i *lust* och *ö* i *hö*. *u* visar dock tendenser att bli öppet *ö*; så flerstädes på sydlandet. Detta uttal anses dock vulgärt. Jfr Inl. till Blöndals ordbok s. XXVII "Sudurnesjamál".

² Den urspr. differensen mellan olika *y*-ljud försvann ju mycket tidigt. Jfr Noreen: Aisl. Gr.⁴ § 84 anm.

Till Hemingsrimur.

Rimorna äro utjivna av P. M. DEN HOED, Haarlem 1928.
Härnedan använda förkortningar äro desamma som i Notationes norrœnæ.

§ 1. *Haraldur kóngur hǫldum skæður*
herraligur fyrir Nóregi ræður I 8.

Tuttugu vetur tiggja skæður,
tærir gullz, fyrir Nóregi ræður I 14.

Nú skal syngja sveitin grimm,
kvað sjóli enn teiti VI 67.

Det heter om *skæður*, att det 'wekt verwondering', och om *grimm*, att 'men een ander epitheton zou verwachten'. — Man går vilse, om man tror, att *hǫldum* avser de egne männen, eller att *grimm* betyder 'grym', 'grausam', 'cruel'. En hövding skulle vara farlig — för motståndarne. En krigarskara skulle vara 'grim', 'relentlessly stern', bister. Själve Sigurd utrustas i Hyndl. 25 med det epitetet. Den store hedersmannen Arinbjörn förfor *eirarlaust* (Eg. Lv. 34). Hirdmännen härjade *vægdarlaust* (Sturl. 3, 7). Den 'milde' kung Olof högg armar och ben av folk (Sigv. 12, 5). Se vidare § 15.

§ 2. *Arfa hefur han áttan sér,*
**hefur svó bókin greint fyrir mér* I 22.

Huvudstav saknas. Något botemedel har ej blivitt föreslaget. Enkelt vore att för *hefur* insätta *á*. Jfr t. ex. *þú áttir eida svarda*, 'du hade svurit eder', Akv. 30.

§ 3. *At morni kvedzt, sá misti sút,*
mætur koma í Torgir út I 28.

Det markerade uttrycket säges vara tämligen meningslöst. JÓN HELGASON i Arkiv 47, 300 uppfattar det såsom schablonmässigt: 'den muntre fyrste'. Det synes mig emellertid kunna anslutas till den föreliggande situationen. Kungen hade sagt, att han ville besöka Åslak. Denne ursäktade sig med sitt otillräckliga husjeråd. Men kungen, obekymrad därom, bestämde besöket till nästa dag.

§ 4. *pú ættir son þann sýn var kurt* I 45.

Den riktiga uppfattningen är redan antydd av JÓN HELGASON i Arkiv 47, 300. Liksom *sá* i II 13 betyder 'is quem' och i III 62 'is cui', så betyder *þann* 'eum cui (cujus)'. Jfr NN § 1661. Med uttalandet 'vars höviskhet var uppenbar' överensstämmer *sázt þar einginn vænni neinn*, 'där sågs ingen, som var mera lovande', str. 50.

§ 5. *ýtum þótti hann efniligur,
annar gekk á þetta *vegur* I 53.

Den sista raden betecknas såsom 'duister'. — Det finns enligt BLÖNDAL ett *veigur*, m., vars betydelse någotsånär passar: 'men mot detta värkade en annan kraft'.

§ 6. *kappinn trú eg, at *fyr muni standa* II 6.

Handskrifterna hava *fyr*. Om *fyr(ir) standa*, 'stå emot', se FRITZNER III 524 b.

§ 7. *Sjóla ansar seggurinn hinn, at sæmdir halla* II 14.

Motsvarigheterna till jerm. **halpian*, **halpēn* voro ursprungligen enbart transitiva (fht. *helden*), resp. enbart intransitiva (fht. *haldēn*). Men förskjutning skedde i båda riktningarna; jfr exempelvis FF § 34. Stundom vann den sekundära betydelsen övertaget. Så vid isl. *halla*, vilket emellertid ingalunda hindrar, att de härovan spärrade orden hava just den betydelse, för vilken

utjivarinna med tvekan stannar: 'med vars ära och anseende det jick utför'.

- § 8. *Dreingurinn segir, at dal mun hitta,
dæll i leikum,
hómrum luktur og háfum eikum,
húsabær á foldum bleikum II 24.*

Uttrycket *dæll i leikum* säges vara 'niet duideljik'. För mig är det avjort ett vanligt epitheton ornans, betydelsefattigt i sammanhanget, men med den stora förtjänsten att rimma på *eikum* och *bleikum*. Man kan återjiva det med någonting sådant som 'lätt att ha att jöra med', 'resonlig', 'behaglig i sin umjängelse'.

Den lösa förknippningen *dal . . luktur . . bær* har rätt många motsvarigheter; jfr t. ex. *lagði . . járni hvössu ungrí mey í barka stungit* Mey. 32, ävensom Edd. 38, NN §§ 1382, 1757, 2676, NYGAARD § 72 anm. b, c. I tanken suppleras: 'den var' och 'där fanns'.

- § 9. *Hóldar láti háttu brátt, kvæð hirðir spanga,
vaka skal einn II 26.*

Också *háttu* betecknas såsom oklart till sin betydelse. Att meningen är 'jöra i ordning till natten', synes mig framgå både av det följande *vaka skall einn*, 'men en skall hålla sig vaken', och av str. 33, där det omtalas, att det bäddades åt jästerna (*sæng var gjör um seggi fríða*), medan det gamla paret satt kvar vid elden.

- § 10. *Fá hefi eg fugla frálíga séð um fjallit kalda,
þeir sem *vóru, kvæð eyðir skjalda,
allra mátti eg lífi valda II 43.*

Till återställande av allitterationen föreslår utjivarinna *eru* eller *óru*. Men *eru* passar icke särskilt väl mellan *hefi séð, kvæð* och *mátti*. Och *óru* vore ett underligt undantag; jfr t. ex. I 15,

II 31. Däremot är *urðu*, 'funnos' eller 'kommo i min väg', precis vad man i detta sammanhang väntar sig; jfr t. ex. *hann gaf klæði sín fatlausum monnum, er á götu hans urðu; hafði slíkt af fé ok monnum, sem á leið hans varð* (FRITZNER III 912 a).

§ 11. I anmärkningarna till II 71 påpekas en övergång från direkt till indirekt tal. Vad som här föreligger är en direkt förvanskning i den ena handskriften. Något motstycke känner jag ej i hela den av mig jenomgångna litteraturen. — I III 25 är det fråga om en övergång i motsatt riktning. Den finnes i båda handskrifterna. Och ur medeltida verk på både värns och prosa kan jag anföra snart sagt hur många motstycken som helst. Åt så olika ting bör en utjivare icke jiva ett sken av likställighet.

§ 12. *Bogann hann dró, en bráðla fló
burt af *kólgu randa* III 5.

I det förolyckade *'sköldarnes bölja' ser utjivarinnan med all reservation en omskrivning för båge; jämförelsepunkten skulle vara den rundade formen. Detta anser jag i och för sig omöjligt. Därtill kommer, att man ej behöver något uttryck för 'båge', eftersom bågen just är nämnd, men väl ett uttryck för det, som 'bráðla fló burt af', 'snabbt flög bort därifrån', dvs. pilen. Jag räknar med en förväxling av en enda bokstav, i det jag läser '*kól-gurannða*' såsom '*dólgurannða*', dvs.

dólgur randa.

'sköldarnes fiende eller troll', 'pilen'. Jfr *hlífar flayð* om yxan, *hjalmgagarr* om svärdet osv.

§ 13. *Bogann á *bast hann bendir fast* III 19.

Det markerade ordet förefaller att vara meningslöst. Ätminstone är det både för utjivarinnan och för mig 'niet geheel duidelijk'. I handskrifter finner man ofta förväxling av *b*, *h* och *k*. Jag jissar här på **b* < *k*; alltså: *á kast* .. *bendir*, 'spänner ..

till kast (för att skjuta)'. Visserligen hette det vanligen *skjóta* eller *fleygja qrvum* och *kasta* eller *verpa steinum*. Men kunde *fleygja* brukas med avseende på både pilar och stenar, så torde *kast* hava kunnat här jälla såsom ett acceptabelt rimord.

§ 14. *Hlytur sa at herma ...
huar sem holdar þræta
eg uissa giorst eg uar þar næst
kuad ueiter fofnis stræta* III 39.

Sådan är den illa söndergångna A-texten. I rad 1 hava de övriga handskrifterna '*herma fra*'. De dubbla stavarna i rad 2 tyda på förvanskning; B har det värstekniskt korrekta '*kuad sem þu villt frietta*'. Urspårningen i rad 3, där det efter det determinativa *sá* väntade relativet fattas, beror tydligen på förväxling av *er* och *eg*. I rad 4 har B-texten ett till dess läsart i rad 2 passande rimord. Istf. upplagans normalisering föreslår jag:

*Hlýtur sá at herma frá,
kuad sem þú vilt frétta,
er vissi gerst og var þar næst,
kuad veitir Ófnis stétta.*

'Redojöra för det, som du vill hava reda på, får den, som iakttog bäst och stod närmast, sade mannen.'

§ 15. *Vópnum þrydd og vóðum skrydd
er visis þjóðin leika;
*fylkirs blíður flokkurinn stríður
fram at sjánum reika* III 46.

Enligt anmärkningarna skulle *leika* och *reika* vara samma sorts pluraler som *are* och *were* i eng. *All the rest are here, The majority were against it*.

I den första satsen är predikatet *er* med ren infinitiv (NYGAARD § 224): 'Med vapen prydd och vackert klädd skall skaran idrott öva'. I den andra satsen stå enligt handskriften B två

koordinerade subjekt med regelrätt verbalform: *fylkir blíður ok flokkurinn stríður fram at sjánum reika*, 'den blide drott och bister flock beje sig fram till havet'. Det är en extra vinst att bliva av med den 'blida, bistra flokken'. Vilket som helst av de båda epiteten kunde förvisso jälla såsom 'ornans'. Men utan vidare tillades de näppeligen en och samma skara i ett och samma aneddrag. Helt annorlunda ter sig t. ex. *Áslákur hét bóndinn blíður, brögnum var í rómu stríður*. Där framträda mannens båda sidor just så, som man väntar sig hos en forntida bonde! Jfr § 1.

§ 16. *Hemingur inn fyrir hilmí sté,
hólða trú eg það blekki* IV 15.

Om det sista verbet säges: 'De woordenboeken geven geen andere beteekenis dan om den tuin leiden, bedriegen, teleurstellen, een beteekenis, die hier niet goed past.' — Det jermanska **blank-* (varav fr. *blanc*) betyder 'vit'; **blankian*, mht. *blenken*, isl. *blekkja*, betyder 'jöra vit', 'jöra blek'. Konstruktionen är densamma som vid *syfja*, 'jöra sömnig', *svimra*, 'jöra yr', osv. (NYGAARD § 88 anm. 4). Alltså:

'Heming steg inför härskaren in,
härmännen bleknade, tror jag!'

Liksom här vid Hemings oväntade uppträdande männen bleknade, så heter det vid det följande liknande tillfället, att hans bror 'hrædizt' (V 33).

§ 17. *Mælskan þverr í minniz torg,
mædizt 'odar nima'* IV 73.

Tre läsarter tävla: 'odar nima' (A), 'odar ima' (C, avskrift av A), 'odal ima' (B och dess avskrift D). Utjivarinnan betecknar med rätta de båda första läsarterna såsom meningslösa. I den tredje vill hon se en 'dikt'-kenning; 'jättarnes odaljord', 'jättarnes land' skulle endast vara 'een kleine variatie' av 'jättarnes dryck'. Detta anser jag ohållbart.

Min utgångspunkt är detta samma 'odal ima'. Men jag tillämpar 'onion'-metoden (NN §§ 191, 1236, 1603):

óða líma,

'sångernas spö', 'tungan'; jfr *óðar ór*, 'sångens åra', *óðar lokarr*, 'sångens hyvel', *góma sverð*, 'gomens svärd', *stirð ár til orða*, 'en styv åra till orden', 'en tunga, som ej är smidig', Gd β 2 (NN § 1462), osv. Antagandet av *líma* n. = *lími* m. stödes av *síma* n. = *sími* m., *ókla* n. = *ókli* m. Alltså:

'Talet tager i bröstet av,
tröttad bliver min tunga!'

§ 18. *Margur verður af sítum sveldur
í sínu hjarta* VI 2.

*at heiti spurði hetjan sveld
þann herðir ríta* str. 25.

Betydelsen är på båda ställena väsentligen densamma: egentligen 'uppsvälld', 'svällande', 'fylld', därav 'upprörd'. Jfr *af harmi sveldir* Mv. I 22, *geira Eir vas sollin*, 'kvinnan var upprörd', Háv. 5 (NN § 532), och fe. *heorte toswollen*, 'hjarta sollit', i Ancren Riwle. Anmärkningarna till de båda ställena kunna utgå.

§ 19. *sá var fylkir furðu beinn
af flæðar eldi* VI 5.

Nästan vilket adjektiv som helst kunde i diktarspråket förknippas med en jenitiv (enligt NYGAARD § 137) eller med en där emot svarande prepositionsfras. Om *beinn*, 'tillmötesgående', 'tjänstvillig', 'jälpsam', jäller detsamma som om *míldr* (II 7), *orr* (II 62) osv. Någon ovanlig betydelse eller användning föreligger ej.

§ 20. *Fyrða bíður hann flutnings sér
yfír frónit kalda* VI 16.

Ett karakteristiskt adjektiv kan, där begreppssfären redan är klar, vara tillräckligt för att förvandla en 'orre' till en 'örn' eller jöra den allmänna beteckningen 'jur' till ett uttryck för 'varj' (NN § 1911 D). En *hardeldr*, en *fastleygr*, en *svalfasti* eller *svalfúrr* kan icke vara någon vanlig 'eldr', en *mjúkstallr* icke någon vanlig 'stallr' (NN § 2085). Om innebörden av *frónit kalda* synes mig tack vare attribut och sammanhang intet tvivel kunna råda. Direkta motstycken äro Torarin loftungas *svalheimr*, detsamma som Eddans *svalkaldr sær*, och Ragnvald jarls *svalteigr* (NN § 978).

§ 21. *Adalbrikt sagðizt eyðir stáls
at einka nafni;
sá mun ekki seggurinn frjáls,
hann svarar þó *jafni VI 26.*

'De grootske moeilijkheid levert *jafni* op. Beteekent het: als een gelijke?' — Dialogen föres mellan Adalbrikt och Odd. Appellativet *oddr* betecknar spjuts- eller svärdsudd, spjut eller svärd. Detsamma jäller om *fáfnir*. Båda orden återfinnas i Pul. IV 1 under 'sverða heiti'. Till äventyrs är här det ena uttrycket på 'ofljóst'-manér insatt istället för det andra: *Fáfnir* istf. *Oddi*; jfr NN §§ 721 C, 1777, 1937 A. Med avseende på skrivningen med *á* (i rim) istf. det i vår text eljest vanliga *ó* kan man jämföra *fló* III 5 (likaledes i rim) vid sidan av den följande strofens *flaug*. Meningen skulle bliva: mannen kallade sig enbart för Adalbrikt (utan farsnamn) och var väl sålunda en ofri; han svarade emellertid Odd på hans fråga.

§ 22. *bítur ekki *bæsting sá,
ef bragnar ljúga VI 34.*

Båda handskrifterna hava *bæsing*. I Pul. IV 17 hava alla handskrifterna *bæsingr*. Något skäl för ändringen är icke anført.

Om svärdet heter det i prosaberättelsen (A. M. 65): 'en sú náttúra fylgir honom, at hverjum manni verðr hann at bana, er

lýgr, enn á þann bitr hann ekki, sem satt segir'. Häremot svara i ríman stroferna 34 och 35: 'Listin er sú laufa á með lækning drjúga: bitur ekki bæsing sá, ef bragnar ljúga. En ef rekkur er sönnu sagður um sökina alla, þá mun dreingnum dauðinn lagður af dýrum gjalla'. I kommentaren heter det: 'Het is merkwaardig, det deze strofen, wat de woorden betreft, zeer veel overeenstemming vertoonen met A. M. 65, terwijl de inhoud toch een geheel andere is'. Meningen är i båda fallen precis densamma. Icke blott en rättvist anklagad (rekkur sönnu sagður) drabbas av svärdet; det blir till bane också för en falsk anjivare (hverjum manni er lýgr). Om beskyllningen är ogrundad (ef bragnar ljúga), biter det ej på den anklagade, som ju då vid sitt nekande talar sanning (satt segir).

§ 23.

*Oddur út til Íslands ferr
og *Midfjörð gisti VI 84.*

Huvudstav saknas. Möjligen *innfjörð*, 'inre delen av fjorden' (i vars närhet hemmet var beläget). Ett *ín*-, *in*- eller *in*- kunde lätt uppfattas såsom '*m*' och tolkas såsom förkortning för det jenom sammanhanget bekanta *Mid*-.

Lund.

Ernst A. Kock.

Heinrich Hempel: Atlamál und germanischer Stil. Germanistische Abhandlungen 64. Heft. Breslau 1931. 155 Ss.

Hempel geht von Unterschieden im Stil der germanischen Heldendichtung aus, die sich trotz der Gleichartigkeit der Stoffe und der Behandlungsart seit langer Zeit bemerkbar gemacht haben. Er will die Atlamál, »dasjenige unter den Eddaliedern, dessen Sonderart sich am zwingendsten aufdrängt«, S. 2., nach seinem Stil sozusagen phänomenologisch untersuchen. Die Merkmale des eigentlich sprachlichen, syntaktischen Stils bevorzugt er. Darüber hinaus aber will er das Lied zu den Denkmälern der agerm. Dichtung in Beziehung setzen, also etwa die Vereinzelnung, in die es E. Noreen, *Den norsk-isl. poesien*, Sthm 1926, S. 121 gerückt hat, lösen. Er geht dabei durchaus auf Deutung der Erscheinungen für die seelische Verfassung und die Arbeit des Dichters aus und führt die Untersuchung z. T. auf Felder und mit Betrachtungsweisen, die modernen Romanisten eignen.

Seine vier Kapitel lassen sich wohl vereinfachend unter die Gesichtspunkte: I Verinnerlichung, II Zuständlichkeit, III Entspannung, IV Aufschwellung bringen.

In I zeigt H., (A) wie der Dichter an die Tatsachen von seiner eigenen Stellung her herantritt und sie mit eigenen Reflexionen umspinnt und durchsetzt, sodass die Beziehung auf das dichtende Subjekt stets stark fühlbar ist. In Wertungen praktischer, moralischer und charakterlicher Art (B) verstärkt sich diese Weise des Dichters; er macht sie auch zur Art der Selbstdarstellung seiner Personen (das hätte wohl gesondert dargestellt und hervorgehoben werden sollen). Diese Neigung führt (C) zur Zurückdrängung des Äusseren zu Gunsten des Inneren, z. T. unter empfindlicher Beeinträchtigung der Klarheit der äusseren Vorgänge. Am feinsten glaubt H. wohl den Subjektivismus des Dichters und seiner Personen zu erfassen, wenn er (D) feinste Unterscheidungen des Tempus- und Modus-Gebrauchs aufzuzeigen sucht. Es ist bes. das zusammengesetzte Perf., auf das er nach dem Vorgange bes. von Romanisten unsere Aufmerksamkeit lenkt. Von dem die Wirklichkeit imaginierenden und zugleich objektivierenden Imperf. und Plqperf. (Anteperf.) trennt er das »echte Perf.« als gegenwartsbezogen, also subjektiv, u. U. abstrahierend und emotional: HHv. 37, 1 f. *mik hefir Helgi hingat sendan*; Hm. 5, 1 *Einstæd em ek ordin* . . . Von ihm scheidet er das »falsche Perf.«, das keine Beziehung zur Gegenwart hat: HH I. 35 b *sá er opt hefir orno sadda, meðan þú á kvernom kystir þýjar*. Solche Unterscheidung macht H. auch für das Fut. exact. Für Am. ist

nun der Gebrauch des echten Perf.s in emotionalem Sinn, bes. in der Personenrede kennzeichnend; die Unwiderruflichkeit macht das Pathos aus. Daneben steht mit etwa gleich vielen Fällen das falsche Perf. Zu Am. gesellen sich die jüngeren Heldenlieder, während die alten, Vkv., Akv., Hm. und Hunn., die nur mit Einschränkung hierher zu zählen ist, das (echte) Perf. wenig, das falsche garnicht verwenden; S. 38. Auch im Opt. hebt H. den modalen Charakter hervor. Am. 68, 8 übersetzt er durch »dass es so furchtbar ausgegangen sei«; S. 50.

Von der Erkenntnis des auf das Innere gerichteten Wesens des Dichters der Am. schreitet H. in Kp. II zur Auffassung der im ganzen als »unpersönlich« umfassbaren Ausdrucksformen als Zeichen passiver, fatalistischer, zuständig gerichteter Seelenhaltung. Er zeigt, wie in Nj. Kp. 126—129 (Brandlegung) der unpersönliche Ausdruck zur Darstellung des Geschehens am Menschen gebraucht wird; ohne Zweifel mit bestimmtem künstlerischen Gefühl. Dieser Gebrauch ist für Am. äusserst kennzeichnend. Neben den vielen echten Impersonalien, die der Sprache eignen, beweisen das die unpers. Ausdrücke, die durch Überführung von Verben gewonnen werden. Mit dem pers. Subj. verliert der Ausdruck nicht nur die pers. Beziehung, sondern auch den Tätigkeitscharakter des echten Verbums. Adjektivisch: 12, 9 *vant er stafs vífi*; substantivisch: 69, 3 *á muno pér íðrar*.¹ Solche Wendungen häufen sich in Strophen, in denen »für Augenblicke der Gang des unabwendlichen Geschicks im voraus sichtbar wird«, S. 75; so 12. 29. 35. 69. Die nominale Reduktion des Verbums versteht H. als Drang auf Zuständigkeit. Im selben Sinne wirken die »Leerverba« *gøra, skapa* u. a.

Unter Entspannung habe ich zusammengefasst, was H. in III als stilistische Erscheinung der »Entspannung, Monotonie, Dämpfung, Verschnörkelung« behandelt. Das ist (A) die geringe Spannungsweite des Satzbaus. Im Verhältnis von Satz und Langzeile stehen Am. mit 162 % Satz weit vor allen anderen Denkmalen, S. 93. Der asyndetische Charakter des Satzbaus wird durch die Spitzenstellung des Verbums verstärkt. Das wirkt in Am. monoton. Dieser Gleichmässigkeit stellt H. die Abneigung des Dichters gegen entschiedene Umschaltung der Redeform zur Seite; »erlebte Rede«, s. u. S. 347 f. Einebnend, dämpfend wirkt (B) die Vermeidung der alten nachdrücklichen Mittel (Kenning, Variation). Der Ausdruck ist »eigentlich« und doch nicht einfach. Autonomastische Verwendung des Adj. z. B. 12, 9 wirkt precios; ähnlich Modalverben *kná, kunna* und »Brechungsverben« *ek kved*. (C) Verschlingung der Gedanken, 7 b.

¹ Vgl. Þrkv. 1, 3 f.: *ok (Vingþórr) síns hamars um saknaði*; Sg. 7, 1 f.: *Orá mæltak nú — íðromk eptir þess*.

Gewissermassen als Bogen über den behandelten Gegenständen ergibt sich der Gedanke der Aufschwellung; IV. Dahin wirkt (A) Szenenvermehrung, (B) Reflexion, (C) die Satzabwandlung, die Form der Variation,¹ die der Dichter braucht, (D) Reihungstechnik und endlich (E) impressionistische Zerlegung, enumerative Rede und reichliche Verwendung von Streckverben; 26, 7 *gørdit vatn vægia*. H. widmet ihnen wie vorher den Leerverben eine ausführliche Untersuchung.

Die Verfolgung der in Am. beobachteten Stileigentümlichkeiten in der verwandten Literatur gibt kein einheitliches Bild. Im allg. aber stellen sich als alt zusammen Vkv., Akv., Hm. und auch Hunn. Br. ordnet H. mit Vorbehalten zu den jüngeren. Zuweilen erscheint Beow. in grosser Nähe von Am. (Verinnerlichung). Auch Saga und Skalden werden im Auge behalten.

H. hat sich durch sein Buch ein erhebliches Verdienst erworben. Es liegt, allgemein gesagt, in Verfolgung des kräftigen Willens auf Auswertung der äusseren Erscheinungen für die Erkenntnis der Seele des Dichters. Dafür muss der Gefühlseindruck des geschulten wissenschaftlichen Arbeiters eingesetzt werden. Dass das eine Fehlerquelle bedeutet, weiss H. sehr wohl. So hebt er die Unsicherheit der Abgrenzung des falschen Perf.s hervor, bemerkt zu einer Tabelle selbst, dass »alles nur Schätzwert hat« S. 91; er ist sich der Mehrdeutigkeit stilistischer Erscheinungen sehr bewusst. So wird die Arbeit gründlicher Nachprüfung unterzogen werden. Sie regt an.

Vorbehalt fordert m. E. vor allem H.s Meinung über die Bedeutung des Perfekts. Sein grundlegender Gedankengang ist mit einer Anzahl Termini belastet, die verwirrend wirken kann. Die Zahl der aufgestellten Beispiele ist nicht klein (über 100), aber Unsicherheit meldet sich oft. Ähnliches gilt für den Opt. Dagegen scheinen mir H.s Ausführungen über die unpersönlichen Ausdrücke, Nominalisierung, Leer- und Streck-verbium weithin überzeugend.

Besondere Aufmerksamkeit weckt die Behauptung des Vorkommens der »erlebten Rede«, S. 103 ff. Sie soll das Erlebnis einer Person von ihrem Blickpunkt aus darstellen. Mit der dir. Rede hat sie den Ind., mit der indir. die Vergangenheitsform und die Er-form gemein (Thon, Walzel). Alle 3 Merkmale treffen für 3, 8 zu: »(sie sollten über das Meer segeln,) und sie selbst kam nicht mit«. Durch den Gegensatz Z. 5 f. Unmöglichkeit / Wille *vant / vildi* wird die gegebene Situation ganz nach der Art des Dichters voraus beleuchtet und der folgende Satz in den Sinn Gdr.s gelegt. In Gdr. II 5, 8 *eigendr ne lifdot* zeigt sich die kenn-

¹ Paetzels zu enge und darum unfruchtbare Definition lehnt H. mit Recht ab.

zeichnende Übereinstimmung von Tempus und Modus; so wohl auch Prkv. 21, 4. In den beiden anderen von H.s Edda-beispielen ist wie in Am. 3, 5 der Hinweis auf das Subjektive da. Aber Sg. 14, 3 ff. *pat var eigi árar títt, at frá konungdóm kvánir gengi* zeigt keins der zu fordernden Merkmale; also direkte Gedankenrede, durch Doppelpunkt richtig bezeichnet. Vor Am. 100, 7 f. *átti ádr kappi; illr var sá missir* spricht Gdr. seit 97 mit ich und du; seit 100, 3 redet sie von sich in 3. Pers. Nehmen wir in diesen Zz. Objektivierung ihrer Person an, so müsste Gdr. in Z. 7 f. die von ihr selbst objektivierte Gdr. mit deren eigenem Blickpunkt reden lassen. Dafür müssten Parallelen gebracht werden. Aber es handelt sich in Z. 3 ff. garnicht um Objektivierung, sondern um schärfste gegensätzliche Heraushebung des Gefühls des redenden Subjekts; beachte die Gegenstellung *ungri — ekkio* und *kvöl — kvikri*. Da bedeutet die 3. Pers. ebenso wenig eine Dämpfung wie in 80, 3 f.; 91, 1 f.; stolz: »Grimhilds Tochter verheimlicht nichts!« Zudem ist Versetzung des Tempus nicht festzustellen. Z. 7 f. führen die dir. Rede stosslos in 3. Pers. fort.¹

Gegen ein paar Übersetzungen habe ich Einwand zu erheben. 1, 1 *ófo* des Cod. reg. ist zu unsicher gedeutet, als dass es zur $\mu\eta\nu\iota\varsigma$ der Ilias in Bezug gesetzt werden darf. 1, 3; 76, 2 *samkunda* ist »Festlichkeit, Gelage«; ein Ausdruck aus der Rechtssprache. 4, 3 f. *fárs . . . flýtandi* ist »Verderben-bringer«. Darf 76, 3 in *við svqrfon ofmikla* das *við* zu »zerstörungsschwanger« gepresst werden? *svqrfon* wird mit »Zerstörung« zu stark übersetzt.

Sehr wichtige Gedanken äussert H. bei Gelegenheit der Nominalisierung über die recht geläufige Behauptung, der germ. Dichtungsstil sei wesentlich nominal, S. 78 f. Die Kenninge sind z. T. ungemein tätigkeits-haltig, »Brecher der Ringe«. Nicht auf die Verwendung von Nomina an sich kommt es an, sondern auf die Aushöhlung des Tätigkeits-gehalts der Verben.

Endlich möchte ich aus dem anregungsreichen Buche nicht eine Äusserung über den »viel besprochenen Fatalismus« S. 67 f. herauszuheben versäumen. H. zweifelt daran, dass er in dieser Form alt ist. Er möchte ihn der Ragnarök-stimmung und der allgemeinen Gefühlserweichung (Christentum) nach 1000 zuschreiben. Sein entschiedenes Wachstum wird ein paar Jahrhunderte früher datieren — als die Göttergestalten verblassten. Dass er in erheblicher Stärke und Verbreitung dem Germanentum, das vor unseren Eddaliedern liegt, eigen gewesen sei, ist nicht zu glauben.

Kiel.

W. H. Vogt.

¹ Mit der erlebten Rede in den Isländersagas befasst sich Irmgart Netter in ihrem demnächst erscheinenden Buch über den Dialog in den Isländersagas.

Didrik Arup Seip: Norsk Språkhistorie til omkring 1370. — Oslo 1931.

Foreliggende fremstilling av det norske sprogs historie fra de eldste minnesmerker til den gammelnske periodes slutt bygger på det samlede materiale som for tiden foreligger i slik stand, at det kan nyttiggjøres for sproghistoriske arbeider. Det er i høi grad beundringsverdig, at en enkelt mann har været istand til å gjennomtrengte et så utstrakt og forskjelligartet stoff, som for en stor del har foreligget helt ubearbeidet. Det er utvilsomt en av bokens største fortrin, at forf. på så store områder har beskjeftiget sig selvstendig med bearbeidelsen av materialet. Dette har bidradd til å gi fremstillingen et preg av organisk enhet gjennom den store mangfoldighet, som stoffet frembyr.

Det behandlede tidsrum lar forf. falle i 6 avsnitt, en inndeling som fra et rent lingvistisk synspunkt kanskje ikke virker helt overbevisende. Det er bare for de tre første avsnitts vedkommende: urnord., synkopetiden (hvis man vil utskille denne overgangsperiode som et eget tidsrum) og vikingetiden at den anvendte inndeling gir uttrykk for virkelige sproghistoriske epoker. I tidsrummet fra vikingetidens begynnelse til den her behandlede periodes slutt kan man vel bare tale om én systematisk inngripende sprogending: omveltningen i kvantitetsforholdene; dog denne egner sig muligens ikke som inndelingsprinsipp innenfor rammen av nærværende sproghistorie. Forf. legger til grund for sin inndeling begivenheter som vesentlig angår skriftsproget, som innføringen av det latinske alfabet og foreleggelsen av rikskanselliet til Oslo. Dette har jo sin gode berettigelse, da selvfølgelig for de tider det her er tale om, sproghistorie for en stor del må forme sig som skriftsprogets historie. Hvert av de 6 avsnitt innledes med en meget omhyggelig og utførlig tilrettelegning av det materiale fremstillingen bygger på. Herunder er runeinnskriftene, både de urnordiske, vikingetidens og de fra senere tidsrum utførlig gjengitt, likeså de øvrige kilder fra det förlitterære tidsrum, nordiske navn i fremmede skrifter og myntinnskriftene. For de litterære tidsrum gis meget utførlige håndskriftfortegnelser med mange faksimiler. Dessuten finnes i slutten av boken register over runeinnskrifter, urnord. ord fra innskriftene, norske (og nordiske) ord i fremmed gjengivelse samt over de behandlede gammelnske ord. Denne samtidig fyldige og oversiktlige fremlegning av forskningsmaterialet gjør verket til en uundværlig og meget velkommen håndbok. Ved sin utnyttelse av dette store materiale, som i fyldighet betydelig overgår det som tidligere grammatiske fremstillinger bygger på, er prof. Seip kommet til adskillige nye og tildels meget viktige resultater. Noreen har visselig med urette karakteriseret

de gn. runeinnskrifter som »ikke særlig viktige i sproglig hen-seende» (Aisl. Gr.⁴ § 15). Selv de som stammer fra litterær tid er sproghistorisk betydningsfulle derved, at de i en ganske annen grad enn hdskr. er uavhengige av den tradisjonelle skriftnorm. Ved den nøiaktigere betraktning av innskriftmaterialet, som nærv. verk bringer, er flere lydutviklinger rykket op til et tidligere tidspunkt enn för antatt, sål. reduksjon av trykksvak vokal og assimilasjoner som *rl, rn, rs* > *ll, nn, ss*; [kunde man ikke i sammenheng hermed også notere formen *geþe* (for *gerþe*, pret.) i Korsegårdinnskriften (11. årh.) som bevis på dial. begynnende assimilasjon av gruppen *rð* til et kakuminalt fonem?]. Også utviklingen av svarabhaktivokal foran utlydende sonantisk *r* må efter opplysning fra rune- og myntinnskrifter settes til et betydelig tidligere tidspunkt enn man har trodd; denne erkjennelse har som bekjent allerede fört til et smukt resultat ved bestemmelsen av kildene for Bråvallakvadet hos Saxo (N. T. S. III, S. 5 ff.).

Ennu viktigere og mer vidtrekkende er de prinsipielt nye resultater siste avsnitt bringer. De östlandske hdskr. fra tiden efter 1300, da, som Seip har vist, denne dialekt begynner å påtrykke den tradisjonelle skriftnorm sit preg, har ikke tidligere været underkastet grammatisk behandling. Seips omfattende undersøkelser av det hithenhørende materiale har klargjort, at disse hdskr. gir et overordentelig viktig bidrag til belysning av norsk sprogutvikling. De bringer bevis for, at visse lydutviklinger, som man tidligere har ansett for östnordiske eller spesielt danske karakteristika (monoftongeringer, reduksjon av ubetonede vokaler, overgang fra stemmelös til stemt konsonant i visse stillinger o. a.) er vokset frem på östnorsk grund tildels i dialektgeografisk sammenheng med de tilsvarende utviklinger i nabolandene, men för disses politisk betingede innflydelse på skriftsproget satte inn. Vi står her overfor erkjennelser av vidtrekkende betydning for norsk sproghistorie. De er blit offentliggjort i tidligere arbeider fra Seips hånd, men er her for første gang dokumenteret i sammenheng og innarbeidet i gammelnorskens historie.

De nevnte 6 avsnitt får hver sin selvstendige grammatiske gjennearbeidelse, så boken på en måte kommer til å bestå av 6 på hinannen følgende deskriptive grammatikker. Kontinuiteten i fremstillingen sökes herunder bragt til uttrykk ved en — så langt materialet tillater det — gjennomfört parallelitet i stoffbehandlingen innenfor de enkelte tidsrum. Först betraktes de generelle fenomener i lydlæren som aksent- og kvantitetsforhold, herpå følger vokalsystemets utvikling, begynnende med de systematisk inngripende endringer, synkope og omlyd, hvorefter de övrige tendenser, som diftongkontraksjoner, lydåpning og -lukning osv. følger. På lignende måte i avsnittet om konsonantismen. Tilslutt behand-

les morfologien og ordforrådet. — Fordelene ved en slik disposisjon er iöienfallende. Forsåvidt som verket skal gjøre tjeneste som håndbok, lar det en uten vanskelighet finne opplysning om hvilket som helst sprogfenomens forekomst og utbredelse i de forskjellige tidsrum; og også forsåvidt som arbeidet fremtrer som lærebok i sproghistorie, byr det nevnte anordningsprinsipp på store fordeler; det lar de fonetiske tendensers successive utvikling nedigjennem tidene tre anskuelig frem; spesielt gjelder dette for visse trekk av konsonantismens utvikling, som det fremadskridende bortfall av dental- og gutturalspirantene v. s. a. deres overgang til lukkelyd i bestemte fonetiske eller funksjonelle stillinger; fremdeles de gradvis tiltagende assimilasjoner o. a. — I andre tilfelle kommer de historiske linjer ikke så godt til uttrykk ved den anvendte disposisjon. Således hadde det vel været heldig om i kapitlene om omlyd og brytning selve den fonetiske utvikling var blitt tydligere skilt ut fra behandlingen av de analogiske utjevninger, som satte inn senere. — Også i enkelte andre tilfelle kunde man nok ha ønsket at der var sondret skarpere mellom lydendringenes art. Spesielt i rubrikkene bortfall og nyutvikling av vokal resp. konsonant opføres morfologisk og fonetisk betingede endringer (tildels også rent grafiske ting) side om side, uten at disse vesensforskjellige sprogfenomener holdes tilstrekkelig klart ut fra hinannen. Tildels brukes i slike tilfelle også direkte vill-ledende uttrykk, som når det s. 306 i forbindelse med sekundært utviklet *k* heter at »*k* er kommet inn i *sækte*» for normalt *sótte* av *sækja*; denne uttrykksmåte vekker forestilling om at formen *sækte* betegner en omdannelse av det normale *sótte*, hvad der naturligvis ikke er tilfelle; *sækte* er en helt selvstendig nydannelse i tilslutning til presens. — Når det s. 304 sies at *g(h)* er innskutt i pret. plur. *saghum* (til *siá*) »visstnok ved analogi fra *laghum* o. a.» så synes dette en unödvendig forklaring; formen representerer vel en lydrett dannelse med bevaret grammatisk veksel; samme form er jo enerådende i gmlsvensk.

Dog, de ting som her er nevnt er ubetydelige detaljer, som man nok kunde ønske endret, men som ikke betegner noget virkelig avbrekk i bokens verd. Den vil i lang tid fremover bli stående som det store standardverk for dem som søker opplysning om gammelnorske sprogforhold og som det centrale hjelpemiddel ved all videre lingvistisk utforskning av vort sprog.

Oslo.

Ingerid Dal.

Margit Abenius: Stilstudier i Kellgrens prosa. Akademisk avhandling. Uppsala 1931.

Margit Abenius har behandlat sitt intressanta och givande ämne så gott som uteslutande deskriptivt. Historiska synpunkter falla i allmänhet utanför området för hennes intresse. Hon kan visserligen göra jämförelser mellan Kellgren och någon av hans föregångare, men förknippar i så fall icke de jämförda stilföreteelserna historiskt utan låter dem blott belysa varandra. Lika givande kan i så måtto vara att jämföra med någon i tiden efterföljande, och så gör också förf. i flera fall och inskränker sig därvid icke endast till den svenska litteraturen. Den psykologiska bakgrunden till stilföreteelserna intresserar henne mera än den historiska. Förhållandet mellan Kellgrens språk och temperament har fått en ingående behandling. Däremot har förf. aldrig riktigt på allvar tagit upp till skärskådande det viktiga problemet om Kellgrens förhållande till sin samtids journalistiska stil och försökt att precisera hans nyskapande insats däri. Ganska betecknande är att, då förf. givit en framställning av de konkreta dragen i Kellgrens prosa, t. ex. hans användning av medicinska termer, ofta av mycket drastisk art, avslutar hon denna med följande sammanfattning: »Dessa stickprov ur Kellgrens konkreta illustrationsmaterial ge en bild av vad 1700-talsprosan tillåter sig. Dess ordval är inte alltid sovrat, utsökt, 'läckert'» (s. 92). Uttalandet är naturligtvis riktigt nog, såsom det står, men det är samtidigt också ganska intetsägande på grund av att förf. icke intresserat sig för att tidshistoriskt precisera Kellgrens ställning i berörda avseende utan nöjt sig med ett så vagt och vidsträckt begrepp som »1700-talsprosan» som bakgrund.

Så generellt uttrycker sig visserligen icke förf. i allmänhet. Men det kan dock icke förnekas att hon över huvud taget har en viss benägenhet för det generella. Avhandlingen börjar med en inledning, betitlad »Stilens allmänna kännetecken». Själva rubriken har fått en mycket generell formulering, t. o. m. mera generell än förf:s avsikt varit. Men oavsett nu att inledningen, som väntat är, begränsar sig blott till Kellgrens prosastil, innehåller den en mängd allmänna och generellt formulerade intryck av denna. Man skulle kunnat vänta dessa allmänna satsar i bokens slut, såsom en sammanfattning av dess resultat. Nu stå de såsom en introduktion till förf:s arbete och beteckna väl de allmänna intryck av Kellgrens prosastil som förf. fått genom sina undersökningar och vilka i avhandlingen närmare skola motiveras och preciseras. Tillvägagångssättet har sina risker och olägenheter. En mycket viktig punkt vid undersökningen av Kellgrens prosastil är hans förhållande till konversationspråket. Därom heter det nu i inledningen:

»För Kellgrens prosa tycks ofta det finare konversationsspråket ligga till grund» (s. 7). Satsen är något vag, och därom är ingenting att säga, då den står i en inledning. Förf. är också på några ställen i avhandlingen mera bestämd, i det hon omtalar Kellgrens beroende av konversationsspråket som ett faktum. Men ingensstädes finner man ett fullt preciserat uttalande därom, som man skulle kunna sätta i stället för det skissartade utkastet i inledningen. Det finnes icke ens i avhandlingens tredje kapitel där vissa »konversationsdrag» i Kellgrens prosastil komma under behandling. Man känner sig besviken, därför att Kellgrens beroende av konversationsspråket är en nyckelposition vid all undersökning av hans stil och främst hans prosastil.

Även när man från inledningen kommit över till avhandlingens huvudpartier, bibehåller man intrycket av att förf. gärna utgår från mer eller mindre generella intryck och satser för att sedan belysa och motivera dem genom valda exempel. Denna deduktiva framställningsmetod kan ha sina fördelar genom de möjligheter den giver att göra framställningen lättläst, överskådlig och elegant, men den kräver givetvis att förf. fullt behärskar detaljerna och har ägnat dem tillbörlig uppmärksamhet. De valda exemplen böra icke vara gripna på måfå utan vara verkligen representativa för vad de skola exemplifiera. För att göra läsaren förvissad därom brukar man i deskriptiva undersökningar ofta stödja sin framställning genom statistik. Nu är visserligen statistik något som får behandlas med mycken varsamhet vid stilistiska undersökningar. Dels kommer man därvid att syssla med åtskilligt som är svårt att statistiskt beräkna, dels strider i viss mån statistikens mekaniska metod mot den känsliga behandling som något så personligt som en författares stil kräver. Men använd med smak och förstånd är dock statistiken en ganska ovärderlig kontroll, och man måste därför beklaga att man så gott som alldeles saknar någon sådan i d:r Abenius' avhandling. Man kan t. o. m. säga att den alldeles saknas, såvitt man av statistik fordrar siffror.

Förhållandet sammanhänger väl med den formellt mycket värdade form vari avhandlingen framträder, men också därmed att förf. har föga benägenhet att i någon större utsträckning syssla med detaljer. En och annan sådan som fånglat hennes intresse kan hon visserligen med största omsorg analysera, men dylika analyser förbli dock ganska sällsynta undantag. Härmed sammanställer man gärna att det första kapitlet i hennes avhandling som undersöker Kellgrens ordval är det relativt svagaste.

Kapitlet behandlar en del grupper av ord som av förf. sammanställts i trenne huvudgrupperingar: moralord, intellektuella ord, estetiska ord. Undersökningarna i detta kapitel sträcka sig

alltså över kulturlivets viktigaste områden, och det är naturligtvis av stor betydelse icke endast från stilistisk utan även från kulturhistorisk synpunkt att fastställa beskaffenheten av det ordförråd som Kellgren använder vid sina insatser i det ena eller andra avseendet. När man följer förf:s undersökningar, märker man snart att det för det mesta icke är i strängaste mening fråga om ordval utan om det sätt varpå Kellgren använder allmänt brukade ord. Man har egentligen icke något intryck av att Kellgren nedlade någon större möda på själva valet av ord. Men när han använde de allmänt accepterade orden, omsmälte han ofta deras betydelseinnehåll och gav dem en annan prägel än den annars vanliga. Han har för övrigt själv i sina anmärkningar till en ordboksartikel av Rosenstein framhållit det berättigade i en dylik fri ställning till ordförrådet. Han skriver där: »Bevare oss Gud att förmycket vilja omgränsa hvarje ords betydelse! Jag känner för väl, hvad ett alt för strängt åtskiljande skulle skada Vitterheten. Skalden behöfver att i hvar stund få utvidga eller inskränka, kanske äfven missbruka ett ords bemärkelse» (Sv. Akad. Dagbok 1786—1789, s. 473). Det är just dylika betydelseförskjutningar som man i stor mängd möter i Kellgrens egna skrifter och som förf. upptagit till behandling. Så till vida behandlas även »missbruk» av ord, som den satiriska användningen kan anses utgöra ett sådant i kellgrensk mening.

En dylik undersökning kräver naturligen ett noggrant beaktande av det sammanhang vari ett ord står, eftersom det är detta som bestämmer betydelseförskjutningens både art och räckvidd. Förf. har icke förbisett detta, men beträffande tillämpningen nödgas man understundom anmäla skiljaktig åsikt som delvis även kan ha principiell innebörd. Särskilt tyckes mig detta gälla förf:s behandling av orden *läcker* och *täck* med deras avledningar.¹ Men även då man är mera övertygad om riktigheten av förf:s tolkningar, blir det vunna resultatet icke alltför överväldigande ur stilistisk synpunkt.

Betydligt mera givande är den andra huvudavdelningen av avhandlingen som behandlar konkretionen i Kellgrens stil. Ämnet erbjuder visserligen i och för sig vissa svårigheter, ty Kellgren är icke vad vi kalla en konkret författare. Likväl ingår utan tvivel en viss konkretion i den klarhet som kännetecknar hans stil. D:r Abenius skiljer i fråga om det konstnärliga återgivandet i ord av den yttre världen mellan tvenne typer: en sakligt och en måleriskt inriktad. Den sakliga typen meddelar fakta i och för sig eller möjligen essensen av dessa fakta resp. föremål, deras »själ». Målarstypen fäster sig vid sättet varpå föremålen fram-

¹ Se närmare härom rec:s studie "Kellgrens användning av orden 'läcker' och 'täck'" i ett följande häfte av denna tidskrift.

träda, vid effekten av deras framträdande, deras attribut o. d. Bland Kellgrens samtida äro Wallenberg och Bellman representeranter för denna senare typ. Han själv tillhör den förra typen eller som förf. för hans vidkommande nämner den: den sakligt-själsligt inriktade. Det är hos Kellgren icke fråga om någon utmålning av det yttre utan snarare att skildra det själstillstånd som detta yttre åstadkommit. »Språkets konkreta inslag har formats om av affekten. Det mister på så sätt något av sitt objektiva värde, överdrives, får en spirituellt sida och övergår lätt att beteckna något andligt» (s. 69). Därmed sammanhänger att Kellgren fäster sig mycket vid ansiktsuttryck och mimik och framför allt vid blicken. Såsom karakteristiska sammansättningar nämner förf. 'vänskapsblick' och 'ömhetsblick från själen'. Även vid en jämförelse med sjuttonhundratalets författare över lag kommer man i detta avseende till samma resultat (se Belfrage, Sammansättningarna i 1700-talets sv. litt., s. 78—79).

Som en utslagsgivande detalj beträffande de båda typerna uppehåller sig förf. utförligt vid adjektivets grammatiska användning. Den attributiva ställningen begagnas med förkärlek av målartypen, den predikativa av den sakliga typen. Som exempel på den förra användningen nämnes Wallenbergs: »Känner Ni den ister-stinne Herr von Vielfrass, och hans morbror Ölberg med den stora kopparfärgade näsan?» Förf. kommer vid studiet av Kellgrens attributiva konstruktioner till resultatet att de icke äro av samma slag som de från Wallenberg anförda. De flesta av dem gälla det abstrakta området och bland dessa äro flera generaliserande. Därav drager förf. slutsatsen att *om* Kellgren hade velat giva skildringar av något yttre, hade den attributiva konstruktionen icke för honom varit den naturliga utan den predikativa. Tendenser åt detta håll finnas enl. förf. i breven. Av intresse hade uppenbarligen varit, om förf. inryckt material även därifrån i denna sin undersökning och icke, såsom nu är fallet, inskränkt sig blott till vad som står i Saml. skrifter. Så mycket tycker man sig alltid finna vid ett mera flyktigt studium av breven att där finnes en del attributiva konstruktioner av verkligt beskrivande karaktär, men man tycker sig också märka att vid beskrivningen det direkta ordet ofta undvikes och attributionen därför får en abstrakt karaktär. Förf:s uppslag är mycket intressant, men utförandet är alltför litet metodiskt för att lämna något verkligt resultat. Utgångspunkten hos Wallenberg är icke heller klart fixerad. Ty väl må vara sant att denne lämnar exempel på »litterärt koncentrerande målarteknik», men däremot har icke förf. anført något exempel på att hos honom »nya, tillfälliga och målande drag presenteras som bekanta». Ty av »morbror Ölberg» väntar man just att han skall ha en stor kopparfärgad näsa, och

»Herr von Vielfrass» är just i egenskap av att vara en Vielfrass »isterstinn». Namnen angiva att här är fråga om rena typer, och såsom sådana äro de begåvade med epitet som äro så långt ifrån tillfälliga att de tvärtom äro att betrakta såsom stående.

Följande ett uppslag av Lanson förbinder förf. konkretionen i Kellgrens stil med hans strävan att vara spirituellt. Denna förknippning av konkretion och spiritualitet är utan tvivel ett viktigt stildrag i tidens prosastil, och dess förekomst hos Kellgren ställer in honom i ett internationellt sammanhang. Påfallande är huru mycket av detta konkreta illustrationsförråd som av Kellgren hämtas från det medicinska området. Orsakerna härtill anges av förf. som både personligt-psykologiska och tidshistoriska. De förra torde väl härvidlag ha varit de mest bestämmande, liksom också beträffande de konkreta exempel och bilder som Kellgren med utpräglad förkärlek hämtade från sexualsfären. I en del brev antogo de senare såsom bekant en så konkret gestaltning att de i våra dagar av anständighetsskäl icke kunnat tryckas.

Avhandlingens tredje och sista huvudavdelning behandlar »Sats och rytm». Förf. anser sig ha kunnat konstatera att Kellgrens prosarytm ger intrycket av ett ovanligt hastigt tempo i jämförelse med samtidens andra prosaförfattare. I visst samband med tempot står lättheten i den kellgrenska rytmen. Kellgren placerar icke gärna enligt förf. på viktiga ställen i satsen rytmkonstellationer av typen *kramplik*, *grillsprängd*. Detta går naturligtvis ut över sammansättningarna. Den yttre mekaniska orsaken till Kellgrens utrensande av dem torde visserligen vara fransk påverkan, men förf. menar att resultatet speglar en stilhistorisk utveckling från svenskhet till fransk-klassisk stil, från talspråk till skriftspråk. Uttalandet är förhastat, i synnerhet i sin senare del. Dalins språk, med vilket Kellgren i detta hänseende jämföres, visar i sin användning av sammansättningar drag som hänföra sig icke endast till talspråket utan minst lika mycket till barocken. Utvecklingen går från barockens förtjusning över sammansättningar till franskklassicismens granntyckthet. För övrigt veta vi ju att skriftspråket icke i och för sig själv ställer sig avogt mot användningen av sammansättningar.

Under jämförelse med Dalin och andra författare behandlar förf. därpå konversationsdragen i Kellgrens prosa. Såsom sådana kunna räknas den vädjan till läsaren som Kellgren ofta använder, hans bruk av utrops- och frågesatser och över huvud taget det lätta anslaget i hans framförande. Vid behandlingen av utrops-satserna kommer förf. att anmärka att i Kellgrens senare prosa få dessa en starkare explosiv, patetisk kraft. Hon vill häri se en stilistisk utveckling. Bättre torde likväl vara att skilja mellan en konversationsstil och en patetisk stil hos Kellgren. Ju äldre

Kellgren blev, dess närmare låg det för honom att använda en patetisk stil, men denna utgör icke någon direkt omformning av det lätta ironiska persiflaget under hans yngre år. Slutet av Anm. till *Man äger ej snille* är skrivet i denna patetiska stil. Även i stilistiskt hänseende är det nog icke alldeles bara en händelse att Kellgren här påverkats av Rousseau.¹

Det hade varit önskvärt, om förf. åtminstone i detta sammanhang dragit in ett arbete av Kellgren som hon tycks alldeles ha gått förbi, nämligen *Nya Handelsbibliotheket*. Ty visserligen kan man bortse från denna artificiellt hopkomna publikation, när det gäller att teckna Kellgrens litterära insatser, men ur stilistisk synpunkt är den intressant, därför att man där möter Kellgrens stil i dess mest opersonliga och korrekta gestalt, — hans »normalprosa», som vi skulle säga. Rättare sagt, om Kellgren kunde ha skrivit någon torrprosa, skulle vi ha funnit den i detta verk. Därför faller oss här i särskild grad i ögonen den kellgrenska prosans pregnanser i olika avseenden: dess gestikulerande livfullhet, dess behov av stegring och effekter, dess lyhörddhet för rytmens krav. Utifrån denna medelnivå är det sedan lättare att bestämma höjdnivåerna och deras egenart. Just beträffande Kellgrens patetiska stildrag kunde detta ha varit av nytta.

I ett parti av samma kapitel, där förf. behandlar parataktisk och asyndetisk förknippning, gör hon några spridda jämförelser med framför allt Dalins språk, men även Linnés, Lagerbrings, Thorilds. Man undgår icke att här — och kanske ännu mer i andra partier av denna avdelning — känna en viss saknad efter en jämförelse av annat slag, en jämförelse som låte oss i någon mån se Kellgrens stil mot bakgrunden av den samtida tidningsstilen, och naturligtvis då främst den, som hade något så när samma genre som Kellgrens. Skulle någon särskild författare förslagsvis nämnas, kunde det bli Josias Cederhielm, som 1779—1780 gav ut tidningen *Sanning och Nöje*, samtidigt som Kellgren skrev i *Stockholms-Posten*. Cederhielm tillhörde en något äldre generation än Kellgren och kunde även i fråga om samhällsställning anses representera ett mera stabiliserat skikt än denne. Man skulle väl också kunna säga att hans stil verkar mera stabiliserad än Kellgrens, men det är i så fall blott fråga om en gradskillnad. Även Cederhelms stil är kännetecknad av klarhet och lätthet, och även han utnyttjar liksom Kellgren stegringens grepp om läsaren. Samtidigt märker man dock lätt skillnaden och att denna icke bara är att föra tillbaka till det genialiska hos författaren i *Stockholms-Posten*. Jämförelsen med Dalins journalistiskt språk är fullt på sin plats i d:r Abenius' undersökning, men denna skulle

¹ Icke, som förf. velat göra gällande, av Mercier. Se närmare därom min ovan omnämnda ordstudie.

ha nått säkrare resultat, om hon även hade haft någon riktpunkt i den med Kellgren samtida journalistiken. Visserligen kan man påpeka att en Josias Cederhielms stil vid en dylik undersökning skulle ha representerat något okänt som först behövde bestämmas, men detta torde vara en väsentligen blott teoretisk invändning. Självva konfrontationen mellan de båda varandra närstående stilarna skulle så gott som i första ögonkastet givit en orientering av synnerligt värde för den närmare bestämningen av Kellgrens stil.

Att summera resultaten av en stilistisk undersökning är ofta av naturliga skäl icke lätt. Uppenbart är emellertid att d:r Abenius' avhandling ger en värdefull exposé över konstitutiva drag i Kellgrens prosastil. Därmed har också den fortsatta forskningen rörande gustaviansk prosastil fått ett värdefullt jämförelsematerial, viktigt icke minst därför att denna hittills i långt ringare grad än gustaviansk poesi varit föremål för stilistiska undersökningar. I stort sett torde också de resultat till vilka förf. kommit vara riktiga, fastän de med en noggrannare genomsiktning av primärmaterialet och med tillämpning av en strängare metod kunde ha blivit mera preciserade och i ett och annat fall bättre avvägda. Avhandlingen ger vid en första genomläsning ett deciderat intryck av att vara skriven med intelligens och smak, och detta intryck kvarstår i huvudsak orubbat även efter en mera kritisk genomgång som icke kunnat undgå att framföra anmärkningar och önskemål.

Lund.

Sixten Belfrage.

Harald Spehr: Der ursprung der isländischen schrift und ihre weiterbildung bis zur mitte des 13. jahrhunderts. (Halle 1929 I—IX + 178 pag.)

Forf. har stillet sig som Opgave at besvare Spørgsmålet om den islandske Skriffs Oprindelse og at beskrive dens Udvikling, som vi lærer den at kende gennem Håndskrifter, der må dateres til Tiden før ca. 1250. Medens det første Emne for Afhandlingen i Hovedsagen er baseret strengt palæografisk (på Bogstavernes Form), er der for det andet Emne (Udviklingen) inddraget ortografiske Forhold (Anvendelse af Skriftegn). Desuden gives der i korte Træk en Oversigt over, hvad der af forskellige Kilder er draget frem af Oplysninger om de ældste Skoler på Island og deres Udvikling, og i et resumerende Kapitel (:155—166) kombi-

neres det med Resultatet af de palæografiske og ortografiske Undersøgelser. I et afsluttende Kapitel bestemmes det gensidige Forhold mellem de ældste islandske Håndskrifter og deres Alder. Det følgende skal ikke være nogen Gentagelse af de Invendinger mod dette Arbejde som er fremført af Hans Kuhn (DLZ LI(1930): 1843—1846), men en Række kritiske Bemærkninger ud fra Kendskab til det samlede Håndskriftmateriale, der bør henføres til Tiden før ca. 1250, omtrent dobbelt så mange Håndskrifter som de af Forf. behandlede.

For den typebeskrivende Del har Forf. kun haft Floms Afhandlinger at bygge på, hvad der har nødvendiggjort en bred Fremstilling, især for de Bogstavers Vedkommende, der har særlig Betydning for Skriftens Oprindelse eller som markerer Udviklingen i den islandske Skrift; (*p*: 8—32, ags. *v*: 32—48, *y*: 49—60, ags. *f*: 60—66). Det havde været rimeligt om Forf. også — foruden Hensynet til norsk og angelsaksisk Skrift (og engelsk lat. Minuskel) — i højere Grad end sket er havde taget Hensyn til Skriften på Fastlandet, da dog de første Skoleholdere på Island havde fået deres Uddannelse der. Et ganske enkelt Billedmateriale vilde — foruden at have sparet vidtløftige Forklaringer — have gjort Bogen mere anvendelig som Håndbog. Nu kræves der stadig Konferering med Palæografisk Atlas og andre Skriftreproduktioner.

Da Bogens Bestemmelse af Typer i de allerfleste Tilfælde hviler på Reproduktioner af enkelte Sider af Håndskrifterne, er det nærliggende at spørge, hvordan disse forholder sig til Håndskriftet som Helhed. Reglen er, at Håndskrifter fra denne Tid bærer et ensartet Skriftpræg og er præget af et ensartet Skriftsystem. AM 677, 4° er Eksempel på, at dette også kan gælde de mere flygtigt skrevne Håndskrifter (:161); men at det ikke behøver være Tilfældet lærer Stockh 15, 4° og Gl kgl Sml 1812, 4° I os. Her findes forskellige Typer i de forskellige Afsnit, uden at det er muligt at skelne mellem forskellige Skrivershænder (her er ikke ment hele Stockh 15, 4°). For en Del kan denne Typeveksel bero på Indflydelse fra forskelligartede Forlæg og forskellig Nedskrivningstid for de enkelte Afsnit; men der bliver dog Tilfælde af Typeveksel, som synes at godtgøre at Skriversne har behersket mere end en Skriftart. Det betydningsfulde heri er, at der efter disse Håndskrifter at dømme ikke lader sig give en så skarpt formuleret Karakteristik af den enkelte Skrivers-Individualitet som Forf. har gjort, og at flere af Forfatterens Typedistinktioner er for fine til at kunne anvendes til den historiske Gruppering.

Det Resultat Forf. når til med Hensyn til den islandske Skrifts Oprindelse hviler på et meget spinkelt Grundlag: AM. 237 a Fol. er det ældste islandske Hdskr., der bærer rent islandske Skrifttræk, og da de viser sig at stemme overens med den latinske

Minuskelskrift, som den så ud i England ved Midten af det 11. Århundrede, antager Forfatteren, at Forbilledet for den isl. Skrift og det omtrentlige Tidspunkt for Overføringen er givet (:158, 168). På Island er man blot ikke gået så vidt som i Østnorge, hvor den angelsaksiske, insulære Skrift blev Forbillede for Optegnelser på Modersmålet; men man har holdt sig til den latinske Minuskel under Indvirking af den tyskpåvirkede Skole, der var grundet af Ísleifr og Gizurr.

Forf. siger (:161) at det ældste Fragment forudsætter en længre isl. Skriftradition, og det må da også anses for givet, at de få bevarede Fragmenter fra det 12. Århundrede kun udgør en Brøkdelen af, hvad der har været skrevet på Island i Tiden mellem ca. 1100 og 1200; det er herefter et Spørgsmål om det overlevede Materiale giver Ret til at afgøre Spørgsmålet om Skriftens Oprindelse med absolut Gyldighed eller blot nogenlunde Rimelighed.

Gennemgår man Forfatterens Bedømmelse af de enkelte Håndskrifter, der kan dateres til før eller omkring År 1200, ser man på hvor svage Fødder Antagelsen om engelsk Oprindelse står: AM. 732 a VII lades ude af Betragtning, da Skriften deri åbenbart er identisk med den engelske Skrift fra den første Halvdel af det 12. Århundrede. AM 237 a Fol. »hat noch am deutlichsten die ursprünglichen formen aus der mitte 11. jh. erhalten, die beweisen, dass die isl. Schrift auf die in England geschriebene lat. minuskel zurückgeht». RM I og Gl kgl Sml. 1812, 4° I tilhører en og samme Skole, som er forskellig fra den der har præget AM 237 a, Fol. AM 315 d, Fol. »... gehört einem zweig der isl. Schrift an, der schon früh fremden einflüssen ausgesetzt gewesen ist».

Af fem Håndskrifter skiller altså de tre sig ud med særegne Skriftræk, hvad der unægtelig forudsætter en ret stærk Spaltning af Skriftovrådet.

Der er imidlertid en Mulighed, som Forf. ikke nævner, nemlig at slette AM 237 a, Fol. af Rækken af de typisk islandske Håndskrifter og antage en Særstilling for det som for det ovennævnte 732 a VII. Særegenhederne ved Håndskriftet taler for det, og den intime Forbindelse med engelsk Skrift, der røber sig ved Indflydelse fra Insulærskriften (:168) taler absolut mod at Håndskriftet kædes ind i en længere isl. Skriftradition. Denne Mulighed er afhængig af et Spørgsmål som Forf. ikke har fremhævet i tilstrækkelig Grad: det genetiske Forhold mellem de islandske Skriftyper og Håndskrifter; det er ikke godtgjort, at Skriften i den store Gruppe af Håndskrifter fra ca. 1200—1225 kun kan føres tilbage til Skriften i AM 237 a, Fol.

Til Bestemmelsen af det indbyrdes Forhold mellem de ældste islandske Håndskrifter, som må gøres, inden der tales om Oprin-

delse, kan der inddrages flere Elementer end Forf. har gjort; således mangler fuldstændig Undersøgelsen af Majuskeltegnene; endvidere en nøjere Undersøgelse af enkelte Minuskeltegn som z , (overprikket z findes i Stockh 15, 4° vistnok med Værdien ts og har således intet at gøre med det langt senere Fordoblingstegn z , som Forf. nævner: 152 Fodn. 1), og \emptyset , hvor Typen med (omtrent) vandret Gennemstregning veksler med Typen med skrå Diagonal, der når ud over o -Ringens (AM 677 o. fl.), og w , der findes i Stockh 15, 4°, 315 d, Fol. o. fl.

Som Følge af at der ikke er foretaget nogen gennemført Undersøgelse af Skriftsystemet i de enkelte Håndskrifter, er Forholdet mellem Forlæg og Skriverens Skriftsystem kun behandlet i ganske enkelte Tilfælde. Det er Bogens svage Punkt, at den er udarbejdet på Grundlag af Indledninger til Udgaver og de få Skriftprøver, der har stået til Rådighed. Forf. er derfor ikke sluppet uden om den alt for materialebundne Fastsættelse af Tidspunkter for Lån, som Neckel advarer imod (PBB 40:70) og alt for vidtgående Systematiseringer ud fra sporadisk Forekomst af Tegn. Der skal blive givet nogle Eksempler herpå i det følgende i Form af Rettelser på Punkter, som Forf. har tillagt større Betydning i Argumentationen.

Den μ -Type som Forf. fastslår som særegen for Hskr. AM 315 d, Fol. og 674 a, 4to (i yngre Form) genfindes i AM 655, 4° Frg. II og ofte i Frg. IV og V.

Forf. anfører som ældste Eks. på ags. v i islandsk Skrift »das vereinzelte μ in 315 d fol.» og bestemmer Typen som norsk (med åben Bug). På Versosiden findes Typen imidlertid med indadbøjet Bistreg (Linje 11) og — så vidt jeg ser — med helt lukket Bug (L. 15), med samme Bug som p , og det skrives Side om Side med w . Anvendelsen af Tegnet er ikke, som af Forf. nævnt, begrænset til Forkortelsen μ , μpr (= *varpar*), så den i Forvejen usandsynlige Forklaring, at ags. v skulde være mekanisk overført fra norsk Retslitteratur, falder bort af sig selv.

Til de tidligste Eksempler på ags. v i islandske Håndskrifter (:37) må føjes de to Eksempler fra Glkgf Sml. 1812, 4° I i *Ari-Afsnittet* (Larssons Udg.: 7.s—8.s; jfr. herom Hægstad: *Innl.* (1905): 18 og Neckel: PBB 40:72 Note 2). Typen er her den norske, men med indadbøjet Bistreg. I andre Håndskrifter findes Typen med helt lukket Bug, altså skrevet som p .

En Undersøgelse af Håndskriftet AM 279 a, 4° overbeviser en om, at Forfatterens Læsning af v i Ordet *hvalr* (:38) som ags. v er fejlagtig.

Den ældste y -Type kender Forf. kun fra 3 Håndskrifter (:52). Til dem kan føjes AM 655, 4° Frg. VIII og 673 b, 4°, der bægge

kan opvise et Par Eksempler på Typen og AM 673 a, 4° C,¹ hvor Anvendelsen af γ 1 er gennemført. Dette Brudstykke, der ikke i væsentlig Grad adskiller sig fra A og B, rummer adskillige overraskende Træk, således også r 1.

Dette r , det lange r , tidligere identificeret med ags. r , kender Forf. (og Hægstad) kun fra AM 686 B, 4° og Ra 52. Hertil kan føjes at det er almindeligt i AM 686, 4° C, hvor det bruges regeløst som i B.² Endvidere findes Typen et Par Gange i AM 279 a, 4° (en Gang i Indlyd og en i Udlyd, Linjeudgang), i Stockh 15, 4°, hvor Tegnet findes i Udlyd (specielt i Linjeudgang), og endelig som ovenfor nævnt i 673 a C, hvor Anvendelsen er begrænset til Udlydsstillingen uden dog at være helt gennemført der. (Jfr. Forf: 122 + Note 3, hvor denne Anvendelse er eftervist i et Par — yngre — norske Håndskrifter.)

Forf. har antaget at Forekomsten af r 1 i 686, 4° B skyldtes den efter ca. 1225 virkende østnorske Indflydelse, der kan eftervises ved forskellige Skrifttegn i dette Hdskr., og at Tegnet ad den Vej er trængt ind i isl. Skrift. Med Forekomsten i de her tilføjede Håndskrifter bliver det klart, at Tegnet har været kendt i isl. Skrift, før den Skriftart bliver gængs, der i særlig Grad gør Brug deraf.

I Håndskriftet 674 a, 4° finder Forf. (:141 Fodn. 3) »ein besonderer einfluss festländischer minuskel» på Grund af Forekomsten af Forkortelsen & for ok ; samme Indflydelse skulde, om Forf. har Ret, findes i Stockh 15, 4° hvor Tegnet findes anvendt en Del Gange ved Siden af den tironiske Note.

Forf. opstiller i Afsnittet om q - og \emptyset -Lydene (:107—111) følgende Udvikling: Fra engelsk Skrift lånes Tegnene ao ($= q$) og eo ($= \emptyset$); de bliver senere sammenslynget, og q kan være udviklet ad denne Vej, men er snarere dannet analogt med ϵ ; eo fortrænges ved Lån af Typen \emptyset . Den Mulighed, at \emptyset kan være opstået på nordisk Grund enten som diakritisk Tegn eller efter Ligaturprincippet³ nævnes ikke — eller rettere forkastes (:108 Fodn. 6).

Hele denne Oversigt er — ligesom Behandlingen af α (:106—107) — meget skematisk, og Skrivningen i de enkelte

¹ Med C menes: Homilien om Skibets og Røgnbuens Betydning (Kålunds Katalog II. 2), udg. af L. Larsson: ZdA 35: 244 ff.

² Lad mig indskyde at Forf. i Literaturverzeichnis: VIII—IX bytter om på B og C. Det er 686 B, der findes Prøve af i Leifar, Tavle V a, udg. sa. Sted: 167—168 og 175 ff, mens der mangler Gengivelse af C, der er udgivet af Gislason: Frumpartar: C ff.

³ Se Brøndum-Nielsen: Den nordiske Skrift i Dahl: Håndbog i Bibliotekskundskab³: 72 Note 1, en Afhandling som Forf. ikke har benyttet.

Håndskrifter er langt mere broget end Forf. og Håndskriftudgiverne lader ane. Det er afgørende for Bedømmelsen af Udviklingen om Typerne *q* og *ę* med henholdsvis åben og lukket Krølle lader sig adskille, idet den lukkede Krølle lader sig forklare som Rudiment af *a*.

Til Slut skal der gøres nogle Bemærkninger til Kapitlet: Die bezeichnung der langen konsonanten in der isl. schrift (:146—154), da dette Spørgsmål er af central Betydning for Vurderingen af Skriftsystemerne i de enkelte Håndskrifter. Forf. har tilsyneladende ikke kendt Floms Afhandling i Festskrift Hugo Pipping (1924): 100—113, »The use of small capitals in medial and final position in the earliest Old Norwegian manuscripts», — tager i det mindste ikke Hensyn til Floms Resultat, der resumeres således (:111) »The impulse to the abbr. of *nn* was the great frequency of the double *n*; and the choice of the versal *N* was due to its extensive occurrence in the script of the time in final position. In this position symbol abbr. was also used with great frequency; this was then replaced by the versal in the case of *n̄*, with the further extension into medial position. And the Norwegian practice did not go much beyond this, only now and then exhibiting versal abbr. for *rr*, very rarely for *//* or *gg*», altså Versalanvendelsen skal være udgået fra Latinskripten.

I Modsætning hertil erklærer Forf. Anvendelsen af Versaler for dobbelt Konsonant for »etwas so ungewöhnliches . . . dass sie auf eine bestimmte persönlichkeit zurückgehen muss», og er tilbøjelig til at tildele Forf. af den I gram. Afhandling Æren for at være Ophavsmand til Ideen. Hermed stemmer det, at Forf. vil gøre Island til Centrum for denne Skrivemode og fremhæver, at der kan påvises islandske Forlæg for de norske Håndskrifter, hvor Betegnelsen findes anvendt (nogle få Håndskrifter dog undtaget).

Der er forskelligt, der taler for, at Floms Teori om Oprindelsen er rigtig, hvorefter Versalanvendelsen ikke behøver være et islandsk Fænomen. Det står fast, at Anvendelsen af Versaler til Betegnelse af geminerede Konsonanter ikke er gennemført i noget andet isl. Hdskr. end I gram. Afhandling. Da dens Tilblivelse sandsynligvis er ældre end de overleverede Håndskrifter virker det påfaldende, at Skriverne har gjort så tilfældig Brug af Skrivemoden. Men i Virkeligheden er det i adskillige Håndskrifter tilstræbt at overholde Latinskriptens Regel for Versalanvendelse idet den oftest findes for dobbelt *nn* og *rr*, i næste Række *//*, og *specielt for disse Konsonanter i Udlyd*, netop den Stilling, hvor Latinskripten hyppigst gør Brug af Versaler (for enkelt Konsonant).

Under Omtalen af *S* som Tegn for enkelt *s*, måtte Forf. komme ind på (:72) Anvendelsen af Versal for enkelt Konsonant, og der

anføres Eksempler herpå fra AM 315 a, Fol., GkSml 1812, 4° I og II (*les* i AM 674 a, 4° er af sproglige Grunde tvetydigt jfr. Noreen: AIG § 286 Anm.). Der kan imidlertid påvises talrige Eksempler på denne Anvendelse i islandske Håndskrifter ikke blot ved Versalen S, men også ved N og R; rigest på Eksempler er vistnok AM 655, 4° Frg. VIII.¹ Således spores Latinskriftens Indflydelse i Virkeligheden i begge Versaltegnenes Funktioner.²

Forf. vil ikke gerne godkende det overprikkede R i 315 d, Fol.; men efter at have undersøgt Håndskriftet, vil jeg tro at Kålunds Transskription er rigtig. Der er derfor ingen Grund til at rokke ved den gængse Datering af AM 655, 4° Frg. I (:151), hvor de overprikkede Tegn N, R og S er almindelige.

Vi har efterhånden fjernet os langt fra Bogens egentlige Emne: den islandske Skrifts Oprindelse; men jeg er også af den Formening, at, før der anstilles nogen Sandsynlighedsberegninger heraf, må i hvert Fald Skriftens tidligste Udviklingshistorie klarlægges, — så vidt Håndskrifterne tillader det. Forfatteren hævder at Island omkring År 1200 var et ensartet Skriftområde; det er mit Indtryk, at man ved en nøje Undersøgelse af hvert enkelt Håndskrifts Skriftsystem sporer den samme Deling i Skriftarter, som herskede i den latinske Skrift. Sproghistorikerens Udbytte af et så brydsomt Arbejde er kun ringe, da Sprogformernes Datering i nogen Grad er uafhængig af den palæografiske Datering, med mindre det viser sig muligt, at drage geografiske Skillelinjer. Ved fremtidige Håndskriftundersøgelser kommer man ikke uden om denne Bog, der har samlet så mange Tråde og behandlet de fleste Spørgsmål som Nordens Håndskriftudgivere må tumle med; men som man vil have fået et Indtryk af, må dens Oplysninger og Beregninger tages med Varsomhed.

København.

¹ Ed. Morgenstern: Arnamagnæanische Fragmente.

² Denne Fremstilling kan selvfølgelig vendes på Hovedet idet denne Regulering gøres sekundær, men det er ikke rimeligt, da enkelte Håndskrifers Versalanvendelse helt er reguleret efter Latin-skriften.

Ole Widding.

Bibliografi för 1933.¹

Av W. Norlind.

I. Bibliografi, litteraturhistoria och biografi.

Bibliografi.

- Afzelius, N.* Svensk litteraturhistorisk bibliografi. 49. 1930. (Sam-laren. N. F. 13. Bil. 50 s.)
 — — 50. 1931. (Därst. 14. Bil. 46 s.)
Andersen, H., Andersen, P. & Widding, O. Bibliography of Scan-dinavian philology 7. From the middle of 1931—to the middle of 1932. (APhS. 7. S. 317—380.)
 — — Bibliographie der nordischen Philologie. 8. Mitte 1932—Mitte 1933. (Därst. 8. S. 295—364.)
 Arkiv för nordisk filologi. Reg. till bd 17—40 (ny följd 13—36) av *E. Elgquist*. Lund. 1932. 530 s.
Beckman, N. En nyfunnen handskrift av stadslagen. (Donum na-talicio O. v. Sydow . . . oblatum. S. 71—82. [= GHÅ. 39.]
Collijn, I. Sveriges bibliografi intill år 1600. Bd 3. H. 3/4—5. 1595—1599. Alfabetiskt register till Bd 2—3. Typografiska tabeller 1526—1599. S. 199—358. Upps. LXXXII, (2) s. (Skrifter utg. av Svenska litteratursällsk. 10: 12—13.)
Dallby, N. Bibliografi över de under 1932 från trycket utgivna, huvudsakligen svenska skrifter och uppsatser, som röra moders-målsundervisningen. (Årsskr. f. modersmålslärares för. S. 82—110.)
Drakenberg, S. Litteratur om Västmanland. (Västmanlands forn-minnesförs. årsskr. 21. S. 95—100.)
Elfstrand, P. Svensk historisk bibliografi. 1932. 81 s. (HTsv. 53. Bil.)
Hermansson, H. Old Icelandic literature. A bibliographical essay. Ithaca, New York. (3), 50 s. (Islandica. 23.)
 Jahresbericht über die Erscheinungen auf dem Gebiete der germani-schen Philologie. Herausg. von der Gesellschaft für deutsche Philologie in Berlin. 48—49 (N. F. 6—7), Bibliographie 1926—1927 [tr. 1930], 50 (N. F. 8), Bibliographie 1928 [tr. 1930], 51 (N. F. 9), Bibliographie 1929 [tr. 1931], 52 (N. F. 10),

¹ Böckernas format är 8:o, där ej annat anges. — Förteckning på star-kare förkortningar av tidskriftstitlar m. m. bifogas vid slutet av biblio-grafien. — Några skrifter, tryckta före 1933, som icke kommit att medtagas i föreg. årsbibliografier, anföras även här.

- Bibliographie 1930 [tr. 1933]. Berl. & Lpz. XVI, 580 s.; XVIII, 338 s.; XVI, 350 s.; VI, (1), 297, (1) s.
- Kaiser, K.* Die isländische Saga. Neuere Literatur zu ihrer Gesamterscheinung. (NR. 6. S. 171—177.)
- Kroman, N. M.* Fortegnelse over Artikler af lokalhistorisk-topografisk Art i lokale Blade i Ribe Amt. 5. Vestkysten 1918—1929. (Fra Ribe Amt. S. 356—360.)
- Lindqvist, L. E.* Anteckningar till en Jönköpingsbibliografi. (Mäster Gudmunds gilles årsbok. S. 70—99.)
- Litteratur vedrørende Jylland 1932. (SoK. 2. S. 65—74.)
- [Nordische] Bibliographie. 1932—1933. (NR. 6. S. 32—40, 75—88, 127—136, 178—186.)
- Norlind, W.* [Nordisk filologisk] Bibliografi för 1931 och 1932. (Ark. 49. S. 325—367.)
- Nya bidrag till Jämtlands och Härjedalens bibliografi. (Heimbygdas tidskrift. II. Jämten. S. 233—241.)
- Omang, R.* Norges historie. Bibliografi for 1928, 1929, 1930, 1931. (HTno. R. 5: s. S. 93—142, 143—200, 201—250, 251—297.)
- Smith, O.* Oversigt over topografisk litteratur. 1930. (FoN. 9. S. 21—42.)
- — 1931. (Därst. S. 253—271. Tillägg av *V. Hermansen*. S. 271—273.)
- Sommerfeldt, W. P.* [Norsk antikvarisk] Bibliografi 1932. (For. t. no. fort. bev. Årsb. 1932. S. 215—228.)

Litteraturhistoria.

- Berendsohn, W. A.* Hrolfssaga Kraka und Beowulf-Epos. (Niederdeutsche Studien C. Borchling . . . dargebracht. 1932. S. 328—337.)
- Bergsgård, A.* Skaldane um land og lands styring. (Festskrift til Halvdan Koht. S. 112—120.)
- Hollander, L. M.* The battle on the Vin-heath and the battle of the Huns. (JEGPh. 32. S. 32—43.)
- Hruby, A.* Wann sprechen die Persone der isländischen Saga eine Strophe? Eine Studie zur Technik der Saga. Wien. 1932. 14, (2) s.
- Zur Technik der isländischen Saga. Die Kategorien ihrer Personencharakteristik. Wien. 1929. 19, (3) s.
- Zwei Skizzen zur Technik der isländischen Saga. Wien. 1929. 22 s.
- Jónsson, F.* Den islandske grammatiks historie til o. 1800. Kbh. 139 s. (Det k. danske Vid:s Selsk. Hist.-filol. Meddelelser. 19: 4.)

- Jónsson, F.* Kormákr Ögmundarson. (Aarb. R. III. Bd 21. S. 107—206.)
- Vikivaki. Vikivakikvæði. (DSt. S. 1—10.)
- Lie, H.* Endel betraktninger over Snorres fremstillingskunst. (Overbibliotekar W. Munthe på femtiårsdagen 20. oktober 1933 ... S. 382—403.)
- Snorres dramatiske dialog. (Norvegica. Minnesskrift til femtiårsdagen for oprettelsen av universitets bibliotekets norske avdeling. S. 45—61.)
- Liestøl, K.* Det litterære grunnlaget for Sigurðar saga fóts ok Ásmundar húnakóns. (Festskrift til Halvdan Koht. S. 154—158.)
- Heimfesting av folkevisor. (Helsing til Olav Midttun. S. 80—90.)
- Hemings-tåtten. (MoM. S. 99—110.)
- Ljaščenko, A. J.* "Eymundar Saga" i russkie letopisi. ["Eymundar Saga" et les annales russes.] (Bulletin de l'Académie des sciences de l'URSS. Sér. 6. T. 20. S. 1061—1086.)
- Meissner, R.* Rigr. (PBB. 57. S. 109—130.)
- Olsen, M.* Fra Hávamál til Krákumál. (Festskrift til Halvdan Koht. S. 93—102.)
- Schneider, H.* Halfssaga und Hrolfssaga. (Germanistische Abhandlungen. 67. S. 179—198.)
- Schreiner, J.* Slaget i Havsfjord. (Festskrift til Halvdan Koht. S. 103—111.)
- Schütte, G.* The problem of the Hraid-Goths. (APhS. 8. S. 247—261.)
- Seip, D. A.* Seglremstudier. (Festskrift til Halvdan Koht. S. 138—143.)
- Sveinsson, E. Ó.* Um Njálu. Bd. 1. Rvík. XI, 380 s.
- Wadstein, E.* The Beowulf poem as an English national epos. (APhS. 8. S. 273—291.)
- Vries, J. de.* Bemerkungen zur Laurindichtung. (PBB. 56. S. 153—180.)
- Young, J. I.* Does Rígsþula betray Irish influence? (Ark. 49. S. 97—107.)

Biografi.

Hellquist, E.

- Carne, G.* Professor Elof Hellquist. (Korrespondens. 32. S. 66.)
- Noreen, E.* Elof Hellquist. (Vet.-societyten i Lund. Årsbok. S. 115—120.)
- Minnesord ... av *E. Olson*. (HVSLÅ. 1932—1933. S. XVII—XXXVII.)

Hultman, O. F.

- Pipping, R.* Oskar Fredrik Hultman. En minnesteckning. (Historiska och litteraturhistoriska studier. 9. [Skrifter utg. av Svenska litteratursällskapet i Finland. 236.] S. 1—72.)

Sjöros, B.

Pipping, R. B. Sjöros. (Årsskrift 1929, 1930, 1931. Utg. av Åbo akademi. S. 325—329.)

II. Nordisk språkvetenskap.

1. I allmänhet.

- Andersen, H.* Nogle sproghistoriske Bidrag. (APhS. 8. S. 57—77.)
- Bredsdorff, J. H.* Udvalgte afhandlinger indenfor sprogvidenskab og runologi. Udg. af *J. Glahder*. Kbh. XV, 212, (1) s.
- Brøndum-Nielsen, J.* Om *nykil: lykil*. (APhS. 8. S. 90—93.)
- Kristensen, M.* Folkemål og sproghistorie. Kbh. XVI, 220 s. (Universitets-Jubilæets danske Samfund. 300. — Tillægshæfte til "Danske Studier".)
- Kuhn, H.* Zur wortstellung und -betonung im altgermanischen. (PBB. 57. S. 1—109.) (Anm. AfdA. 52. S. 161—163 av *G. Neckel*.)
- Neckel, G.* Zur germanischer syntax. (APhS. 8. S. 156—172.)
- Pipping, R.* Läs och nycklar. (APhS. 8. S. 78—90.)
- Rask, R.* Udvalgte Afhandlinger udg. paa Bekostning af Rask-Örsted Fondet i Hundredaaret for Rasks Död paa Foranledning af *V. Thomsen* af Det danske Sprog- og Litteraturselskab ved *L. Hjelmslev* med Indledning af *H. Pedersen*. Bd 1—2. Kbh. 1932—33. LV, 328, (4) s.; (3), 378, (1) s.

2. Isländska och fornnorska.

a. Grammatik och lexikografi.

- Berulfsen, B.* En stilistisk og språklig undersökelse av brevene fra Håkon Erlingsson biskop i Bergen 1332—1342. Oslo. 76 s. (Bidrag til nordisk filologi av studerende ved universitetet i Oslo. 9.) (Anm. BSL. C. R. S. 135—136 av *A. Sommerfelt*. — NTL. 9. S. 240—241 av *D. S[eip]*.)
- Buchanan, C. D.* Substantivized adjectives in old Norse. Ithaca. 1932. 62 s. (Diss.) (Language dissertations. 15.)
- Dickins, B.* Old Norse "trog". (Proceedings of the Orkney antiquarian society. 10. S. 31.)
- Hægstad, M.* Um faste ordlag i gamalnorsk brevmaal. (MoM. S. 81—98.)
- Jónsson, F.* Pular. (APhS. 8. S. 262—272.)
- Reichborn-Kjennerud, I.* Gamle sykdomsnavn. (MoM. S. 65—68.)

- Reuter, O. S.* Zur Bedeutungsgeschichte des *hundrað* im Altwestnordischen. (Ark. 49. S. 36—67.)
- Sch[ulze], W.* An. *eyrr.* (Zfvgl Spr. 58. S. 35.)
- Sveinbjörnsson, S.* Icelandic phonetics. In collaboration with *O. Olsen.* Aarh. 96 s. (Acta jutlandica. 5. Suppl.)

b. Texter, översättningar och kommentarer.

Texter.

- Annales islandici posteriorum sæculorum. Annálar 1400—1800.* Gefnir út af Hinu íslenzka bókmentafélagi. III: 1. S. 1—128. Rvík.
- Bandamannasaga med Oddspátr. Olkofra pátr.* Udg. for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *F. Jónsson.* Kbh. (2), XXVII, (1), 76 s. (S. T. U. A. G. N. L. 57.)
- Egils saga Skalla-Grimssonar. S. Nordal* gaf út. Rvík. CV, (2), 319, (1) s. (Íslenzk fornrit. 2.) (Anm. AfdA. 52. S. 100—103 av *P. Wieselgren.* — *Skirnir.* S. 222—226 av *G. Finnbogason.* — SoS. 39. S. 333—336 av *G. Indrebö.*)
- Flom, G. T.* The Edinburgh fragment of the Old Norwegian general law of king Magnus. (JEGPh. 32. S. 196—202.)
- Guðspjallabók 1562.* Bishop Ólafur Hjaltason's ritual (Breiðabólstaður, Jón Matthiasson, 1562). Facsimile edition with an introduction in English and Icelandic by *H. Hermansson.* Copenh. 47 s., [Faks.] (Monumenta typographica islandica. 2.)
- Hið Nya Testament.* Oddur Gottskálksson's translation of The New Testament (Roskilde, Hans Barth, 1540). Published in facsimile with an introduction in English and Icelandic by *S. Nordal.* Copenh. 31 s., [Faks.] (Monumenta typographica islandica. 1.)
- Möðruvallabók (Codex Möðruvallensis).* Ms. no. 132 fol. in the Arnamagnæan collection in the University library of Copenhagen. With an introduction by *E. Ó. Sveinsson.* Copenh. 22, (1) s., 204 pl. Fol. (Corpus codicum islandicorum medii ævi. 5.)
- Saga Olafs konungs hins helga.* Den store saga om Olav den helige. Efter pergamenthåndskrift i Kungliga biblioteket i Stockholm nr. 2^{4to} med varianter fra andre håndskrifter utg. av Kjeldeskriftfondet ved *O. A. Johnsen* og *J. Helgason.* H. 2. S. 369—654. Oslo. (Skrifter utg. for Kjeldeskriftfondet. 53.)

Översättningar.

- Egil Skallagrimssons saga.* Förkortad övers. av *E. Noreen.* Lund [tr. Malmö]. 142 s. (Gleerups klassikerbibliotek. 3.)

- La saga de Grëttir. Traduit de l'islandais avec une introduction et des notes par *F. Mossé*. Paris. LXXV, 263, (7) s.
 The saga of Hrolf Kraki. By *Stella M. Mills*. With an introduction by *E. V. Gordon*. Oxf. XII, 88, (1) s.

Kommentarer.

- Ellekilde, H.* Om Sighvat skjalds alfeblotsstrofer og Alfhildsagnet i Hervararsaga. (APhS. 8. S. 182—192.)
Genzmer, F. Ein Versauftritt in der Egilssaga. (GRM. 21. S. 187—195.)
Ham, J. v. Beschouwingen over de literaire betekenis der Laxdœla saga. Amsterd. 1931. (2), 166, (4) s. 3 lösa bl. (Diss. Leiden.) (Anm. DLz. 53. Sp. 2467—72 av *A. Heusler*. — M. 1932. S. 260—261 av *E. J. Gras*.)
Jónsson, F. Kenningers led-omstilling og tmesis. (Ark. 49. S. 1—23.)
 — Óláfs saga Tryggvasonar. (Hin meiri). (Aarb. R. III. Bd 20. S. 119—138.)
 — Seks afhandlingar om Eddadigtene. Kbh. (4), 185, (1) s.
 — Skjaldekvaðs tolkning, Máhlífingavisur. (Aarb. R. III. Bd 20. S. 1—64.)
Kock, E. A. Ett kapitel nordisk metrik och textkritik. (Ark. 49. S. 279—294.)
 — Notationes norrœnæ. Anteckningar till Edda och skaldediktning. D. 19. Lund. 68 s. (LUÅ. N. F. Avd. 1. Bd 29. Nr 5.)
Krogmann, W. Aisl. rosmu-fjöll. (PBB. 57. S. 425—426.)
Möller, N. Middelalderligt. [Anm. av Sydrak . . . Udg. ved *G. Knudsen*.] (NTL. 9. S. 310—316.)
Olsen, M. Fra Eddaforskningen. Grímnismál og den høiere tekst-kritikk. (Ark. 49. S. 263—278.)
Pipping, H. Nya bidrag till eddametriken. (StNF. 23: s. 36 s.)
Reichardt, K. Hjalmar's sterbelied: *Hlaits beðgunni*. (PBB. 57. S. 157—160.)
 — Hymiskviða. Interpretation. Wortschatz. Alter. (Därst. S. 130—156.)
Reichborn-Kjennerud, I. Tunga er höfuðs bani. (MoM. S. 69.)
Reuter, O. S. Die Bedeutung des *um c. dat.* (Grímnism. 23. 24.) (Ark. 49. S. 30—35.)
Skard, E. Hallvard Gunnarssons Chronicon Regum Norvegiæ. (Helsing til Olav Midttun. S. 44—59.)
 — Kong Adils. (MoM. S. 162.)
 — Merknader til Passio Olavi. (HTno. R. 5: s. S. 365—370.)
Toll, H. "Ulvs frändes broderhjelp". (HTno. R. 5: s. S. 541—544.)
Vries, J. de. Endnu en Gang om Sighvats Alfeblotstrofer. (APhS. 8. S. 292—294.)
 — Über Sigvats Álfablót-Strophen. (Därst. 7. S. 169—180.)

3. Norska.

- Haugen, E.* The linguistic development of Ivar Aasen's new Norse. (PMLA. 48. S. 558—597.)
- Hovstad, J.* Eventyrmålet hjå Asbjørnsen og Moe. (SoS. 39. S. 289—299.)
- Iversen, R.* Lånord og lønnord. 9. (Det k. norske vid:s selskabs forhandlinger. 5. S. 38—41.)
- — 10. (Därst. S. 179—182.)
- Norsk riksmålsordbok. Utarb. av *T. Knudsen* og *A. Sommerfelt*. Under medvirkning av *K. E. Bødtker*, *U. Mørk*, *J. Mörland*, *R. Ullmann*. H. 9—12 [for — fysikk; m — måle, vb.]. Sp. 1149—1404; 1—256. Oslo.
- Næs, O.* Elementær analyse. (MoM. 150—161.)
- Schjelderup-Ebbe, T.* Iakttagelser om enkelt og dobbelt tonelag. (MoM. S. 49—53.)
- Seip, D. A.* Nordmenn og norsk språk i Amerika. (OoB. 42. S. 253—259.)
- Norsk bibelmål. Den reviderte oversettelse av 1930. (Kirke og kultur. 40. S. 332—341.)

4. Svenska.

a. Grammatik och lexikografi.

- Belanner, I.* "Partitivattributet", ett försvar och en fråga. (Moderna språk. 27. S. 173—174.)
- Bergroth, H.* Svenskan och finskan som grannar i historien. Föredrag . . . Hfors. 1932. 55 s.
- Dygge, H. P.* Franska lånord i svenskan. (Kalender utg. av Svenska folkskolans vänner. S. 55—63.)
- Förslag till svensk elektroteknisk ordlista utarbetat av Elektriska klubben, Västerås. Västerås. 1931. 38 s.
- Hagfors, K. J.* Folketymologi. Ett kapitel ur språkhistorien. (Kalender utg. av Svenska folkskolans vänner. S. 64—69.)
- Heinertz, N. O.* Till användningen av *det*. (Moderna språk. 27. S. 87—91.)
- Hägqvist, A.* Atterboms första "Blommor". Historiskt stilistiska synpunkter. (NsvSt. 13. S. 1—53.)
- Ivarsson, M.* Varför utelämnas adjektivets bestämda artikel? Några iakttagelser och reflexioner till belysning av en aktuell språkfråga. (NsvSt. 13. S. 189—220.)
- Kjedergqvist, J.* När ord bli roliga. Språket och skämtlynnnet. Sthm. 143 s. (Anm. Pedagogisk tidskrift. 69. S. 86—87 av *G. Bergman*.)

- Körner, R.* Analysen av uttryck av typen *någoting nytt, något nytt*. (Moderna språk. 27. S. 261—265.)
 — Det så kallade partitivattributet. (Därst. S. 1—27.)
 — Ordklasserna och deras indelning. (Årsskr. f. modersmåsläro-
 nas för. S. 16—26.)
- Larm, K.* Morfologiska faktorerers inverkan på utbredningen av suf-
 figerad artikel i lagsvenskan. (Ark. 49. S. 374—385.)
- Larsson, C.* Till den språkliga tolkningen av unionsbrevet från 1397
 års Kalmarmöte. En syntaktisk studie. (APhS. 7. S. 289—316.)
- Leander, F.* Ordställningen vid reflexiva verb med betonat adverb
 i nusvenskan. (Årsskr. f. modersmåsläroarnas för. S. 27—39.)
- Lidén, E.* Till tydningen av Stockholms äldsta stadsböcker. (Ark.
 49. S. 295—323.)
- Lindgren, J.* Läkemedelsnamn. Ordförklaring och historik. D. 2.
 På uppdrag av Apotekaresocietetens direktion fortsatt av *L.*
Gentz. H. 10. Salep—Spansk fluga. S. 201—240. Höganäs
 [tr. Lund]. 4:o.
- Lindroth, Hj.* En studie i svensk betydelselära. (Donum natalicium
 O. v. Sydow . . . oblatum. S. 109—120. [= GHA. 39.]
- Malmstedt, A.* Mer och mindre god svenska. 3. (Moderna språk.
 27. S. 41—52.)
- Mattsson, G.* Konjunktiven i fornsvenskan. Akad. avh. Lund. XVI, 249 s.
- Mjöberg, J.* Några fall av subjektsvävning. (Årsskr. f. modersmåls-
 läroarnas för. S. 48—57.)
- Nordfeldt, A.* Om förstummandet av finalt -e i de fransk-svenska
 lånorden. (NsvSt. 13. S. 128—160.)
- Nordling, A.* Språkstatistik. Fornsvenska uttals- och skrivarvanor.
 2—6. (StNF. 23: 1. 76 s.)
- Noreen, E.* Små bidrag till fornsvensk ordforskning. (Ark. 49.
 S. 228—233.)
 — Till Stagneliustexten. (Vitterhetssamfundets upplaga.) (NsvSt.
 13. S. 180—184.)
- Nygård, A.* Utbrytningen återigen. (NsvSt. 13. S. 237—250.)
- Nyström, G.* Morfemet "låta sig" + aktiv eller passiv infinitiv.
 (Årsskr. f. modersmåsläroarnas för. S. 40—47.)
- Ordbok över svenska språket utg. av Svenska akademien. H. 122
 —126. I—instruktör. Lund. (2) s., 880 sp., (1) s. 4:o.
- Pollak, H.* *en annor mur*. (Ark. 49. S. 108—126.)
- Rebbe, C.* Om analyseringen av sådana uttryck som *en mängd männi-
 skor, ett lass grönsaker*. (Moderna språk. 27. S. 135—137.)
- Söderwall, K. F.* Ordbok över svenska medeltids-språket. Supple-
 ment. H. 3. Av *W. Åkerlund*. S. 81—112. Sthm [tr. Lund].
 4:o. (Samlingar utg. av Svenska fornskriftsällsk. H. 168.)
- Thulin, C.* Valet mellan reflexivt och icke-reflexivt pronomen i
 nusvenskan. (NsvSt. 13. S. 75—84.)

- Åkerlund, W.* Bidrag till nysvensk formlära. (NsvSt. 13. S. 54—74.)
— Fornsvenska ordstudier. (Ark. 49. S. 197—227.)
Östergren, O. Nysvensk ordbok. H. 52—55. Sthm.

b. Texter.

- Bellman, C. M.* Brev till Tjälvesta utg. av Bellmansällskapet. Med anmärkningar av *O. Byström*. Sthm. 42 s.; faks.
- Borgarståndets riksdagsprotokoll före frihetstiden. Utg. av Stads-historiska institutet. [Red. av *N. Ahnlund*.] Sthm [tr. Upps.]. XII, (1), 511 s. 4:o.
- Jämtlands domböcker och landstingsprotokoll. 1. Jämtlands domböcker 1621—1628. Östersund [tr. Lund]. IV, 274, (1) s. (Skrifter utg. av Jämtlands läns fornskriftsällsk. 3.)
- Kellgren, J. H.* Samlade skrifter. Utg. av *S. Ek* och *O. Sylwan*. D. 9. Kommentar till breven. H. 1. 112 s. Sthm. (Svenska författare utg. av Svenska vitterhetssamfundet. 9.)
- Runius, J.* Samlade skrifter. Utg. av *E. Noreen*. H. 1. 208 s. Sthm. (Svenska författare utg. av Svenska vitterhetssamfundet. 17.)
- Steffen, R.* Skråordning för snickareämbetet i Visby från år 1597. (Ymer. 53. S. 236—240.)
- Stockholms stadsböcker från äldre tid. Utg. av Kungl. samfundet för utgifvande af handskrifter rörande Skandinaviens historia med understöd af Samfundet Sankt Erik. Sthm. Ser. 2. Tänkeböcker. 2. Stockholms stads tänkeböcker 1483—1492. Utg. genom *G. Carlsson*. H. 3. S. 321—480. 5. Stockholms stads tänkeböcker 1514—1520 jämte utdrag ur de förlorade årgångarne 1520—1524 samt stadens kopiebok 1520—1522. Utg. . . . genom *J. A. Almquist*. 10, (1), 446, (1) s.
- Svenska landskapslagar. Tolkade och förklarade för nutidens svenskar av *Å. Holmbäck* & *E. Wessén*. Ser. 1. Östgötalagen och Upplandslagen. Sthm [tr. Upps.]. XLV, 245 s.; 216 s.
- Thorild, Th.* Samlade skrifter. Utg. av *S. Arvidson*. H. 2. S. 353—499. Sthm. (Svenska författare utg. av Svenska vitterhetssamfundet. 15.)
- Upplandslagen enligt codex Esplunda. Utg. av *S. Henning*. H. 1. S. 1—78. Sthm [tr. Upps.]. (Samlingar utg. av Svenska fornskriftsällsk. H. 169.)
- Uppländska domböcker utg. av Kungl. humanistiska vetenskapssamfundet i Uppsala. 3. Uppländska konungsdömar från Vasatiden intill Svea hovrätts inrättande. Ur otryckta källor utg. jämte inledning, förklaringar och register genom *N. Edling*. Upps. X, 213 s. 4:o.
- Ur Riksarkivets pergamentsbrevsamling. Fem gamla köpebrev från Västerås. (Västmanlands fornminnesförs årsskrift. 21. S. 79—84.)

5. Danska.

a. Grammatik och lexikografi.

- Bo, A.* Tonegangen i dansk Rigsmaal Kbh. 126 s. (Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning. 164.) (Anm. DSt. S. 91—92 av *E. Oxenvad*.)
- Hansen, A.* Sætningen och dens led i moderne dansk. Kbh. (6), 198 s.
- Hjelholt, H.* Det officielle Sprog. (Sydslesvig. 1. S. 163—177.)
- Klitgaard, C.* Lyd. (DSt. S. 45—46.)
- Kristensen, S. M.* Studier i J. S. Sneedorffs prosa. (APhS. 8. S. 193—239.)
- Ordbog over det danske sprog. Grundlagt af *V. Dahlerup* . . . Udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab. Bd 14 [midde — nuværende]. (3) s., sp. 1—1426, (3) s. Kbh.
- Oxenvad, E.* Vort Sprog. Hovedtræk af det danske Sprogs Udvikling og nuværende Bygning. Kbh. (6), 161 s.

b. Texter.

- Danmarks gamle folkeviser. D. 10. Tekst-Tillæg af *H. Grüner Nielsen*. H. 1. Kbh. S. 1—96. (Universitets-Jubilæets danske Samfund. 298.)
- Danmarks gamle landskabslove med kirkelovene. Udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab ved *J. Brøndum-Nielsen* under medvirkning af *P. J. Jørgensen*. Bd 1. Skånske lov. Udarb. af *S. Aakjær & E. Kroman*. H. 9—10. 220 s. Bd. 2. Jyske lov. Udarb. af *P. Skautrup*. Inledningshæfte och H. 5. 166 s. Kbh.
- Den danske Psalmebog, met mange christelige Psalmer. Ordentlig tilsammensæt, formeret oc forbedret. Aff *Hans Thomissøn*. Kbh. 1569. [Faks. uppl. med Efterskrift av *P. Severinsen* udg. av Det danske Sprog- og Litteraturselskab.]
- En klosterbog, fra middelalderens slutning (MM 76, 8:o). Udg. for Samfund til udg. af gammel nordisk litteratur ved *M. Kristensen*. H. 4. S. 129—262. Kbh. (S. T. U. A. G. N. L. 54: 4.)
- Helie, P.* Skrifter. Udg. . . af Det danske sprog- og litteraturselskab ved *M. Kristensen*. 3. Kbh. (3), 301 s. ([1—3] Anm. DLz. 54. Sp. 979—980 av *G. Neckel*.)
- Holberg, L.* Samlede skrifter. Med understøttelse af Carlsbergfondet udg. af *C. S. Petersen*. Bd 13. Kbh. 538, (2) s. 4:o.
- Repertorium diplomaticum regni danici mediævalis. Ser. 2. Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen med Udtog af de hidtil utrykte. R. 2. Udg. ved *W. Christensen* af Selska-

bet for Udgivelse af Kilder til Dansk Historie. Bd 5 (1497—1504). Kbh. (6), 669 s.

Tausen. Hans Tausens Oversættelse af de fem Mosebøger. Udg. af Det danske Sprog- og Litteraturselskab med Inledning av *B. Kornerup*. Kbh. [1535] 1932. 79 s. [Faks.] (Anm. BSL. C. R. S. 144—145 av *A. Sommerfelt*.)

6. Namnforskning.

Abrahamson, E. Kangekärr—Kanglekärr. (NoB. 21. S. 103—106.)
— Namnet Bagaholm. (Bohuslänska studier tillägnade O. v. Sydow [= GoBFT. 1932—1933]. S. 243—256.)

A. H. Gamle öynamn. 5. (Hindöy i Vesterålen.) (Hålöygminne. S. 81—82.)

Audne, K. Gardsnamnet Huseby. (MoM. S. 64.)

— Vegnamn. (Därst. S. 63.)

Bertheussen, C. Andervåg—Andörja. (Hålöygminne. S. 74—78.)

— Voktor. (Därst. S. 8—10.)

Bjerrum, A. Midtslesvigske Stednavne. (Sydslesvig. 1. S. 64—80.)

Carlsson, Lizzie. Helvete som ortnamn under medeltiden. (NoB. 21. S. 138—147.)

Christiansen, H. Et par nordnorske stedsnavn. (MoM. S. 61—62.)

Eile, A. Ingen vet var haren har sin gång. [Ortnamn på Har-, Hara-, Här-] (Värnamo hembygdsförs årsskr. 1932. S. 14—16.)

Ekblom, R. Ett ryskt ortnamn av nordiskt ursprung. (NoB. 21. S. 106—112.)

Espeland, A. Gamle kulturnamn paa norske gardar. (NFK. 19. S. 1—7.)

Götlind, J. Falan, Falköping och Falun. (NoB. 21. S. 8—11.)

— Namnen Falan, Falköping och Falun. (Falbygden. 2. S. 62—64.)

Hald, K. Om *rekkr* og *holdr* i danske Stednavne. En Oversigt. (DF. 7. S. 73—80.)

Hallström, G. Svenskt landnam vid Bottenhavet. [Ortnamn m. m.] (Arkiv för norrländsk hembygdsforskning. 1930—1931. S. 49—98.)

Hansen, N. C. Böndernavnene i Ribe Amt i 16. Aarhundrede. (Fra Ribe Amt. S. 219—229.)

Hesselman, B. U-omljud av kvarstående u i sydvästsvenska ortnamn. (NoB. 21. S. 92—102.)

Hjort, F. Kan den historiske Viden om vore Stednavnes Oprindelse have praktisk Betydning for Landmændene. (Aarvog f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter. 20. 156—164.)

Holtzmark, A. Vitazgjafi. (MoM. S. 111—133.)

- Hougen, B.* Fortidsminner og folketro i gårdnavn på Romerike. (MoM. S. 54—60.)
- Houken, A.* Om Himmerlands Stednavne. (Fra Himmerland og Kjær Herred. 22. S. 92—148.)
- Iljinskij, G.* Zur Frage der skandinavischen Elemente in den alt-russischen Ortsnamen. (Germanoslavica. 2. S. 237—243.)
- Indrebø, G.* Norske innsjönamn. 2. Buskerud fylke. (Skrifter utg. av det norske vid.-akad. i Oslo. II. Hist.-filos. kl. 1933. Bd 1. No. 1. IX, 235, (1) s.)
- Rygjafylki—Ryfylke. (Festskrift til Halvdan Koht. S. 121—129.)
- Tri norske stadnamn. (Helsing til Olav Midttun. S. 35—43.)
- Ingers, I.* Ängavången eller Östermalm? Några reflexioner kring namngivningsproblem i våra växande samhällen. (Tidskr. för hembygdsvärd. 14. S. 71—72.)
- Janzén, A.* Några bohuslänska vattendragsnamn. (Bohuslänska studier tillägnade O. v. Sydow [= GoBFT. 1932—1933]. S. 224—242.)
- Johannson, A.* Evarix und jór. (Ark. 49. S. 234—258.)
- Jónsson, M.* Bæjanöfn á Norðurlandi. Rannsókn og leiðréttingar. 4. Þingeyjarsýslur. Rvík. (2), 70, (1) s.
- Karsten, T. E.* Nordiska particiopia presentis som älv- och forsnamn. (NoB. 21. S. 39—44.)
- Om forntida färdeleder i Finland. (Finsk tidskr. 114. S. 312—320.)
- Svenskt och finskt i Finland. (Folkmålsstudier. 1. S. 63—88.)
- Knudsen, G.* Amager. (NoB. 21. S. 45—53.)
- Lidén, E.* Namntydingar. Anteckningar till "Sönderjyske stednavne". (AphS. 8. S. 240—246.)
- Två bohuslänska ortnamn. (Bohuslänska studier tillägnade O. v. Sydow [= GoBFT. 1932—1933]. S. 192—199.)
- Lindqvist, N.* Några svenska häradsnamn. (NoB. 21. S. 85—91.)
- Lindroth, Hj.* Institutet för ortnamns och dialektforskning 1917—1932. (Bohuslänska studier tillägnade O. v. Sydow [= GoBFT. 1932—1933]. S. 105—120.)
- Ljunggren, K. G.* Namnen i det gamla Halmstads topografi. (Föreningen Gamla Halmstads årsbok. 10. S. 143—169.)
- Marstrander, C. J. S.* Det norske landnám på Man. (NTS. 6. S. 40—356.) (Anm. NTL. N.S. 8. S. 530—531 av *D. S[eip].*)
- Modeer, I.* Småländska skärgårdsnamn. En studie över holmnamen i Mönsterås. Akad. avh. Upps. 263 s. (Skrifter utg. av Gustav Adolfs akademien för folklivs forskning. 1.) (Anm. NoB. 21. S. 171—175 av *R. Ljunggren.*)
- Nordling, A.* Norröna ord i ortnamn. (NoB. 21. S. 28—38.)
- Noreen, E.* Svenskt och främmande i våra ortnamn. (Korrespondens. 32. S. 140—141.)

- Nyström, H.* Om gårdsnamnen i Ovensjö. (Från Gästrikland. S. 29—46.)
- Nörsgaard, N. R.* Nogle Marknavne. (Vendsysselske Aarbøger. 1932. S. 286—304.)
- Odencrantz, R.* Ekornavallen och Lincorna wallum. Några anteckningar till frågan om ett par västgötska ortnamn. (Falbygden. 2. S. 56—61.)
- Olsen, M.* Helkunduheidr. (NoB. 21. S. 12—27.)
- Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län. 3. Ortnamnen i Askims härad och Mölndals stad jämte gårds- och kulturhistoriska anteckningar. Göteborg. 1932. XXIII, (1), 346, (1) s., 1 karta. (Institutet för ortnamns och dialektforskning vid Göteborgs högskola.)
- Ortnamnen i Älvsborgs län. På offentligt uppdrag utg. av Kungl. ortnamnskommittén. D. 20. H. 3. Register. B. Naturnamn. C. Register över senare leder, s. 175—294 & omsl. Sthm. 4:o. (Sverges ortnamn.)
- Sahlgren, J.* Namn och bygder i Halland. (Svenska turistförs årskr. S. 208—216.)
- Skagershults sockens naturnamn. S. 1—112. (Sv. Lm. 1932. H. 3. H. 200 fr. b.)
- Schröder, E.* Wang und — wangen. (NoB. 21. S. 148—161.)
- Seip, D. A.* Bergens bynavn. (Bergens hist. for. Skrifter. 39. S. 123—155.)
- Til böiningen av vin-navnene. (NoB. 21. S. 54—70.)
- Solstrand, V.* Estnäs skaten och Helsinge näset. (Folkmålsstudier. 1. S. 89—99.)
- Sommerfelt, A.* Bemerkninger til bynavnet Bergens historie. (Bergens hist. for. Skrifter. 39. S. 157—166.)
- Sönderjyske Stednavne. Udg. af Stednavneudvalget. Lev. 4. S. 481—640. Kbh.
- Sörlie, M.* Tillegg og rettelsor til "Bergens bynavn". (Bergens hist. for. Skrifter. 39. S. 167—186.)
- Vasmer, M.* Germanen und Slaven in Ostdeutschland in alter Zeit. (NoB. 21. S. 113—137.)
- Wiklund, K. B.* Sjutnässet. En historia om ett ortnamn. (Heimbygdas tidskrift. II. Jämten. S. 41—52.)

7. Dialekter.

a. Grammatik och lexikografi.

- Andersen, H.* Avred og Ævred. (DF. 7. S. 69—72.)
- Bergman, G.* Om Dahlstiernas språkform och dalsländskan nu. (Ark. 49. S. 127—155.)

- Bergman, G.* Ordförklaringar. (Ark. 49. S. 368—373.)
- Bertheussen, C.* Litt vær- og vind-prat. (Håløygminne. S. 79—80.)
- Bjerrum, A.* Kulbrændning i Møllemslesvig. (DF. 7. S. 97—100.)
- Bock, K. N.* Niederdeutsch auf dänischem Substrat. Studien zur Dialektgeographie Südostschleswigs. Kopenh. & Marb. XIII, (2), 351 s. (Diss. Kbh.) (Deutsche Dialektgeographie. 34. — Universitets-Jubilæets danske Samfund. 299.)
- Sprogforholdene i Husby Sogn i Angel omkring 1850. (DF. 7. S. 91—97.)
- Brännström, E.* En syntaktisk egendommelighet i norrländska dialekter. Uttrycket "he be int höfs". (NsvSt. 13. S. 112—127.)
- Christiansen, H.* Gimsöymålet. Fonologi og orddannelse. (Skrifter utg. av det norske vid.-akad. i Oslo. II. Hist.-filos. kl. 1932. No. 3. 1, 213, (1) s.)
- Eidnes, H.* Ver-namn i Senje-bukta. (Håløygminne. S. 28—31.)
- Einarsson, S.* Icelandic dialect studies. I. (JEGPh. 31. S. 537—572.)
- Haislund, N.* Nogle bemærkninger om negation i rigsmaal og folke-maal. (DF. 7. S. 105—138.)
- Halland, N.* Meteorologiske ord og ordelag i nokre Nordhordlands-bygder. (Helsing til Olav Midttun. S. 91—132.)
- Heide, F.* Döende hollandske Udtryk i Dragør-Dialekten. (DF. 7. S. 9—11.)
- Ingers, I.* Befolkning och språk. (Svenska turistför:s resehandböcker. Skåne. 4 uppl. S. 39—42.)
- Jacobsen, P.* Mundarten i Flemlöse Sogn, Vestfynsk. Udg. for Universitets-Jubilæets danske Samfund af *P. Andersen*. Kbh. (5), XX, 273 s. (Universitets-Jubilæets danske Samfund. 291.)
- Janzén, A.* Konsonantstammarnas plur. i sydöstnorskan och nord-bohuslänskan. (Ark. 49. S. 24—29.)
- Johansson, L.* Om död och begravning. Skildringar från Frostviken. (Heimbygdas tidskrift. I. Fornvårdaren. S. 53—78.)
- Karsten, T. E.* En blick på nordisk folkmålsforskning i detta nu. (Folkmålsstudier. 1. S. 3—16.)
- Klockars, J.* Malaksmålets ljud- och formlära. Efter författarens död utg. av *T. E. Karsten*. (Folkmålsstudier. 1. S. 17—62.)
- Kolsrud, S.* Austlandsmål. (Helsing til Olav Midttun. S. 174—216.) — Romeriksmaalet. (Norske bygder. 3. Romerike. 1. S. 33—52.)
- Kristensen, M.* Det danske Sprog i Mellem- og Sydslesvig. (Sydslesvig. 1. S. 81—87.)
- Öglade. (DF. 7. S. 22—26.)
- Kuhre, J. P.* Ordet *ja* i bornholmsk Sprogbrug. (DF. 7. S. 11—22.)
- Lange, A.* Fynske Plantenavne og Folkeminder om Planter. Efter-slæt. (FH. 5. S. 119—124, 138—143, 150—155.)

- Lausten-Thomsen, H.* Et grænsesogns sprog. (SM. 10. S. 57—60.)
- Levander, L.* Mån månadsnamn i Dalarna. En metodologisk fundering. (FoF. 20. S. 61—69.)
- Lund, J.* Morsingmålets lyd- og formlære. Udgivet af Jysk selskab for historie, sprog og litteratur. H. 1. S. 1—64. Aarh. 1932. (Morsingmålet. Bd 1. H. 1.)
- Möller, K.* Leksikalske Smaating. (DF. 7. S. 52—55.)
- Nielsen, N. P.* Östsjællands Folkemaal og Folkesind. (Aarbog f. Hist. Samf. f. Præstö Amt. 21. S. 19—30.)
- Nordlander, J.* Ordbok över Multråmålet. Sthm [tr. Upps.]. XIII, (3), 160 s. (Anm. FoF. 20. S. 203 av *Hj. Lindroth.*)
- Petersen, N. P.* Fædres Tale. (Vendysysselske Aarbøger. 1932. S. 305—326.)
- Pettersson, O. P.* Löv- och mosstäkt i Sorsele. (Sv. Lm. 1931 [tr. 1932]. H. 5. H. 197 fr. b.)
- Reitan, J.* Problemer i tröndsk dialektforskning. (Det k. norske vid:s selsk:s forhandlinger. 5. S. 37*—52*.)
- Rörösmålet. (Det k. norske vid:s selsk:s skrifter. 1932. No. 6. 168, (1) s.) (Anm. BSL. C. R. 34. S. 141—143 av *A. Sommerfelt.* — NTL. 9. S. 241 av *D. S[eip].*)
- Raae, E.* De gamle Kalenderdage. Spørgeliste. Mærkedage i Januar, Februar og Marts. (DF. 7. S. 33—52.)
- Skautrup, P.* Barnetå. (SoK. 2. S. 105—107.)
- Skulerud, O.* Av ordtilfanget på Sunnmøre. (Helsing til Olav Midt-tun. S. 60—79.)
- Skånland, E. B.* Saltamålet. Kort oversikt over lydverket. Oslo. 103, (1) s. (Bidrag til nordisk filologi av studerende ved universitetet i Oslo. 10.)
- Swenning, J.* Folkmålet i Listers härad. S. 341—436. (Sv. Lm. 1932. H. 2. H. 199 fr. b.)

b. Texter.

- Ahrling, K.* Titta in om daren. Skånedikter på Oxiemål. Vetlanda [tr. Västervik]. 58, (2) s.
- Baltzar Jämtte.* När je kann med lit'n. (Heimbygdas tidskrift. II. Jämtten. S. 190—192.)
- Eventyr av Sophus Bugge's uppskriftir fraa Telemarki. (NFK. 17. S. 97—105.)
- [*Fenger, P. G.*] *Pæ Öwles* jyske Viser og Vers. Udg. for Jysk Selskab for Historie, Sprog og Litteratur ved *Chr. Christiansen & P. Skautrup.* Aarh. 1932. 82 s.
- Franzon, K.* Folkminnen från östra Östergötland. (S:t Ragnhilds gilles årsbok. S. 41—64.)

- Hellzén, I.* Skeboms aksiaffaerd. Berättelse på Njurunda-mål. (Ångermanland-Medelpad. S. 152—156.)
- Hjeds, P. P.* Lav æ sejst ind te Dragun. (SM. 10. S. 12—14.)
- Lindgren, A.* En historia på Gnarpsmål. (Gammal Hälsingekultur. S. 136—139.)
- Malmberg, S.* Då ja va te "Västörpen" mä hustru mi. Berättelse på Sörmlandsmål av Nergårds-Lasse. (Sörmlandsbygden. 2. S. 119—120.)
- Sagor från Ångermanland. Upptecknade av *Ella Ohlsson*. (Sv. Lm. 1931 [tr. 1932]. H. 5. H. 197 fr. b.)
- Saxon, J. L.* Närkingarnas ordspråksbok. Ordspråk, ordstäv, liknelser och andra tänkesätt. N. F. Sthm. 16 s.
- Thom.* Korvåg-Jonas-historier. (Heimbygdas tidskrift. II. Jämten. S. 201—208.)

III. Runkunskap.

- Bing, J.* Homer og runeinnskriften fra Eggjum. (Tidsskrift utg. av Historielaget for Sogn. 8. S. 32—46.)
- Brix, H.* Til Glavendrupstenen. (DSt. S. 43.)
- Eriksson, M. & Zetterholm, D. O.* En amulett från Sigtuna. Ett tolkningsförsök. (Fornv. 28. S. 129—156.)
- Harder, H.* Die Runenschrift der Silberspange von Sheffield. (Archiv für das Studium der neueren Sprachen. 88. S. 250—252.)
- Jacobsen, L.* Evje-stenen og Alstad-stenen. Oslo. VIII, 46, (1) s. 4:o. (Norske Oldfunn. Avhandlinger utg. av Universitetets oldsakssamling ved *A. W. Brøgger*. 6.)
- *Moderne runeforskning.* (Scandia. 6. S. 193—207.)
- & *Moltke, E.* Karlevi-stenen. Bidrag til runeinnskriftens navnetolkning. (NoB. 21. S. 71—84.)
- Kapteyn, J. M. N.* Zwei runeninschriften aus der terp von Westermenden. (PBB. 57. S. 160—226.)
- Leyen, F. v. d.* Die germanische Runenreihe und ihre Namen. (Zeitschrift für Volkskunde. N. F. 2. S. 170—182.)
- Ljunggren, K. G.* En öländsk runsten och de fornordiska namnen på -MOÐR. (Ark. 49. S. 68—96.)
- Moltke, E.* Professor Hans Brix's talmagi. En lille praktisk orientering. (DSt. S. 43—45.)
- Neckel, G.* Die Herkunft der Runen. (Forschungen und Fortschritte. 9. S. 293—294.)
- Olsen, M.* Romerikes runeinnskrifter. (Norske bygder. 3. Rome-rike. 1. S. 144—147.)
- Pipping, H.* Gömda bindrunor. (StNF. 23: 2. 32 s.)
- Sigtuna-amuletten. (StNF. 23: 4. 14 s.)

- Runorna. Utg. av *O. v. Friesen*. Sthm. (4), 264 s. (Nordisk kultur. 6.) (Anm. BSL. C. R. S. 129—133 av *A. Sommerfelt*. — FoF. 20. S. 119—120 av *Hj. Lindroth*.)
- Schnippel, E.* Siegrunen. (Zeitschrift für Volkskunde. N. F. 3. S. 279—281.)
- Södermanlands runinskrifter. Granskade och tolkade av *E. Brate & E. Wessén*. H. 3. Pl. 83—198. Sthm. 4:o. [KVHAA.]
- Weber, E.* Die Runenbildtafel vom Süntel. (Zeitschrift für Volkskunde. N. F. 3. S. 272—279.)
- Wessén, E.* Swedish rune stones. (The American-Scandinavian review. 21. S. 208—217.)
- Vogt, W. H.* AUI: KNUBU. Zur Lesung des grossen Vedelspangsteines. (Ark. 49. S. 259—262.)

IV. Arkeologi, mytologi och äldre rättsvetenskap.

Arkeologi.

- Alin, J.* En gravplats och ett landfäste. (Bohusläns fornminnes- och hembygdsförbunds årsbok Vikarvet. 1932. S. 48—50.)
— Tvenne offerhällar. (Bohuslänska studier tillägnade O. v. Sydow [= GoBFT. 1932—1933]. S. 43—50.)
- Almgren, O.* Våra minnesmärken från hedenhös. Sthm. 52 s. (Riksantikvarieämbetets handlingar. 1.)
- Anderson, W.* Sydsvenska kultplatser. (Blekinge hembygdsförbunds årsbok. S. 155—203.)
- Arbman, H.* En släktgrav från vikingatiden. (Från Gästrikland. S. 3—28.)
— Några guldsmedsmatriser från vikingatid och äldre medeltid. (Fornv. 28. S. 341—346.)
- Bagge, A.* Ett neolitiskt inslag i "Varbergskulturen"? (Fornv. 28. S. 367—370.)
- Beckman, N.* Till frågan om bygdeborgarna. (Bohuslänska studier tillägnade O. v. Sydow [= GoBFT. 1932—1933]. S. 37—42.)
- Berg, G.* Förhistoriska skidor i Sverige. (På skidor. S. 142—169.)
- Björkquist, L.* Jämtlands första bronsåldersfynd. (Heimbygdas tidskrift. I. Fornvårdaren. S. 5—8.)
- Björn, A.* Et dyrehode av bronse fra Gotland. (Fornv. 28. S. 332—340.)
- Bolin, S.* Arkeologi och historia. (Svenska turistföres resehandböcker. Skåne. 4 uppl. S. 16—26.)
- Broholm, H. C.* Deux trouvailles votives fioniennes provenant du récent âge du bronze. (Mémoires de la soc. des antiquaires du Nord. N. S. 1931. S. 371—388.)

- Broholm, H. C.* La céramique de l'âge du bronze au Danemark. (Därst. N. S. 1932—1933. S. 545—648.)
- Nye Gravfund fra Bronzealderen. (Fra Nationalmuseets Arbejds-mark. S. 48—56.)
- Studier over den yngre Bronzealder i Danmark med særligt Henblik paa Gravfundene. En arkæologisk Undersøgelse. Kbh. 352 s. (Diss.) (= Aarb. R. III. Bd 22.)
- To fynske Votivfund fra den yngre Bronzealder. (Aarb. R. III. Bd 20. S. 261—276.)
- Brøgger, A. W.* The prehistoric settlement of Northern Norway. (BMÅ. 1932. Hist.-antikv. række. Nr. 2. 15 s.)
- Brøndsted, J.* Oldtidsminderne. (Sydslesvig. 1. S. 57—63.)
- Bøe, J.* Funde von paläolithischem Charakter in Finnmark. (BMÅ. 1932. Hist.-antikv. række. Nr. 3. 16 s.)
- Cedergren, K. G.* Bidrag till Vänersborgstraktens förhistoria 1. Stenåldersbebyggelsen. (Vänersborgs söners gilles årsskr. 1932. S. 5—140.)
- Ekholm, G.* Bronskärilen av Östlands- och Vestlandstyp. En förberedande sammanställning. (Mit einer Zusammenfassung in deutscher Sprache.) (Det k. norske vid:s selsk:s skrifter. 1933. No. 5. 33, (3) s.)
- En berättelse från år 1682 om fornminnen i Nora socken. (Ur Västmanlands fornminnesför:s årsskr. 17.) (Norabygden. 1931. S. 83—84.)
- Engel, E.* En gammal segelled genom Åkersbygden. (Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria. 26. S. 3—15.)
- Forsander, J.-E.* Die schwedische Bootaxtkultur und ihre kontinentaleuropäischen Voraussetzungen. Akad. avh. Lund. (5), 253 s., 19 pl. bl. (Anm. Fornv. 28. S. 377—383 av *N. Åberg.*)
- En fyndplats från stenåldern i Sege å vid Malmö. (Meddelanden fr. Lunds univ:s hist. museum. S. 24—41. [= HVSLÅ. 1932—1933. S. 96—113.])
- Galster, G.* La trouvaille monétaire de Grenaa et les deniers jutlandais de la période 1146—1234. (Mémoires de la soc. des antiquaires du Nord. N. S. 1932—1933. S. 487—544.)
- Gjessing, G.* Arktiske helleristninger i Nord-Norge. Oslo. 1932. 76 s., 54 pl. (Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Ser. B. 21.)
- Monumental kunst i nordnorsk steinalder. (Hälöyginne. S. 41—47, 83—89.)
- Gustavsson, K.-A.* Arkeologiska undersökningar i Bromma. (Bromma hembygdsför:s årsskr. 4. S. 26—44.)
- De stora skeppssättningarna vid Anundshög i Badelunda socken. En preliminär redogörelse för deras restaurering. (Västmanlands fornminnesför:s årsskr. 21. S. 49—62.)

- Gustawsson, K.-A.* Stora Mellösa sockens förhistoria. Några anteckningar i anledning av fornminnesinventeringen 1931. (Meddelanden från Föreningen Örebro läns museum. 11. S. 7—16.)
- Hald, M.* Brikvævning i danske Oldtidsfund. (Aarb. R. III. Bd 20. S. 277—301.)
- Le tissage aux plaques dans les trouvailles préhistoriques du Danemark. (Mémoires de la soc. des antiquaires du Nord. N. S. 1931. S. 389—416.)
- Hansson, H.* Den förhistoriska bebyggelsen i Forssa ting på norra Gotland. (Ymer. 53. S. 207—226.)
- Hatt, G.* En Brandtomt af et Jernaldershus paa Mors. (Aarb. R. III. Bd 20. S. 83—118.)
- Haugsted, E.* En Kirketomt og en Jernalders Gravplads i Solbjerg, Tiset Sogn. (Aarbøger udg. af Hist. Samf. f. Aarhus Stift. 26. S. 188—197.)
- Hougen, B.* Helgelandfundet. Et myrfund av tekstiler fra eldre jernalder. (Stavanger museums årshäfte. 41—42. S. 55—75.)
- Romerike i forhistorisk tid. (Norske bygder. 3. Romerike. 1. S. 53—78.)
- Johnsson, P.* Gärds härads fornlämningar. En översikt. (Önnestads elevförb:s årsbok. 1931. S. 48—64.)
- Jungner, H.* I vilket syfte byggede man domareringar? (Falbygden. 2. S. 45—55.)
- Kalén, J.* Borgen vid Örsjön. (Bohuslänska studier tillägnade O. v. Sydow [=GoBFT. 1932—1933]. S. 88—93.)
- Kugelberg, B.* Bronskniv och flintdolk. (Mäster Gudmunds gilles årsbok. 1932. S. 36—41.)
- Källström, I.* Fornminnesinventeringen i Järbo socken. (Från Gästrikland. S. 59—61.)
- Leijonhufvud, K. G. A.* Fornlämningar på Södermanlands rer: [skall vara reg:tes övningsområde invid Strängnäs. (Bidrag till Södermanlands äldre kulturhistoria. 26. S. 16—21.)
- Lidén, O.* En stenåldersby vid Flåren. (Värnamo hembygdsför:s årsskr. 1932. S. 17—21.)
- Lindberg, C.* Ullvi och Hov. En studie över bygdens utveckling i Hackås' socken. (Heimbygdas tidskrift. II. Jämten. S. 28—38.)
- Lindsten, E.* Fyndet från Alva myr. (Fornv. 28. S. 321—331.)
- Lönnberg, E.* Gravfältet på Broåsen i Grimeton. Några ord till en 1932 upprättad karta. (Vår bygd. Hallands hembygdsförbunds årsskr. S. 24—40.)
- Stenåldersboplatser på Sillnäs udde, Mjällby socken i Blekinge. (Meddelanden fr. Lunds univ:s hist. museum. S. 44—68. [=HVSLÅ. 1932—1933. S. 116—140.]
- Magnusson, E.* Fornborgen på Mösseberg. (Falbygden. 2. S. 5—15.)

- Mikkelsen, P. H.* Skråbeshavet. (FH. 6. S. 113—127, 129—136.)
- Mortensen, R.* Oldtidsjærn i Ribe Amt. 3. (Fra Ribe Amt. S. 235—255.)
- Munthe, H.* Om Gotlands s. k. Svärdslipningsstenar. (Ymer. 53. S. 141—174.)
- Müller, S.* Jernalderens Kunst i Danmark. Førromersk og romersk Tid. Kjbh. (4), 133 s. 4:o.
- Nerman, B.* Die Verbindungen zwischen Skandinavien und dem Ostbaltikum in der Bronzezeit und der ältesten Eisenzeit. (AA. 4. S. 237—252.)
- Några Gotlandsfynd ifrån äldsta järnåldern. (Ymer. 53. S. 286—291.)
- Nihlén, J. & Boethius, G.* Gotländska gårdar och byar under äldre järnåldern. Studier till belysning av Gotlands äldre odlingshistoria. Sthm [tr. Norrköping]. 282, (2) s.
- Niklasson, N.* Ett bidrag till kännedomen om begravningskicket under stenåldern. (Bohuslänska studier tillägnade O. v. Sydow [= GoBFT. 1932—1933]. S. 211—223.)
- Nordén, A.* Graven i Kivik. Några anteckningar kring Sveriges till utsträckningen största gravminnesmärke. (OoB. 42. S. 481—490.)
- Kårstaderistningens skeppstyp. (Fornv. 28. S. 77—84.)
- Svintuna och dess kastal vid eriksgatan. Ett arkeologiskt bidrag till ortnamnsforskningen. 1—2. (Därst. S. 263—279, 347—366.)
- Oldeberg, A.* Det nordiska bronsåldersspännets historia. Med särskild hänsyn till dess gjuttekniska utformning i Sverige. Akad. avh. Upps. [tr. Sthm.]. 276, (3) s. (KVHAAH. 38: s.)
- Opsiktsvekkende utgravninger fra de senere år av *S. Konow, O. Solberg, A. W. Brögger, A. Forsaker.* Oslo. 78 s. (Universitetets radioforedrag.)
- Paulsen, P.* Magyarországi viking leletek az észak-és nyugateurópai kultúrtörténet megvilágításában. Wikingerfunde aus Ungern im Lichte der nord- und westeuropäischen Frühgeschichte. Budapest. 58 s. (Archæologia hungarica. 12.)
- Persson, P.* En uråldrig genomfartsväg Bottniska viken—Tröndelagen. (Heimbygdas tidskrift. II. Jämten. S. 53—60.)
- Petersen, J.* Gamle gårdsanlegg i Rogaland fra forhistorisk tid og middelalder. Oslo. X, 140, (1) s., 62 pl. (Instituttet for sammenlignende kulturforskning. Ser. B. 23.)
- Petersen, Th.* Hellemaalningene på Sandhalsan i Åfjorden. (Det k. norske vid:s selsk:s forhandlinger. 5. S. 1—4.)
- To gullfund fra bronsealderen. (Därst. S. 133—136.)

- Petzsch, W.* Zum Depotfund von Bygholm. (Mannus. 25. S. 137—141. — Anhang. S. 141—145 av *K.-A. Wilde.*)
- Reuter, O. S.* Urnordischer und eurasischer Zahlbrauch. (Mannus. 25. S. 353—383.)
- Rosenberg, G.* Nouvelles trouvailles de "chambres de géants". (Mémoires de la soc. des antiquaires du Nord. N. S. 1932—1933. S. 417—486.)
- To Jættestuer. (Fra Nationalmuseets Arbejdsmark. S. 5—14.)
- Rydbeck, M.* Två nya fynd av gjutformar för holkyxor från bronsåldern. (Meddelanden fr. Lunds univ:s hist. museum. S. 42—44. [= HVSLÅ. 1932—1933. S. 114—116.]
- Rydbeck, O.* En trepanation i Skåne för 3000 år sedan och dess orsaker. (Meddelanden fr. Lunds univ:s hist. museum. S. 75—90. [= HVSLÅ. 1930—1931. S. 239—254.]
- Några synpunkter rörande trepanationssedens ursprung i anslutning till ett nytt fall av stenålderstrepanation. (Meddelanden fr. Lunds univ:s hist. museum. S. 11—24. [= HVSLÅ. 1932—1933. S. 83—96.]
- Sahlström, E.* Falbygden, slätten och guldkroken. (Falbygden. 2. S. 18—33.)
- Schnell, I.* En vikingatidsby på Södertörn. (Sörmlandsbygden. 2. S. 22—35.)
- Stenberger, M.* Öland under äldre järnåldern. En bebyggelsehistorisk undersökning. Akad. avh. Upps. VIII, 306 s. 4:o. (KVHAA.)
- Tallgren, A. M.* Forntida bosättning i Egentliga Finland. (Turistföres i Finland årsbok. S. 18—26.)
- Wammen, J. P.* Kongehøjene i Jelling i historisk Belysning. (Vejle Amts Aarbøger. 1931. S. 1—19.)
- Vifot, B.-M.* Tidiga urnebrandgropar i Skåne. (Meddelanden fr. Lunds univ:s hist. museum. S. 68—88. [= HVSLÅ. 1932—1933. S. 140—160.]

Mytologi.

- Almgren, O.* Hällristningsguden med de stora händerna. (Bohuslänska studier tillägnade O. v. Sydow [= GoBFT. 1932—1933]. S. 57—60.)
- Klare, H.-J.* Die Toten in der altnordischen Literatur. (APhS. 8. S. 1—56.)
- Krappe, A. H.* Odin entre les feux (Grimnismål). (APhS. 8. S. 136—145.)
- Lindquist, I.* Der Gott Lobbonus. (HVSLÅ. 1932—1933. S. 165—175.)
- Neckel, G.* Irmin. (Germanistische Abhandlungen. 67. S. 1—9.)

- Sverdrup, G.* Fra gravskikker til dødstro i nordisk bronsesalder. (Skrifter utg. av det norske vid.-akad. i Oslo. II. Hist.-filos. kl. 1933. Bd 2. No. 4. 148 s.)
- Vries, J. de.* Contributions to the study of Othin especially in his relation to agricultural practices in modern popular lore. (FFC. Vol. 33. Nr 94. 1931. 79 s.)
- The problem of Loki. (Därst. Vol. 43. Nr 110. 306 s.)
- Studien over Germaansche mythologie. 1. Fjörgyn en Fjörgynn. (Tijdschrift voor Nederlandsche taal-en letterkunde. 50. S. 1—25.)

Äldre rättsvetenskap.

- Solnördal, O.* Den tröndske älmenningsretten i gamalnorsk tid. Oslo. 101 s. (Tillægg til Tidsskrift for rettsvidenskap h. 3 og 4.)
- Steinnes, A.* Gamal skatteskipnad i Noreg. 2. (Avhandlingar utg. av det norske vid.-akad. i Oslo. II. Hist.-filos. kl. 1933. No 3. 228 s.) (Anm. NTL. 9. S. 548 av *S. Steen.*)
- Wennström, T.* Fredlösheten. Några rättshistoriska och filologiska synpunkter. (Vet.-societeten i Lund. Årsbok. S. 51—85.)

Innehållsöversikt.

- I. Bibliografi, litteraturhistoria och biografi. S. 364—367.
- II. Nordisk språkvetenskap. S. 367—379.
1. I allmänhet. S. 367.
 2. Isländska och fornorska. S. 367—369.
 3. Norska. S. 370.
 4. Svenska. S. 370—372.
 5. Danska. S. 373.
 6. Namnforskning. S. 374—376.
 7. Dialekter. S. 376—379.
- III. Runkunskap. S. 379—380.
- IV. Arkeologi, mytologi och äldre rättsvetenskap. S. 380—385.

Personregister.

- Abrahamson 374. Afzelius 364. A. H. 374. Ahnlund 372. Ahrling 378. Alin 380. Almgren 380, 384. Almquist 372. Andersen, H. 364, 367, 376. Andersen, P. 364, 377. Anderson, W. 380. Arbman 380. Arvidson 372. Audne 374.
- Bagge 380. Baltzar Jämte 378. Beckman 364, 380. Belanner 370. Bellman 372. Berendsohn 365. Berg 380. Bergman 370, 376, 377. Bergroth 370. Bergsgård 365. Bertheussen 374, 377. Berulfsen 367. Bing 379. Bjerrum 374, 377. Björkquist 380. Björn 380. Bo 373. Bock 377. Boethius 383. Bolin 380.

Brate 380. Bredsdorff 367. Brix 379. Broholm 380, 381. Brännström 377. Brögger 381, 383. Bröndstedt 381. Bröndum-Nielsen 367, 373. Buchanan 367. Byström 372. Bödtker 370. Bøe 381.

Carlsson, G. 372. Carlsson, Lizzie 374. Carne 366. Cedergren 381. Christensen 373. Christiansen, Chr. 378. Christiansen, H. 374, 377. Collijn 364.

Dahlerup 373. Dallby 364. Dickins 367. Drakenberg 364. Dyggve 370. Edling 372. Eidnes 377. Eile 374. Einarsson 377. Ek 372. Ekblom 374. Ekholm 381. Elfstrand 364. Elgquist 364. Ellekilde 369. Engel 381. Eriksson 379. Espeland 374.

Fenger 378. Finnbogason 368. Flom 368. Forsaker 383. Forssander 381. Franson 378. Friesen 380.

Galster 381. Gentz 371. Genzmer 369. Gjessing 381. Gladher 367. Gordon 369. Gras 369. Gustawsson 381, 382. Götlind 374.

Hagfors 370. Haislund 377. Hald, K. 374. Hald, M. 382. Halland 377. Hallström 374. Ham 369. Hansen, A. 373. Hansen, N. C. 374. Hansson 382. Harder 379. Hatt 382. Haugen 370. Haugstad 382. Heide 377. Heinertz 370. Helgason 368. Helie 373. Hellzén 379. Henning 372. Hermansen 365. Hermansson 364, 368. Hesselman 374. Heusler 369. Hjeds 379. Hjelholt 373. Hjelmlev 367. Hjort 374. Holberg 373. Hollander 365. Holmbäck 372. Holtmark 374. Hougen 375, 382. Houken 375. Hovstad 370. Hruby 365. Häggqvist 370. Hægstad 367.

Iljinski 375. Indrebö 368, 375. Ingers 375, 377. Ivarsson 370. Iversen 370.

Jacobsen, L. 379. Jacobsen, P. 377. Janzén 375, 377. Johannsson, A. 375. Johannsson, L. 377. Johnsen 368. Johnsson 382. Jönsson, F. 365, 366, 367, 368, 369. Jönsson, M. 375. Jungner 382. Jørgensen 373.

Kaiser 365. Kalén 382. Kapteyn 379. Karsten 375, 377. Kellgren 372. Kjederqvist 370. Klare 384. Klitgaard 373. Klockars 377. Knudsen, G. 369, 375. Knudsen, T. 370. Kock 369. Kolsrud 377. Konow 383. Kornerup 374. Krappe 384. Kristensen, M. 367, 373, 377. Kristensen, S. M. 373. Krogmann 369. Kroman 365, 373. Kugelberg 382. Kuhn 367. Kuhre 377. Källström 382. Körner 371.

Lange 377. Larm 371. Larsson 371. Lausten-Thomsen 378. Leander 371. Leijonhufvud 382. Levander 378. Leyen 379. Lidén, E. 371, 375. Lidén, O. 382. Lie 366. Liestöl 366. Lindberg 382. Lindgren, A. 379. Lindgren, J. 371. Lindquist 384. Lindqvist, L. E. 365. Lindqvist, N. 375. Lindroth 371, 375, 378, 380. Lindsten 382. Ljaščenko 366. Ljunggren, K. G. 375, 379. Ljunggren, R. 375. Lund 378. Lönnberg 382.

Magnusson 382. Malmberg 379. Malmstedt 371. Marstrander 375. Mattsson 371. Meissner 366. Mikkelsen 383. Mills 369. Mjöberg 371. Modeer 375. Moltke 379. Mortensen 383. Mossé 369. Munthe 383. Müller 383. Möller, K. 378. Möller, N. 369. Mörk 370. Mörland 370.

Neckel 367, 373, 379, 384. Nerman 383. Nielsen, H. G. 373. Nielsen, N. P. 378. Nihlén 383. Niklasson 383. Nordal 368. Nordén 383. Nordfeldt 371. Nordlander 378. Nordling 371, 375. Noreen 366, 368, 371, 372, 375. Norlind 365. Nygård 371. Nyström, G. 371. Nyström, H. 376. Næs 370. Nörgaard 376.

Odenrantz 376. Ohlsson, Ella 379. Oldeberg 383. Olsen 366, 369, 376, 379. Olson 366. Omang 365. Oxenvad 373.

Paulsen 383. Pedersen 367. Persson 383. Petersen, C. S. 373. Petersen, J. 383. Petersen, N. P. 378. Petersen, Th. 383, 384. Petzsch 384. Pettersson 378. Pipping, H. 369, 379. Pipping, R. 366, 367. Pollak 371.

Rask 367. Rebbe 371. Reichardt 369. Reichborn-Kjennerud 367, 369. Reitan 378. Reuter 368, 369, 384. Rosenberg 381. Runius 372. Rydbeck, M. 384. Rydbeck, O. 384. Raae 378.

Sahlgren 376. Sahlström 384. Saxon 379. Schjelderup-Ebbe 370. Schneider 366. Schnell 384. Schnippel 380. Schreiner 366. Schröder 376. Schulze 368. Schütte 366. Seip 366, 367, 370, 375, 376, 378. Severinsen 373. Skard 369. Skautrup 373, 378. Skulerud 378. Skånlund 378. Smith 365. Solberg 383. Solnördal 385. Solstrand 376. Sommerfeldt 365. Sommerfelt 367, 370, 374, 376, 378, 380. Steen 385. Steffen 372. Steinnes 385. Stenberger 384. Sveinbjörnsson 368. Sveinsson 366, 368. Swenning 378. Sverdrup 385. Sylwan 372. Söderwall 371. Sörlie 376.

Tallgren 384. Tausen 374. Thom 379. Thomissön 373. Thomsen 367. Thorild 372. Thulin 371. Toll 369.

Ullman 370.

Wadstein 366. Wammen 384. Vasmer 376. Weber 380. Wennström 385. Wessén 372, 380. Widding 364. Wieselgren 368. Vifot 384. Wiklund 376. Wilde 384. Vogt 380. Vries 366, 369, 385.

Young 366.

Zetterholm 379.

Åberg 381. Åkerlund 371, 372. Aakjær 373.

Östergren 372.

Starkare förkortningar av titlar å lärda sällskaps skrifter, tidskrifter och samlingar m. m.

AA = Acta archaeologica. — **Aarb** = Aarbøger for nordisk Oldkyndighed. — **AfdA** = Anzeiger für deutsches altertum. — **APhS** = Acta philologica scandinavica. — **Ark** = Arkiv för nordisk filologi. — **BMS** = Bergens museums skrifter. — **BMA** = Bergens museums årbok. — **BSL** = Bulletin de la société de linguistique de Paris. — **C. R.** = Comptes rendus. — **DF** = Danske Folkemaal. — **DLz** = Deutsche Literaturzeitung. — **DSt** = Danske Studier. — **FFC** = F. F. communications. — **FH** = Fynsk Hjemstavns. — **FoF** = Folkminnen och folktankar. — **FoN** = Fortid og Nutid. — **Fornv** = Fornvännen. — **For. t. no. fort. bev. Årsb.** = Foreningen til norske fortidsmindesmærkers bevaring. Årsberetning. — **GGA** = Göttingische gelehrte Anzeigen. — **GHA** = Göteborgs högskolas årsskrift. — **GoBFT** = Göteborgs och Bohuslans fornminnesförenings tidskrift. — **GR** = The Germanic review. — **GRM** = Germanisch-romanische Monatsschrift. — **HTda** = Historisk Tidskrift udg. af den danske historiske Forening. — **HTno** = Historisk tidskrift utg. av den norske historiske forening. — **HTsv** = Historisk tidskrift utg. av Svenska historiska föreningen. — **HVSLÅ** = K. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund. Årsberättelse. — **JEGPh** = The journal of English and German philology. — **KVHAA(H)** = Kungl. vitterhets historie och antikvitetsakademien(s) handlingar). — **Leeds studies** = Leeds studies in English and kindred languages. — **Litbl** = Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. — **LUÅ** = Lunds universitets årsskrift. — **M** = Museum. Maandblad voor philologie en geschiedenis. — **MLN** = Modern language notes. — **MLR** = The modern language review. — **MoM** = Maal og minne. — **MPh** = Modern philology. — **NFK** = Norsk folkekultur. — **NoB** = Namn och bygd. — **NR** = Nordische Rundschau. — **NsvSt** = Nysvenska studier. — **NTBB** = Nordisk tidskrift för bok- och biblioteksväsen. — **NTL** = Nordisk tidskrift för vetenskap, konst och industri utg. av Letterstedtska föreningen. — **NTS** = Norsk tidskrift for sprogvidenskap. — **OoB** = Ord och bild. — **PBB** = Beiträge zur geschichte der deutschen sprache und literatur. — **PMLA** = Publications of the Modern language association of America. — **PSS** = Publications of the society for the advancement of Scandinavian studies. Scandinavian studies and notes. — **SM** = Sønderjydsk

Maanedsskrift. — **SoK** = Sprog og kultur. Udg. af Institutet for jydsk Sprog og Kulturforskning. — **SoS** = Syn og segn. — **StNF** = Studier i nordisk filologi. — **S. T. U. A. G. N. L.** = Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur. — **Sv. Lm** = Svenska landsmål. — **UUÅ** = Uppsala universitets årsskrift. — **ZfdA** = Zeitschrift für deutsches altertum ... — **ZfdPh** = Zeitschrift für deutsche philologie. — **ZfvglSpr** = Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung.

Till Red. insända skrifter:

- Islandsk Aarvog 1934. Udg. af Dansk-Islandsk Samfund. 7. Aarg.
Acta Philologica Scandinavica. IX. Aarg. H. 3. 1934.
Árbók hins íslenzka fornleifafélags. Registur yfir Árbækur félagsins önnur tuttugu og fimm árum (1905—1929) eftir Vigfús Guðmundsson. Reykjavík 1934.
Budkavlen. Årg. XIII. Nr 3. 1934.
Edda. Nordisk Tidsskrift for Litteraturforskning. Årg. 21. Bind XXXIV. H. 4. 1934.
Danske Folkemaal. 8. Aarg. 1934. H. 5—7 (= Studier tilegnede V. Dahlerup d. 31. Okt. 1934).
Folkmålsstudier. Meddel. från Fören. för nordisk filologi i Helsingfors. Årg. 2. 1934.
Fornvännen 1934. H. 4—6.
Indogermanische Forschungen. LII. Band. H. 4. 1934.
The American Journal of Philology. Vol. LV: 4. 1934. — Vol. LVI: 1. 1935.
Svenska landsmål och svenskt folkliv. 1933. H. 1—5.
Neuphilologische Mitteilungen. XXXV. Nr 5—8. 1934.
Germanisch-Romanische Monatsschrift. Jahrg. XXII. H. 9—12. 1934.
Modern Philology. Vol. XXXII. Nr 2. 1934.
Philological Quarterly. Vol. XIII. Nr 4. 1934.
Saga-book of the Viking Society. Vol. XI. Part I. 1928—1933. 115 ss. London 1934.
Skirnir. Tímarit hins íslenzka bókmenntafélags. CVIII. Ár. Reykjavík 1934.
Moderna Språk. Årg. 28. Nr 6—8. 1934.
Nysvenska Studier. XIV. H. 5. 1934.
Dansk Tidsskrift-index. Udg. af Statens Bibliotekstilsyn. Udarb. af Th. Døsing og Robert L. Hansen. Aarg. 19. 1933. Kbhvn 1934.
Nordisk Tidsskrift utg. av Letterstedtska Föreningen. Ny Serie. Årg. 10. H. 5—8. 1934.
Zeitschrift für deutsches Altertum und deutsche Litteratur. Bd 71. H. 3. 1934.
Zeitschrift für deutsche Philologie. Bd 59. H. 2—3. 1934.
Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund. Årsberättelse 1933—1934. Lund 1934.
Årsskrift för Modersmålsläraernas Förening 1934.
- Annales islandici posteriorum sæculorum. Annálar 1400—1800. III. 2. Gefnir út af hinu íslenzka bókmenntafélagi. Reykjavík 1934. — Viser og Rim av Peter Dass. Utg. av D. A. Seip. 176 ss. Oslo 1934. — Diplomatarium islandicum. Íslenzkt fornbréfasafn. Gefið út af hinu ísl. bókmenntafélagi. XIII. 2. Reykjavík 1934. — Island för 100 år sedan. (Skrifter utg. av Samfundet Sverige-Island. 4.) Sthlm 1934. — Altnordische Übungstexte hrsgg. von E. Mogk u. K. Reichardt: 1. Aus der Snorra-Edda. Hrsgg. von E. Mogk. 2. Egill Skallagrímsson. Hrsgg. von K. Reichardt. 3. Ausgewählte Stücke aus der Egilssaga Skallagrímssonar. Hrsgg. von E. Karg-Gartenstädt. 4. Aus der Thíðrekssaga. Hrsgg. von H. Reuschel. 5.

Aus der Heimskringla. Hrsgg. von A. Heiermeier. Halle/Saale 1934. — Safn til sögu Íslands og íslenzkra bókmennta áð fornu og nýju. Gefið út af hinu íslenzka bókmenntafélagi. VI. 3. Reykjavík 1934. — Sønderjyske Stednavne. Udg. af Stednavneudvalget. 6. Levering. Kbhvn 1934. — K. F. Söderwall, Ordbok över Svenska Medeltids-språket. Supplement. H. 4. Av Walter Åkerlund. S. 113—144. (= Saml. utg. av Sv. Fornskr.-Sällsk. H. 171). Lund 1934. — Hans Tausens Postil. Med Inledning og Noter af Bjørn Kornerup. Udg. av Det danske Sprog- og Litteraturselskab. I—II. Kbhvn 1934. — Upplandslagen enligt Codex Esplunda. Utg. av Sam Henning. H. 2. (Saml. utg. av Sv. Fornskr.-Sällsk. H. 170). Upps. 1934. — Prästrelationerna från Skåne och Blekinge av år 1624. Utg. med noter och anmärkningar av John Tuneld. (Skr. utg. av K. Hum. Vet.-Samf. i Lund. XVIII.) Lund 1934. — Namnlös och Valentin. Kritische Ausgabe hrsgg. von Werner Wolf. (Saml. utg. av Sv. Fornskr.-Sällsk. H. 172). Upps. 1934.

Andersen, H., Metodisk-kronologiske Bidrag til gammeldansk Lyd-historie. (Särtr. ur Studia germanica tillägn. E. A. Kock. 1934). — Beaty, J. O., The echo-word in Beowulf with a note on the Finnsburg fragment. (Repr. from Publ. of the mod. langu. assoc. of America. 1934). — Beckman, N., Isländsk och medeltida skandinavisk tideräkning. (Särtr. ur Nordisk kultur XXI). — Bergman, Gösta, Skolpojkslang. 141 ss. Sthlm 1934. — Brøndum-Nielsen, Johs., Om middelalderlig Nedskrivning efter Diktat (Særtr. af Studier tilegn. V. Dahlerup 1934). — Dens., Dækket direkte Tale. (Særtr. af Festskr. til Vilhelm Andersen. 1934). — Dens., Danske Sprogtekster til Universitetsbrug. V. 16 ss. Kbhvn 1934. — Studier tilegnede Verner Dahlerup paa Femoghalvfjerdsaaarsdagen den 31. Oktober 1934. Udg. af Danske Folkemaal og Sprog og Kultur. 257 ss. Stor 8:o. Kbhvn, Aarhus 1934. — Elgqvist, Eric, Forn tidens vintervägar och stadsnamnet Växjö. (Sep.-tr. ur Hyltén-Cavallius-Föreningens Årsbok 1934). — Helgason, Jón, Norrøn Litteraturhistorie. Kbhvn 1934. — Hemmer, R., Den svenska bösättningens på Runö ålder. (Särtr. ur Festskr. för Prof. O. Hj. Granfelt 1934). — Hildebrand, Bengt, Bror Emil Hildebrand, hans liv och gärning. [Särtr. ur Fornvännen 1934]. — Jacobsen, Lis, Danmarks Riges Breve. Foredrag holdt paa Koldinghus $\frac{2}{3}$ 1934. 16 ss. Kbhvn 1934. — Jónsson, Margeir, Bæjanöfn á Norðurlandi. IV. Þingeyjarsýslur. 70 ss. Reykjavík 1933. — Karsten, T. E., En bortgången svensk språkforskare. (Nekrolog över K. B. Viklund i Finsk Tidskr. 1934). — Dens., Språkforskning och arkeologi. (Särtr. ur Fornvännen 1934). — Kock, E. A., Notationes norrœnæ. Tjugonde delen. (Lunds Univ. Årsskr. N. F. Avd. 1. Bd 30. Nr 6). Lund 1934. — Studia germanica tillägnade Ernst Albin Kock den 6 dec. 1934. (8 +) 462 ss. + 1 portr. + 7 kartor. Lund 1934. — Krause, W., Beiträge zur Runenforschung. Zweites Heft. (Schriften der Königsb. Gelehrten Gesellschaft. 11. Jahr. Heft 1). 17 ss. + 4 ss. planscher. Halle (Saale) 1934. — Lindqvist, N., Ursparade ord i dialektgeografisk belysning. (Ur Studia germanica tillägn. E. A. Kock 1934). — Ljunggren, K. G., Till Halmstads borgerskaps äldre historia. (Sep.-tr. ur Föreningen Gamla Halm-

stads årsbok 1934). — Dens., Allmänning såsom topografisk benämning i Nordens medeltida städer. (Särtr. ur *Studia germanica* tillägn. E. A. Kock 1934). — Ljunggren, Ragnar, Supinum och dubbelsupinum. Syntaktiska studier. (Upps. Univ. Årsskr. 1934. Filosofi, språkvetenskap och historiska vetenskaper. 4.) 103 ss. Upps. 1934. — Lundell, J. A., Folkmålen i södra Kalmar län. (Särtr. ur Saga och Sed. Gustav Adolfs Akademiens årsbok 1932—1934). — Dens., Indisk kultur och allmän språkvetenskap. (Ur Språkv. Sällsk. i Upps. Förh. 1934—1936). — Malmstedt, A., Mer och mindre god svenska. IV. De eller dem? (Särtr. ur *Moderna Språk*. Årg. XXVIII. 1934). — Mossé, Fernand, Skothending. (Särtr. ur *Studia germanica* tillägn. E. A. Kock 1934). — Nelson, Helge, Kolonisation och befolkningsförskjutning inom Kanadas prärieprovinser. (Ur *Ymer* 1934). — Neuman, Erik, Karlskrönikans proveniens och sanningsvärde. III. (Särtr. ur *Samlaren* 1934). 109 ss. — Nilsson, M. P:n, Folklig tideräkning (Särtr. ur *Nordisk kultur*. XXI. 1934). — Dens., Astronomiska och kalendariska grundbegrepp. (Särtr. ur *Nordisk kultur* XXI. 1934). — Dens., Primitiv religion. Tredje, omarbetade upplagan. 219 ss. Sthlm 1934. — Nordlander, Joh., Drag ur livet i Ångermanland på 1500- och 1600-talen. (= *Norrländska samlingar*. H. 14.) 175 ss. Sthlm 1934. — Pipping, H., Nya bidrag till eddametriken. (Studier i nordisk filologi. Bd 24. N:o 2). 96 ss. Helsingfors 1934. — Sahlgren, J., Järular och heruler. (Särtr. ur Saga och Sed. Gustav Adolfs Akademiens årsbok. 1932—1934). — Seip, D. A., Et høiere talemaal i middelalderen. (Særtr. av *Norsk Tidsskrift for Sprogvidenskap*. Bd VII. 1934). — Sommerfelt, Alf, Hvordan sproget blir til. En oversikt over sprogets rolle i samfundene. 151 ss. + 1 språkkarta. Oslo 1934. — Steffensen, S., Den unge Herders Stilling til Lyriken. (Tyske Studier uds. af Det philol.-hist. Laboratorium ved Kbhvns Univ., Afd. for tysk Litt. og Sprog. Nr. 2). 80 ss. Kbhvn 1934. — Wessén, E., Aspö runsten. (Särtr. ur *Södermanl. Fornm.-fören:s årskr.* 1934). — Will, Gerd, Die Darstellung der Gemütsbewegungen in den Liedern der Edda. (Nordische Brücke. Deutsche Studien zur nordischen Sprach — Literatur — und Kulturgeschichte hrsgg. von C. Borchling. II). Diss. 84 ss. Hamburg 1934. — Östergren, O., Nusvensk ordbok. H. 58. 1934.